AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

Smail Čekić

Knjiga II

SMAIL ČEKIĆ

AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

- PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE -

Sarajevo, 2004.

IZDAVAČI:
Institut za istraživanje zločina protiv
čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo
KULT/B, Sarajevo

ZA IZDAVAČA:
Prof. dr Ismet Dizdarević

UREDNIK I REDAKTOR:
Prof. mr Muharem Kreso

RECENZENTI:
Prof. dr Mustafa Imamović
Prof. dr Norman Cigar
Prof. dr Nijaz Duraković
Prof. mr Muharem Kreso

NASLOVNA STRANA:
KULT/B, Sarajevo

LEKTOR I KOREKTOR:
Azra Fišer

REGISTRI:
Azra Fišer

DTP:
Meldijana Arnaut

ŠTAMPA:
Štamparija Fojnica, Fojnica

ZA ŠTAMPARIJU:
Šahzija Buljina

TIRAŽ:
1.000

AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

- PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE -

S A D R Ž A J

UVODNE NAPOMENE 9

K N J I G A P R V A

I

UDAR NA USTAVNI KONCEPT ODBRANE SFRJ

1. Ustavno određenje Oružanih snaga SFRJ 17
2. Razbijanje ustavnog koncepta odbrane SFRJ 34
3. Ilegalni Štab Vrhovne komande 71
4. Smanjenje Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine 87
5. Razoružanje Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine 117
6. Od antifašističke do velikosrpske vojske 148

II

SRPSKI VELIKODRŽAVNI PROJEKAT I PLANIRANJE ZLOČINA

1. Obnova i eskalacija Velikosrpskog pokreta 175
2. Metodi, mehanizmi i postupci planiranja i pripremanja zločina ... 194

III

VELIKOSRPSKI POKRET I PREDSJEDNIŠTVO SFRJ DO MARTA 1991.

1. Predsjedništvo SFRJ i njemu paralelna neformalna grupa 233
2. Neuspjeh uvođenja vanrednog stanja i dogovorenog vojnog udara marta 1991. 272

IV

OMEĐAVANJE GRANICA VELIKE SRBIJE

1. Ratni plan "RAM" 325
2. Realizacija ratnog plana "RAM" 373
3. Neuspjeh mobilizacije i njena nadoknada 449

V

KONSTITUISANJE VELIKOSRPSKE PETE KOLONE U BOSNI I HERCEGOVINI

1. Petokolonaška aktivnost i organizovana destrukcija vlasti u Bosni i Hercegovini 477
2. Krizni štabovi srpskog naroda - organi okupacione vlasti 523
3. Velikosrpski strateški ciljevi u Bosni i Hercegovini 547

VI

NEPOSREDNE PRIPREME ZA AGRESIJU

1. Naoružavanje pete kolone 577
2. Objedinjavanje komandovanja na okupiranim teritorijama 659
3. Zauzimanje polaznih pozicija 695

K NJ I G A D R U G A

VII

ORUŽANE FORMACIJE VELIKOSRPSKOG AGRESORA I NJIHOVA LOGISTIKA

1. "Jugoslovenska narodna armija" / Vojska Jugoslavije 765
2. Dobrovoljci i dobrovoljačke jedinice JNA 795

3. Oružane formacije Srpske demokratske stranke
Bosne i Hercegovine 802
4. "Vojska Srpske Republike BiH" 836
5. Ostale oružane formacije i grupe iz Srbije,
Crne Gore i Hrvatske 871
6. Oružane formacije Saveza komunista
– Pokreta za Jugoslaviju 899
7. Strani plaćenici 901
8. Logistička podrška i pojačanja u živoj sili 906

VIII

UKLJUČIVANJE REPUBLIKE HRVATSKE U AGRESIJU NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

1. Hrvatska nacionalistička ideologija 935
2. Dogovori u Karađorđevu i Gracu 942
3. Velikohrvatska peta kolona u Bosni i Hercegovini 950
4. Zauzimanje dijela Republike Bosne i Hercegovine 972
a) Prikrivena agresija (novembar 1991. – januar 1993.) 973
b) Otvorena agresija (januar 1993. – mart 1994.) 1018
5. Logističko obezbjeđenje kolaboracionističkih
jedinica Hrvatske vojske 1075

Z A K LJ U Č A K

Z A K LJ U Č A K 1119
I Z V O R I I L I T E R A T U R A 1139
S K R A Ć E N I C E 1161
R E G I S T R I
- Registar ličnih imena 1173
- Registar geografskih naziva 1237
- Registar relevantnih državnih, vojnih i ostalih pojmova .. 1287

AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

- PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE -

KNJIGA DRUGA

VII

ORUŽANE FORMACIJE VELIKOSRPSKOG AGRESORA I NJIHOVA LOGISTIKA

1. "**Jugoslavenska narodna armija" - Vojska Jugoslavije**

Rukovodstvo Velikosrpskog pokreta se, u cilju realizacije i prikrivanja srpskog velikodržavnog projekta, orijentisalo "**na konkretnu 'saradnju' sa predstavnicima srpskog naroda i sa srpskim narodom u cjelini**", posebno sa srpskim narodom u Bosni i Hercegovini, u pokušajima da ga prikažu subjektom sukoba. Time je osiguralo da, za vrijeme agresije na Hrvatsku, vrši manevar i pokrete snagama JNA preko Bosne i Hercegovine, "**što je za JNA bilo od vitalnog značaja**". To mu je, pored ostalog, "**omogućilo da mobilizacija u srpskim dijelovima Bosne i Hercegovine bude vrlo uspješna**". Na taj su način rješavali i "**barem donekle, ublažili probleme u JNA, izazvane neuspjehom mobilizacije u drugim dijelovima zemlje**".[1]

Srpski narod u Bosni i Hercegovini je, po ocjeni tog rukovodstva, posebno vojnog, bio jedan od kamena temeljaca formiranja zajedničke države svih Srba. Stoga je general Kadijević smatrao da "**bez Jugoslavije neće biti nikakve jedinstvene države Bosne i Hercegovine**" ("**... da neće biti jedinstvene Bosne i Hercegovine van jugoslovenske države...**)".[2]

---

[1] V. Kadijević, **MOJE VIĐENJE RASPADA - VOJSKA BEZ DRŽAVE**, Beograd 1993, str. 147.

[2] Isto, str. 146; D. Domazet, **ULOGA JNA KAO SRPSKE IMPERIJALNE SILE U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM RATU**, Hrvatski vojnik, veljača 1998, str. 6. S tim u vezi, on je "**ulagao**" "**velike napore**" "**da rukovodstva Bosne i Hercegovine i prije i poslije višestranačkih izbora, izmijene svoj odnos prema Jugoslaviji i da shvate da bez Jugoslavije neće biti nikakve jedinstvene države Bosne i Hercegovine**". Na taj je način general Kadijević nastojao, koristeći i vojna sredstva, da dijelu bosansko-hercegovačkog rukovodstva, uglavnom, Bošnjacima, naturi koncept buduće jugoslovenske države, tj. Velike Srbije. Pri tome je isključivao svaku pomisao na postojanje jedinstvene države Bosne i Hercegovine (V. Kadijević, nav. dj., str. 146).

General Kadijević je, u skladu sa takvim ocjenama, 29. jula 1991. uputio prijeteće pismo Predsjedništvu Republike Bosne i Hercegovine, tražeći da se odmah povuče Odluka o neupućivanju julske partije regruta u komande, jedinice i ustanove JNA izvan teritorije Bosne i Hercegovine.[3]

Na sastanku sa rukovodstvom Bosne i Hercegovine 24. decembra 1991. u Sarajevu general Kadijević je iznio stavove o ulozi JNA u aktuelnoj političkoj situaciji u Jugoslaviji.[4] Te je stavove on "konkretnije" razradio u odnosu na Bosnu i Hercegovinu, naglašavajući, između ostalog, kako "**Armija neće rešenja diktirati upotrebom oružja**", "**ne sme se dozvoliti bilo kakvo formiranje oružanih sastava van snaga MUP-a i JNA. Svaki pokušaj formiranja paravojnih formacija mora se najenergičnije sprečiti**", "**Bosna i Hercegovina je dužna da izvršava sve obaveze prema Jugoslovenskoj narodnoj armiji, počev od regrutovanja, pa do finansiranja**", itd.[5]

Pošto je "**zapazio**" da su stavovi iz izlaganja rukovodilaca Bosne i Hercegovine "**neusklađeni i sukobljeni**", savezni sekretar je, na osnovu

---

[3] **ARHIV INSTITUTA ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA U SARAJEVU** (u daljem tekstu: AIIZ), inv. br. 2-1372; Isto, inv. br. 2-2817, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Br. 694-1, 29. juli 1991, Beograd – Predsjedniku Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine.

[4] AIIZ, inv. br. 2-2818, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Kabinet SSNO, Beograd, 26. decembar 1991, ZABELEŠKA iz izlaganja saveznog sekretara za narodnu odbranu generala armije Veljka Kadijevića na sastanku sa rukovodstvom SR Bosne i Hercegovine, održanom u Sarajevu 24. decembra 1991. godine.

Kadijevićevi stavovi o ulozi JNA u aktuelnoj političkoj situaciji u zemlji nisu odgovarali stvarnom stanju u Jugoslaviji. Naime, radilo se o iznošenju praznih fraza, kao što su, na primjer, ocjene da JNA "**neće upotrebiti silu radi nametanja političkih rešenja**" i da su osnovni zadaci Jugoslovenske narodne armije u tadašnjem trenutku "**sprečavanje daljeg širenja međunacionalnih sukoba i obezbeđenja uslova za što mirniji rasplet jugoslovenske krize**" (Isto).

[5] Isto. "**Konkretnija**" razrada tih i drugih Kadijevićevih stavova u odnosu na Bosnu i Hercegovinu predstavljala je, nažalost, najobičniju podvalu, i to iz više razloga. On je govorio o "**međunacionalnim sukobima**", a jedinice pod njegovom komandom su uništavale Bosnu i Hercegovinu. Sramotno je i lažno *najenergičnije* sprečavanje svakog pokušaja "**formiranja paravojnih formacija**" u vrijeme kada su u Bosni i Hercegovini upravo regularne jedinice JNA masovno naoružavale i stvarale srpske formacije. Infantilan je zaključak o neophodnosti istraživanja zločina "**na ratom zahvaćenom prostoru Bosne i Hercegovine**" i vođenja krivičnih postupaka protiv izvršilaca.

stavova iznijetih tokom rasprave, formulisao više zaključaka i zadataka, koji nisu odgovarali činjeničnom stanju.[6]

Rukovodstvo Velikosrpskog pokreta je, procjenjujući dalji razvoj događaja, smatralo da, nakon "napuštanja" Hrvatske, u Bosni i Hercegovini "**treba imati jake snage JNA**".[7] To je navodno "**odgovaralo svakoj realnoj**

---

[6] Isto. Formulisani u vrijeme zaključenja mira u Hrvatskoj i prenošenju sukoba u Bosnu i Hercegovinu ti su "**zaključci i zadaci**" u cjelosti glasili :

"**1) Ključna tačka za ukupno smirivanje stanja u zemlji je prekid rata i stvaranje uslova za razrešenje jugoslovenske krize mirnim putem. Prekid rata je i osnovni preduslov za dovođenje mirovnih snaga Ujedinjenih nacija na krizna područja. Pouke iz rata koji se vodi upozoravaju da po svaku cenu treba sprečiti širenje ratnih sukoba na druge delove zemlje.**

2) Vrhunski princip svake vojne organizacije je da vojska uvek mora imati komandanta. Jugoslovenskom narodnom armijom će i dalje komandovati Vrhovna komanda i Predsedništvo SFRJ kao Vrhovni komandant. Autonomno nismo delovali ni ranije, niti smo prihvatili takvo delovanje iako je na tome, na određeni način, insistirala i Evropska zajednica. JNA neće preuzimati obavezu i odgovornost institucija političke vlasti za donošenje političkih odluka.

3) Organi MUP-a Bosne i Hercegovine i Organi bezbednosti JNA treba za par dana da utvrde broj, jačinu i lokaciju paravojnih formacija na prostoru BiH i preduzmu efikasne mere za njihovo razoružavanje. Uspešnom realizacijom ovog zadatka stvoriće se pretpostavka za mirno razrešenje problema u Bosni i Hercegovini.

4) Jugoslovenska narodna armija će, u okviru svoje nadležnosti, pružiti pomoć u organizaciji povratka iseljenih lica, ne samo na prostor istočne Hercegovine, već na sva područja sa kojih je izvršeno iseljavanje.

5) Neophodno je istražiti zločine na ratom zahvaćenom prostoru Bosne i Hercegovine, a protiv njihovih počinilaca povesti zakonski postupak.

6) Potrebno je da Vlada Bosne i Hercegovine, Vojnoprivredni sektor i Sektor pozadine SSNO formiraju zajedničku radnu grupu (tim) koja će se najneposrednije baviti pitanjima ukupne ekonomske saradnje.

7) Organi Bosne i Hercegovine i organi bezbednosti JNA utvrdiće međusobne obaveze i razrešiti sporna pitanja u vezi realizacije Odluke Predsedništva SFRJ o obezbeđenju saveznih robnih rezervi od strane JNA na prostoru ove republike" (Isto).

[7] V. Kadijević, nav. dj., str. 147. S tim u vezi, general Veljko Kadijević tvrdi da je ta procjena bila prijedlog vojnog rukovodstva, s kojim se "**Predsjedništvo SFRJ**" složilo i prijedlog usvojilo (Isto, str. 148). Međutim, to nije bila "orginalana" procjena vojnog, već rukovodstva Velikosrpskog pokreta, na čelu sa Miloševićem, čije je procjene i prijedloge vojno rukovodstvo u praksi sprovodilo.

mogućoj političkoj opciji razvoja događaja u Bosni i Hercegovini, kao i potrebi postojanja gotovih i jakih snaga na granici prema Srpskoj Krajini, radi garancije da će i Hrvatska poštovati Vensov plan".[8]

Jedan od zadataka JNA, poslije njenog **poraza** u Sloveniji, "**odbrane**" srpskog naroda u Hrvatskoj i **izvlačenja** njenih garnizona iz te republike, sastojao se i u **zauzimanju Republike Bosne i Hercegovine**.[9] U tom su cilju nakon neuspjele agresije ("avanture") u Sloveniji, dva korpusa JNA sa teritorije Slovenije predislocirana, uglavnom, u Bosnu i Hercegovinu, posebno na područje uz granicu prema Hrvatskoj. Jedna brigada je prebačena u Zenicu, na čijoj je regiji velikosrpski agresor skoncentrisao velike potencijale u ljudstvu i tehnici. U širi rejon Bileće stigle su snage JNA iz Slovenije i Hrvatske, sa ogromnom količinom tehnike, posebno artiljerijskih i protivoklopnih oruđa i municije (dijelovi **Riječkog korpusa** stigli su u Bileću i Kalinovik).[10]

U septembru 1991. iz Srbije i Crne Gore dva korpusa JNA (**Užički** i **Podgorički**) su upala u jugoistočnu Bosnu i Hercegovinu.[11] Na

---

[8] Isto, str. 147-148.

[9] V. Kadijević, nav. dj. str. 93. Taj se zadatak, po Kadijeviću, sastojao u "**punoj kontroli**" Bosne i Hercegovine, "**sa krajnjim ciljem da se odbrani srpski narod i njegova nacionalna prava**" (Isto). Navedenom odbranom srpskog naroda i njegovih nacionalnih prava, ustvari, Veljko Kadijević vješto prikriva tihu okupaciju Bosne i Hercegovine i otvorenu agresiju koja je kasnije izvršena. Srpskom narodu u Bosni i Hercegovini nije bila potrebna nikakva odbrana niti zaštita, jer mu apsolutno nije prijetila nikakva opasnost.

[10] **DNEVNI IZVJEŠTAJ O AGRESIJI I TERORIZMU PROTIV REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, Ured za informisanje Vlade Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: **Dnevni izvještaj**), br. 74, 7. juli 1992.; AIIZ, inv. br. 2-175,Vojna pošta 5027 Sarajevo, Pov. br. 32/205- 28, 08. april 1992. - Vojnoj pošti 8248 Knin i drugima; Isto, inv. br. 2-510; Isto, inv. br. 2-793; Isto, inv. br. 2-2129; *Oslobođenje*, 5. april 1992.; ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, Izvještaji Amnesty Internationala i Helsinki Watcha, (u daljem tekstu: ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**), Antiratna kampanja Hrvatska, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Biblioteka Dokumenti, br. 2, Zagreb 1993, str. 199.

[11] AIIZ, inv. br. 2-2128; Isto, inv. br. 2-2809, Izjava načelnika Štaba 216. brdske brigade potpukovnika JNA Asima Džambasovića.

Upad "rezervista" iz Srbije i Crne Gore izvršen je 19. septembra 1991, kada je na Aerodrom Mostar stigla crnogorska mješovita brigada sa kompletnim ljudstvom i tehnikom u punom formacijskom sastavu. Brigada je bila mješovitog sastava, sa

područje Mostara stiglo je oko 10.000 naoružanih vojnika.[12]

Ta su dva korpusa, uz učešće više srpskih i crnogorskih oružanih formacija, 30. septembra otpočela napad na Dubrovnik.[13]

Dio jedinica JNA iz Hrvatske je krajem 1991. dislociran na područje Bosanske krajine. Vojne snage JNA sa jednog dijela hrvatskog fronta (dio Hrvatske proglašen za "ružičaste" zone) su, uz mirovno posredovanje UN-a, predislocirane u Bosnu i Hercegovinu, posebno u Tuzlu, Derventu i Brčko. Takođe, dio jedinica JNA je, nakon postizanja dogovora o napuštanju Makedonije (početkom marta 1992.) predislociran u Bosnu i Hercegovinu. Pored toga, u Bosni i Hercegovini se uoči agresije nalazio i veliki broj "rezervista" i "dobrovoljaca" iz Srbije i Crne Gore.[14]

---

ljudstvom iz sjeverne Crne Gore, te susjednih mjesta istočne Hercegovine. Njihova spoljna obilježja bila su četnička (kokarde, šajkače, kame i dr.) – AIIZ, inv. br. 2-2130.

Podgorički i **Užički** korpus činili su Operativnu grupu, na čelu sa generalom Jevremom Cokićem (načelnik Štaba bio je general Pavle Strugar). Komanda OG bila je u Trebinju, a Užičkog korpusa u Nevesinju. Komandant Užičkog korpusa 1991. bio je general Milan Torbica (AIIZ, inv. br. 2-5325 i 2-2130).

Užički korpus je početkom 1992. dislociran na područje Foče, Goražda, Višegrada i Bratunca, sa komandom u Višegradu. Dužnost komandanta od Milana Torbice preuzeo je general Ojdanić, a Torbica je, umjesto generala Ratka Mladića, imenovan za komandanta Kninskog korpusa (AIIZ, inv. br. 2-5325).

[12] Isto. Upad "**jednog broja sastava JNA titogradskog** i **titovoužičkog korpusa**, **u čijem sastavu je veliki broj rezervista iz SR Crne Gore**", izazvao je "**usložnjavanje političko-bezbjedonosnog stanja u Hercegovini**". Ponašanje jednog broja pripadnika rezervnog sastava JNA iz Crne Gore, pored nepravilnog vojničkog izgleda (neobrijani, bez kompletne opreme, nevojničkog držanja, u pijanom stanju i sl.) najprije za vrijeme prevoženja kroz naseljena mjesta, zatim na logorskoj prostoriji i u gradskim sredinama (**Čapljina i Stolac**), naročito drskim i bahatim ponašanjem i odnosom, izazvalo je revolt i reagovanje stanovnika hrvatske i muslimanske nacionalnosti koji su u većini živjeli na tim društveno-političkim zajednicma. Tako je, na primjer, bilo slučajeva otvorenog nacionalističkog ponašanja i pjevanja četničkih pjesama, otvaranja vatre iz vatrenog oružja, ulaska u prodavnice i ne plaćanju artikala kupljene robe i dr. (AIIZ, inv. br. 2-2456).

[13] AIIZ, inv. br. 2-2129.

[14] **Dnevni izvještaj**, br. 74, 7. juli 1992.; AIIZ, inv. br. 2-175, Vojna pošta 5027 Sarajevo, Pov. br. 32/205- 28, 08. april 1992. - Vojnoj pošti 8248 Knin i drugima; Isto, inv. br. 2-510; Isto, inv. br. 2-793; Isto, inv. br. 2-2129; *Oslobođenje*, 5. april 1992.; ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 199.

Neposredno uoči i na početku agresije na Bosnu i Hercegovinu (krajem 1991. i početkom 1992.) na njenoj teritoriji su, u okviru tri vojne oblasti (Druga, Prva i Četvrta), stacionirani sljedeći korpusi JNA :

a) matični korpusi u organizacijsko-formacijskoj strukturi u Bosni i Hercegovini: **4.** (**Sarajevski**), **5.** (**Banjalučki**) i **17.** (**Tuzlanski**);

b) izvršenom predislokacijom komandi, jedinica i ustanova JNA iz Slovenije i Hrvatske u organski sastav 2. vojne oblasti ušli su i novoformirani korpusi: **13.** (**Riječki**, pa **Bilećki**), **10.** (**Bihaćki**), dijelovi **9. (Kninskog)** i **5. korpus RV i PVO**;

c) te dijelovi **mariborskog**, **kninskog**, **zagrebačkog**, **podgoričkog**, **užičkog**, **valjevskog** i **novosadskog**, kao i određene snage **ratnog vazduhoplovstva** i **protiv-vazdušne odbrane** i **Vojno-pomorske oblasti**.[15]

Od ukupno **sedamnaest korpusa** JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine djelimično ili u cjelini bilo je stacionirano **četrnaest**, koji su izvodili ofanzivna borbena dejstva, protiv Republike Bosne i Hercegovine, vršeći brojne zločine, uključujući i genocid nad Bošnjacima. Po brojnom stanju i ratnoj tehnici najjači su bili Bihaćki, Banjalučki, Kninski i Tuzlanski korpus, čiji su dijelovi, pored ostalih, učestvovali

---

[15] AIIZ, inv. br. 2-169, Vojna pošta 5027 Sarajevo, Inv. br. 25/142-760, 16. april 1992. - Na ličnost komadanta; Isto, inv. br. 2-2870, Komanda Bilećkog korpusa, Str. pov. br. 32, 19. april 1992, Bileća – Svim artiljerijskim jedinicama, Zapovijest za artiljerijska dejstva; Isto, inv. 2-793 /Informacija Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine/, **Efektivi agresorskih snaga na ratištu Bosne i Hercegovine**; Isto, inv. br. 5352, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.; Kazivanja potpukovnika JNA Asima Džambasovića data autoru; N. Duraković, **PROKLETSTVO MUSLIMANA**, Sarajevo 1993, str. 253; A. Draganović, nav. dj., str. 5; M. Kreso, **ČINJENICE KOJE UKAZUJU NA AGRESIJU NA REPUBLIKU BOSNU I HEDRCEGOVINU OD STRANE SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE I NJENIH POMAGAČA** (rukopis), Sarajevo 1993, str 6, 8. i 14; I. Radaković, **BESMISLENA YU RATOVANJA**, Beograd 1997, str. 126-127; J. Divjak, **JEDINSTVENI U OCENI GLAVNIH KRIVACA ZA RAT** u: F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997, str. 259; D. Domazat, nav. dj., str. 11-12 i 14, nap. 21; Z. Suljević, **POLITIČKO-VOJNA SITUACIJA UOČI AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU** (rukopis), str. 84-85 i 91-92. U skladu sa dostupnim dokumentima nije moguće utvrditi tačan broj korpusa i drugih snaga JNA, niti tačan broj agresorskih vojnika, kao ni broj i vrstu oruđa i oružja koje su Srbija i Crna Gora angažovale u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. To će biti jedino moguće tek kada bude dostupna sva originalna građa svih komandi, jedinica i ustanova JNA.

i u agresiji na Republiku Hrvatsku. Njihovi efektivi su bili: preko 100.000 naoružanih vojnika, starješina i pitomaca; oko 900 tenkova; preko 1.000 oklopnih transportera i drugih borbenih vozila; zatim nekoliko hiljada različitih artiljerijskih sredstava za podršku; određeni broj borbenih aviona (oko 100) i helikoptera (oko 50); više raketnih pukova, te druge tehnike, kao i ogromne količine ratnih rezervi. Tako je na teritoriji Bosne i Hercegovine JNA imala moćnu vojnu silu i ogromni ratni i snažni vojnoindustrijski potencijal, gdje je izvršena velika koncentracija žive sile i materijalno-tehničkih sredstava. Svim tim ljudskim i materijalnim sredstvima, kojima je izvršena tiha okupacija Republike, direktno je rukovodio i komandovao Generalštab Oružanih snaga SFRJ u Beogradu, koji je bio u službi Velikosrpskog pokreta, pod vođstvom Slobodana Miloševića.[16]

JNA je izvršila i manevar dijela avijacijskih jedinica, prebacivanjem sa aerodroma u Bosni i Hercegovini na aerodrome u Srbiju i Crnu Goru. Zapadno od rijeke Drine avijacijske jedinice su ostale na aerodromima Banja Luka, Glamoč, Prijedor i Udbina. Sistem VOJIN zadržao je svoj raspored na teritoriji Bosne i Hercegovine onakav kakav je bio prije početka agresije, aktivirao ga u potpunosti i pripremio rezervne položaje za manevar mobilnih sistema. Sistemu protiv-vazdušne odbrane oko Banja Luke poklonjena je naročita pažnja. Objedinjen je, ojačan i potom aktiviran. U punu funkciju su stavljena sva dotadašnja raspoloživa komandna mjesta i centri veze.[17]

Pored ogromnih količina savremenog naoružanja, municije, opreme i drugih materijalno-tehničkih sredstava kojima je raspolagala JNA, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu i Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove su, u vrijeme "**razbuktavanja ratnog požara**" u Hrvatskoj i uoči agresije na Bosnu i Hercegovinu, iz Libana uvezli ogromne količine naoružanja i opreme. Naime, sredinom 1991. je u Luku Bar "**prispjelo**" sedam brodova sa 15.000 tona naoružanja i vojne opreme. Taj arsenal mogao bi, prema nekim procjenama, opskrbiti armiju osrednje zemlje od sto hiljada vojnika.[18]

---

16 Isto.

17 Z. Suljević, nav. dj., str. 84-85.

18 *Oslobođenje*, 27. februar 1992. Pošiljalac navedenog "tereta" je sa Kipra, a "tovar" je ukrcan u Bejrutu.

Navedeni ljudski potencijal, uključujući i mnoge srpske oružane formacije, kao i materijalno-tehnički efektivi JNA su, po odluci vojnog i policijskog rukovodstva SFRJ i političkog i državnog vrha Srbije i Crne Gore, nakon prikrivene (tihe) okupacije, stavljeni u funkciju agresije na Bosnu i Hercegovinu. Tako je na teritoriji Bosne i Hercegovine izvršena najveća koncentracija vojne sile na svijetu na tako uskom prostoru. Istovremeno, JNA je pod svoju komandu stavila i sve militantne, fašističke formacije iz Srbije i Crne Gore, uključujući i vojne formacije petokolonaške Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine.

U Bosni i Hercegovini su postojali i snažni kapaciteti **vojne industrije**, važne strategijske komponente vojne moći. Na njenoj teritoriji je, polazeći od vojnih procjena da je Republika Bosna i Hercegovina bila predviđena kao centralno područje za vođenje odsudne odbrane u eventualnoj agresiji na SFRJ, poslije Drugog svjetskog rata izgrađeni brojni strateški vojni infrastrukturni objekti, radio-relejna čvorišta, ratna komandna mjesta, skladišta municije, pogonskih goriva, osnovnih i intendantskih sredstava i druge opreme, zatim skladišta ratnih rezervi SFRJ, te najveći dio namjenske vojne industrije.[19]

Mnogo je bilo nejasnoća u vezi sa tim kako i zašto se taj opasni teret našao u Jadranskom moru, posebno da li mu je odredište bila luka Bar ili neka od sjevernih luka. Danima su brodovi sa libanskim oružjem bili usidreni u vodama Crnogorskog primorja, jer su, po riječima direktora Savezne uprave carina dr Radoslava Sekulića, prije njihovog iskrcavanja morali biti obezbjeđeni i papiri o skladištenju u luci Bar od nadležnih saveznih organa. Polazeći od "ocjene" da je bivši vlasnik navodno izgubio prava na raspolaganje, jer nije opasni materijal u predviđenom roku preuzeo, a s obzirom na to da su rokovi uskladištenja krajem 1991. istekli (do tog datuma važile su dozvole Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove i Savezne uprave carina) čime su se, "**ispunili svi uslovi da ono (oružje) pređe u vlasništvo države Jugoslavije**" (Isto).

[19] I. Radaković, nav. dj., str. 127. U Bosni i Hercegovini su egzistirala sljedeća preduzeća vojne industrije: *Pretis*, *Pobjeda*, *Slavko Rodić*, *Slobodan Princip – Seljo*, *Igman*, *Bratstvo*, *Rudi Čajavec*, *Famos*, *Zrak*, *Soko – Vazduhoplovstvo* i remontni zavodi *Orao*, *Hadžići*, *Kosmos* i *Travnik* (AIIZ, inv. br. 2-2727, Zajednica industrije naoružanja i vojne opreme Jugoslavije, Br. 3-29, 25. januar 1993. - Vladi Republike Srpske, INICIJATIVA ZA STVARANJE PREDUSLOVA FUNKCIONISANJA INDUSTRIJE NVO U REPUBLICI SRPSKOJ.

U Novom Travniku se nalazila fabrika za proizvodnju artiljerijskog naoružanja; u Vogošći, Goraždu, Konjicu i Bugojnu – preduzeća za proizvodnju municije i minsko-eksplozivnih sredstava; u Vitezu – fabrika za proizvodnju eksploziva; u Sarajevu –

JNA je u Bosni i Hercegovini izgradila i komandnu infrastrukturu, sposobnu da djeluje i u uslovima nuklearnog rata. Na području Sarajeva je postojalo komandno mjesto za operativno-strategijsko komandovanje, a oko Han Pijeska (ispod planine Žep) komandno mjesto za strategijsko-operativnu komandu. U Foči i Konjicu podignuti su pod zemljom objekti za rad vojnih ili saveznih institucija. U rejonu Bjelašnice izgrađen je centar veze velikih mogućnosti, povezan sa manjim centrima i TV relejima i repetitorima. Izgrađena je i mreža aerodroma sa radarskim i drugim instalacijama – aerodromi kod Bihaća i Mostara (sa podzemnim hangarima), Tuzle, Banja Luke i aerodrom za civilno vazduhoplovstvo kod Sarajeva.[20]

U planiranju i pripremanju zločina i učešću u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu angažovano je najviše vojno rukovodstvo i visoki komandni kadar JNA :

- **savezni sekretar za narodnu odbranu**, general Veljko Kadijević (rođen u Imotskom, Hrvatska, "Jugosloven");

- **načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ i zastupnik saveznog sekretara za narodnu odbranu**, general Blagoje Adžić (rođen u Gacku, Bosna i Hercegovina, Srbin);

- komandant **2. vojne oblasti**, generalpukovnik Milutin Kukanjac (rođen na Zlatiboru, opština Čajetina, Srbija, Srbin);

- komandant **4. (Sarajevskog) korpusa**, generalmajor Vojislav Đurđevac (rođen u Peći, Kosovo, Srbija, Srbin);

- komandanti **5. (Banjalučkog) korpusa**, generali Nikola

---

fabrike za proizvodnju sklopova za tenkove, transportere, optičke i druge instrumente; u Mostaru – fabrika školskih i borbenih aviona i helikoptera; u Banja Luci – fabrika za izradu elektronskih uređaja i instrumenata; u Hadžićima, Travniku i Banja Luci remontni zavodi za održavanje i opravku raznih vrsta borbenih sredstava, a u Rajlovcu (kod Sarajeva) – Zavod za potrebe RV i PVO (I. Radaković. nav. dj., str. 127).

Januara 1993. na području kolaboracionističke Republike Srpske nalazila su se sljedeća preduzeća koja su radila vojnu proizvodnju: *Pretis*, *Rudi Čajavec*, *Famos* (lokalitet Pale i Hrasnica), zatim remontni zavodi *Orao*, *Hadžići* i *Kosmos* (AIIZ, inv. br. 2-2727, Zajednica industrije naoružanja i vojne opreme Jugoslavije, Br. 3-29, 25. januar 1993. - Vladi Republike Srpske, INICIJATIVA ZA STVARANJE PREDUSLOVA FUNKCIONISANJA INDUSTRIJE NVO U REPUBLICI SRPSKOJ).

[20] I. Radaković, nav. dj., str. 127.

Uzelac (rođen u Hrvatskoj, Srbin) i Vladimir Vuković (rođen u Srbiji, Srbin);

- komandant **10. (Bihaćkog) korpusa**, generalmajor Špiro Niković (rođen u okolini Bara, Crna Gora, Crnogorac);

- komandant **5. vazduhoplovnog korpusa**, pukovnik Branko Šovagović, rođen u Zagrebu, Hrvatska, Srbin);

- komandanti **17. (Tuzlanskog) korpusa**, generali Savo Janković (rođen na Cetinju, Crna Gora, Crnogorac) i Milan Nedeljković (rođen u okolini Niša, Srbija, Srbin);

- komandanti **9. (Kninskog) korpusa** generali Savo Kovačević (Crnogorac) i Ratko Mladić (rođen u selu Božinovići, opština Kalinovik, Bosna i Hercegovina, Srbin);

- komandant **13. korpusa** (**Bileće)**, generalmajor Momčilo Perišić (rođen u Gornjem Milanovcu, Srbija, Srbin);

- komandant **4. vojne oblasti** (Podgorica), general-pukovnik Pavle Strugar (rođen u okolini Peći, Kosovo, Srbija, Crnogorac);

- komandanti **37. (Užičkog) korpusa**, generali Milan Torbica (rođen u Lici, Hrvatska, Srbin) i Dragoljub Ojdanić (rođen u Titovom Užicu, Srbija, Srbin);

- komandant **2.** (**Podgoričkog) korpusa**, general Radomir Eremija (rođen u Hrvatskoj, Srbin);

- komandanti **Republičkog štaba Teritorijalne odbrane SR Bosne i Hercegovine**: generali Miloš Bajčetić (rođen u Gacku, Bosna i Hercegovina, Srbin) i Drago Vukosavljević (rođen na Sokocu, Bosna i Hercegovina, Srbin);

- načelnik **Pješadijskog školskog centra** "*Maršal Tito*" u Sarajevu, general Miloš Baroš (rođen u Bosanskom Grahovu, Bosna i Hercegovina, Srbin);

- starješine na dužnostima komandanata brigada i opštinskih štabova Teritorijalne odbrane i mnogi drugi, koji su imali posebno mjesto i značaj u pripremi i izvođenju agresije.[21]

Očigledno je da su na sva ključna mjesta u strukturi JNA u Republici Bosni i Hercegovini imenovani oficiri koji su, osim generala

---

[21] **Dnevni izvještaj**, br. 7, 1. maj 1992.; AIIZ, inv. br. 2-2643, Komanda 5.

Adžića, Mladića, Bajčetića, Vukosavljevića i Baroša bili iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske (nijedan nije bio Bošnjak niti Hrvat). Također je i vođa Srpske demokratske stranke u Bosni i Hercegovini Radovan Karadžić rođen u Crnoj Gori.[22]

Neposredno pred početak agresije na Bosnu i Hercegovinu JNA je, pod izgovorom izvođenja vojnih vježbi, zauzela sve strateške položaje, zaposjela vitalne objekte oko gradova i naselja, potpuno kontrolišući sve značajnije komunikacije (raskrsnice i željezničke čvorove), čime je izvršila blokadu cjelokupnog saobraćaja između gradova i naseljenih mjesta. Istovremeno, JNA je ukopavala artiljerijsko naoružanje, postavljala mitraljeska gnijezda i straže, pravila fortifikacijske linije na svim strateškim mjestima oko gradova, izmještala vojnike i glavninu teškog naoružanja iz kasarni, dovlačila novo naoružanje, gorivo, municiju i druga materijalno-tehnička sredstva, dok je u pojedinim krajevima, naročito u Bosanskoj krajini, istočnoj Hercegovini i Bosanskoj posavini, masovno mobilisala srpsko stanovništvo.[23]

Sredinom aprila 1992. jedinice JNA su na čitavom prostoru Bosne i Hercegovine, prema strogo povjerljivim dokumentima JNA ("VOJNA TAJNA") "**obezbjeđivale**" "**važnije komunikacije i objekte, a blokirale su i glavne punktove na ulazu i izlazu u Sarajevo…**

---

korpusa; Str. pov. br. 15-163, 3. septembar 1991. – Komandi 30. part d "R" /partizanska divizija "R"/; I. Radaković, nav. dj., str. 31 i 126; D. Domazet, nav. dj., str. 12; F. Hećo, **ULOGA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE U AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU** (rukopis magistarskog rada), Fakultet političkih nauka, Sarajevo 2000, str. 80 (nap. 164) i 81 (nap. 165).

[22] I. Radaković, nav. dj., str. 30. Pitanje nacionalne strukture starješinskog sastava na komandnim položajima u Bosni i Hercegovini, prije svega, komanda armije i komande korpusa, bilo je jedno od spornih pitanja u razgovoru koji je general Veljko Kadijević vodio sa rukovodstvom Bosne i Hercegovine 24. decembra 1991. (AIIZ, inv. br. 2-2818, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Kabinet SSNO, Beograd, 26. decembar 1991, ZABELEŠKA…). Dominacija srpsko-crnogorskog kadra s razlogom je dovodila do nepovjerenja i podozrivosti kod najvećeg dijela aktuelnog državnog i političkog rukovodstva Bosne i Hercegovine (I. Radaković, nav. dj., str. 31).

[23] **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU IZ DANA U DAN, DOKUMENTI O AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU** (u daljem tekstu : **Agresija...**), Ured za informisanje Vlade Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993, str. 22; AIIZ, inv. br. 2-793 ; N. Duraković, nav. dj., str. 279-280.

Jedinice Kninskog, Bilećkog i Podgoričkog korpusa uspješno izvode b/d". Taktička grupa 17, zajedno sa kolaboracionističkim jedinicama srpske Teritorijalne odbrane i policije, zaposjela je sve "**vitalne objekte**" u Bosanskom Šamcu. Dio snaga 17. korpusa je 17. aprila držao Bosanski Šamac, a "**artiljerija je posela položaje u cilju sprečavanja prelaska Save iz Republike Hrvatske**".[24]

Jedinice JNA su, zajedno sa kolaboracionističkim srpskim oružanim formacijama, zaposjele predajnike RTV Sarajevo na Kozari, Plješevici, Majevici, Vlašiću, Veležu i drugim mjestima. Time je krvotok Republičke radio i TV mreže bio presječen, pa je informisanje, uglavnom, svedeno na sarajevsko-zenički bazen. JNA je (do sredine maja 1992.) zauzela čvorišta i druge izdvojene objekte veze, blokirala i isključila veze MUP-a i Predsjedništva Bosne i Hercegovine, te iskopčala i presjekla telefonske i poštansko telegrafske komunikacije, radio i TV signala.[25]

Sa kružne osnovice blokiranih gradova agresor je otpočeo napad dejstvom iz svih oruđa i oružja, uključujući oklopno-mehanizovane snage i avijaciju, kao i upotrebu bojnih otrova, po svim objektima infrastrukture u naseljenim mjestima, u cilju paralisanja života ljudi, nanošenja masovnih gubitaka, izazivanja panike i prisiljavanja postojeće vlasti na kapitulaciju.[26]

Jedinice JNA su neposredno učestvovale u planiranju i pripremanju zločina, te direktno u agresiji i drugim oblicima zločina u Bosni i Hercegovini. Tako je, primjera radi, JNA prilikom napada

---

[24] AIIZ, inv. br. 2-1239, Komanda 17. korpusa, Str. pov. br. 11/43-460, 6. april 1992. – Komandi 2. vojne oblasti i dr, Izvještaj o stanju u zoni korpusa; Isto, inv. br. 2-1260, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1987, 5. april 1992. – Generalštabu Oružanih snaga SFRJ – Operativni centar; Isto, inv. br. 2-169 i 1279, Vojna pošta 5027, Sarajevo, Int. br. 25/25/142-760, 16. april 1992, - Na ličnost komandanta; Isto, inv. br. 2-1274, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-2298, 17. april 1992. – Operativnom centru Generalštaba oružanih snaga SFRJ, "vrlo hitno"; Isto, inv. br. 2-1245, Komanda 17. korpusa, Str. pov. br. 11/4-3, 17. april 1992. – Komandi 2. vojne oblasti (Operativnom centru), Izvještaj o stanju na teritoriji.

[25] AIIZ, inv. br. 2-2547, Komanda 30. part/izanske d/vizije, Str. pov. br. 174-140, 16. maja 1992. – Komandi 1. partizanske brigade; S. Čekić, **AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991. - 1993**, Sarajevo 1994, str. 32-33.

[26] **Agresija...**, str. 22; AIIZ, inv. br. 2-793; N. Duraković, nav. dj., str. 279-280.

na Kozarac (343. motorizovana brigada iz Prijedora), samo u toku 27. maja likvidirala 800 ljudi i lišila slobode 1.200.[27] Tim jedinicama je, po naredbi generala Momira Talića, komandovao major Radmilo Zeljaja.[28]

General Momir Talić je 1. juna 1992. naredio da se formira logor na Manjači za 2.500 ljudi, za što je trebalo izvršiti sve pripreme. Za komandanta logora postavljen je penzionisani potpukovnik Božo Popović.[29]

Teritorija Srbije i Crne Gore je, za svo vrijeme u kome je JNA, pod rukovodstvom "Vrhovne komande", učestvovala u agresiji na Sloveniju, Hrvatsku i posebno Bosnu i Hercegovinu, bila njena strategijska osnovica i pozadina sa kompletnom logističkom podrškom. Na tome su angažovane vlade i drugi organi tih republika, "**bezrezervno i nesebično**" pomažući

---

[27] **MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU** (u daljem tekstu: **ICTY**), Predmet: Br. IT-94-I-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 57-58; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 17. O tom je zločinu bilo govora 27. maja 1992, na referisanju kod komandanta 1. krajiškog korpusa u Novoj Gradiškoj (zgrada Kazneno-popravnog doma, Hrvatska), kada je pukovnik Dragan Marčetić (načelnik operativno-nastavnog organa komande korpusa, dežurni rukovodećeg tima za taj dan u korpusu), izvijestio generala Momira Talića (komandanta korpusa) da je tog dana u Kozarcu ubijeno 800 i zarobljeno 1.200 ljudi. Tom je prilikom došlo do malog incidenta pri iznošenju te informacije, jer je pukovnik Osman Selak (komandant 993. pozadinske baze JNA) bio jedini Musliman na tom sastanku. Naime, kada je general Momir Talić čuo informaciju o broju ubijenih Bošnjaka podsvjesno je usmjerio pogled ka Osmanu Selaku i upitao pukovnika Dragana Marčetića: "**Valjda misliš da je poginulo 80 ljudi i tako napiši u izvještaju**". Nažalost, činjenica je da je tog dana "**ubijeno /i zarobljeno/ preko 2000 Muslimana u Kozarcu**". Te je zločine, kao i u Prijedoru, izvršila 343. motorizovana brigada JNA, sa novoformiranim srpskim ratnim brigadama (AIIZ, inv. br. 2-2559, Pismo pukovnika JNA O. S. Muharemu /Krzoviću/; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-I-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 57-58).

[28] **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-I-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 59-60. Po imenu tog komandanta kasnije je Kozarac preimenovan u Radmilovo.

[29] AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., 18. maj 1992, str. 238; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-I-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 7 i 26, *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 19. General Momir Talić je 28. maja naredio da "paravojne" formacije moraju napustiti Manjaču (**ICTY**, Predmet: Br. IT-94-I-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 7 i 26).

svoju kolaboracionističku tvorevinu.[30] JNA je finansirana iz sredstava Srbije i Crne Gore. Njeno materijalno obezbjeđenje je, pored ratnih rezervi, osiguravano iz njihovih resursa (gorivo, ishrana i drugo). Za njene potrebe radila je i vojna industrija na teritoriji tih republika.[31]

I politička podrška osvajačkim ratnim dejstvima JNA iz Srbije i Crne Gore bila je intenzivna i svestrana. Na front i u "oslobođena" područja odlazili su članovi "Vrhovne komande", ministri republičkih vlada, poslanici republičkih skupština, predsjednici opština, lideri političkih stranaka, predstavnici Srpske pravoslavne crkve i mnogi drugi.[32]

Vojska Jugoslavije je, nakon što je JNA okupirala najveći dio Bosne i Hercegovine, poslije maja 1992. (nakon deklarativnog povlačenja JNA) obezbijedila većinu tehnologije i izvora potrebnih njenoj kolaboracionističkoj vojsci ("Vojska Srpske Republike BiH"). Ta je pomoć i podrška bila sistematska i široka i sastojala se u: **direktnom**

---

[30] S. Čekić – M. Kreso – B. Macić, **GENOCID U SREBRENICI, "SIGURNOJ ZONI" UJEDINJENIH NACIJA, JULA 1995**, Sarajevo 2000, str. 465-470. Republika Srbija je "**bezrezervno i nesebično pomagala Srpsku Republiku**", pružajući joj "**veliku pomoć**".Ta je podrška, po Saopštenju Vlade Republike Srbije od 11. maja 1993, motivirana čvrstim uvjerenjem ("**čvrsto vjerujući**") "**da se u Republici Srpskoj vodi pravedna borba za slobodu i jednakost srpskog naroda**" (Isto, str. 465-466). Istoga je dana i Vlada Savezne Republike Jugoslavije, "**analizirajući posledice koje su nastale iz odluke Skupštine Republike Srpske na Palama da ne prihvati Vens-Ovenov plan**", izdala Saopštenje u kome se, pored ostalog, navodi kako je Savezna vlada "**primorana**" "**da prilagodi svu buduću pomoć Republici Srpskoj svojim objektivnim ekonomskim mogućnostima i da je ograniči isključivo na hranu i lekove**" (Isto, str. 467). Slobodan Milošević je tog 11. maja 1993, u svojstvu predsjednika Srbije, pored ostalog, izjavio (TANJUG-u) da je Srbija "**pružila veoma mnogo pomoći Srbima u Bosni**" i da joj je "**teško da podnosi teret velike pomoći koja ide za Bosnu**" (Isto, str. 468-469).

Očigledno je da su 1993. relevantni faktori Savezne Republike Jugoslavije i Srbije priznali učešće u agresiji i drugim oblicima zločina u Republici Bosni i Hercegovini. Slobodan Milošević je izjavom da su Srbi u Bosni, zahvaljujući **velikoj pomoći** iz Srbije, "**postigli većinu onoga što su želeli**" eksplicite priznao da su time postignuti ciljevi radi kojih je vođen osvajački rat protiv Bosne ("**Većina teritorije u bivšoj Bosni i Hercegovini sada pripada srpskim provincijama**") – Isto, str. 468-469.

[31] I. Radaković, nav. dj., str. 168.

[32] Isto.

učešću u agresiji (borbenim operacijama), vazduhoplovnoj i protiv-vazdušnoj podršci, zatim **komunikacionoj**, **obavještajnoj**, **logističkoj**, **kadrovskoj**, **finansijskoj** i **medicinskoj podršci**.[33]

Vojska Jugoslavije je snabdijevala svoje grupacije u Republici Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj, ne samo **ratnom opremom**, **naoružanjem** i drugim **materijalnim sredstvima**, nego ih je popunjavala **starješinama, vojnicima i kompletnim jedinicama, te finansirala cijeli taj personal**. Organizacija, snabdijevanje i upotreba tih snaga protiv Republike Bosne i Hercegovine bila je u nadležnosti Generalštaba i režima u Beogradu.[34]

Vojska Jugoslavije je, u sadejstvu sa njenim kolaboracionističkim formacijama ("Vojska Srpske Republike BiH" i "Vojska Republike Srpska Krajina"), bila neposredno uključena u vojne operacije u Bosni i Hercegovini, posebno u istočnoj Bosni (decembar 1992. - avgust 1995.),[35] zatim oko Sarajeva (u opsadi Grada, naročito u periodu oktobar 1993. - septembar 1994.),[36] te zapadnoj Bosni (naročito juli-novembar 1994.).[37]

RV i PVO, kao jedinstveni sistem protiv-vazdušne odbrane Vojske Jugoslavije i njene dvije kolaboracionističke vojske, je bilo uključeno (učešće žive sile - piloti, tehnika - helikopteri, obučavanje vojske i borbenih pilota na aerodromima u Srbiji i dr.) u agresiju i druge zločine u Bosni Hercegovini.[38] U tom je cilju Vojska Jugoslavije koristila i svoje tajne komunikacije i radio tehničko izviđanje, pružajući i na taj način značajnu pomoć "Vojsci Republike Srpske", te obavještajni i sigurnosni sistem.[39]

---

[33] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, Hag (u daljem tekstu : **ICTY**, Predmet : Br. IT-02-54-T), 31. maja 2002, paragrafi 406-407.

[34] Dž. Šarac, **SUROVA STRATEGIJA NASILJA** u: F. Ademović, nav. dj., str. 122.

[35] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 411-418.

[36] Isto, paragraf 419.

[37] Isto, paragrafi 421-424 i 428-433.

[38] Isto, paragrafi 434-435.

[39] Isto, paragrafi 436-442.

Brojne aktivne starješine (aktivna vojna lica) i radnici pripadnici Vojske Jugoslavije bili su angažovani u "Vojsci Srpske Republike BiH". Oni su, posebno 1993, u povećanom broju pojedinačno upućivali zahtjeve za rješavanje statusa u Vojsci Savezne Republike Jugoslavije.[40]

Oficiri Savezne Republike Jugoslavije (JNA/VJ) "dobrovoljno" su se priključili "Vojsci Srpske Republike BiH". Generalštab Vojske Jugoslavije je u cilju obezbjeđenja oficira za službu u "Vojsci Srpske Republike BiH", usvojio određene beneficije.[41] Vojska Jugoslavije je, pored ostalog, obučavala vojna lica kolaboracionističke Vojske Srpske Republike BiH.[42]

Vojska Jugoslavije je, "**u cilju pomoći Vojsci Republike Srpske i Republike Srpske Krajine**", a na osnovu odobrenja predsjednika Republike Srbije, Slobodana Miloševića, organizovala i izvodila obuku rezervnog sastava dobrovoljaca u Korpusu specijalnih jedinica Vojske Jugoslavije.[43]

Jedan broj oficira Vojske Jugoslavije zvanično je služio u toj vojsci, gdje su i ostvarivali svoju karijeru, a u suštini su bili raspoređeni

---

[40] AIIZ, inv. br. 2-2670, Komanda 30. lake pješadijske divizije, Pov. br. 964-2, 8. avgust 1993. – Komandi 19. partizanske brigade i drugima. "Glavni štab Vojske Srpske Republike BiH" je, u aktu br. 28/16-746, od 5. jula 1993, pružio odgovor na to pitanje i dostavio ga nižim jedinicama, u kome je, pored ostalog, stajalo :

" **- S obzirom da GŠ vojske Republike Srpske i GŠ VJ radi na iznalaženju sistematskog rešenja za jedinstveno postupanje u rešavanju statusa svih AVL i radnika pripadnika Vojske Jugoslavije angažovanih u 'Vojsci Republike Srpske', nema potrebe za pojedinačnim zahtevima za regulisanje statusa Vojske Jugoslavije**" (Isto).

[41] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 450-451.

[42] Isto, paragraf 450.

[43] AIIZ, inv. br. 2-2872, Savezna Republika Jugoslavija, Načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije, Kabinet načelnika Generalštaba, Str. pov. br. 1734-1, 29. septembar 1995. – Vojnom kabinetu predsjednika Jugoslavije; Isto, inv. br. 2-2872, Savezna Republika Jugoslavija, Načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije /Str. pov. br. 1734-1, 29. septembar 1995./ - Predsjedniku SR Jugoslavije, Gospodinu Zoranu Liliću, **Izvještaj o obuci dobrovoljaca u KSJ** /Korpus specijalnih jedinica/. Detaljnije o tome vidi: str. 845-851 (nap. 244-251) i 865-869 (nap. 282-289) ovog rada.

u "Vojsku Srpske Republike BiH".[44] Vojska Jugoslavije je vodila personalna pitanja (administrativne usluge) oficira "Vojske Srpske Republike BiH", kao i ugovore o radu, te penzionisanja. U julu 1992. bilo je oko **26.000** takvih oficira u Bosni i Hercegovini, koji su bili plaćeni od Vojske Jugoslavije.[45]

Savezna Republika Jugoslavija je svo vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu pomagala svoju kolaboracionističku tvorevinu Republiku Srpsku Bosnu i Hercegovinu. Ta je pomoć svakodnevno tekla, bez ikakve blokade na Drini.[46]

Savezna Republika Jugoslavija je finansirala profesionalne oficire JNA, zatim nečinovane oficire, vojnike pod ugovorom i aktivna građanska lica u JNA/VJ, koji su učestvovali u agresiji i drugim oblicima zločina u Bosni i Hercegovini, uključujući i obezbjeđenje hrane i odjeće. Svi su oni u kontinuitetu dobijali plate od JNA/VJ u Beogradu.[47]

Vojska Jugoslavije je i svoje medicinske kapacitete (Vojno-medicinska akademija u Beogradu i dr. ustanove) i zdravstveno osiguranje podredila svojim osvajačkim ciljevima. Pripadnici te vojske, kao i "Vojske Srpske Republike BiH", uključujući i policiju Ministarstva unutrašnjih poslova te kolaboracionističke tvorevine, te brojne oružane formacije i grupe iz Srbije i Crne Gore, kao i strani plaćenici, koji su učestvovali u agresiji

---

[44] AIIZ, inv. br. 2-2876, UKAZ broj 1/2-01-001/94-39 PREDSEDNIKA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE OD 30. SEPTEMBRA 1991. GODINE; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 454-455. General Stanislav Galić i mnogi drugi su bili oficiri Vojske Jugoslavije (VP 3001 30. Kadrovski centar Generalštaba Vojske Jugoslavije u Beogradu) - Isto.

[45] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 434 i 974.

[46] AIIZ, inv. br. 2-2889, Savezna Republika Jugoslavija, Vrhovni savet odbrane, DT Broj: 12-4, 26. avgust 1995, Beograd, ZABELEŠKA sa sastanka predstavnika najvišeg političkog i vojnog rukovodstva Savezne Republike Jugoslavije i Republike Srpske održanog 25. avgusta 1995. godine u rezidencijalnom objektu Vojske Jugoslavije u Dobanovcima, str. 8, 11 i 14. Vladika Irinej Bulović se na pomenutnom sastanku u Dobanovcima, između ostalog, "**založio za prećutno ukidanje blokade na Drini. Na to mu je predsjednik Milošević rekao da je ta blokada samo formalna, da pomoć svakodnevno teče**" (Isto).

[47] **ICTY**, Predmet : Br. IT-02-54-T, paragrafi 457-458 i 687.

na Republiku Bosnu i Hercegovinu, koristili su medicinske i zdravstvene ustanove Vojske Jugoslavije.[48]

Savezna Republika Jugoslavija pružala je i cjelokupnu medicinsku zaštitu ranjenim i oboljelim pripadnicima "Vojske Srpske Republike BiH" tokom cijelog vremena izvođenja agresije na Bosnu i Hercegovinu. Od 1991. do 1995. godine u Vojnomedicinskoj akademiji u Beogradu liječeno je 6.834 ranjenika i 7.895 bolesnika dopremljenih sa ratnih prostora Kninske krajine i Bosne i Hercegovine. Te brojke ne obuhvataju ranjenike i oboljele iz "Vojske Srpske Republike BiH" koji su prošli kroz trijažne ambulante VMA, a liječenje su nastavili u drugim zdravstvenim ustanovama u SR Jugoslaviji.[49]

Agresorske snage su stalno dopunjavane u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima iz Srbije i Crne Gore, kao i prostora *SAO Krajine*. Osim toga, agresor je po potrebi, a što je posebno karakteristično za period od kraja 1992. i početka 1993, angažovao i formacije specijalne namjene iz Korpusa za specijalna dejstva iz Niša.[50]

Glavne snage u Bosni i Hercegovini agresor je angažovao na prostoru Bosanske posavine i u blokadi Sarajeva, a pomoćne u Podrinju, dobojskom i vrbasko-kupreškom bojištu, zatim u istočnoj Hercegovini, te na desnoj obali rijeke Une prema Cazinskoj krajini.[51]

U Bosanskoj posavini (oko Gradačca i Brčkog, te u zahvatima komunikacije Brčko - Lončari - Bosanski Šamac) agresor je, u cilju zauzimanja Gradačca i proširenja koridora Brčko - Lončari - Modriča i spajanja Srbije sa Bosanskom i Kninskom krajinom, angažovao oklopno-mehanizovane sastave u jačini šest brigada. Podršku tim snagama vršio je artiljerijom grupisanom u tri topovsko-haubičke divizijske artiljerijske grupe kalibra od 122 do 155 mm, dva raketna diviziona *Luna* R-65 i organskom artiljerijom u sastavu brigada - bataljona.[52]

---

[48] Isto, paragraf 459. AIIZ, inv. br. 2-3030, CJB /Centar javne bezbjednosti/ Zvornik, Odjeljenje za strance, upravne i kadrovske poslove, Broj : 01-16-02/1-350/95, 6. novembar 1995. – SJB Šekovići, Vlasenica, Milići, Bratunac, Srebrenica i drugima.

[49] I. Radaković, nav. dj., str. 168.

[50] AIIZ, inv. br. 2-793.

[51] Isto.

[52] Isto.

Radi zauzimanja Sarajeva, nanošenja masovnih gubitaka stanovništvu, držanja civila u izolaciji od svijeta i drugih područja Republike Bosne i Hercegovine i onemogućavanja elementarnih egzistencijalnih životnih potreba (hrana, voda, struja, plin), agresor je grad držao u okruženju, razarao i uništavao, sa snagama ukupne jačine sedam brigada iz sastava Sarajevsko-romanijskog korpusa (što je iznosilo ukupno oko 10.000 vojnika). Podršku tim snagama agresor je, prema dostupnim podacima, vršio sa oko 120 tenkova, 39 oklopnih transportera, 48 topova-haubica, 27 *Praga*, više protivavionskih topova jednocijevnih i trocijevnih od 20 mm i drugih artiljerijskih oruđa za podršku.[53]

Osnovni cilj dejstava agresorskih snaga na pomoćnim pravcima bio je osvajanje teritorija i uspostavljanje organa vlasti kolaboracionističke *Republike Srpske*, sa etnički isključivo srpskim stanovništvom. Da bi to realizovao, agresor je vršio genocid i druge teške povrede međunarodnog humanitarnog prava, uglavnom, nad bošnjačkim stanovništvom.

Srpske snage na dobojskom i vrbasko-kupreškom bojištu agresor je podržavao organskom artiljerijom iz brigada i sa pojedinim raketnim divizionima *Luna R-65*, a u Podrinju takođe organskom artiljerijom iz angažovanih brigada, uz korpusnu artiljeriju sa teritorije Srbije (sa prostora Bajine Bašte, Ljubovije i Malog Zvornika).[54]

Pod izgovorom ugroženosti aerodroma u Mostaru, jedinice JNA **Užičkog** i **Podgoričkog korpusa**, popunjene velikim brojem rezervista iz Srbije i Crne Gore, 19. septembra 1991. upale su u Bosnu i Hercegovinu, nakon čega su zaposjele istočnu i srednju Hercegovinu i time otpočele sa otvorenom agresijom.[55]

Navedene jedinice JNA i srpske "dobrovoljačke snage", pod komandom generala Radomira Eremije (komandanta Podgoričkog korpusa), koji je komandovao jedinicama u istočnoj Hercegovini, u prvoj polovini oktobra 1991. razrušile su i sravnile selo Ravno u

---

53 Isto. Raspoloživi podaci, ipak, ne pružaju mogućnost da se utvrdi tačan broj srpskih vojnika, te oruđa i oružja, koji su bili angažovani u cilju zauzimanja Sarajeva.

54 Isto.

55 AIIZ, inv. br. 2-2130; D. Pušonjić, **POSLJEDNJI "TALAC" JUGOSLAVIJE**, Bosna i Hercegovina ogledalo razuma, Beograd 1992, str. 55-57; M. Kreso, nav. dj., str. 6. Komandno mjesto Užičkog i Podgoričkog korpusa bilo je u Kifinom Selu kod Nevesinja.

opštini Trebinje sa desetak okolnih sela, protjerali oko hiljadu, te ubili više civila Hrvata.[56] Rezervisti iz Srbije su, vraćajući se sa područja Banja Luke svojim kućama, na prolazu kroz Tuzlu i Kalesiju, 13. i 14. oktobra pucali po džamijama.[57]

JNA je od početka agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, radi podrške kopnenim snagama, intenzivno upotrebljavala i vazduhoplovne snage - avijaciju i helikoptere. Tako je Republika Bosna i Hercegovina, usljed nedostatka odbrambene avijacije kojom je raspolagala isključivo JNA,[58] od početka agresije bila poligon za velikosrpske pilote. Pošto nisu imali protivnika u vazduhu, oni su izvodili i od 45 do 50 avio polijetanja dnevno. Pri tome su na raspolaganju imali sve vrste avionskih projektila, od kasetnih bombi, koje u dodiru sa zemljom izbacuju nekoliko stotina manjih bombi, a koje se kasnije aktiviraju na dodir ili pražnjenje baterije, pa do zapaljivih i razornih avio-bombi "krmača" i to od 250, 500 i 1.000 kg, zatim "napalm" i "fugasnih bombi", kao i raketa "vazduh-zemlja". Nad Jajcem, Gradačcem i Višegradom agresor

---

[56] **Agresija...**, str. 1; ∴ **GENOCID U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI 1992**, *Pravna misao* (časopis za pravnu teoriju i praksu), br. 5 - 8, Sarajevo, maj-august 1992, str. 274-277; M. Kreso, nav. dj., str. 7; K. Rotim, **ODBRANA HERCEG BOSNE**, knj. 2, Široki Brijeg 1998, str. 155-157. Nakon razaranja i paljenja sela Ravno, sa većinskim hrvatskim stanovništvom, JNA nije dopustila ulazak u selo. U selo Ravno nisu pušteni ni članovi Vlade Bosne i Hercegovine, ni Evropske posmatračke misije, sa obrazloženjem da im se ne može garantirati sigurnost. Selo je prije agresije imalo 120 kuća i izgledalo je stravično, dok je JNA izjavljivala da je samo izvršila svoj zadatak. "**Na surovom hercegovačkom kamenjaru ostalo je jedino ogromno crno zgarište koje još pomalo tinja**". Tom prilikom je potpuno uništena i crkva (**Agresija...**, str. 1-2).

Polazeći od ocjene da je u selu Ravno izvršen zločin nad civilima, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine formiralo je mješovitu državnu komisiju, na čelu sa prof. dr Ejupom Ganićem. Nakon što je Komisija vidjela samo jedan dio sela, doktor Ganić je izjavio kako je to "**užas.... Sve kuće koje smo mi vidjeli su uništene, zapaljene ili pogođene projektilima...Tamo ima i nesahranjenih ljudi...**" (Isto).

[57] *Oslobođenje*, 14. oktobar 1991. Na prolazu kroz Tuzlu rezervisti iz Srbije su 13. oktobra 1991. puščanom paljbom iz pješadijskog naoružanja oštetili dva autobusa i munaru Jalske džamije, što je izazvalo strah i ogorčenje stanovnika Tuzle. Sljedećeg su dana rezervisti iz Srbije i na području Kalesije izazvali oštećenja na miljanovačkoj džamiji (Isto).

[58] **Agresija...**, I, str. 7.

je izbacivao "fosforne" i "napalm-bombe", a u drugim gradovima koristio je nadražljiva hemijska sredstva.[59]

Avijacija JNA je u periodu od aprila 1992. do 30. januara 1993. izvršila 3.150 letova, od čega 2.700 do 11. oktobra 1992, a 450 letova izvršeno je nakon donošenja Rezolucije 781 Savjeta bezbjednosti OUN o zabrani letenja iznad Bosne i Hercegovine. Na taj su način fašistički režimi u Srbiji i Crnoj Gori drsko potvrđivali pred cijelim svijetom svoje angažovanje i umiješanost u agresiju na samostalnu, nezavisnu i međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Od ukupnog broja navedenih letova 95% su činili letovi sa vatrenim dejstvima po objektima na zemlji. Većinu letova agresor je izveo nad civilnim ciljevima i gusto naseljenim gradskim četvrtima, koji su trajali i po 70 minuta i u kojima je izbačeno po nekoliko tona bombi. Agresor je, takođe, koristio poljoprivredne avione prerađene za nošenje vazduhoplovnih ubojnih sredstava, kao i borbene mlazne avione tipa *Jastreb J-21*, *Mig-21* i *Orao*.[60]

Agresorska avijacija je, uglavnom, polijetala sa banjalučkog aerodroma, ali i aerodroma i heliodroma iz Srbije, Crne Gore i okupiranih dijelova Hrvatske. Ti aerodromi su: Ponikve kod Titovog Užica, Lađevci kod Kraljeva, Batajnica, Niš, Sombor, Priština, Podgorica, kao i Udbine (u Republici Hrvatskoj). Od druge polovine 1992. avijacija JNA je koristila i aerodrom u Glamoču, odakle je 10. septembra 1992, bombardovala i šire područje Bihaća i Cazina, ustremljujući smrtonosni teret u vidu "kasetnih bombi" i raketa "vazduh-zemlja", uglavnom, na bošnjačka naselja i privredne objekte.[61]

Srpsko-crnogorski agresor je tokom avgusta i septembra 1992. na više ratišta u Bosni i Hercegovini upotrijebio avijaciju. Tako je avijacija JNA 3. avgusta bacila tri "kasetne bombe" velike razorne moći na rejon Igmana.[62] Sljedećeg dana agresorska avijacija je više

---

[59] AIIZ, inv. br. 2-793; *Prva linija* (list Armije Republike Bosne i Hercegovine), br. 1, 8. decembar 1992, str. 12.

[60] Isto.

[61] Isto; AIIZ, inv. br. 2-800; **Dnevni izvještaj**, br. 36/37, 31. maj 1992 i br. 113, 15. avgust 1992.

[62] **Agresija...**, (II), str. 15. Avioni koji su istresali taj smrtonosni teret polijetali su sa aerodroma u Podgorici. Inače, sa tog aerodroma su, i prije 3. avgusta, a i kasnije,

puta povrijedila zračni prostor Republike Bosne i Hercegovine. Tog su dana registrovana 22 polijetanja iz Banje Luke, a avioni su "krmačama" i "kasetnim bombama" zasipali Rogoj, Igman, Bjelašnicu i Trnovo.[63] Od dejstva avijacije JNA, koja je 7. avgusta bombardovala Tešanj ("krmačama", raketama "vazduh-zemlja" i "napalm bombama") ranjeno je mnogo civila i pričinjena velika materijalna šteta.[64] Agresorska avijacija je 9. i 10. septembra sa aerodroma u Banjoj Luci izvršila preko 34 avio-polijetanja u raznim pravcima. Njeno jače dejstvo registrovano je na području Međeđe, Orahova i Goražda, gdje su, izbacujući "krmače" i "kasetne bombe", izazvali smrt i ranjavanje civila i velika razaranja.[65]

Avijacija JNA je 12, 13, 14. i 15. septembra 1992. borbeno djelovala po slobodnim teritorijama Brčkog, Gradačca, Gračanice i naseljima u dolini Drine. "Napalm" i "kasetnim bombama" razoreni su mnogi privredni i stambeni objekti na području Brčkog, gdje je od posljedica bombardovanja poginulo 25 lica, među kojima jedna trudnica i dvanaestoro djece, dok su 32 civila ranjena. Avioni JNA, koji su 15. septembra u dva navrata polijetali sa banjalučkog aerodroma, ustremili su se "kasetnim bombama" i raketama "vazduh--zemlja" na bihaćka naselja Sokolac, Vinca i Zalužje. Agresorska avijacija je 17. septembra u više navrata bombardovala područje goraždanske opštine, od čega je veliki broj civila nastradao, a materijalne štete i razaranja su velika. U nastojanju da slomi otpor branilaca Žepe agresor je koristio, pored raspoloživih artiljerijskih oruđa, i avijaciju, čiji su napadi usmjereni protiv civila. U napadu na slobodnu teritoriju opštine Srebrenice agresor je pozvao i avijaciju,

---

uzlijetali avioni JNA i borbeno djelovali u Bosni i Hercegovini. Momir Bulatović (predsjednik Crne Gore) je 23. juna 1992. na zatvorenom sastanku sa opozicijom priznao da sa podgoričkog aerodroma uzlijeću avioni na ubitačne akcije u Republici Bosni i Hercegovini (Isto, str. 59).

Zanimljivo je istaći da su u drugoj polovini juna 1992. u crnogorskom dnevnom listu *Pobjeda* "ukinute" čitulje u kojima se spominje da je neki Crnogorac poginuo u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu (Isto).

63 Isto, str. 17-19. Istog dana agresorski avioni borbeno su djelovali na području opštine Žepče, ispalivši pri tom šest raketa (Isto).

64 Isto, str. 18.

65 Isto, str. 37-38.

tako što su avioni uzastopno dva puta istresali "kasetne bombe" i tzv. "krmače" po položajima boraca Armije Bosne i Hercegovine. Pošto agresor nije uspio probiti linije odbrane u Jajcu, pribjegao je ponovo upotrebi avijacije, koja je dva puta bombardovala ciljeve u gradu i prigradskim naseljima. Zapaljivim bombama izazvano je više požara, čije je gašenje znatno otežavala neprekidna paljba po vatrogascima. U drugom naletu agresorski avioni su na gradske četvrti bacali bojne otrove. Na brčanskom ratištu agresor je 18. septembra po civilnim ciljevima slobodne brčanske teritorije upotrebljavao zapaljive projektile, uslijed čega je stradalo naselje Brka, te je više civila zadobilo opekotine, a desetine kuća je zapaljeno. U bombardovanju mnogih gradova u Bosni i Hercegovini od strane avijacije JNA 19. septembra samo je u Brčkom ubijen tridesetjedan civil (dvanaest žena, osmero djece i jedanaest muškaraca). Slobodna teritorija brčanske opštine, na kojoj se nalazilo oko 40.000 civila, bila je 20. septembra poprište žestokog vazdušnog napada, prilikom kojeg su od posljedica dejstava "kasetnih" i "napalm bombi" poginula četrdesetdva civila, a osamdesetšest ih je ranjeno. U Jajcu su 24. septembra u pet navrata borbeni avioni istresali smrtonosni teret nad tim gradom, upotrebljavajući "kasetne" i "napalm" bombe, uglavnom u većim stambenim naseljima i samom centru grada. Avioni jugo-vojske su djelovali i na područje Velike Kladuše. Agresor je 26. septembra 1992. izvršio 30 avio poljetanja (27 sa aerodroma u Banja Luci i 3 iz Batajnice), dejstvujući po naselju Karadaglije kod Tešnja i na gradove Jajce i Vitez (fabrika *Slobodan Princip Seljo*). Tom prilikom agresor je koristio sljedeće naoružanje: rakete "vazduh-zemlja", krmače i "kasetne" bombe. U napadu na Jajce učestvovale su dvije grupe aviona tipa *Orao* i *Galeb*. Agresorska avijacija je sljedećeg dana (27. septembra 1992.) izvršila 27 avio-polijetanja sa aerodroma u Banja Luci i 3 sa Batajnice, bombardujući mnoga gradska naselja. Tokom 28. septembra 1992. agresor je sa aerodroma Banja Luka izvršio 45-50 avio polijetanja. Ciljevi su bili: Maglaj, Bosanski Brod, Teslić, Jajce i Brčko. Od ubojnih sredstava korištene su "kasetne bombe", "fugasne" avio-bombe i tzv. "krmače" od 250 kg. Tako su po slobodnoj teritoriji brčanske opštine tog dana agresorski avioni istresali teret u četiri navrata. Posljedice tog napada na selo Zovik bile su katastrofalne. Poginulo je petnaest mještana, dok ih je pedeset ranjeno, a razrušeni su mnogobrojni objekti, među kojima i osnovna škola. Avionima sa banjalučkog aerodroma agresor je 29. septembra 1992. u više navrata dejstvovao po Željezari Zenica.

U toku 30. septembra 1992. agresor je, takođe, izvršio 45-50 avio polijetanja sa četničkog aerodroma u Banja Luci. Rejoni dejstva bili su: Zenica, Gradačac, Jajce, Maglaj, Tešanj i Olovo. Pri tome je agresor koristio mitraljesko naoružanje kalibra 12,7 mm, raketna zrna kalibra 57 mm, vođene rakete "vazduh-zemlja", razorne bombe "krmače" od 250 i 500 kg, plamene bombe "napalm" i "kasetne bombe", što je imalo za posljedicu velika materijalna razaranja stambenih objekata i veliki broj ubijenih i ranjenih civila. Žrtve su, uglavnom, bili civili (žene i djeca).[66]

U periodu od 2. do 10. oktobra 1992. agresor je izveo 170-200 avio polijetanja, uglavnom sa banjalučkog aerodroma i u manjem broju sa Batajnice. Tako je, ilustracije radi, 2. oktobra izvršeno 30-35, 3. oktobra 20-25; 10. oktobra 45-50 avio polijetanja, itd. Od 20 do 25 avio polijetanja (avioni *Galeb-2*, *Jastreb* i *Mig-21*), 3. oktobra, 15 ih je bilo sa borbenim dejstvom po Tešnju, Gradačcu i Zenici, a koristili su mitraljeze, "napalm" i "kasetne bombe".[67]

---

[66] **Agresija...**, str. 39-51; **Dnevni izvještaj**, br.142/143, 14. septembar 1992, br. 144, 15. septembar 1992, br. 146, 17. septembar 1992, br. 147, 18. septembar 1992, br. 149/150, 21. septembar 1992, br. 152, 23. septembar 1992, br. 153, 24. septembar 1992, br. 154, 25. septembar 1992. i br. 158, 29. septembar 1992.; AIIZ, inv. br. 2-793; Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine, br. 102/02-57, 17. septembar 1992.; Isto, br. 102/02-05-57; Isto, br. 102/02-98, 26. septembra 1992.

[67] AIIZ, inv. br. 2-793; **Agresija...**, str. 53-54. Mnoga naselja i gradovi u Republici Bosni i Hercegovini su 3. oktobra 1992. bili su meta bestijalnih napada jugoavijacije, koja je za sobom ostavljala smrt i pustoš. Naime, avioni su pojedinačno ili u grupama polijetali sa Banjalučkog aerodrome koji je od početka agresije na Bosnu i Hercegovinu bio pod kontrolom srpskih zločinaca. Tako je samo 3. oktobra zabilježeno više od 40 letova. Meta avionskih napada tom prilikom bili su Zenica, Gradačac, Tešanj, područje planine Igman, itd. Punih pet sati "napalm" i "kasetnim bombama" agresor je bombardovao postrojenja zeničke Željezare. Agresorska avijacija tada je sravnila sa zemljom na desetine kuća u Tešnju, dok je najteža razaranja pretrpjelo naselje Bukve.

U Gradačcu je 9. oktobra vladao pravi pakao, punih četrdeset minuta agresorski avioni su istresali smrtonosni teret na centar grada i okolna naselja. Ispod novih ruševina ostalo je 14 mrtvih i oko 40 ranjenih civila. I Srebrenica je tog istog dana (9. oktobra) u dva navrata bila meta agresorske avijacije. Prilikom tih napada bacane su "kasetne bombe" kao i tzv. "krmače", koje su izazvale velike materijalne štete, a "pretpostavlja se da je bilo i ljudskih žrtava" (Isto).

Klipni agresorski avioni su tokom novembra i decembra 1992. i u prvoj polovini 1993. dejstvovali po Srebrenici i Konjević Polju. Dejstvujući borbeno po Srebrenici 9. novembra 1992. ubili su petnaest, a 14. decembra (u selima Pirići, Tegare i Loznička rijeka) sedamdeset civila, od čega osamnaestero djece. Klipni avioni su 7. januara 1993. mitraljezima dejstvovali po zbijegu civila u selu Potočari kod Srebrenice. Dva klipna aviona su 15. marta 1993. u dva navrata bombardovali Konjević Polje sa dvanaest bombi "krmača", od čega je petnaest civila poginulo, a dvadeset i četiri ranjeno (devet teže i petnaest lakše).[68]

I pored Rezolucije 781. Savjeta bezbjednosti OUN o uspostavi zabrane za vojne letove u zračnom prostoru Bosne i Hercegovine (9. oktobra 1992.)[69] velikosrpski agresor je sa teritorije Srbije (s aerodroma Lađevci i Ponikve, Batajnica i drugi) i aerodroma i heliodroma u Banjoj Luci nesmetano koristio avijaciju i helikoptere. Upotrebu avijacije i borbeno djelovanje iz vazduha agresor je posebno intenzivirao februara 1993.

Tokom tog mjeseca uočena su 103 leta agresorske avijacije, od čega 38 letova aviona (tipovi: *Jastreb* i *Galeb*) i 65 letova helikoptera (tipovi: *Gazela* i *MI-8*). Pri tome su 32 leta aviona (od 38 registrovanih) bila sa vatrenim dejstvom po nezaštićenim naseljenim mjestima i nenaoružanom civilnom stanovništvu (područja Srebrenice, Bratunca, Bijeljine, Brčkog, Doboja, Zavidovića, Gradačca i Maglaja). Ostali letovi aviona i helikoptera imali su za cilj izviđanje i prevoženje ljudstva, kao i transport municije i drugih ubojnih sredstava. Posebno velik intenzitet letova agresorskih helikoptera uočen je na pravcu Šekovići-Majevica (17). Avioni tipa *Jastreb* borbeno su djelovali "kasetnim bombama", raketnim i mitraljeskim zrnima na području Srebrenice. Od tih dejstava poginulo je 81, a ranjeno više od 200 civila i boraca Armije Republike Bosne i Hercegovine. Samo u periodu od 1. do 10. februara 1993. od dejstava avio bombi agresorske avijacije, u rejonu Srebrenice poginulo je 56, a ranjeno preko 100 civila. Od sredine aprila do prve polovine novembra 1992. u Jajcu je registrovan 191 avio polet, u Brčkom 90, Gradačcu 76, Goraždu 60, Tuzli i Maglaju 21, Kladnju 15 i manji broj u većim gradovima u Republici

---

68 AIIZ, inv. br. 2-793.

69 ∴ **REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UJEDINJENIH NACIJA O BOSNI I HERCEGOVINI**, Sarajevo 1995, str. 47-48.

Bosni i Hercegovini. Za to vrijeme je ukupno napravljeno 1300 letova, od kojih su većina dejstvovali po civilima.[70]

Tokom 1993.-1995. Velikosrpski agresor je koristio i avijaciju. Tako su 13. marta tri aviona iz Savezne Republike Jugoslavije preletila rijeku Drinu i izbacila nekoliko bombi u okolinu mjesta Gladovići i Osatice (jugoistočno od Srebrenice). U oktobru 1994. povećan je broj letova iz Savezne Republike Jugoslavije u Bosni. Ta je praksa nastavljena i u toku 1995.[71]

Srpski kolaboracionisti iz "Republike Srpska Krajina" upotrebljavali su i vazdušne napade - borbene avione (protiv 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine).[72]

Velikosrpski agresor je helikopterske jedinice (transportni, izviđački i protivoklopni helikopteri) masovno koristio pretežno za vatrenu podršku iz vazduha i manevar trupa, snabdijevanje jedinica i prevoženje novih snaga i dotur ubojnih i materijalno-tehničkih sredstava, evakuaciju ranjenika, povrijeđenih i bolesnih. Za te potrebe korišteni su sljedeći heliodromi: Zalužani (Banja Luka), Bratunac, Sokolac (Bjelosavljevići), Pale, Šekovići, Ozren (Tumare), Bijeljina, Doboj i Nevesinje.[73]

Agresorski helikopteri letove su obavljali, uglavnom, noću u grupama od dva do četiri helikoptera. Primjera radi, u toku 12. i 13. maja 1993. agresor je masovno upotrebljavao helikoptere tipa *Gazela* i *MI-8* za prevoženje ljudstva i ratnog materijala u ofanzivi na brčanskom ratištu. Tada je registrovano 53 polijetanja helikoptera u grupama od jedne do tri letjelice na liniji: Bijeljina - Brčko, Bijeljina - Modriča, Bijeljina - Orašje, Bijeljina - Pelagićevo i obratno. Interesantno je istaći da za vrijeme upotrebe helikoptera nije bilo letova aviona Ujedinjenih nacija iz sastava snaga *NO FLY*. Transportni helikopteri *MI-8* dnevno su pravili po nekoliko letova i redovno snabdijevali jedinice koje su izvodile ofanzivna dejstva. Tako je nova pojačanja u rejonu Gradačca

---

70 AIIZ, inv. br. 2-793; *Prva linija* , br. 1, str. 12; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 416.

71 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 416-417.

72 Isto, paragrafi 424 i 434.

73 AIIZ, inv. br. 2-793; Isto, inv. br. 2-800; **Agresija...**, str 47.

agresor u drugoj polovini oktobra 1992. prebacivao transportnim helikopterima iz pravca Brčkog i Bosanskog Šamca, dok je u isto vrijeme, položaje branilaca Bosne i Hercegovine u opštini Gradačac raketirao iz helikoptera.[74]

Na helikoptere *Gazela* agresor je montirao četiri protivoklopne rakete velikog učinka, dok je transportni *MI-8* mogao u prepravljenoj verziji ponijeti 16 mitraljeza ili isto toliko raketnih zrna (JNA je još od kosovskih "događaja" 1981. imala varijante i za hemijsko oružje).[75]

Agresor je naročito koristio helikoptere *Gama* vođene protivoklopnim raketama *maljutka*. Borbeno djelovanje tih helikoptera posebno je bilo izraženo u rejonu Gradačca, gdje su dejstvovali po okolnim naseljima, kao i samom gradu. Tako su helikopteri *Gama* 7. i 9. novembra 1992. *maljutkama* dejstvovali po Gradačcu; 26. novembra po bihaćkom regionu, od čega je petnaest lica ubijeno i šest ranjeno; zatim 28. novembra i 7. decembra ponovo po Gradačcu. Sa heliodroma Zalužani su 18. i 19. marta 1993. *Game* djelovale *maljutkama* po selu Miljanovići, zatim 23. marta po rejonu Mrkonjić-Planje (kod Jelaha), itd.[76]

Interesantno je ukazati na činjenicu da je srpski agresor, u cilju prevoženja novih snaga iz Srbije i dovlačenja materijalno-tehničkih i drugih sredstava, koristio i helikoptere sa oznakama UNPROFOR-a i Ujedinjenih nacija. Krajem juna 1992. u selo Bukovik (područje Brčkog) je sletio jedan takav helikopter. U isto selo, koje su držale srpsko-agresorske snage, u drugoj polovini juna 1992. sve su češće slijetali helikopteri sa oznakom Ujedinjenih nacija koji su agresoru donosili hranu i municiju.[77]

Srpsko-crnogorski agresor je u više navrata koristio helikopterske desante. Tako su helikopterski desanti su izvedeni: 8. maja 1992. na kalesijsko selo Memiće u tuzlanskoj regiji; 10. marta 1993. na selo Bogovac (na putu Brčko - Tuzla); 11. marta na kotu 733 Komin; 17.

---

[74] **Agresija...**, str. 47; *Prva linija*, br. 1, str. 12.

[75] *Prva linija*, br. 1, str. 12; AIIZ, inv. br. 2-800.

[76] AIIZ, inv. br. 2-793 i 2-800.

[77] **Agresija...**, str. 11.

jula na Treskavicu (u rejonu Ljuta); 22. oktobra u rejonu Brda (Bjelašnica - Treskavica).[78]

Objekti dejstva agresorske avijacije i helikoptera bili su civilno stanovništvo, uglavnom bošnjačke nacionalnosti, u otvorenim naseljenim mjestima. U naletima agresorske avijacije po civilnim naseljima u kojima nije bilo nikakvih vojnih ciljeva na meti su bili: civili i objekti - bolnice, porodilišta, dječiji dispanzeri, domovi zdravlja, škole, stambeni, industrijski i drugi objekti, uz ogromne ljudske žrtve, uglavnom žena i djece, i materijalne štete i razaranja.[79]

Od ukupnog broja vatrenih dejstava 10-15% je bilo po jedinicama Armije Bosne i Hercegovine, dok je 85-90% po naseljenim mjestima. Ilustracije radi, srpsko-crnogorski agresor je samo u prvih sedam mjeseci agresije potrošio oko 108.000 tona razne municije, tj. 41,5%.[80]

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu velikosrpski nacisti su uporno koristili zapaljiva i hemijska oružja, zabranjena Ženevskom konvencijom i drugim odredbama međunarodnog prava. Zapaljivo oružje agresor je koristio od početaka agresije. O tome svjedoče brojni zapaljeni objekti u Sarajevu (zgrade Skupštine i Vlade Republike Bosne i Hercegovine, zatim Orijentalnog instituta, glavne PTT, Narodne i Univerzitetske biblioteke, Željezničke stanice, kulturno-sportskih centara *Zetra* i *Skenderija*, kao i *Unisa*, *Elektroprivrede*, *Energoinvesta* i drugi), Brčkom, Gradačcu, Goraždu, Jajcu i dr. Hemijsko oružje agresor je prvi put upotrijebio 6. juna 1992., kada je bojni otrov ubacio u podrum željezničke stanice u Podlugovima (20 km sjeveroistočno od Sarajeva), gdje je bila zatočena grupa logoraša od oko 50 civila Bošnjaka. Od tada pa do 31. januara 1993. registrovano je 255 hemijskih udara, od čega je oko 100 izvršeno u široj okolini Sarajeva. Hemijsko oružje agresor je najmasovnije koristio po gradovima, odnosno širem području Sarajeva, Brčkog, Gradačca, Maglaja, Tešnja, Srebrenice,

---

78 Isto, str. 40; AIIZ, inv. br. 2-800. Prilikom helikopterskog desanta na Memiće iskrcano je 80 srpskih "dobrovoljaca" koji su zatim napali okolna sela, palili i rušili kuće, te džamiju u Donjim Raincima.

79 AIIZ, inv. br. 2-793; *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, br. 102/02-715, 14. januar 1993.

80 AIIZ, inv. br. 2-793.

Goražda i Jajca. Najveća koncentracija upotrebe hemijskog oružja zabilježena je u avgustu 1992. (77), a najmanja u novembru iste godine.[81]

Najčešće su korištene fosforne i "napalm" avio-bombe, kao i artiljerijske granate sa bojnim otrovima. Fosfornim avio-bombama i artiljerijskim granatama najviše je bilo izloženo Sarajevo (naselje Pavle Goranin, Jevrejsko groblje, Žuč i dr.), zatim Jajce, Brčko i dr., a "napalm-bombama" Goražde, Jajce i Gradačac. "Kasetne" i "napalm" bombe, uz rakete "vazduh-zemlja", pričinile su sredinom avgusta 1992. strašna razaranja u Jajcu, nakon čega su uslijedili artiljerijski napadi.[82]

Zapaljiva i hemijska sredstva agresor je do 31. maja 1993. upotrijebio ukupno 365 puta. Na višegradskom ratištu JNA je koristila nervno-paralitičke bojne otrove, koji su u stanju da i jedinici potpuno obezbjeđenoj protiv ABH-oružja nanesu gubitke do 50%. U velikim urbanim sredinama agresor je najčešće koristio "humane" bojne otrove tipa suzavac i kijavac, odnosno nadražljivce. Na položaje boraca Armije Republike Bosne i Hercegovine i u manjim naseljima korišteni su fozgen i iperit, koji su najviše upotrebljavani u Prvom svjetskom ratu. Postoje indicije da su korišteni i plikavci, koji su u Prvom svjetskom ratu kontaminirali nekoliko stotina hiljada vojnika i nanijeli osam puta veće gubitke nego svi drugi otrovi zajedno, kao i nervni otrovi.[83]

Tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu velikosrpski fašisti koristili su i specijalne padobranske jedinice i pitomce vojnih škola. Sredinom septembra 1992. u sastavu agresorskih snaga na bihaćkom ratištu, učestvovala je i borila se 83. specijalna padobranska jedinica iz Niša, kao i pitomci Vojne akademije kopnene vojske iz Beograda.[84]

---

[81] AIIZ, inv. br. 2-793; *Prva linija*, br. 3, 17. mart 1993., str. 13; *Bilten***,** Glasilo Državne komisije za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima na području Republike Bosne i Hercegovine, br. 5, Sarajevo, august 1993, str. 3.

[82] Isto; *Press-centar Republike Armije Bosne i Hercegovine*, br. 102/02-272, 1. novembar 1992.

[83] Isto.

[84] **Dnevni izvještaj**, br. 147, 18. septembar 1992. Pitomci treće i četvrte godine Vojne akademije kopnene vojske Jugoslavije su sredinom jula 1993. u podmajevičkim selima izvodili gađanja na žive ciljeve (*Oslobođenje*, 20. juli 1993.).

Na privremeno zaposjednutoj teritoriji Republike Bosne i Hercegovine velikosrpski agresor je angažovao i fabrike za proizvodnju vojne opreme i skladišta municije i goriva. Borbenu tehniku (oruđa, oklopna borbena vozila, municiju i druga ubojna sredstva) i pogonsko gorivo agresor i njegovi kolaboracionisti dobavljali su i dovlačili iz Srbije, Rumunije, Bugarske, Ukrajine i drugih istočnoevropskih zemalja, kao što su i avio-bombe tipa *OFAB-250*.[85]

[85] AIIZ, inv. br. 2-793.

2. **Dobrovoljci i dobrovoljačke jedinice JNA**

U Bosni i Hercegovini su od druge polovine 1991. u JNA postojale brojne dobrovoljačke jedinice koje su, u skladu sa Uputstvom o prijemu dobrovoljaca u JNA (septembra 1991.) i drugim dokumentima, vrbovale, formirale, naoružale, opremile i obučile komande, jedinice i ustanove JNA. U 1992. su po opštinama objedinjene u "lake brigade" i tada su mogle imati više od 100.000 **dobrovoljaca JNA**. Svrha njihovog regrutovanja (primali su platu) bila je da se nadoknadi neuspjeh mobilizacije za realizaciju plana RAM.

Oktobra 1991. na dubrovačkome ratištu su, pored JNA, dejstvovale i srpske "**dobrovoljačke jedinice**", koje su, u sadejstvu sa snagama JNA, razorile i sravnile selo Ravno.[86] I dokumenta vojne provenijencije visokog stepena povjerljivosti takođe potvrđuju postojanje "**dobrovoljačkih jedinica**" krajem 1991, posebno na području Bosanske krajine. Na osnovu tih dokumenata može se utvrditi da je tada u Bosanskoj krajini (na primjer u Bosanskom Petrovcu) vršena mobilizacija "**vojnih obveznika i dobrovoljaca, koji su bili u okviru JNA**". Početkom decembra 1991. JNA je mobilisala jedan broj "**dobrovoljaca**" JNA i sa područja Sarajeva i smjestila ih u vojne kasarne u Lukavici.[87]

Rukovodstvo SDS-a Bosne i Hercegovine i srpski narod prihvatili su JNA, "**štitili**" je **"gde je to objektivno moguće", odazivali se u ratne i dobrovoljačke jedinice, maksimalno sarađivali sa komandama, "dosta se odgovorno"** ponašali prema ratnim materijalnim sredstvima,

---

[86] **Agresija...**, str. 1; AIIZ, inv. br. 2-489 i 491.

[87] AIIZ, inv. br. 2-232; Isto, inv. br. 3-311.

itd.[88] Na poziv JNA "**dobrovoljci**" su se masovno odazivali. Tako se u drugoj polovini 1991. u 5. korpusu svakim danom broj "**dobrovoljaca**" sve više povećavao.[89]

I generalmajor Ratko Mladić je u svojstvu komandanta 9. (Kninskog) korpusa JNA, na samom početku 1992. bio angažovan na formiranju "**dobrovoljačkih i ratnih jedinica**" u Bosni i Hercegovini. On je, s tim u vezi, tokom januara 1992, sa saradnicima više puta boravio u Drvaru (oko 5. i 20. januara). Obraćajući se prisutnima na poligonu Sportsko-rekreativnog centra, a nakon obilaska mobilizacijom popunjene 11. motorizovane brigade stacionirane u Drvaru, Mladić je 20. januara, između ostalog, rekao da su proveli mobilizaciju i popunili "**redove borcima iz Drvara i susjednih opština**".[90]

Dobrovoljaca je bilo u svim komandama, jedinicama i ustanovama JNA u Bosni i Hercegovini. Samo u 744. pozadinskoj bazi (Sarajevo) 17. februara 1992. bilo je 11 vodova dobrovoljaca.[91]

---

[88] AIIZ, inv. br. 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20. mart 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ ("na ličnost NGŠ"). Takvo je držanje rukovodstva SDS-a i srpskog naroda, po ocjeni generala Kukanjca, bilo "**sasvim normalno**", jer je, kako on tvrdi, "**i ovde sasvim objektivno srpski narod ugrožen i analogno tome**" JNA štiti "**interese srpskog naroda**".

[89] *Slobodna Bosna*, br. 3, 14. oktobar 1991, str. 4.

[90] *Oslobođenje*, 21. januar 1992, str. 4. Tada je Ratko Mladić naglasio kako "**nema potrebe da se bilo ko u Bosni i Hercegovini nervira zbog toga što smo proveli mobilizaciju i popunili ovu našu ratnu jedinicu. Mi tu jedinicu spremamo zbog onog zlu ne trebalo. Spremamo je u slučaju da Tuđman krene da ostvari svoje zle namjere i silom uzme ono što mu ne pripada...**" i da bi "**stali na branik mira našoj djeci i nejači**".

[91] AIIZ, inv. br. 2-1965, PREGLED PODATAKA O RAZMJEŠTAJU I KAPACITETIMA POZADINSKIH JEDINICA I USTANOVA 2. VOJNE OBLASTI /17. februara 1992./ Po jedan vod dobrovoljaca bio je u: 1. tehničkom skladištu municije u Hadžićima; Odjeljenju 1. tehničkog skladišta municije Krupanjska Rijeka – Pazarić; 2. tehničkom skladištu municije Koran – Pale; Odjeljku skladišta municije Renovica; 5. tehničkom skladištu pogonskog goriva Ilijaš; Odjeljku 5. tehničkog skladišta pogonskog goriva Semizovac; Intendantskom i Sanitetskom skladištu, te intendantskom bataljonu Butile; 3. tehničkom skladištu municije Ustikolina – Foča; 4. tehničkom skladištu municije Višegrad; Odjeljku 4. tehničkog skladišta municije Rudo i 6. tehničkom skladištu pogonskih sredstava Vardište.

Brojno stanje "**dobrovoljačkih jedinica**" (dobrovoljaca JNA) u zoni odgovornosti 2. vojne oblasti je, prema "**strogo poverljivim**" ("**Vojna tajna**") zaključcima generala Kukanjca iz **Procjene stanja na prostoru Bosne i Hercegovine u zoni odgovornosti 2. vojne oblasti**, od 20. marta 1992, upućenim Generalštabu Oružanih snaga SFRJ (lično načelniku Generalštaba, generalu Adžiću), do tog dana iznosilo je **69.198** ljudi. Ilustrativan je raspored tih jedinica. Najveći broj "**dobrovoljačkih jedinica**" bio je uglavnom, u onim opštinama u kojima su Bošnjaci, prema popisu stanovništva iz 1991, činili većinsko stanovništvo. Uveliko su to bili obveznici Teritorijalne odbrane. Stupanje u dobrovoljce je stimulisano na razne načine. Tako su, primjera radi, "**dobrovoljci JNA**" u Foči, prema navedenom dokumentu generala Kukanjca, imali 3.000 pripadnika, Novom Sarajevu i Ilidži 2.800, Novom Gradu 2.400, Goraždu 2.000, Travniku 1.970, Doboju 1.844, Zenici 1.761, Hadžićima 1.500, Kaknju 1.270 i dr.[92]

Broj "**dobrovoljaca**" u zonama korpusa izgledao je ovako :

9. korpus (Knin)	2.200
10. korpus (Bihać)	2.300
5. korpus (Banja Luka)	16.750
17. korpus (Tuzla)	8.240
4. korpus (Sarajevo)	33.200.[93]

U "**dobrovoljačkim jedinicama**" koje je formirao 4. korpus JNA na prostoru 4. vojne oblasti u opšitnama: Kalinovik, Foča, Čajniče i Goražde do 20. marta 1992. bilo je uključeno 6.500 ljudi.[94]

Navedene "**dobrovoljačke jedinice**" su, u skladu sa odlukama najvišeg vojnog rukovodstva, bile formirane u čete, odrede i bataljone i bile su, kao i druge srpske oružane formacije, pod direktnom komandom JNA.[95]

---

[92] AIIZ, inv. br. 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20. mart 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ ("na ličnost NGŠ").

[93] Isto.

[94] Isto.

[95] Isto; AIIZ, inv. br. 2-769, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, I uprava, Str. pov. br. 585-2, 03. april 1992. – Komandi 2. vojne

Formiranje štabova, odreda i brigada dobrovoljačkih jedinica smanjenog sastava i njihova "adekvatna" popuna starješinskim kadrom iz JNA i naoružanjem i opremom utvrđena je u Generalštabu Oružanih snaga SFRJ. Tako je zastupnik saveznog sekretara za narodnu odbranu (general Blagoje Adžić), pošto je saslušao informacije i prijedloge "**o stanju i mogućnostima jedinica JNA na prostoru Bosne i Hercegovine ...**, 25. marta 1992. naredio da se "**u što kraćem roku**" pristupi "**formiranju štabova, odreda i brigada dobrovoljačkih jedinica smanjenog sastava i njihovoj adekvatnoj popuni starješinskim kadrom iz JNA i naoružanjem i opremom**". Sve "**dobrovoljačke sastave**" je do 15. aprila 1992. trebalo "**vojno organizovati i povezati sa komandama JNA u zoni njihove odgovornosti**".[96]

---

oblasti; Isto, inv. br. 2-90, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2050, 07. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i Komandi 2. vojne oblasti na RKM; Isto, inv. br. 2-110, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2501, 26. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i drugima; Isto, inv. br. 2-224, Vojna pošta 4509 Beograd, Pov. br. 11-9, 07. februar 1992, Vojnoj pošti 9808 Pančevo; Isto, inv. br. 2-769, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, I uprava, Str. pov. br. 585-2, 03. april 1992. - Na ličnost komandanta ili NŠ i Komandi 2. vojne oblasti; Isto, inv. br. 2-770, Komanda 17. korpusa, Str. pov. br. 11/2-89, 26. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ i Komandi 2. vojne oblasti; AIIZ, inv. br. 2-2280, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, III Uprava, Pov. br. 2391-1, 13. septembar 1991, UPUTSTVO O PRIJEMU DOBROVOLJACA U JUGOSLOVENSKU NARODNU ARMIJU; Isto, inv. br. 5352, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.; Isto, inv. br. 7-49; Isto, inv. br. 7-50; *Slobodna Bosna*, br. 3, 14. oktobar 1991, str. 4; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 386, nap. 781; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-I-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 46.

Pomenute "**dobrovoljačke jedinice**" po generalu Milutinu Kukanjcu; nisu ulazile u formacijski sastav ratnih jedinica JNA, ni u sastav srpske Teritorijalne odbrane, odnosno bile su "**van formacijskog sastava JNA i TO**", tj. nijedan "**dobrovoljac**", po njemu, nije bio "**predviđen za popunu RJ 2. VO** /ratne jedinice 2. vojne oblasti - prim. S. Č./, **a samo manji dio je iz TO Bosne i Hercegovine**". Međutim, na osnovu drugih podataka, takođe vojnog porijekla, a naročito zaključka generala Adžića od 25. marta 1992. o povezivanju "**dobrovoljačkih sastava**" "**sa komandama JNA u zoni njihove odgovornosti**", pouzdano se može zaključiti da su u drugoj polovini 1991, a i kasnije, sve srpske oružane formacije i druge "**dobrovoljačke**" jedinice bile pod neposrednom komandom JNA (Isto).

[96] AIIZ, inv. br. 2-769, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, general-pukovnik Blagoje Adžić, 25. marta 1992.

Početkom aprila 1992. Komanda 2. vojne oblasti i jedinice "**u kriznim područjima zona odgovornosti**" bile su u punoj borbenoj gotovosti, sa težištem njenog jačanja, izvođenjem obuke "**na zemljištu u vježbovnim reonima**", izradi plana upotrebe i kontroli teritorije, stanja u jedinicama, kao i formiranju snaga milicije. U kasarni Bijeljina je u toku 31. marta i 1. aprila 1992. primljeno "**dosta dobrovoljaca**".[97]

U jedinicama 2. vojne oblasti je u prvoj polovini aprila 1992. vršena ubrzana obuka "**dobrovoljaca**", radi njihovog osposobljavanja "**za izvršenje osnovnih borbenih zadataka**". U jedinice 4. korpusa JNA je, u toku 2. aprila, primljeno 40 "**dobrovoljaca**" sa kojima je "**odmah započeta intenzivna obuka**". Na aerodrom Bihać 11. aprila stiglo je 497 vojnika za popunu 9. i 10. korpusa. Prihvat preostalog kontingenta raspoređenih vojnika za popunu korpusa i njihovo raspoređivanje i prevoženje do jedinica izvršeno je sljedećeg dana. Dana 12. aprila došlo je 90 vojnika, tako da je do tada na aerodrom Bihać stiglo ukupno 587 vojnika. Na bihaćki vojni aerodrom, 22. aprila je sletio vojni avion sa 200 uvježbanih zločinaca, koji su za obilježje na kapama imali četničke kokarde.[98]

– Komandi 2. vojne oblasti; Isto, inv. br. 2-1238. Nosioci tog zadatka bili su Komanda 2. vojne oblasti, u saradnji sa Generalštabom Oružanih snaga SFRJ, Personalna uprava i Sektor pozadine SSNO-a.

[97] AIIZ, inv. br. 2-84, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-1905, 01. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-87, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1987, 02. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-88, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1940, 02. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-89, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1957, 03. april 1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-85, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2000, 05. april 1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-86, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2025, 06. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i drugima; Isto, inv. br. 2-90, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2050, 07. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i drugima.

[98] Isto, inv. br. 2-116, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1941, 02. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - Za sektor pozadine (Pozadinski izvještaj - OP 44); Isto, inv. br. 2-94, Komanda 2. vojne oblasti,

Komande i jedinice 4. i 9. korpusa su 5. aprila 1992. radile na opremanju "**vojnih obveznika**", koji su pozvani u jedinice korpusa. Interesantno je istaći da je početkom aprila u nekim jedinicama JNA došlo do pojedinačnog i grupnog napuštanja položaja. Tako je kod jedinica 5. korpusa, koje su angažovane u rejonu Kupresa, došlo do pojedinačnog napuštanja položaja. Kod jedinica 17. korpusa ističu da "**na moral negativno utiče napuštanje položaja**" komandanta i 155 "**vojnih obveznika**" iz 17. partizanske brigade 38. partizanske divizije.[99]

Sredinom i krajem druge sedmice aprila 1992. sve jedinice 2. vojne oblasti bile su u punoj borbenoj gotovosti. Težište aktivnosti jedinica van borbenog dodira bilo je, između ostalog, i na pripremi i obuci mobilisanog ljudstva "**za izvršavanje borbenih zadataka**". U Kalinoviku je tokom aprila ubrzano izvođena obuka srpskih "dobrovoljaca" artiljerijske specijalnosti na topovima - haubicama od 120 mm.[100]

Krajem aprila 1992. u jedinice 2. vojne oblasti svakodnevno su pristizali "**dobrovoljci**", koji se "**odmah upućuju na obuku i na taj način se brojno stanje znatno poboljšalo**". Tako je u Kalinovik iz Bileće, Čajniča i Gacka 22. aprila 1992. stiglo 200-250 srpskih "**dobrovoljaca**", kojima se odmah priključilo i 50 mještana. Nakon što su se opremili u Vojnoj pošti 3550 otišli su za Mostar sa 33 vozila, pokretnom radionicom, bolnicom, 2 mala komandno-štabna kola i 6 topova. Iz iste vojne pošte je pomenutog dana prema Foči (u Vojnu poštu 4120) krenula jedinica JNA sa oko 25 motornih vozila i topovima, gdje ih je u Staroj Kasabi čekalo 400 "rezervista" JNA. Na području Foče, posebno u naselju Ćerezluk, neposredno je uoči agresije svaka srpska kuća primila od tri do pet "dobrovoljaca" iz

---

Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2150, 11. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; Isto, inv. br. 2-95, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2180, 12. april 1992, Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; **Agresija...**, str. 30.

[99] AIIZ, inv. br. 2-85, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2000, 05. april 1992.- Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar.

[100] AIIZ, inv. br. 2-93, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2125, 10. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i drugima; Isto, inv. br. 2-94, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2150, 11. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; **Agresija...**, str. 32.

Srbije i Crne Gore. U 14. motorizovanoj i 216. brdskoj brigadi se 25. aprila "**vrši ubrzana obuka dobrovoljaca i osposobljavanje za izvršenje osnovnih borbenih zadataka**". U garnizonu Banja Luka je do 27. aprila obučeno 240 "vojnih obveznika". Stoga je u svim jedinicama nastavljeno sa "**intenzivnom obukom radi jačanja borbene gotovosti**". Komandanti 9, 5. i 10. korpusa su, krajem aprila, referisali o borbenoj gotovosti vršiocu dužnosti Saveznog sekretara za narodnu odbranu generalpukovniku Blagoju Adžiću u Banjoj Luci.[101]

Mnogi su "**dobrovoljci**" obučavani i na Manjači.[102]

---

[101] AIIZ, inv. br. 2-109, 2-110, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br.10/36-2501, 26. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i drugima; Isto, inv. br. 2-113; Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2525, 30. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; AIIZ, inv. br. 3-1259.

[102] AIIZ, inv. br. 2-1238; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-I-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 4. juni 1996, str. 1-2; *Slobodna Bosna*, 19. juli 2003, str. 19. Sa izvođenjem obuke "dobrovoljaca" na Manjači se počelo krajem 1991. Tom je obukom u novembru 1991. rukovodio pukovnik Bogdan Subotić (pomoćnik načelnika Centra vojnih škola u Banja Luci (Isto).

3. Oružane jedinice Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine

Posebno mjesto u planiranju, pripremanju i izvođenju genocidne agresije na Bosnu i Hercegovinu pripada petokolonaškoj Srpskoj demokratskoj stranci Bosne i Hercegovine. Naime, ta stranka je, radi obaranja svih legalnih organa vlasti Bosne i Hercegovine i formiranja srpske Bosne i Hercegovine i njenog priključenja Srbiji i Crnoj Gori, odmah, nakon izbora i dolaska na vlast, u skladu sa instrukcijama Velikosrpskog pokreta, a posebno Slobodana Miloševića lično, i uz neposrednu pomoć JNA, uključila u aktivnosti na formiranju oružanih formacija i naoružavanju srpskog naroda.[103]

Glavni odbor Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, na čelu sa Radovanom Karadžićem, je, sredinom 1991. svim opštinskim odborima izdao naredbu da se na teritoriji Bosne i Hercegovine formiraju oružane formacije i "**priđe organizovanom naoružavanju srpskog naroda**". U cilju realizacije navedene naredbe trebalo je uspostaviti neposredne kontakte sa JNA.[104]

Na sjednicama najviših organa petokolonaške SDS Bosne i Hercegovine u drugoj polovini 1991. razmatrano je pitanje formiranja srpskih oružanih formacija i vojnog organizovanja srpskog naroda. Na sjednici Izvršnog odbora SDS-a 6. septembra 1991. je, između ostalog, zaključeno da Srbi "**idu u dobrovoljce JNA**", kako bi se kontinuirano

---

[103] AIIZ, inv. br. 3-240/1, Zapisnik sa Pete sjednice Izvršnog odbora Srpske demokratske stranke, održane 7. novembra 1991.

[104] AIIZ, inv. br. 2-794; Izjava Sabrije Pojskića data autoru. Taj zadatak za područje općine Konjic dobio je Strahinja (Đorđa) Živak (rođen 1932. u selu Brđani-Konjic).

obezbijedilo da "**Srbi idu u kasarne**". Politički savjet SDS-a na sjednici od 15. oktobra 1991. je ukazao i na značaj vojnog organizovanja, naročito u gradovima. Zaključeno je da treba "**u tom smislu dati uputstva opštinskim i mjesnim odborima**". Zanimljivo je istaći i činjenicu da je na toj sjednici naglašeno da treba upozoriti JNA da osigura komunikacije. U tom smislu je Milivoje Tutnjević upozorio kako "**treba pozvati Jugoslovensku narodnu armiju da obezbjedi mostove na Drini**".[105]

Nakon toga, uslijedila je nova naredba SDS-a, koja je objelodanjena 26. oktobra 1991. u Banja Luci (Naredba je, takođe, u potpunosti prihvaćena i od "Autonomne Regije Krajina"). Tom je naredbom, između ostalog, trebalo **formirati jedinice za front i komande mjesta**; "**uspostaviti punu mobilnost Teritorijalne odbrane**"; "**sve mlađe ljude do 40 godina prevesti iz civilne zaštite u Teritorijalnu odbranu**" i **pretpočiniti je korpusu** "**kao ratne jedinice**"; "**paravojne formacije, ako postoje, odmah rasformirati i prevesti u Teritorijalnu odbranu**"; od "**dezertera prikupiti svo oružje i opremu**" i dr. Za "**veći uspjeh kompletne akcije**" predviđeno je određivanje i **ratnih poreza**.[106]

Nakon tzv. "plebiscita" srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (9. i 10. novembra 1991.) SDS je, uz neposrednu saradnju i podršku JNA, pojačala svoje zločinačke aktivnosti u vezi sa formiranjem oružanih formacija.[107]

Srpska demokratska stranka je u drugoj polovini 1991., u skladu sa navedenim naredbama, a posebno one o formiranju "**jedinica za front**" i drugim odlukama o organizovanju paradržavnih organa, a u cilju formiranja kolaboracionističke "Republike Srpske Bosne i Hercegovine" kao "**federalne jedinice u sastavu savezne države Jugoslavije**", uz neposrednu pomoć i podršku JNA, otpočela sa formiranjem oružanih formacija. Polazeći od ocjene da su "**opredijeljeni za Jugoslaviju, za**

---

[105] AIIZ, inv. br. 3-206; Isto, inv. br. 3-110, Zabilješke sa sjednice Savjeta Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, održane 15. oktobra 1991.

[106] AIIZ, inv. br. 3- 400/1-1, NAREDBA SRPSKE DEMOKRATSKE STRANKE /BOSNE I HERCEGOVINE/, Sarajevo, 26. oktobar 1991. Rasformiranje paravojnih formacija ("**ako postoje**") i njihovo prevođenje u Teritorijalnu odbranu je, po toj naredbi, trebalo "**obavezno sprovesti**".

[107] **Dnevni izvještaj**, br. 72, 5. juli 1992.

JNA i spremni da prihvate razmještaj i smještaj jedinica JNA", Srbi su na teritoriji Bosne i Hercegovine formirali paravojne opštinske, rejonske i okružne štabove "teritorijalne odbrane". Tako je već u drugoj polovini 1991. na području Bosanske krajine formirano više ilegalnih opštinskih i okružnih štabova srpske "teritorijalne odbrane", kao što su: Bosanski Petrovac, Bosansko Grahovo, Glamoč, Pritoka - Bihać, Bosanska Krupa, Lušci Palanka i dr. Ti paradržavni organi SDS-a formirali su vojne jedinice "**od srpskog naroda**". Brojno stanje tih vojnih jedinica na području opština: Drvar, Bosanski Petrovac, Bosansko Grahovo i Glamoč do 18. februara 1992. iznosilo je 4.448 vojnih "obveznika". Sa područja tih opština u sastav 11. motorizovane brigade JNA, nakon njenog formiranja, ušla su 2.022 vojna "obveznika" (546 iz Drvara; 584 iz Petrovca; 412 iz Grahova i 480 iz Glamoča). Od ukupnog broja vojnih "obveznika" u tu jedinicu je 1.620 odnijelo kompletnu vojnu opremu (Drvar 420 kompleta; Petrovac 440; Grahovo 350 i Glamoč 410 kompleta). Brojno stanje jedinica "**od srpskog naroda**" na području "**pojedinih opština rubnog područja Okruga Bihać**" je do 18. februara iznosilo 6.450 vojnih "obveznika" (Pritoka - Bihać- 2.500; Bosanska Krupa - 3.000 i Lušci Palanka - 950 vojnih obveznika).[108]

U vezi sa formiranjem **srpskih jedinica** interesantno je ukazati na podatke koji upućuju na zaključak da su još u toku 1990. i sredinom 1991, a posebno u drugoj polovini te godine, na području istočne Hercegovine, centralne Bosne i Bosanske krajine već postojale i "djelovale" takve formacije. Naime, još u toku 1990. prije izbora, u nekim mjestima Bosne i Hercegovine s pretežno srpskim stanovništvom, formirani su posebni četnički odredi, kao što je slučaj sa četničkim odredom *Karađorđe* u Nevesinju, na čelu sa "vojvodom" Arsenijem Grahovcem.[109]

Sredinom 1991. na području Ilidže postojale su jake srpske oružane formacije, koje su brojale 300 naoružanih ljudi. Među organizatorima tih jedinica značajno mjesto je zauzimao Nedeljko Prstojević.[110]

---

[108] AIIZ, inv. br. 2-232, Okružni štab teritorijalne odbrane Bihać, Str. pov. br. 06/1-1/92, 18. februar 1992. - Komandi 405. pozadinske baze.

[109] N. Duraković, nav. dj., str. 270; *Borba*, 11. juni 1991, str. 1-5.

[110] *Slobodna Bosna*, br. 20, 12. mart 1992, str. 4. Tako je u julu 1991. Nedeljko Prstojević, funkcioner Srpske demokratske stranke Ilidže, odnio u kasarnu spisak "**dobrovoljaca**" sa područja Ilidže koji su bili "**spremni staviti se na raspolaganje JNA**".

Radoslav Brđanin je 18. septembra 1991, u jeku mobilizacijske krize za plan RAM, ispred "Autonomne regije Bosanska krajina" u Banjoj Luci, pozvao sve "**dobrovoljce**" iz Bosanske krajine da se odmah jave najbližoj kasarni. Tom prilikom je izjavio da "**istinski mir u Jugoslaviji zavisi od jačine JNA**", tj. srpske okupacione vojske.[111]

Sljedećeg je dana (19. septembra 1991.) je i na sjednici Saveznog izvršnog vijeća, u okviru razmatranja političko bezbjednosne situacije u Jugoslaviji, pored pitanja naoružavanja srpskog stanovništva u Bosni i Hercegovini od JNA, bilo govora i o srpskim paravojnim formacijama. S tim u vezi, Sabrija Pojskić i Mustafa Čengić su upozorili na djelovanje tih formacija i ukazali na opasnost ukoliko se bude tolerisalo njihovo djelovanje, posebno sa stanovišta načina njihovog naoružavanja. Oni su pod paravojnim formacijama tretirali i "srpsku teritorijalnu odbranu". Pojskić je tada predložio da sve paravojne formacije treba razoružati. Međutim, rečeno je, ko je taj koji to može učiniti.[112]

Raspoloživi podaci pokazuju da je na teritoriji Bosne i Hercegovine formiran veliki broj srpskih oružanih formacija. Na osnovu zaplijenjene građe SDS-a pouzdano se može utvrditi da je na području Visokog formirano više takvih jedinica. Za formiranje srpskih oružanih formacija na području Visokog bili su zaduženi kapetan I klase Momčilo Gorančić i Stevo Harambašić iz visočke kasarne i Nenad Vanovac. Pomenuti oficiri su pravili spiskove "dobrovoljaca" sa područja Visokog, Ilijaša, Vareša i drugih mjesta, a Vanovac je, pored toga, nadgledao i organizaciju tzv. srpskih kriznih štabova. U formiranju srpskih vojnih formacija učestvovali su i Žika Dabić, Blagoje Šakota, Branislav Krsmanović i drugi. Blagoja Šakota je, u svojstvu predsjednika Mjesnog odbora SDS-a Tušnjići, a po zadatku Opštinskog odbora SDS-a Visoko, u selima: Gorani, Tušnjići, Zagorice i Grajani izvršio anketiranje za "dobrovoljce" u JNA. Na području Zimče formirano je više takvih formacija, sa "Rejonskim štabom TO", koje su bile potpuno vojnički ustrojene. Brojno stanje tih jedinica iznosilo je 470 ljudi (sačuvan je spisak pripadnika tih

111 *Oslobođenje*, 19. septembar 1991.

112 Izjave Sabrije Pojskića i Mustafe Čengića date autoru. Povodom toga u Saveznom izvršnom vijeću je pokrenuto pitanje o ulozi JNA u Bosni i Hercegovini. Pojskić i Čengić su insistirali da se uloga JNA u odnosu na Bosnu i Hercegovinu izvede na čistac - za kakvu se to Jugoslaviju ona bori. Međutim, bilo je očigledno da JNA zastupa velikosrpski koncept o formiranju "Velike Srbije".

jedinica). "Rejonski štab TO" sastojao se od komandanta i zamjenika, zatim komandanta za obavještajne i bezbjednosne poslove, komandanta za pozadinu, zatim referenta za opšte poslove, radiofonistu i kurira. Štab se sastojao od tri čete ("četa TO Topuzovo Polje"; "četa TO Zimča" i "četa TO Paljike"), koje su se sastojale od po četiri do pet odjeljenja. Navedene jedinice su bile dobro naoružane, a sva naoružana lica ušla su u sastav četa "Srpske teritorijalne odbrane".[113]

Na osnovu sačuvanih spiskova srpskih oružanih jedinica na području Sarajeva (sa imenom i prezimenom, godinom rođenja, adresom stanovanja, činom, tačnom evidencijom zaduženog naoružanja i dr.), stacioniranih na Ilidži, Hrasnici, Osijeku, Lužanima, Vojkovićima, Grlici, Vrelu Bosne, Doglodima, Otesu, Blažuju, Briješću, Briješće Brdu, mjesnim zajednicama *M. Obradović*, *21. maj* i drugim lokacijama, takođe se može utvrditi da je riječ o vojnim oružanim jedinicama koje su uključivale veliki broj Srba (na hiljade), te da su u vojnom pogledu izuzetno dobro organizovane.[114]

Srpska demokratska stranka je i na lokaciji Kromolj i Slatina u Sarajevu formirala oružanu formaciju, koja je u početku brojala 12, a kasnije 50 ljudi. Komandir te jedinice u početku je bio Slavko Petrović, koji je izvršio mnoge zločine nad Bošnjacima, posebno na području Vogošće, a kasnije Ranko Tadić. Među njenim članovima od marta 1992. bio je i Jovo (Anđelka) Ninković, mesar.[115]

Oružane srpske formacije SDS-a djelovale su i na području sarajevskih mjesnih zajednica *Omer Maslić*, *Blagoje Parović* i *Otes*, zatim na Alpašinom Polju, Dobrinji, Buća Potoku, Doglodima, Pionirskoj Dolini i drugim, dok su mnoge grupe djelovale i u drugim prigradskim naseljima oko Sarajeva. Komandir oružane jedinice na području mjesnih zajednica *Omer Maslić* i *Blagoje Parović* bio je Budimir Obradović, njegov zamjenik Goran Smiljanić, a pripadnici: Branislav Štrbac, Mladen Mandić, Slobodan Mandić, Rade Ivanković,

---

113 AIIZ, inv. br. 2-549/5, Centar službi bezbjednosti, Stanica javne bezbjednosti Visoko, br.17-22/02-375/91, 27. okotbar 1991; **Dnevni izvještaj**, br. 72, 5. juli 1992. i br. 85, 18. juli 1992.; *Slobodna Bosna*, br. 22, 26. mart 1992, str. 5; AIIZ, inv. br. 2-804.

114 AIIZ, inv. br. 2-545, 547 i 803.

115 AIIZ, inv. br. 2-795. Mesar Ninković je rođen 1941. u selu Bogovići (Pale), a stalno je, prije agresije na Bosnu i Hercegovinu, bio nastanjen u ul. Slatina br. 41 Sarajevo.

Miodrag Nikolić, Goran Koprivica, Mladen Ninković, Jadranko Sekulić, Dragica Đokić, Slobodan Ninković, Savo Lale, Dragan Šojić i Miro Šarović. U organizovanju jedinica na području navedenih mjesnih zajednica posebno su bili aktivni Slavko Jovanović, rezervni oficir JNA, i projektant Goran (Milovana) Smiljanić, član Opštinskog odbora SDS-a.[116]

U Mjesnoj zajednici *Otes* Srbi su formirali više oružanih jedinica. Na osnovu sačuvanih spiskova tih jedinica, pronađenih u stanu Dragana Ignjatovića, koji je stanovao na Otesu, može se sagledati njihov sastav, organizacija, evidencija naoružanja i dr.[117]

Jedan broj oficira organa bezbjednosti JNA neposredno je radio na organizovanju oružanih formacija SDS-a na području sarajevskog naselja Grbavica. Među njima je posebnu aktivnost ispoljio pukovnik Jadranko Jandrić. U sastavu tih formacija nalazili su se, pored ostalih, i višestruki izvršioci teških krivičnih djela, dugogodišnji registrovani narko-dileri, narkomani i siledžije.[118]

Srpskim oružanim formacijama na području Pofalića komandovao je Vukota Vuković.[119] Te su jedinice bile organizovane u odjeljenja, vodove i čete. U svakom vodu je bilo pet odjeljenja, sa po deset naoružanih ljudi. Svaka ulica u Gornjim Pofalićima je imala po jednu do dvije čete.[120]

Na Alipašinom Polju je, prema dosadašnjim podacima, djelovala jedna, na području Dobrinje tri, u Buća Potoku četiri, u Pionirskoj Dolini i Kromolju po jedna srpska oružana formacija (sve su bile organizovane u čete, vodove i odjeljenja).[121]

---

116 AIIZ, inv. br. 2-796 ; AIIZ, inv. br. 2-538, 543, 545, 548; *Slobodna Bosna*, br. 4, 21. novembar 1991, str. 3.

Prilikom pretresa porodičnih kuća na području Buća-Potoka pronađen je spisak lica raspoređenih po "četama" (AIIZ, inv. br. 2-543).

117 AIIZ, inv. br. 2-548. Na osnovu sačuvanih spiskova sastava jedinica koje su formirali srpski zločinci u Mjesnoj zajednici Otes, a koji su pronađeni u stanu Dragana Ignjatovića, mogu se identificirati Srbi koji su sačinjavali odjeljenja i vodove.

118 **Posebno izdanje**, br. 2, 28. april 1992.

119 AIIZ, inv. br. 3-320; **Dnevni izvještaj**, br. 87, 20. juli 1992. Te oružane formacije bile su potčinjene pukovniku Tomislavu Šipčiću.

120 Isto. Vezu između JNA i tih formacija održavali su Marko Garić i Krstović.

121 AIIZ, inv. br. 2-538, 540 i 543; AIIZ, inv. br. 3-2905; Isto, inv. br. 3-326 i 335.

Za vojna pitanja na Dobrinji bili su zaduženi Jovan Pejović i Neđo Bosnić. Petar Radić i Miroslav Krajišnik su, u neposrednoj vezi sa JNA, formirali oružanu jedinicu u Pionirskoj Dolini. Radić je bio u stalnom kontaktu sa oficirima JNA koji su bili zaduženi za formiranje, naoružavanje i obuku srpskih jedinica.[122]

Major Pero Despotović je, zajedno sa čelnim ljudima SDS-a, formirao srpske oružane formacije na Ilidži.[123]

Predrag Radovanović, zvani Coka, među prvima je radio na organizovanju srpskih vojnih formacija u Vogošći.[124]

Na području Gornje i Donje Bioče (ilijaška opština) formirane su dvije srpske oružane čete. Komandant čete u Gornjoj Bioči, koja je brojala osamdeset ljudi, bio je Duško Pustivuk, rezervni kapetan JNA, a njegov zamjenik Rade Vrlješ. Komandir čete u Donjoj Bioči, koja je brojala oko šezdeset ljudi, bio je Simo Crnogorac.[125]

Komandant garnizona JNA u Han Pijesku, Dragomir Milošević, direktno je učestvovao u organizovanju srpskih oružanih formacija na širem području Romanije. Naime, on je još od septembra 1990. bio u neposrednim kontaktima sa rukovodstvom SDS-a Bosne i Hercegovine, posebno sa Rajkom Dukićem, predsjednikom Izvršnog odbora stranke.[126]

Na Sokocu su, u drugoj polovini 1991, postojali naoružani srpski odredi.[127]

Krajem 1991. i početkom 1992. JNA je u mjestima sa većinskim srpskim stanovništvom formirala i niže jedinice van mobilizacijskih zborišta i van stalnog mjesta komande (kasarne). Tako su, primjera radi, tri brdska bataljona 216. brdske brigade formirali takve jedinice: 3. brdski bataljon na području Milića, 1. brdski bataljon na području

---

[122] AIIZ, inv. br. 2-540; Isto, inv. br. 3-2905.

[123] AIIZ, inv. br. 3-375; *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, br. 102-02/15, 23. oktobar 1992.

[124] AIIZ, inv. br. 3-385.

[125] AIIZ, inv. br. 3-2592, Izjava Branislava Heraka.

[126] **Posebno izdanje**, br 2, 28. april 1992.

[127] *Slobodna Bosna*, br. 4, 21. novembar 1991, str. 3.

Gučeva (SO Rogatica) i 2. brdski bataljon na području Sokoca. To su bila jezgra za formiranje jedinica Srpske demokratske stranke. Od tih jedinica JNA (u Milićima, Gučevu i Sokocu) izdvojene su jedinice pod vođstvom SDS-a. Rajko Kušić je 4. marta 1992. od formiranog bataljona u Gučevu sebi "odabrao" jedinicu i stacionirao je na Borike. Na tom je području ta jedinica silom preuzimala pojedine društvene objekte, formirala punktove, pljačkala i otimala imovinu Bošnjacima, postavljala barikade i dr.[128]

General Vladimir Vuković (komandant 5. korpusa) u januaru 1992. obećao je predsjedniku Opštine Ključ i njegovim saradnicima da će sa područja te opštine mobilisati jedinicu jačine bataljona.[129]

Na Palama su Srbi formirali više oružanih jedinica. Organizatori tih formacija bili su: Radomir Kojić, Rajko Kušić, Miloš Vukadin - Švabo, Ratko Kusmuk, Desimir Petrović i Rajko Kovačević. Neophodno je istaći da su oni značajnu podršku dobijali od bivših radnika MUP-a Vlastimira Kusmuka, izvjesnog Škobe, zatim Novice Stanara, koji se i prije agresije na Bosnu i Hercegovinu isticao u maltretiranju i zlostavljanju Bošnjaka, zatim izvjesnog Jovičića, te Bobana Petrovića (radnika Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove u Beogradu), koji je bio posebno poznat po svirepom odnosu prema logorašima.[130]

Raspoloživi podaci ukazuju na zaključak da su na području Foče 1991. postojale srpske oružane formacije organizovane u vodove, čete, odrede i bataljone. Opštinski odbor SDS-a Foča je, "**radeći na vojničkoj organizaciji srpskog naroda**", vrlo brzo formirao 8 bataljona. Juna mjeseca 1991. izvršena je, prema kazivanju Miroslava Stanića, predsjednika SDS-a Foče, smotra jednog bataljona na planini Zlataj, sa kompletnim naoružanjem i opremom.[131]

---

128 AIIZ, inv. br. 2-2809, Izjava načelnika Štaba 216. brdske brigade potpukovnika JNA Asima Džambasovića.

129 Isto, inv. br. 2-2586, Komanda 30. partizanske divizije, inv. br. 157-1, 30. januara 1992. – Komandi 30. partizanske divizije.

130 **Dnevni izvještaj**, br. 74, 7. juli 1992.; *Slobodna Bosna*, br. 4, 21. novembar 1991, str. 3.

131 Intervju Miroslava Stanića, predsjednika Srpske demokratske stranke Foče, na "TV Srni" 8. aprila 1995.

Na području Foče je djelovalo više dobro naoružanih četničkih odreda, kao što su odredi *Dragan Nikolić*, *Janković*, *Nikačević*, *Elez*, *Zaga* i dr. Odred *Dragan Nikolić* dobio je naziv po poginulom "vojvodi" Draganu Nikoliću, a bio je sastavljen od fašista SDS-a Foče, gdje je učestvovao u zločinima nad Bošnjacima na tom području. Odred *Janković* predvodio je Gojko Janković iz Foče (živio je u Herceg-Novom), a bio je sastavljen od srpskih plaćenika iz Crne Gore i Foče i vršio je zločine na području Tjentišta, Prijedora, Broda na Drini, Đeđevu, Trnovači, Miljevini i drugim mjestima. Odred *Nikačević* činili su pripadnici aktivnog i rezervnog sastava srpske milicije. Vodio ga je Miodrag Nikolić (bivši milicioner Stanice javne bezbjednosti Foče) i smatran je specijalnom jedinicom. Odred *Elez* bio je sastavljen, uglavnom, od članova porodice Elez iz Miljevine. Prije pogibije odredom je komandovao Pero Elez. Jedinicu *Zaga* je vodio Dragoljub Kunarac (živio je u Tivtu), sastavljenu od Crnogoraca i Srba iz Foče. Pripadnici navedenih oružanih formacija, izvršili su mnoge masovne zločine nad bošnjačkim civilnim stanovništvom na području Foče.[132]

Na području Rogatice je djelovalo više vojnih formacija SDS-a. Glavni organizatori u njihovom formiranju bili su: Mile Sokolović, Veljko Bojović, Zdravko i Slavko Lubarda, Mladen Vasiljević (komandir milicije u Rogatici) i dr.[133]

Srpska demokratska stranka Rogatice je januara 1992, pod okriljem JNA, formirala specijalnu jedinicu u koju su regrutovali pedeset "najagresivnijih srpskih ekstremista", pod vođstvom zločinca Rajka Kušića.[134]

---

[132] AIIZ, inv. br. 2-746; **Dnevni izvještaj**, br. 42, 5. juni 1992.; *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, br. 102/02-795, 24. januar 1993.; AIIZ, inv. br. 2-2132, Republika Bosna i Hercegovina, Komanda 1. Dbr., pov. br. 16-21-1, 21. januar 1993. Boro Ivanović, direktor Osnovne škole u Godijenu formirao je i naoružao četničku jedinicu u tom mjestu i uključio je u agresorski napad na Foču.

[133] AIIZ, inv. br. 328.

[134] Isto. Članovi te jedinice bili su: Ljubinac, zvani Pijano (sin Vese); Miroslav (Jove) Zoranović, zvani Kinja; izvjesni Nešković (sin Dušana); zatim izvjesni Nešković (sin Miloša); Goran Kanostrevac; Miloš (zvani Trišo) Nešković; te Zoran (Ratka) Nešković; Mladen (Koje) Kojić; Joja Zoranović, Mišo Bojević i mnogi drugi. Oni su na području Rogatice izvršili brojne zločine nad Bošnjacima.

Srpske oružane formacije na području Doboja predvodili su Drago Ljubičić, koji se nalazio na dužnosti komandanta četničkog odreda, te njegov zamjenik Tihomir Gligorić. Te formacije izvršile su masovne zločine na području Doboja.[135]

Organizatori formiranja srpskih oružanih formacija na zeničkom području, uz svesrdnu pomoć oficira JNA iz zeničkoga garnizona, bili su: Slobodanka Hrvaćanin, Radovan Glogovac, Boško Jeftić i Zarije Šarčević, članovi užeg rukovodstva SDS-a Zenica.[136]

Na području Bugojna formirano je više srpskih oružanih formacija, koje su bile organizovane u odjeljenja, vodove, čete i odrede.[137]

General Savo Janković (komandant 17. korpusa JNA) je na području sjeverne Bosne formirao više srpskih oružanih jedinica.[138]

Formiranje oružanih formacija na području Konjica organizovao je Strahinja Živak, član Izvršnog odbora SDS-a Konjic. Nakon što je tokom 1991. obezbijedio preko stotinu cijevi pješadijskog oružja koje je podijelio Srbima u Bradini, on je te godine u Bradini formirao četu sa tri voda. Za komandira čete imenovan je Damjan Đorđić, a komandiri vodova bili su Dragan Vujičić, Snježan Gligorijević i Radoslav Kuljanin. To potvrđuje da je Živak tokom 1991. na području Bradine realizovao naredbu Radovana Karadžića, vođe SDS-a Bosne i Hercegovine, o pripremi za oružanu pobunu. U cilju što boljeg organizovanja oružanih jedinica SDS-a, Živak je pažljivo odabirao saradnike, kojima je povjeravao poslove u vezi sa daljim naoružavanjem, organizacijom i pripremanjem zločina. U tom je cilju, krajem marta 1992. u Konjicu organizovao dogovor sa Damjanom Đorđićem, Desimirom Mrkajićem i Vasom Vujičićem. Tom prilikom je odlučeno da Rajko Đorđić "**preuzme vodeću ulogu vojnog organizovanja naoružanih pripadnika u Bradini i njihovu pripremu za oružanu pobunu**". Na istom sastanku Strahinja Živak je Damjanu Đorđiću predao spisak vojnih obveznika iz Bradine, sa

---

135 **Dnevni izvještaj**, br. 71, 4. juli 1992.

136 **Dnevni izvještaj**, br. 64, 27. juni 1992. i br. 106, 8. avgust 1992.; AIIZ, inv. br. 2-785.

137 **Dnevni izvještaj**, br. 111, 13. avgust 1992.

138 AIIZ, inv. br. 2-785.

naznakom vojno-evidencionih specijalnosti (VES-ova), u cilju što efikasnijeg organizovanja oružanih jedinica. Sve te aktivnosti oko organizacije i formiranja tih formacija, uključujući i plan mobilizacije i održavanja veza, rađene su u saradnji sa JNA. To potvrđuje i dokument o preuzimanju strogo povjerljivog materijala pod šifrom *Vatra*, a koji se odnosio na plan mobilizacije ljudstva i održavanja veza.[139]

Za koordinatora borbenih dejstava na području Konjica imenovan je, poslije dolaska u Bradinu aprila 1992, Rajko Đorđić, koga su zvali komandir ili vojvoda. Njegov zamjenik je bio Nedeljko Samouković, a Radovan Mršić pomoćnik za organizacijske i mobilizacijske poslove.[140]

Rajko Đorđić je ustrojio vojnu organizaciju pripadnika srpskog naroda. Formirao je dvije čete sa po tri voda i jedan prateći vod. Komandir 1. čete bio je Milovan Kuljanin, a 2. Damjan Đorđić. Komandir 1. voda 1. čete bio je Dragan Vujičić, 2. voda 1. čete Dragan Mrkajić i 3. voda 1. čete Ranko Žuža. Komandir 1. voda 2. čete bio je Mladen Gligorijević, 2. voda 2. čete Snježan Gligorijević; i 3. voda 2. čete Branislav Beko Gligorijević. Komandiri 1. voda u prvoj četi bili su Boro Koprivica, Goran Gligorijević, Nenad Dragutinović i Pero Mrkajić; 2. voda 1. čete Rajko, Mihajlo i Gojko Mrkajić i 3. voda 1. čete Slobodan, Zdravko i Anđelko Kuljanin. Komandiri odjeljenja u 2. četi bili su Milenko i Nedeljko Kuljanin (2. vod) i Mirko Đorđić, te Milivoje, Milan i Đuro Gligorijević (3. vod), dok za 1. vod nije utvrđen. Komandir pratećeg voda bio je Vukašin Mrkajić. U okviru tog voda bio je raspoređen i jedan minobacač od 82 mm, koji je bio lociran na Barakuši. Nišandžija je bio Damjan Gligorijević, a njegov pomoćnik Goran Gligorijević. Drugi minobacač od 82 mm nalazio se iznad Mrkajića kuća. Nišandžija je bio Zoran Kuljanin, a pomoćnik Željko Mrkajić. Jedan minobacač od 60 mm dužio je Željko Mrkajić, a drugi Branislav Gligorijević. Navedene jedinice su, pored pomenutog naoružanja, imale i 60 ručnih bombi.[141]

---

139 AIIZ, inv. br. 2-521. Taj strogo povjerljivi materijal je 29. avgusta 1991. Desimir Mrkajić preuzeo od predsjednika opštine Bileća, naslovljen na "**Centar Konjic – SDS**", i predao ga Đuri Kuljaninu.

140 Isto. Velimir Miljanić je isključen iz štaba nakon što je sklonio ženu sa djecom u Nevesinje.

141 Isto.

Pomenute oružane formacije su, pripremajući se za agresiju na Bosnu i Hercegovinu, na širem rejonu Bradine izvršile kopanje rovova za ljudstvo i tehnička sredstva, te gradili zemunice.[142]

Tokom provođenja priprema za agresiju na Bosnu i Hercegovinu Strahinja Živak je nastojao okupiti što više naoružanih lica. U tom se cilju dogovorio i sa Miladinom Đorđićem, iz sela Zukići, da se naoružani Srbi iz tog sela organizacijski povežu, jer je u Zukićima bilo malo Srba, te nisu mogli sami voditi oružanu borbu. Tom prilikom Živak je naglašavao da se nacistička ideja "**svi Srbi u jednoj državi**" može ostvariti samo uz upotrebu sile. Na isti način su u organizaciju vojnih jedinica u Bradini uključeni i naoružani Srbi iz Brđana.[143]

Organizator i vođa oružanih srpskih formacija u Nedžarićima bio je Uroš Rakanović iz Sarajeva, član Srpske demokratske stranke. On je sa spiska koji mu je predao Momir Vukadin od oko 140 mladića srpske nacionalnosti odabrao 25 i prebacio ih u kasarnu u Nedžarićima, te uključio u oružane formacije SDS-a početkom 1992. Nakon što su dobili i zadužili naoružanje Rakanović ih je prebacio na Pale radi izvođenja obuke.[144]

U formiranje oružanih srpskih formacija u Dobroševićima bili su uključeni Maksim Milićević, sa sinom, zatim Neđo Vujičić i drugi.

Oni su organizovali i seoske straže u kojima su, pored ostalih, učestvovali: Drago Vujičić, Veljko Mirković, Stevo Petričević sa sinom Draganom, i Cvijan Petričević sa sinom Mišom. Učestvovali su u napadu i zločinima u Ahatovićima.[145]

Na području Podlugova je, u drugoj polovini 1991, djelovala srpska oružana formacija koja se sastojala od nekoliko odjeljenja. Na čelu te formacije nalazio se penzionisani pukovnik JNA. I u Nišićima je formirana četnička četa. Slične formacije postojale su i u Krivajevićima, Varešu i mnogim drugim mjestima Bosne i Hercegovine.

---

142 Isto. Vojno-istražni organi Armije Bosne i Hercegovine pronašli su i pregledali dvije zemunice.

143 Isto.

144 AIIZ, inv. br. 2-797.

145 **Dnevni izvještaj**, br. 86, 19. juli 1992.

Oficiri JNA su, u skladu sa odlukama najvišeg vojnog vrha SFRJ, direktno radili na organizovanju i formiranju srpskih paradržavnih i oružanih jedinica SDS na teritoriji Bosne i Hercegovine. Brojni su podaci koji to potvrđuju. Tako je, primjera radi, generalmajor Vojislav Đurđevac, komandant 4. korpusa JNA, preko majora Milovana Stankovića i kapetana prve klase Radića iz 49. motorizovane brigade u Lukavici, na području Ozrena formirao više srpskih oružanih formacija - devet odreda sa po hiljadu ljudi. Generalmajor Savo Janković, komandant 17. korpusa JNA, koji je za vrijeme srpsko-crnogorske agresije na Hrvatsku u Đakovu (Slavonija) izgubio kompletnu 158. mješovitu protivoklopnu artiljerijsku brigadu (ta je brigada 17. septembra zarobljena - ljudi su razmijenjeni, a tehniku, sredstva i opremu zadržali su Hrvati) i u Vinkovcima predao (postignut je dogovor o izvlačenju ljudi i sredstava) 12. artiljerijski puk, krajem 1991. i početkom 1992. formirao je brojne srpske oružane jedinice na području sjeverne Bosne, od Bijeljine do Bosanskog Broda po dubini do Šekovića i naoružao ih sa kompletnim naoružanjem do minobacača po teritorijalnom principu.[146]

JNA je učestvovala i u formiranju srpske milicije i osiguravala materijalna sredstva za popunu njenih organa i jedinica. S tim u vezi, JNA je formirala i **Ministarstvo unutrašnjih poslova** Srpske Republike Bosne i Hercegovine (srpsku miliciju), koje je bilo kolaboracionistički organ Velikosrpskog pokreta u preuzimanju i održavanju vlasti u Bosni i Hercegovini. Karadžić je u govoru u Klubu delegata 30. septembra 1991. naglasio važnost milicije u ostvarenju genocidnih namjera, izjavljujući da je "**konačan cilj prekid sa Muslimanima i Hrvatima zauvijek. Najvažnija stvar je da imamo što više moguće rezervne milicije**".[147]

---

[146] AIIZ, inv. br. 2-785; *Slobodna Bosna*, br. 22, 26. mart 1992, str. 5; Kazivanje generala Sefera Halilovića dato autoru.

[147] AIIZ, inv. br. 2-2689, Komanda 2. vojne oblasti, DT broj /bez broja – prim. S. Č./, 7. marta 1992. – Komandantu 2. vojne oblasti; Isto, inv. br. 2-2690, Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 03/87-104, 28. marta 1992. – Komandi 2. vojne oblasti; Isto, inv. br. 2-198, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 31/103-41, 24. april 1992. – SSNO – Tehnička uprava; Isto, inv. br. 2-2584, Komanda 30. partizanske divizije, Str. pov. br. 151-1, 28. januara 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 258-261. Karadžić je septembra 1991. u telefonskom razgovoru obavijestio Slobodana Miloševića o planiranoj podjeli MUP-a SR Bosne i Hercegovine, pri čemu su potvrdili da je strategija "regionalne" organizacije Srba u Bosni i Hercegovini bila prethodnica formiranja MUP-a u konačnoj podjeli Bosne i Hercegovine (Isto, paragraf 260).

Rukovodstvo Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine je 17. oktobra 1991. uradilo dokument "**Mogućnosti organizacije srpskog Ministarstva za unutrašnje poslove**", preporučujući da srpski MUP bude organizovan kao paralelan državni organ. Na sastanku srpskih pripadnika MUP-a Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u Banja Luci 11. februara 1992. prisutni su dobili zadatke "**da provode sve potrebne pripreme za funkcionisanje srpskog MUP-a nakon proglašenja Ustava Srpske Republike Bosne i Hercegovine**".[148]

"Skupština srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" je 28. februara 1992. usvojila Zakon o unutrašnjim poslovima, koji je stupio na snagu 31. marta 1992. Formalno preuzimanje policijskih stanica na "srpskim" teritorijama otpočelo je 1. aprila 1992., u skladu sa čl. 126. Zakona i u skladu sa Direktivom izdatom od strane "ministra" pravde, Momčila Mandića.[149]

JNA je, učestvujući i u formiranju i opremanju srpske milicije, milicionarima Bošnjacima davala otkaze i istjeriva ih s posla. Komandant 216. brdske brigade, pukovnik Dragomir Milošević 31. marta 1992. informisao je svoju komandu da je 30. marta formirana srpska milicija u Han Pijesku, a milicionerima Bošnjacima dat otkaz (AIIZ, inv. br. 2-2809, Izjava načelnika Štaba 216. brdske brigade potpukovnika JNA Asima Džambasovića).

[148] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 262.

[149] **ZAKON O UNUTRAŠNJIM POSLOVIMA**, *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, br. 4, Sarajevo 23. marta 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 263.

U "**vršenju poslova i zadataka nacionalne bezbednosti**" Ministarstvo unutrašnjih poslova je sarađivalo "**sa odgovarajućim (Savezni sekretarijat i republički i pokrajinski organi za unutrašnje poslove), saveznim organima uprave, organima za unutrašnje poslove u drugim republikama i pokrajinama i organima oružanih snaga koji vrše poslove i zadatke bezbednosti**". Ta saradnja se odnosila "**naročito na međusobno pružanje pomoći u izvršavanju poslova i zadataka obavještavanja, usklađivanja aktivnosti i dogovaranje o izvršavanju poslova i zadataka iz svog djelokruga koji su od interesa za bezbjednost zemlje**" (**ZAKON O UNUTRAŠNJIM POSLOVIMA**, "**Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini**", br. 4, Sarajevo 23. marta 1992, str. 76 i 82).

Izvršni odbor Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine je 3. aprila 1992. izdao *SAOPŠTENJE ZA JAVNOST*, u kome "**u potpunosti podržava odluku Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini o formiranju srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova u ovoj republici. Ovo tijelo podržava sva kadrovska postavljenja srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, kako u Ministarstvu unutrašnjih poslova, tako i u drugim državnim organima.**

Srpski MUP je, u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima, a u koordinaciji i saradnji sa snagama SFRJ (Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove) i srbijanskim snagama (Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije), razoružao nesrpsko stanovništvo, uglavnom Bošnjake, zatim hapsio, ispitivao, tukao i protjerivao civile; učestvovao u formiranju konclogora; deportovao, zlostavljao i ubijao civile u logore; ograničavao slobodu kretanja; prisiljavao na rad; ubijao i masakrirao civile (Bošnjake); učestvovao u osvajanjima, pljačkao i rušio stambene, vjerske i druge objekte, itd. Na taj je način MUP srpskih kolaboracionista u Bosni i Hercegovini, u koordinaciji i saradnji sa bezbjednosnim snagama Srbije, igrao jednu od ključnih uloga u svim aspektima zločina[150] protiv Bosne i Hercegovine, uključujući i genocid nad Bošnjacima.

Srpska milicija je učestvovala u borbenim dejstvima i u zauzimanju "**srpskih**" **teritorija**, kao, primjera radi, na području Doboja, čije je učešće "**bilo veliko (čak i 70% sastav milicije)**".[151] U borbenim dejstvima je sredinom 1992. od Jevrejskog groblja do Milinkladske ulice (u Sarajevu) bilo uključeno 3.000 milicionara.[152]

Milicija je angažovana i u vojnim jedinicama, posebno u vojnoj policiji.[153]

U pljačkama "**svih vrsta**" učestvovali su i vojnici i (rezervni) milicionari (uniformisana lica - i vojne i paravojne formacije), pri čemu je "**otuđena velika količina materijala i robe**".[154]

Stoga ističemo, da svi kadrovi srpske nacionalnosti, zaposleni u Ministarstvu unutrašnjih poslova, kao i drugim državnim organima Bosne i Hercegovine, koji rade protivno odlukama Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, više ne predstavljaju kadrove Srpske republike Bosne i Hercegovine niti srpski narod" (AIIZ, inv. br. 3-319).

[150] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 258-269 i 272-273; AIIZ, inv. br. 5352, Zapisnik izjave Đ. Đ.

[151] AIIZ, inv. br. 2-2878, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo za unutrašnje poslove, Sarajevo, *KRAĆI OSVRT NA DOSADAŠNJI I NEKI OSNOVNI PRAVCI DALJEG RADA MUP-A* (Rezime sa sastanka rukovodnih radnika MUP-a od 11. jula 1992.), Sarajevo, juli 1992, str. 6, 11 i 13.

[152] Isto, str. 8.

[153] Isto, str. 7.

[154] Isto, str. 7, 10 i 16. "**Bilo je slučajeva da starješina vozi opljačkanu robu, ili se prilikom smjene formira kolona kojom se odvlači roba, pa kad se na punktu**

Srpska milicija je pružala pomoć "**u prvim borbenim linijama**", kao na primjer u istočnoj Hercegovini, gdje je držala "**prve borbene linije**".[155] U tom je cilju *Ministarstvo za unutrašnje poslove Srpske Republike Bosne i Hercegovine* sredinom maja 1992. donijelo posebnu naredbu (Broj: 01-1/92, od 15. maja 1992.) da se organizuje milicija, kao i druge službe MUP-a, u ratne jedinice, koje su u saradnji sa drugim jedinicama, uključujući i *Vojsku Srpske Republike BiH*,[156] učestvovale u agresiji i drugim oblicima zločina.

Polazeći od ocjene da je za uspješno ratovanje neophodno imati i efikasan sistem radioveza, Srpska demokratska stranka je, uz neposrednu pomoć JNA, organizovala uspostavljanje ilegalnog sistema radioveza, kojim su povezana gotovo sva područja u Bosni i Hercegovini. Sve srpske oružane formacije u Bosni i Hercegovini su dobro razradile sistem organizovanja i održavanja veza, koje "**veoma dobro funkcionišu**" i povezuju Olovo, Sokolac, Kalinovik, Trnovo, Konjic, Pale, Ilijaš, Visoko i druga mjesta. Naime, sistem radioveza je bio u skladu sa planom veza pod šifrom *Vatra*. Taj plan je sadržavao : Razgovornik, Ključ za razgovornik, Tablicu za legitimisanje, Plan rada radiostanica veze, azimute za postavljanje radioantena i drugo.[157]

Za organizovanje i održavanje radioveza nabavljena je i odgovarajuća oprema vojnog porijekla (radiostanice RUP-12, čiji je domet bio od 12 do 15 km zavisno od antene, te RUP-3, dometa 3 km).[158]

Na području Ravne Romanije postavljen je i relej, koji je bio neprestano obezbjeđen oružanom posadom. Stariji vodnik Milan Matić (iz kasarne *Viktor Bubanj*) je *Vladi SAO Romanije* "poklonio" *PUH* sa kompletnim sredstvima veze.[159]

---

zaustave ili im se suprotstave ovlaštena lica, i oružje se potezalo da se spriječi organ za unutrašnje poslove u vršenju službene radnje - onemogućavanje pljačke…" (Isto).

[155] Isto, str. 9 i 13.

[156] Isto, str. 12.

[157] AIIZ, inv. br. 2-521.

[158] Isto.

[159] *Slobodna Bosna*, br. 4, 21. novembar 1991, str. 3; Isto, broj 21, 19. mart 1992, str. 4.

Na osnovu raspoloživih podataka pouzdano se može utvrditi da je srpsko-crnogorska JNA, na osnovu naređenja i uputstava Generalštaba Oružanih snaga SFRJ i Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, a u cilju ostvarivanja svoje osvajačke nacističke politike - agresije na Bosnu i Hercegovinu, zajedno sa vojnim i političkim rukovodstvom Srbije i uz neposrednu saradnju petokolonaške Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine, na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine **formirala brojne oružane formacije (jedinice teritorijalne odbrane i milicije) od pripadnika srpskog naroda**, jer je navodno taj narod bio ugrožen, pa mu je bila potrebna zaštita JNA. Tako su, ilustracije radi, u drugoj polovini 1991. sve takve jedinice, bile u sastavu i direktno pod komandom 5. korpusa JNA, odakle su naoružavane, opremane i bile na pozadinskom obezbjeđenju (993. pozadinska baza). Pored toga, brojni dokumenti, uključujući i odluke komandi i jedinica JNA, potvrđuju da je JNA, "**u sadejstvu sa srpskim jedinicama TO i milicije i uz avio i artiljerijsku podršku**", izvodila ofanzivna i druga raznovrsna agresorska dejstva u Bosni i Hercegovini i "čistila" bosanskohercegovačke gradove, vršeći genocid i druge teške povrede pravila međunarodnog prava. To se može vidjeti i na primjeru Bosanskog Broda, gdje je JNA, između ostalog, "očistila" i ovladala gradom, te porušila most na Savi - jedinu preostalu vezu između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske.[160]

Jedinice JNA su formirale, obučile, naoružale i kontrolisale srpsku Teritorijalnu odbranu u provođenju vojnih akcija protiv Bosne

---

[160] AIIZ, inv. br. 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20. mart 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ ("na ličnost NGŠ"); Isto; AIIZ, inv. br. 2-769, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, I uprava, Str. pov. br. 585-2, 03. april 1992. – Komandi 2. vojne oblasti; Isto, inv. br. 2-90, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2050, 07. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i Komandi 2. vojne oblasti na RKM; Isto, inv. br. 2-110, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2501, 26. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i drugima; Isto, inv. br. 2-224, Vojna pošta 4509 Beograd, Pov. br. 11-9, 07. februar 1992, Vojnoj pošti 9808 Pančevo; Isto, inv. br. 2-769, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, I uprava, Str. pov. br. 585-2, 03. april 1992. - Na ličnost komandanta ili NŠ i Komandi 2. vojne oblasti; Isto, inv. br. 2-770, Komanda 17. korpusa, Str. pov. br. 11/2-89, 26. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ i Komandi 2. vojne oblasti; *Slobodna Bosna*, br. 3, 14. oktobar 1991, str. 4; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 386, nap. 781; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-I-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 46.

i Hercegovine. Te operacije su imale za cilj zauzimanje teritorije i istrebljenje Bošnjaka. To je posebno bilo očigledno u zoni odgovornosti 5. korpusa JNA, gdje su jedinice raspoređene u Bosanskoj Krupi, 6. brigada 10. partizanske divizije preuzele kontrolu na teritoriji, kao i na drugim područjima, i vlast predale SDS-u.[161]

Izvještaji JNA o tim osvajačkim akcijama govore o saradnji JNA sa srpskom Teritorijalnom odbranom i drugim naoružanim srpskim snagama za vrijeme tih operacija (izvođenje borbenih dejstava), pri čemu je rukovođenje i komandovanje bilo u rukama JNA. Tako su, primjera radi, aprila 1992. jedinice JNA "**uspješno**" izvodile borbena dejstva zajedno sa kolaboracionističkim jedinicama srpske Teritorijalne odbrane. Jedinice 17. korpusa JNA su 18. aprila 1992, u sadejstvu sa srpskom Teritorijalnom odbranom, policijom i elementima Taktičke grupe 17. vodile operacije u Bosanskom Šamcu, koje su rezultirale zauzimanjem Grada. Jedinice srpske Teritorijalne odbrane iz Zvornika su, zajedno sa oklopnim bataljonom JNA, bile uključene u operacijama za Kula Grad. Slična je situacija bila i u drugim mjestima.[162]

Hronologija tih operacija osvajanja i snage koje su bile uključene, taktika koja je bila korištena i najvažnije od svega lokacija opština koje su napadnute, jasno pokazuje model i metode primijenjene od strane velikosrpskog agresora i njegovih izvršilaca. Očigledno je da te operacije nisu bile izolovane niti spontani napadi, nego su bile dio veoma dobro pripremljenih strategijskih planova u cilju zauzimanja Bosne i Hercegovine i formiranja jedinstvene srpske države.[163]

---

161 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 386, nap. 781.

162 AIIZ, inv. br. 2-1239, Komanda 17. korpusa, Str. pov. br. 11/43-460, 6. april 1992 – Komandi 2. vojne oblasti i dr, Izvještaj o stanju u zoni korpusa; Isto, 2-1260. Komanda 2. vojne oblasti, Operativni državni tim, Str. pov. br. 10/36-1987, 5. april 1992. – Generalštabu Oružanih snaga SFRJ – Operativni centar; Isto, 2-169 i 1279, Vojna pošta 5027, Sarajevo, Int. br. 25/25/142-760, 16. april 1992, - Na ličnost komandanta; Isto, 2-1274, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-2298, 17. april 1992. – Operativnom centru Generalštaba oružanih snaga SFRJ, "Vrlo hitno"; Isto, 2-1245, Komanda 17. korpusa, Str. pov. br. 11/4-3, 17. april 1992. – Komandi 2. vojne oblasti (Operativnom centru), Izvještaj o stanju na teritoriji; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 389.

163 **ICTY**, Predmet : Br. IT-02-54-T, paragraf 391.

Komande, jedinice i ustanove JNA bile su angažovane i na formiranju i razvoju jedinica srpske Teritorijalne odbrane u Bosni i Hercegovini, pružajući pomoć, ne samo u formiranju srpskih organa vlasti, već i snaga Teritorijalne odbrane.[164] JNA je, pored formiranja, obezbjeđivala i intendantska i tehničko-materijalna sredstva (uglavnom naoružanje i municiju) srpskim jedinicama Teritorijalne odbrane.[165]

Komanda 2. vojne oblasti je "**u skladu sa postignutim dogovorom i obećanjem iz Beograda**", vršila i kadrovsku popunu (sa aktivnim vojnim licima) u *Teritorijalnoj odbrani Srpske Republike Bosne i Hercegovine*.[166] Međutim, već u maju 1992. ta praksa je napuštena i

---

[164] AIIZ, inv. br. 2-2689, Komanda 2. vojne oblasti, DT broj /bez broja – prim. S. Č./, 7. marta 1992. – Komandantu 2. vojne oblasti; Isto, inv. br. 2-2690, Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 03/87-104, 28. marta 1992. – Komandi 2. vojne oblasti.

[165] AIIZ, inv. br. 2-108, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2467, 24. april 1992. – GŠ OS SFRJ, Operativnom centru i drugima; Isto, inv. br. 2-2696, Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 19/81-442, 23. aprila 1992. – Komandi 2. vojne oblasti. Tako se "srpska opština Bosanska Krupa" u drugoj polovini aprila 1992. obratila Komandi 530. pozadinske baze i 10. korpusu "**za pomoć u formiranju jedinica TO i njihovo obezbeđenje intendantskim i tehničkim MS (prvenstveno naoružanje i municija)**". Pomoćnik komandanta za pozadinu Komande 10. korpusa, pukovnik Grujo Borić je, "**imajući u vidu naređenje Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (Str. pov. br. 359-1) od 21. februara 1992. godine, kao i trenutnu političku situaciju na teritoriji ove opštine**", obavještavajući Komandu 2. vojne oblasti, u telegramu (Str. pov. br. 19/81-442 od 23. aprila 1992.) iznio mišljenje "**da im treba odobriti određena MS koje bi izdala 530. PoB**" /pozadinska baza – prim. S. Č./. Generalpukovnik Milutin Kukanjac je, "**imajući u vidu hitnost realizacije zadataka na formiranju jedinica TO srpske opštine Bosanska Krupa**", a u skladu sa naređenjem Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu (Str. pov. br. 359-1) od 21. februara 1992. godine, 24. aprila 1992. (Str. pov. br. 31/103-40-1) naredio Komandi 10. korpusa i Komandi 530. pozadinske baze da iz "**viškova u jedinicama 10. korpusa raspoložvih rezervi u 530. PoB**" izdaju naoružanje, municiju i opremu za "**novoformirane jedinice TO SO** /teritorijalne odbrane Skupštine općine - prim. S. Č./ **Bosanska Krupa**". Tom prilikom general Kukanjac je posebno naglasio da "**nedostajuća sredstva**" - telegramom traže od Tehničke uprave Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, sa "**pozivom na naređenje Načelnika GŠ OS SFRJ** (pov. br. 2268-1 od 30. decembra 1991. godine) **i moju saglasnost**" (AIIZ, inv. br. 2-195, Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 19/31-442, 23. april 1992. - Komandi 2. vojne oblasti; Isto, inv. br. 2-196, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 31/103-40-1, 24. april 1992. - Komandi 10. korpusa i Komandi 530. pozadinske baze (na ličnost komandanta).

[166] AIIZ, inv. br. 2-1674, Srpska Republika Bosna i Hercegovina, Ministarstvo odbrane, Broj: 21-89/92, Sarajevo, 27. aprila 1992. – Komandi Druge vojne oblasti.

srpska Teritorijalna odbrana uključena u *Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine*.

Pukovnik Bogdan Subotić (ministar "ministarstva odbrane" kolaboracionističke *Srpske Republike Bosne i Hercegovine*) je 27. aprila 1992. Komandi 2. vojne oblasti dostavio "**Zahtjev za kadrovsku popunu, sa AVL**" /aktivna vojna lica – prim. S. Č./. S tim u vezi, a "na osnovu neophodnih potreba za popunom najosnovnijih kadrova u *TO Srpske Republike BiH*, a u skladu sa postignutim dogovorom i obećanjem iz Beograda", pukovnik Subotić je molio Komandu 2. vojne oblasti da im "**u što kraćem roku**" pomogne u popuni sljedećih starješina :

1. REPUBLIČKI ŠTAB TERITORIJALNE ODBRANE :

- komandant RŠTO
- operativac
- obavještajac
- bezbjednost (major Špiro Pereula)
- organ za ORG. MOB. (major Đorđe Đukić)
- načelnik avijacije (potpukovnik Časlav Mihajlović)
- načelnik artiljerije
- načelnik inžinjerije
- načelnik RV i PVO
- načelnik veze (potpukovnik Obrad Daljević)
- pomoćnik za pozadinu
- načelnik pravne službe

2. GRADSKI ŠTAB TO SARAJEVO :

- komandant (potpukovnik Čedomir Sladoje)
- načelnik štaba
- pomoćnik za pozadinu
- organ ORB. MOB.
- načelnik veze
- četiri komandanta brigada TO
- četiri načelnika štaba-zamjenika komandanta brigada TO
- komandant oblasnog štaba TO "SAO Romanija" (potpukovnik Jovo Bartula)

3. ZA REGIJU DOBOJ :

- komandant štaba TO (major Milovan Stanković)
- zamjenik komandanta štaba Teritorijalne odbrane (kapetan Nenad Garić) – Isto.

Za starješine koje su prihvatile ponuđene dužnosti bilo je, po pukovniku Subotiću, potrebno "**odmah napisati naredbu o upućivanju na rad, a ostale starješine pronaći po mogućnosti sa ove teritorije i po pristanku takođe uputiti na rad**" (Isto).

Teritorijalna odbrana srpskih kolaboracionista je bila uspostavljena od postojećih jedinica Teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, uglavnom, u mjestima sa znatnom srpskom populacijom. Formiranje takve teritorijalne odbrane bilo je u suprotnosti sa Ustavom SFRJ i SR Bosne i Hercegovine. Zakon o narodnoj odbrani je proglašen 28. februara 1992, zajedno sa Proklamacijom Ustava *Srpske Republike Bosne i Hercegovine*. Tim je zakonom oformljen okvir za formiranje kolaboracionističkog Ministarstva odbrane u kontekstu formirane "Republike" i artikulirana njegova uloga na osnovu Zakona, uključujući Nacrt planova razvoja, snabdjevanja i obučavanja snaga.[167]

JNA, MUP Srbije i Ministarstvo odbrane Srbije su formirali i naoružavali *srpsku Teritorijalnu odbranu*, koja se maja 1992. uklopila u jedinstvenu *Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine*, kao jednu od "tri srpske vojske". "Odbrambene" srpske strukture u potpunosti su zavisile o podršci i snabdijevanju od JNA (naoružanje, vojna tehnika, oprema i dr.). Ta je pomoć naređena i organizovana sa najvišeg komandnog nivoa JNA, zasnovanim na instrukcijama Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, odnosno Savezne Republike Jugoslavije od 3. oktobra 1991. nelegalnog "Predsjedništva SFRJ". I jedinice Teritorijalne odbrane iz Srbije su upadale u Bosnu i Hercegovinu, pružajući podršku srpskoj Teritorijalnoj odbrani i drugim srpskim oružanim formacijama, kao na primjer, jedinice Teritorijalne odbrane iz Loznice i Valjeva.[168]

Nacionalni savjet bezbjednosti Srpske Republike Bosne i Hercegovine pod dominacijom Srpske demokratske stranke objavio je (do 15. aprila 1992.) ***neposrednu ratnu opasnost***, kao i punu mobilizaciju snaga Teritorijalne odbrane kolaboracionističke *Srpske Republike Bosne i Hercegovine*. Komandu nad tim snagama imao je "ministar" odbrane pukovnik Bogdan Subotić (srednje rangirani oficir JNA prije peruzimanja njegovog novog političkog imenovanja).[169]

Oružane jedinice SDS-a (srpska Teritorijalna odbrana i srpska milicija) su, prema "pouzdanim" podacima generala Milutina Kukanjca,

---

[167] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 372.

[168] Isto, paragrafi 373, 375, 381 i 386, nap. 781.

[169] Isto, paragraf 384.

do 20. marta 1992. brojale 20.000 ljudi.[170] Međutim, taj broj je u stvarnosti bio zaista mnogo veći.[171] Srpska demokratska stranka je u septembru 1991. samo na području Bosanske Krupe imala 5.000 ljudi pod svojom kontrolom.[172]

Za izvođenje agresije na Bosnu i Hercegovinu JNA je (uglavnom putem aktivnih i penzionisanih oficira) u sarajevskim i drugim kasarnama organizovala i izvodila specijalnu obuku civila srpske nacionalnosti ("**srpskih dobrovoljaca**"). S tim u vezi, interesantno je istaći da je u nekim opštinama Bosne i Hercegovine, sa pretežno srpskim stanovništvom (Drvar, Glamoč, Grahovo, Bosanska Dubica, Šipovo, Nevesinje, Trebinje), i prije izbora (1990.) polutajno vršena obuka kninskih četnika sa dosta domaćih "dobrovoljaca". U drugoj polovini 1991. u lukavičke kasarne *Slobodan Princip-Seljo* i *Slaviša Vajner-Čiča*, zatim u kasarnu *Viktor Bubanj* i druge, svakodnevno su dolazili članovi i simpatizeri SDS-a, među kojima i iz najvišeg rukovodstva te stranke. Tako su početkom septembra 1991. u kancelariji kapetana prve klase Momira Tomčića, komandanta 228. bataljona Vojne policije 4. korpusa JNA, održavani sastanci kojima su prisustvovali: pukovnik Slavoljub Belošević, major Janko Trivić (on je rukovodio sastancima), zatim kapetan Boro Milković, poručnik Perko Alimpić, zastavnik Nedeljko Lizdek, stariji vodnici Vlastimir Plazinić i Miladin Matić, penzionisani pukovnik Budimir Đorđić i dr. Major Janko Trivić (saradnik KOS-a) bio je zadužen za

---

170 AIIZ, inv. br. 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20. mart 1992. - GŠ OS /Generalštabu Oružanih snaga/ SFRJ - na ličnost NGŠ /načelnika Generalštaba/ -.

Iznoseći tvrdnju da su se, prema "**pouzdanim**" podacima, narodi Bosne i Hercegovine "**dobro naoružali na stranačkoj osnovi**", general Milutin Kukanjac iznosi "**pouzdane**" podatke o tome: "**Muslimani = oko 60.000, Hrvati = oko 35.000 i Srbi = 20.000 ljudi**". Međutim, činjenično stanje, posebno kada su bili u pitanju Srbi, bilo je sasvim drugačije. Tim prije, jer general Milutin Kukanjac u istom dokumentu iznosi i podatke o "**dobrovoljačkim jedinicama**" u zoni odgovornosti 2. vojne oblasti, čiji je broj samo po tom osnovu iznosio oko 70.000 ljudi, i količine podijeljenog naoružanja Srbima (Isto).

171 General Zićro Suljević tvrdi da su ukupne snage Srpske demokratske stranke, grupisane u pješadijske brigade, odrede, bataljone i čete, brojale oko 70.000 borbeno spremnih ljudi (Z. Suljević, nav. dj., str. 93).

172 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 783.

obučavanje članova i simpatizera Srpske demokratske stranke. Pukovnici Belošević i Đorđić su bili u neposrednoj vezi sa Saveznim sekretarijatom za narodnu odbranu i lično generalom Blagojem Adžićem. Pukovnik Đorđić, kao sekretar Saveza komunista-Pokreta za Jugoslaviju (SK-PJ), je bio u stalnim kontaktima i sa jednim brojem nastavnika i asistenata na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, koji su prihvatili velikosrpsku ideologiju i politiku.[173]

Na navedenim sastancima, a u skladu sa stavom JNA da se članovi SDS-a i ostali Srbi "dobrovoljno" prijavljuju na vojnu obuku i gađanje, dogovoreno je da oficiri JNA, pod vidom "dobrovoljaca", izvode obuku oružanih jedinica SDS-a za agresiju i druge zločine. Nakon toga, u kasarne su stalno pristizale grupe od 15 do 20 ljudi, najprije iz Sarajeva, a zatim sa Pala, iz Foče, Sokoca, Zenice, Čelinca i drugih mjesta Bosne i Hercegovine. Major Trivić je u lukavičkim kasarnama organizovao obuku, između ostalog, i za oko 250-300 taksista srpske nacionalnosti za rukovanje minobacačima, "zoljama" i "osama". Istovremeno, major Pero Despotović je u istu kasarnu doveo oko hiljadu srpskih "dobrovoljaca".[174]

Obuka je, uglavnom, izvođena u trajanju od dvije sedmice. Teorijski dio obuke izvođen je u navedenim kasarnama, a praktični, odnosno bojevo gađanje, u Vojkovićima, Tilavi i Pazariću. Težište na obuci dato je izvođenju gađanja sa "zoljama", "osama" i minobacačima od 60 mm. Detaljno je proučavan snajper, kao i svi pištolji i mitraljezi. Obuku su izvodili major Trivić, koji je bio organizator i rukovodilac tih aktivnosti, zatim kapetani Momir Tomčić i Boro Milković, poručnik Perko Alimpić i Nedeljko Martinović, a povremeno su se uključivali i poručnik Bogoljub Pelemiš, stariji vodnik Matić i dr. (svi ti oficiri su bili iz 228. bataljona Vojne policije 4. korpusa JNA). Poručnik Alimpić, vojni policajac iz kasarne *Viktor Bubanj* je realizator obuke za učesnike na barikadama u Sarajevu (29. februar - 2. mart 1992.), kako bi što bolje savladali sve tehničke detalje oko blokiranja Sarajeva.[175]

---

[173] *Slobodna Bosna*, br. 4, 21. novembar 1991, str. 3; N. Duraković, nav. dj., str. 270; *Slobodna Bosna*, br. 22, 26. mart 1992, str. 8; AIIZ, inv. br. 374; Isto, inv. br. 2-785.

[174] AIIZ, inv. br. 2-785; AIIZ, inv. br. 3-2905; **Dnevni izvještaj** br. 93, 26. juli 1992.; AIIZ, inv. br. 3-334 i 374; *Slobodna Bosna*, br. 21, 19. mart 1992, str. 4.

[175] Isto.

Poslije završene obuke "dobrovoljci" su, u skladu sa dogovorom sa visokim oficirima JNA, odlazili kućama sa zaduženom opremom, dok im je naoružanje vojnim vozilima dovlačeno u porodične kuće i stanove.[176]

U sarajevskoj kasarni *Slobodan Princip Seljo* (u Lukavici) srpski "dobrovoljci" su obučavani i za dejstva sa oklopno-mehanizovanim sredstvima. Kapetan Dunjić (komandant te oklopno-mehanizovane jedinice) je, uz pomoć Močevića - člana užeg rukovodstva SDS-a u Vojkovićima, lično vršio odabir i regrutaciju "dobrovoljaca" iz tog mjesta. Nakon završetka obuke i poslije odlaska "dobrovoljaca" iz Vojkovića (grupa od 70 do 80 Srba, različitih vojnih specijalnosti) u navedenu kasarnu je, u organizaciji SDS-a i predsjednika Ratka Adžića, stigla velika grupa "dobrovoljaca" iz Ilijaša (250 - 300 Srba).[177]

Banjalučki korpus JNA (pod komandom generala Milana Uzelca) je u drugoj polovini 1991. posebnu pažnju usmjerio na obučavanje vojske. Taj korpus je "**teritorijalce i dobrovoljce efikasno i brzo obučavao**".[178] Komanda 13. partizanske brigade 30. partizanske divizije organizovano je 1. i 2. februara 1992. izvodila obuku u garnizonu Mrkonjić Grad (selo Kula)[179]. General Momir Talić je 1. juna 1992. naredio da se naoružaju svi vojnici koji su bili na obuci na Manjači (obuka u vožnji sa tenkovima, gađanje iz svih borbenih vozila JNA i obuka pješadijskih jedinica).[180]

JNA je krajem septembra 1991. na području Kovanj - Kramer Selo (SO Rogatica) organizovala obuku za 800 Srba u rukovanju automatskim naoružanjem, minobacačima i protivavionskim mitraljezima.[181]

Za obučavanje Srba na području Mjesne zajednice *Otoka* bio je zadužen zastavnik Nedeljko Lizdek iz 228. bataljona vojne policije 4. korpusa JNA.[182]

---

176 Isto.

177 AIIZ, inv. br. 3-318.

178 AIIZ, inv. br. 2-785; *Slobodna Bosna*, br. 3, 14. oktobar 1991, str. 4.

179 AIIZ, inv. br. 2-2585, Komanda 30. partizanske divizije, Pov. br. 156-1, 30. januara 1992. – Komandi 5. korpusa.

180 AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., 18. maja 1992, str. 238; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 19.

181 AIIZ, inv. br. 3-328.

182 AIIZ, inv. br. 2-538.

Obučavanje srpskih oružanih formacija Mjesne zajednice *Buća Potok* vršili su kapetani Momir Tomčić i Boro Milković. Obuka je izvođena na strelištu *Vojkovići*, zatim na Tilavi i drugim mjestima. Organizovano je gađanje iz pištolja svih vrsta, zatim automatskih pušaka, puškomitraljeza, "zolja", "osa" i bombi.[183]

Obučavanje u rukovanju oružjem na području Dobrinje vršili su Neđo Bosnić, Dragutin Mihajlović i drugi. U obuci Srba u rukovanju protivavionskim topovima, koje je Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine "kupila" za potrebe obezbjeđenja Vazduhoplovnog zavoda *Orao*, aktivno je učestvovao i Nebojša Čekrlija, direktor tog zavoda (za direktora je postavljen od Srpske demokratske stranke). Te topove Čekrlija je ustupio Srbima, koji su svakodnevno razarali porodične kuće u naseljima Sokolje i Briješće.[184]

Masovno i intenzivno obučavanje u rukovanju oružjem naoružanih pripadnika Srpske demokratske stranke i drugih Srba sa područja sarajevskih opština Novi Grad i Novo Sarajevo organizovano je februara i marta 1992. Obuka je izvođena u Tilavi, Lukavici i Vojkovićima. Na jednom bojevom gađanju u Vojkovićima bilo je oko hiljadu ljudi.[185]

U obučavanju u rukovanju naoružanjem posebno su bili aktivni pripadnici srpskih oružanih formacija sa Alipašinog Polja. Naime, za njih je JNA, više puta organizovala obuku. Jedna od tih obuka je organizovana krajem februara 1992. u kasarni *Viktor Bubanj*, kojoj je prisustvovalo 80-90 ljudi, a druga oko 10. marta, kada je izvedeno i bojevo gađanje iz pješadijskog naoružanja na strelištu u Vojkovićima, gdje je svaki polaznik dobio po 30 metaka za jedinačnu i rafalnu paljbu.[186]

---

183 Isto.

184 AIIZ, inv. br. 2-540 i 541.

185 AIIZ, inv. br. 2-538.

186 AIIZ, inv. br. 3-326. Prilikom izvođenja bojevog gađanja u Vojkovićima (oko 10. marta 1992.) sa pripadnicima srpskih oružanih formacija sa područja Alipašinog Polja istovremeno je izvodila gađanje (na drugoj strani strelišta) jedna grupa pripadnika paradržavne teritorijalne odbrane tzv. "Srpske Bosne i Hercegovine" koju je predvodio Miroslav Krajišnik, a koju su sačinjavali pripadnici srpskog naroda sa područja Mjesnih zajednica Koševa i Koševskog Brda (Isto).

U Kalinoviku (na poligonu u Grajsovićima) je sredinom marta organizovana obuka, kojoj je prisustvovalo oko 60 ljudi (svi iz čete Rajka Cerovine). Obuku su izvodili kapetan Dragan i poručnik Boro. Na tom poligonu je izvedeno obučavanje u rukovanju minobacačima, bestrzajnim topovima, ručnim bacačima, "zoljama", a "ukratko su ponovili i rukovanje automatskom puškom". Iz tog arsenala naoružanja najprije su starješine, a zatim i "dobrovoljci", ispalili po nekoliko projektila i više metaka. U Lukavici na poligonu u Tvrdinićima, za pripadnike navedenih srpskih formacija 20. marta ponovo je organizovana obuka iz pješadijskog naoružanja, zatim ručnih bacača i minobacača, kao i "zolja", gdje je prisustvovalo oko četrdeset Srba.[187]

JNA je i u Tilavi izvodila kraću obuku i gađanje. Tako su, pored ostalih Srba, u Tilavu otišli Gojko Knežević i Mile Babić (sa Alipašinog Polja), gdje su im oficiri JNA demonstrirali rukovanje automatskom puškom, "zoljom", ručnim bacačem i bombom. Tom prilikom je izvedeno i bojevo gađanje iz automatske puške.[188]

Specijalna obuka vršena je u Pančevu. Tako je tokom 1991. organizovana obuka Srba (sa područja Sarajeva) u tom mjestu, koja je trajala 17 dana. Tu obuku je, pored ostalih, završio i Nikola Briga, tjelohranitelj Jovana Tintora. S tim u vezi, raspoloživi izvori ukazuju i na činjenicu da "**neki kapetan šalje ljude iz Lukavice i Tilave u Pančevo na obuku**".[189]

---

187 AIIZ, inv. br. 3-326, 334 i 356. U organizaciji navedene obuke sa pripadnicima JNA učestvovali su i Mišo Mijatović i Mile Babić.

Krajem marta 1992. u stanu Gojka Krnjajića (ulica Cetinska 17) održan je sastanak na kome je prisustvovalo oko trideset Srba, među kojima, pored ostalih, i komandiri vodova i odjeljenja. Tada je Mijatović, kao i nekoliko puta ranije, pokazivao kartu grada Sarajeva, na kojoj su označena područja grada koja su navodno trebala pripasti pod upravu srpskih zločinaca. Na pomenutom sastanku prezentiran je i plan napada na RTV-dom i Stanicu milicije Novi Grad (Isto).

188 AIIZ, inv. br. 3-356.

189 AIIZ, inv. br. 3-354 i 356; Isto, inv. br. 2-538. Obučavanje u Pančevu za izvođenje genocidne agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu organizovano je po instrukcijama najvišeg vojnog rukovodstva SFRJ. U tim aktivnostima posebno mjesto je pripadalo Drugoj (obavještajnoj) upravi Generalštaba Oružanih snaga SFRJ. Interesantno je istaći da je vojno-obavještajna služba JNA, pored Kontraobavještajne službe, imala značajnu ulogu u planiranju, pripremi i izvođenju agresije na Bosnu i Hercegovinu. Među brojnim činjenicama koje to nedvosmisleno potvrđuju ukazat ćemo na instruktivni dogovor za obavještajce iz sastava 2. vojne oblasti JNA koji je održan u

I na području sarajevske opštine Centar je, u skladu sa zahtjevom JNA da se Srbi "dobrovoljno" javljaju na vojnu obuku, organizovano vojno obučavanje članova i simpatizera Srpske demokratske stranke i drugih Srba. Evidenciju "dobrovoljaca" za vojnu obuku i gađanje vodili su Petar Rudić, predsjednik Opštinskog odbora SDS-a SO Centar i Miroslav Krajišnik iz Mjesne zajednice Pionirska Dolina. Koordinator tih aktivnosti bio je Slavko Bajić, član Mjesnog odbora SDS-a Koševo II.[190]

Vojna obuka i bojevo gađanje za Srbe sa područja opštine Centar, u organizaciji SDS-a i JNA, održavano je od jeseni 1991. Obuka je izvođena u kasarnama *Viktor Bubanj* i *Maršal Tito*, a bojevo gađanje na vojnom strelištu u Vojkovićima. Na tom strelištu JNA je, pored ostalog, davala oružje i municiju, ali i fizički obezbjeđivala strelište.[191]

U kasarni Rajlovac JNA je organizovala obuku za gađanje iz minobacača. Tako su, primjera radi, Slaviša i Ljubiša Vrlješ iz Bioče

---

drugoj polovini marta 1992. Tada je u Obavještajnom Školskom centru Pančevo, po instrukcijama Druge (obavještajne) uprave Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, organizovan sastanak za obavještajce iz Sarajevskog, Banjalučkog, Tuzlanskog, Bihaćkog i Kninskog korpusa (iz sastava 2. vojne oblasti), Bilećkog (iz sastava 4. vojne oblasti) i Užičkog korpusa JNA. Za taj dogovor odabrani su obavještajci različitog nivoa (od načelnika odjeljenja za obavještajne poslove komandi vojnih oblasti, načelnika odjeljenja za obavještajne poslove u komandama korpusa, do obavještajnih oficira u brigadama i specijaliziranim četama). Na tom sastanku su razrađeni mjesto, uloga i značaj vojno-obavještajne službe i specijaliziranih izviđačko-diverzantskih jedinica u izvođenju agresije na Bosnu i Hercegovinu. Pri tome su, između ostalog, određeni prioritetni ciljevi napada (AIIZ, inv. br. 2-535).

Polaznici tog kursa su prije i u toku agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu organizovali razne obavještajne i borbene aktivnosti i formirali grupe obavještajaca-specijalista za psihološko-propagandna djelovanja. S tim u vezi, veoma je karakterističan i po monstruoznosti neviđen metod obavještajaca primijenjen na Kupreškoj visoravni. Naime, najprije je preko mas-medija širena veoma perfidna propagandna aktivnost, uz svesrdno angažovanje SDS-a, o ugroženosti Srba na Kupresu. Nakon toga su u sela Gornji i Donji Malovan, sa isključivo srpskim stanovništvom, ubačene grupe specijalaca JNA, koje su izvršile pokolj nad jednim brojem starijih i iznemoglih civila srpske nacionalnosti, da bi zatim plasirali vijest kako su ta sela napale ustaše i izvršile masakr nad Srbima. To je bio povod za već pripremljeni dolazak Kninskog korpusa na Kuprešku visoravan kojim je tada komandovao Ratko Mladić (Isto).

[190] AIIZ, inv. br. 3-335. Obučavanje u rukovanju naoružanjem u selu Kromolj organizovao je "neki Vlado".

[191] AIIZ, inv. br. 3-2905.

(ilijaška opština) pohađali tu obuku, a kasnije su u agresorskim jedinicama opsluživali minobacače na Paljevu.[192]

Početkom februara 1992. pukovnik Nenad Baćanović organizovao je obuku za 100 civila iz sarajevskog naselja Kasindol, uglavnom, članova Srpske demokratske stranke. Obuka se sastojala od obučavanja u ličnom naoružanju. Izvedena je na lokaciji Malog Križa, mjesta prema **Tvrdinićima**. Obuku su izvodili kapetan prve klase Miloš Radosavljević i kapetan Dragan Šiljegović, dok ih je kontrolisao major Novica Živanović, jedan od najvatrenijih zagovornika SDS-a među vojnicima JNA u Lukavici.[193]

Obučavanje srpskih "dobrovoljaca" za izvođenje agresije na Republiku Hrvatsku i Republiku Bosnu i Hercegovinu vršeno je i u Tehničko-remontnom zavodu (TRZ) u Hadžićima. Tokom 1991. u TRZ je, radi obučavanja i osposobljavanja, kako u rukovanju pojedinim vrstama oružja i oruđa, upravljanju oklopnim vozilima, tako i vršenju popravki, remontovanju motora na oklopnim vozilima, intervencija na artiljerijskim oruđima i slično, primljen veći broj srpskih "dobrovoljaca".[194] Ta, uglavnom mlađa, lica su raspoređivana u tenkovski, streljački, auto i artiljerijski pogon. Nakon završene obuke, oni su upućivani na ratišta u Hrvatskoj, gdje su učestvovali u agresiji na tu Republiku.[195]

Krajem marta 1992. u TRZ se "**vrši masovan prijem rezervista sa područja Hadžića, uglavnom mlađih lica, isključivo srpske nacionalnosti**". Oni su, u skladu sa njihovim VES-om (vojno-evidenciona specijalnost) i strukom, raspoređivani po pogonima, radi obučavanja. Jedan broj "dobrovoljaca" iz streljačkog pogona, koji su bili obučeni u rukovanju sa protiv-avionskim mitraljezima i protiv-avionskim topovima, raspoređivan je po mitraljeskim gnijezdima koja su bila izgrađena u cilju navodne odbrane TRZ. U istom periodu su i sva stručna lica, majstori i

---

192 AIIZ, inv. br. 3-2592.

193 *Slobodna Bosna*, br. 20, 12. mart 1992, str. 4.

194 AIIZ, inv. br. 3-3335. Uprava Tehničko remontnog zavoda je zaposlenim radnicima rekla da su to mladi majstori koji su došli na doobuku iz vojnih škola.

195 Isto. U agresiji na Republiku Hrvatsku je iz Tehničko remontnog zavoda u Hadžićima, pored tih "dobrovoljaca", učestvovao i veći broj majstora svih specijalnosti. Tako je, ilustracije radi, početkom juna 1991. veliki broj majstora iz tenkovskog pogona poslat u Hrvatsku (Glina, Maslenički most, Zadar, Vukovar i dr.).

drugi, povučeni iz pogona, te zajedno sa "dobrovoljcima", formirali posade za artiljerijska oružja, oklopna vozila, prage, tenkove i sl.[196]

Mnogi srpski "dobrovoljci", među kojima i znatan broj iz Bugojna, su pohađali specijalnu obuku na Manjači. Naime, JNA je zgrade na farmi za uzgoj stoke na Manjači koristila za obučavanje srpskih fašista.[197]

Kapetan Boro Milković je, poslije prijema kod generala Đurđevca, u januaru 1992. na Nišićima (u obližnjem mjestu Bukva) obučavao srpske "dobrovoljce" (četničke jedinice). Cijeli februar 1992. on je obučavao jedan broj Srba (400) iz Foče u kasarni u Kalinoviku. Težište obuke bilo je na minobacačima od 82 i 120 mm. Nakon obuke polaznici su izvršili gađanje "zoljom" i "osom".[198]

Obuku jedinica Srpske demokratske stranke u regionu Doboj organizovali su i njome rukovodili, po naredbi i u dogovoru sa generalom Đurđevcem, major Stanković i potporučnik Ilić. Major Stanković je u tom cilju stalno kontaktirao sa generalom Đurđevcem. Tako je, na primjer, u februaru 1992. više puta dolazio u Sarajevo kod generala.[199]

Za pripadnike srpskih oružanih formacija sa područja Han Pijeska, Sokoca, Rogatice, Vlasenice i Pala obuka je izvođena na Crvenim stijenama, Vukovoj pećini, Perišinom brdu i Luburić Polju na Romaniji. Organizator i rukovodilac obuke je kapetan Rvović kao i "martićevci".[200]

---

196 Isto. Istovremeno je na pojedine kote iz Tehničko remontnog zavoda izvučen i ukopan jedan broj teškog artiljerijskog oruđa. Uprava Zavoda je to objašnjavala činjenicom kako je to navodno u funkciji odbrane Tehničko remontnog zavoda.

197 **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 213. JNA je tokom ljeta i jeseni 1991. te zgrade koristila kao logor za ratne zarobljenike, koje je zarobila u agresiji na Republiku Hrvatsku. Od aprila ili maja 1992. ti objekti su korišteni za smještaj logoraša iz Bosne i Hercegovine.

198 *Slobodna Bosna*, br. 4, 21. novembar 1991, str. 3. Srpska oružana jedinica iz Foče (oko 400-500 ljudi) se u toku marta 1992. nalazila na obuci u garnizonu Kalinovik (AIIZ, inv. br. 3-1173, Srpska skupština opštine Foča – Generalštabu JNA, na ličnost generalpukovnika Blagoja Adžića, Foča, 17. marta 1992.).

199 **Dnevni izvještaj**, br. 96, 29. juli 1992, i br. 127, 29. avgust 1992; AIIZ, inv. br. 2-785.

200 Isto; *Slobodna Bosna*, br. 4, 21. novembar 1991, str. 3.

Krajem 1991. na Romaniji (Crvene stijene, mjesto zvano *Ždrijelo*) organizovano je obučavanje srpskih "dobrovoljaca" u rukovanju naoružanjem. Početkom marta 1992. na obuci je bilo oko sto ljudi, "**što u uniformi, što u civilnim odijelima**", među kojima je bio i jedan broj Srba iz Sarajeva.[201] Obuka je trajala oko dvadeset dana. Polaznici vojne obuke su najprije vježbali rasklapanje i sklapanje naoružanja i način punjenja municijom, zatim rukovanje snajperom i dr. Nakon nekoliko dana "dobrovoljci" su izveli bojevo gađanje u vreće napunjene slamom na udaljenosti od 150 do 200 m. Takođe, obuka je obuhvatila i način upotrebe noža, sklapanje i rasklapanje šatora, snalaženje u prirodi pomoću busole i kretanje po azimutu. Po završetku obuke svi polaznici su raspoređeni u četiri grupe i upućeni kućama, dogovorivši se da će po potrebi biti pozivani. Nakon deset dana pozvani su telefonom da se jave u svoje grupe i ponovo dođu na Romaniju na doobuku, gdje su ostali sedam dana.[202] Poslije završetka obuke svi su pred "vojvodom" Đujićem položili zakletvu, "**tako što ih je isti postrojio i jedan po jedan su prilazili srpskoj zastavi sa kamom, izgovarajući 'zaklinjem se bogu i kralju da ću vjerno služiti srpskom narodu, pri tome ne žaleći naše živote'**".[203]

---

[201] AIIZ, inv. br. 3-336 i 356. Navedenu vojnu obuku su, pored ostalih, pohađali i završili braća Miloš i Momo Gluhović, te Gordan Ivetić, Milan Furtula i Dragan Mlađen iz Sarajeva. "**Kada su došli na navedeno područje** /tj. Crvene stijene, mjesto zvano *Ždrijelo* - prim. S. Č./ **po ranijem dogovoru, oglasili su se ranije dogovorenim znakom, bljeskom baterije od po dva puta, a onda dobili isti odgovor. Dolaskom na ovo mjesto pred njih se pojavio vojvoda Đujić Dragan nazvavši im 'Pomoz bog junaci', a oni su odgovorili 'Bog ti pomogo', a onda je od istih zatražio lične karte da bi se uvjerio u njihov identitet**" (Isto).

Miloš Gluhović je, u pratnji braće Mome i Gordana Ivetića 10. aprila 1992. (oko 19.30 sati) sa krova stambene zgrade (ulica Gruje Novakovića br. 12/X) u kojoj su svi stanovali, pucao snajperom na prolaznicu koja se kretala iz pravca RTV Sarajevo, pored opštine Novi Grad, ka Švrakinom Selu. Nakon toga pobjegli su u stan, gdje su poslije kraćeg vremena lišeni slobode i privedeni u Dom milicije, a potom u prostorije Centra službi bezbjednosti, gdje su od istih uzete parafinske rukavice. Tom prilikom Miloš je izjavio da je i ranije pucao na prolaznike i to u predvečernjim satima - tri do četiri puta i da je, prije tog događaja, 5. aprila 1992. snajperom pogodio jednu djevojčicu, ispod škole kod Švrakinog Sela (Isto).

[202] Isto. Tada su Miloš Gluhović i Gordan Ivetić otišli u selo Bogoviće, gdje su se prijavili Radomiru Pandureviću, a Ranko Gluhović na *Ždrijelo*, gdje se javio Rajku Kušiću. Na toj obuci su se dogovorili i o načinu daljeg komuniciranja.

[203] Isto.

Na Palama i Romaniji se, na oruđima iz Kiseljaka i Lukavice koja su postavljena za dejstvo, obavljala obuka. Naime, na njima su obučavani "dobrovoljci JNA" srpske nacionalnosti sa bojevom municijom, pri čemu su cijevi bile okrenute na Sarajevo. Obuka je izvođena na haubicama 155 mm i VBR 128 mm. Čitavom akcijom rukovodili su pukovnik Đukanović, major Dragojlo Tošić, te kapetani prve klase Radomir Pešić i Dragan Petković. Pored toga, srpski fašisti su i u krugu kasarne na Palama vršili obuku za rukovanje trocijevnim topovima od 105 mm, dok su u krugu kasarne smješteni i topovi od 155 mm, kao i bacači od 120 mm.[204]

Organizatori srpskih oružanih formacija na Palama su regrutovali srpske fašiste i odvodili ih na vojnu obuku u Pazarić i Pančevo (Srbija).[205]

Zločinac Neđo Vujičić, iz Dobroševića, organizovao je i izvodio obuku srpskih oružanih formacija u Bojniku i mjesnoj crkvi u Reljevu. U obučavanju Srba u Dobroševićima bili su uključeni i Maksim Miličević sa sinom Mišom, kao i dr.[206]

Početkom 1992, a posebno u periodu i nakon organizovanja martovskih barikada od strane JNA i Srpske demokratske stranke, u kasarni JNA u Semizovcu intenzivirana je obuka srpskih "dobrovoljaca".[207] Među njenim organizatorima bio je i Momčilo Šoškić, rezervni oficir JNA (trgovac iz Semizovca, star oko 55 godina). Obučavanje u rukovanju vatrenim oružjem svakodnevno je izvođeno u Krivoglavcima. U obučavanju je učestvovao i Mirko (Dušana) Jovanović, zvani "Ćurčija" (iz Semizovca).[208]

U garnizonu u Visokom su u drugoj polovini 1991. i početkom 1992. u rukovanju i gađanju raznim vrstama naoružanja obučavane grupe od oko 150 i 200 "rezervista" iz okolnih srpskih sela. Takva

---

204 *Slobodna Bosna*, br. 22, 26. mart 1992, str. 8; **Dnevni izvještaj**, br. 75, 8. juli 1992.

205 **Dnevni izvještaj**, br. 74, 7. juli 1992.

206 **Dnevni izvještaj**, br. 86, 19. juli 1992.

207 AIIZ, inv. br. 3-1004. Iz kasarne JNA u Semizovcu je, prije dolaska srpskih "dobrovoljaca", izvršeno "prekomandovanje" svih lica nesrpske nacionalnosti.

208 Isto.

"obuka" ponavljana je i sa drugim grupama "rezervista" koji su sukcesivno upućivani u visočku kasarnu. Nakon završene obuke Srbi su odnosili sa sobom oružje koje su dobili tokom obuke.[209]

Interesantno je istaći i činjenicu da su u rukovanju oružjem obučavane i žene. Tako je za srpske žene iz sela Jezero (opština Kalinovik) u Ulogu organizovana obuka za rukovanje oružjem. "**Svako jutro su išle na tu obuku i uveče se vraćale**". Oružje su nosile: Radmila (20), Jovanka (50), Vaska (50) i Sava Golijanin (45), te Sava Govederica (55). Svaka srpska čobanica iz tog sela je nosila bombu sa sobom. "**Niko od Srba nije krio oružje, nego su ga javno nosili**".[210]

Nakon sprovođenja mobilizacije u Bosanskom Petrovcu, u selu Smoljani formiran je "vojni štab", koji je organizovao obuku za srpsko stanovništvo i ujedno dovlačio teško naoružanje. Obukom su, pored sposobnih muškaraca, obuhvaćene i žene, kao i djeca od 12 do 16 godina.[211]

Specijalnu obuku za izvođenje agresije i vršenje zločina nad Bošnjacima pojedini Srbi su završili u Srbiji (Pančevo i Bubanj Potok), gdje su dugo obučavani. Tako je, prilikom smotre grupe "šešeljevaca" na Spomen-parku Vraca 18. aprila 1992, njihov vođa Branislav Gavrilović, između ostalog, rekao da se "**jedanaest mjeseci obučavao za ovaj rat i da će sa svojim borcima izvršiti sve zadatke**". Jedan broj Srba s područja Brčkog je, u organizaciji Komande garnizona u Brčkom, završio specijalnu obuku u Bubanj Potoku.[212]

Nakon što su, maja 1992, zajedno sa "dobrovoljcima" iz Šekovića, učestvovale u zločinima nad Bošnjacima u okolini Vlasenice, jedinice

---

[209] **Dnevni izvještaj**, br. 72, 5. juli 1992. i br. 85, 18. juli 1992.; *Slobodna Bosna*, br. 22, 26. mart 1992, str. 8; AIIZ, inv. br. 2-549/4 i 549/5.

[210] AIIZ, inv. br. 3-2828.

[211] H. Hamur - E. Avdić, **ZLOČINI U BOSANSKOM PETROVCU** (rukopis), Zenica 1993, str. 2.

[212] **Agresija...**, str. 56; J. Kadrić, **BRČKO - GENOCID I SVJEDOČENJA**, Sarajevo 1998, str. 27. Provjera stečenog znanja u Bubanj Potoku vršena je svakog mjeseca po nekoliko dana. To što su Srbi naučili u Bubanj Potoku kasnije su i praktično demonstrirali prilikom zauzimanja Brčkog, te posebno u konclogoru Luka (J. Kadrić, nav. dj., str. 27).

Novosadskog korpusa su za pripadnike "Srpske TO Vlasenica" organizovale obuku na oklopnim transporterima.[213]

Juna mjeseca 1992. Srbi su organizirano obučavani za genocidnu agresiju. Prvom polovinom juna 1992. u Bijeljini je izvođena obuka, odakle je, nakon toga, svakih deset dana na brčansko ratište upućivano po četiristotine vojnika. Sredinom juna 1992. na lokalitetu Manjače organizovana je obuka za oko 10.000 "rezervista". Nakon završene obuke jedan broj je kamionima, u pratnji tenkova i oklopnih transportera, upućen u pravcu sjeverne Bosne.[214]

Pripadnici JNA sa pripadnicima Srpske demokratske stranke su organizovali posebnu obuku za snajperiste i pripremili mnoga snajperska gnijezda u Sarajevu, Zenici i drugim mjestima Bosne i Hercegovine. Tako su srpski snajperisti obučavani na poligonu iznad Crvenih stijena.[215] Potpukovnik Dejan Pavlović je sa svojim najbližim saradnicima 15. marta 1992. u Sarajevu pripremio više snajperskih gnijezda.[216] Jedan broj oficira iz Odjeljenja bezbjednosti Komande 2. vojne oblasti, uz pomoć Branislava Vučetića, zv. "Vule", sa Grbavice, organizovao je izvlačenje snajperista iz hotela *Holiday Inn*, koji su pucali po nedužnim i nenaoružanim civilima (i djeci) pred Skupštinom Republike Bosne i Hercegovine.[217]

Raspoloživi izvori pouzdano pokazuju da je JNA, na osnovu direktiva i smjernica najvišeg vojnog rukovodstva SFRJ i državnog i političkog rukovodstva Srbije, i lično Slobodana Miloševića, uz neposrednu podršku Srpske demokratske stranke, formirala i vojno organizovala brojne srpske oružane formacije u Bosni i Hercegovini. Obučavala ih je i popunjavala starješinskim kadrom, naoružanjem, municijom, opremom i drugim sredstvima JNA, povezala ih sa komandama jedinica i ustanova JNA u zoni njihove odgovornosti, obezbjeđivala mobilizaciju

---

213 **Dnevni izvještaj**, br. 116, 18. avgust 1992.

214 **Dnevni izvještaj**, br. 53, 16. juni 1992. i br. 64, 20. juli 1992.

215 **Posebno izdanje**, br. 2, 28. april 1992. Na tu obuku oni su transportovani kombijima JNA.

216 Isto. Krajem aprila 1992. u Sarajevu su otkrivena tri snajperska gnijezda.

217 Isto.

na područjima gdje je većinsko srpsko stanovništvo i dr. Sve su te "jedinice" bile pod komandom i kontrolom JNA. Brojni su dokumenti koji to potvrđuju. Istina, bilo je pokušaja da se neke "dobrovoljačke jedinice" "**otrgnu ispod kontrole**". Tako su pojedini čelnici Srpske demokratske stranke početkom 1992. zagovarali "**distanciranje od JNA i stvaranje druge vojske**". Pored toga, bilo je i pojava da "**pojedini aktivisti, nekakva radna tela i razne skupštine SAO postavljaju nekakve uslove-ultimatume Armiji, zagovaraju stavljanje armijskih sastava pod nekakve njihove komande na užim prostorima, itd. (što se posebno odnosi na Ozrenski region)**". Polazeći od ocjene da to može imati "**negativne posledice za JNA, posebno na planu popune jedinica sa ljudstvom**", general Milutin Kukanjac je preduzeo "**neke konkretne mere**". U vezi sa tim navedenim pojavama on ukazuje da će se i o "**ovim problemima uskoro razgovarati sa čelnicima SDS-a Sarajevo, jer ukoliko se desi da se neka od ovih dobrovoljačkih jedinica otrgne ispod kontrole, mogu nastati teže posledice**". S obzirom na to da su **brojni ljudi SDS-a kontaktirali sa vlastima i drugim strukturama u Srbiji**, general Milutin Kukanjac je smatrao da bi bilo dobro da se "**sa nivoa SSNO-a ukaže rukovodstvu Srbije na ove pojave i preporuči njihov konkretniji uticaj na eliminisanje devijantnih ponašanja na ovim prostorima**". S tim u vezi, general Milutin Kukanjac je obavio razgovor sa **"čelnim rukovodiocima srpskog naroda (Karadžić, Koljević, Plavšić, Krajišnik, Dukić)**".[218]

[218] AIIZ, inv. br. 2-75, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 908-1, 20. mart 1992. - GŠ OS SFRJ - ("na ličnost NGŠ").

4. "**Vojska Srpske Republike BiH**"

Političko i vojno rukovodstvo Savezne Republike Jugoslavije, na čelu sa vođdom Slobodanom Miloševićem, u uslovima nemogućnosti daljeg javnog zadržavanja svojih trupa u suverenoj i od 6. aprila međunarodno priznatoj Republici Bosni i Hercegovini, te UNPA (United Nations Protected Aeria) zonama u Hrvatskoj, iznalazilo je nova organizaciona rješenja, kako bi pogodnom formom maskirala kontinuitet i apsolutnu kontrolu nad svim vojnim potencijalima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. U tom je cilju odlučilo da izvrši još jednu reorganizaciju svojih oružanih snaga. Tom reorganizacijom rukovodstvo Savezne Republike Jugoslavije bi formalno izvršilo "transformaciju" JNA u "tri srpske vojske" (**Vojsku Jugoslavije**, **Vojsku Republike Srpska Krajina** i **Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine**). Suštinski bi i takve oružane snage ostale jedinstvena oružana sila novoproglašene Savezne Republike Jugoslavije, pod komandom njenog Generalštaba i krnjeg Predsjedništva kao Vrhovne komande Oružanih snaga u Beogradu, i zadržala se na do tada za Veliku Srbiju osvojenim teritorijama.[219] S tim

---

[219] AIIZ, inv. br. 2-2559; V. Kadijević, nav. dj., str. 162-163; S. Biserko, **OD JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE DO SRPSKE VOJSKE**, u: RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991. - 1999, Zbornik saopštenja i diskusije sa Okruglog stola, Beograd, 7.-9. novembar 2001, Beograd 2002, str. 227; I. Radaković, nav. dj., str. 137-138; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 395-396.

JNA je po Kadijeviću, "**predstavljala osnovu iz koje su formirane tri vojske – Vojska SRJ, Vojska Republike Srpske i Vojska Republike Srpske Krajine**". S tim u vezi, general Kadijević navodi kako je to "**urađeno u skladu sa datim unutrašnjim i međunarodnim okolnostima veoma organizovano**". Taj je zadatak, po njemu, bio "**vrlo bitan**", koga je "**rukovodstvo JNA utvrdilo kao prioritetni**". Obrazloženje za utvrđivanje tog "prioritetnog" zadatka koje iznosi Veljko Kadijević je više nego smiješno:

u vezi, zloupotrijebljena je i tradicija termina "**vojska**", kako u značenju oružanih snaga države, tako i u značenju njenog operativnostrategijskog tijela (na primjer, u Prvom svjetskom ratu: Užička vojska Kraljevine Srbije i Sandžačka vojska Kraljevine Crne Gore, kao i tradicija **glavnih štabova** Narodnooslobodilačkih partizanskih odreda, odnosno **glavnih štabova** Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, iz Narodnooslobodilačkog rata 1941.-1945.). U tom okviru, na sastanku u Beogradu **30. aprila 1992**, gdje je, pored Slobodana Miloševića, Borisava Jovića, dr Branka Kostića, Momira Bulatovića i generala Milana Panića (načelnik Generalštaba JNA), bilo i rukovodstvo petokolonaške SDS Bosne i Hercegovine i "Republike Srpske Bosne i Hercegovine" (Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik i Nikola Koljević), donesena je odluka o formiranju **vojske** "**za Srbe u BiH**".[220]

Predmet navedenog sastanka je bilo i pitanje "**povlačenja**" "**građana SRJ iz JNA**" u Bosni i Hercegovini. S obzirom na to da je tada Evropska zajednica već priznala Bosnu i Hercegovinu, od velikosrpskog rukovodstva je traženo da povuče JNA iz te države. To su Milošević i Jović "**očekivali i predvideli**", te su se bojali da JNA ne dovedu "**u poziciju da je proglase stranom ili agresorskom vojskom**".[221]

"**zato što su drugi narodi u Jugoslaviji počeli da na razne načine stvaraju svoje vojske, a srpski i crnogorski narodi su JNA smatrali svojom vojskom, kao što su i Jugoslovensku državu smatrali svojom državom, pa je, shodno tome, i obaveza JNA bila da novoj Jugoslaviji i cjelokupnom srpskom narodu obezbjedi njegovu vojsku, bez koje na ovim prostorima i u uslovima koji su neprijatelji nametnuli, nema ne samo slobode, već ni života**" (V. Kadijević, nav. dj., str. 163-164).

Formalna "transformacija" JNA u "tri srpske vojske" napravljena je u III Upravi Generalštaba SFRJ/SRJ, za što je trebalo malo organizacionih napora (radilo se samo o izmjeni vojničkih simbola i zastava (Isto; AIIZ, inv. br. 5339, Zapisnik, Dopuna izjave A. K.).

220 B. Jović, nav. dj. **POSLEDNJI DANI SFRJ**, drugo izdanje, Kragujevac 1996, str. 448. Ta je, po Joviću, **operacija**, za rukovodstvo Velikosrpskog pokreta, "**bila isuviše značajna, a za Srbe u BiH, vjerujem, još značajnija**", jer su "**dobili svoju vojsku**" (Isto).

221 Isto, str. 448. S tim u vezi, Jović navodi smiješnu ocjenu da povlačenje, po njemu, "**10-15% preostalih građana SRJ iz JNA u BiH**", što predstavlja "**svega oko 10.000 ljudi**", "**nije ni tehnički ni saobraćajni problem", već je problem "što je Branko Kostić nedavno neoprezno izjavio da on, kao 'potpredsednik Predsedništva' SFRJ, nikada neće potpisati naređenje o povlačenje JNA iz Bosne i Hercegovine, a takođe, što je Milan Panić izjavio da se vojska iz Bosne i Hercegovine neće**

U vezi sa povlačenjem "**preostalih**" **građana SRJ iz JNA u Bosni i Hercegovini**, iznesen je lažni podatak da je tada u Bosni i Hercegovini bilo **oko 10-15 odsto građana SRJ iz JNA u toj državi**, što je, po rukovodstvu Velikosrpskog pokreta, iznosilo ukupno **oko 10.000 ljudi**. Ocijenjeno je da to ne prestavlja problem, jer, i bez njih, u Bosni i Hercegovini "**ostaje oko 90.000 vojnika JNA, uglavnom srpske nacionalnosti, nad kojima može preuzeti političko rukovođenje srpsko rukovodstvo iz BiH**".[222]

Srpski kolaboracionisti, na čelu sa Karadžićem, su se navodno složili.[223] Za sprovođenje te obmane svjetske javnosti navodno je bio dogovoren i rok (oko koga su se tobože dosta natezali) od 15 dana za "**povlačenje**".[224]

Na tom sastanku u Beogradu, gdje je izvršena instruktaža za prikrivanje stvarnog stanja - da "tri srpske vojske" i dalje ostanu jedinstvene oružane snage Savezne Republike Jugoslavije (sa tri operativnostrategijska tijela), dogovoreno je, pored ostalog, da se na mjesto generala Milutina Kukanjca postavi general Ratko Mladić.[225]

---

povući za 5 do 7 godina, iako je ta republika međunarodno priznata kao nezavisna država. Javnost je to vrlo ozbiljno primila, a oni obojica uopšte nisu ozbiljno razmišljali kad su takve izjave davali. Kako mi možemo na silu držati svoju armiju u nekoj drugoj nezavisnoj državi mimo njene volje, a da ne bude proglašena nepoželjnom" (Isto).

222 Isto.

223 Isto. Momčilo Krajišnik je, po Borisavu Joviću, postavljao "**seriju pitanja: kako će se ta vojska finansirati, ko će im davati plate, ko će im obezbediti penzije, itd", što, piše Jović, "sve kao problem postoji, ali nije opredeljujući za naš razgovor**".

224 Isto.

225 Isto. Borisav Jović pogrešno navodi (ili je u pitanju tehnički propust) da je tada dogovoreno da se na mjesto generala **Vukovića** postavi general Ratko Mladić.

Istoga je dana (tj. 30. aprila) general Blagoje Adžić u Banja Luci saslušao izvještaje o situaciji od generala Momira Talića (komandanta Banjalučkog), Ratka Mladića (Kninskog) i Špire Nikovića (Bihaćkog) korpusa i dogovorio se oko obrazovanja "**nove vojske srpske BiH**." Blagoje Adžić je izbjegao da kaže bilo šta o tome, ali su to uradili lokalni srpski političari (kao na primjer Radoslav Brđanin), koji su izjavili: "**Mi moramo ovdje odmah angažovati krajiško stanovništvo radi obrazovanja jedinstvenih oružanih snaga za zaštitu Kninske krajine, Like, Korduna, Banije,**

Naredbu o ustrojavanju "Vojske Srpske Republike BiH" 10. maja 1992. donio je SSNO, a potpisao je zastupnik saveznog sekretara za narodnu odbranu (general Blagoje Adžić). Tom je naredbom formiran "Glavni štab" u sljedećem sastavu: komandant general potpukovnik Ratko Mladić; načelnik štaba general major Manojlo Milovanović; pomoćnik za moral i informisanje general major Milan Gvero; pomoćnik za pozadinu general major Đorđe Đukić; načelnik bezbjednosti pukovnik Zdravko Tolimir i načelnik za mobilizaciju pukovnik Mićo Grubor. Sljedećeg je dana (11. maja 1992.) general Kukanjac generalu Mladiću predao postrojenu Komandu 2. vojne oblasti.[226]

Izvršavajući navedene "dogovore" iz Beograda, *Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine* je 12. maja 1992, na sjednici u Banjoj Luci, gdje su doneseni "**strateški ciljevi**" srpskog naroda,[227] formalno

---

zapadne Slavonije i Bosanske krajine...", a u "**sastavu vojske našle bi se snage Kninskog, Bihaćkog, Banjalučkog, Tuzlanskog, Sarajevskog, Bilećkog i petog korpusa RV i PVO, čija bi organizacijska struktura bila prilagođena konkretnim uslovima....**" (I. Radaković, nav. dj., str. 137-138).

[226] AIIZ, inv. br. 5352, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.; D. Domazet, nav. dj., str. 14, nap. 22; *Slobodna Bosna*, 28. februar 1998. Odmah nakon što je generalu Ratku Mladiću predao postrojenu Komandu 2. vojne oblasti, general Milutin Kukanjac je "**sjeo u helikopter i otišao**" (vjerovatno u Srbiju) – *Slobodna Bosna*, 28. februar 1998.

[227] AIIZ, inv. br. 3-1217, Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine Broj: 03-234/92, 12. maj 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 397. Tom su "odlukom", po generalu Ratku Mladiću, "**stvoreni uslovi da se od naoružanog naroda i pripadnika srpskog naroda iz redova bivše JNA i raspoloživih sredstava i opreme izvrši transformacija jedinica i formira Vojska Srpske Republike koja se stvarala u jeku borbi od Grahova do Trebinja**" (AIIZ, inv. br. 2-2681, Glavni štab Vojske Srpske Republike, "Vojna tajna. Strogo povjerljivo", EKSPOZE komandanta Glavnog štaba, general-potpukovnika Ratka Mladića, o ostvarenim rezultatima na frontu, stanju vojske Srpske Republike, problemima i zadacima u narednom periodu, septembar 1992, str. 1). Ta je "odluka", tvrdi general Ratko Mladić, omogućila "**naoružanom narodu, Srbima u bivšoj JNA i raspoloživom materijalu i opremi da transformiše jedinice i formiraju Vojsku Republike Srpske**" (**ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 399).

U "Odluci" o formiranju te vojske vješto je izbjegnuta formulacija o tome da su **komande, jedinice i ustanove JNA činile kičmu "Vojske Republike Srpske"** (V. Kadijević, nav. dj., str. 148). Umjesto toga, usvojena je konstatacija da se dotadašnje "**jedinice i štabovi teritorijalne odbrane preimenuju u komande i jedinice Vojske**", čiju će organizaciju i formaciju navodno utvrditi "**Predsjednik Republike**" (AIIZ, inv.

formirala *Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine* i generala Ratka Mladića imenovala za komandanta "Glavnog štaba" te vojske.[228] Tako se Vojska Jugoslavije nije povukla iz Bosne i Hercegovine. Samo se izmjestila na "**srpske**" prostore i zauzela polazne položaje za operaciju pacifikacije neefektivno okupiranog dijela Bosne i Hercegovine.

Novoformirani *Glavni štab Vojske Srpske Republike BiH* od 19. maja 1992. preuzeo je funkciju najviše komande Vojske Savezne Republike Jugoslavije na teritoriji Bosne i Hercegovine, koju je do tada, uglavnom, imala Komanda 2. vojne oblasti.[229]

Imenovanje *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH* je još jedna potvrda jedinstva oružanih snaga i pokušaj obmane međunarodne javnosti. Inaugurisanje tog štaba upućuje i na zaključak da se, analogijom ustrojstva oružanih snaga Narodno-oslobodilačkog pokreta iz 1941. - 1945, namjeravalo istaći izvornu suverenost *Srpske Republike Bosne i Hercegovine* i njenih oružanih snaga, uz istovremenu u neupitnu pripadnost oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije.

General Ratko Mladić je u takvoj konstelaciji 10. maja 1992. postavljen za komandanta 2. vojne oblasti i od tada je do 19. maja imao dvojnu funkciju: bio je na čelu 2. vojne oblasti, ugašene 19. maja, i novoformirane *Vojske Srpske Republike BiH*, što je dogovoreno 30. aprila 1992. na pomenutom sastanku u Beogradu. **Time je obezbijeđen**

---

br. 3-1217, Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine Broj: 03-234/92, 12. maj 1992.). Na taj su način srpski kolaboracionisti nastojali da prikriju pravo činjenično stanje.

"Odluka" o formiranju *Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine* stupila je na snagu "**danom donošenja**" i važila je "**do proglašenja Zakona o vojsci Srpske Republike Bosne i Hercegovine**" (Isto).

Vojska Srpske Republike BiH zvanično je proglašena 18. maja 1992. (AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., 18. maj 1992, str. 205).

228 I. Radaković, nav. dj., str. 137-138; S. Biserko, nav. dj., str. 227; D. Domazet, nav. dj., str. 14; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 5.

229 AIIZ, inv. br. 5352, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.; D. Domazet, nav. dj., str. 14. Vidi šemu 2 kod D. Domazeta, nav. dj., str. 14. Komanda 2. vojne oblasti je, po kazivanju generala Đorđa Đukića, ugašena 19. maja 1992, naređenjem Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, kojim je konkretizovano njeno "transformisanje" u "Vojsku Srpske Republike BiH" (AIIZ, inv. br. 5353, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.).

kontinuitet rukovođenja i komandovanja oružanim snagama Savezne Republike Jugoslavije u Bosni i Hercegovini.

U nadležnost novoformiranog *Glavnog štaba* ulazila je glavnina 2. vojne oblasti i manji dio 4. vojne oblasti. Od ostalih dijelova 2. vojne oblasti formirana je *Vojska Republike Srpska Krajina*, a snage 1, 3. i 4. vojne oblasti, raspoređene na teritoriji Srbije i Crne Gore, ušle su u sastav "treće srpske vojske" (Vojska SR Jugoslavije). Na taj je način organizacijska struktura JNA, ostavljajući mogućnost dvostrukog tumačenja, "**prilagođena konkretnim uslovima...**".[230]

Prikrivajući dotadašnje vojne aktivnosti i u nastojanju da istakne vlastiti subjektivitet, *Predsjedništvo Srpske Republike BiH* je 20. maja 1992. proglasilo opštu mobilizaciju "svih građana SR BiH, kako na teritoriji Republike, tako i onih koji žive van Republike". Toj su mobilizaciji podlijegali svi muškarci od 18-60, a žene od 18-55 godina starosti, te materijalna sredstva koja su podlijegala mobilizaciji. Zavedena je i opšta radna obaveza.[231]

Predsjedništvo Srpske Republike BiH je juna 1992. donijelo "Odluku" o formiranju, organizaciji i formaciji *Vojske Srpske Republike BiH*.[232] U sastav te vojske ušle su snage **9.** (**Kninskog**), **10.** (**Bihaćkog**), **5.** (**Banjalučkog**), **17.** (**Tuzlanskog**), **4.** (**Sarajevskog**), **13.** (**Bilećkog**) i **Petog vazduhoplovnog** (RV i PVO) korpusa JNA. Tako je ta vojska (u početku) bila sastavljena od šest korpusa, zasnovanim na korpusima 2. vojne oblasti, čime je reorganizacija svedena na preimenovanje korpusa JNA u korpuse *Vojske Srpske Republike BiH* :

- **1. krajiški korpus** (od jedinica 5. korpusa JNA);
- **2. krajiški korpus** (od jedinica 9. i 10. korpusa JNA);

---

230 Isto. U cilju obmane javnosti 16. juna 1992. na teritoriji Srbije i Crne Gore ukinute su vojne oblasti i armija postala najviša strategijska organizacijska cjelina Vojske Jugoslavije, a činile su je tri armije: 1, 2. i 3. armija korpusnog i brigadnog sastava (D. Domazet, nav. dj., str. 14, nap. 23.).

231 AIIZ, inv. br. 2-2654, Komanda 1. krajiškog korpusa, Op. str. pov. br. 467-2, 21. maja 1992. – Komandi 10. partizanske divizije i drugima.

232 AIIZ, inv. br. 2-2681, *Glavni Štab Vojske Srpske Republike* ("Vojna tajna. Strogo povjerljivo"), EKSPOZE komandanta Glavnog štaba, general-potpukovnika Ratka Mladića, o ostvarenim rezultatima na frontu, stanju vojske Srpske Republike, problemima i zadacima u narednom periodu, septembar 1992, str. 1-3.

- **Istočno-bosanski korpus** (od jedinica 17. korpusa JNA);
- **Sarajevsko-romanijski korpus** (od jedinica 4. korpusa JNA);
- **Hercegovački korpus** (od jedinica 13. korpusa JNA);
- **Vazduhoplovstvo i protiv-vazdušna odbrana**.[233]

Navedeni korpusi kopnene vojske su imali: komandu korpusa, sa prištapskim jedinicama, 8-12 pješadijskih brigada, po jednu-dvije mehanizovane ili tenkovske brigade, po jedan ili dva artiljerijska puka, po jedan protivoklopni artiljerijski puk, po jedan artiljerijsko-raketni puk PVO, po jedan inžinjerijski puk, po jedan sanitetski bataljon, po jedan bataljon vojne policije, po jedan bataljon veze, po jednu ili dvije automobilske čete, zatim ABHO i pozadinske jedinice, te ustanove i po potrebi druge specijalizovane jedinice, u zavisnosti od zone odgovornosti i topografsko-taktičke konfiguracije zemljišta.[234]

Peti (**Banjalučki**), odnosno **1. krajiški korpus** *Vojske Srpske Republike BiH*, je bio izuzetno jak. On je 1. juna 1992. brojao (u ratnom stanju) preko 78.000 ljudi.[235] **2. krajiški korpus**, sa sjedištem

---

[233] AIIZ, inv. br. 5352, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.; I. Radaković, nav. dj., str. 137-138; S. Biserko, nav. dj., str. 227; D. Domazet, nav. dj., str. 14; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 398 i 679; AIIZ, inv. br. 2-2870, Komanda Bilećkog korpusa, Str. pov. br. 32, 19. april 1992, Bileća – Svim artiljerijskim jedinicama, Zapovijest za artiljerijska dejstva; Isto, inv. br. 2-2681, Glavni Štab Vojske Srpske Republike ("Vojna tajna. Strogo povjerljivo"), EKSPOZE komandanta GŠ, general-potpukovnika Ratka Mladića, o ostvarenim rezultatima na frontu, stanju vojske Srpske Republike, problemima i zadacima u narednom periodu, septembar 1992, str. 3.

Ratno vazduhoplovstvo je formirano od 2. i 5. korpusa ratnog vazduhoplovstva i protiv-vazdušne odbrane JNA, koji je preuzeo mobilizacijsku i teritorijalnu infrastrukturu, sa najvažnijim skladištima koja su i dalje popunjavana iz Srbije i Crne Gore. Tako su njihove prištapske jedinice i jedinice korpusne podrške ostale u istoj ulozi, sa novom oznakom.

[234] AIIZ, inv. br. 2-2663, Komanda 2. krajiškog korpusa, Str. pov. br. 32-1, 2. juni 1992. – 11. brigadi; D. Domazet, nav. dj., str. 13, slika 6.

[235] **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 24; AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., 1. juni 1992, str. 237; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 17 i 19. Na hrani je 1. juna 1992. bilo 78.800 ljudi, ne računajući snage sa po 1.800 ljudi s područja dvije opštine (Šipovo i Srbac), te 15.000 tzv. Dobojske grupe - AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., 1. juni 1992, str. 237. – **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 24.

u Drvaru, je brojao oko 22.000 ljudi. Snage oba korpusa, kao i 15.000 iz sastava tzv. Dobojske grupe, te po 1.800 ljudi s područja opština Šipovo i Srbac, tj ukupno oko 120.000 ljudi, logistički je obezbjeđivala 993. pozadinska baza.[236] Tri dana kasnije 1. krajiški korpus je brojao preko 100.000 ljudi.[237] **Hercegovački korpus** je, prema raspoloživim podacima, brojao 22.000, **Istočno-bosanski** 23.000 i **Sarajevsko-romanijski** 12.000 vojnika i starješina.[238]

Pod neposrednom komandom *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH* septembra 1992. bilo je šest operativnih sastava (pet korpusa kopnene vojske i Vazduhoplovstvo i protiv-vazdušna odbrana), "**sa jasno razgraničenim zonama odgovornosti, zadacima i nadležnostima**". Stanje popunjenosti jedinicama bilo je različito. Jedinice i ustanove neposredno potčinjene "*Glavnom štabu*" (tzv. prištapske jedinice) i jedinice Vazduhoplovstva i Protiv-vazdušne odbrane bile su

---

[236] **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 24; AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S. (sveska 2), 6. juni 1992, str. 26. Podatak o brojnom stanju 2. krajiškog korpusa (oko 22.000 ljudi) iznio je pukovnik Minić, pomoćnik komandanta tog korpusa za logistiku, na sastanku 6. juna 1992. (AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., sveska 2, 6. juni 1992, str. 26).

[237] AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., 4. juni 1992, str. 241. Taj je podatak 4. juna 1992. iznio pukovnik Vaso Tepšić, pomoćnik komandanta 1. krajiškog korpusa za logistiku, na sastanku u Komandi korpusa (Isto). Stoga nije tačan podatak kontra-admirala D. Domazeta o tome da je **1. krajiški korpus** brojao 55.000, a **2. krajiški korpus** 14.000 ljudi (D. Domazet, nav. dj., str. 13, slika 6).

[238] D. Domazet, nav. dj., str. 13, slika 6. Tačan broj ukupnih snaga *Vojske Republike Srpske BiH* je, bez stavljanja na uvid cjelokupne dokumentacije svih njenih komandi, jedinica i ustanova, teško utvrditi. Kontra-admiral D. Domazet tvrdi da se na području Bosne i Hercegovine u prvoj polovini 1992. nalazilo 6 korpusa (1. i 2. krajiški, Sarajevsko-romanijski, Istočnobosanski, Hercegovački i Drinski), sa 135.000 ljudi, 550 tenkova, više od 1.300 topničkih oruđa u 430 oklopnih prevožnjaka (Isto, str. 13, slika 6, i str. 14).

Navedeni broj korpusa u naznačenom periodu nije tačan, kao ni vrijeme njihovog djelovanja niti njihove ukupne snage. Prije svega, tada nije postojao Drinski korpus. Navedeni korpusi (pet, a ne šest) su djelovali od 19. maja 1992, kada je formirana *Vojska Srpske Republike BiH*, a ne "u prvoj polovini 1992." (vjerovatno je Domazet mislio na period od 19. maja 1992.). Pored toga, Domazet nije uzeo u obzir i snage Vazduhoplovstva i protiv-vazdušne odbrane, kao ni druge snage iz Savezne Republike Jugoslavije.

najslabije popunjene (33-44%). Operativni sastavi bili su popunjeni od 76-108%. Međutim, pojedine združene taktičke jedinice unutar korpusa, "**zbog pomanjkanja vojnih obveznika određenih specijalnosti**", septembra 1992. ili još nisu bile formirane ili su bile minimalno popunjene. To se posebno odnosilo na jedinice tehničkih rodova (artiljerija, protiv--vazdušna odbrana, inžinjerija i veza). Neke su brigade bile popunjene i do 400% u odnosu na propisanu formaciju.[239]

Pojedine jedinice i ustanove tada (nepostojeće JNA) su i poslije 19. maja zadržale dotadašnje nazive (kao, na primjer, 30. partizanska divizija i 993. pozadinska baza 2. vojne oblasti), kao i sam naziv JNA, te termine "**vojna lica i građanska lica na službi u JNA**".[240]

Krajem 1992. formiran je i šesti korpus kopnene vojske - **Drinski korpus**.[241]

Vojska Srpske Republike BiH je nosila uniforme i činove koje su nosili pripadnici JNA i Teritorijalne odbrane, s tim što je promijenjena oznaka na kapama. Ranije je bila zastava plavo-bijelo-crvena i pisalo je "JNA". Poslije 19. maja oznaka "JNA" je skinuta, a osnovnu oznaku na kapama činila je "Srpska zastava, a na lijevoj nadlaktici srpska

---

239 AIIZ, inv. br. 2-2681, Glavni Štab Vojske Srpske Republike ("Vojna tajna. Strogo povjerljivo"), EKSPOZE komandanta GŠ, general-potpukovnika Ratka Mladića, o ostvarenim rezultatima na frontu, stanju Vojske Srpske Republike, problemima i zadacima u narednom periodu, septembar 1992, str. 1-3. To je bila posljedica negativnih pojava, gdje su vojni obveznici, pa i čitave jedinice bile vezane isključivo za lokalna opštinska i seoska područja i nije ih bilo moguće pomjeriti čak ni na teritoriju susjedne opštine (Isto).

240 AIIZ, inv. br. 2-2549, Komanda 30. part/izanske d/ivizije/, Op. str. pov. br. 955-2, 2. juni 1992. – Komandi 1. part/izanske/ b/rigade/; AIIZ, inv. br. 2-2561, Komanda 993. pozadinske baze, br. 27-11/2, 19. maja 1992, Predlog za prestanak aktivne službe u JNA pukovniku Osmanu Selaku.

241 **ICTY**, Predmet: Br. IT-98-33, Tužilac suda protiv Radislava Krstića, Optužnica, Hag, 30. oktobar 1998, u: ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991. - 1995, Dokumenti i svjedočenja, Sarajevo 1999, str. 550.

Drinski korpus je formiran, između ostalog, izazovom razvučenog lanca istočnobosanskih enklava: Goražda, Žepe, Srebrenice, te Konjević Polje – Cerska, na prostoru koji je bio uvršten u prioritete velikosrpske osvajačke strategije.

zastava na kružnoj podlozi sa natpisom **'Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine'**".[242]

Nepopunjenost komadni i jedinica *Vojske Srpske Republike BiH* sa aktivnim starješinama je bio "**svojevrstan problem**". Od ukupnog broja oficira Srba porijeklom iz Bosne i Hercegovine "Vojsci Republike Srpske" je do septembra 1992. "**pristupilo svega 21,30% (bilo 4.206, a došlo 900)**". To je bila jedna polovina od formacijskih potreba te vojske.[243]

Komande, **jedinice** i **ustanove JNA** su, u skladu sa odlukama Velikosrpskog rukovodstva i lično Miloševića, "**činile kičmu Vojske Republike Srpske, sa kompletnim naoružanjem i opremom**". Ta je vojska, "**uz puni oslonac na srpski narod i njegovu svestranu podršku**", "**preuzela front JNA**" u Bosni i Hercegovini.[244]

---

[242] AIIZ, inv. br. 3-1217, Odluka o formiranju Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine Broj: 03-234/92, 12. maj 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 48-49.

[243] AIIZ, inv. br. 2-2681, Glavni Štab Vojske Srpske Republike ("Vojna tajna. Strogo povjerljivo"), EKSPOZE komandanta GŠ, general-potpukovnika Ratka Mladića, o ostvarenim rezultatima na frontu, stanju vojske Srpske Republike, problemima i zadacima u narednom periodu, septembar 1992, str. 1-3; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 450-451. Tako je tih preko 21 odsto oficira JNA pristupilo "Vojsci Srpske Republike BiH".

[244] V. Kadijević, nav. dj., str. 148; AIIZ, inv. br. 2-2681, Glavni Štab Vojske Srpske Republike ("Vojna tajna. Strogo povjerljivo"), EKSPOZE komandanta GŠ, general-potpukovnika Ratka Mladića, o ostvarenim rezultatima na frontu, stanju vojske Srpske Republike, problemima i zadacima u narednom periodu, septembar 1992, str. 1; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 62; AIIZ, inv. br. 2-2571, Informacija o događajima u Banja Luci od 10-17. septembra 1993, Izlaganje generala Milana Gvere na sjednici Narodne Skupštine Republike Srpske, Banja Luka, 29. septembar 1993. Srbi u Bosni i Hercegovini su zadržali "**sve što se moglo od naoružanja, ratne tehnike, vazduhoplovstva, opreme i drugog od bivše JNA. Uporedo sa intezivnim borbenim dejstvima, vršeno je organizaciono ustrojstvo Vojske, uz preuzimanje svih i svega što je moglo pomoći jačanju fronta.....**" (AIIZ, inv. br. 2-2571).

General Veljko Kadijević piše da je *Vojska Republike Srpske* "**zaštitila srpski narod i stvorila vojničke pretpostavke za adekvatna politička rješenja koja će odgovarati njegovim nacionalnim interesima i ciljevima**" (V. Kadijević, nav. dj., str. 148), tj. srpskim velikodržavnim interesima i ciljevima zločinačkog karaktera. Tom tvrdnjom on nastoji da prikrije odgovornost političkog i vojnog rukovodstva Velikosrpskog pokreta, uključujući i njegovu, za agresiju, genocid i druge oblike zločina u Bosni i

JNA je predavanjem fronta *Vojsci Srpske Republike BiH*, prema generalu Milutinu Kukanjcu, predala efektivno okupiranu teritoriju Bosne i Hercegovine. To je, po njemu iznosilo "**najmanje 50 odsto**" ukupne teritorije Bosne i Hercegovine.[245]

Starješine (srpski oficiri i podoficiri) porijeklom iz Srbije i Crne Gore ni poslije 19. maja 1992. ni iz daleka nisu napustili Bosnu i Hercegovinu. U *Vojsci Republike Srpske* je maja 1992. bilo dosta starješina koji nisu bili državljani Bosne i Hercegovine. Jedan broj takvih se izjasnio da bude premješten na teritoriju Savezne Republike Jugoslavije. Međutim, oni nisu mogli napustiti Bosnu i Hercegovinu, jer je *Glavni štab Vojske Republike Srpske Bosne i Hercegovine* naređenjem (Pov. br. 25/143-1) 19. maja 1992. to zabranio.[246] Bosnu i Hercegovinu su napustili vojnici na odsluženju kadrovskog roka (oko 8.000: Srbi, Albanci, Crnogorci i Muslimani) i pitomci vojnih škola, porijekom iz Srbije i Crne Gore. Vojnici Srbi porijeklom iz Bosne

---

Hercegovini. Pored toga, on time pokušava da tu odgovornost prebaci na političko i vojno rukovodstvo kolaboracionističke Srpske Republike BiH, nastojeći da ga prikaže kao samostalan subjekt, navodno nezavisan od Savezne Republike Jugoslavije, što nije tačno.

[245] TV *SRNA*, Emisija MOJ GOST – MOJA ISTINA, autora Riste Đoge, 12. juli 1994. U toj je emisiji general Milutin Kukanjac, pored ostalog, izrazio žaljenje što su neka područja koja je JNA zauzela kasnije izgubljena, kao na primjer: lijeva obala Neretve, Žuč, Mojmilo, itd., što on nikako nije mogao da "**shvati**" (Isto).

[246] AIIZ, inv. br. 2-2745, Komanda 1. krajiškog korpusa, Pov. br. 12/1-291, 30. maj 1992. - Komandi 10. partd i drugima. Krajem maja 1992. starješine koji nisu bili državljani Bosne i Hercegovine, a izjasnili su se da budu premješteni na teritoriju Savezne Republike Jugoslavije, stalno su komandama, jedinicama i ustanovama *Vojske Republike Srpske* postavljali pitanja o svom premještaju. Zbog toga je Komanda 1. krajiškog korpusa 30. maja (Pov. br. 12/1-291) dala sljedeće objašnjenje, pozivajući se na akt *Glavnog štaba Vojske Republike Srpske Bosne i Hercegovine*, Pov. br. 25/143-1, od 19. maja 1992. :

"**1. – Zamjena preostalih pripadnika JNA, državljana SRJ, koji su izrazili želju da odu u tu državu izvršiće se kada se steknu uslovi za to i dobiju odgovarajuću zamjenu;**

2. – njihov odlazak iz jedinice moguć je samo po odobrenju komandanta korpusa, organizovano i planski uz propisanu dozvolu i naredbu o premještaju;

3. svako samovoljno napuštanje jedinice i položaja predstavlja dezerterstvo i biće na teritoriji *Srpske Republike BiH* sprečeno, a prema pojedincima će se preduzimati odgovarajuće mere. Prema istim će biti preduzimane mere i u Saveznoj Republici Jugoslaviji i u JNA" (Isto).

i Hercegovine koji su se nalazili van Bosne i Hercegovine vraćeni su u Bosnu i Hercegovinu i ušli su u jedinice *Vojske Republike Srpske*.[247]

Kao što su komande, jedinice i ustanove JNA činile "**kičmu**" novoformirane *Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine*, to se, pored ostalog, odnosilo i na njenu kadrovsku strukturu. Komande, jedinice i ustanove *Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine* u osnovi je činio oficirski kadar komandi i jedinica JNA od kojih su preimenovanjem nastale. To se, prije svega, odnosilo na oklopne i mehanizovane brigade, te komande korpusa i njihovih pristapskih jedinica i ustanova. Stotinjak lakih pješdijskih brigada, nastalih od istoimenih brigada, formiranih po opštinama od "**dobrovoljaca JNA**" u koje su apsorbovani odredi dotadašnje Teritorijalne odbrane, mogao se zadovoljiti manjim brojem aktivnih oficira i popunjene su, uglavnom, rezervnim oficirima i podoficirima. Popuna je vršena i od oficira srpske nacionalnosti koji su rođeni u Bosni i Hercegovini, a službovali su na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije. Popuna sa oficirskim kadrom je vršena i sa drugim oficirima iz Savezne Republike Jugoslavije koji su se "dobrovoljno" javili za angažovanje u Bosni i

---

247 AIIZ, inv. br. 2-2559; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 34 i 77-78. Na području Bosne i Hercegovine su i poslije 19. maja 1992. ostale starješine, vojnici i građanska lica koji su rođeni na tom području, kao i na teritoriji *Republike Srpska Krajina*. Pored toga, na tom su prostoru, prema planu Personalne uprave SSNO-a i Naređenja (zamjenika) načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, generala Živote Panića, od 11. maja 1992, ostale i starješine, vojnici i građanska lica JNA, radi popune Teritorijalne odbrane i milicije *Srpske Republike Bosne i Hercegovine*, kao i *Republike Srpske Krajine* (AIIZ, inv. br. 2-1374, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Generalštab Oružanih snaga SFRJ, I Uprava, Upravni centar, 31.53-3, 11. maj 1992. – Komandi 5, 10, 13. i 17. korpusa i 4. vojne oblasti (2. vojnoj oblasti na znanje).

U 4. ozrenskoj lakoj pješadijskoj brigadi nalazio se aprila 1994. i potporučnik Dragan (Petar) Štrkalj iz Zrenjanina (rođen 13. oktobra 1968. u Knićaninu, opština Zrenjanin, l. k. 159251, SUP Zrenjanin) – AIIZ, inv. br. 2-2856, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 407-1/94, 10. april 1994, OVLAŠTENJE.

General Ratko Mladić je 9. juna 1992. izdao naredbu o otpuštanju Bošnjaka i Hrvata iz JNA: "**Starješine muslimanske i hrvatske nacionalnosti odmah uputiti na godišnji odmor. Pokrenite postupak za njihovo upućivanje u Vojsku SR Jugoslavije, radi rješavanja njihovog statusa u službi**" (AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., sveska 2, str. 59; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 18).

Hercegovini. Niže formacijske dužnosti u komandama su bile popunjavane sa rezervnim oficirima srpske i crnogorske nacionalnosti iz Bosne i Hercegovine, kao i iz Savezne Republike Jugoslavije.[248]

Generalštab Vojske Jugoslavije je, po čl. 271, iz Vojske Jugoslavije angažovao aktivne vojne starješine u komande, jedinice i ustanove *Vojske Republike Srpske*.[249] Među njima su, u izvođenju agresije na Bosnu i Hercegovinu i drugim oblicima zločina, pored ostalih, učestvovali i sljedeći :

- general-major **Stanislav** (Dušana) **Galić** (komandant Sarajevsko-romanijskog korpusa);

- pukovnik **Nikola** (Nikole) **Kajtez**, iz Vojne pošte 3001 Beograd (bio je komandant 6. sanske pješadijske brigade u 1. krajiškom korpusu);

- potpukovnik **Vinko** (Jovana) **Pandurević** (od 7. juna 1994. bio je komandant 1. zvorničke pješadijske brigade);

---

[248] AIIZ, inv. br. 2-1082 do 2-1104; F. Hećo, nav. dj., str. 123. Komandna struktura kolaboracionističke *Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine* je bila sljedeća: komandant general-major Ratko Mladić; načelnik štaba general-major Manojlo Milovanović; pomoćnik komandanta za moral i informisanje general-major Milan Gvero; pomoćnik komandanta za logistiku general-major Đorđe Đukić; pomoćnik komandanta za bezbjednost pukovnik Zdravko Tolimir; pomoćnik komandanta za mobilizaciju pukovnik Mićo Grubor; komandant 1. krajiškog korpusa general-major Momir Talić; komandant 2. krajiškog korpusa general-major Grujo Borić; komandant Istočno-bosanskog korpusa general-major Novica Simić; komandant Sarajevsko-romanijskog korpusa general-major Stanislav Galić; komandant Drinskog korpusa general-major Milenko Živanović i komandant Hercegovačkog korpusa general-major Radovan Grubač (F. Hećo, nav. dj., str. 123, nap. 228).

Komandanti Sarajevsko-romanijskog korpusa bili su generali: Vojislav Đurđevac, Tomislav Šipčić, Stanislav Galić (od septembra 1992. do avgusta 1994.) i pukovnik Dragomir Milošević (od avgusta 1994. do novembra 1995.) – **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 398 i 679; Kazivanja načelnika Štaba 216. brdske brigade potpukovnika JNA Asima Džambasovića data autoru.

[249] AIIZ, inv. br. 2-2749, Vojna pošta 7421, Pov. br. 1652-2/3, 7. oktobar 1993. - Komandi 1 KK /krajiški korpus/, **Spisak AVS angažovanih po članu 271. iz Vojske Jugoslavije**; Isto, inv. br. 2-2748, Komanda 1. KK, Pov. br. 12/1-468, 19. septembar 1993. - Komandi 6. sanske lpbr /laka pješadijska brigada/, na ličnost komandanta, **Zahtev za povratak u VJ**.

- potpukovnik **Slobodan** (Puniše) **Radonjić**;
- potpukovnik **Ratko** (Petra) **Škrbić** (iz Vojne pošte 2270 Kruševac);
- major **Gojko** (Jove) **Starčević** (iz Vojne pošte 3001 Beograd);
- kapetan I klase **Marko** (Nedeljka) **Maričić** (OMJ, VES 31401);
- poručnik **Miomir** (Novaka) **Jasikovac** i mnogi drugi.[250]

---

250 Isto; AIIZ, inv. br. 2-2753, Kajtez Nikola, pukovnik ARJ PVO, 7. decembar 1992. - Komandi 1. krajiškog korpusa, IZVJEŠTAJ O PRIJEMU DUŽNOSTI; Isto, inv. br. 2-2752, Vojna pošta 7421, Pov. br. 1778-2/20, 3. decembar 1993, Sanski Most, RJEŠENJE; Isto, inv. br. 2-2754, Vojna pošta 3001 Beograd, Pov. br. 6/8-59-12, 15. juli 1994, RJEŠENJE; Isto, inv. br. 2-2751, Generalštab Vojske Jugoslavije, Sektor za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja, Personalna uprava, Pov. br. 14-2649-162, 30. avgust 1994, RJEŠENJE; Isto, inv. br. 2-2750, /Iz/vod, Naredba br. 5-41, od 11. februara 1994. godine Načelnika GŠ VJ /Generalštab Vojske Jugoslavije/; Isto, inv. br. 2-2757, Komanda 15. Bpbr, Pov. br. 183-2, 5. mart 1994. - Komandi 2. KK Drvar; Isto, inv. br. 2-2747, Komanda 15. Bpbr, Pov. broj 183-2, 5. mart 1994. - Komandi 2. KK Drvar; Isto, inv. br. 2-2876, UKAZ broj 1/2-01-001/94-39 PREDSEDNIKA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE OD 30. SEPTEMBRA 1994. GODINE; Isto, inv. br. 2-3046, VOJNA POŠTA Broj 7111, Int. br. 05/2-112, 1. april 1995, Han Pijesak, REŠENJE; Isto, inv. br. 2-3047, Naredba pov. broj : 06-143 komandanta 1. Zvorničke pbr, od 6. septembra 1994.).

Predsjednik Savezne Republike Jugoslavije, Zoran Lilić, je 30. septembra 1994. izdao UKAZ O PRESTANKU PROFESIONALNE VOJNE SLUŽBE generalu Stanislavu Galiću. Izvod te odluke glasi :

"**UKAZ broj 1/2-01-001/94-39**
PREDSEDNIKA SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
OD 30. SEPTEMBRA 1994. GODINE

Na osnovu člana 136. Ustava Savezne Republike Jugoslavije ("Službeni list SRJ", broj 1/92) i člana 151. tačka 3. Zakona o Vojsci Jugoslavije ("Službeni list SRJ", br. 67/93, 24/94 i 43/94), donosim ukaz

PRESTAJE PROFESIONALNA VOJNA SLUŽBA Vrsta promene 07

6.- GALIĆ Dušana STANISLAVU,
general-majoru, rođenom 12.
marta 1943. godine, na službi
u 30. kadrovskom centru VJ.

Jedan broj starješina, kao što su, na primjer, Marko Maričić i Milovan Todorović, je tražio povratak u Vojsku Jugoslavije. Međutim, njihovi su zahtjevi odbijeni, pri čemu im je prijećeno vojnim sudom ukoliko samostalno napuste jedinicu.[251]

Razlog prestanka: navršio 30 godina
staža osiguranja a potrebe službe
zahtevaju prestanak profesionalne
vojne službe.
Ovaj ukaz dostaviti imenovanom
najkasije do 10. oktobra 1994. godine.

Nadležni starešina razrešiće ga od profesionalne
vojne službe u skladu sa odredbama
člana 113. stav 2. i 3. Zakona o Vojsci Jugoslavije.

Obrazloženje

Iz dokumenata službene evidencije utvrđeno je da je imenovani u profesionalnoj vojnoj službi neprekidno od 23. jula 1961. godine, da ima više od 30 godina staža osiguranja i da je nadležni starešina ocenio da potrebe službe zahtevaju prestanak njegove profesionalne vojne službe.

Na osnovu izloženog zaključeno je da je nastao razlog da imenovanom prestane profesionalna vojna služba po članu 107. stav 2. Zakona o Vojsci Jugoslavije, pa je odlučeno kao u dispozitivu ovog ukaza.

Ovaj je ukaz konačan te protiv njega nije dopuštena žalba, već se može pokrenuti upravni spor kod Vrhovnog vojnog suda u Beogradu u roku od 30 dana od dana dostavljanja. Tužba se predaje, u dva primerka, neposredno Sudu ili poštom preporučeno,

PREDSEDNIK

Zoran Lilić, s. r."

(AIIZ, inv. br. 2-2876).

Potpukovnik Vinko Pandurević je, u skladu sa opštom praksom, Naredbom načelnika Personalne uprave Generalštaba Vojske Jugoslavije, broj : 5-186, od 7. juna 1994. postavljen na dužnost komandanta 1. zvorničke pješadijske brigade *Vojske Republike Srpske* (AIIZ, inv. br. 2-3046, Vojna pošta Broj. 7111, Int. br. 05/2-112, 1. april 1995, Han Pijesak, RJEŠENJE).

[251] AIIZ, inv. br. 2-2749, Vojna pošta 7421, Pov. br. 1652-2/3, 7. oktobar 1993. – Komandi 1. KK. Zahtjev kapetana I klase Marka Maričića i vodnika I klase Milovana Todorovića za povratak u Vojsku Jugoslavije je razmatran na sjednici kod komandanta

Vojska Srpske Republike BiH je, pored žive sile, naročito aktivnih oficira, dobila "**cjelokupno naoružanje, municiju...**" i druga sredstva (**gorivo**, **opremu**), s kojima je u Bosni i Hercegovini raspolagala JNA. Sva pokretna i nepokretna imovina JNA je, preimenovanjem 2. vojne oblasti, odlukom SSNO-a predata *Vojsci Srpske Republike BiH*. Istovremeno su i savezne rezerve (oko 40.000 tona goriva, 3/4 dizela i 1/2 benzina, te između 1.000 i 1.200 tona kerozina, koje je bilo smješteno u dva civilna skladišta), predate odgovarajućom odlukom u nadležnost te kolaboracionističke tvorevine.[252]

Srbi u Bosni i Hercegovini su "**dobili gotovo cjelokupno naoružanje, municiju…**" i druga sredstva s kojima su raspolagale komande, jedinice i ustanove JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine. JNA je "**više od 90 odsto naoružanja ubojnih sredstava svih vrsta i druge opreme**" izmjestila na "**sigurne**" prostore i sve to predala *Srpskoj Republici BiH*, "**koja je time naoružala svoju vojsku**".[253]

---

1. krajiškog korpusa. Tom prilikom "**ocenjeno je, da shodno potrebama službe i naređenju komandanta GŠ VRS** /*Glavni štab Vojske Republike Srpske*/ **da se imenovani i dalje zadrže u jedinici do završetka rata. Za ona lica koja se ponašaju samovoljno i nedisciplinovano, shodno naređenju komandanta 1. KK** /krajiški korpus/, **treba preduzeti mere iz svoje nadležnosti, kao i shodno potrebi pokretati postupak za stavljanje pod Vojno-disciplinski sud**" (AIIZ, inv. br. 2-2748, Komanda 1. KK, Pov. br. 12/1-468, 19. septembar 1993. - Komandi 6. sanske lpbr /laka pješadijska brigada/, na ličnost komandanta).

[252] I. Radaković, nav. dj., str. 137; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 62, 398, 406 i 679; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 28-29 i 47-49; AIIZ, inv. br. 5352, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.; Isto, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ.; Isto, inv. br. 5350, Zapisnk, Dopuna izjave Đ. Đ.

[253] I. Radaković, nav. dj., str. 137; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 62, 398, 406 i 679; Isto, Predmet: Br. IT-94-1T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 28-29 i 47-49. JNA je, po ocjeni genarala Ilije Radakovića, oko 70% **naoružanja** predala *Vojsci Srpske Republike BiH*, osiguravši joj na taj način višestruku nadmoćnost i stratešku prednost (Isto).

JNA je srpskim kolaboracionistima u Bosni i Hercegovini obezbijedila kompletno naoružanje i opremu. S tim u vezi, general Milutin Kukanjac (komandant 2. vojne oblasti) je na TV "SRNI" 12. jula 1994. javno izjavio: "**Mi smo vam dali oružje. Sa čime bi vi ratovali da nije bilo nas, sa praćkama**" (TV *SRNA*, Emisija MOJ GOST – MOJA ISTINA, autora Riste Đoge, 12. juli 1994.).

JNA je *Vojsci Republike Srpske*, pored otetog naoružanja Teritorijalne odbrane Bosne i Hercegovine i rezervnog sastava policije (milicije), osigurala velika skladišta, vojnu opremu, pogonska goriva i maziva, sanitetski materijal, artiljeriju, helikoptere, naoružanje, municiju, zatim snažan vojno-industrijski potencijal, velike (savezne) ratne rezerve opreme i dr. *Vojska Srpske Republike BiH* je od JNA i Vojske Jugoslavije dobila i sve oklopne kapacitete, te podršku i u održavanju borbene tehnike. Tako je, primjera radi, 1. krajiški korpus maja 1992. preuzeo tenkove i oklopna borbena vozila, oružje, municiju, gorivo i drugi materijal, koji je bio uskladišten u 993. logističkoj bazi JNA.[254]

Komande, jedinice i ustanove kolaboracionističke *Vojske Srpske Republike BiH* i kasnije su u kontinuitetu preuzimale pogonsko gorivo, sanitetski materijal, materijalno-tehnička sredstva i drugu robu na području Savezne Republike Jugoslavije.[255]

General Milutin Kukanjac je u navednoj emisiji, pored ostalog, izjavio i sljedeće: "**… što vi ne kažete negde da sam vam ja dao kompletnu opremu i da ste s njom počeli emitovati Dnevnik**" (Isto).

[254] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 415, 443-444, 686 i 967; I. Radaković, nav. dj., str. 127.

Slobodan Milošević je u svom obraćanju protiv Odluke Okružnog suda u Beogradu za njegovo držanje u zatvoru, nakon hapšenja 1. aprila 2001, izjavio da je pomoć srpskim kolaboracionstima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini bila njegova **čvrsta orijentacija i direktiva**. S tim u vezi, on je naveo da su ti troškovi predstavljali državnu tajnu, te da je on obezbjeđivao **opremu** "**od igle do utvrđenja za bezbjedonosne snage i specijalne antiterorističke jedinice, posebno od lakog naoružanja i opreme do helikoptera i drugog oružja...**" (**ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 967).

JNA je otela i oružje Teritorijalne odbrane Grada Sarajeva iz Faletića. O toj otimačini general Milutin Kukanjac, za koga su "**od početka Muslimani i Hrvati i njihovo vođstvo i njihov narod**", bili "**pravi definisani neprijatelji**" iznosi: "**Mi smo vam stvorili izvanredne uslove, da sada ne nabrajamo. Ja sam čak njima ispred nosa oteo njihovo naoružanje TO zajedno sa onim vašim teritorijalcem, vidio sam ga na TV-u, onim nekim Kojićem, koji je sa mojim ljudima fantastično obavio posao oko evakuacije Faletića. To su bila jedna strašna sredstva…**" (TV *SRNA*, Emisija MOJ GOST – MOJA ISTINA, autora Riste Đoge, 12. juli 1994.).

Dok je general Milutin Kukanjac "**komandovao ni jedan top ni tenk, ni minobacač nije ostavljen Muslimanima, niti su ga dobili**" (Isto).

[255] AIIZ, inv. br. 2-2857, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 197-1/94, 8. februara 1994, OVLAŠTENJE; Isto, inv. br. 2-2858, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 256-2/94, 23. februar 1994, OVLAŠTENJE; Isto, inv.

JNA je, a kasnije Vojska Jugoslavije, operativno planirala, pripremala, koordinirala, usmjeravala i vodila borbene operacije protiv Bosne i Hercegovine. Jedinice JNA i Vojske Jugoslavije su učestvovale u ofanzivnim dejstvima na teritoriji Bosne i Hercegovine, uključujući padobranske

---

br. 2-2859, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 394-1/94, 4. april 1994, OVLAŠTENJE; Isto, inv. br. 2-2860, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 407-1/94, 10. april 1994, OVLAŠTENJE; Isto, inv. br. 2-2861, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 406-1/94, 10. april 1994, - "ŽIROSKOP BEOGRAD" Beograd; Isto, inv. br. 2-2861, Vojna pošta 7029, Br. 657/1/94, 6. juli 1994. Petrovo Selo, POTVRDA.

Kapetan I klase Novoslav Nikolić, komandant 4. ozrenske lake pješadijske brigade, ovlastio je 8. februara 1994. Radenka (Berka) Lukića "**da može izvršiti uplatu i preuzimanje pogonskog goriva (D2 i benzin) na području Republike Srpske Krajine i Savezne Republike Jugoslavije**" (AIIZ, inv. br. 2-2857, Komanda 4. Ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 197-1/94, 8. februara 1994, OVLAŠTENJE).

Kapetan Nikolić je 23. februara 1994. "**za dizanje goriva od Vojske Jugoslavije zbog prevoza ranjenika i sanitetskog materijala**" za potrebe 4. ozrenske lake brigade izdao ovlaštenje za tri vozila (TAM 130 I-II. reg. br. ZE 190-50; TAM 200 I-T 80, reg. br. ZE 100-325; Golf, reg. br. ZE 103-002).

Kapetan Nikolić je 4. aprila 1994. ovlastio Radu (Radisava) Todorovića (rođen 8. septembra 1962. u Vozućoj, Zavidovići) "**da može u ime 4. ozrenske lake pješadijske brigde na području Savezne Republike Jugoslavije potraživati materijalna tehnička sredstva, kao i druge robe potrebne za rad i život jedinice kod nadležnih ustanova, institucija i privrednih organizacija**" (AIIZ, inv. br. 2-2859, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 393-1/94, 4. april 1994, OVLAŠTENJE).

Šest dana kasnije kapetan Nikolić je izdao ovlaštenje potporučniku Draganu (Petar) Štrkalju (iz Zrenjanina) "**da može u ime 4. lake pješadijske Ozrenske brigade na području SR Jugoslavije nabaviti materijalno-tehnička sredstva i druge robe potrebne za rad i opstanak jedinice**" To ovlaštenje je važilo do 4. maja 1994. (AIIZ, inv. br. 2-2860, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 407-1/94, 10. april 1994, OVLAŠTENJE).

Istoga je dana kapetan Nikolić uputio "**molbu za pomoć**" *Žiroskopu Beograd* u Beogradu, sa zahtjevom da im za potrebe 4. ozrenske lake pješadijske brigade ustupe sljedeća sredstva: 8 komada prigušivača za snajper, 8 komada prigušivača za AP i 1 prigušivač za škorpion (AIIZ, inv. br. 2-2861, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 406-1/94, 10. april 1994. - *Žiroskop Beograd* Beograd).

Novoslav Nikolić je u svojstvu majora i komandanta Vojne pošte 7029 Petrovo Selo 6. jula 1994. izdao POTVRDU, kojom je potvrdio da su akumulatori (12 komada tip specijal od 143 Amper časa, 12 volti) "**namjenjeni i da će se koristiti isključivo za potrebe VP – 7029**". Te akumulatore je iz tvornice akumulatora *Trepča* Sombor trebalo da preuzme firma *PO – Komerc ŠID* iz Šida i isporuči za VP-7029 (AIIZ, inv. br. 2-2862, Vojna pošta 7029, Br. 657-1/94, 6. juli 1994. Petrovo Selo, POTVRDA).

i diverzantske snage. Svi strateški i operativni planovi upotrebe komandi i jedinica *Vojske Srpske Republike BiH* su izrađivani u Generalštabu Vojske Savezne Republike Jugoslavije u Beogradu, a zatim su, po već razrađenoj liniji rukovođenja i komandovanja, dostavljani *Glavnom štabu Vojske Srpske Republike BiH*, kao taktičkom nosiocu na realizaciju i izvršenje. Ta je vojska (JNA/VJ) sve naredbe izdavala u Beogradu i dostavljala ih i svojim snagama u Bosni i Hercegovini (*Vojska Srpske Republike BiH*), koje su redovno izvještavale svoju vrhovnu komandu (u Beogradu). **Te su dvije vojske bile jedna armija**. Kadrovska politika je vođena preko 30. kadrovskog centra (V. P. 3001) u Beogradu, odakle je (preko Beograda), pored ukupne logističke podrške, planiranja i drugih potreba za vođenje agresije, išla i redovna službena korespondencija, kao i telefonske veze.[256] Tim putem je naređivana i zabranjena upotreba hemijskih[257] i

---

[256] Isto, paragrafi 62, 415, 443-444, 686 i 976; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 32; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 18; AIIZ, inv. br. 2-2559; Isto, inv. br. 5339, Zapisnik, Dopuna izjave A. K.; Isto, inv. br. 5345, Zapisnik, Dopuna izjave A. K.

[257] AIIZ, inv. br. 5341 i 5344, Zapisnik, Dopuna izjave A. K. *Vojska Srpske Republike BiH* je koristila i minobacačke granate punjene hemijskom smjesom, proizvedene u Rusiji i Saveznoj Republici Jugoslaviji. Tako je 27. pozadinska baza raspolagala sa tim granatama (kalibra 60, 80 i 120 mm), sa natpisom na ruskom jeziku. Te su hemijske granate upotrebljavane u toku operacije *Lukavac - 93*, *Pancir 1*, *Pancir 2*, *Pancir 3* i *Brgule-94*.

Operacija pod tajnim imenom *Lukavac – 93* je operacija koju je *Vojska Srpske Republike BiH* izvela u periodu od 28. juna 1993. - 18. avgusta 1993. na trnovskom pravcu: na širem području Jahorine, Bjelašnice, Treskavice i Igmana, čiji je cilj bio spajanje snaga Sarajevsko-romanijskog i Hercegovačkog korpusa, te zauzimanje putne komunikacije Lukavica - Trnovo - Dobro Polje - Foča, odnosno razdvajanje jedinica iz Goražda sa glavninom snaga 1. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine.

U toj su operaciji hemijske granate upotrebljavale (protiv jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine) sljedeće jedinice: Taktička grupa Foča, pod komandom pukovnika Marka Kovača; 1. gardijska motorizovana brigada, pod komandom pukovnika Lazića; 1. sarajevska mehanizovana brigada, pod komandom pukovnika Veljka Stojanovića; 1. romanijska pješadijska brigada, pod komandom potpukovnika Vlade Lizdeka, i 2. sarajevska laka pješadijska brigada, pod komandom potpukovnika Milorada Šehovca (AIIZ, inv. br. 5341).

Operacija *Pancir 1* je na području Nišićke visoravni i Crne Rijeke izvođena oktobra 1993. (AIIZ, inv. br. 5341).

Operacija *Pancir 2* je na području Vogošća-Radava izvođena od 15. decembra 1993. – 25. februara 1994. U toj su operaciji učestvovale i padobranske i diverzantske jedinice Vojske Jugoslavije iz Niša (1.200 vojnika) - Isto.

drugih sredstava.[258]

Savezna Republika Jugoslavija je i preko preduzeća iz Srbije i Crne Gore osiguravala logistiku (najsavremenije radarske centre, vazduhoplovne baze, stručnu pomoć, komunikacije, obavještajnu službu, naoružanje, municiju, opremu) za *Vojsku Srpske Republike BiH*.[259]

Republika Srpska BiH je od preduzeća iz Savezne Republike Jugoslavije nabavljala naoružanje i vojnu opremu. Preduzeće *Unis Holding Pretis* iz Vogošće je 20. jula 1995. potpisalo ugovor sa Tehničko remontnim zavodom u Kragujevcu o nabavci sljedeće vrste sredstava naoružanja i vojne opreme :

- mine 60 mm	5.000 komada
- mine 82 mm	5.000 komada
- FAB 100	100 komada
- FAB 250	100 komada
- metak 7,62 mm za automatsku i poluatomatsku pušku	2.000.0000 komada

---

Operaciji *Pancir 3* je na području: Nišićka visoravan - Krivajevići - Srednje izvođena u periodu od 1. novembra 1993. - 25. februara 1994. (Isto).

Cilj Operacije *Brgule-94*, izvođene od 9. juna - 24. septembra 1994, je bio stabilizacija fronta na Nišićkoj visoravni.

258 AIIZ, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ.; Isto, inv. br. 5349, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ. *Vojska Srpske Republike BiH* je koristila i modifikovane avio bombe, koje su lansirane sa ugrađenim raketnim motorom (na avio bombu) težine od 100-250 kg. Ti motori su nabavljeni u inostranstvu, a u *Srpsku Republiku Bosnu i Hercegovinu* transportovani su preko Jugoslavije (avio bombe su ostale u skladištima JNA koja su ustupljena *Vojsci Srpske Republike BiH*). Ugradnja raketnih motora je vršena u *Pretisu* u Vogošći. Njihovu upotrebu je, na prijedlog komandanta korpusa, odobravao lično general Ratko Mladić (Isto).

259 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 62 i 406; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 32; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 18; AIIZ, inv. br. 5347-5354.

Municiju, minsko-eksplozivna i druga ubojita sredstva, uključujući i mine za minobacače, *Vojska Srpske Republike BiH* je u kontinuitetu obezbjeđivala od proizvođača municije u Jugoslaviji, kao što su: *Prvi partizan* (Užice); *Sloboda* (Čačak) i *Krušik* (Valjevo) - AIIZ, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ.; Isto, inv. br. 2-2733, *Glavni štab Vojske Republike Srpske*, Sektor za pozadinu, Pov. br. 12/10-22, 23. januar 1994. – Ministarstvu odbrane RS.

- okvir za automatsku pušku 2.000 komada
- osnovno punjenje M-74 5.000 komada.[260]

Četiri dana kasnije ponovo je između navedenih preduzeća sačinjen Kompenzacioni ugovor, po kome je Vojno tehnički zavod bio obavezan da isporuči sljedeću robu :

- FAB 100 100 komada
- FAB 250 100 komada
- mina 60 mm 5.000 komada
- mina 82 mm 5.000 komada
- metak 7,62 mm 2.000.000 komada
- osnovno punjenje M-74 za minu 128 mm 18.835 komada.[261]

Vojska Srpske Republike BiH je gorivo i mazivo nabavljala u Jugoslaviji i Republici Hrvatskoj. Vlada *Srpske Republike BiH* je u vezi sa kupovinom i isporukom goriva i maziva direktno ugovarala sa Vladom Republike Hrvatske. Ministarstvo odbrane *Srpske Republike BiH* je bilo zaduženo za realizaciju dopremanja goriva iz Republike Hrvatske i to iz Splita (putnim pravcem preko Grahova) i iz Ploča (putnim pravcem preko Stoca). Gorivo (uglavnom D-2) je u periodu od sredine 1993, a u najvećim količinama od početka 1995, dopremano civilnim cisternama na područje *Srpske Republike BiH*.[262]

---

[260] AIIZ, inv. br. 2-2734, /**Kompenzacioni/ ugovor** zaključen dana 20. jula 1995. između: 1) Tehnički remontni zavod Kragujevac koga zastupa direktor pukovnik Todorović Borisav (kao prodavac) i 2) Unis Holding Pretis – Vogošća koga zastupa direktor Motika Milorad, dipl. inž. (kao kupac).

[261] Isto, inv. br. 2-2735, Tehničko-remontni zavod Đorđe Dimitrijević - Đura, Pov. br. 819-1, 24. juli 1995, KOMPENZACIONI UGOVOR.

Tvornica *Unis Pretis* Vogošća je bila u obavezi da Tehničko remontnom zavodu isporuči sljedeću robu :

- rezana građa 500 m^3
- bandaži za vagonske točkove 100 komada
- građevinsko željezo 500 tona
- čelični profil 0 14 100 tona
- motor 1600 ccm golf benzinac 50 komada
- vagonski ležaj 250 komada (Isto).

[262] AIIZ, inv. br. 5347, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.; Isto, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ.; Isto, inv. br. 5350, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.

Srpski kolaboracionisti su gorivo od Hrvata dobili i prilikom transporta hrvatskog stanovništva sa područja centralne Bosne, a koje je ispraćeno na područje opštine Sokolac, gdje je za iseljavanje Hrvata, u dogovoru između političkog i vojnog rukovodstva *Srpske Republike BiH* i *Hrvatske Republike Herceg-Bosne*, formiran prihvatni centar.[263] Pored toga, transakcija sa gorivom je ostvarivana i preko kontakata koje su dogovarali i vojno obavještajni i drugi oficiri *Vojske Srpske Republike BiH* i Hrvatskog vijeća obrane.[264]

Srpski kolaboracionisti iz Bosne i Hercegovine su, radi obezbjeđenja municije i minsko-eksplozivnih sredstava, pored pomoći iz Jugoslavije i Republike Hrvatske održavali određene kontakte i sa Rusijom. U tom je cilju general Ratko Mladić u martu 1995. boravio u Rusiji. Pored toga, u Rusiju je 27. decembra 1995. išao i general Đorđe Đukić, zajedno sa pukovnikom Spasojem Urošaninom (načelnik Uprave za proizvodnju Ministarstva odbrane Republike Srpske) i izvjesnim Sašom (porijeklom Rus, nastanjen u Beogradu), tražeći municiju, mine, granate, rezervne dijelove za oruđa i drugu opremu.[265]

Kolaboracionistička Srpska Republika BiH je u vezi sa nabavkom goriva 1993. sklopila trgovačke dogovore i sa kolaboracionističkom Hrvatskom Zajednicom (Republikom) Herceg-Bosnom. Te su aranžmane ugovorili lično predsjednici kolaboracionističkih vlada Vladimir Lukić i Jadranko Prlić. Sastanci su na tom nivou održavani u selu Rujan (na liniji dodira u opštini Bosansko Grahovo) – Isto.

263 AIIZ, inv. br. 5350, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ. "*Vojska Srpske Republike BiH* je, u dogovoru sa vladom *Srpke Republike BiH* osigurala prevozna sredstva za iseljavanje Hrvata iz centralne Bosne u Mostar i Republiku Hrvatsku (preko Bosanske Gradiške). Taj je zadatak realizovan, za šta je *Vojska Srpske Republike BiH* dobila oko 60 tona goriva od Republike Hrvatske.

264 Isto. Pukovnik Petar Salapura (načelnik Obavještajne uprave *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH*) je bio zadužen za kontakte sa Ivicom Rajićem iz Kiseljaka (koji je, pored ostalog, bio aktivno uključen u izmještanje hrvatskog stanovništva iz centralne Bosne).

Srbi su za transport goriva za potrebe Hrvatskog vijeća obrane Kiseljak, preko područja koja su kontrolisali, dobijali naknadu u gorivu koja je iznosila 50% količina goriva koja je transportovana. Na taj je način (samo po tom osnovu) *Vojska Srpske Republike BiH* dobila blizu 400 tona goriva, što znači da su i jedinice HVO-a dobile istu količinu. Taj je transport obavljen isključivo preko Stoca, posebno u toku napada Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane na Armiju Republike Bosne i Hercegovine (Isto).

265 Isto, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ.

Vojska Jugoslavije je od maja 1992. do kraja 1995. imala rukovodeću ulogu u borbenim operacijama protiv Bosne i Hercegovine. Ona je osiguravala **živu silu** (gdje je hiljade vojnih lica bilo na platnim listama Vojske Jugoslavije) i time popunjavala *Vojsku Srpske Republike BiH* starješinskim sastavima iz Vojske Jugoslavije (te starješine su za svo vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu dolazile iz Beograda). Starješine te kolaboracionističke vojske su postavljane i unapređivane od strane predsjednika Savezne Republike Jugoslavije i načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije.[266]

---

[266] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 398, 407, 447, 452, 679, 687 i 967; AIIZ, inv. br. 2-2559; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 18. Tako su, primjera radi, između ostalih, postavljene i unapređene sljedeće starješine :

Ime i prezime	Ime oca	Broj reg.	Broj "Službenog vojnog lista"	Datum "Službenog vojnog lista"	Strana
VLADO LIZDEK	Velja	4/93	6	08. 03. 1993.	135
JOVAN BARTULA	Manojlo	6	4	10. 02. 1994.	58
JOVAN BARTULA	Manojlo	2/92	2	13. 02. 1992.	30
VLADIMIR RADOJČIĆ	Milan	6	4	10. 02. 1994.	58
MILORAD ŠEHOVAC	Marinko	6	9	28. 03. 1994.	164
MILAN MALJKOVIĆ	Ilija	6	4	10. 02. 1994.	60
MILAN MALJKOVIĆ	Stojan	6	9	28. 03. 1994.	164
MILAN MALJKOVIĆ	Bogdan	6	17	30. 05. 1994.	363
PERO DESPOTOVIĆ	Cvijetin	6	9	28. 03. 1994.	164
VELJKO STOJANOVIĆ	Kosta	6	4	10. 02. 1994.	58
VELJKO STOJANOVIĆ	Kosta	2/92	3	27. 02. 1992.	65
RADOMIR FURTULA	Arsen	92/3	21	22. 10. 1992.	479
MILAN SLADOJE	Manojlo	6	7	10. 03. 1994.	123
DRAGAN JOSIPOVIĆ	Bojo	6	9	28. 03. 1994.	165
DRAGAN JOSIPOVIĆ	Bojo	6	8	28. 03. 1994.	163
BLAGOJE KOVAČEVIĆ	Radomir	1996	14	03. 07. 1996.	354
BLAGOJE KOVAČEVIĆ	Radomir	99	12	10. 05. 1999.	210
BLAGOJE KOVAČEVIĆ	Radomir	6	19	14. 07. 1994.	406
MILOVAN VISIĆ	Radiša	6	9	28. 03. 1994.	164
MOMČILO GORANČIĆ	Bojo	6	9	28. 03. 1994.	164
DUŠAN KUKOBAT	Radovan	6	4	10. 02. 1994.	58
ČEDO SLADOJE	Risto	6	4	10. 02. 1994.	58
RADENKO GENGO	Milan	6	4	10. 02. 1994.	58

(AIIZ, inv. br. 7-53).

Obezbjeđivanje podrške i pomoći za *Vojsku Srpske Republike BiH* izvođeno je po planu **logističkog obezbjeđenja, održavanja transporta, finansiranja kadrova, vazdušnih i protiv-vazdušnih dejstava, medicinske podrške** i **obavještajne službe Vojske Jugoslavije**. Kompletna logistička podrška, posebno borbena sredstva (naoružanje, municija, rezervni dijelovi, gorivo), zatim hrana, vozila i drugo stizala je iz Savezne Republike Jugoslavije, odakle su snabdjevane komande, jedinice i ustanove *Vojske Srpske Republike BiH*. I vojnici i starješine "Vojske Srpske Republike BiH" su liječeni u bolnicama te države. Popravka vojne opreme je vršena u Saveznoj Republici Jugoslaviji.[267]

Iz Savezne Republike Jugoslavije (Srbije, Vojvodine i Crne Gore) su za potrebe *Vojske Srpske Republike BiH* u periodu od 1992. - 1995. dopremana materijalno-tehnička i druga borbena sredstva (topografske karte raznih razmjera, artiljerijske busole, snopari, tablice gađanja za minobacače, mačije oko za noćno artiljerijsko gađanje, razmjernici, ručne busole, izviđački dvogledi, nišanske sprave i dr.), sanitetski materijal i lijekovi (antibiotici oralni, analgetici oralni, sedativi oralni, kardiotonici: Isoptin, Persantin, Lanikor, Lanitop; ampulirani lijekovi, dezinfekciona

---

267 Isto. Sva je logistika, kao i starješine, za svo vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu stizala preko Beograda (te veze nisu nikako prekidane) – *Slobodna Bosna*, 1. juni 2003. str. 18; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 446-447, 452, 687 i 967. Tako je Operativna grupa Doboj u periodu od 5. avgusta do 14. septembra 1992. iz Srbije i Crne Gore dobila velike količine materijala, uključujući i lako oružje, artiljeriju, tenkovsku i raketnu municiju. Prvog janura 1993. je 29 tegljača bilo raspoređeno za transport materijala iz Savezne Republike Jugoslavije (za 1. krajiški korpus) - **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 445-447 i 686.

Pripadnici *Vojske Srpske Republike BiH* su slati na preglede i liječenje na Vojno medicinsku akademiju u Beogradu (AIIZ, inv. br. 2-2855, Komanda OG/Operativne grupe/Doboj, Pov. br. 3524-1, Doboj, 21. juli 1994, - 4. ozrenskoj lakoj pješadijskoj brigadi; Isto, inv. br. 2-2856, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 410-1/94, 11. april 1994, OVLAŠTENJE; Isto, inv. br. 2-2858, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 256-2/94, 23. februar 1994, OVLAŠTENJE). Tako je, primjera radi, komandant 4. ozrenske lake pješadijske brigade, kapetan I klase Novoslav Nikolić, 11. aprila 1994. izdao OVLAŠTENJE vojniku Zlatku (Stojan) Joviću (rođen 2. januara 1959. u Vozućoj, Zavidovići) "**da preveze ranjene borce u Beograd i nazad, sa vozilom marke Golf, registarski broj ZE 102-999, kao i točenje goriva za povratak**" (AIIZ, inv. br. 2-2856, Komanda 4. ozrenske lake pješadijske brigade, Broj: 410-1/94, 11. april 1994, OVLAŠTENJE).

sredstva, zavonji materijal, serumi i dr.), te oprema.[268] Vojna pošta 4578 Beograd je 6. avgusta 1992. Vojnoj pošti 2143 Beograd izdala nalog da za potrebe Vojne pošte 4022 Banja Luka izda sljedeća sredstva :

- komplet KLK-2 1 komad
- Centrala TLCI-10 1 komad
- PKON-10A 1 komad
- Kabl PkŽP-12/250 m 1 komad.[269]

Vojna pošta 4578 Beograd je 26. januara 1993. Vojnoj pošti 4798 Beograd izdala nalog da, u vezi sa zahtjevom Komande 1. srpske ozrenske brigade – Rudine, izda sredstva veze :

- telefonska centrala TLC1-10 1 komad
- telefon M-63 5 komada
- PKON-10 1 komad
- akumulatorske baterije 5TB-5,5 20 komada
- kabl PTK-56 6 komada.[270]

Skupština Vojvodine je krajem novembra 1994. osigurala 12 cisterni motornog goriva D-2, kao i određene količine municije, za potrebe 1. i 2. korpusa *Vojske Srpske Republike BiH*.[271]

---

[268] AIIZ, inv. br. 2-2710, 1. ozrenska laka pješadijska brigada, Komanda brigade, 15. mart 1993. – Vojno-geografskom institutu Beograd; Isto, inv. br. 2-2711, 1. srpska ozrenska brigada, 5. bataljon "Rudina" Bočinja, Str. pov. broj: 01-791-1/92, 7. decembar 1992, OVLAŠTENJE; Isto, inv. br. 2-2712, 1. srpska ozrenska brigada, 5. bataljon "Rudina" Bočinja, SPISAK POTREBNIH SANITETSKIH MATERIJALA I LIJEKOVA.

[269] Isto, inv. br. 2-2713, Vojna pošta Br. 4578, Pov. br. 46-452/1, 6. avgust 1992. – Vojnoj pošti 2143 Beograd; Isto, inv. br. 2-2715, Vojna pošta 2143, Pov. br. 4-108, 7. avgust 1992, SPROVODNI LIST – Trebovanje – Revers.

[270] AIIZ, inv. br. 2-2717, Vojna pošta Br. 4578, Pov. br. 131-16/2, 26. januar 1993. Beograd – Vojnoj pošti 4795 Beograd.

[271] Isto, inv. br. 2-2719, Ratno predsjedništvo Opštine Petrovac, Str. pov. br. 534/94, 22. novembar 1994. - Komandantu združenih snaga VRS Bihaćko-krupskog ratišta, n/r general pukovnika Manojla Milovanovića Jasenica. Predsjednik Ratnog predsjedništva Opštine Petrovac (Nikola Kecman) je, s tim u vezi, 22. novembra 1994. obavijestio generala Milovanovića, komandanta Združenih snaga *Vojske Republike Srpske*, da "**iz Skupštine Autonomne pokrajine Vojvodine, predsjednik doktor Savo Stupar, javlja da je dana 21. 11. 1994. godine utovareno 12 cisterni motornog**

Postoje indicije da je i Vlada Republike Crne Gore kolaboracionističkoj Republici Srpskoj neposredno osiguravala materijalno-tehnička sredstva.[272]

---

goriva D-1 za potrebe 1. i 2. korpusa *Vojske Republike Srpske*. Isto tako javlja da je utovarena tražena količina municije za potrebe istog korisnika i da će biti upućena brzo" (Isto).

Nikola Kecman se 23. maja 1995, u svojstvu predsjednika Skupštine opštine Petrovac, obratio Skupštini Vojvodine, sa zahtjevom za isporuku 90 tona motornog goriva D-2. Taj zahtjev je obrazložen na sljedeći način :

"Molimo Vas da prihvatite istinu da se nalazimo u krajnje teškom položaju, kako u pogledu odbrane naroda i teritorija, tako i u pogledu funkcionisanja ratne privrede.

Narod, materijalna dobra i teritorija ugroženi su od našeg neprijatelja.

Mobilisano je sve što pušku nositi može.

Mnogo što nam nedostaje da bi održali Vojsku u borbenoj gotovosti, da bi ratna privreda mogla proizvoditi neophodna sredstva za vođenje rata i za preživljavanje stanovništva. Ipak, najveću oskudicu trpimo u energentima, pogotovo nam nedostaje motorno gorivo.

Obraćamo Vam, se sa molbom da nam za potrebe Vojske i funkcionisanja ratne privrede Petrovac isporučite 90 tona motornog goriva D-2" (Isto).

[272] Isto, inv. br. 2-2731, Republika Srpska, Skupština Opštine Petrovac, Izvršni odbor, Broj: 01-110-1-83/94, 21. april 1994. – Vladi Republike Crne Gore, Ministarstvu energetike, n/r gospodinu Bojoviću Podgorica. Taj je zahtjev Bogdan Latinović (predsjednik Izvršnog odbora Skupštine Opštine Petrovac) obrazložio na sljedeći način: "**Molimo Vas da izdate odobrenje za isporuku 32.000 litara motornog goriva D-2 za potrebe proljetne sjetve i funkcionisanje javnih službi u opštini Petrovac, Republika Srpska.**

Obzirom da direkcija za robne rezerve, zbog teškoća u snabdijevanju, nije bila u mogućnosti isporučiti planirano motorno gorivo opštini Petrovac za proljetnu sjetvu i da, prema posljednjim informacijama, takve mogućnosti neće ni biti, molimo da hitno odobrite naznačenu količinu motornog goriva za naše potrebe.

Obavještavamo Vas da se skoro cjelukupno muško stanvništvo opštine Petrovac nalazi na linijama fronta i da sjetvu mogu obaviti samo tokom nekoliko dana kada se nalaze na odmoru, a to je nemoguće obaviti u tako kratkom roku bez mašina. Budući da je naš imperativ da sebi obezbjedimo samodovoljnost u prehrani moramo zasijati planirane površine, pogotovo zbog toga što smo nabavili i raspodjeli repro-materijal za sjetvu.

Takođe bi izvjesnu manju količinu ovog goriva koristili za potrebe ratne bolnice 2. K. K. u Petrovcu jer ovih dana očekujemo ozbiljnije neprijateljske napade na bihačko-petrovačkom ratištu.

I raketni motori 122 mm *GRAD* su nabavljani u Saveznoj Republici Jugoslaviji.[273]

Uprava za snabdijevanje Vojske Jugoslavije je *Vojsci Republike Srpske* obezbjeđivala i eksploziv.[274] I oruđa za operativnu podršku su nabavljena u Vojnotehničkom institutu u Beogradu, gdje je obučavana i posluga.[275]

Srpska Republika je u Saveznoj Republici Jugoslaviji koristila usluge i opremu ispitnih poligona za ispitivanje artiljerijske municije i drugih sredstava naoružanja i vojne opreme, za čija ispitivanja nije imala poligona na području te kolaboracionističke tvorevine.[276]

Motorno gorivo bi za Petrovac preuzeo preduzeće 'Grmečprodukt' iz Petrovca, a prevoz će obaviti vozač Zoran Grbić sa šlepom reg. oznake TD-139-95 i cisternom reg. oznake 13-70-TD.

Molimo za razumijevanje i hitnost isporuke" (Isto).

[273] AIIZ, inv. br. 2-2737, "Pretis" Holding Vogošća, 10. maj 1994. – Glavni štab Vojske Republike Srpske, na ličnost generala Mladića. Motika Milorad (direktor *Pretis* Holdinga u Vogošći) se 10. maja 1994. obratio *Glavnom štabu Vojske Republike Srpske*, "na ličnost generala Mladića", sa molbom da urgira "**kod načelnika Generalštaba VJ, gen. Perišića. Vaš dopis na 1.000 kom. raketnih motora 122 mm 'GRAD' bude upućen pomoćniku ministra odbrane SRJ za Vojno-privredni sektor na odobrenje, koje bi bilo upućeno na HOLDING 'Krušik' Valjevo, a za potrebe HOLDING 'PRETIS'**" (Isto).

[274] AIIZ, inv. br. 2-2733, Glavni štab Vojske Republike Srpske, Sektor za pozadinu, Pov. br. 12/10-22, 23. januar 1994. – Ministarstvu odbrane RS.

[275] AIIZ, inv. br. 2-2736, "Pretis" Vogošća, Str. pov. br. 47, 19. februar 1994. – Načelniku Štaba VRS general-majoru Manojlu Milovanoviću.

[276] AIIZ, inv. br. 2-2728, NAREDBA predsjednika *Vlade Srpske Republike Bosne i Hercegovine*, Broj: 02-99, Pale, 20. avgust 1992. O tome je Ministarstvo odbrane *Srpske Republike Bosne i Hercegovine* sa nadležnim institucijama Savezne Republike Jugoslavije potpisalo ugovor. Tako je, na primjer, sa TOC KoV – Poligon Nikinci, postojao ugovor, gdje je vršeno ispitivanje metka 105 mm sa TE granatom (ispitivanje sigurnosti municije) - AIIZ, inv. br. 2-2729, TOC KoV – Poligon Nikinci, PROTOKOL GAĐANJA, 17. septembar 1993, ISPITIVANJE METKA 105 mm sa TE GRANATOM.

UNIS - TVORNICA SARAJEVO – VOGOŠĆA je 22. avgusta 1993. TOC /Tehnički opitni centar/ NIKINCI otpremila određene količine mina 120 mm i baruta (AIIZ, inv. br. 2-2730, UNIS - TVORNICA SARAJEVO - VOGOŠĆA, NALOG – OTPREMNICA br. 779/93, 22. avgust 1993. – TOC – NIKINCI).

Srpski kolaboracionisti su u Saveznoj Republici Jugoslaviji po osnovu ugovora obezbjeđivali sredstva i robu, te nabavljali i čelik, bakar, barut, upaljače, TNT, čaure i ambalažu.[277]

Transport roba iz Savezne Republike Jugoslavije u *Republiku Srpsku* i obratno predstavljao je stalnu aktivnost za preduzeća namjenske proizvodnje i remontne zavode u sastavu *Vojske Republike Srpske*.[278]

Obezbjeđivanje materijalno-tehničkih sredstava i kompletne logističke podrške i pomoći *Vojsci Srpske Republike BiH* od strane Vojske Jugoslavije bilo je na najvišem nivou utvrđeno i dobro razrađeno. Od kraja 1993. komande jedinica *Vojske Srpske Republike BiH* su, u skladu sa zajedničkim stavom i dogovorom načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije i komandanta *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH*, te naređenja komandanta *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH* od 23. oktobra 1993,[279] sve zahtjeve za izuzimanje

---

Navedenom je naredbom prof. dr. Branko Đerić (predsjednik "Vlade") naredio Ministarstvu privrede "**da se preduzećima namjenske proizvodnje iz Srpske Republike i organa iz SRJ iznađu zadovoljavajuća rješenja naplate potraživanja po realizovanim domaćim i izvoznim poslovima**" (Isto).

[277] AIIZ, inv. br. 2-2732, "Unis Pretis" Vogošća, ecc. PS/ĆS, 4. april 1995. – EI "Birač" Zvornik Zvornik, **Asignacioni nalog**; Isto, inv. br. 2-2731, "Pretis" Vogošća, Str. pov. br. 419/94, 20. decembar 1994. – Glavnom štabu Vojske Republike Srpske, Sektor za pozadinu; Isto, inv. br. 2-2733, Glavni štab Vojske Republike Srpske, Sektor za pozadinu, Pov. br. 12/10-22, 23. januar 1994. – Ministarstvu odbrane RS.

[278] AIIZ, inv. br. 2-2740, Ministarstvo odbrane, Str. pov. br. 05-21-2179/95, 22. maj 1995. – Preduzećima namjenske proizvodnje i remontnim zavodima.

[279] AIIZ, inv. br. 2-2811, Komanda 1. krajiškog korpusa, str. pov. br. 18/1-15/1, 24. oktobar 1993. – Komandi 1. šipovske lake pješadijske brigade.

Načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije i komandant *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH* su 1993. zajednički zauzeli stav i dogovor o nabavci svih vrsta materijalno-tehničkih sredstava (municije, minsko-eksplozivnih sredstava, goriva, rezervnih dijelova, hrane, lijekova i dr.) iz Vojske Jugoslavije. General Momir Talić je, u skladu sa tim i naređenjem komandanta *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH*, str. pov. br. 02/2-860, od 23. oktobra 1993, izdao 24. oktobra 1993. naređenje kojim je detaljno regulisan postupak oko nabavke materijalno-tehničkih sredstava iz Vojske Jugoslavije. To je naređenje komandant 1. krajiškog korpusa (general Momir Talić) obrazložio na sljedeći način : "**Naime, u dosadašnjem toku rata, pored redovnog snadbevanja jedinica i komandi VRS** /*Vojska Republike Srpske* - prim. S. Č./, **po šemi PoOb-a** /pozadinsko obezbjeđenje – prim. S. Č./, **javili su se i paralelni kanali snadbevanja**

bilo koje vrste materijalno-tehničkih sredstava od Vojske Jugoslavije dostavljale komandama korpusa (organi za pozadinu), koje su ih objedinjavale i dostavljale *Glavnom štabu Vojske Srpske Republike BiH* (Sektor pozadine). Uz zahtjev je navođena tačna vrsta i količina materijalno-tehničkih sredstava i izvor - vojna pošta u Vojsci Jugoslavije iz koje su materijalno-tehnička sredstva obezbjeđivana.[280]

Pozadinski sektor *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH* je prispjele zahtjeve objedinjavao po granama i službama i tri puta ih mjesečno (10., 20. i 30. u mjesecu) podnosio komandantu (generalu Mladiću) na potpis, a zatim ih prosljeđivao načelniku Generalštaba Vojske Jugoslavije na odobrenje. Poslije odobravanja iz Beograda, pozadinski sektor *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH* je preko pozadinskih baza angažovao izuzimanje i distribuciju odobrenih materijalno-tehničkih sredstava jedinicama, uz propisanu materijalno knjigovodstvenu dokumentaciju.[281]

Vojsku Srpske Republike BiH logistički su pomagali i podržavali UNHCR i UNPROFOR. Tako je 1. bratunačka laka pješadijska brigada za period januar - juni 1995. od UNHCR-a (Komesarijat za izbjeglice) primila sljedeće artikle hrane :

- ulje	1.178 litara
- riba	2.535 kilograma

---

jedinica u koja su se pored ovlašćenih lica, uključili razni snabdevači donatori i slično. Ovakav dodatni način snadbevanja komandi i jedinica prouzrokovao je nekontrolisano, neplansko i nenamensko odlivanje svih vrsta TMS i drugih MS /materijalna sredstva – prim. S. Č../ **iz VJ** /Vojska Jugoslavije – prim. S. Č./, **a pojedine komande i jedinice stavilo u neravnopravniji položaj, kao i to da su pojedina TMS dolazila u ruke neprijatelja, a pojedinci su se na taj način sramno bogatili, što je kod pripadnika VJ i VRS izazivalo duboko nezadovoljstvo**" (Isto).

280 Isto.

281 Isto. Od tada nijedan zahtjev komandi i jedinica koji nije upućivan navedenim putem i bez ličnog potpisa komandanta *Glavnog štaba Vojske Srpske Republike BiH* i načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije nije razmatran ni odobravan. "**Protiv lica koja podnose zaheve direktno jedinicama Vojske Jugoslavije bez potpisa napred navedenih lica pokretaće se krivični postupak**".

Od 23. oktobra 1993. "**nijedna komanda i ustanova Vojske Jugoslavije neće odobravati ni izdavati bilo koju vrstu materijalno-tehničkih sredstava, bez odobrenja i ličnog potpisa načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije**" (Isto).

- čaj	18 kilograma
- narezak	4.667 kilograma
- pašteta	75 kilograma
- suhi kvasac	200 kilograma
- krompir	1.500 kilograma
- meso	1.662 kilograma
- svinjska mast	50 kilograma
- sjemena	1.500 paketa.[281a]

Navedena bratunačka brigada je u periodu od 1. do 31. jula 1995, u vrijeme genocida nad Bošnjacima u i oko Srebrenice, od UNHCR-a dobila sljedeće količine pogonskih goriva :

- D-2 (dizel-gorivo)	30.000 litara
- MB (motorni benzin)	400 litara.[281b]

Vojska Srpske Republike BiH je finansirana iz Beograda. Ta je vojska naredbodavnu, izvršnu i platnu funkciju obavljala preko Vojske Jugoslavije. Aktivni sastav (oficiri, podoficiri i građanska lica u JNA) te vojske redovno je primao plate i penzije iz Beograda, od Vojske Jugoslavije, odnosno Savezne Republike Jugoslavije. Na platnom spisku Vojske Jugoslavije u Saveznoj Republici Jugoslaviji nalazile su se sve starješine JNA koje su raspoređene ili kasnije upućene u *Vojsku Srpske Republike BiH*. General Đorđe Đukić (pomoćnik komandanta *Vojske Srpske Republike BiH* za pozadinu) je na sastanku u Komandi 1. krajiškog korpusa u Banja Luci, 4. juna 1992, govorio o finasiranju *Vojske Srpske Republike BiH*. S tim u vezi, on je, pored ostalog, tada rekao: "**Savezna vlada će finansirati ovu vojsku sa brojnim stanjem od 19. maja 1992. koje je bilo na njenom računu**", te da je "**Vlada Srpske BiH donijela odluku o finasiranju vojnih obveznika - razlika**".[282]

281a AIIZ, inv. br. 2-3032, Komanda lpbr /laka pješadijska brigada/ Bratunac, Pov. br. 10-558/95, 4. juli 1995. – KDK /Komandi Drinskog korpusa/.

281b AIIZ, inv. br. 2-3031, Komanda 1. brlpbr /bratunačke lake pješadijske brigade/, Pov. br. 10-723/95, 2. juli 1995. – KDK.

282 AIIZ. inv. br. 2-2556; Isto, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ., Isto, inv. br. 2-2743, Komanda 2. krajiškog korpusa, Pov. br. 23/35-273/1, 26. mart 1993. – 1. brigadi

To je značilo da će "vlada" kolaboracionističke *Srpske Republike Bosne i Hercegovine* finansirati samo razliku.[283]

Aktivna vojna lica (oficiri, podoficiri i vojnici po ugovoru) i radnici u *Vojsci Republike Srpske* dobijali su **lične dohotke** od Vojske Jugoslavije (radne liste su dostavljane u Vojno računski centar Generalštaba Vojske Jugoslavije Beograd, radi isplate).[284] I isplatu **naknada troškova** aktivnim vojnim licima i radnicima za trupno putovanje za vrijeme provedeno na izvršenju zadataka u komandama i jedinicama *Vojske Republike Srpske* vršio je Računski centar Ministarstva odbrane Vojske Jugoslavije u Beogradu.[285] **Isplata čekova** Poštanske štedionice Beograd aktivnim vojnim licima, vojnicima po ugovoru i radnicima u toj kolaboracionističkoj vojsci realizovana je preko Vojno-računskog centra Generalštaba Vojske Jugoslavije dva puta u toku mjeseca (za tekući mjesec).[286]

---

i drugima; Isto, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., 4. juni 1992, str. 243; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 28-29, 49 i 62-64; Pukovnik Selak tvrdi da su **rezervni oficiri i vojni obveznici** *Vojske Republike Srpske* dobijali platu od "vlade" kolaboracionističke tvorevine *Republike Srpske* (Isto, str. 54 i 61). Naredbe o penzionisanju aktivnih vojnih lica potpisivalo je Ministarstvo odbrane Savezne Republike Jugoslavije. Rješenja o penziji dobijana su od SSNO-a - Zavoda za socijalno osiguranje vojnih osiguranika Vojske Jugoslavije u Beogradu (Isto).

Plaćanje **oficirskog kadra** *Vojske Srpske Republike BiH* je od kraja 1993. vršeno preko 30. kadrovskog centra (ustanova Vojske Jugoslavije). To je urađeno novembra 1993. odlukom Vrhovnog savjeta odbrane, zaduženim za odbrambenu politiku SR Jugoslavije (sastavljen od saveznog i predsjednika dvije republike), a kojim je upravljao Slobodan Milošević. Mjesečna davanja za taj centar iznosila su oko 1.600.000 DM. Na platnom spisku Vojske Jugoslavije između 1993. i 1997. nalazilo se **oko 4.000 oficira** u *Vojsci Srpske Republike BiH* (*Dani*, 20. juni/lipanj 2003, br. 314, str. 14).

283 AIIZ, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ.; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 17-18.

284 AIIZ, inv. br. 2-2742, Komanda 30. lpd, Pov. br. 86-76, 6. mart 1993. – Komandi 10. lpbr.

285 Isto, inv. br. 2-2743, Komanda 2. krajiškog korpusa, Pov. br. 23/35-273/1, 26. mart 1993. – 1. brigadi i drugima.

286 Isto, inv. br. 2-2744, Komanda 2. krajiškog korpusa, Int. Br. 23/35-301, 5. april 1993. – 1. brigadi i drugima.

Svim aktivnim vojnim licima u *Vojsci Srpske Republike BiH* uplaćivan je lični dohodak iz Beograda preko poštanskih tekućih računa. O tome je postignut sporazum između Savezne Republike Jugoslavije i *Srpske Republike Bosne i Hercegovine*. Preko 30. Kadrovskog centra Generalštaba Vojske Jugoslavije u Beogradu obračunavana je plata i druge prinadležnosti, kao što su: penzijski staž, odvojeni život, liječenje, ovjera zdravstvenih knjižica, molbe za stanove, školovanje oficira, odmarališta i dr. Oficiri i civilna lica u *Vojsci Srpske Republike BiH*, koji su vođeni u 30. Kadrovskom centru, u Generalštabu Vojske Jugoslavije, primali su iste plate kao i te kategorije vojnih lica u Saveznoj Republici Jugoslaviji.[287]

Profesionalnim vojnicima (profesionalni oficir, profesionalni podoficir, oficir po ugovoru, podoficir po ugovoru i vojnik po ugovoru) Vojske Jugoslavije na službi u komandama, jedinicama i ustanovama *Vojske Republike Srpske* je, na osnovu člana 156. i 157. Zakona o Vojsci Jugoslavije, priznavano **pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju**[288] i **pravo na naknadu za službu pod otežanim (posebnim)**

---

[287] AIIZ, inv. br. 2-1082 do 2-1104; Isto, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ.; Isto, inv. br. 5339, Zapisnik, Dopuna izjave A. K.; Isto, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., 4. juni 1992, str. 243-244.

[288] AIIZ, inv. br. 2-2751, Generalštab Vojske Jugoslavije, Sektor za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja, Personalna uprava, Pov. br. 14-2649/162, 30. avgust 1994, REŠENJE; Isto, inv. br. 2-2755, Komanda 2. krajiškog korpusa, Pov. br. 6/8-73, 6. avgust 1994. – Komandi 15. pbr /pješadijska brigada/; Isto, inv. br. 2-3045, Pandurević Jovana Vinko, major pješadije, 18. juli 1994, Beograd, IZVEŠTAJ O PRIJEMU DUŽNOSTI komandanta lake pešadijske brigade, u Korpusu KoV, u 30. Kadrovskom centru, u Generalštabu Vojske Jugoslavije, dana 10. novembra 1993. Objašnjenja u vezi sa regulisanjem staža osiguranja u dvostrukom trajanju za profesionalne vojnike (profesionalni oficiri, oficiri i podoficiri po ugovoru i vojnici po ugovoru) davao je 30. Kadrovski centar Generalštaba Vojske Jugoslavije. Tako je, primjera radi, Generalštab Vojske Jugoslavije, Sektor za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja, Personalna uprava, Pov. br. 14-2649/162, 30. avgusta 1994, na osnovu člana 156. i 157. Zakona o Vojsci Jugoslavije ("Službeni list SRJ", broj 67/930, rješavajući po zahtjevu pukovnika **Nikole** (Nikole) **Kajteza**, koji je tražio priznavanje prava na staž osiguranja u dvostrukom trajanju, donio :

"**R E Š E NJ E**

Priznaje se pravo KAJTEZ Nikole NIKOLI, pukovniku, iz Vojne pošte 3001 Beograd na staž u dvostrukom trajanju u vremenu od 07. 12. 1992. godine i sada.

uslovima od 34-38 odsto.[289]

O b r a z l o ž e nj e :

KAJTEZ Nikole NIKOLA, pukovnik, iz Vojne pošte 3001 Beograd, podneo je dana 24. 07. 1994. godine zahtev za priznavanje prava na staž osiguranja u dvostrukom trajanju za period od 07. 12. 1992. godine i sada.

Uvidom u priložena dokumenta službene evidencije utvrđeno je da su ispunjeni uslovi iz člana 264. stav 3. Zakona o Vojsci Jugoslavije za priznavanje prava na staž osiguranja u dvostrukom trajanju, pa je odlučeno kao u dispozitivu ovog rešenja.

Ovo rešenje je konačno u upravnom postupku i protiv njega nije dopuštena žalba već se može podneti tužba Vrhovnom Vojnom sudu – Beograd, u roku od 30 dana od dana uručivanja. Tužba se podnosi u dva primerka neposredno sudu ili poštom preporučeno" (AIIZ, inv. br. 2-2751).

[289] Isto, inv. br. 2-2752, Vojna pošta 7421, Pov. br. 1778-2/20, 3. decembar 1993, Sanski Most, REŠENJE; Isto, inv. br. 2-2754, Vojna pošta 3001 Beograd, Pov. br. 6/8-59-12, 15. juli 1994, REŠENJE. Starješinama na službi u "Vojsci Republike Srpske", koji su na osnovu odluka Generalštaba Vojske Jugoslavije, izvršavali zadatke "**na kriznom području**", pripadala je **naknada pod otežanim (posebnim) uslovima**. Tako je, primjera radi, Vojna pošta 3001 Beograd 15. jula 1994. (Pov. broj. 6/8-59-12), na osnovu člana 156. Zakona o Vojsci Jugoslavije ("Službeni list SRJ", broj 67/93) i člana 71, stav 1. Pravilnika o naknadi putnih troškova u VJ ("Službeni vojni list", broj 38/93), rješavajući u predmetu priznavanja prava na naknadu za službu pod otežanim (posebnim) uslovima, donijela :

"**R E Š E NJ E**

1. PRIZNAJE SE PRAVO STARČEVIĆ Jove GOJKU, majoru na službi u VP 3001 Beograd na naknadu za službu pod otežanim /posebnim/ uslovima i to :

a/ U visini od 30 % od osnovne plate /član 24. stav 1. i 2./ koje mu je priznato ranijim rešenjem.

b/ Uvećanje naknade u visini od 4 % od osnovne plate /član 24. stav 3./ od 31. 10. 92. godine.

c/ Ukupna visina naknade po ovom rešenju iznosi 34 % od osnovne plate.

Uvećanje naknade u visini od 4 % od osnovne plate /član 24. stav 3./ vršiti analogno datumu navedenom u alineji pod b. kada se za to ispune uslovi.

O b r a z l o ž e nj e :

U postupku je utvrđeno da STARČEVIĆ Jove GOJKO, major na službi u VP 3001 Beograd obavlja dužnost na teritoriji određenoj odlukom Načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije na kojoj se služba vrši pod otežanim /posebnim/ uslovima od 31. 10. 1992. godine.

General Đorđe Đukić je 5. jula 1992, na sastanku sa pomoćnicima komandanata za logistiku 1. i 2. krajiškog korpusa, zatim komandanta 14. pozadinske baze, te komandanta Vazduhoplovstva i Protiv-vazdušne odbrane "Vojske Srpske Republike BiH", ponovo naglasio činjenicu da je "**finansiranje aktivnih vojnih lica i građanskih lica ostalo na saveznom nivou**", a "**finansiranje vojnika sa brojnim stanjem do 20. maja 1992**, **ostalo na saveznom nivou. Poslije toga i preko tog broja isplaćuju DPZ iz koje je došao**", tj. finansiranja su obavljale društveno-političke zajednice iz kojih su vojnici dolazili.[290]

Za sva vojna lica koja su odlazila za Saveznu Republiku Jugoslaviju, radi obilaska porodica, liječenja u zdravstvenim ustanovama, prijevoza pošte i "obavljanja službenih zadataka", komande, jedinice i ustanove *Vojske Republike Srpske* organizovale su centralizovani transport na nivou te kolaboracionističke tvorevine.[291]

Područje *Republike Srpske BiH* je bilo (faktički) u istom privrednom sistemu kao i Savezna Republika Jugoslavija. Narodna banka Jugoslavije je obrazovala Narodnu banku *Republike Srpske*, koja je vršila funkciju centralne banke za to područje.[292] Sredinom februara 1993. regulisan

---

Visina naknade navedene pod a/ i b/ u dizpozitivu ovog rešenja je određena na osnovu člana 24. stav 1, 2. i 3. Pravilnika.

Na osnovu napred iznetog stekli su se uslovi za priznavanje prava na naknade propisane odredbama člana 24. stav 1, 2. i 3. Pravilnika.

Na osnovu napred iznetog stekli su se uslovi za priznavanje prava na naknade propisane odredbama člana 24. stav 1, 2. i 3. Pravilnika o naknadi putnih i drugih troškova u VJ/SVL broj 38/93 pa je rešeno kao u dispozitivu ovog rešenja.

PRAVNA POUKA O ŽALBI: Protiv ovog rešenja dopuštena je žalba u roku od 15 /petnaest/ dana od dana uručenja rešenja. Žalba se podnosi redovnim putem" (AIIZ, inv. br. 2-2754, Vojna pošta 3001 Beograd, Pov. br. 6/8-59-12, 15. juli 1994, REŠENJE).

[290] AIIZ, inv. br. 2-2563, Radna zabilješka pukovnika JNA O. S., sveska 2, 5. juli 1992. str. 61; *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 18.

[291] AIIZ, inv. br. 2-2746, Komanda 2. KK /Krajiški korpus/, Pov. br. 21-70/1, 31. maj 1993. – Komandi 1. lpbr i drugima. U tom je cilju Komanda 2. krajiškog korpusa i 31. maja 1993. izdala naređenje o prijevozu vojnih lica za Beograd i obrnuto, u kome je precizirano uvođenje stalne autobusne linije, mjesto i vrijeme odlazaka za Beograd, te povratak iz Beograda i dr.

[292] AIIZ, inv. br. 2-2759, Narodna banka Jugoslavije, IZVEŠTAJ ("STROGO POVERLJIVO"), str. 1-9.

je jedinstveni monetarni sistem i jedinstvena monetarna politika na području Savezne Republike Jugoslavije, *Republike Srpske* i *Republike Srpske Krajine*. Narodne banke navedenih kolaboracionističkih država usaglašavale su sve instrumente monetarno-kreditnog regulisanja sa odgovarajućim odlukama monetarno-kreditnog regulisanja Narodne banke Jugoslavije. U tom su cilju kamatne politike, nivo eskontnih stopa, zatim politika obavezne rezerve, odnosno stope obavezne rezerve narodnih banaka *Republike Srpske* i *Republike Srpske Krajine* bile potpuno usaglašne sa odgovarajućim instrumentima Narodne banke SR Jugoslavije. Devizne rezerve narodnih banaka navedenih "republika" bile su sastavni dio deviznih rezervi Narodne banke SR Jugoslavije, koje su knjigovodstveno vođene na posebnim računima u inostranstvu i podračunima kod Narodne banke SR Jugoslavije. Naloge za korištenje deviznih rezervi sa područja narodnih banaka "srpskih republika" davala je Narodna banka SR Jugoslavije.[293]

Rukovodstvo Velikosrpskog pokreta je sve pozadinske baze JNA predalo *Vojsci Srpske Republike BiH*. Tako je 993. pozadinska baza Banja Luka preimenovana u 14. pozadinsku bazu Banja Luka. Za komandanta te baze je, u skladu sa naredbom ministra odbrane *Srpske Republike Bosne i Hercegovine*, od 15. juna 1992, imenovan pukovnik Milan Škondrić, a razriješen dužnosti pukovnik Osman Selak.[294]

Pored 14., na području *Srpske Republike Bosne i Hercegovine* djelovale su još tri pozadinske baze: 35. (u Bijeljini), 27. (na Sokocu) i 30. (u Bileći).[295]

Narodna banka *Republike Srpske* je formirana 12. maja 1992. (donesen je Zakon o Narodnoj banci, imenovan vršilac dužnosti guvernera i članovi Savjeta). Banka je počela sa radom u prostorijama ekspoziture Narodne banke Bosne i Hercegovine u ul. Marije Bursać, br. 4 u Banja Luci, koristeći i opremu te banke. Posebnu podršku u početku rada Narodna banka *Republike Srpske* je imala od Narodne banke Jugoslavije, iz koje je, pored ostalog, korištena stručna pomoć i metodologija rada, izrada novčanica i sl. (AIIZ, inv. br. 2-2760, Narodna banka Republike Srpske, GODIŠNJI IZVJEŠTAJ za 1992. godinu, Banja Luka, maja 1993. godine).

293 Isto.

294 AIIZ, inv. br. 2-2555, Komanda 14. pozadinske baze, pov. br. 28-24, 10. juli 1992, ZAPISNIK...; AIIZ, inv. br. 2-2555, Naredba broj 2-18 Ministra odbrane Srpske Republike Bosne i Hercegovine, od 15. juna 1992. – Komandi 14. pozadinske baze.

295 AIIZ, inv. br. 5348, Zapisnik, Izjava Đ. Đ.

5. **Ostale oružane formacije i grupe iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske**

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, uz regularne jedinice JNA/Vojske Jugoslavije i srpske kolaboracionisitičke oružane formacije iz Bosne i Hercegovine, učestvovale su i razne druge oružane jedinice i grupe iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske koje su, ustvari, predstavljale otjelotvorenje hegemonističkih ciljeva stranaka i partija kojima su pripadale, kao i jedan od instrumenata u realizaciji velikosrpske politike, prije svega, vladajućih krugova u Srbiji i Crnoj Gori. Osnovna zajednička karakteristika svih tih formacija i grupa, koje su imale svoja sjedišta i logistiku u Srbiji i Crnoj Gori, bila je četnička ideologija i četništvo, sa svim svojim obilježjima (genocid i drugi zločini najstrašnijih razmjera).

Na osnovu raspoloživih podataka može se utvrditi da su u agresiji i drugim zločinima u Republici Bosni i Hercegovini sa teritorije Srbije i Crne Gore učestvovale sljedeće oružane formacije i grupe :

- ***Arkanovci*** (ili Srpska dobrovoljačka garda), pod vođstvom Željka Ražnatovića-Arkana;

- ***Šešeljevci*** (Srpski četnički pokret), pod vođstvom Vojislava Šešelja, predsjednika Srpske radikalne stranke;

- ***Beli orlovi***, pod vođstvom Mirka Jovića, predsjednika Srpske (stranke) narodne odbrane;

- ***Rojalisti***, pod vođstvom Mihajla Mlađenovića, predsjednika Srpskog rojalističkog bloka;

- ***Srpska garda***, Srpskog pokreta obnove Vuka Draškovića, pod vođstvom S. Lajinovića;

- ***Vukovarci*** - pripadnici različitih oružanih sastava koji su učestvovali i u agresiji i zločinima na području Vukovara i šire;

- ***specijalci*** Saveznoga sekretarijata za unutrašnje poslove;

- ***specijalci*** Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije;

- ***Martićevci***, jedinice Milana Martića iz Knina;

- ***dobrovoljci*** različitih pročetničkih organizacija iz Srbije i Crne Gore;

- ***Žute ose*** i dr.[296]

Od početka agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu postojao je odnos potčinjenosti navedenih oružanih formacija i grupa Generalštabu Oružanih snaga SFRJ, odnosno visokim oficirima JNA i legalnim vlastima u Jugoslaviji, te Srbiji i Crnoj Gori. To se, prije svega, ogledalo u formiranju, jedinstvenom komandovanju, planiranju, pripremanju, vođenju i realizaciji globalnih i konkretnih ratnih dejstava i vojnih operacija, finansiranju, materijalnom opremanju, naoružavanju, obuci ljudstva, itd. Raspoloživi podaci pokazuju da su sve te oružane formacije naoružavane i uvježbavane na teritoriji Srbije, uz stručnu, finansijsku, logističku i kadrovsku podršku JNA (Vojske Jugoslavije) i MUP-a Srbije. To, pored ostalog, potvrđuju pripadnici tih formacija.[297] Tako je general Momčilo Perišić *Šešeljevcima* dao uniforme, gorivo, naoružanje i vozila, a specijalci MUP-a su ih obučavali i zajedno sa njima učestvovali u zločinima.[298]

---

[296] **Dnevni izvještaj**, br. 7, 1. maj 1992.; *Posebno izdanje*, br. 19, 5. juni 1992. i br. 22, 22. juni 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 313-314 i 374; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 24-25; B. Macić, **ZLOČIN PROTIV MIRA**, Sarajevo 2001, str. 235-236.

U toku agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, a često i kasnije, u nekim izvorima i literaturi navedene oružane formacije se tretirju kao "**paravojne**", iako su one, uglavnom, bile sastavni dio Jugoslovenske narodne armije/Vojske Jugoslavije i pod neposrednom komandom Generalštaba Oružanih snaga SFRJ/SRJ.

[297] Isto; **Dnevni izvještaj**, br. 6, 30. april 1992, br. 16, 10. maj 1992, br. 19, 13. maj 1992, br. 62, 25. juni 1992. i br. 80, 13. juli 1992.; AIIZ, inv. br. 3-317; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 135, 139 i 374; AIIZ, inv. br. 2-2565, Republika Bosna i Hercegovina, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Vojna jedinica 5001/5, Broj: 09/29-35, Sarajevo, 1. juli 1995. – Vladi Republike Bosne i Hercegovine.

[298] AIIZ, inv. br. 2-2565, Republika Bosna i Hercegovina, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Vojna jedinica 5001/5, Broj: 09/29-35, Sarajevo 1. juli 1995. –

Sve ove oružane formacije i grupe iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske bile su, uglavnom, u sastavu i pod jedinstvenom komandom i kontrolom viših oficira JNA. Milošević i Vlada Republike Srbije su rasporedile u Bosni i Hercegovini razne oružane formacije i grupe, podržavajući sve njihove "paravojne" aktivnosti. Vođa *Šešeljevaca* Branislav Gavrilović je za "usluge" koje je učinio JNA dobio čin majora od te Armije. JNA je sve srpske oružane formacije i grupe obezbjeđivala oružjem, municijom, vozilima, gorivom, hranom, vodom, pićem, cigaretama, posteljinom, vešom i ostalom opremom. Srpski "dobrovoljci", koji su u kasarnu Lukavica dolazili "**cijelo vrijeme bez prestanka, kako u grupama, tako i pojedinačno**", od JNA su dobijajali oružje i druga materijalno-tehnička sredstva, te opremu.[299] Pripadnici tih formacija su, zajedno

---

Vladi Republike Bosne i Hercegovine. S tim u vezi, Branislav Vakić, četnički vojvoda i poslanik Šešeljeve Srpske radikalne stranke u Skupštini Srbije, je u septembru 1994, pored ostalog, izjavio: "**... početkom 92. godine smo krenuli u srpsku Hercegovinu, i naoružanje smo dobili od TO Trebinja, za šta je izdato naređenje od predsjednika SAO Hercegovine gospodina Vučurovića. Gorivo i uniforme smo dobili od specijalnih jedinica vojne policije, od general-majora Božovića koje su, kao i tadašnja JNA bile smještene u Kumboru kod Herceg-Novog. Od generala Božovića smo dobili i vozila, ja sam lično dobio jedno. Više puta sam svojim vozilom, sa četnicima ulazio u kasarnu 'Maršal Tito' u Podgoricu, gdje sam sarađivao sa starješinama i dobijao benzin. Vozila koja su bila u kvaru slao sam u Danilovgrad na popravku, za šta imam dokumenta. Takođe mogu da dokumentujem da smo na tom delu ratišta, dakle u Hercegovini, sarađivali sa jedinicama JNA iz Crne Gore.**

Početkom 93. godine su poturice, da ih ne častim nazivom Muslimani, krenuli u ofanzivu i tamo napali JNA. Ona tada nije reagovala, već su teritorijalci Skelana pozvali četnike. Tada nas je, bar na početku, nešto naoružala Jugoslovenska armija, a kasnije MUP Srbije... Nije bilo dovoljno oružja i uniformi za sve nas. I potražili smo pomoć lično od generala Perišića, sadašnjeg, načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, koji je tada bio komandant Treće armije u Nišu. Iz Skelana sam tri puta odlazio kod njega, obećao mi je i zaista dao uniforme za 80 boraca, donji i gornji veš, nešto hrane, dvogled za noćno osmatranje koji mi je bio potreban. Oružje od njega nisam dobio, ali me je povezao za general-majorom Ojdanićem, komandantom Užičke armije. General Ojdanić me je kasnije uputio na generala Mileta Mrkšića, koji je bio skoncentrisan u Skelanima. U to vrijeme smo bili potrebni jugoslovenskoj vojsci i saradnja je bila dobra..." (Isto).

[299] **Dnevni izvještaj**, br. 6, 30. april 1992.; br. 7. 1. maj 1992.; br. 16, 10. maj 1992.; br. 19, 13. maj 1992.; br. 62, 25. juni 1992. i br. 80, 13. juli 1992.; AIIZ, inv. br. 3-317; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 135, 139 i 374. Pripadnici srpskih oružanih formacija stalno su dobijali oružje i municiju iz Srbije, uglavnom, iz Užica i Kragujevca, gdje je vršena i njihova opravka i čišćenje.

sa oficirima i podoficirima JNA, učestvovali u masovnim zločinima nad Bošnjacima. Tako je, ilustracije radi, 6. brigada Banjalučkog korpusa, u čijem je sastavu bilo i oko sto *Arkanovaca*, *Šešeljevaca* i pripadnika *Belih orlova*, pod komandom kapetana JNA Dragana Mijatovića, 1. juna 1992. izvršila napad na selo Hrustovo (na području Sanskog Mosta), nastanjeno muslimanskim stanovništvom, te pobila i zaklala oko 150 mještana.[300]

Navedene oružane formacije i grupe, posebno Arkanovi *Tigrovi*, su održavale bliske veze sa Srbijanskim MUP-om, radile sa jedinicama za specijalne operacije Službe državne bezbjednosti Srbije i bile ključni učesnici u oružanim napadima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, te brojnim zločinima. Srbijanski MUP je preko Stojčića i Simatovića na području Srbije organizovao centre za obuku te paravojske i dobrovoljaca u specijalnim vojnim kasarnama (planina Tara, Bubanj Potok, Kula, Goč i Erdut), prije nego su upućivane u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.[301]

Srbijanski MUP, Ministarstvo odbrane i Slobodan Milošević su bili neposredno uključeni u obuku, planiranje, raspored i operacije pomenutih jedinica, grupa i dobrovoljaca, te obaviješteni o njihovim aktivnostima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, uključujući i genocid nad Bošnjacima.[302]

Pripadnici navedenih oružanih formacija su obučavani u "centrima za obuku" u Han Pijesku, Bileći, Bijeljini, Banjoj Luci i Sarajevu (Lukavica)

Vojislav Šešelj je, na primjer, posjedovao dokument kojim je bio ovlašten da prima isporuke oružja od JNA. On je posjedovao vozilo JNA, što je potvrđivalo da ga JNA snabdjela transportnim sredstvom za oružje. Šešelj je na području kolaboracionističke *Republike Srpske* imao "slobodu kretanja" (**ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 530).

Učestvujući u agresiji na Republiku Hrvatsku, posebno u Vukovaru, gdje je u novembru 1991. bio i Šešelj, on je izjavio: "**Mi smo svi jedna armija**", tj. svi su bili pod jedinstvenom komandom JNA (Isto, paragraf 135).

300 Isto; ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 37; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 127-132 i 144. Zanimljivo je istaći da su gotovo sve prisilno raseljene osobe i izbjeglice iz Bosne i Hercegovine koje su intervjuisali predstavnici Helsinki Voča (Helsinki Watch) isticale da je JNA igrala ključnu ulogu u napadu na njihov grad ili selo, bilo direktnim učešćem u agresorskim napadima, bilo prethodnim naoružavanjem srpskih oružanih formacija (Isto).

301 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 127-132, 135, 139 i 315.

302 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 125, 139 i 316.

na borbenim sredstvima JNA i uz pomoć njenih glavnih instruktora (viši i niži oficiri užih specijalnosti). Oni su vršili smotre i držali govore, kao što je to, primjera radi, učinio Šešelj u Bijeljini i Arkan na Ilidži, te na drugim mjestima. Takođe su rukovodili organizovanjem "srpskih kriznih štabova" i borbenom obukom, za šta je, na primjer, Arkanov zamjenik "Legija" na Ilidži i u kasarni u Lukavici dobio priznanje od generala Ratka Mladića i pukovnika Milisava Gagovića.[303]

Zajednička karakteristika navedenih oružanih formacija bio je i njihov sastav, kojim su, pored redovno mobilisanih "dobrovoljaca", bili obuhvaćeni i problematični tipovi, psihopate i poznati kriminalci različitih profila. Podržavani su od srbijanskih vlasti, posebno od Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva odbrane, a kojima je učešće u agresiji i drugim oblicima zločina, prvenstveno, bila prilika za zadovoljenje najnižih poriva, kao što su zvjerska ubijanja i maltretiranja civilnog stanovništva, distribuiranje droge i falsifikovanje novca, rušenje raznih objekata i slično, kao i imovinska korist koju su ostvarivali pljačkom društvene i privatne imovine. Gotovo svim pripadnicima tih formacija osnovni motiv za angažovanje bila je obećana i nesmetana pljačka i ugovorena isplata u gotovom novcu, što su, u osnovi, obilježja plaćeničke vojske. O tome ilustrativno govori niz činjenica, od odvoženja velikog broja šlepera za odvoz opljačkanih nekretnina, do velike zainteresovanosti za "**čišćenje oslobođenih sela i kvartova gradova**", što je, pored ostalog, predstavljalo neograničenu mogućnost za nezakonito oduzimanje novca, zlata i drugih vrijednosti od nezaštićenog stanovništva. Iz tih su razloga mnogi od njih, po samom dolasku na teritoriju Republike Bosne i Hercegovine, sa ortacima i članovima rodbine izvan Bosne i Hercegovine, ugovarali distribuiranje opljačkane robe, kupovinu kuća, vikendica i automobila, cijeneći pri tome, da će "**uskoro doći do velikog bogatstva**". Potvrdu takve konstatacije nalazimo i u

---

303 **Dnevni izvještaj**, br. 6, 30. april 1992, br. 7, 1. maj 1992, br. 16, 10. maj 1992, br. 19, 13. maj 1992, br. 62, 25. juni 1992. i br. 80, 13. juli 1992.; AIIZ, inv. br. 3-317; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 127-132, 135, 139, 144, 313-314 i 374; AIIZ, inv. br. 2-2565, Republika Bosna i Hercegovina, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Vojna jedinica 5001/5, Broj: 09/29-35, Sarajevo, 1. juli 1995. – Vladi Republike Bosne i Hercegovine; ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 37; **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., 5. juni 1996, str. 24-25; **Posebno izdanje**, br. 19, 5. juni 1992. i br. 22, 22. juni 1992.

njihovim planovima da će nakon "**brzo obavljena posla**" i napuštanja Sarajeva "**otići na Kosovo gdje se zakuhava**".[304]

O profilu pripadnika navedenih oružanih formacija govore i podaci da su pokolje civila vršili radi "**obuke**" i "**čeličenja**" novopridošlih istomišljenika, te da je jedan broj njih, uglavnom, specijaliziranih za određena dejstva, bio plaćen po "**učinku**", odnosno po broju ubijenih lica, prije svega, civila.[305]

Arkanovi *Tigrovi* su bili među najbrutalnijim izvršiocima zločina u Bosni i Hercegovini. Arkan je otvoreno podržavao vršenje zločina i za to obučavao svoje pripadnike.[306]

Oružane "dobrovoljačke" formacije sa četničkim obilježjima (četničke kokarde, kame i dr.) iz Srbije i Crne Gore prvi put su, prema dostupnim podacima, upale u Bosnu i Hercegovinu krajem 1991. zajedno sa regularnim jedinicama JNA, koje su izvršile agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Početkom marta 1992. iz Srbije (Priboj, Užice i Valjevo) u Bosnu i Hercegovinu je krenulo pet autobusa sa srpskim "dobrovoljcima", koji su se preko Višegrada uputili prema Sarajevu. Pripadnici navedenih oružanih formacija, prema raspoloživim podacima, čija je obuka obavljena, uglavnom, na specijalnim vojnim poligonima u centralnome dijelu Srbije, kao i u kasarnama JNA u Srbiji i Crnoj Gori, u većem broju su, prebačeni iz navedenih republika na područje Republike Bosne i Hercegovine, krajem marta i početkom aprila 1992, odnosno u vrijeme eskalacije agresije na istočne i unutrašnje dijelove Bosne i Hercegovine i masovnih zločina nad muslimanskim stanovništvom. Prve formacije *Arkanovaca* na područje Bosanske krajine i sjeveroistočne Bosne stigle su, prema do sada prikupljenim podacima, krajem marta 1992. U Banjoj Luci su 25. marta 1992. primijećene grupe *Arkanovaca* i *Šešeljevaca*, koje su bile raspoređene i po graničnim "krajiškim linijama" sa šipovačke strane. Iz graničnog mjesta Stupna, koje samo rijeka Pliva dijeli od jajačke opštine, pucano je u noći 24./25. marta po jajačkim selima Čerkazovići i Ljaljići, gdje je živjelo oko četiristo stanovnika muslimanske i srpske nacionalnosti. U toku 31. marta /1.

---

304 Isto, **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 313-314.

305 ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 37.

306 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 127-130.

aprila 1992. u Bijeljinu je, radeći blisko sa srbijanskim MUP-om, stigao Arkan sa grupom uniformisanih i dobro opremljenih snaga i počeo sa ubijanjem bošnjačkih civila, gdje se čula "**eksplozija i puščana paljba**".[307]

Grupe *Arkanovaca* su, zajedno sa *Šešeljevcima* i pripadnicima JNA, 2. aprila 1992. nastavile sa zločinima nad Bošnjacima Bijeljine. Tada su Arkanove oružane formacije, nakon izlaska muslimanskih vjernika iz Sulejmanije džamije, zaklale dva lica naočigled prisutnih, a kada su se ostali povukli u džamiju za njima je bačeno više bombi, od kojih su svi nastradali. Vođa *Arkanovaca* Željko Ražnatović-Arkan, međunarodni kriminalac, predao je raport komandantu bijeljinskog garnizona, generalu Praščeviću (koji je na Arkanov raport vojnički uzvratio). Arkan se grlio sa Biljanom Plavšić dok su sa strane - po ulicama ležali leševi ubijenih Bošnjaka, što su zabilježile i TV kamere.[308]

Početkom aprila 1992. Arkanovi *Tigrovi* su stigli u **Zvornik**, među njima je bio i Arkan. On je 7. aprila bio na sastanku sa bošnjačkim političkim rukovodstvom u hotelu *Jezero* u Malom Zvorniku. Tom je prilikom Arkan predao ultimatum bošnjačkom rukovodstvu za predaju ili će Zvornik biti napadnut trupama koje su bile stacionirane sa druge strane rijeke Drine.[309]

---

307 ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 37; *Slobodna Bosna*, br. 21, 19. mart 1992, str. 4; **Agresija...**, str. 15; AIIZ, inv. br. 2-84, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-1905, 01. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-88, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1940, 02. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-89, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1957, 03. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 783 i 812.

U napadu na Bijeljinu učestvovali su, pored JNA i drugih srpskih oružanih grupa, i snage Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (**ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 266).

308 Isto; **Posebno izdanje**, br. 1, 25. april 1992. i br. 2, 28. april 1992.; **Dnevni izvještaj**, br. 7, 1. maj 1992, br. 19, 13. maj 1992, br. 22, 16. maj 1992. i dr.; *Oslobođenje*, 25. mart 1992, str. 1; **BILTEN MINISTARSTVA ZA NARODNU ODBRANU REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE O AKTUELNIM ZBIVANJIMA NA TERITORIJI REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE** (u daljem tekstu **Bilten MNO**), br. 35, 25. april 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 138.

309 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 660-661.

U zauzimanju Zvornika (8.-11. maja), zatim Brčkog (početkom maja 1992.) i drugih mjesta, gdje Srbi nisu imali većinu, pored jedinica JNA, srpske Teritorijalne odbrane i drugih srpskih formacija, uključujući i *Šešeljevce*, učestvovale su i Arkanove jedinice i ubile mnogo civila.[310]

Arkanovci su aprila 1992. zauzeli fabriku "Alhos" u industrijskoj zoni Karakaja, gdje su jedno vrijeme imali svoju komandu.[311]

U **Bratunac** su u prvoj polovini aprila 1992, pored JNA, ušle i Arkanove i Šešeljeve jedinice, kao i jedinica specijalne policije iz Beograda. Te i druge srpske snage na tom području, posebno maja 1992, izvršile su brojne zločine nad Bošnjacima.[312]

U napadu i zauzimanju **Foče**, **Vlasenice**, **Rogatice** i drugih mjesta učestvovale su snage JNA (posebno Užički korpus), srpska kolaboracionistička Teritorijalna odbrana i policija, zatim *Arkanovici*, *Šešeljevci* i *Beli orlovi*, te specijalne jedinice MUP-a Srbije, vršeći brojne zločine nad Bošnjacima.[313]

Prve grupe *Arkanovaca* na područje Sarajeva, preciznije na lokalitet Aerodroma, stigle su 10. aprila 1992, nakon počinjenih zločina u Bijeljini, Zvorniku i Skelanima (Srebrenica). Nakon što je obišla *Arkanove jedinice* u Bijeljini, Biljana Plavšić je 23. aprila uputila poziv Arkanu da sa svojim jedinicama dođe u Sarajevo. Međutim, njihova veća koncentracija (uz *Arkanovce* evidentno je prisustvo *Belih orlova* i drugih *dobrovoljaca*, kao i velikog broja jedinica aktivnog i rezervnog sastava JNA) zapažena je na Palama 15. aprila, odakle su se, vjerovatno, rasporedili po Republici, nakon smotre dijela jedinica JNA i pripadnika srpskog četničkog pokreta iz Srbije i Crne Gore, uključujući i *Arkanovce*, obavljenoj 18. aprila kod Spomen-parka Vraca. Otada započinje njihovo učešće u borbenim dejstvima, odnosno masovnim zločinima i pljačkama na području Sarajeva, posebno na Grbavici i Ilidži, i drugim mjestima. Kao rezultat bliske saradnje njihovog vođe, pod nadimkom *Legija*, sa generalom Mladićem i komandom kasarne u Lukavici,

---

310 Isto, paragrafi 138, 267, 390 i 664.

311 Isto, paragraf 659.

312 Isto, paragrafi 625-628. Tada su u Bratuncu bili i Arkan, Vojislav Šešelj i Radmilo Bogdanović.

313 Isto, paragrafi 410, 640-641, 652 i 725.

odnosno pukovnikom Milisavom Gagovićem, jeste zaustavljanje i zadržavanje konvoja od 7.200 djece i žena koji se uputio u Split, 19. maja na Ilidži. Nezadovoljan razvojem događaja oko toga, jer Mladić, iako je prihvatio, nije mogao, zbog pritiska javnosti, da udovolji njegovim zahtjevima da konvoj "**zarobi i razmjeni za vojsku u kasarnama**", kao i "**kukavičlukom Srba na Ilidži koji neće da se bore**", te "**nesposobnošću**" i "**neorganizovanošću komandnog sastava i boraca na Ilidži**", vođa "**arkanovaca**", pomenuti *Legija*, dobio je od Arkana podršku u zahtjevu da povuče svoje ljude iz Bosne i Hercegovine. Međutim, intervencija i molbe Mladića i Gagovića presudile su da *Arkanovci* ostanu i pređu u kasarnu u Lukavici, gdje su obučavali mobilisane ljude i *dobrovoljce* i učestvovali u borbenim dejstvima i zločinima.[314]

Razne srpske snage, uključujući aktivne i rezervne pripadnike JNA, lokalnu srpsku TO i policiju, kao i Arkanove *Tigrove*, te pripadnike specijalnih snaga MUP-a Srbije, pod komandom Živojina Ivanovića, izvele su 1. maja i narednih dana napad na Brčko, gdje su izvršile genocid nad Bošnjacima, posebno u logoru Luka.[315]

O "ugledu" *Arkanovaca* u petokolonaškoj SDS i JNA svjedoče neposredni kontakti i dogovori koje su sa *Legijom* tražili i ostvarili Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Milisav Gagović, te jedan broj nižih rukovodilaca SDS-a, odnosno zločinaca u srpskim "kriznim štabovima" Ilidže, Nedžarića i Lukavice (Kotorca). *Arkanovci* i *Beli orlovi* su, i prije dolaska u Sarajevo, imali reputaciju stečenu zločinima na području *Srpske autonomne oblasti Hercegovina*, za šta su, od "vlade" te oblasti i

---

314 ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 37; *Slobodna Bosna*, br. 21, 19. mart 1992, str. 4; **Agresija...**, str. 15, AIIZ, inv. br. 2-84, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-1905, 1. april 1992. – Generalštabu Oružanih snaga SFRJ – Operativni centar; Isto, inv. br. 2-88, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1940, 2. april 1992. – Generalštabu Oružanih snaga SFRJ – Operativni centar; Isto, inv. br. 2-89, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1957, 3. april 1992. – Generalštabu Oružanih snaga SFRJ – Operativni centar; **Posebno izdanje**, br. 1, 25. april 1992. i br. 2, 28. april 1992.; **Dnevni izvještaj**, br. 7, 1. maj 1992, br. 19, 13. maj 1992, br. 22, 16. maj 1992, *Oslobođenje*, 25. mart 1992, str. 1; *Bilten MNO*, br. 35, 25. april 1992. Različite srpske oružane grupe, uključujući i Arkanove *Tigrove*, bile su uključene i u zauzimanju Ilidže (**ICTY**, Predmet : Br. IT-02-54-T, paragraf 702).

315 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 633-639.

Komande garnizona u Bileći, 4. maja 1992, dobili i "posebno priznanje".[316]

Arkanove jedinice su krajem septembra 1992. na području Sanskog Mosta vršile zločine. U avgustu 1994. *Tigrovi* su formalno stavljeni pod komandu jedinica za specijalne operacije Službe državne bezbjednosti MUP-a Srbije, poznate kao *Crvene beretke*. Arkanove trupe su septembra 1995. u velikom broju ponovo stigle u Sanski Most, gdje su učestvovale u borbama i drugim oblicima zločina u zapadnoj Bosni.[317]

Pripadnici *Belih orlova*[318] predvođeni Milanom Lukićem došli su na područje Bosne i Hercegovine, takođe, početkom aprila, iz Užica,

---

316 ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 37; *Slobodna Bosna*, br. 21, 19. mart 1992, str. 4; **Agresija...**, str. 15; AIIZ, inv. br. 2-84, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-1905, 01. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-88, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1940, 02. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-89, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1957, 03. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; **Posebno izdanje**, br. 1, 25. april 1992. i br. 2, 28. april 1992.; **Dnevni izvještaj**, br. 7, 1. maj 1992, br. 19, 13. maj 1992, br. 22, 16. maj 1992. i dr.; *Oslobođenje*, 25. mart 1992, str. 1; *Bilten MNO*, br. 35, 25. april 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 138.

317 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 131 i 896-897; AIIZ, inv. br. 5352, Zapisnik, dopuna izjave Đ. Đ.

318 ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 37; *Slobodna Bosna*, br. 21, 19. mart 1992, str. 4; **Agresija...**, str. 15; AIIZ, inv. br. 2-84, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni centar, Str. pov. br. 10/36-1905, 01. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-88, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1940, 02. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; Isto, inv. br. 2-89, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-1957, 03. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar; **Posebno izdanje**, br. 1, 25. april 1992. i br. 2, 28. april 1992.; **Dnevni izvještaj**, br. 7, 1. maj 1992, br. 19, 13. maj 1992, br. 22, 16. maj 1992. i dr.; *Oslobođenje*, 25. mart 1992, str. 1; *Bilten MNO*, br. 35, 25. april 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 648-651.

Mirko Jović, predsjednik Stranke narodne obnove, početkom septembra 1991. u Međunarodnom press-centru u Beogradu je izjavio: "**Ukoliko neka država prizna suverenitet Bosne i Hercegovine i Hrvatske u njihovim administrativnim granicama i time omogući okupaciju sada oslobođenih srpskih teritorija Srpska narodna obnova moraće da pribegne nasilju ... hrvatske i bosanske ambasade u tim zemljama leteće u vazduh, a srpska narodna obnova postaće srpska narodna odbrana**" (*Oslobođenje*, 21. januar 1992, str. 6).

preko Višegrada i Rogatice. Te su snage, u sadejstvu sa JNA i drugim oružanim formacijama, na području Višegrada i drugih mjesta istočne Bosne, izvršile brojne zločine, uključujući i genocid nad Bošnjacima. *Beli orlovi* su, zajedno sa JNA i zločincima SDS-a i drugim srpskim oružanim formacijama, 7. aprila 1992. zauzeli Foču i vršili svirepa ubistva, pljačkanje kuća i radnji Bošnjaka i paljenje čitavih sela. *Beli orlovi* su zajedno sa ostalim četničkim formacijama učestvovali u smotri na Palama, 15. aprila 1992. Nakon toga, učestvovali su u borbenim dejstvima, zločinima, pljačkama i paljevinama u Bijeljini, gdje su 18. aprila opljačkali konvoj humanitarne pomoći, zatim u Rogatici, 19. aprila, u Sarajevu, na području Vraca i Grbavice, 21. aprila, te u Trebinju, Bileći, Mostaru, Gacku, Modriči, Bratuncu i drugim dijelovima Republike. Krajem aprila 1992, na zahtjev *SAO Hercegovine*, Mirko Jović (predsjednik Srpske narodne obnove) je poslao oko 400 *Belih orlova* na područje Gacka, Bileće i Trebinja, koji su se stavili "na raspolaganje" Božidaru Vučureviću i pridružili "**već pristiglim pripadnicima (petsto) četničke bande Vojislava Šešelja, među kojima je veći broj puštenih zatvorenika iz Srbije i Crne Gore**". Ujedno je jedna njihova grupa ubačena i na područje Mostara, radi "sijanja straha" među stanovništvom, dok su drugi već ostavljali "**tragove krvavih zlodjela po Gacku**". U Dobojsku kasarnu JNA je 23. aprila 1992. stiglo dvjestopedeset *Belih orlova*. *Beli orlovi* su, zajedno sa pripadnicima JNA, zločinačkim snagama SDS-a i drugim četničkim formacijama, krajem aprila 1992. učestvovali u napadu i rušenju Bosanskog Broda. Tom su prilikom raketirali (višecijevnim raketnim bacačima, tenkovskim granatama i haubicama od 155 milimetara) postrojenja Rafinerije u Bosanskom Brodu. Među njihovim svirepim zločinima valja izdvojiti neposredno učešće u likvidacijama, maltretiranju i pljačkama bošnjačkog stanovništva na području Zvornika i Srebrenice tokom aprila, zatim u Bratuncu u periodu od 10. do 13. maja 1992, te Vlasenici, Višegradu, Doboju i drugim mjestima. Na područje sarajevskog naselja Grbavice dovedeno je 4. maja 1992. oko 200 novih pripadnika *Belih orlova*. U selo Tilava (na staru farmu za uzgoj kokoški) 8. maja 1992. stiglo je oko 1.500 "dobrovoljaca" iz Srbije, među kojima i *Beli orlovi*.[319]

---

[319] **Posebno izdanje**, br. 19, 5. juni 1992.; *Bilten MNO*, br. 30, 23. april 1992.; Isto, inv. br. br. 40-41, 28. april 1992.; **Agresija...**, str. 38; ∴ **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, str. 224-225, 269, 272 i 274; AIIZ, inv. br. 3-317.

U selo Tilava je 5. maja 1992. iz Srbije stigla jedinica "arkanovaca" od oko 300 zločinaca.

Beli orlovi su učestvovali i u napadu na Trnovo (1. juna 1992.), zatim u zauzimanju Bileće (10. juna 1992.), Fazlagića Kule (17. juna) i drugih mjesta.[320]

I *Šešeljevci* su do kraja aprila 1992. na području *SAO Hercegovine*, zajedno sa drugim četničkim jedinicama, "obezbjeđivali granicu" da bi, povremeno, u civilnim odijelima, odlazili u neke djelove Mostara, radi diverzija i oružanih napada. Na području Bune (regija Mostar) *Šešeljevci* su stigli 12. aprila 1992, tražeći od pripadnika srpske stanice milicije da im se priključe u napadima na bošnjačko stanovništvo na lijevoj strani Neretve (u Rotimlju, Hodbini i Dubravama).[321]

Srpski četnički vojvoda i predsjednik Srpske radikalne stranke Vojislav Šešelj je 29. februara 1992, na prvi dan referenduma za nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu, stigao u Bosnu i Hercegovinu. U selu i manastiru Knežini, Naredbom 124, on je, "kao jedini srpski četnički vojvoda, koji je neposredno angažovan u sadašnjoj oslobodilačkoj borbi srpskoga naroda, sledeći tradiciju srpskih četnika, za izvanredne zasluge u ovom ratu, veliko junaštvo i pokazanu ratnu veštinu najistaknutijih četničkih komandanata", proglasio 18 novih četničkih vojvoda. Tako su u čin četničkog vojvode proizvedeni sljedeći "srpski junaci iz svih krajeva srpstva": Zdravko Abramović, Branislav Bakić, Srećko Radovanović, Slavko Crnić, Nedeljko Vidaković, Slavko Aleksić, Mitar Maksimović - Manda, Miroslav Vuković - Čele, Milisav Daković - Čeko, Tomislav Nikolić, Milan Lančužanin – Kameni, Zoran Dražinović - Čiča, Jovo Ostojić, Ljubiša Petković, Todor Lazić, Mirko Blagojević, Dragan Cvetković i Branislav Gavrilović – Brne.[322]

---

320 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 714, 716 i 737.

321 **Posebno izdanje**, br. 19, 5. juni 1992.; **Agresija...**, str 15; *Bilten MNO*, br. 9-10, 13. april 1992.; *Oslobođenje*, 25. mart 1992, str. 3.

322 AIIZ, inv. br. 7-59, Transkript priloga emitovanog na *Srpskoj televiziji*. Tom su prilikom četničke vojvode dale zakletvu, kojoj se "**radovala**" Romanija planina koja "**razgovora sa dušmanima nema**", a "**koju nije čula pedeset godina**". Ta je zakletva glasila: "**Zaklinjem se kao srpski četnički vojvoda, zaklinjem se Bogom i svetim Savom, da ću se svim svojim snagama boriti za slobodu srpskog naroda i obnovu jedinstvene Srpske države na Balkanu, koja će obuhvatiti sve srpske zemlje, tako mi Bog pomogao. Amin**" (Isto).

Jedna grupa *Šešeljevaca* prešla je krajem marta 1992. iz Srbije u Bratunac, Zvornik i Bijeljinu, gdje je Vojislav Šešelj izvršio smotru i u kasarni, sa oficirima JNA, dogovorio daljnje "borbene aktivnosti". Istovremeno su i na područje Bosanske krajine, posebno u banjalučku regiju, stigle grupe *Šešeljevaca*. Nakon počinjenih zločina u Bijeljini, Zvorniku i Skelanima, *Šešeljevci* su početkom aprila 1992. stigli na Pale i područje Sarajeva. Na području Sarajeva oni su locirani, uglavnom, na području Lukavice, Mojmila, Vraca i Grbavice. Grupa "šešeljevaca", u sastavu od približno 200 zločinaca, pod vođstvom Branislava Gavrilovića (poznat po zločinima izvršenim nad hrvatskim stanovništvom Vukovara, Borovog Sela i Borovog Naselja) prvi put je dejstvovala po Sarajevu 14. i 15. aprila 1992. u artiljerijskom napadu na terminal *Grasa*. Ta grupa je, zajedno sa drugim srpskim fašističkim formacijama, 21. aprila 1992. učestvovala u zločinačkom pješadisjko-artiljerijskom napadu na područje opština Novi Grad, Novo Sarajevo i Centar. Prije napada izvršena je smotra svih agresorskih jedinica na lokalitetu Spomen-parka Vraca, među kojima su se nalazile i Gavrilovićeve jedinice u maskirnim uniformama i sa bijelom trakom oko glave, radi raspoznavanja. Tim napadom, kao i njegovim operativnim pripremama, rukovodio je major Dragomir Krstović zajedno sa Gavrilovićem, Mišom Jovanovićem i Radomirom Spahićem.[323] JNA im je, takođe, pružila podršku, posebno oficir Krstović, koji je, pored toga što je imao glavnu komandu nad naoružanim srpskim formacijama i koordinaciju oružanih dejstava sa komandama JNA, neprestano

---

[323] **Posebno izdanje**, br. 1, 25. april 1992, br. 2, 28. april 1992. i br. 19, 5. juni 1992.; *Bilten MNO*, br. 26, 21. april 1992.; Isto, br. 35, 21. april 1992.

Uoči napada na Sarajevo (20. aprila 1992.) operativnom pripremom zločinačkih formacija SDS-a rukovodio je major JNA Dragomir Krstović "**U Štabu SDS-a svi planovi se detaljno razrađuju, izdaje se naređenje za mobilizaciju terorista i naoružanih formacija SDS-a. Krstović, koji se 20. aprila kod pukovnika Tomislava Taušana, načelnika Vojne bolnice u Sarajevu interesuje o zdravlju dvojice pogođenih vojnika JNA, izjavljuje: 'Osvetićemo to. Šta sad misli taj Kukanjac? Znate li gdje je granica srpska. Ta granica je čitav grad čoveče' i nastavlja: 'Ma oni su inače u grotlu, to im nije jasno, bre. Pa kad im prekinem struju i vodu, usmrdit će se. Minirali smo im ovaj put gore iznad Sokolović Kolonije, razrušili sve. Ne mogu nigde čoveče, sve im je blokirano. Pa neka sad mrdnu, sve to treba pobiti'. Pukovnik Taušan odgovara 'Ja se što kažu uzdam u boga i ja odoh u brdo'**".

otvarao vatru iz tenka.[324] Pored njega, u tom napadu na Sarajevo, direktno su učestvovali i sljedeći oficiri JNA: pukovnici Gagović, Kovačević i Tomislav Taušan, zatim kapetani Petković, Stojanović i drugi. Značajnu ulogu odigrali su i generalpukovnik Milutin Kukanjac, komandant 2. vojne oblasti, generalmajor Vojislav Đurđevac, zatim Dule Parezanović - ađutant generala Kukanjca i drugi.[325]

U napadu na Sarajevo Branislav Gavrilović je ranjen, a njegova se grupa našla u okruženju branilaca Sarajeva. Vojislav Šešelj je, interesujući se za njihov položaj iz Beograda, u kontaktu sa Gavrilovićem i zločinačkim štabom SDS-a na Palama, ultimativno poručio zločincu Radovanu Karadžiću "**da se njegovi ljudi moraju izvući iz okruženja sa Grbavice, inače će u protivnom povući sve svoje ljude sa svih frontova**". *Šešeljevci* su na području Sarajeva, uz veće gubitke, pretrpjeli više poraza od strane branilaca Republike Bosne i Hercegovine. Na području Bosanske krajine *Šešeljevci* se u većem broju pojavljuju krajem aprila 1992. Tako su u Banjoj Luci 24. aprila stigle veće grupe srpskih oružanih formacija – *Šešeljevci* i *Arkanovci*. *Arkanovci*, *Beli orlovi* i *Šešeljevci*, koji su na to područje stigli u sastavu Novosadskog korpusa JNA, kao i pripadnici oružanih formacija SDS-a, početkom maja 1992., nakon uzurpacije vlasti u Bratuncu, otpočeli su sa hapšenjem, odvođenjem i likvidacijom Bošnjaka. Za svakog ubijenog Bošnjaka rukovodstvo Srpske demokratske stranke im je isplaćivalo po 100 DM. U lukavičke kasarne (kraj Sarajeva) krajem maja 1992. stigla je grupa od tristo "šešeljevaca".[326]

Grupa *Šešeljevaca*, predvođena Slavkom Aleksićem, bila je uključena i u snajperisanje Sarajeva sa Jevrejskog groblja na Grbavici.[327]

---

[324] Isto. Nakon što su branioci i građani Sarajeva odbili agresorski napad i prešli u ofanzivu na dojavu pukovnika Pere Simovića iz Odjeljenja bezbjednosti Komande 2. vojne oblasti major Krstović bježi na Pale. Srpski zločinci "**uvidjevši da Krstović bježi traže da ga likvidiraju vrišteći kako je on to 'zakuhao'. U večernjim satima 21. aprila 1992. započinje prava kanonada, bombardovanje artiljerijom nedužnog stanovništva Sarajeva koje to u dosadašnjoj istoriji nije zapamtilo. Od ispaljenih granata stradaju majke, djeca i nedužni građani**".

[325] Isto.

[326] **Posebno izdanje**, br. 1, 25. april 1992 i br. 19, 5. juni 1992.; *Bilten MNO*, br. 35, 25. april 1992.

[327] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 687.

Krajem maja 1992. grupa *Šešeljevaca* na čelu sa Branislavom Gavrilovićem, je iz konclogora na Palama izvela 39 Bošnjaka i masakrirala ih u jednoj pećini na Romaniji, što je trebalo da predstavlja "vatreno krštenje" i "obuku" za jedan broj novih zločinaca. Žrtve su tako unakažene da čak ni neki zločinci iz grupe to nisu mogli gledati, zbog čega se Gavrilović naljutio i pod prijetnjom oružjem primoravao ih da i oni kolju nedužne ljude, pokazujući im lično "**kako se to radi**".[328]

Rojalisti i pripadnici *Srpske garde* bili su locirani, uglavnom, na području Foče, gdje su od početka agresije vršili svirepe zločine nad civilnim stanovništvom, ispoljavajući naročitu agresivnost u odvođenju i fizičkom maltretiranju građana bošnjačke nacionalnosti u fočanskim koncentracionim logorima.[329]

Tzv. *Vukovarci* su kao "iskusni borci", prema raspoloživim podacima, u agresiji na Bosnu i Hercegovinu i u borbenim dejstvima na području Kalesije, Sarajeva (Hrasno, Grbavica, Vraca) i drugim mjestima, a u sadejstvu sa JNA, aktivno učestvovali u genocidu, pljačkama, paljevinama i drugim zločinima. Tako je, primjera radi, jedna jedinica *Vukovaraca* 10. maja 1992. u selima: Bulatovci, Hajvazi, Memići i Brda izvršila brojne zločine nad Bošnjacima.[330]

U pripremi i izvođenju agresije na Bosnu i Hercegovinu značajnu ulogu imao je Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove, posebno njegov sekretar Petar Gračanin, koji je, pored materijalne pomoći ("uspostavljanja saradnje i svih vidova pomoći, posebno u oružju i municiji"), na teritoriji Bosne i Hercegovine upućivao i specijalne odrede milicije, koji su angažovani u borbenim dejstvima, genocidu i drugim zločinima, kao i obuci kadrova "Srpskog ministarstva unutrašnjih poslova". Tako su se sredinom 1992. među 5.000 agresorskih vojnika na Kupreškom platou i među 300 vojnika na Komaru nalazili i pripadnici specijalne jedinice Saveznog sekretarijata unutrašnjih poslova (SSUP-a). Po nalogu Petra Gračanina u Bijeljinu su krajem jula iste godine stigle dvije čete specijalaca SSUP-a.[331]

---

328 **Posebno izdanje**, br. 22, 22. juni 1992.

329 **Posebno izdanje**, br. 19, 5. juni 1992.

330 Isto; *Bilten MNO*, br. 57-58, 10. maj 1992.

331 **Dnevni izvještaj**, br. 16, 10. maj 1992, br. 74, 7. juli 1992. i br. 83, 16. juli 1992.; **Posebno izdanje**, br. 19, 5. juni 1992.; AIIZ, inv. br. 3-385.

Činjenice o učešću u agresiji na Bosnu i Hercegovinu i kontinuirani dolasci i upadi jedinica "Specijalne brigade" SSUP-a u Bosnu i Hercegovinu, sa zadatkom da učestvuju u "čišćenju terena", nedvosmisleno govore o ulozi tog saveznog organa i njegovoj umiješanosti u planove za osvajanje Bosne i Hercegovine i pripajanje "oslobođenih srpskih teritorija u Bosni i Hercegovini" Saveznoj Republici Jugoslaviji. Gračaninovo posredovanje kod "**uspostavljanja saradnje i svih vidova pomoći, posebno u oružju i municiji**", između "ministra" Miće Stanišića i generala Ratka Mladića, u cilju sinhroniziranja borbenih aktivnosti, dovoljno govori i o dugoročnijim planovima Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. Raspoloživi podaci, takođe, otkrivaju i Gračaninove kontakte sa pojedinim pripadnicima četničkih oružanih formacija, lociranih na Vracama u Sarajevu i drugim mjestima. Njegove su specijalne jedinice, u sadejstvu sa JNA i drugim srpskim oružanim formacijama i grupama, učestvovale u agresiji, genocidu i drugim oblicima zločina u Bosni i Hercegovini (u Bijeljini, Zvorniku, Sarajevu i drugim mjestima).[332]

Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije (javna i državna bezbjednost) imalo je značajnu ulogu u planiranju i izvršenju zločina u Bosni i Hercegovini. Slobodan Milošević je u svojstvu predsjednika Srbije, a preko ministara unutrašnjih poslova (Radmila Bogdanovića i Zorana Sokolovića), te šefa Službe državne bezbjednosti (Jovice Stanišića) i Službe javne bezbjednosti (Radovana Stojčića), imao neograničenu vlast nad srbijanskim MUP-om.[333]

---

[332] Isto; **Posebno izdanje**, br. 22, 22. juni 1992.; **Dnevni izvještaj**, br. 7, 1. maj 1992. i br. 19, 13. maj 1992.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 268-269.

[333] **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 105 i 107. U MUP-u Srbije je 1991. formiran "**Vojni štab**", sa Radmilom Bogdanovićem na čelu, a osnovu mu je činio Kadrovski komitet na čelu sa Zoranom Janaćkovićem. Članovi tog komiteta bili su još: Jovica Stanišić, Frenki Simatović, Radovan Stojčić i Radmilo Bogdanović (iz MUP-a Srbije). Oni su uspostavili bliske veze sa visokim oficirima JNA, kao sa generalima Životom Panićem (komandant Prve vojne oblasti), Božidarom Stevanovićem (komandant Prvog vazduhoplovnog korpusa, a kasnije komandanta RV i PVO) i Slavoljubom Đukićem (komandanta Teritorijalne odbrane Republike Srbije). Ti su oficiri JNA bili veoma lojalni Slobodanu Miloševiću (**ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 279 i 283).

Navedeni oficiri organizovali su 29. septembra 1991. neuspješan puč protiv generala Kadijevića, jer je general Adžić odbio da preuzme Kadijevićevu poziciju u SSNO-u (Isto, paragraf 284).

Jovica Stanišić je u ime Miloševića (pod njegovom kontrolom i ovlaštenjem) kontaktirao sa rukovodstvom SDS-a Hrvatske i Bosne i Hercegovine.[334] Sredstva i kadrovi srbijanskog MUP-a bili su direktno uključeni kao sredstvo u rukama Miloševića za učešće u zauzimanju Bosne i Hercegovine (i Hrvatske) i drugim oblicima zločina.[335]

Srbijanski MUP je bio uključen u formiranje i podršku brojnih oružanih formacija, angažovanim u vršenju zločina, obezbjeđujući kompletno logističku i drugu podršku.[336] To je ministarstvo u Bosnu i Hercegovinu slalo oružane formacije i grupe, kao što je to bilo i u aprilu 1992, kada je u Bosanski Šamac stigao jedan od vođa Dragan Đorđević (Crni) sa svojim ljudima.[337]

Pripadnici MUP-a Srbije su, zajedno sa "paramilitarnim" formacijama, učestvovali u napadu na Bosnu i Hercegovinu, i drugim oblicima zločina, kao, na primjer, kao januara 1993. u Skelanima i protiv Srebrenice.[338]

Jedna od prvih grupa koja je sadržavala te specijalne snage bila ja iz Knina (Hrvatska) i bila je poslana u Frušku Goru (Srbija) na obuku sa SDB. To obučavanje je organizovano od strane Frenkija Simatovića,[339] koji je obučavao Srbe iz Hrvatske krajine u Bubanj Potoku (u Nastavnom centru - vojnoj bazi JNA blizu Beograda).[340]

Reaktivirani su generali Ljubičić, Gračanin i Mamula, kao i niz drugih oficira, radi pružanja podrške i oko formiranja specijalnih jedinica policije i vojnih struktura u Hrvatskoj (Krajina) - Isto, paragraf 285.

[334] Isto, paragraf 108; Prisluškivani razgovor Radovan Karadžić - Novica Stanišić, 8. avgusta 1991.; 12. novembar 1991. i 21. decembar 1991.

[335] Isto, paragraf 114.

[336] Isto, paragraf 115, nap. 241. Najviše rukovodstvo MUP-a Srbije (Novica Stanišić, Frenki Simatović i Radovan Stojčić) je rukovodilo i organizovalo srpske snage u (Hrvatskoj i) Bosni i Hercegovini, koje su učestvovale u zločinima. To je ministarstvo, u sadejstvu sa JNA i Ministarstvom odbrane podržavalo, naoružavalo i koordiniralo razne paramilitarne formacije, uključujući i one pod komandom Arkana, te podržavali i olakšavali vršenje zločina i dr. (**ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 420 i 423).

[337] Isto, paragraf 117.

[338] Isto, paragraf 115, nap. 241.

[339] Isto, paragraf 119. Ta grupa je nakon obuke u potpunosti integrisana u Službu državne bezbjednosti MUP-a Srbije.

[340] Isto, Vidi : D. Gajić-Glišić, **SRPSKA VOJSKA**, Beograd 1992, str. 103. Frenki Simatović je bio komandant jedinica za specijalne operacije (**ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 119).

Srbijanski MUP je povremeno puštao zatvorenike i hapšenike pred suđenjem iz zatvora za zamjenu za njihovo učlanjivanje u specijalne jedinice. Oslobođenim kriminalcima su bile izdate SDB knjižice, koje su im dozvoljavale prolaz kroz policijske kontrolne tačke i granične prelaze. Oficirima specijalnih snaga bile su izdate identifikacijske karte SDB u Republici Srbiji, "Srpskoj Republici BiH" i "Republici Srpskoj Krajini", koje su im dozvoljavale putovanje širom teritorije bez zaustavljanja.[341]

U Službi državne bezbjednosti su bile uključene i jedinice kao što su: *Sivi Vukovi* i *Crvene beretke*, *Kajman*, *Škorpije*, *Plavi* i druge. Te jedinice postale su moćne oružane formacije u srbijanskom MUP-u pod kontrolom Slobodana Miloševića, čija je kontrola nad njima bila provođena kroz napredovanje u ostvarenju ciljeva u zajedničkom zločinačkom poduhvatu.[342]

Pripadnici specijalnih jedinica Službe državne bezbjednosti MUP-a Srbije (*Crvene beretke*) pod komandom Frenkija Simatovića su u toku 1991. tajno raspodijelili oružje, ručne granate i drugu opremu upotrebljenu za podsticanje zločina na području Knina. *Crvene beretke* su u sadejstvu sa JNA, *Belim orlovima* i drugim formacijama, u Mostaru u maju i junu 1992. uzele učešća u operacijama sa JNA. U toku tih operacija srpske snage, uključujući i oficire Službe državne bezbjednosti, bile su angažovane u vršenju brojnih zločina, među kojima su i ubistva velikog broja građana ne-Srba.[343]

Specijalne snage srbijanskog MUP-a bile su uključene u zločine u Bosni i Hercegovini. One su održavale prisustvo i aktivno učestvovale u ime Miloševića u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, genocidu nad Bošnjacima i drugim oblicima zločina. U toku 1994.

---

341 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 120. Te identifikacione karte dozvoljavale su im skrivanje činjenica da su bili iz Srbije (Isto).

342 AIIZ, inv. br. 2-2126, MUP /Ministarstvo unutrašnjih poslova/, Specijalna brigada policije, IKM /Istureno komandno mjesto/ - Trnovo, Depeša br. 113/95, 30. juni 1995. – Štabu policije Pale i dr.; Isto, inv. br. 2-2125, MUP, Specijalna brigada policije, IKM – Trnovo, broj: 118/95 – MUP- i drugima; Isto, inv. br. 2-2127, Štab policijskih snaga, IKM – Trnovo, broj: 150/95, 24. jula 1995. – Ministarstvu unutrašnjih poslova RS /Republike Srpske/ i dr.; **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragrafi 121 i 420.

343 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 122.

Crvene beretke su se borile u Bosni i Hercegovini pod komandom Frenkija Simatovića. Oni koji su ranije bili članovi Arkanovih *Tigrova*, još su primali plaću od Arkana, mada je njihov novac za životne potrebe bio isplaćivan od *Crvenih beretki*. Oni su bili instruirani da nikada javno ne priznaju da su bili iz Srbije.[344]

Specijalne snage Srbijanskog MUP-a kolaborirale su sa JNA u mjestima, kao što su Plitvice - Hrvatska i istočna Slavonija, sa *Vojskom Republike Srpska Krajina* i sa pristalicama Fikreta Abdića.[345] *Crvene beretke* su obučavale srpsku miliciju iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske i sarađivale sa SDS-om. Jedinice specijalnih snaga takođe su sarađivale sa srpskim oružanim grupama, kao što su *Beli orlovi* i grupom Branislava Vakića. Ta saradnja je uključivala i uvježbavanje i stvarnu borbu.[346]

Specijalne jedinice MUP-a Srbije su i u toku 1994. i 1995. učestvovale u borbenim operacijama u Bosni i Hercegovini, izvodeći ofanzivna dejstva (primjera radi: novembra 1994. protiv 5. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine i juna 1995. u zoni Sarajevo – Trnovo).[347]

Specijalne snage srbijanskog MUP-a snadbijevao je Milošević u svemu što je jedinica zahtjevala, jer su oni bili ovlašteni da operiraju u ime interesa Srbije, "bilo gdje u bivšoj Jugoslaviji ili ako je potrebno u svijetu".[348]

---

344 Isto, paragrafi 21, 123, 268-269, 687 i dr. Pripadnici specijalnih snaga Državne bezbjednosti Srbije upali su noću 7. maja 1992. u zgradu Poljoprivredne kooperative u Crkvini (Bosanki Šamac), gdje je bilo zatočeno 52 čovjeka, i ubili najmanje 16 zatočenika (Isto, paragraf 613. Preživjeli zatočenici su morali utovaravati tijela na kamion i počistiti krv i dijelove tijela u skladištu).

Jedinice specijalaca iz Niša su, takođe, dejstvovale po Sarajevu i drugim mjestima, ubijajući nedužne civile (**Agresija...**, str. 56).

345 Isto, paragraf 124. Pristalice Fikreta Abdića su pomagani od raznih jedinica za specijalne namjene, kao i od Arkanovih *Tigrova* (Isto, nap. 258).

346 Isto.

347 Isto, paragrafi 420 i 423; AIIZ, inv. br. 2-1653, Republika Srpska, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Štab policijskih snaga – Pale, Broj: 56/95, 6. juli 1995. – CJB /Centru javne bezbjednosti/ Štab policijskih snaga Vogošća.

348 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 125. Slobodan Milošević je u aprilu 2001. priznao da je obezbjeđivao finansije za, kako je on rekao, "snage sigurnosti i antiterorističke snage" (Isto).

Snage Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije (po dva voda iz odreda policije *Kajman*, *Plavi* i *Škorpija*) su, u sadejstvu sa drugim jedinicama, krajem juna 1995, učestvovala u borbenim operacijama protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine na objektu Lučevik (na komunikaciji Trnovo-Sarajevo).[349]

Jedinice MUP-a Srbije su sa združenim snagama *Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpska Krajina* i *Republike Srpske*, i tokom mjeseca jula učestvovale u ofanzivnim borbenim dejstvima na "**trnovskom**" i "**sarajevskom ratištu**".[350]

Snage MUP-a Srbije su učestvovale i u zločinima u i oko Srebrenice, "sigurne zone" Ujedinjenih nacija (od poslijepodnevnih sati 11. jula 1995. i kasnije).[351]

---

[349] AIIZ, inv. br. 2-2722, MUP /Ministarstvo unutrašnjih poslova Srpske Republike BiH/ Specijalna brigada policije, IKM Trnovo, Depeša br. 113/95, 30. juni 1995 – Štabu policije Pale i drugima; Isto, inv. br. 2-2723, MUP, Specijalna brigada policije, IKM-Trnovo, Broj: 118/95, 1. juli 1995.

[350] AIIZ, inv. br. 2-2871, Republika Srpska, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Kabinet ministra, Broj: 64/95, 10. juli 1995. – Komandantu Specijalne brigade policije i drugima; Isto, inv. br. 2-2127 i 2723, Štab policijskih snaga, IKM – Trnovo, Broj : 150/95, 24. juli 1995. – Ministarstvu unutrašnjih poslova RS i drugima.

[351] AIIZ, inv. br. 2-2871, Republika Srpska, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Kabinet ministra, Broj: 64/95, 10. juli 1995. - Komandantu specijalne brigade policije i drugima. Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je 10. jula 1995, "**na osnovu naređenja vrhovnog komandanta Oružanih snaga Republike Srpske, a u cilju slamanja neprijateljske ofanzive iz zaštićene zone Srebrenice**", izdalo sljedeće **naređenje** :

"**1. izdvojiti dio snaga MUP-a RS koji učestvuje u borbenim dejstvima na sarajevskom ratištu i uputiti kao samostalnu jedinicu u rejonu Srebrenice u toku sutrašnjeg dana 11. 07. 1995. g.**

2. u sastav jedinica ulaze drugi specijalni odred policije iz Šekovića, prva četa pjp cjb Zvornik, mješovita četa združenih snaga MUP-a RSK-a, Srbije i Republike Srpske i četa iz kampa Centra za obuku na Jahorini.

3. za komandanta jedinice MUP-a određujem Ljubišu Borovčanina zamjenika komandanta Specijalne brigade policije.

4. izvlačenje čete združenih snaga MUP-a RSK-a, Srbije i Republike Srpske sa trnovskog ratišta izvršiti u toku noći. Okupljanje jedinice izvršiti 11. 07. 1995. godine u popodnevnim satima.

5. komandant jedinice je dužan po dolasku na odredište stupiti u vezu sa načelnikom štaba korpusa generalom Krstićem" (Isto).

Jedna oružana jedinica bliska Službi državne bezbjednosti Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije koordinirala je na području Kiseljaka i Kreševa veoma uspješno sa snagama HVO-a, pod komandom Ivice Rajića, u vršenju zločina nad Bošnjacima.[352]

Fašisti Milana Martića iz Hrvatske (Knina), takođe su, učestvovali u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Martićevi specijalci su još 8. juna 1991. prvi put upali u Bosnu i Hercegovinu (Titov Drvar i Bosansko Grahovo), gdje su u Drvaru održali smotru svojih pristalica (oko četiristo pripadnika, među kojima je bio i jedan vod žena).[353]

Njegove pristalice su činili i državljani Bosne i Hercegovine - pripadnici SDS-a, demonstrirajući na taj način silu, radi daljeg širenja Miloševićeve nacističke tvorevine u kojoj će "svi Srbi živeti u jednoj državi". Martićeva formacija je bila dobro naoružana različitim tipovima naoružanja (automatsko, poluautomatsko, mitraljezi, ručni bacači, pa čak i topovi od 120 mm).[354]

Tokom druge polovine 1991. Milan Martić je, uz podršku i znanje najvišeg vojnog i policijskog rukovodstva SFRJ, kao i političkog rukovodstva Srbije, u cilju priprema agresije više puta upadao u Bosnu i Hercegovinu. Grupa *Martićevaca* (15 do 20 uniformisanih lica u

---

352 M. Vasić – Filip Švarm, **ZADAH ZLOČINA – SRPSKE PARAVOJNE FORMACIJE 1990. – 2000**, u : RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991. - 1999, Zbornik saopštenja i diskusije sa Okruglog stola, Beograd 2002, str. 245. U centralnoj Bosni i drugim mjestima srpske i hrvatske oružane formacije su sarađivale, vršeći brojne zločine nad Bošnjacima (Isto).

353 AIIZ, inv. br. 2-551, Informacija Ministarstva unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine o nekim pojavama i događajima koji su posebno uticali na usložnjavanje bezbjednosne situacije u Republici, od 11. juna 1991.; *Borba*, 11. juni 1991. Prilikom smotre jedinica na Sportsko-rekreativnom centru u Drvaru, Martić se na improvizovanoj govornici obratio jedinici i prisutnim građanima riječima: "**Mi smo ovdje došli kod bratskog naroda u posjetu, a ovom fazom završavamo i vježbu koju smo uspješno završili ovdje u Titovom Drvaru, i da ovo neće biti posljednja vježba na ovom području i da se ovom prilikom ukida vještačka granica između srpskog stanovništva Titovog Drvara i Kninske krajine**".

Poslije Milana Martića govorili su predsjednici skupština opština Titov Drvar (Dragan Knežević) i Donji Lapac (David Rastović).

354 Isto.

maskirnim uniformama) 8. septembra 1991. izvršila je napad na Stanicu javne bezbjednosti i oslobodila trojicu maskiranih i naoružanih pripadnika TO Banja Luka koji su uhapšeni i privedeni. Istog dana milicija je u vojnom vozilu uhapsila Martića, prilikom njegovog dolaska u Bosansku Krupu. To je povećalo uznemirenost građana i dovelo do blokade puteva. Po naređenju Petra Gračanina Martić je 9. septembra, nakon "dramatične noći" u Bosanskoj Krupi, pušten i isporučen Komisiji SSUP-a i SSNO-a na čelu sa generalom Aleksandrom Vasiljevićem (načelnik bezbjednosti JNA), koji su ga vojnim helikopterima ispratili za Knin, iako je za njim bila raspisana potjernica.[355]

U toku marta 1992. na područje Bosanske krajine, posebno na prostor šipovačke i jajačke opštine, upadale su grupe vojnih lica u šarenim maskirnim uniformama, sa žutim petokrakama koje su jedni zvali "vojna policija", drugi "crvene beretke", dok su ih treći nazivali *Martićevci*. Njihov dolazak donio je nemir na pomenutim područjima s obzirom da su otpočeli sa zločinima nad bošnjačkim i hrvatskim stanovništvom. U Šipovo se u drugoj polovini marta 1992. vojnim helikopterom spustio i Milan Martić.[356]

Iz Knina je krajem marta 1992. u Ilijaš stiglo oko pedeset policajaca *SAO Krajine*. "**Oni već danima obilaze kuće i stanove članova i simpatizera SDA, ali i SDP i ostalih nesrpskih stranaka, te neovlašteno legitimiraju, pretresaju i prijete...**".[357]

Agresorske jedinice, u čijim su se redovima, uglavnom, nalazili *Martićevci*, krajem maja 1992. u Bosanskoj Otoci, porušili su 70% stambenih objekata. Tom prilikom agresor je koristio i tenkove, a *Martićevci* su, ispred pješadije, postavili "živi zid" od četrdeset zarobljenih Bošnjaka iz Bosanske Krupe.[358]

---

355 *Vreme*, 16. septembar 1991, str. 24-25; *Oslobođenje*, 31. decembar 1991.-1. i 2. januar 1992, str. 4. Tako se Milan Martić u Knin vratio uz pomoć vojnog i policijskog rukovodstva SFRJ.

356 *Slobodna Bosna*, br. 22, 26. mart 1992, str. 4; *Oslobođenje*, 24. mart 1993, str. 3; Isto, 25. mart 1993, str. 5; Isto, 29. mart 1992, str. 3.

357 *Slobodna Bosna*, br. 22, 26. mart 1992, str. 5.

358 **Dnevni izvještaj**, br. 38, 1. juni 1992.

Tzv. *Martićeva srpska milicija* iz Kninske krajine je juna 1992, zajedno sa pripadnicima JNA i drugim zločincima, učestvovala u barbarskom pohodu na Brčko, vršeći masovne zločine. Pripadnici kninskih *crvenih beretki* su učestvovali i u zločinima nad Bošnjacima na području Prijedora i Kozarca, posebno u selu Hambarine, gdje su srpski fašisti poklali na hiljade civila, uglavnom Bošnjaka.[359]

Martićeve jedinice su učestvovale i u osvajačkim napadima i zločinima na području sjeverne Bosne. Poslije okupacije Dervente u Doboj je 12. jula 1992. došlo oko 2.000 "martićevaca", koji su "**pljačkali i otimali sve na što su naišli i tukli i ubijali one koji bi se tome suprotstavili, a u Celjskoj ulici br. 19. silovali su dvije djevojke pred njihovom majkom**". Sredinom jula *Martićevci* su angažovani i u pohodu na Odžak. Grupa *Martićevaca* iz Srbije je, nakon završene obuke u Kninu, zajedno sa specijalcima SSUP-a, sredinom 1992. učestvovala u zločinima na području Donjeg Vakufa, vršeći "**ubistva, uzimanje talaca i odvođenje civilnog stanovništva u koncentracione logore**". Avgusta 1992. u Han-Pijesak su, pored srpskih kolaboracionista iz Bosne i Hercegovine (tzv. domaći četnici) i znatnog broja agresorskih vojnika iz Srbije i Crne Gore (među kojima su bili i *Šešeljevci*, *Arkanovci*, *Beli orlovi* i drugi), stigli i *Martićevci*.[360]

Tzv. *dobrovoljci* iz Srbije i Crne Gore (kao posebne grupe oružanih formacija, odnosno četnika) bili su locirani na svim privremeno okupiranim dijelovima Republike Bosne i Hercegovine, učestvujući, zajedno sa ostalim agresorskim jedinicama, u borbenim dejstvima i zločinima nad civilnim, uglavnom, bošnjačkim stanovništvom.[361]

Na Pale je u noći između 12. i 13. aprila 1992. helikopterima JNA stigla nova grupa srpskih *dobrovoljaca* iz Srbije i Crne Gore. Sljedećega dana JNA je otpočela sa mobilizacijom srpskog stanovništva u opštini Rudo, a mobilisani su krenuli u pravcu Višegrada i Kalinovika.[362]

---

[359] **Agresija...**, str. 59; **Dnevni izvještaj**, br. 118, 20. avgust 1992.

[360] AIIZ, Informacija MUP-a, br. 2-1346/24 od 29. jula 1992.; **Dnevni izvještaj**, br. 82, 15. juli 1992, br. 83, 16. juli 1992. i br. 127, 29. avgust 1992.

[361] **Posebno izdanje**, br. 19, 5. juni 1992.

[362] **Agresija...**, str. 25.

Među *dobrovoljcima* iz Srbije i Crne Gore posebno mjesto je pripadalo *Srpskim sokolovima* Siniše Vučinića, *miliciji* Dragoslava Bokana, zatim četničkom Gvozdenom puku *Pavle Đurišić* i četničkim odredima *Vuk Kalajit*, *Janković*, *Dragan Nikolić*, *Zaga*, i dr., kao i tzv. *vikendašima*, *veteranima* iz agresije na Hrvatsku, licima koja su bila u *Legiji stranaca* i drugim četničkim formacijama neutvrđenih naziva. Ti *dobrovoljci* u svojoj ekstremnosti nisu nimalo zaostajali za pripadnicima naprijed spomenutih oružanih formacija, mada im je "uža specijalnost" bilo klanje Bošnjaka, ubijanje bošnjačkih žena i pljačkanje društvenih i privatnih dobara koje su organizovano u kolonama teretnih kamiona-šlepera odvozili u Srbiju i Crnu Goru.[363]

Velikosrpski agresor je, u saradnji sa rukovodstvom SDS-a, krajem juna 1992. intenzivirao dovođenje "svježih četničkih jedinica" iz Srbije i Crne Gore na područje Bosne i Hercegovine, posebno Sarajeva. Nakon što je general Mladić sredinom 1992. ocijenio da su "srpske snage" nedovoljne za realizaciju njegovog fašističkog plana za zauzimanje Dobrinje i zadržavanje kontrole nad Aerodromom, izvršena je dodatna mobilizacija oružanih formacija na području Lukavice, Nedžarića, Ilidže i Rajlovca. Međutim, zbog katastrofalnih rezultata, zločinac Ratko Mladić je tražio hitan sastanak sa Karadžićem i ostalim čelnicima Srpske demokratske stranke. Na tom sastanku, koji je održan u "**sjedištu srpskog MUP-a i pravosuđa**" u prostorijama bivšeg zatvora na Kuli (kome su prisustvovali Radovan Karadžić, Nikola Koljević, Momčilo Mandić i general Ratko Mladić sa saradnicima), Mladić je detaljnije izložio "**tešku situaciju**" i nagovijestio neuspjeh "**operacije Dobrinja**", ukoliko se hitno ne dobave nove snage i borbena sredstva, prije svega, granate za artiljeriju, kao i "**iskusni oficiri**", čiji se "**nedostatak osjetio u odlučujućim borbama, što je bio slučaj sa Pofalićima i brdom Žuč**". Ocijenjeno je, takođe, da, zbog sve jačeg pritiska svjetske javnosti kao i, kako su zaključili, "**okretanja UNPROFOR-a na njihovu štetu**", najdalje do 28. juna moraju zauzeti Dobrinju i dio Nedžarića što bi, kako su smatrali, omogućilo da Aerodrom ostane pod srpskom kontrolom. Inače, na sastanku su iznesene brojne optužbe na

363 **Dnevni izvještaj**, br. 18, 12. maj 1992, br. 19, 13. maj 1992. i br. 74, 7. juli 1992.; **Posebno izdanje**, br. 22, 22. juni 1992.; *Bilten MNO*, br.15, 16. april 1992., br. 18, 21. april 1992., br. 35, 25. april 1992.; *Oslobođenje*, 9. oktobar 1993, str. 8; *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, 102/02-795, 24. januar 1993.

račun UNPROFOR-a u tonu otvorenog neprijateljstva, iz čega se, nedvosmisleno moglo zaključiti da su srpski fašisti bili spremni i na oružane incidente i sukobe sa pripadnicima UNPROFOR-a.[364]

Nakon toga, počelo je pregrupisavanje raspoloživih "**srpskih snaga**" na lokalitetu Lukavice, Kasindola, dijela Dobrinje, Ilidže, Rajlovca i Aerodroma, a Ratko Mladić i Momčilo Krajišnik su bili zaduženi da istog dana iz Srbije i Crne Gore obezbijede hitan dolazak novih jedinica, municije i hrane, prije svega, brašna.[365]

Poslije toga 24. i 25. juna 1992. uslijedio je dolazak 300 *Šešeljevaca* u kasarnu Lukavica. Da bi im se obezbjedio smještaj, odlučeno je da se jedan broj logoraša sprovede do Vrbanje mosta i pusti, što je i učinjeno. Držeći se preciziranog roka (28. juna) i zahvaljujući novopridošlim fašistima, general Mladić je odmah organizovao ofanzivu prema "neosvojenom" dijelu Dobrinje. Pored toga, iz Stare Pazove je u kasarnu Lukavica stiglo obavještenje da sa Starog sajmišta 27. juna 1992. polaze četiri autobusa *dobrovoljaca*, odnosno *Belih orlova*, te je zatražen njihov prihvat na Palama, uz napomenu da su "odmah spremni za borbu". Zbog nedostatka prostora u kasarni, Mladić je preko Karadžića izdejstvovao da se još jedan broj logoraša (žene i djeca) iz Dobrinje i Hadžića premjesti u zatvor na Butmiru, što Momčilo Mandić nije rado prihvatio zbog "pretrpanosti prostora", dok bi se ostatak logoraša u kasarni, vjerojatno, koristio kao živi štit u slučaju napada na kasarnu.[366]

Sa druge strane, Momčilo Krajišnik je, preko "prijatelja", bez problema uspostavio kontakt sa štabom *Arkanovaca* i obezbjedio veliku grupu četnika, uz napomenu da će ih, "**ako treba, doći i više hiljada**". Po naređenju Momčilovog brata Mirka Krajišnika ta grupa "**mora kako god zna da bude u Sarajevu u subotu 27. juna 1992. do 10.00 sati**". Krajišnik je, takođe, obaviješten da je u garnizonu JNA u Kremnima kod Užica jedan šleper natovaren granatama, uz zahtjev da se pošalje još jedan kamion, jer "toga ima dosta", dok su šleperi koji su otišli u Kragujevac po municiju i granate spremni za

---

364 **Posebno izdanje**, br. 24, 28. juni 1992.

365 Isto.

366 Isto.

polazak u Sarajevo. U vezi sa tim, u poruci je naznačeno da u Kragujevcu, za sada, ne mogu isporučivati ovu "robu" zbog "domaćih potreba", kao i činjenice da je prije nekoliko dana jedan šleper upućen u kasarnu Lukavica, stigao na odredište. Istovremeno, više šlepera brašna, ulja i šećera pristiglo je u Rajlovac i Lukavicu i istovareno u UPI-jevom distributivnom centru, odnosno zgradi *Klimamonta*.[367]

Raspoloživi podaci potvrđuju upućivanje četničkih jedinica iz Srbije i Crne Gore i na područje istočne Hercegovine gdje je, po mišljenju Karadžića i Mladića, "**situacija kritična**" i "**može da ugrozi kompletnu teritoriju Srpske republike BiH i čitavu koncepciju stvaranja zajedničke srpske države**". U kasarni Lukavica, takođe, bilo je i novih oficira JNA, koji su, vjerojatno, uz veliku novčanu nadoknadu, stigli iz Srbije i odmah raspoređeni na položaje, posebno artiljerijske, oko Sarajeva. Pored toga, 25. i 26. juna 1992. zapaženo je pregrupisavanje i pojačavanje artiljerijskih položaja oko Sarajeva. To je potvrđeno i tokom 27. juna, intenziviranjem agresorskih napada na lokalitetu Aerodroma i obližnjih naselja, posebno Dobrinje, Nedžarića i Butmira, a u sklopu Karadžićevog zahtjeva da u krugu od 5 km od Aerodroma svi lokaliteti moraju biti "etnički čisti".[368]

Krajem juna i početkom jula 1992. oko 300 pripadnika "specijalnih snaga" iz Srbije je prebačeno na područje sjeveroistočne Bosne, 200-300 *Arkanovaca*, te 100-150 tzv. *knindži*, dok je na područje Hreše, Crepoljskog i Vučje Luke pristiglo oko 5.000 četnika. U isto vrijeme su na položaje srpskih oružanih formacija, koje su rušile Goražde, iz Crne Gore sletjeli helikopteri dovlačeći nove *dobrovoljce*, a koji su od 8. do 10. jula spalili više goraždanskih sela protjeravši, po već ustaljenom scenariju, cjelokupno bošnjačko stanovništvo.[369]

U prvoj polovini jula 1992. srpske oružane formacije na Palama brojale su oko 10.000 vojno sposobnih lica. U Vogošći se tada nalazila veća grupa oružanih formacija: *Arkanovci*, *Šešeljevci* i *Beli orlovi*, kojima su komandovali viši oficiri JNA, a koji su bili naoružani

---

367 Isto.

368 Isto.

369 **Dnevni izvještaj**, br. 68, 1. juli 1992. i br. 77, 10. juli 1992.

savremenim pješadijskim naoružanjem (svi su nosili i duge noževe) brojnosti oko 300 pripadnika.[370]

Ratko Adžić je svakodnevno vršio smotru četničkih formacija brojnosti oko 500-600 ljudi, koje je upućivao na borbene položaje oko Ilijaša, odakle su vršili neprekidne napade na područja Breze i Visokog. U to vrijeme na Pale su svakodnevno autobusima i kamionima stizali *dobrovoljci* iz Beograda, Čačka, Valjeva i drugih gradova Srbije, koji su, uglavnom, smješteni zajedno sa *Arkanovcima* i *Šešeljevcima*, po hotelima na Jahorini, u ugostiteljskim objektima i motelima na području Pala, Korana, Renovice, u Kalovitim brdima, u domu na Majdanima, Carevim Vodama i u Mokrom. Na tom području nalazili su se i štabovi i centri za obuku (u Mokrom je bio smješten regrutni centar *srpskih oružanih snaga*).[371]

Upućivanjem ljudstva i tehnike iz Srbije i Crne Gore u Bosnu i Hercegovinu rukovodio je SSNO. To potvrđuje i činjenica da je potpukovnik Stevan Nikolić, zvani "Kriger", krajem juna 1992. obavijestio Srećka Radovanovića (rezervnog majora) kako je general Delić iz Beograda, uz saglasnost generala Mladića odobrio pojačanje agresorskih jedinica u Pelagićevu.[372]

O učešću oružanih formacija i grupa iz SR Jugoslavije u agresiji na Bosnu i Hercegovinu govore brojni dokumenti. Među njima ukazujemo i na dokumenta koja su pronađena kod agresorskog vojnika Petra Zelena, iz Bačke Palanke, a koji je poginuo na ratištu u Brčkom. Naime, kod njega je pronađena potvrda Vojne pošte 9840 Brčko, u kojoj stoji da se pomenuti "vojni obveznik" nalazi na ratištu u sastavu *dobrovoljačke čete* iz Novog Sada, kojom je komandovao Mirko Žugić, koji je tu potvrdu i potpisao. Pored toga, kod Zelena je pronađen i bedž s natpisom *Bačka Palanka – Gerila*.[373]

---

370 **Dnevni izvještaj**, br. 72, 5. juli 1992, br. 77, 10. juli 1992, br. 79, 12. juli 1992. i br. 80, 13. juli 1992. Među pripadnicima *Belih orlova* je bio i Vasilije Popović, koji je učestvovao i u agresiji na Republiku Hrvatsku (oko Knina).

371 Isto.

372 **Dnevni izvještaj**, br. 68, 1. juli 1992.

373 **Dnevni izvještaj**, br. 107, 9. avgust 1992.

Srpske oružane formacije i grupe iz Srbije, Crne Gore i Hrvatske, rangirane od jedinica specijalnih snaga srbijanskog Ministarstva unutrašnjih poslova do većih organizovanih grupa i manjih jedinica, uglavnom su učestvovale u zločinima u Bosni i Hercegovini i borile se u sadejstvu sa JNA i kasnije Vojskom Jugoslavije, te kolaboracionističkom Vojskom Republike Srpske, ponekad i nezavisno. Slobodan Milošević je podržavao i ostvarivao uticaj nad tim formacijama i grupama, znajući da su vršile brojne zločine.[374]

Jedna formacija dobrovoljaca iz Srbije pod komandom izvjesnog "Peki"-a izvršila je veći broj egzekucija Bošnjaka iz "sigurne zone" Ujedinjenih nacija Srebrenica jula 1995.[374a]

Broj srpskih oružanih formacija i grupa iz Srbije i Crne Gore, kao i Republike Hrvatske, koje su učestvovale u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima, te drugim oblicima zločina, teško je utvrditi. Miloš Minić tvrdi da je samo do 14. avgusta 1992. oko 100.000 ljudi iz Srbije ratovalo na "**ratištima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini**". Od tog broja samo je iz Vojvodine bilo 40.000 ljudi "**u tim ratovima i na tim ratištima**".[375]

Vojislav Šešelj je, po njegovom iskazu, poslao "**oko 30.000 dobrovoljaca gde god su se Srbi borili**", a Milošević ih opremao oružjem, municijom, davao im na raspolaganje kasarnu u Bubanj Potoku, prijevoz do frontova i dr.[376]

---

374 **ICTY**, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 21.

374a AIIZ, inv. br. 2-3042, Republika Srpska, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska stanica Bratunac, 9. aprila 2004, SLUŽBENA ZABILJEŠKA.

375 M. Minić, **RATOVI U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991. - 1995,** Sarajevo – Minhen - Novi Sad - Zagreb 2002, str. 101.

376 M. Bojić, **JNA JE RADILA NA RUŠENJU REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, u : F. Ademović, nav. dj., str. 87, nap. 3.

6. **Oružane formacije Saveza komunista - Pokreta za Jugoslaviju**

Jedan od koordinatora i neposrednih organizatora formiranja i naoružavanja srpskih oružanih formacija na teritoriji Bosne i Hercegovine bio je i Savez komunista - Pokret za Jugoslaviju (SK - PJ) i njegov Narodni front. Naime, riječ je o političkoj partiji, koja je, nakon propasti jugoslavenske komunističke organizacije, linijom komandovanja okupila sve oficire i građanska lica na službi u JNA, kao i značajan broj boračkih organizacija, Saveza rezervnih vojnih starješina, deklarisanih Jugoslavena i sve one koji su, uglavnom, podržavali Miloševićevu politiku i bili spremni da se za "spas" Jugoslavije i vojno angažuju.[377]

S obzirom na to da je SK - PJ okupljao, uglavnom, pripadnike JNA i time, ustvari, činio poluvojnu organizaciju pod okriljem JNA, odnosno produženu ruku JNA, ta partija je, u neposrednoj saradnji sa najvišim vojnim rukovodstvom SFRJ i političkim i vojnim vođstvom Srbije i Crne Gore, značajnu aktivnost usmjerila na formiranje posebnih vojnih jedinica, koje su se "**odmah stavile pod rukovodstvo prve nadležne komande JNA**". Ta činjenica pokazuje da je SK - PJ direktno učestvovao u planiranju, pripremanju i izvođenju agresije na Bosnu i Hercegovinu. U tim aktivnostima posebno su bili angažovani general Stevan Mirković, zatim penzionisani pukovnik Budimir Đorđić i drugi.[378]

Djelatnost SK - PJ na formiranju i naoružavanju vojnih formacija, posebno je bila evidentna na području Bosanske krajine, dijela Semberije i Posavine, te Dobojske regije.

---

377 N. Duraković, nav. dj., str. 245-246. U redovima te partije bilo je 99 posto Srba.

378 Isto; **Dnevni izvještaj**, br. 7, 1. maj 1992.

Regionalni odbor SK - PJ je, na području Bosanske krajine, u saradnji sa pojedinim članovima Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata – SUBNOR-a, zatim bivšim logorašima i penzioniranim oficirima JNA, u te jedinice angažovao oko 5.150 lica. Specificirajući po opštinama jedinice i njihove pripadnike, taj odbor je 15. januara 1992. dostavio dopis Jugoslavenskom odboru SK - PJ, tražeći da im obezbjedi isto toliko komada cijevi.[379]

Opštinski odbor SK - PJ za Modriču, sa svojim predsjednikom Vojom Radiškovićem (komercijalni direktor PP *Hemija*), koji se aktivno uključio u pripremu agresije na Bosnu i Hercegovinu, u svoje spiskove je uveo 445 lica, za koje je 20. marta 1992. načinio specifikaciju potrebnog naoružanja i opreme. Tom je prilikom zatraženo 300 automatskih i 100 poluautomatskih pušaka, 40 puškomitraljeza, 10 pušaka M-48, 50 komada automata "škorpion" i dr, kao i odgovarajuća municija.[380]

I na području Doboja i Teslića pravljeni su spiskovi lica koja su se prijavila kao *dobrovoljci* za popunu ratnih jedinica JNA, u čemu je svoj "**doprinos**" dao i SK - PJ.[381]

JNA je naoružavala pripadnike i simpatizere SK - PJ. Oni su to naoružanje, koje im je obezbjeđivala i izdašno dijelila njihova "mati", koristili u agresiji na Bosnu i Hercegovinu i zločinima nad nenaoružanim civilnim stanovništvom. Među pripadnicima SK - PJ je bio izvjestan broj neposrednih izvršilaca "razularenog velikosrpskog nacionalizma i fašizma". Tako su, primjera radi, pripadnici SK - PJ iz sela Vranjak, Dugo Polje, Botajica i Miloševac, zajedno sa JNA i drugim srpskim zločincima, 3. maja 1992. učestvovali u osvajačkom pohodu na Modriču. Gavro Drinić iz rukovodstva SK - PJ, raniji načelnik policije u Modriči, ušao je u grad sa šest transportera i zauzeo Radio, zgradu Skupštine opštine, Stanicu milicije i dr. Predrag Lasica, čelnik paljanskog odbora SK - PJ, učestvovao je u zločinima nad Bošnjacima Pala.[382]

---

379 **Dnevni izvještaj**, br. 110, 12. avgust 1992.

380 Isto; **Dnevni izvještaj**, br. 184/185, 26. oktobar 1992.

381 Isto.

382 **Dnevni izvještaj**, br. 9-11, 5. maj 1992. i br. 75, 8. juli 1992.; S. i B. Šator, **RAT U ODŽAČKOJ POSAVINI** (rukopis), Zenica, 1993, str. 4.

7. **Strani plaćenici**

U nedostatku potrebnog broja ljudstva na frontu velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti dovodili su i uključivali u borbena dejstva i strane plaćenike (strani državljani). Na osnovu raspoloživih podataka pouzdano se može utvrditi da su se u sastavu agresorskih jedinica borili i strani državljani - plaćenici, uglavnom, Ukrajinci, Rusi i Rumuni. Angažovanjem stranih državljana u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu bavila se jedna specijalizovana agencija u Beogradu, kojom je rukovodio Vojislav Šešelj.[383]

Organizovano regrutovanje stranaca u jedinice *Vojske Republike Srpske* išlo je preko *Biroa Republike Srpske* u Beogradu,[384] gdje je bio

---

383 *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, br.102/02-79; Isto, br. 102/02-239, 28. oktobar 1992.; *Oslobođenje*, 13. mart 1993. i 1. mart 1994.; AIIZ, inv. br. 2-793.

384 AIIZ, inv. br. 5342 i 5352, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ. Taj biro je formiran 1992. Prvi šef je bio Dutina, zatim Momčilo Mandić. Biro je jedno vrijeme formalno bio u nadležnosti "**vlade**" *Republike Srpske*, a kasnije je odlukom R. Karadžića, predsjednika *Republike Srpske*, proglašen "za instituciju republike, a ne Vlade". Bio je smješten u Ulici Moše Pijade u zgradi saveznih robnih rezervi i imao je oko 25 zaposlenih (AIIZ, inv. br. 5352, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.).

Biro se bavio pitanjima vezanim za potrebe građana i rješavanjem brojnih pitanja za potrebe kolaboracionističke *Republike Srpske*. Tako su u tom organu obezbjeđivane različite putne isprave i organizovane posjete za predstavnike *Republike Srpske* drugim zemljama, zatim prihvat humanitarne pomoći iz Jugoslavije i inostranstva, zbrinjavanje ranjenika pri izlasku iz bolnica i rehabilitacionih centara, dolazak stranih novinara i političara koji su obilazili *Republiku Srpsku* i dr. Major Đogo je bio zadužen za rješavanje svih vojnih pitanja za potrebe *Vojske Republike Srpske* u Beogradu. On je februara 1993. ranjen na Jahorini, odakle je prebačen helikopterom JNA u Beograd na

zaposlen i major Jovan Đogo. On je bio zadužen za vojna pitanja od interesa za tu kolaboracionističku vojsku, uključujući i prihvat vojnika *dobrovoljaca* iz Savezne Republike Jugoslavije i drugih istočnoevropskih država i njihovo upućivanje u Bosnu i Hercegovinu.[385] Iz tog su Biroa strani plaćenici upućivani, uglavnom, u *Glavni štab Vojske Republike Srpske* (lično general majoru Mići Gruboru, koji je vršio dužnost načelnika personalne uprave *Glavnog štaba Vojske Republike Srpske*), odakle su upućivani u korpuse.[386]

Među žrtvama u agresorskom napadu na Jajce, krajem oktobra 1992. je identifikovano devet vojnika državljana Ukrajine, Rusije i Rumunije. U iskazu jednog od zarobljenih vojnika, koji je na jajačko ratište stigao iz Ukrajine, navodi se da je angažovan preko jedne specijalizirane agencije u Beogradu, koja se bavi angažovanjem stranih državljana u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, te da je on sa 15 svojih prijatelja trebalo da, nakon ulaska u Jajce, od iste agencije dobije 3.000 DM. Slične izjave septembra 1992. istražnim organima Armije Republike Bosne i Hercegovine dali su i rumunski državljani uhapšeni u toku agresorskog napada na sarajevsko naselje Stup.[387]

Agresor je u kontinuitetu dovodio stalne kontingente stranih plaćenika na bosansko-hercegovačko ratište i time popunjavao svoje jedinice. Tako su, sredinom 1992, u redovima srpskih "dobrovoljačkih jedinica" na području Ilijaša, pod komandom Ratka Adžića, djelovale

---

Vojno medicinsku akademiju. Nakon oporavka preuzeo je pomenutu dužnost u Birou. Preko njega su obezbjeđivani svi dogovori ili veze sa kojima su vojni obveznici vraćaju u Republiku Srpsku. Na taj je način iz Jugoslavije prisilno mobilisano i prebačeno u Bijeljinu u kasarnu (4.500 mobilisanih za *Republiku Srpsku Krajinu* i 1.500 *Republiku Srpsku*, gdje su, po dobivanju vojničke odjeće, vozilima prebacivani u jedinice u koje su raspoređeni (Isto; AIIZ, inv. br. 5342, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.).

385 AIIZ, inv. br. 5342, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.

386 Isto. Jedinice određene za prijem i prihvat plaćenika bile su: *Beli orlovi*, Diverzantsaki odred Sarajevsko-romanijskog korpusa kojim je komandovao major Srđan Knežević, zatim 1. sarajevska brigada (u jedinicu vojvode Slavka Aleksića, koji je držao liniju na Jevrejskom groblju), te "**ponekad neka od brigada Sarajevsko-romanijskog korpusa ...**" (Isto).

387 *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, br. 102/02-79; Isto, br. 102/02-239, 28. oktobar 1992.; *Oslobođenje*, 13. mart 1993. i 1. mart 1994.; AIIZ, inv. br. 2-793.

i vojne formacije iz Ukrajine. Ti su plaćenici, obučeni u crnim uniformama, vršili masovne zločine nad Bošnjacima, koristeći pri tom, osim pješadijskog naoružanja, i predmete za mučenje i nanošenje teških tjelesnih povreda, kao što su, na primjer, šipke za vađenje očiju i dr.[388]

U prvoj polovini novembra 1992. agresor je doveo novi kontingent stranaca: 600 Rumuna na Ozren i 200 Rusa u Vogošću. Plaćenici iz Rumunije, Rusije i Ukrajine, su u prvoj polovini novembra 1992. učestvovali i u napadima na Žuč.[389]

Sergej Viktor Suharov (Rus) je od 25. oktobra 1992. do 26. aprila 1993. "**učestvovao u borbenim dejstvima Vojske Republike Srpske**".[389a]

Agresor je u osvajačkome pohodu na brdo Žuč u drugoj polovini januara 1993. u svojim redovima imao i oko 200 Rusa. Istovremeno se i jedan broj Ukrajinaca nalazio na Ilidži, dok je u Kalinovik početkom februara stigao kompletan odred od 600 Rusa, a u Zvornik "**stiglo 17 ruskih specijalaca, koji su odatle odmah prebačeni na neuralgična područja u rejonu Srebrenice**". Neophodno je ukazati i na činjenicu da veliki broj Ukrajinaca, koji su u Bosni i Hercegovini bili angažovani u sastavu jedinica UNPROFOR-a, po povratku sa "mirovnih" zadataka,

---

388 **Dnevni izvještaj**, br. 56, 19. juni 1992.

389 *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, br. 102/02, 16. novembar 1992.

389a AIIZ, inv. br. 2-3033, Komanda 2. lake pješadijske brigade, Broj ev. 08-357/93, 25. april 1993, POTVRDA. Major Boro Antelj, komandant 2. lake pješadijske brigade, je 25. aprila 1993. izdao POTVRDU kojom je potvrdio da je Suharov u navedenom periodu "**učestvovao u borbenim dejstvima Vojske Republike Srpske**" i naveo da "**i dalje zadržava status vojnika Vojske Republike Srpske...**" (Isto).

Rajko Mijanović, pomoćnik komandanta za obavještajno-bezbjednosne poslove Komande 2. lake pješadijske brigade, je 20. septembra 1993. izdao ODOBRENJE da Sergej Suharov "**za svoje vlastite potrebe može u vrijednosti od 200 DM da kupi : kafa, cigarete, duhan**" (AIIZ, inv. br. 2-3033/1, Komanda 2. lake pješadijske brigade, Pov. br. 09-666, 20. septembar 1993, ODOBRENJE).

Suharov je imao pasoš od World Service Authority, br. 233108, koji je izdat 21. oktobra 1991, od USA kancelarije u Vašingtonu (Washington D. C. USA). Taj dokument (izdat od World Service Authority Administration of the World Govermment of World Citizens) je bio važeći za putovanje u sve zemlje, izuzev ukoliko nisu zahtijevale vizu. Dokument se nije mogao prenijeti na drugu osobu. Na zahtjevu za vizu adresa je bila : LEGIJA STRANACA (AIIZ, inv. br. 2-3033/2-6).

mijenjali su odjeću sa oznakama UN-a odjećom srpskih fašističkih *dobrovoljaca*, gdje su ubijali Bošnjake, silovali njihove žene, rušili, pljačkali i palili njihova sela i gradove, te vršili i druge zločine.[390]

Početkom 1993. u agresorskim redovima učestvovalo je i oko 2.500 ruskih plaćenika na frontu u Bosni i Hercegovini. Od tog broja samo na Majevici bilo ih je oko 150. U velikoj srpskoj ofanzivi na Teočak, u prvoj polovini marta 1993, za artiljerijskim oruđima bili su ruski plaćenici u sklopu dvije četničke brigade.[391] Tokom srpske ofanzive na Olovo "**pominjao se dolazak**" 2.000 ruskih plaćenika u Ilijaš. I na Grbavici je bilo više ruskih jedinica.[392] Neki potporučnik Bikov je u "**vojsci bosanskih Srba**" postao kapetan i "**komandir tenka**". Specijalac Igor Vasiljević Guskov je obučavao specijalne jedinice u Bijeljini. Nakon što je učestvovao u agresorskim redovima u sjeveroistočnoj Bosni otišao je u Drvar i uzeo učešća u ofanzivnim dejstvima na Grabežu kod Bihaća. U borbenim dejstvima na pravcu Lončari - Orašje učestvovao je i odred koji je bio sastavljen od ruskih plaćenika, pod komandom Mihaila Posthimanova. Pored toga, na strani srpskog agresora učestvovali su i drugi ruski specijalci, kao što je slučaj na području sjeveroistočne Bosne, gdje su ruski plaćenici bili angažovani kao posada i komandiri artiljerijskih baterija.[393]

Jedna grupa Kozaka (oko 400) predvođenih desetoricom ruskih oficira-specijalaca, početkom marta 1993. je učestvovala u ofanzivnim dejstvima na području Orašja i Gradačca.[394] Pored toga, Kozaci su

---

390 *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, br.102/02-780, 26. januar 1993. U toku 1993. u Sarajevsko-romanijski korpus stigla su četiri Rusa, dva Bugara i jedan Rumun (AIIZ, inv. br. 5342, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ.).

391 *Oslobođenje*, 13. mart 1993.

392 *Oslobođenje*, 1. mart 1994. Jedan strani novinar je uočio prebacivanje više ruskih jedinica na Grbavicu. Nakon što je to "otkrio" pokušao ih je snimiti, međutim, zbog toga je doživio niz neprijatnosti.

393 *Press-centar Armije Republike Bosne i Hercegovine*, br. 102/02-1054, 7. mart 1993.; *Oslobođenje*, 1. mart 1994.

394 Isto. Interesantno je istaći da su, na primjer, kod Teočaka, borci Armije Republike Bosne i Hercegovine primjetili da su se srpski zločinački komandanti posebno angažovali kako bi na bojištu sklonili tijela pojedinih poginulih fašista. Riječ je, naime, o tijelima ubijenih Rusa iz bataljona plaćenika jačine oko 300 ljudi (Isto).

uzeli učešća i u agresorskom napadu na Trebević, zatim u blizini Vrbanja mosta i na Stupskom brdu na području grada Sarajeva.[395]

Jedan broj Rusa (Roman Mališev, Jurij Šarapov, Denis Kvarcov i drugi) je i u drugoj polovini 1994. učestvovao u napadu na Moševačko brdo.[396] I u toku 1995. strani plaćenici su stizali u Bosnu i Hercegovinu, gdje su učestvovali u oružanim napadima protiv Republike.[397]

U napadu i zauzimanju "sigurne zone" Ujedinjenih nacija Srebrenice, od 6. – 11. jula 1995. učestvovalo je nekoliko Rusa i Grka.[397a]

---

395 *Oslobođenje* 1. mart 1994.

396 AIIZ, inv. br. 2-2390, Komanda odreda SRK, Str. pov. br. 01/511, 17. oktobar 1994. Komandi SRK. Te je godine u Sarajevsko-romanijski korpus došlo pet Rusa i jedan Bugar (AIIZ, inv. br. 5342, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ).

397 AIIZ, inv. br. 5342, Zapisnik, Dopuna izjave Đ. Đ. Tako su te godine u Sarajevsko-romanijski korpus došla tri Rusa i jedan Grk (Isto).

397a AIIZ, inv. br. 2-3070, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Komanda 2. korpusa, RRPSt "OKRESANICA", Str. pov. br. 06/7795, 7. juli 1995. - Obavještajnom organu 2. korpusa, Dnevni izvještaj RI, str. 59; Isto, inv. br. 2-3072, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Komanda 2. korpusa, RRPSt "OKRESANICA", Str. pov. br. 09/11795, 11. juli 1995. – Obavještajnom organu 2. korpusa, Dnevni izvještaj RI.

Nakon što su oružane snage *Srpske Republike* (jedinice vojske i policije), uz sadejstvo jedinica iz Savezne Republike Jugoslavije, te dobrovoljaca iz Rusije i Grčke, 11. jula 1995. zauzele Srebrenicu, sigurnu zonu Ujedinjenih nacija, Karadžić je lično (***radi marketinga, treba mu to radi nekih stvari***) naredio da se u Srebrenici, pored srpske, postavi i grčka zastava, čiji su pripadnici (tj. Grci), pored drugih, učestvovali u napadu i zauzimanju Srebrenice (Isto, inv. br. 2-3071, Armija Republike Bosne i Hercegovine, VJ 5022/5, Str. pov. br. 05/1107, KONJUH, 11. juli 1995, IZVJEŠTAJ; Isto, inv. br. 2-3072, Armija Republike Bosne i Hercegovine, Komanda 2. korpusa, RRPSt "OKRESANICA", Str. pov. br. 09/11795, 11. juli 1995. – Obavještajnom organu 2. korpusa, Dnevni izvještaj RI).

8. **Logistička podrška i pojačanja u živoj sili**

Velikosrpska agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i poslije proglašenja Savezne Republike Jugoslavije imala je njenu svestranu logističku podršku. Reorganizacijom Oružanih snaga, po saopštenju rezultata referenduma u Bosni i Hercegovini i ostvarenju nezavisnosti zemlje, JNA je formalno povučena iz Bosne i Hercegovine. *Vojska Srpske Republike BiH* i *Vojska Republike Srpske Krajine*, koje su, "osamostaljene", i dalje su stvarno ostale dio jedinstvenih oružanih snaga Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore.

Logistička podrška oružanih snaga SFRJ i kasnije Savezne Republike Jugoslavije bila je strogo centralizovana i odvijala se preko organa pozadinskog obezbjeđenja u komandama vojnih oblasti, te pozadinskih baza sa njihovom mrežom skladišta.

Pozadinske baze su formirane 28. decembra 1989. Formacijski su pripadale SSNO-u. Ukupno ih je bilo 16. Svaka pozadinska baza je bila odgovorna za određeno geografsko područje i davala je logističku podršku jedinicama JNA koje su bile stacionirane na tom području.[398] U tom pogledu nije se ništa promijenilo sa proglašenjem Savezne Republike Jugoslavije.

Pozadinsko obezbjeđenje JNA bilo je bazirano na materijalnim rezervama koje je posjedovala JNA i privrednim resursima Jugoslavije. To su: naoružanje, municija, gorivo, intendantsko obezbjeđenje, oprema (lična i zajednička), lijekovi, usluge u domenu remonta, tj. sve ono što je podrazumijevalo logističko obezbjeđenje jedne armije.[399]

---

398 **ICTY**, Predmet: Br. IT-94-1-T, Dokazni materijal svjedočenja pukovnika JNA O. S., Hag, 4. juni 1996, str. 4-5.

399 Isto.

Sve pozadinske baze koje su bile locirane na teritoriji Bosne i Hercegovine (744, 993, 904. i 530.), sa mrežom svojih skladišta, koja su bila razmještena na više od 30 mjesta, preko SSNO-a snabdijevane su iz Srbije, tj. iz pozadinskih baza i društvenih preduzeća te Republike.[400] Te su pozadinske baze snabdijevale komande, jedinice i ustanove JNA u Bosni i Hercegovini i dijelu Republike Hrvatske svim materijalno-tehničkim sredstvima i opremom: municija, naoružanje, rezervni dijelovi, zatim remont tenkova, automobila, naoružanja, sredstava veze, te oprema, hrana, odjeća, lijekovi i dr.

Uporedo sa borbenim povezivanjem organizovano je i logističko uvezivanje komandi, jedinica i ustanova JNA sa srpskim paradržavnim tvorevinama i oružanim formacijama. Tako je 1991. u Bosanski Petrovac predislocirana 530. pozadinska baza iz 5. vojne oblasti. Savezni sekretarijat za narodnu odbranu je 20. decembra 1991. donio odluku (Str. pov. 683-165) o preduzimanju mjera da se, "**zbog preopterećenosti 993. pozadinske baze - Banja Luka i problema koji mogu nastati u vezi s tim**", na 530. pozadinsku bazu šemom pozadinskog obezbjeđenja osloni i paradržavni Štab teritorijalne odbrane *Srpske autonomne oblasti Krajina*. U skladu sa tom odlukom, SSNO je 7. aprila 1992. donio odluku o formiranju pozadinskih baza TO *Republike Srpska Krajina*. S tim u vezi, pomoćnik Saveznog sekretara za pozadinu generalpotpukovnik mr Vladan Šljivić je tog dana komandama 1. i 2. vojne oblasti i paradržavnom Glavnom štabu Teritorijalne odbrane *Republike Srpska Krajina* u Kninu, u skladu sa čl. 45. *Privremenog pravilnika o nadležnostima organizacijskih jedinica SSNO*, izdao naređenje o pozadinskom obezbjeđenju svih jedinica i ustanova na teritoriji *Republike Srpska Krajina*.

Pozadinsko obezbjeđenje svih jedinica i ustanova koje su locirane na teritoriji *Republike Srpska Krajina* i pripreme za njihovu predislokaciju u nove rejone razmještanja trebalo je izvršiti "**sopstvenim snagama i sredstvima, uz maksimalno angažovanje organa pozadine, komandi vojnih oblasti i pozadinskih baza**". Za rješavanje problema

---

400 M. Kreso, nav. dj., str. 17-18. Od kapaciteta 993. pozadinske baze i Vojno-medicinskog centra Banja Luka, u prvoj polovini aprila 1992, formirana je privremena pozadinska jedinica za pozadinsko obezbjeđenje TG-11 (AIIZ, inv. br. 2-121, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2051, 07. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine).

koje komande vojne oblasti nisu bile u mogućnosti da riješe vlastitim snagama i sredstvima, trebalo se obratiti nadležnoj upravi Sektora pozadine SSNO-a. Formiranje pozadinske baze paradržavnog *Glavnog štaba Teritorijalne odbrane Republike Srpska Krajina* i zonskih baza i njihovu popunu sa materijalnim sredstvima po formaciji, trebalo je, na osnovu njihovog zahtjeva, izvršiti iz rezervi vojnih oblasti putem pozadinskih baza. Pri tome je u tu aktivnost trebalo "**maksimalno uključiti pozadinske organe korpusa u zoni njihove odgovornosti i Pob VO**". Svi troškovi pripreme jedinica i predislokacije "**padaju na teret godišnjeg plana finansiranja jedinica**". Oslanjanjem jedinica teritorijalne odbrane na pozadinske baze vojnih oblasti preduzeto je obezbjeđivanje pokrivanja potreba za finansijskim obezbjeđivanjem jedinica Teritorijalne odbrane na teritoriji *Republike Srpska Krajina*.[401]

Komandant 2. vojne oblasti, general-pukovnik Milutin Kukanjac je 8. aprila 1992. upoznao komande 5, 9. i 10. korpusa, kao i 530. i 993. pozadinsku bazu, sa navedenim naređenjem SSNO-a i izdao uputstva u vezi sa realizacijom postavljenih zadataka. Između ostalog je naredio da formiranje pozadinske baze *Glavnog štaba teritorijalne odbrane Republike Srpska Krajina* i pozadinskih baza operativnih zona i njihovu popunu sa materijalnim sredstvima treba izvršiti iz rezervi 2. vojne oblasti preko njene pozadinske baze, a prema zahtjevu *Glavnog štaba teritorijalne odbrane Republike Srpska Krajina*. U cilju oslanjanja jedinica i štabova teritorijalne odbrane *Republike Srpska Krajina* Komanda 2. vojne oblasti je sačinila i dopunu šeme pozadinskog obezbjeđenja.[402]

Ispomoć u organizovanju pozadinskih baza teritorijalne odbrane *Republike Srpska Krajina* vršena je od strane Operativne uprave SSNO-a. Vršilac dužnosti načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ general-pukovnik Života Panić sa ekipom SSNO-a i teritorijalnom odbranom *Republike Srpska Krajina* je 15. aprila 1992 obišao *Teritorijalnu*

---

401 AIIZ, inv. br. 2-163, Pomoćnik Saveznog sekretara za narodnu odbranu za pozadinu, Str. pov. br. 683-165, 20. decembar 1991. - 1. Vojnoj oblasti i drugima; Isto, inv. br. 2-164, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Operativna uprava pozadine, Str. pov. br. 8-20, 07. april 1992. - komandama 1. i 2. vojne oblasti i Glavnom štabu Teritorijalne odbrane Republike Srpske Krajine u Kninu.

402 AIIZ, inv. br. 2-165, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 31/103-30, 08. april 1992. - Komandi 5. korpusa i drugima.

odbranu Republike Srpska Krajina. Na osnovu tog obilaska i postavljenih zadataka na realizaciji pozadinskih baza *teritorijalne odbrane i milicije Republike Srpska Krajina* formirana je radna grupa Sektora za pozadinu SSNO-a, od pet članova, sa zadatkom da, u saradnji sa komandama 12, 5, 10. i 9. korpusa, kao i 405, 530, 993. i 793. pozadinskom bazom obezbijede organizacijsko-formacijsko konstituisanje pozadinskih baza, raspoređivanje kadra po formacijskim postavljenjima, regrutovanje potencijalnih obveznika milicije i ratnih jedinica koje ostaju na teritoriji.[403]

Snabdjevanje i osiguranje artiklima hrane, goriva, naoružanja, municije, motornih vozila i drugih materijalno-tehničkih sredstava za komande, jedinice i ustanove 2. vojne oblasti, kao i za srpske *dobrovoljce*, vršeno je, u organizaciji Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu, tj. iz Srbije i Crne Gore i srpskih kolaboracionističkih krajina. Brojni dokumenti to potvrđuju.

Od dobavljača iz Srbije je u intendantsko skladište 744. pozadinske baze 2. aprila 1992. pored ostalog, primljeno 19 tona mesnog nareska iz Banskih Karlovaca i 5 tona masti iz Društvenog preduzeća *Banat* iz Kikinde.[404]

Istog dana su u kasarnu *Igmanski marš* Butile i Garnizon Banja Luka primljene po tri cisterne mazuta.[405] U intendantsko skladište 993. pozadinske baze 4. aprila je primljeno 20,3 tone svinjske masti iz DP *29. novembar* iz Subotice, a u intendantsko skladište 904. pozadinske

---

403 AIIZ, inv. br. 2-167, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Operativna uprava za pozadinu, Str. pov. br. 172-11, 17. april 1992. - komandama 1. i 2. vojne oblasti i drugima.

404 AIIZ, inv. br. 2-116, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1941, 02. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

Istog dana je u intendantsko skladište 530. pozadinske baze primljeno 5 tona konzervi za pse (AIIZ, inv. br. 2-123, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2105, 09. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine). Dan ranije, tj. 1. aprila 1992. u intendantsko skladište 993. pozadinske baze primljeno je, pored ostalog, i 8 tona konzervi za pse (AIIZ, inv. br. 2-115, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1906, 01. april 1992. - Operativnom Centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine).

405 Isto. Od tri cisterne mazuta koje su 2. aprila 1992. primljene u garnizonu Banja Luka, dvije su upućene u kasarnu "Kozara", a jedna za Okučane.

baze 60 tona brašna iz Sremske Mitrovice.[406] Od Vojne ustanove *Karađorđevo* 993. pozadinska baza je u toku 5. aprila dobila 60 tona šećera u kristalu, 40 tona koncentrata za svinje i 70 tona svježeg krompira.[407] Istog dana je u Intendantsko skladište 530. pozadinske baze primljeno 8 tona tvrdog sira, 11.000 litara voćnog soka i 5 tona keksa, a u garnizon Banja Luka 52 tone mazuta.[408]

Sljedećeg dana je u Intendantsko skladište 993. pozadinske baze primljeno: 60 tona šećera, 70 tona krompira, 3 tone čajne kobasice, 1 tona kranjskih kobasica i viršli i 2.054 kg slanine.[409] Za potrebe jedinica u garnizonu Banja Luka je u toku 7. aprila primljeno: 108.000 komada svježih jaja; 3,8 tona mlijeka u prahu; 2,2 tone topljenog sira; 4,2 tone sira u kriškama; 2,3 tone marmelade; 114 kg bibera; 500 kg paprike u prahu i 1.000 kg vegete. Iz garnizona u Loznici vršeno je snabdijevanje svježim mlijekom svih jedinica i komandi na teritoriji 17. korpusa.[410]

Težište rada u pozadinskom obezbjeđenju Komande 2. vojne oblasti 9. aprila 1992. bilo je usmjereno na "**doturu osnovnih potreba jedinica razmještenih na širem prostoru Pale-Sokolac, kao i doturu goriva iz skladišta Ilijaš u skladište Lička Kaldrma**". Istovremeno je u sastav pozadinskog voda za potrebe 11. Operativne grupe izvršena popuna artiklima ishrane i drugim intendantskim materijalnim sredstvima.

---

406 AIIZ, inv. br. 2-118, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1986, 04. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

407 AIIZ, inv. br. 2-121, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-2051, 07. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

408 AIIZ, inv. br. 2-119, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1999, 05. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

409 AIIZ, inv. br. 2-120, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2024, 06. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

410 AIIZ, inv. br. 2-90, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2050, 07. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; Isto, inv. br. 2-91, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2082, 08. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar i drugi; Isto, inv. br. inv. br. 2-121, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2051, 07. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-122, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2083, 08. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

S tim u vezi, "**preduzete su mere za organizaciju kretanja snabdevačkih kolona uz jaku oružanu pratnju**". Međutim, realizaciju tih zadataka otežavala je "**sve lošija popunjenost sa građanskim licima i delom AVL** /aktivna vojna lica - prim. S. Č./, **prvenstveno muslimanske i hrvatske nacionalnosti, koji napuštaju službu**".[411]

Komanda 2. vojne oblasti se u prvoj polovini aprila sa organima Intendantske uprave Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu i društvenih preduzeća sa teritorije Srbije usaglasila da se za potrebe njenih jedinica iz sastava 9, 5, 10. i 17. korpusa redovno vrši dotur artikala hrane i goriva. U skladu sa tim dogovorom iz Srbije su mnoge snabdjevačke kolone motornih vozila SSNO-a dovlačile ogromne količine hrane, goriva, naoružanja i drugih materijalno-tehničkih sredstava jedinicama 2. vojne oblasti i *Republici Srpska Krajina*. Tako je iz Srbije, preko Sremske Rače i Bijeljine, 10. aprila krenuo konvoj od 20 do 25 motornih vozila sa artiklima hrane i 3 cisterne mazuta za garnizon Banja Luka i jedinice u *Republici Srpska Krajina*. Tom prilikom u garnizon Banja Luka primljena su sljedeća intendantska materijalna sredstva: 178 tona pšeničnog brašna (tip-850); 20 tona konzervi (gotovo jelo); 6 tona jetrenih pašteta; 11,1 tona raznih sireva; 19,2 tone suhomesnatih proizvoda; 2,1 tona maslaca i 42 tone mazuta (dvije cisterne). Komanda 2. vojne oblasti je u toku 10. aprila iz garnizona Sarajevo "pod punim borbenim obezbeđenjem" izvršila dotur i popunu jedinica, prvenstveno artiklima hrane, u širem rejonu Pala i Sokoca. Garnizon Knin je 11. aprila primio: 17 tona raznih sireva; 11 tona suhomesnatih proizvoda; 1,5 tona mlijeka u prahu; 0,7 tona maslaca i 100.000 komada svježih jaja. Jedna hladnjača sa suhomesnatim proizvodima Poljoprivredno-industrijskog kombinata "Kikinda" iz Kikinde 12. aprila 1992. iz Tuzle je prevežena za potrebe jedinica u garnizonu Sarajevo i Rajlovac.[412]

---

411 AIIZ, inv. br. 2-123, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2105, 09. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-124, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2126, 10. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-92, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2704, 09. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima.

412 AIIZ, inv. br. 2-123, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2105, 09. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor

Dvije kolone SSNO-a za snabdijevanje jedinica 2. vojne oblasti su 14. aprila 1992. upućene iz Srbije. Kretanje jedne kolone u Ljuboviji, a druge u Sremskoj Rači se "**nastavlja po planu**". Od strane Društvenog preduzeća PIK *Kikinda* iz Kikinde je u toku 15. aprila vršeno snabdijevanje Komande, jedinica i ustanova 2. vojne oblasti artiklima hrane, prvenstveno snabdjevanje svježim mesom i suhomesnatim proizvodima. Kolona od preko 100 motornih vozila iz Srbije je 17. aprila stigla u garnizone Banja Luka i Bihać, a 18. aprila u garnizon Knin. U garnizon Tuzla su 17. aprila iz Srbije primljena sljedeća intendantska materijalna sredstva: 30 tona graha u zrnu; 10 tona pirinča; 18 tona jestivog ulja; 40 tona konzervi gotovog jela; 18 tona konzervi mesnog nareska; 14 tona kukuruznog griza; 7,5 tona raznih cigareta; 72.000 komada svježih jaja i 4 tone svježeg kvasca. Istog dana je za potrebe garnizona Sarajevo primljeno 37 tona jetrene paštete; 4 tone svježeg mesa i 3 šlepera prehrambenih artikala za potrebe Vojne ustanove *Romanija*. Za potrebe garnizona Banja Luka primljeno je: 20 tona suhomesnatih proizvoda; 5 tona svježeg mesa; 36 tona svježeg krompira; 9,5 tona mesnih konzervi (gotova jela); 35 tona jetrene paštete; 20 tona konzervi mesnog nareska; 20 tona masti; 16 tona kukuruznog griza; 8 tona sušenog kvasca; 24 tone tjestenine; 5 tona cigareta; 195 tona pšeničnog brašna (od čega 71 tona za Knin i 46 tona za Glinu) i 90 tona mazuta. Za potrebe garnizona Bihać 17. aprila primljeno je 108.000 komada svježih jaja; 4 tone mlijeka u prahu; 800 kg maslaca; 12 tona svih vrsta sireva; 10 tona suhomesnatih proizvoda; 6 tona svježeg mesa; 18.000 komada voćnih sokova; 4 tone cigareta i 250 litara glicerinskog ulja. Povratnim transportom iz Intendantskog skladišta 904. pozadinske baze u garnizon Kragujevac 18. aprila prevežene su dvije mašine za pranje

---

pozadine; Isto, inv. br. 2-124, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2126, 10. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-125, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2148, 11. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-126, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2181, 12. april 1992.- Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, 2-103, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2357, 19. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ -Operativni centar i drugi; Isto, inv. br. 2-129, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2248, 15. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-93, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2125, 10. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima.

rublja od 1.000 kg i jedna mašina za fazonsko peglanje rublja. U Intendantsko skladište 530. pozadinske baze od društvenih preduzeća iz Srbije je primljeno: 20 tona šećera; 18 tona tjestenine; 14 tona kukuruznog griza i 3 tone suhog kvasca, a u garnizon Knin: 40 tona tjestenine; 20 tona šećera; 21 tona konzerviranog đuveča i 250 litara glicerinskog ulja. U toku 18. aprila "**izvršen je istovar materijalnih sredstava sa motornih vozila koja su došla sa prostora 1. VO i utovar materijalnih sredstava koja treba evakuisati**". Ujedno je organizovan "**prihvat i obezbeđenje kolone od 26 motornih vozila koja na prostor 2. VO dolaze organizovano 21. aprila 1992. godine iz 3. VO**". U toku 19. aprila u garnizone na pravcu: Tuzla - Bijeljina - Knin i Ljubovija - Sokolac - Sarajevo iz Srbije su stigle kolone motornih vozila koje su za jedinice 2. vojne oblasti dovezle razne artikle hrane. Za kretanje motornih vozila JNA je koristila puteve: Sremska Rača - Bijeljina - Tuzla - Doboj - selo Stanari - Prijedor - Banja Luka - Mrkonjić Grad - Ključ - Bosanski Petrovac i dalje prema Bihaću i Kninu, zatim: Bijeljina - Tuzla - Kladanj - Olovo - Sarajevo, kao i put: Ljubovija - Bratunac - selo Tekija - Vlasenica - Podromanija - Pale, te lošijim putem do Sarajeva. Preraspodjelom Saobraćajne uprave SSNO-a jedinicama 2. vojne oblasti iz Saobraćajnog nastavnog školskog centra i 341. artiljerijskog-nastavnog centra dodijeljeno je 32 motorna vozila, čiji je prijem izvršen 20. aprila. Najnužniji artikli hrane za 3. tehničko skladište municije 744. pozadinske baze u Ustikolini dovezeni su helikopterima 20. aprila 1992. [413]

---

413 AIIZ, inv. br. 2-128, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2225, 14. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-129, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br.10/36-2248, 15. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-130, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2272, 16. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-131, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2296, 17. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-132, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2320, 18. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-133, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2356, 19. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-134, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2383, 20. april 1992. - Operativnom centru Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-135, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2401, 21. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

Organizovanim kolonama pod borbenim obezbjeđenjem je u toku 21. aprila "**vršeno snabdevanje potčinjenih jedinica**". Tako je 65 motornih vozila za Bihać i Knin prevozilo hranu. Iz Društvenog preduzeća *Takovo* iz Gornjeg Milanovca redovno je vršena isporuka hrane u garnizone: Travnik, Derventa, Konjic, Ustikolina i dr.[414]

U garnizonu Banja Luka 22. aprila je primljeno: 6,4 tone salame; 4,9 tona viršli; 1,8 tona kranjskih kobasica; 2,9 tona trajnih kobasica i 3,1 tona slanine, a u garnizon Bihać 3 tone mlijeka u tetrapaku i 16 tona voćnog soka. Za jedinice 993. pozadinske baze 22. aprila je primljeno 3.500 kg junećeg mesa. U toku 24. aprila iz *Žitoprometa* Zrenjanin 904. pozadinska baza je preuzela 60 tona brašna.[415]

Krajem aprila 1992. snabdjevačke grupe motornih vozila SSNO-a iz transportnih preduzeća iz Srbije pojačale su svoju aktivnost na snabdijevanju jedinica, te prijemu i prevoženju intendantskih materijalnih sredstava u komande, jedinice i ustanove 2. vojne oblasti. Tako je, na primjer, u toku 25. i 26. aprila iz 524. pozadinske baze 1. vojne oblasti izvršen prijem sljedećih intendantskih materijalnih sredstava :

a) **u garnizonu Tuzla** : 5 šlepera intendantsko-materijalnih sredstava (nisu poznate vrste i koliičina svih sredstava);

b) **u garnizonu Banja Luka** : 15 tona suhomesnatih proizvoda; 21 tona konzervi gotovog jela; 11,6 tona sireva svih vrsta; 2,1 tona marmelade; 4,5 tona mlijeka u prahu (od čega 1,7 tona za Školski

---

414 AIIZ, inv. br. 2-135, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2401, 21. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

415 AIIZ, inv. br. 2-136, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2441, 23. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-137, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2466, 24. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-138, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2488, 25. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-129, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2248, 15. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-100, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2297, 17. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima.

centar oklopnih i motorizovanih jedinica) i 112 kg bibera. Istog dana je iz Banja Luke za Srbiju otišlo 18 šlepera sa povratnim transportom;

c) **u garnizonu Sarajevo i okolnim garnizonima** : 53 tone konzervi jetrene paštete; 14,5 tona voćnih sokova; 13 tona mlijeka u prahu; 10 tona sireva svih vrsta; 11 tona svježeg krompira; 19 tona koncentrata za ishranu koka nosilica; 5 tona svježeg mesa i 4 tone suhomesnatih proizvoda. Navedene količine artikala hrane, preko Ljubovije i Han Pijeska, dovežene su do Pala, gdje su istovarene. Tom prilikom dio je zadržan na Palama i Han Pijesku, a dio se u organizaciji Komande 2. vojne oblasti "**razvozi do krajnjih korisnika**". Pored toga, do Pala je stiglo i 50 tona mazuta za potrebe kasarne *Lukavica* i *Rajlovac*, "**ali iz bezbednosnih razloga nije istovareno. Preduzimaju se mere i traže rešenja da se isti bezbedno dopremi do mesta istovara**";

d) **za garnizon Bihać** jedan broj vozila je dopremio određene količine intendantsko-materijalnih sredstava (nisu poznate dopremljene količine).[416]

Tokom 29. aprila 1992. u jedinice 2. vojne oblasti primljeno je :

a) **u garnizonu Banja Luka** : 19 tona voćnih sokova; 15,5 tona sireva svih vrsta; 2 tone mesa i 314 tona brašna. Navedene količine artikala hrane su doturene u garnizone *Republike Srpska Krajina*;

b) **u garnizonu Bihać** : 7 tona komponenti za užinu i jedno motorno vozilo sa istim artiklima za potrebe 200. Vojne bolnice;

c) **u garnizonu Sarajevo** : 30 tona jestivog ulja; 10 tona dvopeka i 500 kg suhog kvasca po nalogu vojne pošte 2082 Beograd; 10 tona konzervirane boranije; 25 tona konzerviranog đuveča; 3 tone gusto kuhanog paradajza; 18 tona kiselih krastavaca; 22 tone kisele paprike iz vojne pošte 1119 Niš, te 45 tona mazuta.[417]

---

[416] AIIZ, inv. br. 2-139, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2500, 26. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-109, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2489, 25. april 1992. - Generalštabu oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima.

[417] AIIZ, inv. br. 2-142, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2539, 30. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

U toku 30. aprila 1992. "**uspešno se vrši prihvat materijalnih rezervi koje se doturaju sa teritorije 1. VO**". Tada je "**realizovano planirano snabdevanje jedinica sa svežim mesom i suhomesnatim proizvodima**" iz Poljoprivredno-industrijskog kombinata *Kikinda* iz Kikinde i *Slavije* iz Beograda. Tog je dana primljeno i najvećim dijelom istovareno na Pale: 14 tona konzervi gotovih jela; 25.600 litara voćnih sokova; 60 tona brašna; 22 tone kukuruznog griza; 47.160 komada svježih jaja; 13,5 tona vafl proizvoda i 1,5 tona koncentrata supe. Istog je dana iz 405. pozadinske baze Knin "**izvršen dotur**" intendantskih materijalnih sredstava za pozadinske baze "**Zonskog štaba teritorijalne odbrane**" Vojnić.[418]

Komande i jedinice 9. i 10. korpusa su aprila 1992. bile "**težišno angažovane**" na "**konsolidaciji organa vlasti**" i pružanju pomoći paradržavnom Glavnom štabu Teritorijalne odbrane i *Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpska Krajina* u formiranju, opremanju i popuni tih jedinica sa materijalno-tehničkim i drugim sredstvima (oprema, naoružanje i dr.). Za potrebe mobilizacije te paradržavne tvorevine je do 19. aprila završeno farbanje 64 motorna vozila TAM 110 T-7. U toku 20. aprila 1992. izvršen je prijem 32 motorna vozila iz Saobraćajnog nastavnog školskog centra i 341. artiljerijskog nastavnog centra, koja su preraspodjelom Saobraćajne uprave SSNO-a, dodijeljena jedinicama 2. vojne oblasti. Nakon što je završeno farbanje svih motornih vozila tokom 23. aprila 22 motorna vozila su odvezena i predata u Knin, a 12 u Benkovac. Jedinicama milicije *Republike Srpska Krajina* je u periodu od 23 do 26. aprila predato 45 motornih vozila TAM 110 T-76V i to: 20 komada Kninu, 12 Benkovcu i 13 Petrinji.[419]

---

[418] AIIZ, inv. br. 2-142, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2539, 30. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-143, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2549, 01. maj 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

Interesantno je istaći da je zastupnik komandanta za pozadinu Komande 2. vojne oblasti, pukovnik Dušan Kovačević, u svom Pozadinskom izvještaju - OP 71, od 1. maja 1992, tražio od Generalštaba Oružanih snaga SFRJ da se "**preko DP sa teritorije Republike Srbije što hitnije obezbedi 150 tona krompira svežeg za potrebe 5. k** /korpus - prim. S. Č./ **u Banja Luci**" (AIIZ, inv. br. 2-143).

[419] AIIZ, inv. br. 2-130, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2272, 16. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-134, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2383, 20.

993. pozadinska baza je 27. aprila 1992. za miliciju *Republike Srpska Krajina* predala 55 motornih (farbanih) vozila. Sljedećeg su dana predstavnici Vojnića preuzeli 12 komada, a 30. aprila je 15 komada predato Korenici.[420]

U Intendantsko skladište 993. pozadinske baze 1. aprila 1992. je primljeno 1.700 kapa planinskih.[421] Od dobavljača iz Srbije (iz Društvenog preduzeća *Cveta Dabić* iz Titovog Užica) je u intendantsko skladište 744. pozadinske baze 2. aprila 1992, pored ostalog, primljeno 15.040 komada peškira.[422] Za potrebe "oblačenja dobrovoljaca" i mobilisanih jedinica

---

april 1992. - Operativnom centru Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-142, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2539, 30. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-162, Komanda 993. Pozadinske baze, Str. pov. br. 47-120, 23. april 1992. - Komandi 2. vojne oblasti i Komandi 5. korpusa; Isto, inv. br. 2-92, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2704, 09. april 1992. - Generalštabu Oružaniih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; Isto, inv. br. 2-93, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2125, 10. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; Isto, inv. br. 2-102, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2321, 18. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima; Isto, inv. br. 2-2699, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2500, 26. april 1992. – Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, Za sektor pozadine.

420 AIIZ, inv. br. 2-2700, Komanda 993. pozadinske baze, Str. pov. br. 47-124, 27. april 1992. – Komandi 2. vojne oblasti; Isto, Komanda 993. pozadinske baze, Str. pov. 47-126, 29. april 1992. – Komandi 2. vojne oblasti i dr.

405. pozadinska baza je svakodnevno vršila popunu jedinica *Zonskog štaba Teritorijalne odbrane* i jedinica milicije *Republike Srpska Krajina*, pri čemu je svakodnevno angažovano 15 motornih vozila (AIIZ, inv. br. 2-2707, Komanda 405. pozadinske baze, Sp. broj 1114-2, 30. april 1992. – Komandi 2. vojne oblasti).

421 AIIZ, inv. br . 2-115, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1906, 01. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

Komanda 2. vojne oblasti je 1. aprila 1992. zatražila od Generalštaba Oružanih snaga SFRJ (Sektor za pozadinu) da, za potrebe jedinica 17. korpusa, "**angažovanih na kriznom području**", osigura iz njihovih rezervi 700 kompleta odjeće i obuće.

422 AIIZ, inv. br. 2-116, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1941, 02. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

Komanda 2. vojne oblasti je, dostavljajući svoj Pozadinski izvještaj Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, tražila od Sektora za pozadinu da Tehnička

5. korpusa Komanda 2. vojne oblasti je 3. aprila 1992. Generalštabu Oružanih snaga SFRJ uputila zahtjev da se za potrebe garnizona Banja Luka obezbijedi 5.000 kompleta odjeće, "**kao i redovnu isporuku mazuta**".[423]

Za opremanje "**vojnih obveznika**" koji su mobilisani u jedinicama 5. korpusa, Komanda 2. vojne oblasti je tražila da joj se obezbijedi: 5.000 borbenih ranaca; 5.000 transportnih vreća i 1.500 kompleta pribora za jelo M-64 (nož, viljuška, kašika).[424]

Ista komanda je 11. aprila od Generalštaba Oružanih snaga SFRJ hitno tražila "**dotur artikala hrane za tekući obrok za 3.000 ljudi za 30 dana; goriva D-2, 90 tona; MB-86, 30 tona; ulje DS-50 100 litara i ulja HIP-90 600 litara**". Ta sredstva "**hitno je potrebno doturiti u rejon Šeković (na putu Zvornik - Kalesija)**".[425]

U toku 14. aprila za potrebe "**vojnih obveznika**" 5. korpusa iz intendantskih skladišta 530. i 993. pozadinske baze izdato je 503 kompleta odjećne opreme. Od jedinica Teritorijalne odbrane 6. Operativne grupe 10. korpusa, koje su ulazile u sastav *Teritorijalne odbrane Republike Srpska Krajina* povučena je u garnizon Bihać intendantska oprema u sljedećoj količini: 2.355 vojničkih vjetrovki smb M-77, 2.703 vojničkih bluza smb M-77, 1.585 vojničkih pantalona smb M-77, 1.579 pari cipela sa povišenim saricama i 1.127 vojničkih košulja smb M-75, kao i manje količine ostale opreme.[426] Iz garnizona Bihać je istoga dana

---

uprava Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu "**interveniše kod DP *Ljubiša Miodragović* za isporuku 300 metara ceradnog platna, radi dovođenja u ispravno stanje m/v TAM 110 T7 koji se predaju miliciji R. S. Krajina**". Pukovnik Dušan Kovačević, zastupnik pomoćnika komandanta za pozadinu Komande 2. vojne oblasti, tom prilikom je molio da im se za potrebe oblačenja *dobrovoljaca*, koji se primaju u 49. motorizovanu brigadu 4. korpusa osigura 500 pari cipela sa povišenim sarama broj 43 do 46 (Isto).

[423] AIIZ, inv. br. 2-117, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1958, 03. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

[424] AIIZ, inv. br. 2-124, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2126, 10. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

[425] AIIZ, inv. br. 2-125, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2148, 11. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

[426] AIIZ, inv. br. 2-129, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2248, 15. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

povratnim transportom upućeno na opravku 1.200 pari cipela sa povišenim sarama obućarskoj radionici 993. pozadinske baze.[427]

Za oblačenje "**vojnih obveznika**" mobilisanih u jedinice 5. korpusa 18. i 19. aprila 1992. izdato je 299 kompleta opreme za odijevanje; 20. aprila 1992. - 215 i dio trpezarijskog pribora za potrebe jedinica u Mrkonjić Gradu i 21. aprila 99 kompleta opreme za odijevanje. Za garnizon Banja Luka je u toku 25. i 26. aprila iz 524. pozadinske baze 1. vojne oblasti primljena, uz artikle hrane, i sljedeća oprema za odijevanje: 10.000 kratkih vojničkih gaća, 12.000 pari čarapa, 10.000 komada zimskih potkošulja i 10.000 komada ljetnih košulja.[428]

Kolone vozila 993. pozadinske baze svakodnevno su išle za Beograd, odakle su dovozile neophodnu logistiku, uključujući i naoružanje.[429]

---

427 Isto.

428 AIIZ, inv. br. 132, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2320, 18. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-133, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2356, 19. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-134, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2383, 20. april 1992. - Operativnom centru Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-135, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2401, 21. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 132, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2320, 18. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-133, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2356, 19. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-134, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2383, 20. april 1992. - Operativnom centru Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-135. Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2401, 21. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-136, Komanda 2. vojne oblasti Str. pov. br. 10/36-2441, 23. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-137, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2466, 24. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-138, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2488, 25. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-139, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2500, 26. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

429 *Slobodna Bosna*, 19. juni 2003, str. 18.

Ta je baza 23. aprila 1992, pored ostalog, izvršila prihvat kolone od 18 teretnih motornih vozila koja su od 3. vojne oblasti dovozila municiju (2.888 komada metaka 122 mm za D-30; 3.513 komada metaka 155 mm h1 i 592 komada metaka 128 mm za višecijevni raketni bacač "Plamen").[430]

Zbog opšte mobilizacije na području Bosanskog Grahova i mobilizacije dva bataljona u širem rejonu Drvara iz rezervi koje su bile namijenjene za popunu *Glavne pozadinske baze Republike Srpske Krajine* u Kninu, za potrebe 9. korpusa, 25. aprila izdato je 1.500 kompleta odjeće i obuće i 1.000 komada vreća za spavanje. Za oblačenje "**vojnih obveznika**" u 5. korpusu 26. aprila je izdato 40 kompleta odjeće.[431]

U garnizon Tuzla su 26. aprila 1992. iz Mladenovca primljena sljedeća materijalna sredstva: 1.500 pari cipela sa povišenim sarama; 500 komada opasača za starješine; 10.000 komada peškira; 5.000 komada potkošulja; 2.000 pari rukavica; 5.000 komada kratkih gaća, a iz skladišta Zuce: po 3.000 komada bluza, pantalona i vjetrovki; 1.530 komada planinskih kapa; 1.140 komada kapa M 77; 9.900 komada kratkih gaća; 9.000 komada ljetnih potkošulja i 10.000 pari dokoljenica.[432]

Krajem aprila 1992. "**i dalje su povećani zahtevi za obezbeđenje odećne opreme i obuće za oblačenje dobrovoljaca**". Društveno preduzeće "Bosna" (Banja Luka) 30. aprila je izvršilo kontrolu i prijem 100 pari cipela sa povišenim sarama. Prvog maja je za oblačenje "**vojnih obveznika**" izdat 41 komplet odjeće i obuće i po 300 kompleta za oblačenje u 4. i 9. korpus.[433] U toku marta i aprila 1992. pojačani su vojni pokreti i vozila na teritoriji Bosne i Hercegovine. Tako je, ilustracije radi, pored vojnih pokreta i pojačanog broja vojnih

---

[430] AIIZ, inv. br. 2-162, Komanda 993. pozadinske baze, Str. pov. br. 47-120, 23. april 1992. – Komandi 2. vojne oblasti, Dnevni operativni izvještaj.

[431] AIIZ, inv. br. 2-138, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2488, 25. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-139, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2500, 26. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

[432] Isto, inv. br. 2-140, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2508, 27. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

[433] Isto, inv. br. 2-143, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2549, 01. maj 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

vozila u Sarajevu, 20. marta iz pravca Nikšića prema Trebinju, odnosno Mostaru, kao i iz pravca Knina prema Kupresu, 7. aprila primijećen pokret jačih vojnih efektiva JNA.[434]

U poslijepodnevnim satima 9. aprila 1992. kroz Tuzlu su u pravcu Doboja prošle dvije kolone JNA sa oko 50 vozila - kamiona, tenkova i drugih oklopnih vozila, koji su prevozili ratnu opremu i ljudstvo, pri čemu su posebno bili opremljeni protivavionskim i drugim borbenim sredstvima. Oko 30 vojnih kamiona je 12. aprila 1992. iz Bileće krenulo prema Stocu. Istoga dana su tenkovi JNA krenuli prema Podveležju, a helikopteri prevozili municiju na brdo Hum.[435]

U toku 13. aprila 1992. iz Srbije je prema Vlasenici upućen veliki kontingent jedinica JNA. Istoga su dana helikopteri JNA dovozili ljudstvo, vojnu opremu i sredstva u srpska sela na području opštine Višegrad, radi napada na grad. Samo u toku 15. aprila je registrovano 15 takvih letova. Jedinice Užičkog korpusa, pod komandom generala Dragoljuba Ojdanića, 15. aprila su ušle u Višegrad, zauzele grad i uspostavile kontrolu nad hidroelektranom Višegrad. Iz Užica je tog dana krenula vojna kolona od 100 teških kamiona za Višegrad, sa prikačenim artiljerijskim naoružanjem. Iz pravca Pljevalja se, takođe, prema Foči kretao 1 pješadijski bataljon. Avioni JNA su sredinom aprila 1992. slijetali na aerodrom Butmir i prevozili srpske fašiste iz Srbije i Crne Gore. Na aerodromu Dubrave kod Živinica 18. aprila je pristiglo 10 tenkova sa istaknutim srpskim zastavama sa četničkim obilježjima. Na području Ilidže je 22. aprila 1992. dovezeno 30 oklopnih vozila (tenkova i transportera), od čega je jedan broj bio stacioniran ispred restorana *Kristal* i oko Šumarske škole, dok je na relaciji vojnog garnizona Butile-selo Osijek registrovano oko dvadeset poleta helikoptera.[436]

U drugoj polovini aprila 1992. JNA je iz Srbije za potrebe njenih komandi i jedinica u Bosni i Hercegovini dovlačila i municiju i minsko

---

434 **Agresija...**, Sarajevo 1993, str. 14 i 27.

435 *Bilten MNO*, br. 1, 09. april 1992.; Isto, br. 7, 12. april 1992.; Isto, br. 13, 15. april 1992. Jedinice JNA su sljedećeg dana okupirale Stolac.

436 Isto, br. 10, 13. april 1992.; Isto, br. 9, 13. april 1992.; Isto, br. 14, 15. april 1992.; Isto, br. 10, 13. april 1992.; Isto, br. 13, 15. april 1992.; Isto, br. 20, 18. april 1992. **Dnevni izvještaj**, br. 1, 25. april 1992, 1; AIIZ, inv. br. 3-2829.

- eksplozivna sredstva. Tako je, ilustracije radi, iz 3. vojne oblasti 21. aprila 26 motornih vozila preko Sremske Rače prevozilo municiju i minsko - eksplozivna sredstva za Tuzlu i Banja Luku. U toku 23. aprila 18 motornih vozila od 3. vojne oblasti dovezlo je municiju u Komandu 993. pozadinske baze (Banja Luka). Tom prilikom su dovezene sljedeće količine municije :

- metak 122 mm za d-30 puno barutno punjenje — 2.888 komada
- metak 122 mm za d-30 smanjeno barutno punjenje — 2.169 komada
- metak 155 mm hemijski — 1.344 komada
- metak 126 mm višecijevni bacač raketa "plamen" — 529 komada.[437]

Ekipe stručnjaka iz tehničko-remontnih zavoda iz Srbije su radile na pregledu i opravci borbene tehnike JNA u Bosni i Hercegovini. Tako su, 25. aprila 1992. u jedinice 9. korpusa stigle dvije takve ekipe (ekipa *Sever* iz Subotice i druga iz Tehničko-remontnog zavoda Čačak), koje su odmah upućene na zadatak. Krajem aprila je "**opravljena borbena tehnika na livanjskom polju**".[438]

U toku agresije na Bosnu i Hercegovinu iz Srbije su stizali i vozači. Tako je, primjera radi, 2. vojna oblast 3. aprila 1992. iz Saobraćajnog nastavnog školskog centra Kraljevo preuzela 15 vojnika saobraćajaca, a

---

[437] AIIZ, inv. br. 2-135, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2401, 21. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine (pozadinski izvještaj - OP 62); Isto, inv. br. 2-162, Komanda 993. pozadinske baze, Str. pov. br. 47-120, 23. april 1992. - Komandi 2. vojne oblasti i Komandi 5. korpusa; Isto, inv. br. 2-138, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2488, 25. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine (pozadinski izvještaj OP 65). Navedene količine municije su većim dijelom smještene u 1, a dijelom u 2. tehničko skladište municije Komande 993. pozadinske baze u Banjoj Luci. Ujedno se "**vrši utovar r/d za prevoz u Pančevo i Kragujevac**".

[438] Isto, inv. br. 2-138, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2488, 25. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine; Isto, inv. br. 2-140, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-2508, 27. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

iz Artiljerijskog nastavnog centra Kovin "**upućeno nam je u prekomandu 15 vojnika - vozača**". Svi su u toku dana razveženi po jedinicama.[439]

Srpsko-crnogorski agresor kontinuirano je slao starješine i vojnike koji su, nakon što su prihvaćeni i raspoređeni u jedinice 2. vojne oblasti JNA, izvodili agresiju na Bosnu i Hercegovinu i vršili brojne druge zločine, posebno nad Bošnjacima. O tome postoje nedvosmisleni dokazi. Tako je, primjera radi, 9. aprila 1992. iz 1. vojne oblasti (iz Srbije) "**izvršen prihvat obučenih vojnika**" koji su raspoređeni u jedinice 10. korpusa. U toku tog dana prihvaćen je i raspoređen 791 vojnik.[440] Istoga je dana iz 1. i 3. vojne oblasti izvršen prihvat dijela starješina i obučenih vojnika za 1. motorizovanu brigadu 9. korpusa.[441]

Jedinice 9. korpusa su tokom 10. aprila bile, između ostalog, angažovane i na prihvatu vojnika iz 1. i 3. vojne oblasti JNA.[442]

U toku 11. aprila na aerodrom Bihać stiglo je 497 vojnika za popunu 9. i 10. korpusa, a "**preostali deo stiže 12. aprila 1992.**". Težište angažovanja 10. korpusa 12. aprila 1992. bilo je u prihvatu vojnika na aerodromu Bihać i njihovom raspoređivanju do jedinica. Toga dana stiglo je ukupno 90 vojnika, dok je na aerodrom Bihać do 12. aprila stiglo ukupno 587.[443]

Početkom maja 1992. iz Srbije je preko Sremske Mitrovice na Romaniju stiglo 50 tenkova. Sredinom maja 1992. agresor je, radi jačanja snaga u Bosni i Hercegovini, mobilisao nove ljude u Srbiji i Crnoj Gori. U tom cilju su iz pravca Pljevalja, Bijelog Polja i Prijepolja prema

---

439 AIIZ, inv. br. 2 -117, Komanda 2. vojne oblasti, Str. pov. br. 10/36-1958, 03. april 1992. - Operativnom centru Generalštaba Oružanih snaga SFRJ - za Sektor pozadine.

440 AIIZ, inv. br. 2-92, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2704, 09. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima.

441 Isto. Nije utvrđen broj.

442 AIIZ, inv. br. 2-93, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2125, 10. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima.

443 AIIZ, inv. br. 2-95, Komanda 2. vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36-2180, 12. april 1992. - Generalštabu Oružanih snaga SFRJ - Operativni centar, i drugima.

Goraždu krenule nove kolone vojnih vozila. Istovremeno, kolone vojnih vozila kretale su se i na pravcu Simin Han-Dubrave i od Kalesije prema Tuzli, a prema Kalesiji su bila upućena vojna vozila i helikopteri, koji su, i pored oznake Crvenog krsta, prevozili ljudstvo i naoružanje iz kasarne *Husinska buna*.[444]

Republika Srbija je redovno doturala naoružanje i municiju srpskim fašistima, koji su učestvovali u genocidnoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu. O tome postoje brojni podaci. Tako su, ilustracije radi, 13. maja 1992. za potrebe garnizona u Brčkom iz Vojne pošte 5053-19 iz Beograda dostavljena sljedeća materijalno-tehnička sredstva :

- metak 7,62 mm	74.100 komada
- trenutna mina	600 komada
- tromblonska mina	160 komada
- kumulativna mina M-57	4 komada
- metak za protivavionski top 30 mm	1.600 komada
- metak za top kalibra 20 mm	2.400 komada
- metak 20 mm GMZ	1.500 komada
- ručna bomba M-75	108 komada
- ručna bomba PPM-79	12 komada.[445]

Iz Užica je 1. juna 1992. prema Međeđi upućena jedinica od 35 tenkova. Na brčanski front je u prvoj polovini juna 1992. pristiglo oko 150 srpskih vojnika, koji su učestvovali u "**borbama na području Knina**", tj. u agresiji na Republiku Hrvatsku. Slanje srpskih zločinaca na brčansko ratište agresor je obrazlagao činjenicom da se "**Bijeljina brani u Brčkom preko kojeg se Srpska Republika Bosna i Hercegovina mora povezati sa kninskom krajinom**".[446]

Krajem juna 1992. iz Beograda je, na osnovu obavještenja potpukovnika Predraga Manojlovića, komandanta kasarne u Brčkom,

---

[444] **Dnevni izvještaj**, br. 20, 14. maj 1992. i br. 24, 18. maj 1992.

[445] AIIZ, inv. br. 2-507. Navedena materijalno-tehnička sredstva je, po naređenju pukovnika N. Stanišića, predao Miroslav Janjić, a primio ih pukovnik M. Radivojević.

[446] Isto, br. 62, 25. juni 1992, br. 64, 27. juni 1992, br. 68, 1. juli 1992, br. 72, 5. juli 1992. i br. 73, 6. juli 1992.

za potrebe garnizona u Brčkom i Bosanskom Šamcu dovezena municija. Nove količine municije za potrebe "**srpske teritorijalne odbrane Brčko**" odobrile su starješine JNA iz Beograda: Janjić, Radivojević i Stanišić. Pored toga, JNA je srpskim zločincima na brčanskom ratištu pružala i kadrovsku pomoć, angažujući vojne starješine iz Srbije.[447]

Na brčansko ratište su sredinom 1992. pristizale nove snage u ljudstvu i naoružanju iz Srbije. Značajno je ukazati na činjenicu da je na brčansko ratište agresor konstantno dovodio nove snage iz Srbije i Crne Gore, sa ciljem da probiju koridor, radi spajanja *SAO Krajine* sa Srbijom. Srpskoj četničkoj formaciji iz Vogošće koja je brojala oko 450 dobro naoružanih fašista, tokom 21. i 22. juna 1992. u više navrata je helikopterima stizalo naoružanje i oprema. Vojnim helikopterima su koridorom Zvijezda - Konjuh i Vozuća - Romanija dovezeni četnici sa Sokoca, koji su učestvovali u zločinima u drinskom regionu.[448]

Velikosrpski agresor je krajem juna 1992. konsolidovao svoje jedinice i opremio ih novoisporučenim količinama oružja i municije iz Srbije. U okviru priprema za opšti napad na Goražde agresor je na tom području koncentrisao združene snage JNA i oružane formacije iz Srbije i Crne Gore, dopremajući i nove količine oružja i municije. Na šire područje Doboja srpskim fašistima, koji su, između ostalog, raspolagali i raketama "zemlja-zemlja", stigla je pomoć vojnika Kninskog korpusa sa punom ratnom opremom i jedna tenkovska jedinica.[449]

Agresor je na bosanskohercegovačka ratišta stalno dovlačio nova pojačanja u živoj sili i tehnici iz Srbije i Crne Gore. Tako su, u prvoj polovini jula 1992. u okolini Priboja koncentrisane velike snage *dobrovoljaca* (nekoliko hiljada ljudi) iz Srbije i Crne Gore, sa pješadijskim i teškim naoružanjem, radi pohoda na Bosnu. Među važnijim centrima distribucije ljudstva i tehnike u Republici Bosni i Hercegovini bili su garnizoni JNA u Nikšiću i Pljevljima. Nakon dobijanja pojačanja u ljudstvu i naoružanju iz Srbije i Crne Gore, gdje im je šleperima stizalo naoružanje i municija, srpski fašisti iz goraždanske regije su preduzimali novu ofanzivu na Goražde. Novi *dobrovoljci* su bili razmješteni na položajima

---

447 **Dnevni izvještaj**, br. 68, 1. juli 1992; AIIZ, inv. br. 2-507.

448 Isto, br. 62, 25. juni 1992.; br. 64, 27. juni 1992.; br. 68, 1. juli 1992.; br. 72, 5. juli 1992. i br. 73, 6. juli 1992.

449 Isto, br. 87, 20. juli 1992.; *Bilten MNO*, br. 101, 24. juni 1992.

oko Čajniča, na desnoj obali Drine, te području Rogatice.[450] U napadu na Goražde (prva polovina jula 1992.) agresor je koristio avijaciju, dvije oklopno-mehanizovane brigade, šest artiljerijskih baterija, četiri baterije višecijevnih raketnih bacača, 40 kamiona sa municijom i šest divizija.[451]

Agresor je u noći između 15. i 16. jula 1992. na teretnoj željezničkoj stanici u Prijepolju iskrcao 58 oklopnih borbenih vozila - tenkova, oklopnih transportera i samohodnih artiljerijskih oruđa. Kontingent je u Prijepolje stigao specijalnim vozom iz unutrašnjosti Srbije i odmah, nakon iskrcavanja, upućen u Pljevlja, a kasnije prema Čajniču i Goraždu. U Rudo je 19. jula iz Srbije pristigao novi kontingent od 40 tenkova, kako bi pomogao srpskim fašistima u napadu na Goražde. Iz Užica je krajem jula pristigla kolona motornih vozila sa municijom i oružjem. Početkom avgusta iz pravca Bijeljine na brčansko ratište je stiglo osam autobusa sa *dobrovoljcima* iz Srbije. Na području Kraljeva i Požarevca je sredinom avgusta skoncentrisan veliki broj oklopnih jedinica, koje je agresor povremeno upućivao na bosanskohercegovačka i slavonsko ratište. Jedinice oklopno-mehanizovanog korpusa iz Užica i Novog Sada su, takođe, upućivane i djelovale na ratištima u Bosni i Hercegovini, aktivno učestvujući u agresiji. Pored tih jedinica, na teritoriju Bosne i Hercegovine bio je upućen i jedan broj elitnih jedinica iz Niša, te gardijske jedinice iz Beograda i Požarevca. Na vojne i civilne aerodrome u Srbiji i Crnoj Gori dovezena je i raspoređena određena vojna oprema, kao i specijalizovane jedinice, čime je u velikoj mjeri bila povećana borbena gotovost ratnog vazduhoplovstva Srbije.[452]

Ubacivanje svježih agresorskih snaga iz Srbije posebno je bilo karakteristično sa teritorije Ljubovije i zone koju je kontrolisao Novosadski

---

450 Isto; **Dnevni izvještaj**, br. 79, 12. juli 1992. U cilju dobivanja pojačanja u ljudstvu i naoružanju srpski fašisti na goraždanskoj regiji (Dobro Stanković, Dragomir Arsić, Duško Kornjača i Zoran Vukodragović) išli su u Crnu Goru. U to vrijeme i srpski zločinci Brane Petrović i Stanko Stojanović iz Rogatice išli su u Srbiju da dovedu "nove" fašiste i dovuku materijalno-tehnička sredstva.

451. Isto; **Dnevni izvještaj**, br. 77, 10. juli 1992, br. 79, 12. juli 1992. i br. 80, 13. juli 1992.

452 **Agresija...**, str. 7 (II); **Dnevni izvještaj**, br. 87, 20. juli 1992, br. 94, 27. juli 1992, br. 106, 8. avgust 1992. i br. 113, 15. avgust 1992.

Teškom artiljerijskom vatrom iz tenkova agresorske snage sa desne obale Drine (iz Republike Srbije), napale su u drugoj polovini augusta 1992, bošnjačka naselja na suprotnoj obali rijeke na području Srebrenice (**Dnevni izvještaj**, br. 118, 20. avgust 1992.).

korpus. Od 100 tenkova Novosadskog korpusa, koji su septembra 1992. upali na teritoriju Bosne i Hercegovine, 35 je djejstvovalo na brčanskom pravcu, 35 pravcem Gradačac-Tuzla i 30 pravcem Caparde-Zvornik.[453]

Sredinom septembra 1992. agresor je iz Srbije i Crne Gore intenzivno dovlačio nova pojačanja u živoj sili, oklopno-mehanizovanim i drugim borbenim sredstvima. Tako je, pored ostalog, iz pravca Pljevalja prema Goražde i Foči stiglo i 40 tenkova. Iz Srema su na područje Bijeljina - Brčko pristigle oklopno-mehanizovane snage. U drugoj polovini septembra 1992. na području Višegrada agresor je izvršio veću koncentraciju snaga iz pravca Užica. Takođe je agresor sa teritorije Srbije vršio artiljerijske napade po naseljima Podrinja. Ofanziva srpskih fašista iz Srbije i Crne Gore, uz podršku njihove avijacije, nastavljena je krajem septembra na područje Višegrada.[454]

Svježe snage iz Srbije, Crne Gore i *SAO Krajine*, sa tenkovima, oklopnim transporterima, municijom, opremom i drugim materijalno-tehničkim sredstvima, velikosrpski agresor je dovodio i krajem 1992. Tako je tokom oktobra, posebno u drugoj polovini, i novembra 1992. vršeno pregrupisavanje i koncentrisanje novih snaga. Početkom oktobra u Bijeljinu je iz Srbije došlo 50 tenkova TR-77 i TR-80 (predstavljali su rumunjsku modifikaciju tenka T-55). Sredinom oktobra koncentracija agresorskih snaga (jedinice **Novosadskog korpusa**) naročito je bila izražena na području Gradačca i Brčkog. Pored toga, ljudstvo i oprema **Podgoričkog korpusa**, koji se povlačio sa Prevlake, koncentrisano je u istočnoj Hercegovini, na području Gacka, Tjentišta, Foče i Goražda, te na području Stoca, Ljubinja i Nevesinja.[455] Prilikom prebacivanja svojih snaga na ta područja agresor je koristio i helikoptere. Na dobojskom ratištu je uz povremene topničke napade po linijama odbrane i civilnim ciljevima prema Usori, bilo primjetno koncentrisanje novih i

---

453 *Press-centar Armije Bosne i Hercegovine*, br. 102/02-36, Sarajevo, 13. septembar 1992.; Isto, br. 102/02-54, Sarajevo, 16. septembar 1992, **Agresija...**, str. 39 (II); **Dnevni izvještaj**, br. 139, 10. septembar 1992.

454 Isto, br. 102/02-68 i br. 102/02-69, 18. septembar 1992.

455 Isto, br. 102/02-127, 5. oktobar 1992.; Isto, br. 102/02-375, 16. novembar 1992.; **Dnevni izvještaj**, br. 174, 15. oktobar 1992.

Tako je na područje Gacka i Bileće stiglo novih 12 agresorskih tenkova iz sastava jedinica JNA koje su se povlačile sa Prevlake.

pregrupisavanje agresorskih snaga, posebno u predjelu Kostajnice i Rudanke, gdje je 14. oktobra 1992. stiglo 50 kamiona četnika. I na brčanskom ratištu agresor je iz Srbije i Crne Gore dovlačio nova pojačanja, tako da je samo na prostoru Vranovače i Omerbegovače, na putu od Brčkog prema Bijeljini, 18. oktobra stiglo novih 12 tenkova. Na svim linijama fronta oko Jajca u toku vikenda treće sedmice oktobra 1992. pojačane su snage agresora, dok se iz Banje Luke prema tom gradu i Travniku "**kreće jača oklopno-mehanizovana neprijateljska formacija**" (18. oktobra 1992.).[456]

U drugoj polovini oktobra agresor je nastavio sa prebacivanjem oklopno-mehanizovanih snaga sa dubrovačkog ratišta u istočnu Hercegovinu i to na pravcu Gacko-Tjentište - Foča i Nevesinje - Stolac - Mostar. Nova pojačanja u rejonu Goražda agresor je prebacivao transportnim helikopterima iz pravca Brčkog i Bosanskog Šamca. Za nova pojačanja u ljudstvu i naoružanju koja je prebacivao iz Srbije i Crne Gore, zbog nemogućnosti da koristi drumski transport zbog prekinutih komunikacija na pravcu Brčko-Lončari, agresor je upotrebljavao transportne helikoptere. Krajem oktobra i početkom novembra 1992. srpsko-crnogorski agresor je vršio novo pregrupisavanje snaga i dovodio svježe iz Srbije (jedinice Novosadskog korpusa), Crne Gore i kolaboracionističkih krajina.[457]

Sredinom novembra 1992. agresor je vršio novu koncentraciju jakih oklopno-mehanizovanih snaga na granici Savezne Republike Jugoslavije prema Bosni i Hercegovini, posebno u rejonu Bajine Bašte, Dobruna, Metaljke i Mratinja, sa ciljem da izvrši prodor na slobodnu teritoriju Srebrenice i otvori koridor Rogatica - Sokolac - Olovo - Zavidovići prema "krajinama". Uslijed neprekidnog granatiranja iz pravca Bajine Bašte i obronaka Tare u Srbiji zabilježena su nova stradanja civila na slobodnoj teritoriji Srebrenice.[458] Agresorske snage na prostoru Višegrada snabdijevane su ljudstvom, oružjem i municijom iz Srbije (Bubanj Potok, Kremna, Čačak i iz Beograda - Banjica i Topčider). Cilj jačanja agresorskih

---

456 **Dnevni izvještaj**, br. 174, 15. oktobar 1992, br. 177/178, 19. oktobar 1992. i br. 180, 21. oktobar 1992.

457 Isto, br. 180, 21. oktobar 1992, br. 193, 3. novembar 1992. i br. 196, 6. novembar 1992.

458 Isto, br. 204, 14. novembar 1992.

potencijala na tom području bila je ofanziva na komunikacije Ustiprača - Međeđa i Trnovo - Grebak - Zorovići - Goražde. U tom cilju agresorskim snagama je krajem novembra pristigla pomoć Užičkog korpusa Vojske Jugoslavije. Na bihaćkom ratištu agresor je početkom decembra, pripremajući novu ofanzivu, dovlačio nova pojačanja iz Knina i Like.[459]

Pojačanje u živoj sili i dostavljanje materijalno-tehničkih sredstava iz Srbije i Crne Gore srpskim zločincima je nastavljeno i u toku 1993. i kasnije. O tome svjedoče brojni podaci, koji potvrđuju konvoje vojnih kamiona punih ljudstva, opreme, municije, oružja i druge tehnike, koji su svakodnevno ulazili i pristizali u Bosnu i Hercegovinu.

U noći 15./16. januara 1993. snage Užičkog korpusa iz Bajine Bašte napale su slobodnu teritoriju srebreničke opštine. Preko Drinskog mosta kod Bajine Bašte u Republiku Bosnu i Hercegovinu je krenulo 12 tenkova, 7 transportera i veća kolona motornih vozila. Te snage su 18. januara pojačane sa još jednom oklopno-mehanizovanom jedinicom Užičkog korpusa.[460]

Krajem januara i početkom februara 1993. agresor je nastavio koncentraciju oklopno-mehanizovanih jedinica i pješadije na teritoriju Srbije na granicu prema Republici Bosni i Hercegovini i njihovo prebacivanje preko Drine. Tako je s teritorije Srbije prebačeno 29 tenkova, od čega 17 kod Šljunkare (Čelopek) i 12 preko brane HE Bajina Bašta, kao i veći broj borbenih oklopnih vozila i "praga". Iz sastava Valjevskog korpusa preko Ljubovijskog mosta i iz Užičkog korpusa preko Skelanskog mosta na teritoriju Republike Bosne i Hercegovine prešle su tri do četiri pješadijske brigade sa 5.000-7.000 vojnika.[461]

Početkom februara 1993. oko 7.000 srpskih vojnika iz sastava Užičkog i Valjevskog korpusa sa svim raspoloživim sredstvima upalo je u Bosnu i Hercegovinu, sa ciljem napada na Bratunac i Srebrenicu. Operacijom je lično komandovao general Ojdanić, komandant Užičkog korpusa, koji se "proslavio" u Prizrenu, gdje je učestvovao u likvidaciji oko 150 Albanaca tokom "događaja" na Kosovu. Užičke i valjevske fašiste

---

459 Isto, br. 219/220, 30. novembar 1992. i br. 224, 4. decembar 1992.

460 *Press-centar Armije Bosne i Hercegovine*, br. 102/02-157, 19. januar 1993.

461 Isto, br. 102/02-840, 29. januar 1993.

na Drini su prihvatili pripadnici Srpske nacionalne garde, koji su izvršili mnoge zločine na brčanskom i bratunačkom ratištu. Istovremeno, srpska artiljerija je djelovala svim raspoloživim sredstvima sa teritorije Srbije.[462]

Fašisti iz Srbije stizali su i u Posavinu, gdje ih raspoređivao Štab za prihvat dobrovoljaca (sa sjedištem u Bijeljini). Cilj njihovog dolaska je bio učešće u borbama za proširenje "sjevernog koridora", koji je za agresora bio od posebnog značaja u trenutku kada je namjeravao pružiti veću pomoć svojoj "braći" u Kninskoj krajini.[463]

Sredinom i krajem februara 1993. na granici Bosne i Hercegovine i Crne Gore locirane su jake snage Vojske Savezne Republike Jugoslavije, radi intervencije i pomoći čajničkim fašističkim jedinicama u njihovim zločinačkim akcijama. Srbija je, u cilju započinjanja široke ofanzive, kako bi slomila odbrambenu borbu Armije Republike Bosne i Hercegovine, krajem februara 1993. na bosanskohercegovačko ratište uputila 120 tenkova sovjetske proizvodnje T-64 i T-72.[464]

Agresor je iz Srbije, vjerovatno u prvoj polovini 1993, u Bosnu i Hercegovinu dopremio i razmjestio sredstva za izviđanje i elektronsko ometanje djelovanja lovačko-bombarderske avijacije NATO-a. Tako su na mostovima i važnijim saobraćajnicama na teritoriji Jugoslavije, kao i na privremeno okupiranoj teritoriji u Bosni i Hercegovini raspoređena dva samostalna bataljona za elektronsko djelovanje. Svaki bataljon je imao po 83 specijalna i 10 terenskih vozila, koje je opsluživalo 40 oficira i 280 vojnika. Oni su bili raspoređeni po četama, a svaka četa je štitila po jedan važan objekat. U specijalnoj opremi koju su posjedovali bili su zastupljeni radioometači SPB-7 i SPO-8 (ruskog porijekla).[465]

Slobodnu teritoriju Goražda sredinom 1993. napadale su brojne srpske oružane jedinice i dijelovi jugoslavenske vojske iz Kraljeva i

---

462 Isto, br. 102/02-864, 2. februar 1993.

463 Isto.

464 Isto, br. 102/02-1006, 25. februar 1993.; Isto, br. 102/02-1119, 28. mart 1993.

465 *Prva linija*, br. 6, 23. maj 1993, str. 3. Oni su služili za ometanje nišanskih i panoramskih radara na jurišnim i lovačko-bombarderskim avionima, te radara za navođenje projektila vazduh-zemlja. SPB-7 nišanske radare na avionima otkrivali su na daljini od 150 km, a ometali ih do daljine od 80 km i to zasljepljivanjem radarskog ekrana. SPO-7 ometao je avionski nišanski radar do daljine od 300 km, a ako je pratio i ometao 4 avionska radara istovremeni domet mu je oko 60 km.

Pljevalja, ojačani grupama stranih plaćenika iz Rusije i Rumunije. Podršku tim jedinicama davalo je 40 oklopnih transportera, 31 tenk, 12 "praga" i veliki broj artiljerijskih oruđa, koje su opsluživali pitomci završnih godina školovanja, utvrđujući pri tom stečena teoretska znanja gađajući u "**živo meso**".[466]

Specijalne snage Vojske Jugoslavije (do 120 ljudi i odjeljenje helikoptera) su u drugoj polovini decembra 1993, u sadejstvu sa kolaboracionističkim snagama *Srpske Republike BiH* (ojačane snage Sarajevsko-romanijskog korpusa sa po jednom brigadom iz Hercegovačkog i 1. krajiškog korpusa, te 500 pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova *Srpske Republike Bosne i Hercegovine*), izvodile aktivna ofanzivna dejstva protiv Republike Bosne i Hercegovine na pravcu: Vogošća - Žuč - Pofalići – Lukavica - Hrasnica.[467]

Na privremeno zaposjednutim područjima Bosne i Hercegovine i snajperistima su stizala pojačanja iz Srbije. Tako je, primjera radi, na okupiranom dijelu Grbavice stiglo desetak "strijelaca", članova jednog streljačkog udruženja, koji su za svoj krvavi posao, ovisno o učinku, po pravilu bili enormno visoko plaćeni.[468]

Očigledno da je Savezna Republika Jugoslavija predstavljala osnovni izvor za popunu u živoj sili i snabdijevanje materijalno-tehničkim, intendantskim, sanitetskim, veterinarskim, saobraćajnim i drugim sredstvima i opremom komandi, jedinica i ustanova koje su izvodile agresiju na Bosnu i Hercegovinu i vršile brojne zločine protiv civilnog stanovništva, uključujući i genocid nad Bošnjacima.

---

466 *Press-centar Armije Bosne i Hercegovine*, br. 102/02-1511, 21. juli 1993.

467 AIIZ, inv. br. 2-2726, Komanda SRK /Sarajevsko-romanijski korpus/ DT. Br. 20/15-1409, 15. decembar 1993. – Komandama svih brigada, TG Vogošća i drugima, **Dopuna zapovesti za izvođenje Operacije OP Br. 14/93 od 3. 11. 1993.**

Zadatak te operacije je bio : "**Razbiti muslimanske snage na pravcima napada i nanijeti im što više gubitaka, ovladati objektima Žuč, Orlić i Hum, a po mogućnostima i Mojmilom, i na taj način stvoriti uzlove za nesmetan rad fabrika 'Famos', 'Orao' i 'Pretis'; preseći komuniciranje Muslimana iz Sarajeva ka Igmanu i centralnoj Bosni, obezbediti uslove za podjelu Sarajeva na dva dijela**".

Tu je opreaciju trebalo izvesti u dvije etape :

"**- u prvoj etapi ovladati objektima Žuč, Orlić i Hum**

- u drugoj etapi ovladati prostorom Hrasnice i Butmira" (Isto).

468 *Oslobođenje*, 16. mart 1993.

VIII

UKLJUČIVANJE REPUBLIKE HRVATSKE U AGRESIJU NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU

1. **Hrvatska nacionalistička ideologija**

U hrvatskoj nacionalističkoj ideologiji je, u različitim periodima, i na različite načine, počev od "oca Domovine" i utemeljitelja savremenog hrvatskog nacionalizma, dr Ante Starčevića, preko braće Radić i Hrvatske seljačke stranke, te dr Vlatka Mačeka i ustaškog poglavnika Ante Pavelića, pa do dr Franje Tuđmana, pitanje Bosne i Hercegovine i Bošnjaka bilo uvijek aktuelno. U svim političkim pogledima hrvatskih nacionalista, od asimilatorskih težnji ("**cvijeće hrvatske nacije**") do potpunog odricanja nacionalnog identiteta i državno-pravnog subjektiviteta, prisutno je kontinuirano negiranje Bosne i Hercegovine, kao države, i Bošnjaka, kao naroda.[1]

Hrvatska velikodržavna ideologija, nastala u borbi protiv Austro-ugarske prevlasti i suparništva sa sličnom velikodržavnom srpskom ideologijom šezdesetih godina XIX stoljeća, čiji je autor dr Ante Starčević, smatrala je da je Bosna i Hercegovina hrvatska zemlja, a Muslimani Hrvati. Po njegovoj nacionalističko-političkoj ideji Bosna i Hercegovina je navodno historijski činila sastavni dio Hrvatske, u kojoj "**živi strana našeg najčistijeg naroda**", odnosno narod "**najčistije i najplemenitije krvi hrvatske**". Na osnovama te ideologije Ante Starčević je izgradio svoju koncepciju o historijskom pravu Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu.[2]

---

[1] ∴ **BOSNA I HERCEGOVINA I BOŠNJACI U POLITICI I PRAKSI DR FRANJE TUĐMANA** (u daljem tekstu: **BIH I BOŠNJACI**), Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, marta 1998, str. 6; E. Redžić, **STO GODINA MUSLIMANSKE POLITIKE U TEZAMA I KONTROVERZAMA ISTORIJSKE NAUKE**, Sarajevo 2000, str. 133-154.

[2] E. Redžić, nav. dj., str. 144-145. Starčevićeva velikohrvatska nacionalistička ideologija određivala je "**smisao i pravac hrvatske nacionalne državne politike u svim političkim razdobljima koja su obilježila povijest Hrvatske u drugoj polovini XIX i prvoj polovini XX stoljeća**".

Početkom XX stoljeća, pod uticajem Starčevićeve nacionalističke doktrine, i u prvoj političkoj organizaciji Hrvata u Bosni i Hercegovini (Hrvatskoj narodnoj zajednici) prihvaćeno je stanovište da su Muslimani po narodnosti "**neprijeporno**" Hrvati, a Bosna i Hercegovina etnički i državno-pravno hrvatska zemlja, pri čemu sjedinjenje Bosne i Hercegovine sa Hrvatskom predstavlja prirodnu težnju "bosansko-hercegovačkih Hrvata". Na taj način "**hrvatska politika u Bosni i Hercegovini nije mijenjala pravac, već je postala organizovanija i u Bosni i Hercegovini dobila legitimno nacionalno vođstvo**". U hrvatskim političkim krugovima egzistirala je misao o integrisanju Bosne i Hercegovine u državnu i nacionalnu hrvatsku maticu, odnosno težnja za priključenjem Bosne i Hercegovine Hrvatskoj. Biskup Josip Štadler je, takođe, zastupao stanovište da mora doći do sjedinjenja Bosne sa Hrvatskom. Stjepan Radić je naglašavao pravo na Bosnu i Hercegovinu, "**koja mora postati sastavni dio ujedinjene Hrvatske**". Hrvatska politika je sve do kraja Prvog svjetskog rata zastupala stanovište o ujedinjenju svih hrvatskih zemalja, uključujući i Bosnu i Hercegovinu, u samostalno državno tijelo Austro-Ugarske.[3]

Za vrijeme Kraljevine SHS, kada je hrvatska politika dosljedno insistirala na samostalnoj hrvatskoj državi, Stjepan Radić, vođa HRSS, je smatrao da Bosna i Hercegovina predstavlja "**poluplemensku i poluhistorijsku domovinu**", te da su Muslimani – "**Hrvati islamske vjeroispovijesti**". Dr Vlatko Maček, vođa HSS, u toku priprema Sporazuma sa Cvetkovićem, predsjednikom Vlade Kraljevine Jugoslavije, Muslimane nije smatrao formiranom nacijom, iako je imao u vidu njihov politički značaj. Tvrdio je da se muslimanska inteligencija "**priznaje hrvatskom**", što će ih odvesti na poziciju hrvatske nacionalne politike da Bošnjaci u Bosni i Hercegovini čine dio hrvatskog naroda. Maček je prihvatao mogućnost autonomije Bosne i Hercegovine u okviru Hrvatske. I on je, kao i pravaši, smatrao Muslimane "**najčišćim Hrvatima**".[4]

Srpsko-hrvatskim sporazumom, od 26. avgusta 1939. (pregovori između Beograda - kneza Pavla i Cvetkovićeve vlade, i Zagreba - Mačekova hrvatskog vođstva), Bosna i Hercegovina je podijeljena, uz potpuno ignoriranje Bošnjaka: dogovoreno je da 13 njenih srezova

[3] Isto, str. 146-147.

[4] Isto, str. 148.

budu uključeni u Banovinu Hrvatsku (cijela zapadna Hercegovina, s Mostarom, zatim Bugojno, Fojnica, Travnik, Derventa, Gradačac, Brčko i dr.). Tridesetosam preostalih srezova je bilo predviđeno za srpski dio Jugoslavije, odnosno Banovinu Srpske zemlje.[5]

Pod pokroviteljstvom fašističke Italije i nacističke Njemačke, odnosno Musolinija i Hitlera, 10. aprila 1941. formirana je kolaboracionistička tvorevina Nezavisna Država Hrvatska (NDH), koja je trebalo da realizira program Nacionalističkog pokreta u Hrvatskoj od Jadrana do Drine.[6]

Za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je njemačko-talijanska okupacija Hrvatske proglašena nacionalnim oslobođenjem hrvatskog naroda, Ante Pavelić je, anektirajući praktično cijelu Bosnu i Hercegovinu, tvrdio da su "**Muslimani cvijeće hrvatskog naroda**" i da je NDH nacionalna država svih Hrvata, uključujući i "**Hrvate islamske vjeroispovijesti**".[7]

Starčevićeva velikohrvatska nacionalistička ideologija koju su slijedili Josip Franko, Stjepan Radić i Dr Vlatko Maček doživjela je, s nestankom kolaboracionističke Pavelićeve NDH, historijski poraz. Od tada je reducirana na podjelu Bosne i Hercegovine.[8]

Franjo Tuđman, hrvatski nacionalist, historičar, novi "otac Domovine", osnivač Hrvatske demokratske zajednice, "**sublimirao je navedene historijske ideje i poglede prema Bosni i Hercegovini u ideološko-politički bastard koji je rezultirao neskrivenom težnjom za cijepanjem Bosne i Hercegovine i pripajanjem njenih značajnih teritorija Hrvatskoj**".[9] Stalno je osporavao i negirao državno-pravni

---

[5] **BIH I BOŠNJACI**, str. 6.

[6] Isto.

[7] E. Redžić, nav. dj., str. 149-150; **BIH I BOŠNJACI**, str. 6.

Za vrijeme fašističke tvorevine - tzv. NDH Bošnjaci nisu imali nikakvu faktičku vlast u toj marionetskoj državi, i pored toga što se u službenoj Pavelićevoj doktrini govorilo o njima kao o "**cvijeću hrvatske narodnosti**" (Detaljnije o tome vidi: M. Hadžijahić, **POSEBNOST BOSNE I HERCEGOVINE I STRADANJA MUSLIMANA**, Sarajevo 1991, str. 39-40).

[8] E. Redžić, nav. dj., str. 153.

[9] **BIH I BOŠNJACI**, str. 7-9.

subjektivitet države Bosne i Hercegovine i nacionalni identitet Bošnjaka. U njegovim "naučnim" radovima, političkim govorima, člancima, intervjuima, na konferencijama za novinare u kontinuitetu je prisutna tvrdnja kako Bosna nije država niti su Bošnjaci narod. Stoga je smatrao da Bosna i Bošnjaci moraju nestati.[10]

Franjo Tuđman je tvrdio da Bosna i Hercegovina nema budućnosti i da je treba podijeliti. Bio je "**siguran da Bosna i Hercegovina i bosanski Muslimani ne mogu opstati kao samostalni povijesni i politički subjekt**". Tu ideju, koja je "**postala poznata široj javnosti tek koncem osamdesetih**", on je "**iznosio polujavno, u privatnim političkim konverzacijama, još ranih šezdesetih godina...**".[11]

Profilirao se u političara nacionalističkih shvatanja i retorike u negiranju Bosne i Bošnjaka. Još šezdesetih godina XX stoljeća Tuđman

---

[10] Isto, str. 7-9; M. Minić, **DOGOVORI U KARAĐORĐEVU O PODJELI BOSNE I HERCEGOVINE**, Sarajevo 1998, str. 21-104.

Bošnjaci su za Franju Tuđmana bili opasni fundamentalisti, koji "**Bosnu koriste kao podlogu za širenje svoje ideologije u čitavoj Evropi, pa čak i u Sjedinjenim Državama. Civilizirane zemlje treba da se ujedine kako bi otklonile ovu prijetnju. Bosna nikad nije postojala stvarno kao država. Ona treba da bude podijeljena između Srbije i Hrvatske**". Bio je "**opsjednut idejom Banovine Hrvatske**". Podjela Bosne je, po Tuđmanu, "**povijesna potreba, jer se Bosnu nije smjelo stvarati poslije Drugog svjetskog rata**" (M. Minić, nav. dj., str. 41, 92 i dr.).

U svojoj knjizi "**NACIONALNO PITANJE U SUVREMENOJ EVROPI**" (Zagreb 1990.) **Franjo Tuđman tvrdi da Bosna i Hercegovina treba biti dio hrvatske federalne** jedinice, jer je povijesno vezana za Hrvatsku i "**da je muslimansko pučanstvo u svojoj golemoj većini, po svom etničkom sastavu i govoru, neprijeporno hrvatskog podrijetla...**" (F. Tuđman, nav. dj., str. 120-121. Citirano prema: **BiH I BOŠNJACI**, str. 21-22; MEĐUNARODNI SUD ZA KRIVIČNO GONJENJE OSOBA ODGOVORNIH ZA TEŠKA KRŠENJA MEĐUNARODNOG HUMANITARNOG PRAVA POČINJENIH NA TERITORIJI BIVŠE JUGOSLAVIJE OD 1. JANUARA 1991, Predmet Br. IT-95-14-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV TIHOMIRA BLAŠKIĆA, PRESUDA (u daljem tekstu: **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T), Hag 3. mart 2000, paragraf 103.

[11] M. Čulić, **TUĐMAN - ANATOMIJA NEPROSVIJEĆENOG APSOLUTIZMA**, Split 1999, str. 55.

Franjo Tuđman je još dok je bio general JNA u svojim radovima, a kasnije i u praksi, stalno zagovarao podjelu Bosne i Hercegovine. U ocjeni "**da Bosnu treba podijeliti sa Srbima**", on je ostao dosljedan. Tu fašističku tvrdnju generala Tuđmana potvrđuje i Mika Tripalo (*Feral tribjun*, Split, 25. avgust 1997, str. 12.).

je zastupao tezu da je Bosna i Hercegovina komunistička izmišljotina, te da je "**najbolje tu iluziju zatrijeti još u zametku, dok još nije uhvatila korjene**". Tvrdio je kako su "**republičke granice nepravedne, kako je Bosna umjetna Titova tvorevina i kako je trebala pripasti Hrvatskoj**".[12]

Šezedesetih se godina Tuđman zainteresovao za Banovinu Hrvatsku, te zauzeo afirmativan stav prema njoj. Bio je opsjednut tobožnjom činjenicom da je Sporazum Cvetković-Maček (1939.) "**bio pozitivan za hrvatski narod**". Došao je do zaključka da "**istu takvu teritorijalnu i etničku komasaciju treba, uz manje modifikacije, obaviti i danas**". Bosna i Hercegovina je, po njemu, "**nekada bila čisto hrvatska i katolička zemlja**", koja je "**izmijenjena silom turske i srpske penetracije**",[13] te da Hrvatskoj po "**prirodnom pravu nisu priključeni čisto hrvatski krajevi iz Bosne i Hercegovine (koji su bili ušli čak i u Banovinu Hrvatsku 1939.), ...**".[14]

Bosna i Hercegovina je, po Franji Tuđmanu, "**stvorena turskom okupacijom hrvatskog teritorija**", na koji Hrvatska ima navodno legitimno pravo do današnjih dana.[15] Zastupao je tezu da Bosnu i Hercegovinu treba podijeliti između Hrvatske i Srbije.[16] Radikalno je negirao i etnički subjektivitet Bošnjaka (po njemu Muslimana), najbrojnijeg naroda u Bosni i Hercegovini, uvjeren da je "**muslimanska vjera nastala stjecanjem povijesnih okolnosti u okviru njegovog** /hrvatskog - prim. M. Č./ **nacionalnog bića**". Više puta je izjavio da su "**Muslimani povijesno, govorno i geopolitički izvorno pretežno Hrvati**".[17]

Bošnjaci, po Franji Tuđmanu, "**žele stvoriti islamsku fundamentalističku državu, i to tako što će Bosnu preplaviti s**

---

[12] Isto, str. 56-57.

[13] Isto, 57-61.

[14] Isto, str. 63. Tuđman je za tu graničnu "otimačinu" oštro napao komuniste, a posebno hrvatske. Fasciniran Miloševićevom pojavom, bio je spreman da, uglavnom, na toj osnovi Bosnu i Hercegovinu podijeli sa njim. Uplašen njegovim usponom bio je spreman i na ustupanje dijelova Hrvatske, a onda i na "**humano preseljenje**" stanovništva, o čemu je 1992. potpisao dogovor sa Dobricom Ćosićem.

[15] Isto, str. 64.

[16] Isto. str. 64-65.

[17] Isto.

500.000 Turaka... Uticaj islamske Bosne će se onda proširiti kroz Sandžak i Kosovo na Tursku i Srbiju. Izetbegović je fundamentalistički predstavnik Turske, s kojom zajedno kuje urotu o stvaranju Velike Bosne... Velika muslimanska država nije opasnost samo za Srbiju i Hrvatsku. Ona predstavlja opasnost i za Evropu i Sjedinjene države... Nove granice će riješiti njihove probleme i smanjiti napetost".[18]

Franjo Tuđman je tvrdio kako Muslimani nisu samostalni narodni subjekt, nego "**islamizirani izdanak dviju pribrežnih nacija, Hrvata i Srba**". Nakon opredjeljenja Bošnjaka za takvo nacionalno ime, Franjo Tuđman se "obradovao" toj promjeni. S tim u vezi, on je na 4. saboru Hrvatske demokratske zajednice, februara 1998, izjavio kako će to "**olakšati psihičko opredjeljenje Muslimana u Hrvatskoj, jer ako su u Bosni Bošnjaci muslimanske vjere, jasno je da u Hrvatskoj neće biti Bošnjaci hrvatske vjere, nego da mogu biti Hrvati muslimanske vjere**".[19]

U razgovoru sa francuskim filozofom Bernar Anri Levijem (Bernard Henri Lévy) i francuskim ministrom za humanitarna pitanja Bernarom Kušnerom (Bernard Kuchnard), u Zagrebu, 18. januara 1993, Franjo Tuđman je zastupao rasističku ideju u vezi sa postojanjem Bosne: "**Bosanska nacija ne postoji. Ona nema ni prava ni prošlost nacije, jer nacija je teritorij, ali isto tako i isto podrijetlo, ista krv. A koliko je na teritoriji navodne Bosne ljudi različitog podrijetla, različite krvi. Kako ti narodi, izmiješani, dakle nečisti, mogu činiti cjelinu? Ne, gospodo, Bosna mora nestati kao nacija**".[20]

Svoju nacističku ideologiju i politiku u vezi sa Bosnom i Bošnjacima Franjo Tuđman je iznio i američkom diplomati Vorenu Zimermanu (Warren

---

[18] Isto, str. 67-68.

[19] Isto, str. 76-77; *Slobodna Bosna*, 31. juli 1999, str. 49.

[20] *Nacional*, Zagreb 30. avgust 1996, str. 38-40. Za vrijeme navedenog sastanka Hrvatska vojska je, sa jedinicama kolaboracionističkog HVO-a, žestoko napala Gornji Vakuf. Tuđman je, na Kušnerovo insistiranje "**zaustavio rat u srednjoj Bosni**". Naime, "**podižući slušalicu starinskog telefona u hotelu 'Esplanade', predsjednik Tuđman je, da bi zadivio francuskog ministra Kušnera s kojim je večerao, zaustavio rat u srednjoj Bosni**". Vraćajući se do svog mjesta i nakon što je sjeo, Franjo Tuđman je rekao: "**Eto, gospodine Kušner, možete biti zadovoljni, zaustavio sam rat. To je moj poklon koji Vam dugujem**" (Isto).

Zimmermann), tvrdeći da "**Bosna nikad nije postojala kao država. Ona treba da bude podijeljena između Srbije i Hrvatske**". Bošnjaci su, po njemu, "**opasni fundamentalisti**", koji "**i Bosnu koriste kao poligon za širenje svoje ideologije u Evropi, pa čak i u SAD. Civilizirane zemlje trebaju se ujediniti kako bi otklonile ovu prijetnju**".[21]

Istu tvrdnju Tuđman je ponovio i 16. avgusta 1995. u Zagrebu, u razgovoru sa Ričardom Holbrukom (Richard Holbrooke) i Karlom Biltom (Carl Bildt), kada je Holbruku "**održao predavanje o navodnoj opasnosti od Muslimana i ponovio da Bosna kao samostalna i ujedinjena zemlja nema nikakve budućnosti**".[22]

---

[21] M. Minić, nav. dj., str. 40-41, S. Omeragić, **DOGOVORENI RAT**, Sarajevo 2000, str. 6.

[22] K. Bilt, **MISIJA MIR**, Sarajevo 1998, str. 139. "**Bila je to**", piše Bilt, "**umjereno čak i u tuđmanskim razmjerama, jedna neobična drskost. Holbruk je bio malo šokiran**" (Isto).

2. **Dogovori u Karađorđevu i Gracu**

Nacionalističko vođstvo Republike Hrvatske, na čelu sa Franjom Tuđmanom, imalo je osvajačke teritorijalne pretenzije prema Bosni i Hercegovini, nastojeći da Hrvatska kao minimum zauzme teritorije Bosne i Hercegovine koje su Sporazumom Cvetković-Maček (1939.) pripale Banovini Hrvatskoj. O podjeli Bosne i Hercegovine Franjo Tuđman je pisao: "**Turci su jedan veliki dio teritorije Hrvatske inkorporirali u Bosnu. Pored toga, Bosna i Hercegovina je, povjesno gledano, vezana za Hrvatsku i one zajedno tvore nedjeljivu geografsku i ekonomsku cjelinu. Bosna i Hercegovina zauzima središnji dio te cjeline, odvajajući gornju Panoniju od donje Panonije. Stvaranje Bosne i Hercegovine kao zasebnog entiteta čini da se Hrvatska, teritorijalno i zemljopisno, nalazi u izuzetno teškoj situaciji u gospodarskom pogledu, i s toga u političkom pogledu u širem smislu, veoma nepovoljnoj za život i razvoj, a u administrativnom pogledu, neprilagođenoj i nepovoljnoj. Ti čimbenici u velikoj mjeri objašnjavaju zašto je sporazum koji je 1939. g. sklopljen između Beograda i Zagreba (Banovina) predvidio inkorporiranje sljedećih regija Bosne u Banovinu Hrvatsku: čitave Hercegovine, Mostara i onih kotara Bosne u kojima Hrvati čine većinu**".[23]

Franjo Tuđman se, u skladu sa (svojim) hrvatskim nacionalizmom, izraženim u antibosanskoj i antibošnjačkoj politici, i željom da anektira jedan dio Bosne i Hercegovine, **26. marta 1991.** susreo sa Slobodanom Miloševićem u Karađorđevu, gdje je u tajnosti dogovorena "**normalizacija hrvatsko - srpskih odnosa**", odnosno podjela Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske, radi formiranja "velike Srbije" i "velike

---

[23] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 103; I. Radaković, **BESMISLENA YU RATOVANJA**, Beograd 1997, str. 120.

Hrvatske".[24] Tada je, po kazivanju Stipe Mesića, dogovoreno da će Hrvatska dobiti "**teritorije Banovine i zapadnu Bosnu, Kladušu i Bihać**". Milošević je, kako tvrdi Mesić, tada rekao: "**Franjo, uzmi još i Cazin, Kladušu i Bihać, to je takozvana turska Hrvatska, a to Srbiji ne treba**".[25]

Pregovori i dogovori o podjeli Bosne i Hercegovine nastavljeni su i poslije Karađorđeva, na nivou dvojice državnika i njihovih, odnosno hrvatskih i srpskih eksperata. Naime, nakon dogovora u Karađorđevu Franjo Tuđman i Slobodan Milošević susreli su se više puta, među kojima i u Tikvešu (Baranja) 15. aprila 1991, što je rezultiralo formiranjem hrvatskih i srpskih petokolonaških organizacija i kolaboracionističkih tvorevina u Republici Bosni i Hercegovini i koordiniranom agresijom Srbije i Crne Gore i Republike Hrvatske na Bosnu i Hercegovinu.[26]

Nakon Karađorđeva formirani su, u skladu sa tim dogovorom, srpsko-hrvatski timovi, radi detaljnije razrade politike podjele Bosne i Hercegovine ("**da usaglase mape podjele Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske**"). Sa hrvatske su strane bili: dr Dušan Bilandžić, Josip Šentija (ubrzo je dao ostavku) i Zvonko Lerotić, a sa srpske: akademik dr Smilja Avramov, akademik Kosta Mihailović i

---

[24] **BiH I BOŠNJACI**, 116-119; C. Ribičič, **GENEZA JEDNE ZABLUDE, Ustavnopravna analiza formiranja i djelovanja Hrvatske zajednice Herceg-Bosna**, Zagreb-Sarajevo-Idrija 2000, str. 23, 97 i 98, nap. 174; I. Radaković, nav. dj., str. 120-123; L. Silber - A. Litl, **SMRT JUGOSLAVIJE**, Beograd 1996, str. 147-148. Detaljnije o tome vidi: M. Minić, nav. dj., str. 21-104; H. Šarinić, **SVI MOJI TAJNI PREGOVORI SA SLOBODANOM MILOŠEVIĆEM**, Zagreb 1999, str. 41-42.

I Tuđman i Milošević su dogovor u Karađorđevu o podjeli Bosne i Hercegovine priznali Anti Markoviću, predsjedniku Saveznog izvršnog vijeća SFRJ, izjavio je ovaj pred Haškim tribunalom januara 2004. godine.

[25] Isto. Franjo Tuđman je zapadnu Bosnu smatrao sastavnim dijelom Republike Hrvatske. Takav stav on je potvrdio i na sastanku sa svojim najbližim saradnicima u Predsjedničkim dvorima 22. oktobra 1993. Tada je, pored ostalog izjavio kako je Republika Hrvatska sa Fikretom Abdićem imala sporazum da, "**ako dođe do razlaza, odnosno kada dođe do razlaza, da ta zapadna Bosna je sastavni dio Hrvatske…**" ((**ARHIV INSTITUTA ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA U SARAJEVU** - u daljem tekstu: AIIZ -, inv. br. 2 – 2474, Stenogram sastanka Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima, 22. oktobra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 23).

[26] Isto.

Vladan Kutlešić. Zadatak tih grupa je bio da "**dijele Bosnu, ne na tri nego na dva dijela - srpski i hrvatski. Muslimanski se dio nije spominjao**".[27] Oktobra 1991, dok je artiljerija Novosadskog korpusa rušila Vukovar, u Zagrebu je boravila delagacija rukovodstva Srbije, na čelu sa dr Smiljom Avramov (specijalni savjetnik Slobodana Miloševića), a u Beogradu delegacija Hrvatske, na čelu sa Hrvojem Šarinićem (šef kabineta Franje Tuđmana).[28]

Franjo Tuđman je poslije Karađorđeva tvrdio da Bosna veoma teško može opstati i da će se Hrvatska vratiti na granice Banovine i obuhvatiti i Cazin, Kladušu i Bihać. Održani su tajni preliminarni razgovori na kojima su korištene geografske karte za sklapanje sporazuma sa Miloševićem o podjeli Bosne. Intervju koji je Dušan Bilandžić 25. oktobra 1996. dao *Nacionalu* potvrđuje da su se Franjo Tuđman i Slobodan Milošević na pregovorima u Karađorđevu dogovorili "**da se sastanu dvije komisije koje bi raspravljale o podjeli Bosne i Hercegovine: 'Tuđman nam je tada rekao da se on s Miloševićem načelno dogovorio, a da mi to moramo konkretno razraditi na mapama...'**".[29] Na tim je osnovama potvrđen sporazum o podjeli Bosne i Hercegovine između srpskih i hrvatskih kolaboracionističkih vođa, Radovana Karadžića i Mate Bobana, u Gracu 5. maja 1992.[30]

Uoči Nove 1992. godine, prilikom razgovora sa novinarima hrvatskih medija, Franjo Tuđman je otvoreno iznio svoj stav o podjeli Bosne i Hercegovine. Naime, govoreći o mogućnostima uspostavljanja mira (dogovoreno primirje je potpisano u Sarajevu 2. januara 1992.) između Hrvata i Srba, Tuđman je naveo da se to "**može ostvariti tako da se nacionalni ciljevi Srbije ostvare i da ona više nema razloga za ekspanziju, a ujedno bi se Hrvatskoj priključilo njezine krajeve, jer je sadašnji hrvatski perec neprirodan..... U hrvatskom je interesu da se taj problem riješi na naravan način, kako je bila**

---

[27] **BIH I BOŠNJACI**, str. 116-117; S. Omeragić, nav. dj., str. 13; M. Minić, nav. dj., str. 33-39.

[28] S. Omeragić, nav. dj., str. 13-15.

[29] **BIH I BOŠNJACI**, str. 116-117; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 105; M. Minić, nov. dj., str. 33-35.

[30] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 105; M. Minić, nav. dj., str. 33-35; I. Radaković, nav. dj., str. 123.

riješena Banovina. Pri tome bi mogao ostati dio 'zemlje Bosne', gdje bi Muslimani imali većinu i ta bi država Bosna mogla biti tampon između Hrvatske i Srbije. Time bi ujedno nestala i kolonijalna tvorevina Bosna i Hercegovina".[31]

Za operacionalizaciju podjele Bosne i Hercegovine po izvršenoj stvarnoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu konkretnije su zaduženi Radovan Karadžić i Mate Boban. Oni su se, u skladu sa dogovorima i razgovorima između Miloševića i Tuđmana o podjeli i uništavanju Bosne i Hercegovine, krajem aprila 1992. tajno sastali u Gracu. Na tom je sastanku (sporazum Karadžić - Boban) između srpskih i hrvatskih kolaboracionističkih vođa, objavljenom 6. maja, postignuta odlučnost "**da sva sporna pitanja, uključujući razgraničenje dviju konstitutivnih jedinica - hrvatske i srpske u Bosni i Hercegovini, riješe miroljubivim sredstvima i dogovorom**".[32]

---

[31] *Slobodna Bosna*, 23. januar 1992, str. 8. Na tom je skupu Franjo Tuđman, u veoma opuštenoj atmosferi, govorio i o priključenju Cazinske krajine i zapadne Hercegovine Republici Hrvatskoj, tvrdeći da "**za takvo što među građanstvom tih krajeva postoji velika zainteresiranost**". Tada je Franjo Tuđman u dobrom raspoloženju išao od jednog do drugog novinarskog društva i pravio viceve, tako što "**vlastitu državu nalik na perec, zaokružuje u bosanski somun**" (Isto).

[32] Z. Tomac, **TKO JE UBIO BOSNU ?**, 2. dio, Zagreb 1994, str. 35-36; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 105; str. 40; K. Begić, nav. dj., str. 69 i 93, nap. 12; L. Silber - A. Litl, nav. dj., str. 338; M. Bojić, nav. dj., str. 381.

Komentarišući taj susret, *Vašington Post* je 11. maja 1992. podsjetio na pakt Hitlera i Staljina uoči Drugog svjetskog rata o podjeli Poljske, navodeći da su na tom susretu bili predstavnici Tuđmana i Miloševića. Pri tome je *Vašington Post* Saveznu Republiku Jugoslaviju i Republiku Hrvatsku kvalifikovao kao "**razbojničke države**" (K. Begić, nav. dj., str. 93, nap. 12).

Ribičič tvrdi kako su formiranje *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, a posebno sporazum o razgraničenju teritorija između Bobana i Karadžića, "**pridonijeli izbijanju rata između Hrvata i Muslimana, utoliko više jer se povezivao sa široko rasprostranjenim mišljenjem da su Milošević i dr Tuđman u Karađorđevu razgovarali o mogućnosti podjele Bosne i Hercegovine bez i na račun Muslimana**" (C. Ribičič, nav. dj., str. 47 i 97-98). Takva ocjena je u suprotnosti sa svim dokumentima *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* i Hrvatske demokratske zajednice za Bosnu i Hercegovinu koja je analizirao Ribičič. Ukoliko su formiranje *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* i sporazum u Gracu između velikohrvatskih i velikosrpskih kolaboracionista o podjeli Bosne i Hercegovine bili "**bez i na račun Muslimana**", onda u tom slučaju ne može ni biti govora o ratu kome su "**pridonijeli**" Bošnjaci. Riječ je

"**Predstavnici hrvatske i srpske nacionalne zajednice**" postigli su međusobnu saglasnost "**da se u razgraničenju dvije konstitutivne jedinice na području Kupresa, kao i u Bosanskoj posavini (Derventa, Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Odžak, Orašje, Modriča i Brčko), vodi računa o kompaktnosti prostora i komunikacija**".[33] Međutim, "**u odnosu na radnu mapu o razgraničenju**", utvrđeno je postojanje nesuglasica, kao što su granice u i južno od Mostara.[34]

---

o osvajačkim planovima i pripremljenim zločinima protiv Bosne, a posebno Bošnjaka, zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti.

Srpsko-hrvatski kontakti u vezi sa ratom u Hrvatskoj i podjelom Bosne obavljali su se, po Stipi Mesiću, "**na dvije razine. Jedna su razina bili kontakti Miloševića i Tuđmana, a drugi kontakti predstavnika RS i HZ H-B, Karadžića i Bobana, koji su se sastali u Gracu. Boban se vratio i rekao kako nema više neriješenih pitanja između bosanskih Hrvata i bosanskih Srba**" (M. Minić, nav. dj., str. 88).

Mesić se, odmah poslije sastanka u Gracu, sastao u Zagrebu (u Predsjedničkim dvorima) s Franjom Borasom, funkcionerom *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, i Nikolom Koljevićem. Zajednički su objedovali sa Tuđmanom. Kada je Mesić ugledao Borasa i Koljevića rekli su mu "**da su to neslužbeni sastanci s Tuđmanom, jer je pitanje Bosne već odlučeno. Nisam pozvan na službeni sastanak, samo na objed**" (Isto).

[33] Z. Tomac, nav. dj., str. 36-37. Na tom je sastanku Karadžić jasno stavio do znanja Bobanu značaj koridora za Srbe kroz sjevernu Bosnu, u Posavini, dolinom rijeke Save, stalno govoreći "**da ni jedno rješenje neće biti prihvatljivo bez širokog koridora u Posavini**". S tim u vezi, on je smatrao kako je "**najbolja granica ona koju prirodno formira rijeka Sava**" (L. Silber - A. Litl, nav. dj., str. 338). "**Hrvati su tražili Brčko - koje je, prema popisu iz 1991. godine, bilo muslimansko, srpsko i hrvatsko. 'Srbi su odbili pošto su ga oni izgradili i ono je u cjelosti srpsko', izjavio je Karadžić**" (Isto).

[34] Isto. Naime, "u odnosu na radnu mapu o razgraničenju postoje nesuglasnosti u sljedećim slučajevima :

1. **U gradu Mostaru srpska strana smatra da granicu predstavlja rijeka Neretva, a hrvatska strana smatra da je cijeli grad Mostar u hrvatskoj nacionalnoj jedinici.**

2. **Južno od Mostara hrvatska strana smatra da u hrvatsku nacionalnu jedinicu spada područje određeno 1939. godine, tj. granica Hrvatske Banovine.**

Srpska strana smatra da je granica između hrvatske i srpske jedinice granica rijeke Neretve". (Isto).

Karadžić je, prema pisanju L. Silber i A. Litl, "**u ovom ratu za kontrolu nad rijekama**" "**predložio da rijeka Neretva, koja protiče kroz Hercegovinu, bude granica. Ali Boban je predložio da to bude glavna ulica u Mostaru - ulica Maršala Tita. Obavezali su se da će uzeti u obzir nacionalni sastav teritorije i saglasili da prihvate arbitražu EZ-a - ukoliko to ne budu mogli sami da riješe - za zapadni region oko Kupresa i za sedam gradova na sjeveru u Posavini**" (L. Silber - A. Litl, nav. dj., str. 338).

Obje strane su postigle saglasnost da će, na osnovu njihovog odlučnog ustrajavanja na principima usvojenim na Konferenciji Evropske zajednice o Bosni i Hercegovini, u određivanju spornih i drugih područja poštovati "**dogovorene kriterije za definiranje nacionalnih teritorija, uz arbitražu Evropske zajednice**". S tim u vezi, dogovoreno je da se arbitražno razgraničenje izvrši u dogovorenom roku do 15. maja 1992.[35] Stoga je, u skladu sa navedenim dogovorima, postignut sporazum o prestanku razloga "**za oružane sukobe između Hrvata i Srba na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine**", te je objavljeno "**sveopće i trajno primirje pod kontrolom Evropske zajednice, koje stupa na snagu dana 06. svibnja 1992. u 24.00 sata**".[36]

Nakon sporazuma Karadžić - Boban i konkretizacije teritorijalnog razgraničenja, odnosno srpsko-hrvatske podjele Bosne i Hercegovine, po kome su srpski kolaboracionisti dobili koridor **kroz sjevernu Bosnu i znatan dio Bosanske posavine**, koja je neposredno poslije toga **trampljena za Kupres**,[37] stvorene su osnove za koordinirano

---

[35] Isto. Tim su dogovorom prestali razlozi za prekid Konferencije Evropske zajednice o Bosni i Hercegovini, te su Karadžić i Boban tražili hitan nastavak Konferencije.

[36] Isto. Z. Tomac tvrdi da je sporazum Boban - Karadžić, krajem aprila 1992. u Gracu, "**bio velika strateška pogreška**", koja je, po njemu, pridonijela stvaranju nepovjerenja Bošnjaka prema Hrvatima i raskidu savezništva, te da je riječ o ratu "**između Bošnjaka - Muslimana i Hrvata...**" ("**krvavi i bespotrebni rat između Muslimana i Hrvata, u kojem znatan dio krivnje ide i na dušu Bošnjaka - Muslimana i osobito svjetske politike**"). Navedene ocjene i procjene Z. Tomca, koji ima pretenzije da odgovori na brojna pitanja o tome, kako on kaže, **ko je ubio Bosnu**, su najblaže rečeno neozbiljne i ne mogu ih potvrditi izvorni dokumenti, uključujući i sporazum Boban - Karadžić, o kome on govori i koga je objavio. Sama analiza tog sporazuma, da ne navodimo druge činjenice, ukazuje na suprotne zaključke od onih do kojih je došao Z. Tomac.

[37] Isto, str. 36 i 37 i 69-70; M. Špegelj, **SJEĆANJA VOJNIKA**, Zagreb 2001, str. 335-336. O sporazumu Karadžić - Boban, o kome je 7. maja *HINA* dostavila službeno saopštenje i temama o kojima se razgovaralo, govori i Martin Špegelj, posebno o tački 3. ("**obje strane su saglasne da se u razgraničenju dvije konstitutivne jedinice na području Kupresa, kao i u bosanskoj Posavini (Derventa, Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Odžak, Orašje, Modriča i Brčko) vodi računa o kompaktnosti prostora i komunikacijama**" (Isto). S tim u vezi, on pravilno zaključuje da je "**kompaktnost prostora i komunikacija**" egzistencijalno važan problem kada se posmatra iz srpskog ugla, "**jer bez koridora kroz Posavinu nema prostorne (teritorijalne) veze Srbije sa pobunjenim područjima u Bosanskoj krajini, nastanjenima većinskim**

djelovanje Savezne Republike Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske, te njihovih kolaboracionista, na okupaciji i uništavanju Bosne i Hercegovine, pri čemu je Tuđmanov režim sveden na saradnički odnos prema osnovnom velikosrpskom agresoru.[38]

Krajem dvadesetog stoljeća Franjo Tuđman je, u skladu sa njegovom dubokom mržnjom prema muslimanima i svom stavu "**da sve Hrvate ujedini u jednu državu, pod jednu zastavu - pod njegovim vođstvom**",[39] posebno aktuelizirao njegovu fašističku politiku o podjeli Bosne i Hercegovine sa Srbijom, nakon dolaska na vlast - 1990. Težnje Franje Tuđmana za priključenjem "hrvatskih" područja Bosne i Hercegovine nastavljene su i za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Tako je, primjera radi, 6. maja 1995. Tuđman na jednoj večeri, na kojoj je sjedio do Pedija Ešdauna (Paddy Ashdown),

---

srpskim stanovništvom, i srpskom paradržavom u Hrvatskoj. A bez te komunikacije Srbi zapadno od crte Derventa - Bosanski Brod ostaju odsječeni i izolirani od matice, de facto u hrvatsko-bošnjačkom okruženju, nesposobni da se vojno i ekonomski održe na imalo duži rok". U svjetlu toga, nastavlja Špegelj, "**može se razumjeti i spomen Kupresa, koji su Srbi već tada držali u svojim rukama, potpuno razbivši u borbama 7.-10. travnja neorganiziranu i neopremljenu obranu, i koji je s njihove strane očito bio ponuđen u zamjenu za Posavinu. Cijela formulacija o uvažavanju kompaktnosti prostora i komunikacija svodi se tako na običnu trampu Posavine za Kupres**" (M. Špegelj, nav. dj., str. 335-336).

[38] Tuđman je u vrijeme, kako to Mesić navodi, "**izbijanja rata u Bosni i Hercegovini**", govorio : "**Mi sa Srbima više nemamo praktično nijedno neriješeno pitanje. Ostala su samo neka marginalna pitanja. Principijelno, mi smo se sa Srbima praktično razgraničili**". To je, tvrdi Mesić, često ponavljao i Mate Boban, koji je, kao i Tuđman, govorio : "**Mi sa Srbima više nemamo neriješenih pitanja. Srbi su nama bili trenutni neprijatelji, a balije (tako je on nazivao Muslimane - prim. S. M.) su stalni**" (*Dani*, 1. juni/lipanj 2001, str. 42-43).

Rukovodstvo Republike Hrvatske, prije svega, predsjednik Tuđman, je nakon okupacije jedne trećine svoje državne teritorije, zamrznulo (trajnim primirjem, 2. januara 1992.) bilo kakvo djelovanje protiv velikosroskog agresora i njegovih kolaboracionista u Kninskoj krajini ("**trećina teritorija Hrvatske četiri godine je ostavljena okupiranom...**") i, u saradnji sa agresorom na vlastitu državu, vodilo, zajedno sa velikosrpskim agresorom i njegovim kolaboracionistima, agresorski rat na Republiku Bosnu i Hercegovinu, radi osvajanja teritorija u susjednoj državi (M. Špegelj, nav. dj., str. 359-360).

[39] R. Holbruk, **ZAVRŠITI RAT**, Sarajevo 1998, str. 165-166. Prema Holbruku, Franjo Tuđman je izražavao "**duboku mržnju prema Muslimanima**" (Isto).

predsjednika Liberalne demokratske stranke Velike Britanije, jasno potvrdio da Republika Hrvatska ima teritorijalne pretenzije prema Bosni. Naime, nakon što je na poleđeni jelovnika ugrubo nacrtao kako će izgledati Bosna za deset godina, Franjo Tuđman je objasnio Ešdaunu da je neće biti, odnosno biće podijeljena između Srbije i Hrvatske (jedan dio Bosne će pripasti Hrvatskoj, a drugi Srbiji). Pored toga, on je rekao "**da tada više neće biti muslimanske oblasti u bivšoj Jugoslaviji, te da će ova biti samo jedan minorni element... hrvatske države**".[40]

[40] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 106; M. Minić, nav. dj., str. 44-45. Franjo Tuđman je bio uvjeren da će Srbi na kraju mijenjati Banja Luku za Tuzlu.

3. **Velikohrvatska peta kolona u Bosni i Hercegovini**

Neposredno nakon Karađorđeva i Tikveša Franjo Tuđman je, pod parolom "**zaštite ugroženog hrvatstva u Bosni i Hercegovini**" i "**zaštite strateških interesa države Hrvatske**", inicirao i mobilizirao politički pokret Hrvata u Bosni i Hercegovini - petokolonašku i potom kolaboracionističku stranku Hrvatsku demokratsku zajednicu Bosne i Hercegovine i njenu vojnu komponentu - Hrvatsko vijeće obrane.[41]

Raspoloživa dokumenta pokazuju stvarne političke ciljeve te stranke - **formiranje hrvatske države u Bosni i Hercegovini i njeno priključenje Republici Hrvatskoj, "bez obzira na sredstva i bez obzira na cijenu**". Cilj je bio "**doseći veću Hrvatsku, Hrvatsku u 'maksimalno mogućim granicama', a taj je cilj toliko važan da daje blagoslov svim raspoloživim sredstvima, bez obzira na strašne posljedice do kojih može doći**". Ta politička odluka je "**unaprijed i svjesno uključivala težnju za podjelom Bosne i Hercegovine, bez obzira na sredstva, bez obzira na cijenu, bez obzira na žrtve, što uključuje i nasilno stvaranje etnički homogenih područja**",[42] uz brojne zločine, među kojima i genocid. Franjo Tuđman i HDZ su "**na nastojanja za stvaranjem Velike Srbije odgovorili nastojanjem za stvaranje Velike Hrvatske**".[43]

U cilju realizacije tog dugoročnog zadatka - formiranja "**zajedničke hrvatske države**" Hrvatska demokratska zajednica Bosne

---

[41] **BIH I BOŠNJACI**, str. 7-9; M. Minić, nav. dj., str. 21-104; C. Ribičič, nav. dj., str. 26, nap. 6.

[42] S. Čekić, **AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991. - 1993**, Sarajevo 1994, str. 33-36 i 307-318; C. Ribičič, nav. dj., str. 25.

[43] C. Ribičič, nav. dj., str. 25.

i Hercegovine je, u skladu sa velikodržavnom politikom, instrukcijama, procedurom i direktivama Franje Tuđmana, predsjednika Republike Hrvatske i HDZ-a, od koga su dobijana naređenja kako da se postupa, preduzela niz organiziranih aktivnosti. Tim prije, jer je prema Statutu, od 18. avgusta 1990, HDZ Bosne i Hercegovine bila "**konstitutivni dio jedinstvene HDZ organizacije sa sjedištem u Zagrebu**".[44] Tako su na radnom sastanku predsjednika kriznih štabova *Hercegovačke regionalne zajednice* i predsjednika i predstavnika kriznih štabova *Travničke regionalne zajednice*, održanom 12. novembra 1991. u Grudama, usvojeni sljedeći zaključci :

1) da "**hrvatski narod u BiH mora konačno povesti odlučnu, aktivnu politiku, koja treba dovesti do realizacije vjekovnog sna - zajedničke hrvatske države**".

Da bi taj "**povijesni**" cilj bio i realiziran ("**.... bio uskoro i naša stvarnost...**") navedene "regionalne zajednice" su usvojile stav "**da se pristupi formuliranju i objavljivanju pravnih i političkih akata (proglašenja Hrvatske države u BiH, provođenje referenduma za priključenje Republici Hrvatskoj u njenim etničkim i povijesnim (sada mogućim) granicama**".[45]

2) Polazeći od ocjene da "**u dijelu vođstva HDZ za Bosnu i Hercegovinu još uvijek postoje snage koje se protive ovim povijesnim interesima hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini**" i da se te snage "**zalažu za nepostojeću suverenu Bosnu i Hercegovinu, u kojoj bi hrvatski narod bio osuđen na genocid i povijesni nestanak**", predsjednici i predstavnici "regionalnih zajednica" "**traže odlučne poteze koje naš narod očekuje i zbog kojih se i stopostotno opredjelio za HDZ**".[46]

Predstavnici navedenih "regionalnih zajednica" su ocijenili da bi "**svaka daljnja iščekivanja**" slabila njihove pozicije, kako u hrvatskom narodu, tako i na međunarodnom planu. Stoga su zaključili da moraju

---

[44] S. Čekić, nav. dj., str. 33-36 i 307-318; C. Ribičič, nav. dj., str. 46 (nap. 47), 47, 77, 92, 144 i 151.

U pripremanju formiranja HDZ, Franjo Tuđman je "**napravio mrežu ogranaka HDZ, kako u Hrvatskoj, tako i u iseljeništvu i BiH**" (K. Rotim, **ODBRANA HERCEG-BOSNE**, knj. 1, Široki Brijeg 1997, str. 265).

[45] S. Čekić, nav. dj., str. 33-34 i 306-309; M. Čulić, nav. dj., str. 70-71.

[46] S. Čekić, nav. dj., str. 33-34 i 306-309.

"**Evropi i svijetu pokazati koji su to hrvatski prostori u BiH i gdje je naša budućnost**". Usvojili su zaključak da hrvatski narod "**neće prihvatiti ni pod kakvim uvjetima bilo kakvo drugo rješenje osim u granicama slobodne Hrvatske**".[47]

Da bi realizirali donesene zaključke predsjednici i predstavnici navedenih "regionalnih zajednica" su imperativno usvojili sljedeće stavove :

"a) **jasno profilirati stranačku politiku HDZ u Bosni i Hercegovini, kadrovski je ojačati i izabrati one ljude koji će moći ove zadatke dovesti do kraja**;

b) **pokrenuti političke i pravne akcije na unutarnjem i međunarodnom planu**;

c) **vojnički se još bolje pripremiti za sukobe sa svim onim snagama koje će pokušati zaustaviti ovaj neminovan proces u stvaranju slobodne hrvatske države**;

d) **unaprijed odlučno spriječiti svaku javnu ili tajnu aktivnost u vođstvu HDZ za Bosnu i Hercegovinu koja bi se protivila ovim odlukama ili bi im mogla nanijeti bilo kakvu štetu**".[48]

Značajno je ukazati na činjenicu da su pomenute "regionalne zajednice" slične zaključke donijele i na "**ranijim odvojenim sjednicama**". Još je interesantnije istaći da se na osnovu navedenih zaključaka od 12. novembra 1991. pouzdano može utvrditi da "**hrvatski narod ovih regija ostaje i dalje uz jednoglasno prihvaćena opredjeljenja i zaključke, usvojene na dogovorima s predsjednikom Republike Hrvatske, Franjom Tuđmanom, održanim 13. i 20. juna 1991. u Zagrebu**".[49]

Na navedenim sastancima Franje Tuđmana sa čelnicima HDZ Bosne i Hercegovine i HDZ, održanim nakon susreta sa Slobodanom Miloševićem u Splitu (12. juna) i Beogradu (19. juna), na kojima je bilo govora o podjeli Bosne i Hercegovine, donesena je politička odluka o formiranju "hrvatske države" u Bosni i Hercegovini.[50]

---

[47] Isto, str. 33-35 i 306-309.

[48] Isto.

[49] Isto.

[50] M. Čulić, nav. dj., str. 69-70.

Ideju Franje Tuđmana, formulisanom 13. i 20. juna 1991, o "**proglašenju Hrvatske države u Bosni i Hercegovini**" i njenom konačnom priključenju Hrvatskoj državi (Republici Hrvatskoj) Dario Kordić, Mate Boban i drugi šest mjeseci su "**krvavo razrađivali**".[51] Pored toga, te dvije regionalne zajednice slične stavove su zauzele i 15. oktobra 1991. u Grudama i 22. oktobra 1991. u Busovači. Sve to svjedoči o kontinuitetu takve političke opcije u HDZ.[52]

Šest dana nakon usvojenih zaključaka u Grudama HDZ Bosne i Hercegovine je, u cilju "**proglašenja Hrvatske države u Bosni i Hercegovini**" i njenog "**priključenja Republici Hrvatskoj**" ("**... u granicama slobodne Hrvatske**") donio, s osloncem na Republiku Hrvatsku, "**cijelu paletu zakona**". Tako su "**izabrani predstavnici hrvatskog naroda**", na sjednici, održanoj 18. novembra 1991. u Grudama donijeli "**povijesnu**" *Odluku o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* - kolaboracionističke državne tvorevine Republike Hrvatske u Bosni i Hercegovini, građene po "**uzoru na srpska autonomna područja**", a "**zasnovanoj na nacionalnoj i vjerskoj diskriminaciji**".[53]

Odlukom je utvrđeno da sjedište *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* bude u Mostaru; da "zajednici" mogu pristupiti i druge opštine Bosne i Hercegovine, "**uz saglasnost općina utemeljitelja**"; da će *Zajednica* "**štovati demokratski izabranu vlast Republike Bosne i Hercegovine dok opstoji državna nezavisnost Bosne i Hercegovine u odnosu na bivšu ili svaku buduću Jugoslaviju**", te "**sve važeće međunarodne akte, koji su temelj suvremenih civilizacijskih odnosa u društvu**".[54]

---

[51] S. Čekić, nav. dj., str. 33-34 i 306-309; C. Ribičič, nav. dj., str. 26, 157 i 166; M. Čulić, nav. dj., str. 70. Priključenje "**hrvatskih zajednica**" Republici Hrvatskoj je, po Raiću, njihov ideal, njihova želja (C. Ribičič, nav. dj., str. 148).

[52] S. Čekić, nav. dj., str. 306-309. Predstavnici HDZ Bosne i Hercegovine, uključujući i predstavnike naselja i opština, održavali su vezu sa dr Franjom Tuđmanom i išli su kod njega "**i to u velikim sastavima**", tražeći smjernice za njihovo djelovanje (**BIH I BOŠNJACI**, str. 38; K. Rotim, nav. dj., I, str. 269).

[53] S. Čekić, nav. dj., str. 34-35 i 310-311; C. Ribičič, nav. dj., str. 13, 18 i 36-39. Odluka o uspostavi *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* izmijenjena je i dopunjena na sjednici Predsjedništva *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* 3. jula 1992, čiji je prečišćeni tekst objavljen u *Narodnom listu HZ Herceg-Bosna*, br. 1/1992, Mostar rujan 1992, str. 2-3.

[54] S. Čekić, nav. dj., str. 310-311; *Odluka o uspostavi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, *Narodni list HZ Herceg-Bosna*, br. 1/1992, Mostar rujan 1992, str. 2-3.

Odlukom je "formirana" *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna*, kao "**politička, kulturna, gospodarstvena i područna cjelina**", i određena joj teritorija. Njenu teritoriju "**čine područja općina**" - ukupno 30, sa različitom nacionalnom strukturom (u najvećem broju Hrvati su bili u većini, u drugima nisu predstavljali većinu, a u nekima nisu imali ni relativnu većinu) : Jajce, Kreševo, Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Kiseljak, Fojnica, Skender Vakuf (Dobretići), Kakanj, Vareš, Kotor Varoš, Tomislavgrad, Livno, Kupres, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Konjic, Jablanica, Posušje, Mostar, Široki Brijeg, Grude, Ljubuški, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac i Trebinje (Ravno).[55]

U teritoriju *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* ovdje nije uključena Bosanska posavina i Prekounje, odnosno "turska Hrvatska". To bi moglo biti posljedica postignutih dogovora između Tuđmana i Miloševića, od kojih su neki već bili realizovani (Srbi iz zapadne Slavonije su pod vidom "preventivne evakuacije" premješteni u Bosnu). Bosanska posavina je za Veliku Srbiju ključno pitanje. Bez koridora kroz Posavinu nema teritorijalne i komunikacijske veze Srbije i okupiranog Podrinja sa Bosanskom i Kninskom krajinom. Slobodan Milošević, uz to, nije imao rješenje za Prekounje, odnosno "tursku Hrvatsku", pa je to velikodušno poklonio Franji Tuđmanu.

Kao posljedica neiskrene međusobne saradnje između Tuđmana i Miloševića, te njihovih kolaboracionista, krajem 1991. i početkom 1992. i na tim prostorima su formirane "hrvatske zajednice",[56] koje su

---

[55] Isto. Odlukom je utvrđeno da će se unutrašnje ustrojstvo *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* i odnosi s drugim zajednicama regulisati posebnim propisima. Odluka je stupila na snagu odmah, tj. danom donošenja, odnosno 18. novembra 1991.

[56] U Bosanskom Brodu je 12. novembra 1991. utemeljena H*rvatska zajednica Bosanska Posavina*, "**sa svrhom objedinjavanja političkih aktivnosti na odbrani hrvatskih prostora**" (K. Rotim, nav. dj., knj. 2, Široki Brijeg 1998, str. 270 i 280-281).

Glavni odbor Hrvatske demokratske zajednice za Bosnu i Hercegovinu je, na sastanku, proširenom s ministrima i zastupnicima u Skupštini Bosne i Hercegovine, 28. novembra 1991, potvrdio, sankcionisao i stranački legalizovao formiranje "**hrvatskih zajednica**" u Bosni i Hercegovini: *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna i Hrvatske zajednice Bosanska Posavina*. I Predsjedništvo Hrvatske demokratske zajednice za Bosnu i Hercegovinu je istoga dana "**stranački legaliziralo obe hrvatske zajednice**" (C. Ribičič, nav. dj., str. 127-128).

Formiranjem "**hrvatskih zajednica**" (*Hrvatska zajednica Herceg-Bosna i Hrvatska zajednica Bosanska Posavina*) podjela Bosne i Hercegovine je nastavljena i

novembra 1992. ušle u jedinstvenu "hrvatsku zajednicu" - *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu*.[57]

Tuđman je, u cilju **proglašenja Hrvatske države u Bosni i Hercegovini**, stalno imao na umu da to podrazumijeva priključenje "hrvatskih zajednica" i Cazinske krajine Republici Hrvatskoj.

Opštine koje su "ušle" u *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna* ("Općine utemeljice HZ H-B") imale su, prema Mati Bobanu, po popisu 55% Hrvata (sve zajedno), 27% Muslimana, 9% Srba i ostalo "Ostali". Da bi povećao broj Hrvata u *Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna* Mate Boban je, na sastanku sa predsjednikom Republike Hrvatske, 27. decembra 1991. u Zagrebu, "otkrio" ključ povećanja broja Hrvata za 11% - "**čišćenjem pograničnih područja, faktično pograničnih područja te Herceg-Bosne**". Na taj način - zločinima bi se "stvorilo" "**otprilike 65 posto hrvatskog pučanstva u toj Herceg-Bosni**", što je, po Mati Bobanu, 2% veći broj od Srbije (63%).[58]

Uspostavljanje *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* je imalo za cilj formiranje posebne "**mini državne zajednice**", a ne odbrana od "**bezobzirne agresije**", kako se to navodi u preambuli Odluke o razlozima uspostave. Formiranje vlastitih oružanih snaga, "**koje, između ostalog, brane 'suverenitet' HZ H-B, a suverenitet Republike Bosne i Hercegovine ni ne spominju, značajan je element osamostaljivanja**

---

dobila "**dodatni podstrek**" (Isto, str. 47). Sredinom januara 1992. u Sivši je, "**na specifičnom hrvatskom etnikumu 'Usora'**" formirana *Hrvatska zajednica Usora*, koju su činili dijelovi opština Doboj, Teslić i Tešanj (K. Rotim, nav. dj., knj. 1, str. 519 i knj. 2, str. 263; *Slobodna Bosna*, 22. maj 1999, DOSJE, str. 17).

Dva dana nakon donošenja Odluke Skupštine Bosne i Hercegovine o raspisivanju republičkog referenduma za utvrđivanje statusa Bosne i Hercegovine (K. Begić, nav. dj., str. 73-74), 27. januara 1992, proglašena je *Hrvatska zajednica srednja Bosna*, sa četiri opštine (Zenica, Žepče, Zavidovići i Maglaj), sa sjedištem u Zenici (K. Begić, nav. dj., str. 65 i 74; K. Rotim, nav. dj., knj. 2, str. 78; C. Ribičič, nav. dj., str. 47).

Na području hrvatskih naselja u opštinama Banovići, Lopare, Lukavac, Tuzla i Živinica djelovala je *Hrvatska zajednica Soli* (K. Rotim, nav. dj., knj. 2, str. 309).

[57] Sve su navedene "**hrvatske zajednice**", kao i *Vrhbosna*, na osnovu *Odluke Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, od 17. novembra 1992, ušle u jedinstvenu "**hrvatsku zajednicu**" - *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna* (K. Rotim, nav. dj., knj. 1, str. 517 i knj. 2, str. 266).

[58] C. Ribičič, nav. dj., str. 133.

HZ H-B i njenog izdvajanja iz Republike Bosne i Hercegovine". Najznačajniji "**element osamostaljivanja HZ H-B jest postupno izgrađen cjelovit i samostalan pravni sustav, potpuno odvojen od pravnog sustava Republike Bosne i Hercegovine**".[59]

Formiranje kolaboracionističke *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* i njeno otcjepljenje od Republike Bosne i Hercegovine imalo je za cilj - **priključenje susjednoj državi, Republici Hrvatskoj**. Hrvatski narod u *Travničkoj regionalnoj zajednici*, po izjavi Daria Kordića, na sastanku predsjednika Republike Hrvatske, Dr Franje Tuđmana, sa delegacijom HDZ Bosne i Hercegovine, uz prisustvo dužnosnika Republike Hrvatske, u Zagrebu, 27. decembra 1991, "**živi sa idejom konačnog priključenja Hrvatskoj državi i spreman je da to ostvari svim sredstvima i u mladićima vrije hrvatski duh**". Priključenje Republici Hrvatskoj je, po njemu, jedina opcija u koju Hrvati moraju vjerovati, "**pa bilo to za tri mjeseca ili godinu dana**". Samo kroz "**jasan državni mehanizam Države Hrvatske, koja bi bila garant herceg-bosanskim Hrvatima**", moguće je omeđiti "**hrvatsko tlo na području Herceg-Bosne**" i zaštititi "**uništenje hrvatskog korpusa**".[60]

Na osnovu dokumenata *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* (od Odluke o uspostavi, pa do formiranja "Hrvatske Republike Herceg-Bosna" i kasnije) može se utvrditi da je osamostaljenje i izdvajanje iz Republike Bosne i Hercegovine, radi **priključenja Republici Hrvatskoj**, bio krajnji cilj te kolaboracionističke tvorevine. Mogućnost priključenja Republici Hrvatskoj je poslije formiranja "Hrvatske zajednice Herceg-Bosna" "**bila preovladavajuća, kako u tijelima HZ H-B i HDZ Bosne i Hercegovine (poslije smjenjivanja Stjepana Kljuića), tako i u vladajućim strukturama Republike Hrvatske**". I u aktima te tvorevine "**ima mnogo elemenata koji na različite načine izražavaju povezanost između HZ H-B i Hrvatske**".[61]

---

[59] Isto, str. 86-89.

[60] Isto, str. 157-158.

[61] Isto, str. 89-92. Krajnji cilj *Hrvatske zajednice /Republike Herceg-Bosna* je bio **pripajanje Republici Hrvatskoj**. To je potvrdio i Jadranko Prlić u svojoj diskusiji na zajedničkoj sjednici Predsjedničkog vijeća *Hrvatska Republika Herceg-Bosna*, Predsjedništva Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine i Izvršnog odbora HDZ BiH, održanoj 6. marta 1994. u Mostaru, na kojoj je vođena rasprava o pregovorima

Formiranje nacionalno homogene *HZ H-B*, u cilju priključenja Hrvatskoj, ponovo je potvrđeno mjesec dana kasnije. Naime, Predsjedništvo *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* je, na drugoj redovitoj sjednici 23. decembra 1991, u Tomislavgradu, "**na temelju kvalitetne i sveobuhvatne rasprave**", donijelo više zaključaka, među kojima i sljedeći : "***Hrvatska zajednica Herceg-Bosna* još jednom potvrđuje volju cjelokupnog hrvatskog naroda Herceg-Bosne, izraženu 18. studenog 1991. u Grudama, donoseći povijesnu odluku o uspostavi *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, koja predstavlja pravnu podlogu za ulazak ovih teritorija u Republiku Hrvatsku**".[62]

Predsjedništvo *HZ H-B* je na navedenoj sjednici Stjepanu Kljuiću "oduzelo" legitimitet samostalnog nastupanja. Tada je, između ostalih, donesen zaključak po kome se "**ovlašćuje predsjednik gospodin Mate Boban, dopredsjednici Božo Raić i Dario Kordić, i tajnik Ignac Koštroman, da s punim legitimitetom zastupaju Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu na dogovoru u Zagrebu 27. prosinca 1991. godine (kao i ubuduće oko daljnjeg programskog djelovanja Herceg-Bosne i Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine**". Konstatujući da nema nikakvih ličnih sukoba između vođstva *HZ H-B* i predsjednika HDZ-a, Stjepana Kljuića, te da se radi o "**sukobu dvije političke koncepcije dosadašnje politike**", ocijenjeno je "**da je Stjepan Kljuić odstupio od utvrđene i dogovorene politike**", čime je "**izazvao velika nesnalaženja članstva i hrvatskog naroda na terenu**".[63]

Monopartijski monopol *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* je, s obzirom na činjenicu da su sva njena tijela činila u cjelini i samo

---

u Vašingtonu ("Izvješće o pregovorima u Vašingtonu"). Govoreći o Vašingtonskom sporazumu, te da "**interes Hrvata nije isti na svim prostorima BiH**", on je naglasio da "**ukoliko se u ovom momentu ne ispunjava krajnji cilj – pripojenje Republici Hrvatskoj, ne znači da je ovo poraz**" (AIIZ, inv. br. 2-2945, ZAPISNIK sa zajedničke sjednice Predsjedničkog vijeća Hrvatske Republike Herceg-Bosne, Predsjedništva HDZ BiH i Izvršnog odbora HDZ BiH, Mostar, 6. mart 1994. str. 6).

[62] Isto, str. 26 i 124. Na toj je sjednici održan "**sastanak svih predsjednika općina, 30 općina konstituanta te *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, predsjednika općinskih odbora HDZ-a, zastupnika u Parlamentu bosansko-hercegovačkom iz tog prostora**", na kojoj su bili "**sve legalno izabrani predstavnici hrvatskog naroda u Herceg-Bosni ili kroz stranku ili na demokratskim prvim izborima kao legalni predstavnici vlasti**".

[63] Isto, str. 126.

kandidati HDZ (HDZ je jedina politička stranka *HZ H-B*), sa stanovišta povezivanja i priključenja Republici Hrvatskoj, bio od odlučujuće važnosti, jer je HDZ BiH "**konstitutivni dio HDZ organizacije sa sjedištem u Zagrebu (čl. 4. Statuta HDZ BiH donijetog u Sarajevu, 18. kolovoza 1990. godine)**". Pružajući odgovor na pitanje "**kako je vodeća struktura HDZ BiH i *HZ H-B* shvatila i ostvarivala tu statutarnu odluku**", Ribičič navodi kako je o tome govorio Mate Boban na sastanku najviših funkcionera HDZ Hrvatske i HDZ BiH, na sastanku u Zagrebu, 27. decembra 1991, u stavu da se "***HZ H-B* proglasila nezavisnim hrvatskim prostorom, ali da će o trenutku priključenja tog prostora Hrvatskoj odlučivati 'hrvatsko vrhovništvo'**". Na toj je osnovi Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine poslije smjenjivanja Stjepana Kljuića, po Ribičiču, "**postala ne samo konstitutivni dio HDZ Hrvatske, nego i dio HDZ Hrvatske, koji je podređen centralnom rukovodstvu stranke u Zagrebu i predsjedniku stranke Dr Franji Tuđmanu**".[64] Očigledno da HDZ Bosne i Hercegovine nije predstavljala nikakav samostalni politički faktor.

Uz opciju izdvajanja *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* iz Bosne i Hercegovine i priključenja Republici Hrvatskoj, od 3. jula 1992, kada je Predsjedništvo te tvorevine usvojilo prečišćeni tekst Odluke o uspostavi, pojavljuje se i "**rezervna opcija ostajanja u Bosni i Hercegovini, koja će biti osnovana na neunitarnom, dakle (kon)federalnom modelu državnog uređenja**", pri čemu je, "**prevladalo pragmatično stajalište da treba uspostaviti i zaštititi samostalnost i suverenitet *HZ H-B*, bez obzira na to hoće li na kraju (p)ostati samostalna državna zajednica, samostalni dio nove (kon)federalne Bosne i Hercegovine ili će se priključiti Hrvatskoj kao njena autonomna pokrajina ili županija s posebnim statusom**".[65]

Na sastanku predsjednika Republike Hrvatske, Franje Tuđmana, sa delegacijom HDZ Bosne i Hercegovine, uz učešće dužnosnika Republike Hrvatske, održanog u Zagrebu, 27. decembra 1991, kada su poražene pristalice političke koncepcije suverene i nezavisne Bosne i Hercegovine, Franjo Tuđman je izdiktirao opciju priključenja *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* Republici Hrvatskoj.[66] Nakon toga, hrvatski

---

[64] Isto, str. 26 i 92-93.

[65] Isto, str. 90-92.

[66] Isto, str. 113-171.

i srpski kolaboracionisti nastavili su sa kontaktima, radi konkretizacije dogovora o podjeli Bosne i Hercegovine između Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića (8. januara 1992. u Zagrebu, 27. februara i 6. maja 1992. u Gracu i dr.).

Politički vrh Republike Hrvatske, na čelu sa Franjom Tuđmanom, je početkom aprila 1992. uspostavio u Bosni i Hercegovini vojnu formaciju - HVO, "**formalno nezavisnu, a stvarno dio oružane sile susjedne države**".[67] Naime, *Predsjedništvo HZ H-B* je, na osnovu čl. 7. Odluke o uspostavi te tvorevine, na vanrednoj sjednici u Mostaru, 8. aprila 1992. donijelo **Odluku o formiranju Hrvatskog vijeća obrane, "kao vrhovno tijelo obrane hrvatskog naroda u *Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna*"**.[68]

Odluku o formiranju Hrvatskog vijeća obrane, sa sjedištem u Mostaru, Mate Boban je u svojstvu predsjednika HVO-a i *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, nezakonito donio 8. aprila 1992, istoga dana kada je Predsjedništvo Bosne i Hercegovine donijelo odluku o formiranju Teritorijalne odbrane – legitimne vojne organizacije Republike Bosne i Hercegovine. Time nije prihvatio Teritorijalnu odbranu Republike Bosne i Hercegovine, jer ona "**za Hrvate u Herceg-Bosni ne postoji**".[69]

Dva dana kasnije Predsjedništvo "Hrvatske zajednice Herceg-Bosna" je, polazeći od ocjene kako je "**hrvatski narod bio prepušten sam sebi**", te da je sam "**organizirao i branio - stvarao svoju obranu - formirao svoje obrambene snage**", donijelo "**Odluku da vrhovno zapovjedništvo nad tim snagama ima samo HRVATSKO VIJEĆE OBRANE**" /velika slova u originalu - prim. S. Č./. To tijelo je, prema Zapovijedi predsjednika *HZ H-B* i HVO, Mate Bobana, od 10. aprila 1992, upućenoj svim općinskim stožerima HVO, "**jedino legalno**" i taj termin je "**jedino službeno**".[70]

---

[67] Isto, str. 12.

[68] S. Čekić, nav. dj., str. 35 i 223; *Narodni list HZ Herceg-Bosna*, br. 1, Mostar, rujan 1992, str. 4; AIIZ, inv. br. 2-1679, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, Broj: Z-01-11, Grude, 10. april 1992. - Svim općinskim stožerima Hrvatskog vijeća obrane, ZAPOVJED; C. Ribičič, nav. dj., str. 54-55.

[69] AIIZ, inv. br. 2-1679, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, Broj: Z-01-11, Grude, 10. travanj 1992. - Svim općinskim stožerima Hrvatskog vijeća obrane, ZAPOVJED.

[70] Isto.

Hrvatsko vijeće obrane imalo je svoj Glavni stožer, a u općinama *HZ H-B* svoje općinske stožere. U Bugojnu je, primjera radi, 8. aprila uspostavljen Općinski stožer HVO-a. Od 10. aprila 1992. Glavni stožer HVO, prema navedenoj naredbi Mate Bobana, "**komunicira samo sa općinskim stožerima Hrvatskog vijeća obrane**", a "**sve druge vojne formacije na području *HZ Herceg-Bosne* su ili nelegalne ili neprijateljske**", i "**svi drugi nazivi se brišu iz službene uporabe**".[71]

General-bojnik, Ante Roso, zapovjednik Glavnog stožera HVO-a, izdao je 8. maja 1992, u skladu sa Bobanovom nezakonitom odlukom od 8. aprila, naređenje o "ukidanju" Teritorijalne odbrane (Republike) Bosne i Hercegovine, smatrajući je na prostoru *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* ilegalnom. Na tom su prostoru, po toj naredbi, "**postrojbe HVO**" – "**jedino legalne vojne postrojbe**". Sve druge vojne jedinice su bile obavezne da na prostoru te kolaboracionističke tvorevine "**pristupe u jedinstven sistem obrane i priznaju Stožer HVO kao glavno zapovjedništvo**".[72]

Tihomir Blaškić („Zapovjednik ORUŽANIH FORMACIJA HVO") je 11. maja 1992. izdao Naredbu kojom je realizovao zapovjed Ante Rose, na osnovu koje su jedinice Hrvatskog vijeća obrane „na prostoru Općine Kiseljak" postale "jedino legalne vojne postrojbe", a Teritorijalna odbrana proglašena nezakonitom. Tako je naredba generala Hrvatske vojske Ante Rose brzo sprovedena. Predsjednik Franjo Tuđman i Tihomir Blaškić primijenili su istu politiku čak i u pogledu kontrole nad fabrikom municije u Vitezu, prijeteći da će je dignuti u zrak ako je Armija Republike Bosne i Hercegovine napadne.[73]

Jedinice HVO su, u prvoj polovini 1992. u nekim mjestima Bosne i Hercegovine suspendovale legalne organe Republike i uzurpirale

---

[71] Isto; K. Rotim, nav. dj., str. 176.

[72] AIIZ, inv. br. 2-1106, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, Pov. broj: 01-33/92, Grude, 8. maj 1992, ZAPOVJED.

Svaki pripadnik vojnih postrojbi HVO bio je "**obavezan da nosi obilježja HVO (grbovnica na kapi i platneno obilježje HVO na rukavu lijeve ruke)**". Zabranjeno je "**formiranje privatnih postrojbi, a licima koja ne poštuju ovu zapovjed suditi i razbiti formirane postrojbe**". Tom su zapovjedi stavljene "**van snage sve zapovjedi zapovjedništva TO i ista se na ovim prostorima smatra nelegalnom**".

[73] AIIZ, inv. br. 2-2114, Općinski stožer HVO, Pov. Br. 11 – 05/92, Kiseljak, 11. maj 1992, ZAPOVJED; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 118.

vlast. S tim u vezi, posebno je indikativna "**ZAPOVIJED**" od 10. maja 1992, koju su potpisali dopredsjenik HVO, Dario Kordić, i zapovjednik općinskog stožera HVO Busovača, Ivo Brnada. Tim dokumentom ukinuta je legalna vlast u Busovači, a HVO preuzeo, u skladu sa naredbama HVO *HZ H-B*, sve funkcije vlasti; legalne jedinice TO Busovače su proglašene paravojnim formacijama i dat im je ultimatum da "**predaju sve naoružanje koje posjeduju ili da se sve te snage stave pod zapovjedništvo HVO-a, uključujući stavljanje obilježja HVO-a**"; poništen je sporazum između HVO-a i TO Busovača o raspodjeli naoružanja i donesena odluka "**o preuzimanju cjelokupnog naoružanja, opreme i sredstava, te vojarne od snaga HVO-a**"; trebalo je uspostaviti kontakt "**sa srpskom vojskom na Kaoniku**" (sa garnizonom JNA u Zenici); zavedena potpuna blokada grada Busovače i, pod prijetnjom oružja, nametnuta volja "ekstremističke skupine" na cijelom području.[74]

Na osnovu **Statutarne odluke o privremenom ustrojstvu izvršne vlasti i uprave na području *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna***, od 15. maja 1992, te izmijenjene od 3. jula 1992, Hrvatsko vijeće obrane je postalo najviše tijelo izvršne i upravne vlasti na području *HZ H-B*. Ono je, kao i svaki njegov član, za svoj rad odgovorno Predsjedništvu *HZ H-B*. Na taj je način Predsjedništvo *HZ H-B* osiguralo kontrolu nad općinskim HVO i jedinstveno provođenje svojih propisa na cjelokupnom teritoriju *HZ H-B*.[75]

HVO je organiziran kao vlada, sa predsjednikom, dopredsjednicima, odjelnim predstojnicima i drugim, pri čemu predsjednici odjela imaju status položaja ministara u vladi. HVO obavlja centralni nadzor nad radom svojih odjela i općinskih HVO, može poništiti i ukidati njihove akte, te ih raspustiti, što je, po ocjeni Ribičiča, od "**posebnog značaja za uspostavljanje državne vlasti na cijelom području *HZ H-B***".[76]

---

[74] AIIZ, inv. br. 2-1105 i 1277, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Busovača, Broj: 62/92, 10. maj 1992, ZAPOVJED.

[75] S. Čekić, nav. dj., str. 35 i 314-316; C. Ribičič, nav. dj., str. 54.

[76] S. Čekić, nav. dj., str. 314-316; *Narodni list HZ Herceg-Bosna*, br. 1, Mostar, rujan 1992, str. 5-7; C. Ribičič, nav. dj., str. 53-56. Poslove izvršne vlasti i uprave na području *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* obavljali su predstojnici odjela. Hrvatsko vijeće obrane *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* je, prema navedenoj Statutarnoj

HVO su, **Statutarnom odlukom o privremenom ustrojstvu izvršne vlasti i uprave na području *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna***, data velika ovlaštenja po osnovu kojih može uredbama, odlukama, rješenjima i zaključcima uređivati "**gospodarske i druge odnose na području *HZ H-B***".[77]

Općinski HVO formirani su sredinom 1992. Tako je primjera radi općinski HVO Bugojno formiran 7. jula 1992, kada je Mate Boban, predsjednik *HZ H-B* i HVO-a, u skladu sa čl. 2, Statutarne odluke o privremenom ustrojstvu općinske izvršne vlasti i općinske uprave, donio Odluku o imenovanju.[78]

Predsjedništvo *HZ H-B* je, **Uredbom o oružanim snagama - Hrvatske zajednice Herceg-Bosna**, 3. jula 1992, uspostavilo **oružane snage**, kao "**temeljni nositelj oružanog otpora**", koje štite suverenitet *HZ H-B* i brane "**njenu teritorijalnu cjelovitost**". Naime, Uredba uređuje "**prava i dužnosti građana, ovlasti Hrvatskog vijeća obrane (u daljem tekstu HVO), tijela uprave i pravnih osoba, u obrani suvereniteta i teritorijalnog integriteta *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* (u daljem tekstu *HZ H-B*) i druga pitanja značajna za obrambeni sustav**". Uredba, također, uređuje: dužnosti građana u obrani (radna, vojna i materijalna obaveza, zatim obaveza sudjelovanja u civilnoj zaštiti, te "u službi motrenja i obavješćivanja", ovlasti HVO, tijela uprave *HZ H-B* i pravnih osoba u poslovima obrane (HVO, tijela uprave i ostala tijela *HZ H-B*), pravne osobe, vođenje i zapovijedanje

---

odluci, imalo 6 odjela: Odjel obrane, Odjel unutarnjih poslova, Odjel gospodarstva, Odjel finansija, Odjel društvenih djelatnosti i Odjel pravosuđa i uprave (*Narodni list HZ Herceg-Bosna*, br. 1, Mostar rujan 1992, str. 7).

[77] *Narodni list HZ Herceg-Bosna*, br. 1, Mostar, rujan 1992, str. 7.

[78] AIIZ, inv. br. 6-112, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Broj: 444, Mostar, 7. jula 1992, Odluka o imenovanju općinskog HVO Bugojno. U Hrvatsko vijeće obrane tada su imenovani: Vladimir Šoljić (predsjednik HVO), Ante Bagarić (dopredsjednik HVO), Pavo Pavlović (zamjenik predstojnika Ureda za opću upravu), Leon Ćosić (predstojnik Ureda za gospodarstvo) Branko Šarić (predstojnik Ureda obrane), Mihovil Strujić (predstojnik Ureda za društvene djelatnosti), Željko Zelić (zapovjednik policije) i Zvonko Brajković (zamjenik predstojnika Ureda za finansije).

Navedena odluka je stupila "na snagu danom donošenja" (AIIZ, inv. br. 6-112; C. Ribičič, nav. dj., str. 46, nap. 48).

oružanim snagama, popuna oružanih snaga, mobilizacija oružanih snaga, zastava i znamenje oružanih snaga, djelatni - profesionalni sastav oružanih snaga pravo na naknadu, kaznene odredbe i prijelazne i završne odredbe.[79]

Uredba o oružanim snagama *HZ H-B* nastoji da se tu kolaboracionističku tvorevinu predstavi kao samostalnu i suverenu državnu zajednicu, koja se izdvojila iz Republike Bosne i Hercegovine.[80] Međutim, ta je tvorevina u stvarnosti izvršavala naređenja pretpostavljenog, odnosno onoga ko je i formirao, tj. Republike Hrvatske.[81]

HVO je bio u službi realizacije velikodržavnih ciljeva Republike Hrvatske. Hrvatska vojska je, sa kolaboracionističkim formacijama HVO-a, koje su bile potčinjene Hrvatskoj vojsci i izvršavale njene (okupacione) zadatke, okupirala dio teritorije Republike Bosne i Hercegovine (*Hrvatska zajednica Herceg-Bosna*), smatrajući ga hrvatskim, radi priključenja Republici Hrvatskoj. I pripadnici HVO-a su Franju Tuđmana smatrali za svog predsjednika i vrhovnog komandanta.[82]

HVO je, dakle, bio u službi i pod neposrednom kontrolom Zagreba, gdje je političko i vojno rukovodstvo Republike Hrvatske imenovalo vođe, visoke funkcionere HVO-a.[83] HVO nije predstavljao nikakv poseban samostalan politički niti vojni faktor u Republici Bosni i Hercegovini. To su bile kolaboracionističke snage pod komandom Republike Hrvatske, odnosno u jedinstvenom sistemu rukovođenja i

---

[79] *Narodni list HZ Herceg-Bosna*, br. 1, Mostar, rujan 1992, str. 12-23; C. Ribičič, nav. dj., str. 56-58 i 95.

[80] Isto. Najviša državna tijela Republike Hrvatske, posebno Sabor i Vlada (demokratskog jedinstva), službeno su, po Ribičiču, podržavala cjelovitost i suverenitet Republike Bosne i Hercegovine, "**ali je dio državnih struktura i vladajuće HDZ, ipak radio na opciji priključenja *HZ H-B* Hrvatskoj**" (C. Ribičić, nav. dj., str. 96). Međutim, ta podrška je bila deklarativnog karaktera.

[81] Imajući u vidu tu realnost, nije moguće prihvatiti ocjenu C. Ribičića da je *HZ H-B*, "**što se oružanih snaga tiče, usklađivala svoje djelovanje s Republikom Hrvatskom i predstavljala temelj za financijsku, kadrovsku i drugu pomoć Hrvatske HVO-u**" (C. Ribičić, nav.dj., str. 56). To nije bilo "**usklađivanje djelovanja**" sa Republikom Hrvatskom, nego izvršavanje zadataka dobijenih od njenih rukovodećih struktura.

[82] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 109.

[83] Isto, paragraf 112, nap. 230.

komandovanja Hrvatske vojske. I najviši oficiri Hrvatske vojske su imenovani u Hrvatsko vijeće obrane.[84]

Republika Hrvatska je imala i vršila ukupnu kontrolu (formirala, naređivala, naoružavala, opremala, izdržavala) nad *Hrvatskom zajednicom Herceg-Bosna* i Hrvatskim vijećem obrane, te uopšte nad hrvatskim političkim i vojnim vlastima u Republici Bosni i Hercegovini.[85]

Tijela kolaboracionističke Hrvatske zajednice Herceg-Bosna su donosila uredbe, odluke, poslovnike, propise i mnoge druge akte, koji su uređivali materiju koju u državama uređuju zakoni, značajni za djelovanje svake državne zajednice. Sva usvojena akta *HZ H-B* samo su modifikovana, radi prikrivanja suštine, ali su donešena po naređenjima predpostavljenih instanci Republike Hrvatske. Organizacija vlasti u *HZ H-B* je, uglavnom, preuzimala pojedina rješenja i nazive tijela iz savremenog hrvatskog ustavno-pravnog uređenja i historijske tradicije. Službeni jezik je bio "hrvatski". Mnoga dokumenta te kolaboracionističke tvorevine propisuju upotrebu hrvatskog jezika u školama, ustanovama i dr. Službena valuta je hrvatski dinar. Zastava oružanih snaga i grb *HZ H-B* ("povijesna zastava" i "povijesni grb") su, uglavnom, identični rješenju iz Ustava Republike Hrvatske iz 1990. Uvoz robe iz Hrvatske u *HZ H-B* je na poseban način reguliran (na uvezenu robu iz Hrvatske se ne primjenjuju određeni carinski propisi), itd. Takvo uređenje je izraz cjelokupnih odnosa između *HZ H-B* i Republike Hrvatske, koja je na razne načine, pa i neposredno finansijski, izdržavala *HZ H-B*.[86]

Tijela *HZ H-B* su prihvatila pravne akte koje je izdavao, sugerisao i naređivao Franjo Tuđman (sve njegove zamisli i upute *HZ H-B* je realizirala). Ta tijela su ostvarivala državnu politiku i provodila

---

[84] **ICTY**, TUŽILAC PROTIV IVICE RAJIĆA, poznatog i kao Viktor Andrić, OPTUŽNICA (u daljem tekstu: **ICTY**, TUŽILAC PROTIV RAJIĆA), Predmet: Br. IT-95-12, Hag, 13. septembar 1996, paragrafi 34-35, 37, 40 i 42; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14/1-T, ŽALBENO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV ZLATKA ALEKSOVSKOG, PRESUDA (u daljm tekstu: **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14/1-T), Hag, 24. mart 2000, paragraf 78, nap. 182.

[85] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 744; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14/1-T, paragraf 78, nap. 182. *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna* i Hrvatsko vijeće obrane su bili u potpunosti potčinjeni zagrebačkom režimu.

[86] C. Ribičič, nav. dj., str. 22, 75, 77 i 93-95.

neposredne upute tijela Republike Hrvatske, na što, pored mnogih autora i pojedinih funkcionera HDZ Hrvatske i Bosne i Hercegovine, te dokumenata, upućuje i činjenica da je HDZ Bosne i Hercegovine, kao odlučujuća politička snaga *HZ H-B*, bila konstitutivni dio HDZ Hrvatske, sa sjedištem u Zagrebu.[87]

Prema tome, to nije bila suverena državna zajednica, jer su njena najviša tijela bila podređena drugoj državi, nego kolaboracionistički organ susjedne države, okupacione sile - Republike Hrvatske, koji je izvršavao državnu politiku i provodio odluke te – kao okupacione njoj nadređene države.[88]

Krajem avgusta 1993. neustavna i kolaboracionistička tvorevina *HZ H-B* je, u skladu sa dvostrukom ulogom posrednika međunarodne zajednice i novim mirovnim planom (Plan Oven - Stoltenberg), iza koga je stajala inicijativa (zajednički prijedlog) Miloševića i Tuđmana,[89] opet nezakonito transformisana u "republiku". Time je "**svoje vladajuće strukture unaprijedila**" formiranjem hrvatske republike. U Livnu je 24. avgusta 1993. Središnjica Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine proglasila kolaboracionističku tvorevinu *Hrvatsku Republiku Herceg-Bosna* i konstituisala "zastupnički dom", koji je imao funkciju parlamenta.[90]

Zastupnički dom "Hrvatske Republike Herceg-Bosna" je četiri dana kasnije, odnosno 28. avgusta 1993, "**sukladno političkim odlukama Hrvatske demokratske zajednice za Bosnu i Hercegovinu, kao**

---

[87] Isto.

[88] Isto, str. 75-77.

[89] K. Begić, **BOSNA I HERCEGOVINA OD VANCEOVE MISIJE DO DAYTONSKOG SPORAZUMA (1991. - 1996.)**, Sarajevo 1997, str. 127-165.

[90] *Službeni list R BiH*, br. 6, str. 85; C. Ribičič, nav. dj., str. 101-111.

Biskup Franjo Komarica je, po Mati Bobanu, podržao proglašavanje kolaboracionističke tvorevine *Hrvatske Republike Herceg-Bosna*. Njegova čestitka je, tvrdi Boban, "**u biti jedna lijepa poema prema hrvatskoj borbi i slobodi hrvatskog naroda**". S tim u vezi, on je, tvrdi Boban, "**otprilike kazao: 'Ako ne mognemo drukčije, onda vaša zapovjed da ostanemo - ostati ćemo do zadnjega. A, vaša zapovjed da idemo - ići ćemo tamo gdje nam kažete da idemo**'" (AIIZ, inv. br. 2-2475, Stenogram sastanka Franje Tuđmana sa Prlićem, Bobanom, Praljkom i Petkovićem, u vili *Dalmacija* u Splitu, 5. novembra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 25).

legitimiranog prezenta političke volje hrvatskog naroda", donio **Temeljnu odluku o uspostavi i proglašenju *Hrvatske Republike Herceg-Bosna***. U Odluci se *HR H-B* naziva "**republikom**" i "**državnom zajednicom**", što je značilo "**korak dalje u procesu osamostaljivanja u odnosu na *HZ H-B***". Na taj je način dotadašnja "**zajednica**" (*HZ H-B*) postala "**republika**", definirana kao "**jedinstvena i nedjeljiva demokratska država hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, zasnovana na ljudskim pravima i slobodama, vladavini prava i socijalnoj pravdi**". Riječ je o novom imenu za "**zajednicu**" koja ima isti teritorij (***područje Hrvatske zajednice Herceg-Bosna***), sa Mostarom - glavnim gradom "**republike**".[91]

Temeljna odluka govori o tome da "**narod ostvaruje svoja prava u Republici**", u kojoj vlast "**proizilazi iz naroda i pripada narodu kao zajednici slobodnih i ravnopravnih državljana**", pri čemu "**narod ostvaruje vlast izborom svojih predstavnika i neposrednim odlučivanjem**". Međutim, mononacionalna definicija "Republike" ("**država hrvatskog naroda**") je i dalje prisutna, i pored toga što je dopunjena načelima o ljudskim pravima i slobodama, vladavini prava i socijalnoj pravdi.[92]

Temeljnom odlukom o uspostavi i proglašenju *Hrvatske Republike Herceg-Bosna* (u daljem tekstu: *HR H-B*) predviđeno je donošenje Ustava, "**što pokazuje na ambiciju uspostavljanja njene državnosti**", kojim će se, između ostalog, odrediti i njene "**konačne granice**", zatim grb, zastava i himna. Također, je predviđeno da se "Republika" slobodno udružuje u savez republika, gdje se "**određena prava i dužnosti Republike**" mogu ostvariti "**u zajedničkim tijelima saveza republika**", pri čemu se naglašava da je "**suverenitet Republike nedjeljiv, neotuđiv i neprenosiv**".[93]

Državna vlast u *HR H-B* je, po Temeljnoj odluci, ustrojena na načelima parlamentarne demokratije i podjele vlasti na zakonodavnu (zastupnički dom), izvršnu (vlada) i sudsku (nezavisni sudovi). Predsjednika

---

[91] *Narodni list Hrvatske Republike Herceg-Bosna*, br. 1, Mostar, listopad 1993, str. 6; C. Ribičič, nav. dj., str. 101-103.

[92] Isto.

[93] *Narodni list Hrvatske Republike Herceg-Bosna*, br. 1, Mostar, listopad 1993.

i članove vlade bira i razrješava zastupnički dom na prijedlog predsjednika republike. Predsjednik republike "**zastupa i predstavlja Republiku u zemlji i inozemstvu, izražava njeno konstitutivno jedinstvo i brine se za jedinstveno djelovanje svih tijela državne vlasti**". On je "**vrhovni zapovjednik Oružanih snaga Republike, postavlja i razrješava više vojne dužnosnike, uz pribavljeno mišljenje Vlade Republike**".[94]

Uprkos reafirmaciji suverenosti, teritorijalne cjelovitosti i političke nezavisnosti Republike Bosne i Hercegovine Rezolucijom Savjeta sigurnosti (br. 859) od 24. avgusta 1993. godine,[95] *HR H-B* je imala sva državna obilježja. Do donošenja ustava i konstituisanja njenih tijela primjenjivani su propisi *HZ H-B*, "**kao i propisi dosadašnje Republike Bosne i Hercegovine kada nisu u suprotnosti s propisima Hrvatske Republike Herceg-Bosna**". Funkcije državne vlasti do izbora i imenovanja tijela, po odredbama Odluke, obavljala su tijela vlasti *HZ H-B*. Dužnost predsjednika "Republike" je do njegovog izbora obavljao predsjednik *HZ H-B*.[96]

HR H-B je logičan nastavak kontinuiteta aktivnosti Hrvatske demokratske zajednice, koje su imale za cilj formiranje "hrvatske države". "Republika" je formirana i organizirana samo i isključivo kao država jednog naroda - hrvatskog. Na osnovu konstatacije koja određuje područje na kome će postojati ta "hrvatska država", a to je - Republika Bosna i Hercegovina, može se zaključiti da *HR H-B* ostaje u njenom okviru. Međutim, imajući u vidu više činjenica, kao što: prvo, u Temeljnoj odluci se za Republiku Bosnu i Hercegovinu koristi izraz "dosadašnja", za koji su srpski kolaboracionisti upotrebljavali izraz "bivša"; drugo, *HR H-B* je nastala u skladu sa političkim odlukama Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine, "kao legitimnog prezenta političke volje hrvatskog naroda"; treće, Mostar (središte *HR H-B*) je postao glavni grad, koji je marta 1994. ustoličen u "prijestonicu" *HR H-B*; četvrto, upotreba pojma "ustav"; peto, *HR H-B* je djelovala protiv suvereniteta i cjelovitosti R BiH, itd., očigledno pokazuje da je cilj - formiranje hrvatske države ("jedinstvene i nedjeljive"),

---

94 Isto; C. Ribičič, nav. dj., str. 102-103.

95 ∴ **REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN O BOSNI I HERCEGOVINI** (u daljem tekstu: ∴ **REZOLUCIJE …**), Sarajevo 1995, str. 86 – 88.

96 Isto.

sa uspostavljenom državnošću.[97] Deklarativnog je karaktera konstatacija o hrvatskoj državi u okviru Bosne i Hercegovine, kao što je slučaj i sa tvrdnjom o udruživanju te republike u savez republika (taj stav je nastao pod uticajem razgovora i dvoličnih prijedloga međunarodne zajednice o rješenju bosanske "krize", zapravo u njenoj podjeli). Nedostaje samo još međunarodno priznanje.

Zastupnički dom *HR HB* je na svom drugom zasjedanju 30. septembra 1993. donio Zakon o Vladi *HR H-B*, kojim je utemeljena (Vlada) "**kao najviše tijelo izvršne vlasti i uprave na području *Hrvatske Republike Herceg-Bosna***" i njeno "**ustrojstvo i nadležnost**". Vlada je za svoj rad odgovorna Zastupničkom domu *HR H-B* i predsjedniku *HR H-B*, dok je HVO, prethodnik vlade, za svoj rad bio odgovoran Predsjedništvu *HR H-B*.[98]

Zastupnički dom *HR H-B* je 20. novembra 1993. donio odluku o izboru predsjednika, dopredsjednika i članova vlade.[99]

Svi akti *HR H-B* sadrže sve bitne elemente državne organizacije, koje su već sadržavali akti *HZ H-B*, te da je u njima, sadržajno i terminološki (ustav, zastupnički dom, vlada, vrhovni sud, predsjednik republike), riječ o formiranju nove državne zajednice. Na taj je način "***HR H-B* dobila novu organizacijsku strukturu, koja je zamišljena kao trajna i nije više ograničena na vrijeme dok traju rat i ratna opasnost**".[100]

Deklaracija Zastupničkog doma *HR Herceg-Bosna*, od 8. februara 1994, unijela je značajne sadržajne promjene u djelovanje *HR H-B*. U toj deklaraciji stoji da je "Zastupnički dom... **jedina legitimna zakonodavna vlast hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini**", koji polazi od prava i obaveze da zastupa i ostvari njegovu "**nacionalnu, vjersku, kulturnu i gospodarsku slobodu i samostalnost**" i očuva "**povijesnu i kulturnu baštinu**" i oživotvori njegovu državotvornost u okviru

---

[97] Isto.

[98] *Narodni list Hrvatske Republike Herceg-Bosna*, br. 1, Mostar, listopad 1993, str. 21-23; C. Ribičič, nav. dj., str. 105.

[99] *Narodni list Hrvatske Republike Herceg-Bosna*, br. 4, Mostar, prosinac 1993. Za predsjednika "Vlade" je izabran Jadranko Prlić, predsjednik HVO "HZ H-B".

[100] C. Ribičič, nav. dj., str. 108.

nezavisne Bosne i Hercegovine, u međunarodno priznatim granicama, "**kao države tri jednakopravna državotvorna naroda**".[101]

Zastupnici Zastupničkog doma *HR H-B* su se, pod uticajem i konstelacijom postojećih političkih i vojnih prilika u Bosni i Hercegovini i na međunarodnom planu, zauzeli "**za hitnu obustavu rata**" i "**političko rješenje državne krize u Bosni i Hercegovini**", odnosno unutarnje uređenje države na načelu **formiranja unije tri republike Bosne i Hercegovine**. U svakoj od tri republike Zastupnički dom se založio "**za kulturnu, vjersku i nacionalnu autonomiju i lokalnu samoupravu svakog naroda**". Očuvanje države Bosne i Hercegovine, moguće je, po Zastupničkom domu, jedino i uz pristanak "**svakog od tri jednakopravna državotvorna naroda (Hrvata, Srba, Muslimana) i svih zajedno**", kroz ***Uniju republika Bosne i Hercegovine***.[102] Takva unija "**mora biti uređena kao demokratska, višestranačka parlamenatarna država, koja osigurava i jamči sva osnovna prava i slobode svakom njenom državotvornom narodu, kao i građaninu, neovisno o nacionalnoj pripadnosti, vjerskom svjetonazoru, političkom uvjerenju, spolnoj pripadnosti, te socijalnom statusu**".[103]

Pravo hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini "**na samoopredjeljenje i oživotvorenje državnosti, samostalnosti i neovisnosti**" je, po Zastupničkom domu, bilo moguće "**ostvariti i jamčiti**" samo "**kroz *Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu u Uniji Republika Bosne i Hercegovine*, poštujući pravo druga dva državotvorna naroda (Srba, Muslimana) da isto osiguraju na jednakom principu**".[104]

Kolaboracionistička, fašistoidna tvorevina *Hrvatska zajednica /Republika Herceg-Bosna*, koja je nastala i funkcionisala na zločinima, je pod uticajem novog stanja i odnosa u Bosni i Hercegovini, a posebno međunarodnih, prihvatila normativno i deklarativno značajan programski politički dokument. Međutim, stvarno se ništa nije promijenilo. Radi se o nevještom pokušaju da se u postojećim političkim prilikama (na

---

[101] *Narodni list Hrvatske Republike Herceg-Bosna*, br. 8, Mostar, ožujak 1994, str. 339-341; C. Ribičič, nav. dj., str. 108-109; K. Begić, nav. dj., str. 168, nap. 4.

[102] Isto.

[103] Isto.

[104] Isto.

unutrašnjem i međunarodnom planu) obmane domaća i svjetska javnost i iznudi priznanje *HR H-B*, kao posebnog entiteta, a koji bi, ravnopravno sa srpskim entitetom i Bošnjacima uspostavio (kon)federalnu Bosnu i Hercegovinu u obliku unije tri republike.[105]

Vašingtonskim sporazumom Federacija Bosna i Hercegovina je uređena po načelu kantona/veležupa, od čega 3 s hrvatskom većinom, 3 s bošnjačkom, te 2 mješovite. **Hrvati u BiH pristali su na Federaciju samo pod uslovom da njihovu opstojnost kroz konfederalnu povezanost s Hrvatskom jamči ona sama**.[106]

Franjo Tuđman je, nakon potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, 13. septembra 1994. sazvao sjednicu u Zagrebu, na kojoj je pozvao čelne ljude *HR H-B*, predstavnike Crkve i pojedine opozicione vođe. Cilj je bio da se "**pobliže upozna sa trenutnom situacijom u *Herceg -Bosni*, ali i ponovno istaknuti značenje Washingtonskog sporazuma za opstojnost Hrvata u BiH**". Na tom je sastanku Franjo Tuđman, između ostalog, izjavio: "**Dok ne dođe do uspostave Federacije i Konfederacije, *Herceg-Bosna* treba ostati jamstvo interesa hrvatskog naroda**".[107]

Franjo Tuđman je, i pored toga što je potpisivao mirovne planove za Bosnu i Hercegovinu, stalno opstruirao adekvatno rješenje problema u Bosni i Hercegovini. Ostao je u uvjerenju svoje ekspanzionističke nacionalističke politike.[108]

Ni poslije potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, umjesto formiranja legalne strukture organa i institucija na svim nivoima, kako je to predviđeno Ustavom Federacije, zadržane su strukture vlasti koje su prethodile tom sporazumu, uključujući ne samo održavanje u životu, nego i jačanje *Herceg-Bosne*.[109] Postojanje *Herceg-Bosne* potvrdio je i Franjo Tuđman, prilikom zvanične posjete Sarajevu, 14.

---

[105] C. Ribičič,nav. dj., str. 108-111.

[106] H. Šarinić, nav. dj., str. 135. Vašingtonskim sporazumom formirana je, po ocjeni Marinka Čulića, bošnjačko-hrvatska Federacija, s jednim članom sporazuma (istina neobaveznim), kojim je otvorena mogućnost da se taj dio Bosne i Hercegovine konfederalno poveže sa Hrvatskom (M. Čulić, nav. dj., str. 68-69).

[107] Isto, str. 167.

[108] M. Čulić, nav. dj., str. 72-73.

[109] Detaljnije o tome vidi: K. Begić, nav. dj., str. 194-197.

juna 1994. Naime, tada je na kratkoj konferenciji za novinare, između ostalog, izjavio "da *Herceg-Bosna* postoji i da će ona ostati dok se ne oživotvori Federacija i istovremeno ne polože osnove za konfederaciju", te da nju "treba uključiti kao temeljnu osnovu, kako za samu Federaciju, tako i za konfederaciju".[110]

Franjo Tuđman je smatrao da on (oni) nikada neće pristati na federaciju bez konfederacije, "**jer je tada opasnost od majorizacije i islamizacije golema**". Tu ocjenu je iznio i 18. novembra 1994, u razgovoru sa britanskim ambasadorom Hevitom (Gavin Hewitt).[111]

[110] Isto.

[111] H. Šarinić, nav. dj., str. 178. Tuđmanovi snovi o hrvatsko-bošnjačkoj konfederaciji su propali (M. Čulić, nav. dj., str. 76).

4. **Zauzimanje dijela Republike Bosne i Hercegovine**

Nakon novih tajnih dogovora između Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana o podjeli i uništenju Republike Bosne i Hercegovine, Vojska Republike Hrvatske je, sa njenim kolaboracionističkim formacijama (**Hrvatsko vijeće obrane**),[112] pokrenula osvajačku ofanzivu

---

[112] Formiranjem **Hrvatskog vijeća obrane**, kao najvišeg "**tijela obrane hrvatskog naroda u *Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna***", 8. aprila 1992, na čelu sa Matom Bobanom, nakon organizacije "odbrane" kroz krizne štabove mjesnih zajednica i općina, formirane su vojne snage - općinski stožeri HVO-a koji su rukovodili i komandovali jedinicama. U početku su formirana odjeljenja i vodovi na teritorijalnom principu, koji su prerasli u čete manevarskog karaktera, a one u bataljone. Sve općine su imale jedinice na nivou bataljona. Općinskim stožerima su bili podređeni bataljoni i druge jedinice. HVO je, na osnovu Uredbe o oružanim snagama "HZ H-B" (*Narodni list HZ Herceg-Bosna*, br. 1/92), od 3. jula 1992, razvijao i usavršavao vojnu organizaciju. Jedinice su ujedinjavane, predstavljajući osnov za formiranje većih profesionalnih sastava.

U većini općina *HZ H-B* formirane su, na osnovu zapovijedi Glavnog stožera HVO *HZ H-B*, brigade (formiranjem brigada ukinuti su svi općinski stožeri - 31. decembra 1992.), "čime se dobilo na kvaliteti zapovjedanja, a postrojbe su postale mobilnije". Brigade su bile samostalne jedinice pod komandom GS HVO-a *HZ H-B*. Većina općina je imala po jednu brigadu. Dvije općine su imale po dvije brigade. Neke općine su imale jednu zajedničku brigadu. Svaka brigada je imala svoju zonu odgovornosti, uključujući i područje više opština. Svaka brigada se sastojala od odgovarajućeg broja bataljona (bojni), čiji je broj zavisio od zone odgovornosti svakog bataljona HVO-a. Komandanti brigada bili su, prije svega, odgovorni za planiranje i izvođenje borbenih dejstava u zonama odgovornosti brigada kojima su komandovali i u tom su pogledu donosili naredbe.

U *HZ H-B* formirane su i četiri operativne zone, u čijem je sastavu bilo više brigada.

U procesu reorganizacije i transformacije oružanih snaga *HZ H-B*, radi formiranja jedinica jače udarne moći, brzopokretnih, manevarskih sastava, formirane su profesionalne i specijalne jedinice, zatim jedinice artiljerije, Vojne policije, sa preko 3.000 ljudi, te civilna policija. Od postojećih jedinica (bataljona, brigada i dr.) formirane su i gardijske brigade, a kasnije i zborna područja.

u Bosni i Hercegovini. Tako se Republika Hrvatska, u skladu sa velikohrvatskim programom o formiranju "**zajedničke hrvatske države u njenim etničkim i povijesnim granicama**", otvoreno uključila u agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, čime je **od žrtve velikosrpske agresije i sama postala agresor**.

a) **Prikrivena agresija** (**novembar 1991. – januar 1993.**)

Uspostavljanjem kolaboracionističke *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* (18. novembra 1991.) oficiri Hrvatske vojske su formirali, ustrojavali i vodili oružane jedinice u toj kolaboracionističkoj tvorevini. Tako je od tada u Bosni i Hercegovini prisutna Hrvatska vojska,[113] što je stalno potvrđivano njenim neposrednim učešćem u agresiji i drugim oblicima zločina uključujući, pored logističkog osiguranja, te rukovođenje i komandovanja, i ukupnu podršku njenim kolaboracionističkim snagama – Hrvatskom vijeću obrane.

U blizini Ploča su 7. decembra 1991. na sastanku predstavnika kriznih stožera i vojnih zapovjednika srednje i južne Dalmacije učestvovali i predstavnici općina *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*. Među njima

---

Oružane snage *HZ H-B* su organizirane u komande, jedinice i ustanove. Sastojale su se od aktivnog i rezervnog sastava i imale su mirnodopski i ratni sastav. Zapovjednik kolaboracionističkih Oružanih snaga *HZ H-B* formalno je bio predsjednik *HZ H-B*, Mate Boban, odnosno dr Jadranko Prlić, od 14. avgusta 1992. Međutim, stvarni i jedini Vrhovni komandant Oružanih snaga *HZ H-B* bio je predsjednik Franjo Tuđman, vrhovni zapovjednik Hrvatske vojske.

Predsjedništvo *HZ H-B*, na čelu sa Matom Bobanom, predsjednikom HVO i *HZ H-B*, propisalo je i formaciju Glavnog stožera HVO, koji je formiran u sastavu Odjela obrane, sa sjedištem u Grudama, a zatim u Mostaru. Fomiranje Gavnog stožera HVO *HZ H-B* počelo je početkom aprila 1992, "u vrijeme sukoba na Kupresu".

Na čelu Glavnog stožera HVO-a u periodu od 1992. - 1995, u funkciji načelnika, odnosno zapovjednika (komandanta) bili su naizmjenično sljedeći visoki oficiri Hrvatske vojske: brigadir Milivoj Petković, general-bojnik Slobodan Praljak, ponovo brigadir Milivoj Petković, zatim general Ante Roso i Tihomir Blaškić.

Formiranje, organizacija, razvoj i druga pitanja vezana za kolaboracionističke snage Hrvatske vojske (Hrvatsko vijeće obrane) autor je obradio u posebnoj studiji koja još nije objavljena.

[113] M. Špegelj, nav. dj., str. 328-329.

je, u svojstvu "**vojnog povjerenika**" "**Glavnog stožera za Hrvatsku zajednicu općina Bosne i Hercegovine**", bio i Mate Boban, predsjednik *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*.[114]

Na tom je sastanku zaključeno sljedeće :

1. da se izradi zajednički plan odbrane srednje i južne Dalmacije i Bosne i Hercegovine ;

2. da se regulišu status i plaće oficira "**koji vode postrojbe u Herceg-Bosni**" ;

3. "**da se obavi 'preraspodjela oružja' i 'uvježbaju posebne jedinice'**" ;

4. Glavni stožer Hrvatske vojske će ustrojiti zajedničko zapovjedništvo za *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna* i srednju i južnu Dalmaciju, odnosno južnu Hrvatsku ;

5. da se sistem veza zapadne Hercegovine "**uklopi u sustav veza Hrvatske, i to posredstvom PTT poduzeća u Splitu i njegova čelnika Jurja Buzolića**".[115]

Na sljedećem sastanku, održanom u Glavicama kod Sinja, 28. decembra 1991,[116] odlučeno je sljedeće :

---

[114] Isto, str. 328. Na tom su sastanku bili i Perica Jurić, ministar unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Mišo Munivrana, pomoćnik ministra obrane Republike Hrvatske i drugi.

Neposredno nakon uspostavljanja *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* formiran je Glavni stožer te kolaboracionističke tvorevine i imenovan "**vojni povjerenik**", koji je bio na njegovom čelu. Tu je funkciju obavljao Mate Boban, predsjednik *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* i Hrvatskog vijeća obrane, koji je u tom svojstvu prisustvovao sastanku u blizini Ploča, 7. decembra 1991, na kome su učestvovali predstavnici kriznih stožera i vojnih zapovjednika srednje i južne Dalmacije i predstavnici općina *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*. U toj su kolaboracionističkoj tvorevini od novembra 1991. djelovale oružane jedinice koje su vodili oficiri Hrvatske vojske, što upućuje na zaključak da je već od tada u Bosni i Herecegovini prisutna Hrvatska vojska (M. Špegelj, nav. dj., str. 328-329).

[115] Isto.

[116] Isto. Tom su sastanku prisustvovali: ministar obrane Republike Hrvatske Gojko Šušak, zapovjednik Hrvatske ratne mornarice Sveto Letica, kapetan bojnog broda Petar Šimac, general Martin Špegelj, zatim Mate Boban, Daidža i drugi.

1. da se imenuje zapovjednik i zapovjedništvo za *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna* i južnu Hrvatsku, sa sjedištem, u početku, u Imotskom, "**a u slučaju rata u Herceg-Bosni**" ;

2. da se "**odmah riješe status i plaće časnika u Herceg-Bosni**" ;

3. da se za *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna* "**pojača opskrba u oružju, streljivu, odjeći i obući**" ;

4. da se od Neuma do Travnika i od Trebinja do Livna "**napravi zajednička organizacija u operativno-strategijskom smislu**" ;

5. da se, kao jedna od "**specijalnih postrojbi**" formira Brzoleteća pukovnija *Kralj Tomislav* od oko 900 ljudi, pod Daidžinom komandom.[117]

Na trećem sastanku, održanom mjesec dana kasnije – 28. januara 1992, usvojeni su sljedeći zaključci :

1. regulisanje statusa i plaća oficira "**koji vode postrojbe u Herceg-Bosni**" ;

2. angažovanje zajedničke odbrane delte Neretve ;

3. formiranje i opremanje "**samostalnih i s Hrvatima kombiniranih muslimanskih postrojbi**".[118]

Sastanak u Glavicama je, po ocjeni generala Martina Špegelja, bio "**operativna razrada dogovora s tajnog sastanka**" predsjednika Republike Hrvatske, dr Franje Tuđmana, s delegacijom Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine, uz prisustvo najviših funkcionera Republike Hrvatske, održanog u Zagrebu dan ranije, 27. decembra 1991.

[117] Isto, str. 329. Daidža je, po Martinu Špegelju, zatražio oružje i opremu, te mu je, s tim u vezi, "**rečeno da će to dobiti iz količina koje su osvojene u skladištu Male Bare i koje su trebale ići u Dubrovnik**" (Isto).

General Martin Špegelj tvrdi kako je iznosio "**mnoge argumente protiv takva osnivanja postrojbe i upozorio da je u pitanju opkoljeni Dubrovnik, jer 37. neprijateljski korpus, iako se svakim danom osipa, još može izbiti na lijevu obalu Neretve i ugroziti Ploče i Metković. Nemoćan objasniti da je odbrana Dubrovnika važnija od brzoletuće pukovnije, pokušao sam barem spasiti što se može i uspio se izboriti da pola oružja ode Daidži, a pola – uglavnom streljačko naoružanje i nešto minobacača 80 mm - dubrovačkim braniteljima. To je onda noću prevezeno u grad gumenim gliserima**" (Isto, str. 320).

[118] Isto, str. 328-329. I na tom je sastanku (nije utvrđeno mjesto održavanja) prisustvovao general Martin Špegelj, gdje je govorio, kao i na sastanku od 28. decembra 1991. Špegelj je, prema njegovom kazivanju, upozoravao na nužnost uspostavljanja

Na sastancima od 7. i 28. decembra 1991. zaključeno je, između ostalog, da se sačini zajednički plan odbrane i formira **Zajednička komanda za južnu Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu**, odnosno dio Bosne i Hercegovine – područje kolaboracionističke *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*. Te zaključke, a posebno formiranje Zajedničke komande, realizovao je general Bobetko, nakon imenovanja za komandanta Južnog vojišta, 10. aprila 1992.[119]

Na svim navedenim sastancima se govorilo o regulisanju statusa i plaća oficira Hrvatske vojske koji su vodili oružane jedinice u *Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna*. O toj kolaboracionističkoj tvorevini se govorilo kao da uopšte nije riječ o teritoriji Republike Bosne i Hercegovine, već o području države Republike Hrvatske. To očigledno pokazuju navedeni zaključci, kao i kazivanja generala Špegelja.[120]

Regularne jedinice Republike Hrvatske, kojima su komandovali visoki oficiri Hrvatske vojske, sudjelovale su u borbenim aktivnostima protiv Bosne i Hercegovine, radi zauzimanja dijela Republike. To su sljedeće jedinice – dijelovi ili cijele - **Hrvatske vojske** :

- **četrdeset i pet brigada** (1. brigada; 1. A brigada - 1. brigada Zbora narodne garde - ZNG; 2. brigada; 3. brigada; 3. A brigada -3. brigada ZNG; 4. brigada; 5. brigada; 7. brigada; 100. brigada; 101. brigada; 102. brigada; 103. brigada; 104. brigada; 105. brigada; 106. brigada; 108. brigada; 109. brigada; 110. brigada; 111. brigada; 112. brigada; 114. brigada; 115. brigada; 116. brigada; 117. brigada; 118. brigada; 119. brigada; 120. brigada; 123. brigada; 126. brigada; 127. brigada; 128. brigada; 139. brigada; 140. brigada; 141. brigada; 145. brigada; 153. brigada; 156. brigada; 157. brigada; 159. brigada; 162.

---

savezništva "**s Muslimanima i svima koji žele braniti Bosnu i Hercegovinu, te da se to mora učiniti legalnim kanalima i međudržavnim sporazumom kakav smo svojedobno imali sa Slovenijom**" (Isto, str. 329).

[119] Isto, str. 329, nap. 4; J. Bobetko, **SVE MOJE BITKE**, Zagreb 1996, str. 202; AIIZ, inv. br. 2-1678, Republika Hrvatska, Predsjednik, Naredba, Broj : PA7-28/1-92, Zagreb, 10. april 1992, 22,30^{h}.

[120] M. Špegelj, nav. dj., str. 328-329. Izrada zajedničkog plana odbrane i formiranje Zajedničke komande za južnu Hrvatsku i *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna* (početkom aprila 1992.), logističko osiguranje materijalno-tehničkih sredstava, podrška u oficirskom kadru, obučavanje jedinica *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* u Republici Hrvatskoj, jedinstveni sistem veza i dr., potvrđuju osvajačke namjere Republike Hrvatske.

brigada; 163. brigada; 166. brigada; 175. brigada; 203. brigada i 1. Sanitetska brigada) ;

- **četiri pukovnije** (1. dobrovoljačka pukovnija *Kralj Tomislav*; Pukovnija *Bruno Bušić*; 5. domobranska pukovnija i 11. domobranska pukovnija) ;

- **osam bojni – bataljona** (60. samostalna bojna *Ludvig Pavlović* - jedinica za posebne namjene; 2. samostalna bojna; Samostalna bojna *Frankopan*; 66. bojna Vojne policije; 67. samostalna bojna vojne policije; 4. samostalna bojna *Zrinjski*; 33. inžinjerijska bojna i Bojna *Matija Vlačić*) ;

- **jedan topnički puk** (4. topnički puk) ;

- **dva diviziona** (55. laki artiljerijski divizion protivzračne odbrane iz Siska i 2. motorizovani artiljeriski divizion Operativne zone Osijek) ;

- **jedan mješoviti odred mornaričko-desantne pješadije** (Mješoviti odred mornaričko-desantne pješadije) ;

- **jedna helikopterska eskadrila** (helikopterska eskadrila) ;

- **dvije taktičke grupe** (Taktička grupa 2 - TG-2) i Taktička grupa 4 -TG-4) ;

– **deset specijalnih jedinica** (Grupa za protivoklopnu borbu - POG iz Siska; *Divovi*; *Tigrovi* iz Zagreba; *Škorpije*; *Alkari*; *Vukovi*; *Pume* iz Varaždina; *Kune* iz Osijeka; *Paukovi* iz Splita i *Gromovi* iz Siska) ;

- **više diverzantskih i drugih jedinica**.[121]

---

[121] AIIZ, inb. br. 1-1680, Zapovjedništvo OZ Split, IZM - Ploče, 12. aprila 1992, Klasa: 8/92-01/17, UR. br. 6030-02/92-01- Zapovjedniku 4/4 br. ZNG; Isto, inv. br. 2-1682, Republika Hrvatska Glavni stožer Hrvatske vojske, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/26, Ur. br.: 6030-03/92-01, Ploče, 15. april 1992.; Isto, inv. br. 2-1689, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, Klasa: 8/92-01/48, UR. broj: 6030-03/92-1, Ploče, 25. april 1992. - Zapovjedniku 156. br HV, kapetan koverte Ante Urlić; Isto, inv, br. 2-1693, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/58, Ploče, 30. april 1992. - Zapovjednicima Livna, Tomislavgrada i 115. br. HV; Isto, inv. br. 2-1694, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo, OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/61, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 2. maj 1992.

- Zapovjedništvu 126. br. HV, 115 br. HV i TG-4; Obrani Livna i Obrani Tomislavgrada; Isto, inv. br. 2-1699, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/90, UR. broj: 6030-02/92-1, Ploče, 19. maj 1992, Uput bojne *Frankopan* u srednju Bosnu; Isto, inv. br. 2-1703, Republika Hrvatska GS Hrvatske vojske, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/119, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 28. maj 1992. - Zapovjedništvu: Operativne grupe Jugoistočne Hercegovine; 156. br. HV, 1. br. HVO Čapljina, TG-2, 4/4. br. ZNG, Zapovijed za napadnu operaciju br. 1; Isto, inv. br. 2-1704, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/118, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 6. juni 1992. Zapovijed o ustrojstvu bojne *Stolac*; Isto, inv. br. 2-1706, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/136, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 14. juni 1992. - Zapovjedniku OG JIH /Operativne grupe Jugoistočna Hercegovina/; Isto, inv. br. 2-1707, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/139, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 15. juni 1992, ZAPOVIJED za aktivnu obranu; Isto, inv. br. 2-1708, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/141, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 16. juni 1992, ZAPOVIJED ZA PODRŠKU SNAGA U DJELOVANJU NA STOLAC; Isto, inv. br. 2-1714, Republika Hrvatska GS Hrvatske vojske, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/181, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 13. juli 1992. - Zapovjedništvu: Operativne grupe Jugoistočne Hercegovine; 1. Hercegovačka brigada (pukovnik Obradović); TG-2 (pukovnik Beneta) i 1. br. ZNG "A", ZAPOVIJED ZA OBRANU Br. 1; Isto, inv. br. 2-1888, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, V. P. 3033, Ur. br. 1812/92, Sisak, 3. oktobar 1992, ZAPOVIJED; AIIZ, fond 3, inv. br. 2685; Isto, inv. br. 2-2227, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, OG *Istočna Posavina*, Klasa: 8/92-01, Broj: OG-01-92-192/2, Slav/onski/ Brod, 21. maj 1992, ZAPOVJED; Isto, inv. br. 2-1710, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/150, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 18. juni 1992. – N/r Gosp. Andabak, n/r Gosp. Jaganjac; Isto, inv. br. 2-2290, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Zagreb, Klasa: Pov. 8/92-01/17, Ur. br. 5120-13-92-78, Zagreb, 5. juni 1992. – Zapovjedništvu 101. *R* brigade; Isto, inv. br. 2-2966, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Odjel obrane, Glavni stožer HVO, Broj: 09-451/93, Mostar. 12. mart 1993. – Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska uprava Zagreb; Isto, inv. br. 2-1890, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Postrojba specijalnih snaga Glavnog stožera, Bojna *Matija Vlačić*, Šapjane, Opatija, KLASA: 8/92-01/208, UR. BR. 5120-03-912-723, Šapjane, 9. septembar 1993, POTVRDA; AIIZ, inv. br. 2-1891, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Specijalne postrojbe Glavnog stožera H.V., Bojna *Matija Vlačić*, KLASA: 8/92/01/208, UR. BR. 5120-03-912-866, Šapjane, 15. oktobar 1993, POTVRDA; AIIZ, inv. br. 2-1892, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Specijalne postrojbe Glavnog stožera H.V., Bojna *Matija Vlačić*, KLASA:

od novembra 1991. do 18. marta 1994.[122] učestvovala u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, vršeći brojne zločine, među kojima i genocid nad Bošnjacima, posebno u centralnoj Bosni i dolini Neretve. Hrvatska vojska je, sa njenim kolaboracionističkim jedinicama, napadala i uništavala mnoge gradove i naselja, kao što su, na primjer, Prozor, Mostar, Sovići, Doljani, Ahmići i druga mjesta. Te su snage jedan broj gradova i sela okupirale, a druge držale pod opsadom, pri čemu su ih intenzivno granatirale i sprječavale dolazak humanitarne pomoći i osnovnih namirnica.[123]

Predsjednik Republike Hrvatske Franjo Tuđman je 10. aprila 1992. (u 22,30 h), na osnovu čl. 52, stav. 1, tačke 1. Zakona o obrani, "**a sobzirom na izvanredne prilike u svezi eskalacije rata u Bosni i Hercegovini, što ugrožava i granična područja Republike Hrvatske**", donio **Naredbu**, Broj: PA 7-28/1-92, kojom je Janka Bobetka, generala zbora, imenovao za zapovjednika "**svih postrojbi**

8/92/01/208, UR. BR. 5120-03-912-867, Šapjane, 15. oktobar 1993, POTVRDA; Isto, inv. br. 2-2659, Komanda 1. krajiškog korpusa, Op. pov. br. 716, 3. oktobar 1992. – Komandi 30. partizanske divizije; Isto, inv. br. 2-2650, Komanda 5. korpusa, 29. mart 1992, Stara Gradiška – Komandi 30. partizanske divizije; Isto, inv. br. 2-2474; Stenogram sastanka između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima, 22. oktobar 1993, Dani, 25. oktobar 2002, str. 23; Isto, inv. br. 2-3009, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, ZP Tomislavgrad, IZM Prozor, Broj: 01/5384, Prozor, 5. decembar 1993. – Borbenoj grupi 5. domobranske pukovnije Osijek; J. Bobetko, nav. dj., str. 203, 209-210, 218, 232, 235-238, 242-247, 263-264, 272-273 i dr.; M. Špegelj, nav. dj., 336, 338-340, 342, 345, 362-363, 405-406 i dr.; *Slobodna Bosna*, 20. februar 1998; I. Radaković, nav. dj., str. 138; *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; S. Omeragić, nav. dj., str. 159; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14/1-T, paragraf 78, nap. 182.

Hrvatska vojska je, po ocjeni generala Ilije Radakovića, u aprilu 1992. na teritoriji Bosne i Hercegovine imala šest brigada, od čega je pet (sa oko 70 tenkova) bilo na području Bosanski Brod – Derventa (I. Radaković, nav. dj., str. 138).

[122] Neke jedinice Hrvatske vojske, kao što je, na primjer, 175. brigada, su i poslije 18. marta 1994, zadržane na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine (AIIZ, inv. br. 2-2946, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Klasa: 801-02/94-01/04, Ur. br. 02-01-94-1, Mostar, 22. april 1994. – Ministarstvu obrane Republike Hrvatske, Kabinet).

[123] **ICTY**, Predmet: Br. IT-98-34-I, TUŽILAC PROTIV MLADENA NALETILIĆA, zvanog *Tuta,* I VINKA MARTINOVIĆA, zvanog *Štela*, OPTUŽNICA (u daljem tekstu: **ICTY**, Predmet: Br. IT-98-34-I), Hag, 21. decembar 1998, paragrafi 7-11, 25-26 i dr.

hrvatske vojske na Južnom vojištu od Splita do Dubrovnika". Istom naredbom su utvrđena ovlaštenja i zadaci generala Bobetka. Njemu su bila podređena "**sva zapovjedništva navedenog sektora, uključujući i one iz Hrvatske Ratne Mornarice**". Zadatak je bio da će se "**iz njihova sastava oformiti prema potrebama i stožer Južnog bojišta**".[124]

Predsjednik Franjo Tuđman je ovu naredbu donio imajući u vidu "**izvanredne prilike u svezi eskalacije rata u Bosni i Hercegovini**". To znači da je on, na osnovu prilika koje su bile prisutne u susjednoj državi, a ne u Republici Hrvatskoj, donio takvu odluku. Istina, on tvrdi da "**eskalacija rata u Bosni i Hercegovini**" "**ugrožava i granična područja Republike Hrvatske**".[125]

Operativna zona odgovornosti Južnog vojišta obuhvatala je južni dio Hrvatske i dio teritorije Republike Bosne i Hercegovine (dio Hercegovine i srednje Bosne), na kome je formirana kolaboracionistička tvorevina *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna*.[126]

---

[124] J. Bobetko, nav. dj, str. 27, 124 i 202; AIIZ, 2-1678, Republika Hrvatska, Predsjednik, NAREDBA, Broj: PA7-28/1-92, Zagreb, 10. april 1992, 22,30 h, objavljeno u: J. Bobetko, nav. dj., str. 202. General zbora Janko Bobetko je 10. aprila 1992. preuzeo južnu bojišnicu, u svojstvu zapovjednika Južnog vojišta, sa ingerencijama komandovanja svim pomorskim i kopnenim snagama na tom dijelu vojišta (Isto).

[125] Isto.

[126] AIIZ, 2-1680, Zapovjedništvo OZ Split, IZM – Ploče, 12. april 1992, Klasa: 8/92-01/17, Ur. br. 6030-02/92-01. – Zapovjedniku 4/4 br. ZNG; AIIZ, 2-1682, Republika Hrvatska Glavni stožer Hrvatske vojske, Zapovjedništvo OZ Split IZM – Ploče, Ploče, 15. april 1992, Klasa: 8/92-01/26, Ur. br. 6030-03/92-01; AIIZ, 2-1683, Zapovjedništvo Južnog vojišta IZM – Grude, 16. april 1992, Formiranje IZM Južnog vojišta; Isto, inv. br. 2-1685, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta IZM – Grude, Grude, 19. april 1992 – Zapovjedništvu obrane Livno, Zapovjedništvu obrane Tomislavgrada – n/r zapovjednika; Isto, inv. Br. 2-1683, Hrvatska Zajednica Herceg–Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo Južnog vojišta IZM – Grude, 20. april 1992; Isto, inv. br. 2-1697, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 119-01/92-02/1, Ur. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 7. maj 1992; Isto, inv. br. 2-1701, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/91, UR. broj: 6030-02/92-1, Ploče, 19. maj 1992, Formiranje IZM *Srednja Bosna*; Isto, inv. br. 2-1703, Republika Hrvatska GS Hrvatske vojske, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/119, Ur. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 28. maj 1992. - Zapovjedništvu: Operativne grupe Jugoistočne Hercegovine; 156. br. HV; 1. br. HVO Čapljina; TG-2; 4/4. br. ZNG, Zapovijed za

Na tom su vojištu u početku angažovane **1**, zatim **115.** i **116.** brigada Hrvatske vojske, a kasnije je pristigla i **4.** brigada (iz Metkovića, Ploča i Splita).[127]

Teritorija Republike Hrvatske od Splita do Dubrovnika sačinjavala je Operativnu zonu, čije je zapovjedništvo bilo u Splitu (OZ Split), pod komandom Mate Viduke. Sve jedinice hrvatske vojske u okviru OZ Split bile su pod direktnom komandom zapovjednika Južnog vojišta, generala Bobetka.[128]

Na osnovu navedene naredbe Franje Tuđmana, te drugih dokumenata i neposrednih kazivanja generala Janka Bobetka i Martina Špegelja, mogu se utvrditi ratni ciljevi Republike Hrvatske – **zauzimanje dijela Bosne i Hercegovine**.[129] To je još očiglednije izraženo u Zapovijedi

napadnu operaciju br. 1; Isto, inv. br. 2-1706, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/136, Ur. broj:1080-01-01-92-1, Ploče, 14. juni 1992. – Zapovjedniku OG JIH /Operativna grupa Jugoistočne Hercegovina – prim. S. Č./; Isto, inv. br. 2-1707, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/139, Ur. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 15. juni 1992, Zapovijed za aktivnu obranu; Isto, inv. br. 2-1714, Republika Hrvatska, GS Hrvatske vojske, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM, Ploče, Klasa: 8/92-01/181, Ur. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 13. juli 1992. – Zapovjedništvu: Operativne grupe Jugoistočne Hercegovine; 1. Hercegovačka brigada (pukovnik Obradović); TG-2 (pukovnik Beneta); 1. br. ZNG "A", objavljeno u: J. Bobetko, nav. dj., str. 133, 203, 206-207, 209-210, 212-214, 229, 235-237 i 242-247.

[127] J. Bobetko, nav. dj., str. 133.

[128] Vidi napomenu 126.

[129] J. Bobetko, nav. dj., str. 200-202 i dr. Za razliku od Franje Tuđmana, koji je jasno iznio razloge donošenja Naredbe od 10. aprila 1992, general Janko Bobetko je u svojoj knjizi **SVE MOJE BITKE** (Zagreb 1996.) prikrio prave namjere donošenja takve naredbe i njegovog postavljenja za komandanta Južnog vojišta. Naime, on tvrdi kako je, nekoliko sati prije donošenja takve naredbe, istoga dana, navečer, razgovarao sa ministrom Šuškom i upozorio ga kako je "**najveća opasnost za Hrvatsku-odsijecanje ili presijecanje južnog dijela vojišta**". Nakon toga su (sat vremena prije donošenja takve naredbe) otišli kod predsjednika Franje Tuđmana i objasnili mu složenost situacije. Janko Bobetko je Franji Tuđmanu tada rekao kako, po njegovoj ocjeni, "**neprijatelj priprema svestrani udar, čiji osnovni pravci vode ovladavanju dolinom Neretve, da im je krajnja točka luka Ploče, da je sadašnji položaj sjeverno od Metkovića do Mostara kritičan**...". Zatim je general Janko Bobetko predložio Franji Tuđmanu da napiše zapovijed po kojoj je "**ovlašten i odgovoran za izvršenje tog zadatka**", što je Franjo Tuđman i učinio u 22,30.

komandanta Operativne zone Split (IZM – Ploče), od 12. aprila 1992. Naime, general Bobetko je 12. aprila stigao u Ploče, na njegovo istureno komandno mjesto, i naredio komandantu Operativne zone Split, Mati Viduki, da jedan dio snaga Hrvatske vojske uputi u širi prostor sela Slipčići, južno od Mostara.[130]

Naredba je izdata "**na osnovu nastale situacije u Herceg-Bosni, a u svezi zapovjedi generala zbora Bobetka Janka**". Komandantu 4. bataljona **4. brigade Zbora narodne garde** je naređeno da u toku noći 12./13. aprila 1992. sa jedinicom izvrši marš pravcem Rab – Opuzen - Metković - Ljubuški - Čitluk – selo Slipčići, s ciljem dovođenja u rejon sela Slipčići - Tepčići - Dobro Selo, radi organiziranja uporne odbrane, uz maksimalno zaprečavanje i ukopavanje, kako bi se onemogućio "**prodor agresora u pravcu Čitluka**". U Čitluku se tada već nalazio Vladimir Perak, komandant "odbrane" tog dijela Hercegovine.[131]

Jedinice 4. brigade Zbora narodne garde (4. bataljon) su, u skladu sa navedenom naredbom, **zauzele** "**osjetljive i ključne položaje u Hercegovini**".[132]

General Bobetko je, u skladu sa Naredbom Franje Tuđmana, od 10. aprila 1992, da je zapovjednik "**svih postrojbi Hrvatske vojske na južnom vojištu od Splita do Dubrovnika**", bio (pored komandanta Južnog vojišta) i komandant Glavnog stožera *Herceg-Bosne*. U tom je svojstvu 12. aprila izdao i (prvu) Zapovijed pukovniku Vladimiru Peraku.[133]

Umjesto takvog obrazloženja general Janko Bobetko u podnaslovu "**Pripreme i organizacija obrane šireg područja Hercegovine i priprema za operaciju *Čagalj***" otvoreno iznosi njegova ovlaštenja, zadatke i ciljeve – zauzimanje "**šireg područja Hercegovine**" (J. Bobetko, nav, dj., str. 200-202 i dr.).

General Martin Špegelj tvrdi da su ciljevi djelovanja Bobetkove grupacije bili – "**zauzimanje što većeg teritorija, radi podjele BiH sa Srbijom**" (∴ **RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991. – 1995**, - u daljem tekstu: **RAT...**-, uredili Branka Magaš i Ivo Žanić, Zagreb – Sarajevo 1999, str. 135).

[130] AIIZ, inv. br. 2-1680, Zapovjedništvo OZ Split, IZM – Ploče, Klasa: 8/92-01/17, Ur. Broj: 6030-08/92-01, 12. april 1992. – Zapovjedniku 4/4 br. ZNG, Zapovijed, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 201-203.

[131] Isto.

[132] Isto.

[133] AIIZ, inv. br. 2-1682, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, 12. april 1992, Zapovijed pukovniku Vladimiru Peraku, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 204.

Poslije zauzimanja Kupresa od velikosrpskog agresora (7. aprila 1992.), gdje je Hrvatska vojska poražena,[134] Hrvatske jedinice su se povukle i napustile položaj. U fazi napuštanja Šujice i silaska četnika od Kupresa prema Šujici, general Bobetko je, zajedno sa Miroslavom Tuđmanom, Vukojevićem i Matom Bobanom, stigao u Šujicu. Preduzeo je određene mjere da se održi Šujica, kako bi se "spasio" cijeli taj

---

General Janko Bobetko je tom naredbom prisilio pukovnika Peraka da preda dužnost zapovjedanja na pravcu Čitluka. On je taj pravac, kako piše general Janko Bobetko, branio s "**malim, neukopanim i loše raspoređenim snagama**", "**radio je po zadatku KOS-a**" i poslije smjenjivanja "**brzo se izgubio s tog dijela fronta i po nekim pouzdanim informacijama danas živi u Beogradu**" (Isto).

[134] Cijeneći operativno-taktički značaj Kupreške visoravni i prevoja Kupreška vrata, JNA je tokom 1991. na tom prostoru rasporedila značajne oklopno-mehanizovane snage, pod izgovorom redovnih vježbovnih aktivnosti. Te snage JNA su na Kupreškoj visoravni učestvovale u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Krajem marta 1992. Hrvatska vojska je izvršila prodor prema Kupresu iz pravca juga i, u prvoj fazi, ostvarila određene rezultate, ušavši u Kupres (**ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993**, Sarajevo 2001, str. 86).

Jedinice JNA (5. i 9. korpus) su početkom i u prvoj polovini aprila 1992. na Kupreškoj visoravni izvodile intezivna borbena dejstva. U periodu od 2.-11. aprila JNA je razbila tri brigade Hrvatske vojske, kao i snage HVO-a i HOS-a. U tim su borbama hrvatske snage imale velike gubitke u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima (Detaljnije o tome vidi: AIIZ, inv. br. 2-85, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 – 2000, 5. april 1992. – GŠ OS SFRJ – Operativni centar, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 – 86, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 – 2025, 6. april 1992. – GŠ OS SFRJ – Operativni centar, Komandi 2. VO na RKM, BORBENI I OPERTAIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 – 87, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 – 1987, 2. april 1992. – GŠ OS SFRJ – Operativni centar, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 – 89, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 – 1957, 3. april 1992. – GŠ OS SFRJ – Operativni centar, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 – 90, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 – 2050, 7. april 1992. – GŠ OS SFRJ – Operativni centar, Komanda 2. VO na RKM, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 – 91, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 – 2082, 8. april 1992. – GŠ OS SFRJ – Operativni centar i Komandi 2. VO – RKM, OPERATIVNI I BORBENI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 – 93, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 – 2125, 10. april 1992. – GŠ OS SFRJ – Operativni centar i Komandi 2. VO na RKM, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 – 94, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 – 2150, 11. april 1992. – GŠ OS SFRJ – Operativni centar i Komandi 2. VO na RKM, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ, te: M. Špegelj, nav. dj., str. 336; K. Rotim, nav. dj., knjiga 2, str. 203 i 206).

prostor, čime je linija fronta na Šujici ostala "odbranjena",[135] odnosno okupirana od strane Hrvatske vojske.

Polazeći od ocjene kako "**situacija u Hercegovini poprima nepovoljne tokove**" i očekujući glavni pravac četnika duž lijeve obale Neretve, general Bobetko je pristupio brzom sređivanju "**ozbiljnog prostora u Hercegovini**", kako bi postigao sljedeće ciljeve: "**odbraniti taj teritorij, sačuvati ga i stvoriti preduvjete za napadna djelovanja prema Dubrovniku, s jedne strane, i pripremu operacije *'Čagalj'*, što znači oslobađanje lijeve i desne obale Neretve, osvajanje Stoca, Blagaja i, zajedno sa snagama HVO, iz pravca Mostara, zauzimanje samog grada**". Tako je 15. aprila komandantu obrane Sektora Dubrovnik izdao naredbu da zaposjedne položaje na liniji Budisavina – Crnoglav – Stolovi i odsudno ih brani do daljeg, te da odsudno brani rejon Metković - Dračevo - brdo Bulutovac - Hutovo blato. Istom naredbom general Bobetko je izdao zapovijed i Glavnom stožeru Hrvatskog vijeća obrane da jedinicima Teritorijalne odbrane zaposjedne desnu obalu Neretve i spriječi "**prelazak četnika sa lijeve na desnu stranu rijeke**" i zapriječi u protivtenkovskom smislu i uporno brani pravac Šurmanci - Ševaš Polje, odnosno Ševaš Polje - Šurmanci, "**kao vjerovatni pravac napada oklopnog bataljona**".[136]

U okviru Operativne zone Split je, radi lakšeg i efikasnijeg koordiniranja snaga na području južne Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine (područje kolaboracionističke *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*), formirano Izmješteno zapovjedno mjesto Ploče (IZM – Ploče), sa sjedištem u Pločama. General Bobetko, zapovjednik Južnog vojišta, je iz IZM – Ploče izdavao naređenja o borbenim aktivnostima Hrvatske vojske u dijelu Republike Hrvatske i susjednoj državi - dijelovima Republike Bosne i Hercegovine (dio Hercegovine i srednja Bosna).[137]

---

[135] J. Bobetko, nav. dj., str. 205. Mate Boban je, po generalu Janku Bobetku, "**jedan od najodgovornijih ljudi u Hercegovini**", s kojim je stalno sarađivao i obilazio frontove (Isto, str. 205).

[136] AIIZ, inv. br. 2-1682, Republika Hrvatska, Glavni stožer Hrvatske vojske, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/26, Ur. Broj: 6030-03/92-01, Ploče, 15. april 1992, objavljeno u: J. Bobetko, nav. dj., str. 208-211.

Tom je naredbom general Bobetko utvrdio i vrijeme (sat i datum) spremnosti za odbranu. Na osnovu (i) ove naredbe očigledno je da je Glavni stožer HVO-a u Grudama bio potčinjen generalu Janku Bobetku.

[137] Vidi nap. 126.

General Bobetko je, "**u cilju efikasnijeg zapovjedanja i koordiniranja bojnih aktivnosti Južnog vojišta**", preduzeo određene organizacijske mjere u "sređivanju" tog dijela fronta (počeo je "sređivati" dio snaga koje su se nalazile u Hercegovini, nastojeći da sa dijelom Zapovjedništva bude bliži livanjskom, mostarskom i duvanjskom pravcu). S tim u vezi, on je 15. aprila 1992. **u Grudama formirao IZM** - Izmješteno (istureno) zapovjedno (komandno) mjesto Južnog vojišta (zapovjedno mjesto je bilo smješteno u Duhanskoj stanici Grude), gdje se nalazio Glavni stožer Hrvatskog vijeća obrane. Na taj je način približio svoje zapovjedno mjesto i stvorio veći uvid i veću operativnost na "**sređivanju prostora**".[138]

Za odgovornog oficira na IZM u Grudama general Bobetko je, u njegovoj odsutnosti, na osnovu Zapovijedi od 16. aprila 1992, imenovao pukovnika Hrvatske vojske **Milivoja Petkovića**, koji je imao "**sve ovlasti zapovjedanja i koordiniranja bojnih djelovanja**".[139]

Istoga dana, tj. 16. aprila 1992, general Bobetko je odredio sastav zapovjedništva na IZM - Grude Zapovjedništva Južnog vojišta: Milivoj Petković, pukovnik; Jure Zadro, natporučnik; Dževad Šarić, satnik; Petar Martinović, natporučnik; Anđelko Juričić, narednik; Božo Zovko, narednik; Bruno Stojić, građansko lice; Žarko Keža, satnik; Anđelka Stojić, građansko lice; Pero Majić, građansko lice i **Ante Jelavić**, bojnik.

---

[138] AIIZ, inv. br. 2-1683, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM - Grude, 16. travanj 1992, Formiranje IZM Južnog vojišta, objavljeno u: J. Bobetko, nav. dj., str. 205-207. Na toj zapovijedi se, pored ličnog potpisa zapovjednika, generala zbora Janka Bobetka, nalazi i pečat okruglog oblika sa šahovnicom u sredini i natpisom: "**GLAVNI STOŽER HERCEG-BOSNE**".

Tim je organizacijskim mjerama general Bobetko regulisao "**sva organizacijska pitanja u funkcioniranju svih pravaca fronte**" (J. Bobetko, nav. dj., str. 205). Naime, on je sa isturenih komandnih mjesta u Pločama i Grudama planirao i vodio sve osvajačke akcije jedinica Hrvatske vojske i njenih kolaboracionista - HVO u Hercegovini i centralnoj Bosni.

[139] Isto. Za vršioca dužnosti logističke podrške određen je Bruno Stojić.

Milivoj Petković, zapovjednik na IZM – Grude, je "**glede sređivanja situacije u Tomislavgradu, koja se ispoljava kroz huškačko i rušilačko djelovanje naoružanih grupa protiv sadašnjeg Zapovjedništva, poticanih najvjerovatnije od strane domaćih čelnika**", na osnovu naredbe generala Bobetka, od 16. maja 1992, "**do daljnjeg**" stavljen na "**raspolaganje Zapovjedništvu Tomislavgrada**", a na IZM – Grude "**zastupat će ga bojnik Ante Jelavić**" (AIIZ, inv. br. 2-1698, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/85, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 16. maj 1992. – General bojniku A. Roso, objavljeno u: J. Bobetko, nav. dj., str. 220).

Neposredno pod Zapovjedništvom na IZM - Grude stavljena su dva voda (vod vojne policije i vod veze). Zapovjedništvo je stvaljeno na platni spisak Operativne zone Split.[140]

Od 10. aprila 1992. general Bobetko je bio komandant Snaga Južnog vojišta i komandant Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane, koji je bio podređen Zapovjedništvu Južnog vojišta, odnosno generalu Bobetku.

Formiranjem IZM – Grude zapovjedanje i koordiniranje borbenim aktivnostima Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane na području kolaboracionističke *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* odvijalo se iz dva izmještena zapovjedna mjesta Južnog vojišta: IZM Ploče i IZM Grude.[141]

Nakon formiranja IZM u Grudama general Bobetko je pristupio "**formiranju zapovjedništava za pojedine pravce**", utvrđujući vrijeme, cilj, zadatak, kao i njihov sastav. Za "**organiziranje i obranu**" pravca Tomislavgrada Bobetko je Naredbom, od 20. aprila 1992, regulisao sastav tog zapovjedništva. Naime, on je, "**u cilju postizanja učinkovitog, operativnog i sigurnog zapovijedanja u postrojbama HVO *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna***", **postavio oficire u Zapovjedništvu obrane Tomislavgrada**: Žarko Tole (pukovnik), zapovjednik; Željko Šiljeg (bojnik), dozapovjednik; Jozo Smiljanić (satnik), načelnik Operativno-nastavnog odjela; Stjepan Zrno (satnik), referent u Operativno-nastavnom odjelu; Ivan Tanjić (poručnik), načelnik topništva; Stipo Cavar (satnik), načelnik protuzračne obrane; Zdravko Krajina (satnik), načelnik veze; Ante Bartulović (bojnik), načelnik inženjerije, i Ivan Letica, (poručnik), načelnik obavještajnog.[142]

---

[140] AIIZ, inv. br. 2-1684, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM – Grude, Ob. Broj: 01-195/92, 16. travanj 1992, Sastav IZM zapovjedništva Južnog vojišta, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 208.

Rad na IZM – Grude GS HVO – Grude osiguravalo je "**jedno osobno motorno vozilo sa vozačem**". Jedan broj osoba je, na osnovu pomenute naredbe, privremeno stavljen "**na platni spisak OZ Split**". Spisak tih osoba trebalo je da sačini pukovnik Milivoj Petković i dostavi finansijskoj službi Operativne zone Split.

[141] Vidi nap. 126.

[142] AIIZ, inv. br. 2-1686, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM - Grude, 20. travanj 1992, Postavljanje časnika u Zapovjedništvu obrane Tomislavgrada, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 211-214.

Ostala nepopunjena mjesta trebalo je popuniti "**sukladno prilivu kadra**".

Navedena zapovijed je stupila "**na snagu odmah**".

Polazeći od ocjene da se u svakoj organizaciji prilikom formiranja zapovjedništva među značajnim pitanjima u vezi sa jasnim preciziranjem odgovornosti i određivanje šireg i užeg zadatka moraju regulisati nadležnosti i zone odgovornosti podređenih, general Bobetko je 21. aprila 1992. u Grudama izdao Naredbu kojom je izvršena **podjela zona odgovornosti i zadaci**, "**i to kao jedno od principijelnih pitanja na liniji zapovjedanja**". Tom naredbom je, "**u cilju učinkovitijeg i operativnijeg zapovjedanja**", **izvršio podjelu zona odgovornosti i imenovao odgovorne oficire za područje Livna i područje Tomislavgrad-Prozor-Konjic**. Za livanjski pravac (područje Livna) je odredio odgovornim **general-bojnika Hrvatske vojske Antu Rosu**, a za organizovanje odbrane pravca Tomislavgrad (područje Tomislavgrad - Prozor - Konjic) **brigadira Hrvatske vojske Miljenka Crnjeca**. Naredbama je general Bobetko regulisao vrijeme, cilj, širi i uži zadatak i sastav zapovjedništava, te jasno povezao odgovornost, obaveze, nadležnosti i zone odgovornosti potčinjenih. General Ante Roso je bio neposredno potčinjen Zapovjedništvu Južnog vojišta ("ovom zapovjedništvu"), pri čemu je "**sva izvješća i zahtjeve**", trebalo dostavljati na IZM Grude, a brigadir Miljenko Crnjec je bio "**obavezan uspostaviti najuspješniju saradnju i koordinirati sve aktivnosti na tom području**".[143]

---

[143] AIIZ, inv. br. 2-1687, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM – Grude, Grude, 21. travanj 1992, Podjela zona odgovornosti, Zapovijed – General–bojniku Anti Rosi, brigadiru Miljenku Crnjecu, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 215-216.

Sredinom maja 1992. zbog situacije oko rukovođenja i komandovanja u Zapovjedništvu Tomislavgrada, general Janko Bobetko je 16. maja 1992. izdao naredbu generalu Anti Roso, u cilju ojačanja tog zapovjedništva, kako bi "**svojim uticajem i najenergičnijim djelovanjem**" spriječio "**sve grupe i pojedince koji sebe žele promovirati u zapovjednike raznih nivoa**". S tim u vezi, generalu Anti Roso je, između ostalog, naređeno da:

"**2. Pri zavođenju reda nastupati najenergičnije od razoružanja do primjene represivnih mjera i hapšenju.**

3. Uplitanje civilne vlasti u pitanje obrane ni u kom slučaju ne dozvoliti" (AIIZ, inv. br. 2-1698, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/85, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 16. maj 1992. – General bojniku A. Roso, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 220).

Na kraju te naredbe general Bobetko je naglasio kako će o situaciji u Tomislavgradu odmah biti obaviješten ministar obrane Republike Hrvatske i "**zamoljen da hitno dođe na lice mjesta, te svojim autoritetom odstrani sve grupe i pojedince koji se pozivaju na to da su neposredno podređeni Ministru**" (Isto).

General Bobetko je (oko 20. aprila) formirao i Zapovjedništvo sektora za Široki Brijeg, Čitluk, Ljubuški i Čapljinu, na čelu sa general – bojnikom Hrvatske vojske **Slobodanom Praljkom**.[144]

Navedenim aktima general Bobetko je postavio tačne zadatke, kao i sastav zapovjedništava pojedinih pravaca. Smatrao je da su regulisanje, način rada, odgovornosti i veze neke od neposrednih zadataka, koje će imati prema IZM Grude. S tim u vezi, on je izdao i prvu Zapovjed o

---

[144] AIIZ, inv. br. 2-1690, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/47, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 25. april 1992. – Zapovjedništvu Sektora za Široki Brijeg, Čitluk, Ljubuški i Čapljina, n/r general bojnik Slobodan Praljak; Isto, inv. br. 2-1697, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 119-01/92-02/1, Ur. broj: 6030-01/92, Ploče, 7. maj 1992, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 216-229.

General Bobetko je 21. aprila 1992. svoje potčinjene komandante: generale Rosu i Praljka, te brigadira Miljenka Crnjeca, obavijestio "**da će se dana 23. travnja 1992. godine u 20,00 sati na Zapovjedničkom mjestu Grude (Duhanska stanica) održati referiranje po sljedećim pitanjima:**

1. Stanje, ocjena i mjere u svezi s frontom;

2. Prijedlog mjera i zamisao vođenja borbenog djelovanja u svojoj zoni odgovornosti (precizno i argumentirano);

3. Konkretne potrebe logističke podrške za jačanje sadašnje odbrambene moći obzirom na realne mogućnosti" (AIIZ, inv. br. 2-1687, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM-Grude, Grude, 21. april 1992. - General Ante Roso; general Slobodan Praljak; Brigadir Miljenko Crnjec).

Zapovjednik Južnog vojišta, general Bobetko, je 25. aprila 1992. Zapovjedništvu sektora za Široki Brijeg, Čitluk, Ljubuški i Čapljinu, lično general–bojniku Praljku, u cilju ravnomjernog korištenja sredstava tehnike, naoružanja i ostale opreme zarobljene u kasarni Čapljina, izdao sljedeću zapovijed:

"**1. Dostavite mi točan popis MTS koja su zarobljena u vojarni Čapljina.**

Predložite koja su sredstva potrebna za vaše postrojbe, te ono šta bi se moglo rasporediti za ostale postrojbe.

2. Poslije razminiranja magazina, na isti način postupite sa municijom i drugim sredstvima, kako je navedeno u točki 1. ove zapovijedi;

3. Ovo smatrati HITNIM i tako se odnositi prema ovoj zapovijedi;

4. Popis MTS i ostalih aftificija dostavite KURIROM" (AIIZ, inv. br. 2-1690, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/47, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 25. april 1992. – Zapovjedništvu Sektora za Široki Brijeg, Čitluk, Ljubuški i Čapljinu, n/r general bojnik Slobodan Praljak).

njihovom postavljenju i preuzimanju dužnosti, njihovim obavezama, koje su proizilazile iz procjene, te sve mjere za daljnje dograđivanje sistema i odbrane tih pravaca.[145]

Pomenute mjere imale su za cilj "**organizacijsko sređivanje nesređenog i nejasnog stanja u pogledu zapovijedanja, odgovornosti i načina izvršavanja zadataka**", odnosno "**brzom sređivanju toga dosta ozbiljnog prostora u Hercegovini**". Sve je to trebalo učiniti kako bi osvojili tu teritoriju, što je značilo **zauzimanje lijeve i desne obale Neretve, zatim Stoca, Blagaja i (zajedno sa snagama HVO-a) Mostara**.[146]

Na južni dio fronta, uključujući i Hercegovinu, general Bobetko je prebacio i **specijalnu jedinicu za protivoklopnu borbu iz Siska**. Ta grupa za protivoklopnu borbu (POG), "**osposobljena za dnevno i noćno djelovanje**", upućena je, sa zapovjednikom Jadrankom Garbinom, u sastav **156. brigade Hrvatske vojske**.[147]

Janko Bobetko je **izdavao naredbe HVO-u**, kao što je to slučaj i sa naredbama od 28. aprila 1992, koja je dostavljena Hrvatskom vijeću

---

[145] AIIZ, inv. br. 2-1688, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Grude, Grude, 21. travana 1992, Referiranje zapovjednika - Obavijest - Generalu Ante Rosi, generalu Slobodanu Praljku i brigadiru Miljenku Crnjecu; AIIZ, inv. br. 2-1698, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/85, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 16. maj 1992. – General bojniku A. Roso, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 211-213, 216 i 220.

[146] J. Bobetko, nav. dj., str. 211.

[147] AIIZ, inv. br. 2-1689, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/48, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 25. april 1992. - Zapovjedniku 156. br HV, kapetan korvete Ante Urlić, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 218. General Janko Bobetko je 25. aprila 1992. zapovjedniku **156. brigade Hrvatske vojske**, kapetanu korvete Anti Urliću, izdao "**Zapovjed za prepotčinjavanje i uporabu protivoklopne grupe iz Siska**" (Isto).

POG je, po toj naredbi, ušla u sastav 156. brigade Hrvatske vojske, "**kako u taktičkom, tako i u logističkom smislu**", s time što je zapovjednik POG svakodnevno u 09 sati bio dužan da podnosi izvještaje o stanju i izvršenim aktivnostima grupe i predlaže dnevne zadatke, što je uključivalo i odgovornost i obavezu zapovjednika 156. brigade Hrvatske vojske, kapetana Urlića u predlaganju ciljeva i davanju prioriteta.

General Janko Bobetko je lično poznavao sve ljude u sastavu POG, te je upozorio kapetana Urlića na njegovu pažnju i brigu o njima (Isto).

obrane Posušje,[148] i 14. juna 1992. u vezi sa izdavanjem vojnih iskaznica pripadnicima jedinica Hrvatskog vijeća obrane.[149] I civilne vlasti "Hrvatske zajednice Herceg-Bosna" su bile potčinjene Hrvatskoj vojsci. Za ilustraciju te konstatacije ukazaćemo na naredbu generala Bobetka predsjednicima općina Stolac i Neum, od 29. aprila 1992, za formiranje jedinica.[150]

U cilju **zauzimanja doline Neretve, sa gradom Mostarom**, general Bobetko je, između ostalog, ojačao svoje snage dovođenjem novih jedinica Hrvatske vojske iz Republike Hrvatske. Tako je krajem aprila 1992. u Sinju bila razmještena **Taktička grupa (TG) jačine 800** dobro naoružanih i iskusnih boraca, "**u gotovosti za uporabu na području Livno -Tomislavgrad**".[151]

General Bobetko je, **na osnovu prijedloga i zahtjeva ministra obrane Republike Hrvatske**, Gojka Šuška, 7. maja 1992. na dužnost zapovjednika Sektora Mostar - Široki Brijeg - Čitluk - Čapljina postavio brigadira **Zdravka Andabaka**, kao zamjenu generala Praljka, koji je razriješen dužnosti koju je do tada vršio.[152]

---

[148] AIIZ, inv. br. 2-1691, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IMZ – Grude, 28. travanj 1992, objavljeno u : J Bobetko, nav. dj., str. 223.

[149] AIIZ, inv. br. 2-1705, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Grude, Grude, 14. juni 1992, Izdavanje vojnih iskaznica pripadnicima postrojbi HVO, ZAPOVIJED.

[150] AIIZ, inv. br. 2-1692, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92 – 01/56, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 29. april 1992. – Predsjednicima općine Stolac i Neum, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 224.

Tom je naredbom razrađen način evidencije ljudstva i mobilizacija sposobnih za borbeno djelovanje, te formiranje jedinica, rukovođenje i komandovanje, logistička podrška i dr.

[151] AIIZ, inv. br. 2-1693, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/58, Ploče, 30. april 1992. – Zapovjednicima Livna, Tomislavgrada i 115. Br. HV, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 225.

[152] AIIZ, inv. br. 2-1697, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 119-01/92-02/1, Ur. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 7. maj 1992, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 229.

Primopredaja dužnosti izvršena je u Grudama 8. maja 1992 (u 16 sati), u prisustvu generala Bobetka. General Praljak je, shodno Zakonu o Oružanim snagama Republike Hrvatske, bio dužan da podnese "**cjelovit izvještaj o stanju i problemima Sektora**".

General Bobetko je, s obzirom na mogućnost "**angažovanja četnika i na drugim pravcima aktivnog djelovanja, kao što su Bugojno, Travnik, Konjic i Prozor**", a "**u cilju organizovanja učinkovite obrane i povezivanja postojećih zapovjedništava u srednjoj Bosni**", 19. maja 1992. izdao zapovjed ("**zapovjed stupa na snagu odmah**") **za formiranje IZM – Izmještenog (isturenog) zapovjednog mjesta *Srednja Bosna* u Gornjem Vakufu**. Za zapovjednika je imenovan **brigadir Hrvatske vojske Žarko Tole**. On je, na osnovu te naredbe, imao sva ovlaštenja koordiniranja i zapovjedanja snagama na području srednje Bosne: Busovača, Vitez, Novi Travnik, Travnik, Bugojno, Gornji Vakuf, Prozor, Tomislavgrad i Posušje (zona odgovornosti IZM–Srednja Bosna).[153]

Za zapovjednika snaga odbrane Tomislavgrada general Bobetko je 19. maja 1992. imenovao **Ivana Kapulara**, pukovnika.[154]

Istoga dana (19. maja) general Bobetko je, "**u cilju ojačanja snaga odbrane Bugojna, stvaranja sigurnosti i čvrstine na pravcu D. Vakuf - Bugojno**", izdao Naredbu o pripremi i upućivanju **bojne "Frankopan"** u srednju Bosnu - u Bugojno. Za pripremu i njeno prebacivanje u Bugojno bio je odgovoran zapovjednik bojnik Ivan Zorić – Zulu.[155]

Početkom juna 1992. general Bobetko je, "**na osnovu stvorenih uslova za uključivanje u obranu vojnih obveznika, protjeranih sa**

Tada je na dužnost u Sektoru brigadira Andabaka postavljen Marin Pivčević, "**obavljajući dužnost koju je obavljao i u ranijim postrojbama ili kako odredi zapovjednik Andabaka**" (Isto).

[153] AIIZ, inv. br. 2-1701, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/91, Ur. Broj: 6030-02/92-1, Ploče, 19. svibanj 1992, Formiranje IZM "Srednja Bosna", objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 219-221. Brigadir Tole je, po toj zapovijedi, bio ovlašten da "**za učinkoviti rad na IZM**" imenuje potreban broj oficira – podoficira.

[154] AIIZ, inv. br. 2-1700, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/92, Ur. broj: 6030-02/92-1, Ploče, 19. svibanj 1992, Imenovanje zapovjednika - Zapovjed -, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 230.

Za zapovjedanje jedinicama do dolaska pukovnika Kapulara odgovoran je bio Željko Šiljeg.

[155] AIIZ, inv. br. 2-1699, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/90, Ur. broj: 6030-02/92-1, Ploče, 19. svibanj 1992, Uput bojne *Frankopan* u Srednju Bosnu, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 231.

Bojna *Frankopan* se mogla upotrijebiti samo po zapovijedi brigadira Žarka Tole.

područja općine Stolac, a u cilju učinkovitijeg borbenog djelovanja", odlučio da formira bojnu *Stolac*, te je 6. juna izdao Zapovijed o njenom ustroju. Tom naredbom je utvrđen način formiranja te jedinice, opremanje ("**izvršit će logistika Vojišta**" - Zapovjedništvo Južnog vojišta) i obuka.[156]

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu učestvovale su, u periodu od 12. aprila do sredine jula 1992, pod neposrednom komandom zapovjednika Južnog vojišta, generala Janka Bobetka, glavnina ili dijelovi sljedećih jedinica Hrvatske vojske :

- **1.** "**A**" **brigada ZNG**;

- **4. brigada ZNG** (na području Ljubuškog i Čitluka);

- **101. "R" brigada ZNG**;

- **115. brigada** (na području Livna i Tomislavgrada);

- **116. brigada** (iz Metkovića - na području Čapljine i Stoca, zapovjednik brigadir Luka Džanko);

- **126. brigada** (na području Livna i Tomislavgrada);

- **153. "R" brigada**;

- **156. brigada** (na području Dubravske visoravni i šire, zapovjednik kapetan korvete Ante Urlić);

- **Taktička grupa 2** (**TG-2**), zapovjednik pukovnik Ivan Beneta;

- **Taktička grupa 4** – **(TG-4)** (na području Livna i Tomislavgrada);

- **Taktička grupa (TG) Sinj**;

- **Bojna** "**Frankopan**" (u zoni odgovornosti IZM - *Srednja Bosna*, zapovjednik bojnik Ivan Zorić)

---

[156] AIIZ, inv. br. 2-1704, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/118, Ur. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 6. juni 1992, ZAPOVIJED o ustroju bojne *Stolac*; J. Bobetko, nav. dj., str. 232-233.

Tom naredbom su određene jedinice koje će izvršiti obuku :

- Izviđačkog voda – samostalna izviđačka satnija Vojišta;

- Minobacačkog voda 120 mm – 116. brigada Hrvatske vojske;

- Topničkog voda 76 mm – 116. brigada Hrvatske vojske; i

- Inženjerijskog odjeljenja – 4. brigada Zbora narodne garde.

Za izvršenje navedene zapovijedi lično je bio odgovoran brigadir Luka Džanko.

- **Grupa za protivoklopnu borbu** (**POG**), iz Siska;
- **vod veze (N) Glavnog stožera Hrvatske vojske**.[157]

---

[157] AIIZ, inb. br. 2-1680, Zapovjedništvo OZ Split, IZM – Ploče, 12. april 1992, Klasa: 8/92-01/17, UR. br. 6030-02/92-01- Zapovjedniku 4/4 br. ZNG; Isto, inv. br. 2-1682, Republika Hrvatska Glavni stožer Hrvatske vojske, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/26, Ur. br.: 6030-03/92-01, Ploče, 15. april 1992; Isto, inv. br. 2-1689, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, Klasa: 8/92-01/48, UR. broj: 6030-03/92-1, Ploče, 25. april 1992. – Zapovjedniku 156. br HV, kapetan koverte Ante Urlić; Isto, inv, br. 2-1693, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/58, Ploče, 30. aprila 1992. - Zapovjednicima Livna, Tomislavgrada i 115. br. HV; Isto, inv. br. 2-1694, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo, OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/61, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 2. maj 1992. – Zapovjedništvu 126. br. HV, 115 br. HV i TG-4; Obrani Livna i Obrani Tomislavgrada; Isto, inv. br. 2-1699, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/90, UR. broj: 6030-02/92-1, Ploče, 19. maj 1992, Uput bojne *Frankopan* u srednju Bosnu; Isto, inv. br. 2-1703, Republika Hrvatska GS Hrvatske vojske, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/119, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 28. maj 1992. – Zapovjedništvu: Operativne grupe Jugoistočne Hercegovine; 156. br. HV, 1. br. HVO Čapljina, TG-2, 4/4. br. ZNG, Zapovijed za napadnu operaciju br. 1; Isto, inv. br. 2-2290, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Zagreb, Klasa: Pov. 8/92-01/17, Ut. broj: 5120-13-92-78, Zagreb, 5. juni 1992. – Zapovjedništvu 101. "R" brigade; Isto, inv. br. 2-1704, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/118, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 6. juni 1992. ZAPOVIJED o ustrojstvu bojne *Stolac*; Isto, inv. br. 2-1706, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/136, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 14. juni 1992. – Zapovjedniku OG JIH/Operativna grupa Jugoistočna Hercegovina/; Isto, inv. br. 2-1707, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/139, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 15. juni 1992, ZAPOVIJED za aktivnu obranu; Isto, inv. br. 2-1708, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/141, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 16. juni 1992, ZAPOVIJED ZA PODRŠKU SNAGA U DJELOVANJU NA STOLAC; Isto, inv. br. 2-1714, Republika Hrvatska GS Hrvatske vojske, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/181, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 13. juli 1992. - Zapovjedništvu: Operativne grupe Jugoistočne Hercegovine; 1. Hercegovačka brigada (pukovnik Obradović); TG-2 (pukovnik Beneta) i 1. br. ZNG "A", ZAPOVIJED ZA OBRANU Br. 1; Isto, inv. br. 2-2961, Republika Hrvatska, Zbor narodne garde, I brigade, VI bojna, Klek, 18. maj 1992, **Otkomanda** u BiH; Isto, inv. br. 2-2991, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo OZ Srednja Bosna, IZM Vitez, Broj: 01-5-547/93, 21. maj 1993. – GS HVO Mostar; Isto, inv. br. 2-2290, Republika Hrvatska,

- **1. dobrovoljačka pukovnija *Kralj Tomislav*** (na području Čapljine, zapovjednik Nijaz Batlak, zvani Mate Šarlija, "Daidža").[158]

U Hrvatskoj vojsci su od sredine 1991. postojale i "**Specijalne jedinice HV**", koje su bile "**namijenjene izviđanju i diverzantskim zadacima u dubini neprijateljske odbrane**". Za komandanta tih jedinica postavljen je general Ante Roso, bivši legionar, koji je prošao vrhunsku francusku komandantsku obuku i imao iskustva s takvim djelovanjem, koji je kao oficir bio zadužen za njihovo formiranje i

---

Ministarstvo obrane Zagreb, Klasa : Pov. 8/92-01/17, Ur. broj : 5120-13-92-78, Zagreb, 5. juni 1992. – Zapovjedništvu 101 "R" brigade; Isto, inv. br. 2-3049, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, VP 2123 "R" HV, Klasa : 8-01/92, Ur. br. 2123-01-92-2613, Beketinci, 8. juni 1992, ZAPOVIJED; Isto, inv. br. 2-2953, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo TG-2, Broj: 2039/92, Cerovica, 18. juni 1992. i Crnići, 19. juni 1992. – Zapovjedniku satnije "Božan"; Isto, inv. br. 2-2971, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO, Ur. br. 02-2/1-01-4044/93, Posušje, 21. novembar 1993. – Zapovjedniku voda veze N GS HV i drugima. J. Bobetko, nav. dj., str. 133, 203, 209-210, 218, 232, 235-238 i 242-247.

[158] AIIZ, inv. br. 2685. Mnogi Hrvati iz Stoca i drugih krajeva Bosne i Hercegovine bili su u periodu od 1991. i kasnije pripadnici Hrvatske vojske. Tako je, ilustracije radi, **Ivica Bošković** (sin Joze i majke Luce), rođen 21. jula 1963. u Crnićima (Stolac) od januara do juna 1992. bio pripadnik Dobrovoljačke pukovnije *Kralj Tomislav*, stacioniranoj u Vrgorcu. Sa njim su se toj jedinici tada priključili i sljedeći :

Luka Perić, iz Crnića (Stolac), sredinom 1993. pripadnik bojne *Ludvig Pavlović* u Čapljini. Učestvovao je u borbama protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine u Gornjem Vakufu i Mostaru;

- **Boško Prce** (iz Crnića-Stolac), krajem juna 1993. bio je pripadnik 4. bojne iz Stoca;
- **Miro Ćemeraš** iz Čapljine;
- **Željko Marjanović** (iz Čeljeva, Čapljina);
- **Ivica Ivanković** (iz Čeljeva, Čapljina) i dr.

Pukovnijom *Kralj Tomislav* je komandovao Nijaz Batlak, alias Mate Šarlija, zvani *Dajdža*. Obuku su izvodili Božan Simović, Božo Ćurčija, oficiri Hrvatske vojske, te Miro Rupčić iz Pologa. Svim pripadnicima te jedinice dato je Hrvatsko državljanstvo.

Poslije završene obuke ta jedinica je upala u Bosnu i Hercegovinu (u rejon Kruševo – Mostar). **U maju 1992.** jedinica je u napadu zauzela kasarnu JNA u Čapljini.

Oko 6. juna 1992. nekoliko pripadnika pukovnije *Kralj Tomislav* (iz Vrgorca) odvojilo se iz sastava te jedinice i formiralo Prvu samostalnu bojnu *Ludvig Pavlović*. Jedinica je bila stacionirana u kasarni JNA u Čapljini, koju su nazivali imenom Božana Simovića. U toj kasarni su se nalazile i neke druge jedinice, kao, na primjer, Prva hercegovačka brigada, Vojna policija, jedinice HOS-a, te jedna domobranska jedinica (Isto).

uključivanje u Hrvatsku vojsku.[159] U takve specijalne snage Glavnog stožera Hrvatske vojske spadale su sljedeće jedinice :

1. **Prva dobrovoljačka pukovnija *Kralj Tomislav* ili Brzoleteća pukovnija**, čiji je zapovjednik bio brigadir Daidža. Njeno komandno mjesto je, aktom ministra Šuška od 4. februara 1992, bilo u Vojnom odmaralištu u Baškom Polju.[160]

---

[159] AIIZ, inv. br. 2-2957, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO, Ur. broj : 02-2/1-01-4312/93, Mostar, 26. decembar 1993. – Republičkom fondu mirovinskog i invalidskog osiguranja radnika Hrvatske područne službe u Splitu; M. Špegelj, nav. dj., str. 342. General Špegelj tvrdi kako su u Hrvatskoj, uporedo s HOS-om, "**počele nastajati još neke formacije izvan ustroja HV-a i jedinstvene zapovjedne vertikale**" i da je većina imala "**izvorišta u Ministarstvu obrane, odnosno iza njih je stajao sâm ministar Šušak**". I pored toga što on navodi kako te jedinice "**uopće nisu u Hrvatskoj vojsci, djeluju samostalno, bave se miniranjem kuća, pljačkom, i u sukobu su s HV i njenim zapovjednicima**", one su formirane uz znanje i "**zeleno svjetlo predsjednika Tuđmana**", koji je, u jednom razgovoru sa Martinom Špegeljom, potvrdio da je riječ o takvoj vrsti jedinica pod komandom Glavnog stožera Hrvatske vojske. Na Špegeljevu tvrdnju da to nije tako, Franjo Tuđman je odgovorio: "**Ja to ne mogu shvatiti**" (M. Špegelj, **SJEĆANJA VOJNIKA**, str. 342).

General Ante Roso je, po Špegelju, samo formalno bio u Glavnom stožeru, gdje se "**nikad nije pojavio s izvješćem o tim jedinicama**" i "**bio odgovoran isključivo ministru obrane, kao što su i ciljevi i zadaci njegovih jedinica bili isključivo u nadležnosti tog ministra**". S tim u vezi, Martin Špegelj navodi da "**ni GS HV ni zapovjednici operativnih zona i brigada nisu nad njima imali nikakv nadzor niti pravo zapovijedanja**" (Isto, str. 343). Zbog "**svega toga**", Martin Špegelj je te formacije "**doživio kao paravojne**", pa je u više izvještaja predsjedniku Franji Tuđmanu, Glavnom stožeru Hrvatske vojske, ministru obrane i Uredu za zaštitu ustavnog poretka (Josipu Manoliću) "**dokumentirao njihovo postojanje i posve negativnu djelatnost**". Nakon toga je "**ubrzo došla zapovijed da se sve takve jedinice odmah uključe u formacije HV**". Međutim, to se, po Špegelju, "**nikad nije dogodilo**", jer je ministar odbrane "**jedno obećavao, a drugo činio**", te su "**specijalne jedinice postojale sve do kraja 1993. izvan bilo kakva sustavna i zakonskoga nadzora**" (Isto).

Imajući u vidu činjenicu da su iza "**specijalnih jedinica**" stajali ministar Gojko Šušak i predsjednik Franjo Tuđman, koji "**sve zna i da ih tolerira**", očigledno da one nisu imale karakter paravojnih formacija. Tim prije, jer su te jedinice, po Martinu Špegelju, "**nastale kao revolucionarne postrojbe ministra Šuška, s ideologijom neofašizma**" (Isto, 342-346).

[160] M. Špegelj, **SJEĆANJA VOJNIKA**, str. 343 i 405-406. Način formiranja, organizacija i druga pitanja u vezi sa tom jedinicom ministar Gojko Šušak je, po Martinu Špegelju, odredio "**mimo nadzora GS HV ili bilo kojega zapovjedništva HV**" (Isto, str. 343).

2. **Bataljon** (bojna) ***Frankopan***, pod komandom pukovnika Ilije Tota, je početkom aprila 1992. stigao u Bosnu i Hercegovinu, na ratište kod Šujice.[161]

3. **Četa *Uskok*** iz Osijeka[162] i dr.

Hrvatska vojska je, pod zapovjedništvom generala Bobetka, dugo planirala osvajačku ofanzivu Hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini - **zauzimanje doline Neretve i posebno gradove Čapljinu, Mostar i Stolac**. Nakon zauzimanja Čapljine,[163] Hrvatska vojska je izvela

---

Stanje u toj jedinici dobro je prikazano u izvještaju Glavne inspekcije Ministarstva obrane, od 11. marta 1992. S tim u vezi, zanimljivo je istaći podatak da je zapovjednik pukovnije *Kralj Tomislav*, brigadir Dajdža, početkom marta 1992, sa Antom Rosom, mobilisao 150 motornih vozila od *Jadrantransa* i predao ih Stožeru u Grudama, te je vozila iz Republike Hrvatske stavio u službu kolaboracionističkih jedinica Hrvatske vojske – Hrvatskom vijeću obrane (Isto, str. 405-406).

161 Isto, str. 344. Bataljon *Frankopan*, sastavljen, uglavnom, od "**boraca sa ratnim iskustvom sa svih bojišta**", pod komandom pukovnika Ilije Tota, je formalno, sa bataljonom "Zrinski" bile u sastavu Brigade *Zrinski-Frankopan*. Komandant te brigade bio je Ante Roso. Komandant bataljona *Zrinski* bio je pukovnik Milenko Filipović (Isto, str. 344-345).

Pukovnik Ilija Tot je bio legionar, koji je 1991. stigao u Republiku Hrvatsku. Bio je "pravi vojnik, najobrazovaniji i najsposobniji među njima, i jedini s časničkim činom". Nakon nekoliko dana poslije dolaska u Šujicu, gdje su snage JNA, pukovnika Ratka Mladića "**potpuno razbile odbranu, koja je bila u rasulu**", Ilija Tot je preuzeo komandu i u "**nekoliko dana postigao visok stupanj organizacije Operativne zone**". On se otvoreno sukobio sa generalom Antom Rosom, kada je u Hercegovini (Prozoru i Tomislavgradu) "**vidio opći nered, pljačku i maltretiranje stanovništva, te ustaške simbole i slavljenje NDH**". Pozvan je u Zagreb, te ga Ante Roso, smijenio i za komandanta bataljona postavio satnika, a kasnije bojnika, Brunu Zorića Zulu (zapravo: Ivan Zorić - Zulu - vidi: str. 991-992), također legionara, kriminalca po zanimanju. Ilija Tot se ponovo vratio u Francusku (Isto, str. 344).

162 Isto, str. 345.

163 AIIZ, inv. br. 2-1690, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/47, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 25. april 1992. – Zapovjedništvu Sektora za Široki Brijeg, Čitluk, Ljubuški i Čapljinu, n/r general bojnik Slobodan Praljak; J. Bobetko, nav. dj., str. 27, 125-126, 219-247, 249, 263 i 270-271. Prije operacije *Čagalj* Hrvatska vojska je zauzela Čapljinu. General Praljak je, sa snagama pod svojom komandom i sa nešto **dobrovoljaca iz područja Sunje**, napadao Čapljinu (napad je trajao 2-3 dana). Tražio je podršku topništvu **156. brigade**, koje je bilo locirano u širem području Gabele. Snage HVO-a

napadnu operaciju u dolini rijeke Neretve, pod nazivom *Čagalj*. Naime, riječ je o operaciji Hrvatske vojske, **radi zauzimanja južnog dijela Bosne i Hercegovine**, koju je general Bobetko temeljito pripremao u cilju **istjerivanja velikosrpskog agresora s lijeve obale Neretve i zauzimanja Stoca i Mostara**.[164] Janko Bobetko je smatrao ako se ne ovlada lijevom obalom Neretve, sa svim dominantnim kotama, nije bilo moguće izvoditi operacije dublje prema Dubrovniku, "**jer je prijetila opasnost da nas čak i puste prema jugu, ali i odsijeku odstupnicu u širem području Gabele i Metkovića**".[165]

General Bobetko je (u periodu od kraja aprila do sredine jula 1992.) izdao brojne zapovjesti kojima su regulisana sva organizacijska pitanja, dužnosti, kako pojedinaca, tako i sektora, "**u pripremi hercegovačkog prostora za predstojeće operacije, koje su se odnosile na istjerivanje četnika i Jugovojske iz doline Neretve, zauzimanju grada Mostara, a što je uvjetovalo daljnji produžetak ofenzivnih djelovanja na dubrovačkom bojištu**". Te su mjere bile "**uvjet za pripremu buduće**

Mostar kontrolisale su i držale u okruženju Čapljinu. Poslije toga Čapljina je zauzeta i poslužila je kao baza u izvođenju operacije *Čagalj* (Isto).

I jedna četa Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) je učestvovala u zauzimanju Čapljine i kasnije je ušla u sastav Hrvatske vojske i učestvovala u svim operacijama u Hercegovini (Isto).

[164] J. Bobetko, nav. dj., str. 249. General Bobetko je procjenjivao da će velikosrpski agresor presjeći Hrvatsku na dva dijela u dolini Neretve, jer je to, po njemu, "**stari san Srbije: da dođe na more i da zauzme luku Ploče**" (Isto, str. 27).

Velikosrpski agresor je krajem aprila 1992. prikupio elitne snage iz Srbije (iz Niša i drugih gradova) i krenuo u napad u pravcu: Neum, Metković, Ploče. Cilj im je bio izbijanje na lijevu obalu Neretve, spaliti Neum i doći u dolinu Neretve. Borba je trajala tri dana i tri noći. Hrvatska vojska je, po generalu Bobetku, izdržala taj udar, prepolovila velikosrpske snage (slomila im kičmu), nakon čega je počelo njihovo povlačenje i mijenjanje borbenog položaja. (Isto, str. 125-126).

Velikosrpski agresor je, po Janku Bobetku, pregrupisao snage i krenuo u pravcu rijeke Neretve. U drugoj polovini aprila "**skupljena je poprilično velika vojna snaga za izvršenje konačnog zadatka, znači udar na Neretvu**" (Isto, str. 132).

Najveća opasnost za Hrvatsku je, piše general Bobetko, bilo odsjecanje ili presjecanje južnog dijela vojišta. Prema njegovoj procjeni neprijatelj je pripremao svestran udar, čiji su osnovni pravci vodili ovladavanju dolinom Neretve, te da im je krajnja tačka bila luka Ploče (Isto, str. 200).

[165] Isto, str. 263.

operacije, bez čega, očito, ne bismo imali izgleda ići u jednu dosta riskantnu operaciju, čiji je završni dio bio zauzimanje Mostara".[166]

Hrvatska vojska je u periodu od 7.–17. juna 1992. izvodila ofanzivna borbena djelovanja "**na širem prostoru Mostara**". U operaciji *Čagalj* (početak napada je određen za 7. juni 1992. u 4 sata ujutro) Hrvatska vojska je izbila na liniju Blagaj – Ortiješ - aerodrom Mostar, ovladala njome i Aerodromom, spojila se sa snagama **4. brigade** i Hrvatskog vijeća obrane Mostar i ovladala svim dominantnim položajima za taj prostor Hercegovine. Na taj način operacija *Čagalj* je bila završena – u cjelini je tada Hrvatska vojska, sa **glavninom 4. brigade** i snagama Hrvatskog vijeća obrane, u sadejstvu sa **Mostarskim bataljonom** (Armije Republike Bosne i Hercegovine), koji je tom prilikom prerastao u brigadu, ovladala **istočnom obalom rijeke Neretve, gradom Mostarom i širim područjem Bijelog Polja**, te potisla jedinice JNA pod komandom generala Momčila Perišića iz Mostara s lijeve i desne obale rijeke Neretve. Nakon toga je velikosrpski agresor otpočeo izvlačenje svojih snaga i naoružanja iz tog dijela Bosne i Hercegovine.[167]

Bobetkovo potiskivanje jedinica velikosrpskog agresora sa tog područja Bosne i Hercegovine bilo je, i pored postojanja nesuglasica,

---

[166] Isto, str. 219-247.

[167] AIIZ, inv. br. 2-1710, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/150, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 18. juni 1992. – N/r Gosp. Andabak, n/r Gosp. Jaganjac; Isto, inv. br. 2-2947, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO HZ H-B, Str. pov. broj: 01-2762/92, Mostar, 15. decembar 1992. – Predstojniku Odbrane HZ H-B; J. Bobetko, nav. dj., str. 263-264 i 272-273. Tom posebnom operacijom Hrvatska vojska je, po Bobetku, "očistila" lijevu obalu rijeke Neretve i "**hrvatski je narod u Hercegovini sačuvao do dana današnjeg dio svoga teritorija**" (J. Bobetko, nav, dj., str. 271-272).

General Janko Bobetko je bio ponosan što su "**sačuvali**" Hercegovinu ("**taj dio hrvatskog prostora, mislim na dio gdje živi hrvatski narod**"). Vezano za navedeno, on odaje zahvalnost i ukazuje na ljude koji su "**u čitavoj toj organizaciji izrasli i pokazali svoju odgovornost**", kao što su, pored Gojka Šuška i Mate Bobana, pukovnik Ante Gotovina (kasnije general), Ivan Kapular (kasnije general), Žarko Tole (kasnije general), "**koji je bio presudan u odbrani grada Livna**", zatim kontraadmiral Davor Domazet (Isto, str. 248 – 249).

Zanimljivo je da general Bobetko nikako ne spominje aktivnosti Samostalnog bataljona odbrane Mostara, koji je dao izuzetno veliki doprinos u oslobađanju Mostara, posebno u borbama od 14. juna 1992.

kao što su granice **u i južno od Mostara (rijeka Neretva i granica Banovine Hrvatske)**,[168] u skladu sa osvajačkom politikom i praksom Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana, te njihovih kolaboracionista, o zauzimanju i podjeli Bosne i Hercegovine. JNA se u Operaciji Čagalj, u duhu dogovora o razgraničenju teritorija (u Karađorđevu i Gracu) povukla.[169] Teritorijalna razgraničenja ovdje su realizovana na terenu. Pri tome su se jedinice velikosrpskog agresora povukle iz Mostara i Stoca, a te prostore zauzela Hrvatska vojska. Povlačenje JNA iz doline Naretve pratilo je povlačenje Hrvatske vojske iz Bosanske posavine (osim oraškog džepa).[170]

Operacijom *Čagalj* Hrvatska vojska je, po Bobetku, definitivno i zauvijek odbranila i sačuvala hrvatski narod u Hercegovini i stvorila "**povoljne uvjete za stvaranje vojske…**". Samom operacijom stvoreni su "**vrlo povoljni operativni uvjeti za konačnu operaciju na Južnom vojištu, čiji je osnovni cilj bio istjerivanje crnogorskog agresora i izbijanje na Prevlaku, što znači deblokiranje Dubrovnika i vraćanje ukupnog teritorija...**".[171] U takvoj situaciji Hrvatska vojska

---

[168] Z. Tomac, nav. dj., str. 36-37.

[169] Operacija *Čagalj* u dolini Neretve je, po generalu Špegelju, pretvorena "**u nastupanje i povlačenje - neuredno nastupanje Bobetkove grupacije i neuredno povlačenje crnogorske vojske**" (**RAT…** , str. 134).

[170] Z. Tomac, nav. dj., str. 76. Poslije sporazuma Karadžić - Boban "**dolazi do prekida neprijateljstava sa srpskim formacijama u Bosni i Hercegovini**". "**... Neprijateljstva između HV i HVO, s jedne strane, i srpske vojske, s druge strane, gotovo su prestala...**". Srpska vojska je, po Špegelju, u *Operaciji* oslobađanja juga Hrvatske i zauzimanja južne Hercegovine (Operacija *Čagalj*) uzmakla. S tim u vezi, on opravdano postavlja pitanja - "**ima li to kakve veze sa Bosanskom posavinom? Je li obavljena trampa juga Hrvatske za Bosansku posavinu ?**". Postavljajući ta pitanja, on navodi kako, "**bez obzira na odgovor, valja imati na umu da su na oba mjesta bitke bile prave, da su vođeni borbeni okršaji, da se ginulo, jer su akteri rata zbog vlastite i svjetske javnosti morali dogovor maskirati smrtima svojih vojnika na bojišnicama. Za te vojnike rat je bio surova stvarnost, a ne salonska kombinatorika**" Posavini i na jugu Hrvatske vođeni teški borbeni okršaji (M. Špegelj, nav. dj., str. 359-362). Takav razvoj događaja bio je u skladu sa Sporazumom Karadžić - Boban, nakon čega su prestali razlozi za "**oružane sukobe između Hrvata i Srba na cijelom teritoriju Bosne i Hercegovine**" i stekli se uslovi za "**arbitražno razgraničenje**" (Z. Tomac, nav. dj., str. 37).

[171] J. Bobetko, nav. dj., str. 267.

je vladala "**Mostarom, Bugojnom, Travnikom, Jajcem, Konjicom i drugim manjim i većim dijelovima**".[172]

Hrvatska vojska je, po generalu Janku Bobetku, učestvovala u "**obrani i čišćenju svoga teritorija od četnika**" ("**Hrvatska vojska i hrvatski narod u Hercegovini, te HVO**"). Hrvatska vojska je, po njemu, branila "**hrvatski narod od, jasno, zajedničkog neprijatelja**".[173]

Po završetku Operacije Bobetko je upozorio **Matu Bobana** i "**ostale odgovorne ljude u Hercegovini da brzo formiraju vladu u Mostaru, napuste Grude i pristupe formiranju vojske**, **jer daljnji tijek događaja može poprimiti i druge smjerove...**".[174]

General Bobetko je 14. juna 1992, suprotno međunarodnom pravu i protiv volje državnog rukovodstva Republike Bosne i Hercegovine, izvršio mobilizaciju njenog stanovništva u vojne (kolaboracionističke) formacije susjedne države. On je "**na temelju ukazane potrebe za dokazivanjima pripadnosti postrojbi HVO**", izdao Naredbu o izdavanju vojnih iskaznica pripadnicima jedinica Hrvatskog vijeća obrane. Svim pripadnicima jedinica Hrvatskog vijeća obrane *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* trebalo je izdati vojne iskaznice najkasnije do 30. juna 1992.[175]

General Bobetko je 15. i 16. juna **4. brigadi** (4. bataljon) Zbora narodne garde, **156. brigadi** i **Taktičkoj grupi - 2** (TG-2), te dijelu snaga Hrvatskog vijeća obrane, izdao naredbu "**za aktivnu obranu**" i "**za podršku snaga u djelovanju na Stolac**".[176]

---

[172] Isto.

[173] Isto, str. 273. Hercegovina je, za generala Janka Bobetka, "**južni dio hrvatskog teritorija**" (Isto, str. 275). S tim u vezi, on tvrdi da je Hrvatska vojska očuvala i "**dolinu Neretve, Hercegovinu**" (Isto, str. 291).

[174] Isto, str. 270.

[175] AIIZ, inv. br. 2-1705, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM Grude, Grude, 14. lipanj 1992, Izdavanje vojnih iskaznica pripadnicima postrojbi HVO, objavljeno u: J. Bobetko, nav. dj., str. 234.

Izdavanje vojnih iskaznica za pripadnike Glavnog stožera HVO-a (IZM – Grude) bilo je, po toj naredbi, u isključivoj nadležnosti pravne službe Glavnog stožera HVO-a, "**a za ostale pripadnike postrojbi HVO pravne službe OS HVO HZ H-B**" (Isto).

[176] J. Bobetko, nav. dj., str. 235-238.

Na području *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, general Bobetko je bio apsolutni komandant, o čemu postoje brojni dokumenti. Među njima ukazaćemo, primjera radi, na njegovu zapovijed (Klasa: 8/92-01/150, Ur. broj: 1080-01-01-92-1), od 18. juna 1992, koju je uputio oficirima Ivanu Andabaku i Jasminu Jaganjcu. On je, nakon zauzimanja istočne obale rijeke Neretve i grada Mostara, "**a u cilju sređivanja bojnog poretka na dostignutim crtama, potpune kontrole vojnih objekata i evidencije ratnog plijena**", navedenim oficirima naredio :

- da zapovjedništvo jugoistočne Hercegovine (Operativna grupa JIH Međugorje) iz Međugorja premjeste u Mostar ;

- na dostignutim crtama srede bojni poredak i pristupe inžinjerijskom uređenju ;

- izvrše raspodjelu zona odgovornosti i svaku jedinicu učine odgovornom za dodijeljenu zonu ;

- dio topništva odmah prebace u širi rejon Stoca, a vatreno djelovanje usaglase sa jedinicama Hrvatskog vijeća obrane Stoca ;

- ofanzivno vojno djelovanje usmjere ka Bijelom Polju do "**konačnog oslobođenja istog i presjecanja komunikacija preko planine Velež**", odnosno do zauzimanja Bijelog Polja i šireg područja ;

- osvojene vojne objekte osiguraju stražama, odrede njihove komandante, sačine popis inventara, te spriječe otuđenje imovine ;

- sačine popis zaplijenjene opreme, posebno topništva, tenkova, motornih vozila i streljiva svih vrsta ;

- pristupe razminiranju objekata i glavnih komunikacija, koristeći potpuno obučene ekipe ;

- pristupe asanaciji bojišta ("**ubijene neprijateljske vojnike pokopati na određenim lokacijama uz evidenciju istih**") ;

- spriječe odlaženje civila na lijevu obalu Neretve u širem rejonu Mostara ("**Preko organa vlasti u Mostaru ne dozvoliti povratak izbjeglica do potpune sigurnosti građana**") ;

- spriječe (vojnom i civilnom policijom) provale u stanove, krađe imovine i bilo kakvo huligansko ponašanje ;

- zarobljene "**neprijateljske 'oficire'**" prebace iz Mostara u Ploče (za realizaciju te zapovijedi odgovorni su bili brigadir Ivan Andabak i bojnik Jasmin Jaganjac) ;

- "**ratni štab određuje prioritet zadataka koje civilni organi moraju sprovesti**" ;

- izvrše mobilizaciju svih organa i civilnih službi i uvedu radnu obavezu u cilju saniranja stanja u Mostaru.[177]

General Bobetko je potčinjenim jedinicama Hrvatskog vijeća obrane izdavao naredbe i o sprovođenju zarobljenika,[178] o organizaciji zaštite privrednih objekata u Mostaru,[179] upućivanju tenkovskih posada za Mostar[180] i dr.

Na području Kupreške visoravni Republika Hrvatska je u prvoj polovini aprila 1992. angažovala četiri brigade Hrvatske vojske :

- **1. brigade**;

- **106. (Osiječka) brigada**;

- **109. (Vukovarska) brigada**;

---

[177] AIIZ, inv. br. 2-1710, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/150, UR. broj: 1080-01-01-92-1, Ploče, 18. juni 1992. – N/r Gosp. Andabak, n/r Gosp. Jaganjac.

[178] J. Bobetko, nav. dj., str. 239. Tako je 18. juna 1992. izdao takvu naredbu Zapovjedništvu HVO-a Mostar. Sve "**zarobljene neprijateljske oficire i civile, koji su imali određene funkcije u strukturama neprijateljske vlasti**", trebalo je u toku noći 18. juna 1992. sprovesti u zatvor Ploče. Za predaju zarobljenika i zarobljenih dokumenata bio je odgovoran bojnik Jasmin Jaganjac. Preuzimanje zarobljenika **"izvršiće gosp. Ivan PENGA", koji "posjeduje značku Vojne policije RH, br. 0207"**. Stanica MUP-a Grude bila je obavezna da osigura vozila za prevoženje zarobljenika i vozilo za pratnju.

[179] Isto, str. 240. S tim u vezi, general Janko Bobetko je 29. juna 1992, imajući u vidu "**neophodnost funkcioniranja pojedinih gospodarskih objekata u Mostaru (HE Salakovac, HE Mostar, Aluminijski kombinat, Soko, itd**.)", Operativnoj grupi Jugoistočna Hercegovina (JIH) Međugorje ("**n/r gosp. Zdravko Andabak**") izdao Naredbu da izradi planove odbrane svih važnih privrednih objekata i osigura njihovu zaštitu. Težište u planiranju trebalo je "**staviti na obranu od napada na objekte i na protivdiverzantsko osiguranje**".

[180] Isto, str. 241; AIIZ, inv. br. 2-1712, Republika Hrvatska Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/165, UR. broj: 1080-01-92-1; Ploče, 30. juni 1992. – Općinskom stožeru HVO Široki Brijeg, N/r gosp. Petru Čavaru.

Zapovjednik Južnog vojišta, general zbora Janko Bobetko je, "**u cilju stabilizacije fronta u Podveležju**", 30. juna 1992. izdao Naredbu Općinskom stožeru HVO Široki Brijeg ("n/r Petru Čavaru") o upućivanju tenkovskih posada za Mostar i "**osiguranje sustava veze**".

- **126.** (**Sinjska**) **brigada** (dio).[181]

I u Bosanskoj posavini su u proljeće i ljeto 1992. bile razmještene određene jedinice Hrvatske vojske. Te snage su u tom dijelu Bosne i Hercegovine djelovale u okviru Operativne grupe *Istočna Posavina*, čije je sjedište bilo u Slavonskom Brodu. Zapovjednik te operativne grupe bio je pukovnik Vinko Štefanek. On se u raspoloživim dokumentima ("**Vojna tajna. Strogo povjerljivo**") Zapovjedništva Hrvatske vojske – Operativna grupa *Istočna Posavina* maja i juna 1992. pojavljuje i kao zapovjednik Hrvatskog vijeća obrane.[182]

---

[181] AIIZ, inv. br. 2-85, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 - 2000, 5. april 1992. - GŠ OS SFRJ - Operativni centar, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 - 86, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 - 2025, 6. april 1992.- GŠ OS SFRJ - Operativni centar, Komandi 2. VO na RKM, BORBENI I OPERTIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 - 87, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 - 1987, 2. april 1992. - GŠ OS SFRJ - Operativni centar, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 - 89, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 - 1957, 3. april 1992. - GŠ OS SFRJ - Operativni centar, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 - 90, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 - 2050, 7. april 1992. - GŠ OS SFRJ - Operativni centar, Komanda 2. VO na RKM, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 - 91, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 - 2082, 8. april 1992. - GŠ OS SFRJ - Operativni centar i Komandi 2. VO - RKM, OPERATIVNI I BORBENI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 - 93, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 - 2125, 10. april 1992. - GŠ OS SFRJ - Operativni centar i Komandi 2. VO na RKM, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ; Isto, inv. br. 2 - 94, Komanda 2. Vojne oblasti, Operativni dežurni tim, Str. pov. br. 10/36 - 2150, 11. april 1992. - GŠ OS SFRJ - Operativni centar i Komandi 2. VO na RKM, BORBENI I OPERATIVNI IZVEŠTAJ

Navedene brigade Hrvatske vojske izvodile su borbena dejstva protiv JNA na pravcu: Šujica–Tomislavgrad. One su u prvoj polovini aprila 1992. poražene i najvećim dijelom razbijene, pri čemu su imale oko 250-300 mrtvih i znatno veći broj ranjenih. U tim borbama jedinice 9. korpusa JNA su zarobile nekoliko stotina cijevi pješadijskog naoružanja, veći broj "zolja", ručnih bacača, jednu samohotku, jedan tenk T-55, tri kontejnera, četiri rovokopača i osam motornih vozila sa municijom (AIIZ, inv. br. 2 - 94).

[182] AIIZ, inv. br. 2-2225, Hrvatsko vijeće obrane, Hrvatska zajednica Bosanska posavina, Broj: 06-05/92. /Slavonski Brod/, 16. maj 1992. - Bos./ansko/ Brodskoj brigadi i drugima; AIIZ, inv. br. 2-2230, Hrvatsko vijeće obrane, Hrvatska zajednica Bosanska posavina, Klasa: 8/92-01, Ur. broj: BP-01/92-13 /Slavonski Brod/, 25. maj 1992. - 107. brigadi HVO Gradačac; AIIZ, inv. br. 2-2232, Hrvatsko vijeće obrane, Hrvatska zajednica Bosanska Posavina, Klasa: 035-01/92-01, Ur. broj: BP-01/92-37, Slavonski Brod, 13. juni 1992. – 101. br/igadi/ HVO.

Objavljivanjem sporazuma Boban-Karadžić, 6. maja 1992., "**o prestanku rata između Srba i Hrvata u Bosni i Hercegovini**", rukovodstvo 108. Slavonsko-brodske brigade, suprotno Tuđmanovim dogovorima s Miloševićem i Karadžićem oko podjele Bosne i Hercegovine, donijelo je odluku o "**oslobađanju Bosanske posavine**". U tom su procesu "**vrlo brzo proširili oslobođeni teritorij na Odžak i 16 km u dubinu**", pri čemu su uništili 32 "**neprijateljska tenka**".[183]

U Bosanskoj posavini su maja 1992. djelovale sljedeće jedinice Hrvatske vojske :

- **108. brigada ZNG**;
- **131. brigada**;
- **139. brigada**;
- **157. brigada**;
- **Taktička grupa 123** (TG-123) ;
- **2. motorizovani artiljerijski divizion Operativne zone Osijek**.[184]

Pukovnik Vinko Štefanek je 21. maja 1992. izdao Zapovjed o uspostavljanju IZM - istok artiljerijskih jedinica u **Odžaku**. Tom je naredbom utvrdio zadatke tog isturenog komandnog mjesta,[185] vrijeme

---

[183] Z. Tomac, nav. dj., str. 69-73.

[184] AIIZ, inv. br. 2-2227, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, OG *Istočna Posavina*, Klasa: 8/92-01, Broj: OG-01-92-192/2, Slav/onski/ Brod, 21. maj 1992, ZAPOVJED; Isto, inv. br. 2-2650, Komanda 5. korpusa, 29. mart 1992, Stara Gradiška – Komandi 30. partizanske divizije.

Na području Bosanskog Broda marta 1992. nalazili su se dijelovi 108. brigade ZNG, koja je bila raspoređena u okolnim selima oko tog grada (AIIZ, inv. br. 2-2650, Komanda 5. korpusa, 29. mart 1992, Stara Gradiška – Komandi 30. partizanske divizije).

[185] Isto. Zadaci IZM – istok su, po toj naredbi, bili:

"**- Uvezati topničke postrojbe pridodane OG, a koje će djelovati u istočnom sektoru sastava:**

2. MAD (2 bat. haubica 152, odjeljenje NORA) bat. samohodnih haubica SOI 'GVOZIKE';

vod haubica 203 mm;

protuoklopni vod;

- Povezati se sa ODŽAČKOM br. /brigada – prim. S. Č./, **Šamačkom br.,**

uspostavljanja,[186] nosioca realizacije,[187] saradnike u realizaciji,[188] logističku podršku[189] i raspored topničkih jedinica.[190] Pored toga, pukovnik Vinko

---

našim snagama u MODRIČI, GRADAČCU, ORAŠJU, kao i sa postrojbama HV koje će djelovati ili već djeluju na istočnom sektoru (139. br., 157. br., TG 123).

- Maksimalnim praćenjem situacije na bojištu i koordinacijom aktivno podržavati naše snage, vršiti stalno uznemiravanje neprijatelja ostvarujući vatre po uporištima neprijatelja nep. topničkim postrojbama, zapovjednim mjestima, skladištima i komunikacijama" (Isto).

[186] Isto. S tim u vezi, u toj naredbi je stajalo sljedeće: "**Uspostavi IZM-istok pristupiti odmah. Aktivnost IZM-istok od trenutka uspostave 24 sata na dan do povlačenja ove zapovijedi. Ustrojstvo i raspored rada bit će regulirani posebnom zapovješću**" (Isto).

[187] Isto. "**Za uspostavu i rad IZM-istok zadužen je zapovijednik 2. MAD-a** /motorizovani artiljerijski division – prim. S. Č./ **OZ** /Operativna zona – prim. S. Č./ **Osijek, koji je ujedno i zapovjednik pridodanim postrojbama i za svoj rad odgovara zap. OG i načelniku topništva OG**" (Isto).

[188] Isto. "**Za uspješan rad IZM-istok koristiti časnički kadar iz Zapovjedništva 2. MAD-a, OG i 108. br. ZNG. Vezu uspostaviti pomoću MTS 2. MAD-a, OG i zapovjedne baterije 108. br. ZNG**" (Isto).

[189] Isto. "**Sve topničke postrojbe OG logistički se naslanjaju na brigade na čijim zonama odgovornosti budu raspoređene, a zapovjedno na IZM-istok. Za probleme logistike koji ne budu rješivi u brigadi na čijoj zoni budu raspoređene postrojbe osloniti se na OG i logistiki 108. br. ZNG**".

Brigade koje su do te naredbe raspolagale "**predmetnim postrojbama dužne su odmah sa ovom zapovješću upoznati postrojbe i staviti ih na raspolaganje OG, odnosno IZM-istok sa cjelokupnom količinom topničkog streljiva sa kojim raspolažu**" (Isto).

[190] Isto. IZM-istok, odnosno komandant 2. MAD-a, Jozić, bio je dužan odmah da pristupi "**rasporedu topničkih postrojbi kako slijedi:**

- VP prve haubičke baterije, 2. MAD-a u reonu s. ŠTITAR sa sektorom djelovanja od s. LEPENICA istočno do s. G. SLATINA zapadno.

- VP odjeljenje 'NORA' u reonu s. ŠTITAR sa sektorom djelovanja s. GORICE istočno do s. GORNJI ŽABAR zapadno.

- VP voda haubica 203 mm u reonu s. SIKIREVCI sa sektorom djelovanja s. MILOŠEVAC zapadno (kota 94) do s. ZASJEKA (trigonometar 86).

- treću haubičku bateriju 2 MAD-a za prvo vrijeme razdvojiti na dva vatrena voda i to:

VP prvog voda u reonu s. JARUGE sa sektorom djelovanja s. MILOŠEVAC zapadno (kota 94) do s. BATKUŠA (trigonometar 87) istočno.

Štefanek je tom naredbom, također, utvrdio i zadatak topništva 139. brigade Hrvatske vojske,[191] ukazao na potrebu ispoštovanja i ulaganja maksimalnih napora i raspoloživih materijalno-tehničkih sredstava za realizaciju te naredbe,[192] utvrdio vrijeme otpočinjanja i završetka izvršenja te naredbe,[193] kao i vrijeme izvještavanja (u pisanoj formi) Zapovjedništva Operativnoj grupi o "**stupnju izvršenosti**" i "**o izvršenom**".[194]

Pukovnik Vinko Štefanek, visoki oficir Hrvatske vojske, je maja 1992, u svojstvu i komandanta Hrvatske vojske - Operativne grupe *Istočna*

VP drugog voda u reonu s. POTOČANI. Oruđa rasporediti na tri pravca i to prema s. KRUŠKOVO POLJE, brdu VISIBABA (trigonometar 292) i s. BETNJA MALA (kota 122).

- VP baterije SOI 'GVOZIKA' u reonu s. POTOČANI sa polukružnim djelovanjem od BOS. ŠAMCA istočno do DOBRA VODA (trigonometar 362) zapadno.

- Protuoklopni vod upotrijebiti za zatvaranje tehno pravaca dolinom rijeke Bosne prema Modriči i iz pravca DOBRINJA prema MODRIČI ovisno o razvoju situacije na bojištu" (Isto).

[191] Isto. "**Zadatak topništva 139. br. je da povuče haubice 122 mm M 38 sa VP u reonu s. JARUGE i tako osloboditi reon VP za zaposjedanje vodom treće baterije 2. MAD-a. Da sa baterijom MB 120 mm zaposjedne VP u širem reonu SLAVONSKOG ŠAMCA sa zadatkom pokrivanja art. vatrom s. ODMUT, s. TURSINOVAC, s. TIŠINA, BOSANSKI ŠAMAC. Ova postrojba dužna je da se direktno radio vezom uveže za IZM-istok, te da po njihovom zahtjevu otvori vatru. M. B. bateriji za izvršenje zadatka osigurati 1,5 BK streljiva. Ostale topničke postrojbe iz matičnog sastava 139. br. kao i eventualne pridodane postrojbe koje ovom zapovješću nisu izuzete iz 139. brigade upotrijebiti na pravcima djelovanja brigade. Plan upotrebe sa radnom kartom topništva na karti 1 : 50000, kao i stanjem MTS i raspoloživim topničkim streljivom dostaviti načelniku topništva OG *Istočna Posavina***" (Isto).

[192] Isto. "**Sve postrojbe od samostalnih bataljuna do brigada koje djeluju na istočnom dijelu odgovornosti OG dužne su ispoštovati ovu zapovijed i uložiti maksimalni napor i sva raspoloživa MTS da se ono što prije ostvari**" (Isto).

[193] Isto. Sa izvršenjem te naredbe trebalo je "**otpočeti odmah, a do 12,00 sati dana 23. 05. 1992. god. ju izvršiti u potpunosti**" (Isto).

[194] Isto. S tim u vezi, na kraju naredbe je stajalo: "**Pismeno izvještavati zapovjedništvo OG svakodnevno do 20,00 sati o stupnju izvršenosti, a dana 23. 05. 1992. do 15,00 sati pismeno izvjestiti o izvršenom**" (Isto).

Pukovnik Štefanek je navedenu naredbu dostavio Operativnoj zoni Osijek ("**n/r gen. Lucića**"), 100. i 157. brigadi Hrvatske vojske, zatim TG 123. brigade Hrvatske vojske, 2. MAD-u OZ Osijek, kao i brigadama HVO-a: Odžačkoj, Šamačkoj, Modričkoj, Gradačačkoj i Oraškoj (Isto).

Posavina i komandanta Hrvatskog vijeća obrane *Hrvatske zajednice Bosanska Posavina* izdavao naredbe i svim brigadama Hrvatskog vijeća obrane u Bosanskoj posavini. On je 16. maja 1992. tim brigadama, "**u svezi razvoja situacije na ratištu BiH, a što kvalitetnijeg zapovjedanja postrojbama i njihove upotrebe**", izdao naredbu "**da se pristupi odgovorno završetku ustrojstva zapovjedništva brigada sa njenim svim dijelovima, rodova i službi**", određujući pri tome i "**krajnji rok za dostavu izvješća o ustrojstvu postrojbi, zapovjedničkog mjesta i popisa MTS u postrojbama" ("19. 05. 1992. godine do 12,00 sati")**.[195]

Zapovjednik Operativne grupe *Istočna Posavina*, pukovnik Vinko Štefanek, je 20. maja 1992. "**svim članovima OG**", tj. i svim brigadama Hrvatskog vijeća obrane u Bosanskoj posavini, izdao naredbu o određivanju osoba (po dvije) za obuku u Zagrebu na telekomunikacijskim sistemima veza, a "**za potrebe održavanja veza na području OG**".[196] Sljedećeg je dana pukovnik Vinko Štefanek, "**za potrebe ostvarivanja kvalitetnije veze sa Operativnom grupom**", svim brigadama Hrvatskog vijeća obrane u Bosanskoj posavini izdao naredbu o imenovanju kurira za prijem-predaju pošte u Operativnoj grupi.[197]

Sve jedinice Hrvatskog vijeća obrane u Bosanskoj posavini bile su (maja i juna) 1992. podređene Hrvatskoj vojsci, odnosno Operativnoj grupi *Istočna Posavina* u Slavonskom Brodu, čiji je zapovjednik bio

---

[195] AIIZ, inv. br. 2-2225, Hrvatsko vijeće obrane, Hrvatska zajednica Bosanska posavina, Broj: 06-5/92, /Slavonski Brod/, 16. maj 1992. – Bos./ansko/ Brodskoj brigadi i drugima.

[196] AIIZ, inv. br. 2-2226, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, Operativna grupa *Istočna Posavina*, Klasa: 8/92-01, Ur. broj: OG-01-92-199/2, Sl/avonski/ Brod, 20. maj 1992. – Svim članicama OG.

Tom su naredbom utvrđeni: broj (po dvije osobe), uslovi koje kandidati treba da ispunjavaju (telekomunikacijski ili elektroničarski smjer, te elektroničarski ili energetičarski smjer), mjesto (Zagreb), vrijeme trajanja (3-5 dana), uslovi smještaja, način prijavljivanja i dr.

[197] AIIZ, inv. br. 2-2228, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, OG /Operativna grupa/ "Istočna Posavina", Klasa: 8/92-01, Broj: OG-01-92-107/21, Slav/onski/ Brod, 21. maj 1992. – HVO Bos. Brod i drugima.

Tom je naredbom utvrđen način imenovanja kurira: "**Imenovanje kurira izvršiti NAREDBOM** /velika slova u originalu - prim. S. Č./, **sa ovjerom zapovjednika brigade, a isti odmah da se javi u Operativnu grupu sa NAREDBOM** /velika slova u originalu – prim. S. Č./ **o postavljenju, kako bi mogli ustrojiti kurirsku vezu**" (Isto).

pukovnik Vinko Štefanek. On je 24. maja 1992. komandantima brigada Hrvatske vojske (**108**, **123**, **139.** i **131. brigadi**, te **157. taktičkoj grupi**) i komandantima svih brigada Hrvatskog vijeća obrane u Bosanskoj Posavini (od 101. do 109.) izdao naredbu da 26. maja 1992. u prostorijama Operativne grupe *Istočna Posavina* u Slavonskom Brodu (u 10 sati), podnesu izvještaj ("**za mjesec svibanj**") "**po sljedećim pitanjima**" :

"**1. Ocjena stanja rukovođenja i zapovijedanja u postrojbama.**

2. Ocjena stanja operativnog-taktičkog položaja brigada, u zoni odgovornosti, te jačini i namjerama neprijatelja na Savskom mostobranu; problemi i prijedlozi.

3. Popunjenost ljudstvom i MTS stanje.

4. Prikazati višak MTS nakon ukidanju dijela postrojbi.

5. Broj primljenih i upućenih dobrovoljaca.

6. Ocjene borbenog morala i siguronosne situacije, te rad na ustroju spiskova ratno i radno sposobnih muškaraca u suradnji sa MUP-m i vojnom policijom.

7. Referirati o vraćanju pučanstva na PZT /privremeno zauzetu teritoriju – prim. S. Č./".[198]

Pukovnik Vinko Štefanek je, u svojstvu zapovjednika Hrvatskog vijeća obrane *Bosanska posavina*, 25. maja 1992, *107. brigadi Hrvatskog vijeća obrane Gradačac*, izdao naredbu za napad, u kojoj je ukazao na snage, ciljeve i stanje velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista,[199]

---

[198] AIIZ, inv. br. 2-2229, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, OG /Operativna grupa/ *Istočna Posavina*, Klasa: 035-01/92-01, Broj: OG-01-92-299/1, Slav./onski/ Brod, 24. maj 1992. – Zapovjednicima: 108. brigadi HV i drugima.

[199] AIIZ, inv. br. 2-2230, Hrvatsko vijeće obrane, Hrvatska zajednica Bosanska posavina, Klasa: 8/92-01, Ur. broj: BP-01/92-13, /Slavonski Brod/, 25. maj 1992. – 107. brigadi HVO Gradačac.

Govoreći o velikosrpskom agresoru, pukovnik Štefanek je naveo sljedeće:

"**Neprijatelj snagama 17. K** /17. korpus JNA - prim. S.Č./**, četničkim dobrovoljačkim formacijama i domaćim srpskim stanovništvom, formiran u Taktičku grupu 17 (TG-17) nastoji okupirati Modriču i spojiti se sa snagama na okupiranoj teritoriji Bos. Šamca i time odvojiti, osloncem na r. Bosnu, naše snage u dubini od oslobođenog teritorija Odžaka i Republike Hrvatske, a potom ovladati teritorijem općine Gradačac i Brčko.**

zatim na ciljeve njegovih, tj. hrvatskih snaga ("**naših snaga**"),[200] kao i "**susjeda**",[201] te "**gotovost za napad**",[202] zadatke jedinicama[203] i dr.[204]

Zapovjednik Glavnog stožera Bosanske posavine, pukovnik Vinko Štefanek, je 13. juna 1992. uputio dopis svim brigadama Hrvatskog vijeća obrane Bosanske posavine (101. brigada HVO Bosanski Brod; 102. brigada HVO Odžak; 103. brigada HVO Derventa; 104. brigada HVO Bosanski Šamac; 105. brigada HVO Modriča; 106. brigada HVO Orašje;

Dijelove TG-11 koji su pretrpili velike gubitke na teritoriji Bos. Broda preko Podnovlja izvukao je preko r. Bosne, izvršio pregupiranje snaga za aktivno djelovanje sa južnog pravca ka Modriči" (Isto).

[200] Isto. 107. brigada HVO-a – Gradačac "**organizira kružnu obranu teritorije osloncem na teritorij gdje gravitira hrvatsko i muslimansko stanovništvo u sudjelovanju sa dijelom snaga 104. br. Modriča i 108. br. – Brčko**" (Isto).

[201] Isto. U naredbi je stajalo: "**U rejonu s. Živkovo Polje, s. Čadrak, s. Kornica – 104. br. HVO, a sa istočne strane teritorije Gradačac snage 108. br. HVO – Brčko, na sjevernom dijelu teritorije okupirani dijelovi općine Bos. Šamac**" (Isto).

[202] Isto. U tom je cilju pukovnik Štefanek odlučio: "**Aktivnim djelovanjem izvršiti napad i ovladati rejonom s. Donji Skugrić i na dostignutoj liniji utvrditi obranu u sudjelovanju sa snagama 104. br. HVO u s. Živkovo Polje. U rejonu s. Kruševica i s. Samarevac razoružati neprijateljske snage. Na ostalim linijama zone odgovornosti organizirati upornu obranu**" (Isto).

Pukovnik Štefanek je utvrdio i vrijeme gotovosti za napad: 27. maj 1992. u 7 sati.

[203] Isto. S tim u vezi, pukovnik Štefanek je precizirao sljedeće zadatke:

"**5. 1. – Dijelom snaga 107. br. HVO sa posjednute linije aktivnim djelovanjem ima zadatak:**

Ovladati rejonom s. Borovo Polje i s. Donji Skugrići (uključno crkva tt-149) i staviti pod kontrolu širi rejon raskrižja puteva, a na dostignutim linijama utvrditi obranu.

5. 2. – Dijelom snaga neutralizirati neprijatelja u rejonu s. Kruševica i s. Samarevac razoružavanjem ili aktivnim djelovanjem i spriječiti mu spajanje sa glavninom snaga" (Isto).

[204] Isto. U svim jedinicama trebalo je "**formirati protuoklopne grupe sa sredstvima za blisku protivoklopnu borbu. Na svim pravcima, a na pogodnim i tenkoprohodnim pravcima inžinjerijski urediti liniju obrane koristeći maksimalno zaprečavanje sa zaprekama (ježevi, tetraedri) u kombinaciji sa PT minama, a prepreke braniti**" (Isto).

"**Dinamiku djelovanja**" trebalo je "**koordinirati sa dijelom snaga 104. br. HVO u rejonu s. Živkovo Polje**" (Isto).

107. brigada HVO Gradačac i 108. brigada HVO Brčko), u kome ih obavijestio da će se 14. juna 1992. (17 sati), u Zapovjedništvu Operativne grupe u Slavonskom Brodu, održati sastanak na kome "**trebaju biti obavezno prisutni zapovjednik brigade i zastupnik HVO za općinu pripadajuće brigade**".[205]

U Stocu je sredinom 1992. bila **116. brigada** Hrvatske vojske (iz Metkovića), kao i određene snage HOS-a. Na plato Dubrava 13. juna 1992. stigla je tenkovska jedinica (tenkovi T-55) u sastavu **1. brigade** Hrvatske vojske iz Zagreba, pod nazivom *Tigrovi*.[206]

U napadu na Novi Travnik juna 1992. učestvovali su, pored jedinica HVO-a i HOS-a, i dijelovi **113. (Splitske)** u sadejstvu sa **123. (Varaždinskom) brigadom**.[207]

Na području Bosanske posavine su sredinom i u drugoj polovini 1992. bile angažovane mnoge jedinice Hrvatske vojske, koje su, u sadejstvu sa braniocima tog prostora, Hrvatima i Bošnjacima, nastojale da zaustave srpsku ofanzivu i spriječe probijanje koridora, odnosno uspostavljanje komunikacije Knin - Banja Luka - Bijeljina - Beograd. To su :

- **105. (Bjelovarska) brigada**;
- **106. (Osječka) brigada**;
- **108. (Slavonskobrodska) brigada**;
- **109. (Vukovarska) brigada**;
- **111. brigada**;
- **127. (Virovitička) brigada**;

---

[205] AIIZ, inv. br. 2-2232, Hrvatsko vijeće obrane, Hrvatska zajednica Bosanska posavina, Klasa: 035-01/92-01, Ur. broj: BP-01/92-37, Sl/avonski/ Brod, 13. juni 1992. – 101. brigadi HVO i drugima.

[206] AIIZ, inv. br. 2699.

[207] ∴ **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993**, Sarajevo 2001, str. 97-98; S. Omeragić, nav. dj., str. 155; AIIZ, inv. br. 2-2962, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Stožer HVO Novi Travnik, Broj : 96, 11. juni 1992. - 6. bojni 1. A brigade Zagreb; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragrafi 77, 83 i 91.

- 3 A brigada (1. bojna 3. brigade ZNG) ;

- Vojna policija iz sastava 68. bataljona vojne policije Osijek;

- Bataljon Koraće i druge manje borbene grupe iz Požege i Osijeka.[208]

Sredinom jula 1992. jedinice Hrvatske vojske u sjevernoj Bosni se, u skladu sa dogovorom u Karađorđevu i konkretizacijom takve osvajačke politike od strane srpskih i hrvatskih kolaboracionista u Gracu krajem aprila 1992. (*o razgraničenju dvije konstitutivne jedinice na području Kupresa i u Bosanskoj posavini*), te razgraničenja na terenu

---

[208] M. Špegelj, nav. dj., str. 338-340, 346 i 417-419. Na tom su području u žestokim višemjesečnim borbama angažovane brojne jedinice Hrvatske vojske, posebno 108. brigada, kao i druge jake borbene grupe, uključujući i Vojnu policiju iz sastava 68. bataljona vojne policije Osijek. Te su vojno-policijske snage, pored područja Slavonskog Broda, djelovale i na području bosanske Posavine, gdje su uspješno sarađivale i instruktivno djelovale "**na vojno policijske postrojbe HVO koje su u formiranju**" (Isto, str. 418-419).

Vojska SR Jugoslavije i srpske kolaboracionističke snage su 28. juna 1992. probile uzak koridor kod Brčkog. I pored toga, branioci su još držali značajne dijelove Posavine, uključujući Bosanski Brod i širok pojas sela ispred njega, kao i mostobran u Orašju. Za komandanta Slavonskog bojišta postavljen je general Hrvatske vojske Stipetić. On je od generala Tusa, načelnika Glavnog stožera Hrvatske vojske, dobio zadatak da zaustavi izvlačenje jedinica Operativne grupe *Istočna posavina* od Doboja prema Derventi i Bosanskom Brodu i organizuje odbranu na dostignutim linijama (Isto, str. 338-340).

Odbrana je, i pored niza organizacijskih i logističkih problema, stabilizovana na liniji Obodski kanal – rijeka Ukrina – selo Koraće, gdje su tri mjeseca vođene žestoke borbe. Na tom je frontu simbolično angažovano više brigada Hrvatske vojske, izuzev 108, koja je djelovala svo vrijeme. Od sredine avgusta angažovane su i druge jedinice Hrvatske vojske, odnosno jače borbene grupe (Isto).

Nakon slamanja srpske ofanzive, stvoreni su uslovi za protuudar, čiji je nosilac trebalo da bude 108. brigada, koja je u tom cilju, u drugoj polovini septembra, planski odmorena i popunjena. Uz tu brigadu, bilo je predviđeno i angažovanje 103. (Derventske) i 101. (Bosanskobrodske) brigade HVO-a, koje su, takođe, odmorene i djelimično popunjene novim ljudstvom. Pored toga, u rezervi je bio i prvi bataljon 3. gardijske brigade. Na taj je način, po ocjeni generala Martina Špegelja, "**stvoren vrlo povoljan odnos snaga i objektivno se moglo računati na uspjeh**" (Isto, str. 338-339). Međutim, dijelovi 3. A brigade (3. brigada ZNG) iznenada su napustili bojno polje prije nego što su srpske snage probile uzak koridor kod Brčkog – 28. juna 1992. (Isto, str. 339).

- u i južno od Mostara (juna 1992.), "**raspadaju**".[209] Tada je Hrvatska vojska otpočela sa povlačenjem iz Bosanske posavine. Vojni obveznici "**i Hrvati i Muslimani**" "**ostavljaju oružje**" i "**zajedno sa drugim progonjenima bježe u dubinu teritorije Hrvatske i ni pod koju cijenu se neće vraćati u Bosnu i Hercegovinu**".[210]

Situacija u Bosanskoj posavini je u drugoj polovini avgusta 1992. bila sve teža, posebno na Derventskom frontu, gdje je stanje bilo kritično. Do toga je došlo zbog iznenadnog napuštanja teritorija, razbijanja jedinica i pada teritorija u većini bez borbi, posebno napuštanje položaja od strane 108. brigade Hrvatske vojske, prije nego joj je došla smjena. Zbog toga je 101. brigada Hrvatskog vijeća obrane iz Bosanskog Broda "**pretrpila ogromene gubitke, na desetine mrtvih i preko stotinu ranjenih**".[211]

108. brigada Hrvatske vojske, "**najjača, najopremljenija i odmorna**", čim je uvedena na liniju fronta, noću 5./6. oktobra izvukla se sa položaja preko Save u Slavonski Brod "**pod vrlo sumnjivim okolnostima**", bez znanja Komande Slavonskog bojišta i Operativne grupe *Istočna posavina*. U takvoj situaciji položaje su napustile i dvije brigade Hrvatskog vijeća obrane (101. i 103.).[212]

Jedinice Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane su bez borbe napuštale front u Bosanskoj posavini.[213] Zvanične komande bile su

---

[209] Isto, str. 413; Z. Tomac, nav. dj., str. 36-37. U suštini je riječ o konkretizaciji teritorijalnog razgraničenja, odnosno o srpsko-hrvatskoj podjeli Bosne i Hercegovine, po kome je velikosrpski agresor **dobio široki koridor kroz sjevernu Bosnu i znatan dio Bosanske posavine u zamjenu na područje Kupreške visoravni i dolinu Neretve**.

[210] M. Špegelj, nav. dj., str. 413.

[211] Isto, str. 415-418.

[212] Isto, str. 338-340.

[213] Isto. Pitanje "iznenadnog" izvlačenja Hrvatske vojske, odnosno napuštanje fronta, iz Bosanske posavine pokušao je odgonetnuti general Martin Špegelj, koji je lično u više navrata, u svojstvu glavnog inspektora Ministarstva obrane Republike Hrvatske, bio u inspekciji u Bosanskoj posavini (mjesec dana je cijela inspekcija tamo bila). Kao i ostali saradnici iz inspekcije, uvijek je dolazio do zaključka da je u ta zbivanja "**umiješan netko nevidljiv, da se potezi vuku odnekud daleko, iz glave nekog svemoćnika**". Govoreći o tome, on tvrdi kako "**niz činjenica ostaje potpuno neprotumačiv**". S tim u vezi, on iznosi više takvih činjenica, kao što su, između ostalog: dijelovi 3A brigade su, još prije nego su srpske snage probile uski koridor kod Brčkog, 28. juna 1992, napustile bojno polje kod Modriče i svojevoljno otišle u Osijek, izjavljući da žele jedino

"**stavljene u nemoguću situaciju**", posebno zbog dvostrukog komandovanja. Dolazili su "**neki emisari iz Zagreba**", pojedina lica iz Ministarstva odbrane Republike Hrvatske, kod nižih komandi, zapovjedajući im suprotno od naredbi generala Stipetića, komandanta Slavonskog vojišta, da se povuku sa tog područja, jer će ih pregaziti tenkovi. Zbog "**grubog kršenja subordinacije (dvostruko zapovjedanje) došlo je do velikog gubitka teritorija i još većih ljudskih gubitaka**".[214]

---

u 160. brigadu, što je, po Martinu Špegelju, riječ o dezerterstvu; dijelovi nekih prikupljenih brigada Hrvatske vojske (2, 105, 111, 127. i 136.) su, kada je napredovanje srpskih snaga zaustavljeno poslije probijanja koridora i krajem septembra stvorena osnova za "**oslobađanje Posavine i ofanziva prema Doboju**", nisu prešle Savu "**ili to čine, ali se koji dan kasnije, ne uključivši se u odsudnu odbranu, izvlače u Slavonski Brod**"; nakon što je Komanda Slavonskog vojišta, na čelu sa generalom Stipetićem, intervenisala i naredila da se tri brigade (108. Hrvatske vojske i 101. i 103. Hrvatskog vijeća obrane) vrate u Bosanski Brod, Komanda 108. brigade to, i pored obećanja, nije izvršila; rušenje mosta između dva grada (Bosanskog i Slavonskog Broda) od strane načelnika inžinjerije 157. i 108. brigade Hrvatske vojske (Štoković i Tomakić), uz znanje i pomoć Specijalne policije iz Slavonskog Broda, i pored nastojanja Komande Slavonskog bojišta da se po svaku cijenu sačuva most preko Save između dva grada.

U fazi izvlačenja snaga od Doboja i pokušaja organizacije odbrane na prilazima Derventi i Brodu na frontu su se pojavili generali Slobodan Praljak i Pavao Miljavac, te mnogi drugi, šireći defetizam, čime su uzrokovali odlazak Hrvatske vojske s fronta. U tome je bio umiješan i general Čermak, te političko rukovodstvo Slavonskog Broda, s gradonačelnikom Meterom (Isto, str. 340).

Na osnovu navedenih i drugih činjenica generali Martin Špegelj i Petar Stipetić su zaključili da je izvlačenje jedinica iz Bosanskog Broda "**čin otvorene diverzije i izdaje**" i da su "**glavni razlog sloma nedefinirani i nejasni stavovi službene politike oko angažiranja postrojbi HV u bosanskoj Posavini**". Takav zaključak, potkrijepljen podacima, saopštili su nezavisno jedan od drugog u pisanom i usmenom obliku predsjedniku Tuđmanu i ministru odbrane Šušku, te dio dokumentacije predali i Uredu za zaštitu ustavnog poretka. Tuđman je formalno formirao Komisiju da navodno istraži razloge pada Posavine, "**ali je to bio potez kojim se pokušavala umiriti javnost**" (Isto, str. 340-341).

Tako su "**branitelji Posavine**", po Martinu Špegelju ne znajući da je sve dogovoreno, ginuli "**u unaprijed izgubljenoj bici, a da sve bude još luđe, lako je moguće da za dogovor ne znaju ni četnici, koji, također, trpe velike gubitke**" (Isto, str. 338).

[214] Isto, str. 415-418. U razjašnjavanju pojave panike Martin Špegelj je, u svojstvu glavnog inspektora Ministarstva obrane Hrvatske, gdje je 16. i 17. jula 1992. obišao Slavonski i Bosanski Brod, došao do više podataka "**da pojedine političke osobe iz Zagreba dolaze i objašnjavaju kako nije moguće, pa i potrebno držati Bosansku posavinu**" (Isto, str. 414).

Na području Bosne i Hercegovine je 1992. djelovao i **55. laki artiljerijski divizion protivzračne obrane iz Siska**. On je početkom oktobra 1992. bio stacioniran na području Tomislavgrada. Zapovjednik diviziona u Sisku bio je bojnik Josip Sikić, a zapovjednik jedinice u Tomislavgradu Marijan Marić.[215]

U napadu na Novi Travnik (19. oktobra 1992.) učestvovale su i dvije brigade Hrvatske vojske: **114.** (**brigada** (dio) iz Šibenika i **123. brigada** iz Varaždina.[216]

Nakon zauzimanja nekoliko objekata u gradu (u noći 21./22. oktobra), žestoki artiljerijski napad na Prozor 23. oktobra 1992.[217]

Očigledno da je, tvrdi general Špegelj, neko zapovjedao "**napuštanje Derventa i drugih položaja u Bosanskoj posavini**" (Isto, str. 415).

Prof. dr Zdravko Tomac tvrdi kako je vojno rukovodstvo iz Zagreba insistiralo, "**prijeteći dezerterstvom i uhićenjima**", da se Hrvatska vojska povuče iz Bosanske posavine. Na taj način je, po njemu, "**povučeno 2.600 ljudi i neprijatelju bez borbe prepušteno ono što je teškom mukom osvojeno**" (Z. Tomac, nav. dj., str. 69-73).

Naredba o povlačenju Hrvatske vojske iz Bosanskog Broda, tvrdi Tomac, **izvedena je tajno**. S tim u vezi, on navodi da "**pad Bosanskog Broda, odnosno gubitak većeg dijela Bosanske posavine nije rezultat vojnog poraza nego posljedica zapovijedi o povlačenju i nedovoljne podrške, koja je ponekad bila i opstrukcija onima koji su se tamo borili**" (Isto).

[215] AIIZ, 2-1888, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, Vojna pošta Br. 3033, Ur. br. 1812/92, Sisak, 3. oktobar 1992, ZAPOVIJED; AIIZ, inv. br. 2-2145, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer, Zapovjedništvo OZ Zagreb, 55. LTRD PZO, Broj: 3091/92, Sisak, 4. novembar 1992, ZAPOVIJED.

[216] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993,** Sarajevo 2001, str. 98.

[217] AIIZ, inv. br. 2-252. Republika Bosna i Hercegovina. Opština Prozor, Forum "Prognanih" muslimanskih organizacija, Broj: 02-11/92, Jablanica, 14. novembar 1992, Informacija o situaciji u opštini Prozor i položaj muslimanskog naroda u vezi sa događajima od 23. i 24. 10. 1992. godine; AIIZ, inv. br. 2-926, Informacija o situaciji u opštini Prozor prije i poslije brutalne agresije HVO i HV od 23./24. 10. 1992. godine i položaj muslimanskog naroda; AIIZ, inv. br. 2-253, Republika Bosna i Hercegovina, Ratno predsjedništvo, Opštinska komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima, Skupština opštine Prozor, Broj: 1-01-127/93, 20. avgust 1993, Informacija o prikupljenim činjenicama ratnih zločina, načinjenih prozorskim Muslimanima od strane pripadnika HV-HVO (ustaša) na području opštine Prozor; **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993**, str. 95-96.

Napadom na Prozor komandovao je pukovnik Šiljeg. Tada su grad i okolina nemilosrdno bombardovani svom raspoloživom hrvatskom teškom artiljerijom i tenkovima T-53.

Hrvatska vojska je, zajedno sa snagama Hrvatskog vijeća obrane,[218]

Pukovnik Šiljeg (aktivni oficir JNA) je 25. septembra 1992. HVO-u Bugojna, Gornjeg Vakufa i Prozora izdao naredbu ("STROGO POV. VOJNA TAJNA"), koja je stupila "**na snagu ODMAH**", o "**formiranju postrojbi za napadna djelovanja**":

"**1. Na nivou opć/inskih/ stožera HVO Bugojno, G. Vakuf, Prozor formirati postrojbe za napadna djelovanja na nivou opć. stožera HVO - brigada, te za interveniranje na ugroženim pravcima jačine 150-200 vojnika.**

2. Navedene postrojbe formirati od iskusnih boraca, opremiti ih potrebnim brojem sredstava veze, naoružanjem za PP i POB, stredstvima podrške (MB 60 i MB 82 mm), PAM-ovima i puškama sa nitroglicerinskim punjenjem, vozila za prijevoz i najmanje tri b/k /borbena kompleta - prim. S. Č./ **streljiva za svako naoružanje.**

3. Po primitku ove zapovijedi odmah pristupiti formiranju postrojbi, te ljudstvo uvježbavati za napadna djelovanja (uvježbavanja po postrojbama do voda) i biti u spremnosti za izvršenje zadaća za idućih 7 do 10 dana.

4. Osigurati da ljudstvo bude samo prikupljeno na jednom mjestu i uvijek spremno za bojna djelovanja po zapovijedi.

5. U svezi sa ovom zapovijedi i dinamikom njenog realiziranja svakodnevno izvješćivati u redovitim dnevnim operativnim izvješćima" (AIIZ, inv. br. 2-1750, HVO, Zapovjedništvo OZ S/H, Broj: 27/92, 25. septembar 1992. – Stožerima HVO: Bugojno, G. Vakuf, Prozor).

Pukovnik Šiljeg je navedenu naredbu izdao "**na temelju naredbe GS HVO, djel. broj 01-2173/92, od 21. 09. 92. g. a u cilju osiguranja posebnih postrojbi za napadna djelovanja na nivou opć. stožera HVO – brigada, te za interveniranje na ugroženim pravcima**" (Isto).

On je, od 31. avgusta 1992, kada su formirane operativne zone HVO *Hrvatske zajednice Herceg–Bosna*, rukovodio zapovjedništvom Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina, sa sjedištem u Tomislavgradu. U tom zapovjedništvu nalazila su se područja opština: Posušje, Livno, Duvno – Tomislavgrad, Kupres, Prozor, Gornji Vakuf, Bugojno, Jablanica i Konjic (AIIZ, inv. br. 2-2113, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, Str. pov. br. : 01-2054/92, Formiranje operativnih zona, ZAPOVIJED).

[218] Isto. U Operativnoj zoni odgovornosti Sjeverozapadna Hercegovina, sa sjedištem u Tomislavgradu, pod neposrednom komandom pukovnika Šiljega djelovalo je šest brigada Hrvatskog vijeća obrane:

1. *Herceg – Stjepan* – na području Konjica i Jablanice;
2. *Eugen Kvaternik* – na području Bugojna;
3. *Ante Starčević* – na području Gornjeg Vakufa;
4. *Kralj Tomislav* – na području Tomislavgrada;
5. *Petar Krešimir IV* – na području Livna i

izvela sa (dijelom) **114.** (**šibenske**) i **113.** (**splitskom**) **brigadom**, uz podršku specijalnih jedinica *Divovi* i *Tigrovi*, koje su bile pod komandom Glavnog stožera Hrvatske vojske.[219] Tada su jedinice

---

6. *Rama* – na području Prozora

7. **5. brigada** *Posušje* – na području Posušja (AIIZ, inv. br. 2-1751, Zapovjedništvo OZ S/ZH, Broj: 59/92, 6. oktobar 1992. – Brigadama i Općinskim stožerima HVO OZ Sjeverozapadne Hercegovine; Isto, inv. br. 2 – 2947, Glavni stožer HVO HZ H – B, Str. pov. br. 01-2762/92, Mostar, 15. decembar 1992. – Predsjedniku Odjela obrane Hrvatske zajednice Herceg-Bosna, Izvješće za period 14.04.1992. do 15.12.1992; *Slobodna Bosna*, 6. februar 1999.

Neposredno uoči napada na Prozor, jedinice HVO-a u Jablanici dignute su 22. oktobra 1992. "**u punu bojevu gotovost, izvršile su podjelu naoružanja i opreme**" i "**dodatno su pojačani i naoružani sa lakim i teškim naoružanjem**". Put za Prozor je, također, bio blokiran (AIIZ, inv. br. 2-1758, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Jablanica, Broj: 252/92, Jablanica, 22 oktobar 1992, IZVJEŠĆE).

Istoga dana brigadir Milivoj Petković, zapovjednik Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane, izdao je naredbu (šifrom – hitno) potčinjenim jedinicama ("**Zapovijed za daljna djelovanja**"), u kojoj je naredio pojačanje blokade "**svih puteva koji vode ka Novom Travniku**" i "**sve transporte opreme i ljudstva TO ka N. Travniku upotrebom sile razbiti ili zarobiti**". Blaškiću je, između ostalog, naređeno da, gdje god ima mogućnosti situaciju riješi silom (AIIZ, inv. br. 2-1759, Republika Bosna i Hercegovina Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, GS HVO, Str. pov. 22-10/92, Mostar, 22. oktobar 1992, ZAPOVIJED ZA DALJNA DJELOVANJA; Isto, inv. br. 2-1760, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Gornji Vakuf, Broj: 774/92, 23. oktobar 1992. – Zapovjedništvu OZ Srednja Bosna, Vitez i Busovača, n/r pukovnik Tihomir Blaškić, n/r Dario Kordić).

Svi transporti opreme, materijalno-tehničkih sredstava i ljudstvo Teritorijalne obrane "**koji se upućuju prema Novom Travniku su blokirani**" 23. oktobra 1992. Stanje na teritoriji općine Gornji Vakuf je toga dana "**napeto ali pod kontrolom**" (AIIZ, inv. br. 2-1760, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Gornji Vakuf, Broj: 774/92, 23. oktobar 1992. – Zapovjedništvu OZ Srednja Bosna, Vitez i Busovača, n/r pukovnik Tihomir Blaškić, n/r Dario Kordić).

[219] AIIZ, inv. br. 2-252. Republika Bosna i Hercegovina. Opština Prozor, Forum prognanih muslimanskih organizacija, Broj: 02-11/92, Jablanica, 14. novembar 1992, Informacija o situaciji u opštini Prozor i položaj muslimanskog naroda u vezi sa događajima od 23. i 24. 10. 1992. godine; AIIZ, inv. br. 2-926, Informacija o situaciji u opštini Prozor prije i poslije brutalne agresije HVO i HV od 23./24. 10. 1992. godine i položaj muslimanskog naroda; AIIZ, inv. br. 2-253, Republika Bosna i Hercegovina, Ratno predsjedništvo, Opštinska komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima, Skupština opštine Prozor, Broj: 1-01-127/93, 20. avgust 1993, Informacija o prikupljenim

Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane zauzele grad i izvršile brojne zločine nad Bošnjacima.[220]

U osvajačkom napadu na Gornji Vakuf oktobra 1992. učestvovao je i bataljon Hrvatske vojske *Frankopan*.[221]

Angažovanje Hrvatske vojske protiv Republike Bosne i Hercegovine 1992. bilo je poznato i Ujedinjenim nacijama. U Rezoluciji 752 od 15. maja 1992. Vijeće sigurnosti je zahtijevalo "**da se svi oblici miješanja koji dolaze izvan Bosne i Hercegovine**", uključujući i **elemente Hrvatske vojske**, "**odmah obustave i da susjedi Bosne i Hercegovine poduzmu hitnu akciju radi okončanja ovakvog miješanja i da poštuju teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine**".[222] U Rezoluciji 47/121 od 18. decembra 1992. Generalna skupština je zahtijevala da se, u skladu sa navedenom rezolucijom Vijeća sigurnosti, "**svi dijelovi Hrvatske vojske...**" u Republici Bosni i Hercegovini "**moraju povući odmah...**".[223] Međutim, do tog povlačenja nije došlo.

činjenicama ratnih zločina, načinjenih prozorskim Muslimanima od strane pripadnika HV-HVO (ustaša) na području opštine Prozor; **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993,** str. 94-95; M. Hero, **PROZOR 1992.-1995**, *Hronika zločina*, Sarajevo 2003, str. 33, 39 i 175; *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; *Slobodna Bosna*, 6. februar 1999, SLUČAJ ŠILJEG; S. Omeragić, nav. dj., str. 52 i 155. U Bosnu i Hercegovinu je sa *Tigrovima*, antiterorističkom jedinicom Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske, stiglo i 11 tenkova.

[220] Isto; AIIZ, inv. br. 2091-2095. Tom je prilikom u organizovanom napadu ubijeno preko 100, uglavnom civila, zatim spaljeni i opljačkani brojni domovi, te protjerano i u konclogore zatvoreno skoro cjelokupno bošnjačko stanovništvo. Tada su, po kazivanju pukovnika Boba Stjuarta, "**hrvatske patrole zarobljavale i ubijale sve što su zatekle na putu**" (Isto).

[221] Isto; **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993**, str. 95-96; S. Omeragić, nav. dj., str. 155.

Prisustvo Hrvatske vojske kod Gornjeg Vakufa potvrdio je i komandant Operativne zone za Sjeverozapadnu Hercegovinu Željko Šiljeg, koji je na pregovorima, nakon neuspjelog napada na grad, otvoreno rekao da su u napadu na Gornji Vakuf angažovane iste jedinice Hrvatske vojske koje su napadale i Prozor (*Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993,** str. 95-96.

[222] ∴ **REZOLUCIJE...**, str. 31-32.

[223] S. Čekić - M. Kreso – B. Macić, **GENOCID U SREBRENICI, "SIGURNOJ ZONI" UJEDINJENIH NACIJA, JULA 1995**, Sarajevo 200, str. 459-464.

b) **Otvorena agresija** (**januar 1993. – mart 1994.**)

Republika Hrvatska je u toku 1993. i 1994. izvodila više ofanziva protiv Bosne i Hercegovine. Prva je počela januara 1993, kada su jedinice Hrvatske vojske pokušale prodor u izvorni sliv Vrbasa, radi spajanja sa jedinicama Operativen zone srednja Bosna. Tada su dva bataljona **114. brigade** Hrvatske vojske, *Škorpije* iz Trogira i *Alkari* iz Sinja, ponovo napadali na Gornji Vakuf. U napadu na taj grad, bila je uključena i **113. brigada** Hrvatske vojske, zatim bataljon *Frankopan* i specijalne jedinice *Divovi* i *Tigrovi*, te *Vukovi* iz Splita.[224]

Brojne jedinice Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane trpile su poraze kod Gornjeg Vakufa. Pukovnik Željko Šiljeg je u januaru i februaru 1993. komandovao (snagama Hrvatskog vijeća obrane) napadom na Gornji Vakuf i sadejstvovao snagama HVO-a u centralnoj Bosni.[225]

"**Na terenu u Hercegovini**" se 12. marta 1993. nalazila jedinica za posebne namjene *Ludvig Pavlović*.[226] Krajem marta 1993. u Vitez

---

[224] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993**, str. 95-96; S. Omeragić, nav. dj., str. 155.

Načelnik Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane, brigadir Milivoj Petković, izdao je 26. januara 1993. pukovnicima Dariu Kordiću i Tihomiru Blaškiću zapovijed ("VOJNA TAJNA. S. POVJERLJIVO") o punoj borbenoj gotovosti jedinica, odnosno o pripremi jedinica za napade protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine. Zanimljivo je naglasiti kako je u toj naredbi pod broj 1 navedeno da "**crtu obrane prema četnicima oslabiti na najmanju mjeru**" (AIIZ, inv. br. 2-2272, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO HZ H-B, Mostar, 26. januar 1993. - OZ S/B /Operativnoj zoni Srednja Bosna – prim. S. Č./ IZM Vitez, n/r puk. Dario Kordić, n/r puk. Tihomir Blaškić).

[225] ∴ **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993**, str. 96; S. Omeragić, nav. dj, str. 155; Slobodna Bosna, 6. februar 1999.

[226] AIIZ, inv. br. 2-2966, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Odjel obrane, Glavni stožer HVO, Broj: 09-451/93, Mostar, 12. mart 1993. - Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska uprava Zagreb. Pukovnik Ivica Primorac, pomoćnik načelnika Glavnog stožera HVO-a za profesionalnu vojsku, obratio se 12. marta 1993. Ministarstvu unutarnjih poslova Republike Hrvatske (Policijskoj upravi Zagreb), s molbom da odobri "**izdavanje domovnica pripadnicima Hrvatske vojske, postrojbe za posebne namjene *Ludvig***

je stigla slična jedinica - *Sveti duh*, iz Virovitice.[227] Početkom aprila 1993. u Stolac i širu okolinu su upale **jedinice Hrvatske vojske iz Splita i Imotskog**.[228] U napadu na više sela Opštine Prozor (Toščanica, Parcani, Paroš i druga), sredinom i krajem aprila 1993, učestvovala je, pored Hrvatskog vijeća obrane, i Hrvatska vojska.[229] I u napadu na Soviće i Doljane je, sredinom aprila 1993. učestvovala i **Hrvatska vojska**.[230]

U borbama oko Jablanice u aprilu i maju 1993. učestvovale su **113.** i **114. brigada** Hrvatske vojske, pojačane specijalnim jedinicama

---

Pavlović*. P. P. N.** /postrojba za posebne namjene – prim. S.Č./ ***Ludvig Pavlović **nalazi se trenutno na terenu u Hercegovini, a domovnice su im hitno potrebne glede regulisanja statusa u Hrvatskoj vojsci**" (Isto).

[227] S. Omeragić, nav. dj., str. 156.

[228] AIIZ, inv. br. 2699. Od tada je na području Stoca "**stalno prisutna demonstracija sile, pucanje po zgradama iz pješadijskog naoružanja...**". Od dolaska jedinica Hrvatske vojske na tom se području "**stalno puštaju ustaške pjesme putem razglasa, među kojima se najviše ističe Marijan (sin Nike) Prce, nastanjen u selu Jasoč, opština Stolac. Često je bila pojava da bi pomenuti Prce u pijanom stanju po gradu vrijeđao Muslimane, pucao iz automatskog oružja, te privodio Muslimane u Komandu HVO-a...**" (Isto).

[229] AIIZ, inv. br. 2091-2095; M. Hero, nav. dj., str. 86, 134 i 141-142. Napad na selo Toščanicu Hrvatska vojska i HVO izveli su iz tri pravca: Grevići, Lizoperci i Hudutsko, dejstvujući iz svog raspoloživog pješadijskog naoružanja (protivaavionski mitraljez, puškomitraljez M-84, puškomitraljez M-53, automatske puške, snajperi), uz artiljerijsku podršku (minobacači 60 i 82 mm). Agresorski vojnici su nosili obilježja HV i oznake slova "U" i uniformu sa tri različite boje (šarena, siva i crna). Tom je prilikom ubijeno nekoliko civila (većina je izbjegla), te opljačkane i popaljene mnoge kuće. U Parcanima su civili korišteni kao "**živi štit**". U Parošu je, također, ubijeno nekoliko civila (Isto).

[230] AIIZ, inv. br. 2700 i 2703; Isto, inv. br. 2-2293, Republika Bosna i Hercegovina, A R BiH – 4. korpus, Organ bezbjednosti, Ministarstvo unutrašnjih poslova, RO SDB Jablanica, Jablanica, 7. maj 1993. – N SVK OS R BiH i drugima; **ICTY**, Predmet : Br. IT-98-34-I, paragraf 9. Napadajući na Armiju Republike Bosne i Hercegovine vojnici Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane su rušili sve pred sobom. Nosili su crne uniforme, sa crnom trakom preko čela, sa slovom "U", i na jednom ramenu crnu traku, na kojoj se nalazilo duplo veće slovo "U", a u polju tog slova mrtvačka glava. Jedni su na rukama imali oznaku HV i HOS, a treći HVO. Jednog pripadnika Hrvatske vojske je prepoznala Anica Kladušak, iz Sovića – ime mu je bilo Branko, iz Zagreba (ona tvrdi da je stanovao na Črnomercu) – AIIZ, inv. br. 2700 i 2703.

Tigrovi i *Divovi*. U prvoj polovini maja 1993. u velikoj ofanzivi u širem rejonu Mostara, te prema Jablanici i Konjicu, učestvovale su i **Splitska** i **Neretvanska brigada**, kao i neke specijalne jedinice Hrvatske vojske iz Dubrovnika. U kontra-udaru Hrvatskog vijeća obrane na lokalitetu Pijesci - Bivolje Brdo - Blagaj protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine učestvovalo je oko 2.400 vojnika, od čega oko 2.000 pripadnika **Hrvatske vojske** (oko 750 pripadnika **Slavonske brigade**, 250 pripadnika **1. brigade** *Tigrovi* i oko 1.000 vojnika iz **Metkovića**). Krajem juna 1993. u Bosnu su upali i dijelovi **163. brigade** Hrvatske vojske.[231]

U agresiji Republike Hrvatske na Republiku Bosnu i Hercegovinu u prvoj polovini 1993. učestvovale su, prema podacima Vlade Republike Bosne i Hercegovine, i sljedeće jedinice Hrvatske vojske :

- **113. (Splitska) brigada**;
- **114. (Šibenska) brigada**;
- **123. (Varaždinska) brigada**;

---

[231] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; AIIZ, inv. br. 2-2153, Republika Bosna i Hercegovina, Armija Republike Bosne i Hercegovine, 4. korpus, Sektor bezbjednosti, službena zabilješka, 2. i 3. avgust 1993; S. Omeragić, nav. dj., str. 155; ICTY, Predmet : Br. IT-98-34-T, paragraf 10. Učešće *Tigrova* u napadu na područje oko Jablanice dokazano je i nalaženjem leša jednog vojnika, čija je legitimacija nosila oznaku jedinice. Vojnik se zvao Tomislav Bajić, čija je iskazanica nosila pečat "Ministarstvo obrane Republike Hrvatske – Glavni stožer specijalnih snaga" (*Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23).

Cilj te ofanzive, po Haškoj optužnici protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića – "**kampanje, takozvanog 'etničkog čišćenja', od strane snaga HV-a i HVO-a, bio je postizanje kontrole nad opštinama Mostar, Jablanica i drugim opštinama u Bosni i Hercegovini, te prisiljavanje bosansko-muslimanskog stanovništva da napusti ta područja, odnosno znatno smanjivanje i pokoravanje tog dijela stanovništva. Sredstva koja su bila korištena u tu svrhu uključuju ubijanje, premlaćivanje, mučenje, deložacije, razaranje kulturnog i vjerskog naslijeđa, pljačke, uskraćivanje osnovnih građanskih i ljudskih prava, te masovne progone, zatvaranja i hapšenja, a sve to je izvršeno na osnovu sistematskog obrasca diskriminacije na etničkoj osnovi. Kao rezultat te kampanje, deseci hiljada bosanskih Muslimana napustili su Mostar, Jablanicu i druge opštine u Bosni i Hercegovini. Tradicionalna etnička raznolikost tih opština je skoro potpuno eliminirana, te su na tim područjima nametnute etnički čiste institucije i društvo**" (**ICTY**, Predmet: Br. IT-98-34-I, paragraf 11).

- **elementi jedne brigade iz Metkovića** (na području Bune, Dubrava i Stoca);

- **jedna tenkovska jedinica** (na širem području Čvrsnice).[232]

Hrvatska vojska je, u proljeće 1993, "**prenoseći djelovanje u Bosni i Hercegovini s juga, dolinom Neretve, nekoliko mjeseci vodila žestoke borbe s Armijom Bosne i Hercegovine, i to neuspješne...**". Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane su u toj ofanzivi protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine bili u veoma teškom položaju. Tada uopšte Hrvatsko vijeće obrane "**doživljava krizu u operacijama protiv Armije Bosne i Hercegovine na gotovo svim prostorima gdje su bili u kontaktu**". Zbog toga je "**postojala opasnost da se ta kriza završi neurednim povlačenjem na jug dolinom Neretve i u zapadnu Hercegovinu i da se izgube enklave u središnjoj Bosni. I tada u Zagrebu oko predsjednika Tuđmana nastaje panika i rješenje se traži u pregovorima i dogovorima...**".[233]

Učešće jedinica Hrvatske vojske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu iscrpno je dokazao Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. u Hagu (u daljem tekstu: Haški tribinal) u procesu protiv Tihomira Blaškića. Tako je, pored ostalog, "**jedan svjedok rekao da je od jednog visokog funkcionera hrvatske Vlade čuo da su vojnici HV-a 1993. godine slani u BiH da bi se borili protiv muslimanskih snaga. Jedan drugi**

---

[232] AIIZ, inv. br. 2-2123, SAOPŠTENJE VLADE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE, 13. maj 1993. Vlada Republike Bosne i Hercegovine je, zbog oružane agresije na njenu teritoriju, 13. maja 1993. uložila protest protiv Republike Hrvatske, zahtijevajući da bezuslovno obustavi napade i povuče svoje jedinice s teritorije Bosne i Hercegovine. Između ostalog, naglašeno je da će Vlada biti "**prisiljena da se obrati međunarodnoj zajednici i zatraži zaštitu od agresije**" (**ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 87).

[233] ∴ **RAT...**, str. 129, 134-135. Franjo Tuđman je tvrdio da se u proljeće 1993. Hrvatska vojska sukobila sa Armijom Republike Bosne i Hercegovine navodno radi toga jer je Armija Republike Bosne i Hercegovine tada željela izbiti na more i zauzeti Ploče i južni dio Hrvatske do Neuma. Govoreći o tome, general Martin Špegelj navodi kako "**običan kaplar zna da je tada Armija Bosne i Hercegovine bila u užasnoj vojnoj situaciji i da joj ni na kraj pameti nije padala ni mogućnost da poduzme nešto tako. Ustvari, Tuđman je htio tom izmišljotinom opravdati sudjelovanje Hrvatske vojske i HVO-a u borbi protiv Armije Bosne i Hercegovine kao države**" (**RAT…**, str. 235).

svjedok je govorio o vojnicima HV-a koji su smijenjeni sa dužnosti, jer nisu htjeli ići u Bosnu i o drugim vojnicima koji su morali zamijeniti oznake HV-a sa oznakama HVO-a za vrijeme dok su bili u Bosni. Admiral Domazet, svjedok odbrane, potvrdio je da se u aprilu 1993. u Bosni nalazilo osoblje Hrvatske vojske, kojem je i on pripadao dok je bio 'načelnik uprave', Obavještajne službe HV-a. ... Prisustvo HV-a u BiH potvrdio je jedan svjedok, koji je govorio o karakteru intervencije HV-a, te još jedan, koji je smatrao da prisustvo pripadnika Hrvatske vojske u Bosni između 1992. i 1994. nije bilo u okviru zakona, budući da Sabor (parlament Republike Hrvatske) nije nikada donio takvu odluku. I drugi dokazni predmeti pokazuju generalno prisustvo HV-a u Bosni".[234]

Haški tribunal je locirao i konkretno utvrdio mjesta na kojima je primijećeno prisustvo Hrvatske vojske. Tako je Hrvatska vojska bila prisutna na području Livna i Tomislavgrada; general Praljak je u oktobru 1992, dok je bio na položaju zamjenika ministra obrane Republike Hrvatske, "viđen u Mostaru"; jedinice Hrvatske vojske su bile prisutne na području Čapljine, pa i u okolini Mostara, te na području Prozora i Gornjeg Vakufa; Hrvatsko vijeće obrane u Mostaru je u julu 1993. dobilo pomoć "**velikog broja**" vojnika Hrvatske vojske. "**Značajno prisustvo**" Hrvatske vojske u Bosni bilo je u Prozoru, Gornjem Vakufu, Jablanici i drugim mjestima. Jedan helikopter iz Hrvatske je tokom ljeta 1993. često slijetao u kamenolom na području Lašvanske doline (Opština Vitez), koji se nalazio oko 2 km južno od baze Britanskog bataljona UNPROFOR-a, da bi održavao direktnu komunikaciju iz Hrvatske, naročito sa Hrvatskim vijećem obrane u srednjoj Bosni.[235]

Angažovanje Hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini sredinom 1993. potvrdio je 2. avgusta 1993. i Sedrik Tornberi (Cedric Thornbery), šef UNPROFOR-a za civilna pitanja. On je tada, nakon povratka iz centralne Bosne, na konferenciji za štampu ustvrdio da je u Bosni prisutna Hrvatska vojska.[236]

---

[234] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragrafi 77, 83 i 85.

[235] Isto, paragrafi 86, 93 i 94; M. Hero, nav. dj., str. 77 i 80-82. Navodeći da i određeni dokumenti govore o "**značajnom prisustvu**" Hrvatske vojske u Bosni, ICTY je utvrdio da ti dokumenti pružaju i "**precizne podatke o korištenim jedinicama, odnosno opremi i naoružanju kojim su te jedinice raspolagale**" (Isto).

[236] S. Omeragić, nav. dj., str. 158.

U julu 1993. prilikom napada na Bugojno opkoljene jedinice Hrvatskog vijeća obrane u gradu pokušala je deblokirati specijalna jedinica "**Pume**" iz Varaždina. U obnovljenoj ofanzivi na Gornji Vakuf jula 1993. učestvovale su sljedeće jedinice (glavnina ili dijelovi) Hrvatske vojske :

- **3. brigada** ZNG (iz Osijeka);
- **5. gardijska brigada** (iz Zagreba);
- **109. brigada** (iz Vukovara);
- **113. brigada** (iz Splita);
- **114. brigada** (iz Šibenika);
- **123. brigada** (dijelovi), iz Varaždina;
- **brigada** (dijelovi), iz Vinkovaca;
- **bataljon *Matija Vlačić*, jedinica specijalne namjene**.[237]

Krajem jula i početkom avgusta 1993. u Hercegovinu su stigle nove snage Hrvatske vojske: oko 750 pripadnika **1. gardijske brigade** *Tigrovi* u Čitluk, kao i određeni broj u Čapljinu.[238]

---

[237] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; AIIZ, inv. br. 2-2294, **Učešće HV/Hrvatske vojske/ na bh/bosanskohercegovačkom/ ratištu i drugi vidovi podrške iz RH/Republike Hrvatske/**; Isto, inv. br. 2-2997, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Brigada *Dr. Ante Starčević* Uskoplje, Broj: 1-5/1-351/93, 5. novembar 1993. – Zborno područje Tomislavgrad, IZNAVREDNO IZVJEŠĆE; M. Špegelj, nav. dj., str. 336; Stenogram sastanka između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima, 22. oktobra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 23.

[238] AIIZ, inv. br. 2-2999, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, GS HVO, Dj. br. 02-2/1-01, 1573/93, Mostar, 24. juli 1993. - Predsjedniku RH dr Franji Tuđmanu, Ministru obrane RH Gojku Šušku, Načelniku GS HV generalu Zbora Janku Bobetku; Isto, inv. br. 2-2153, Republika Bosna i Hercegovina, Armija Republike Bosne i Hercegovine, 4. korpus, Sektor bezbjednosti, Službena zabilješka, 2. i 3. avgust 1993.

Navedene snage su najvjerovatnije stigle na zahtjev general-bojnika Slobodana Praljka, zapovjednika Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane. Taj se general 24. jula 1993. obratio predsjedniku Republike Hrvatske dr Franji Tuđmanu, ministru obrane Republike Hrvatske Gojku Šušku i načelniku Glavnog stožera Hrvatske generalu Zbora Janku Bobetku ("OBRANA VOJNA TAJNA STROGO POV."), sa zahtjevom za pomoć u oružanoj sili ("**Pripomoć postrojbama HVO**"). S tim u vezi, general Slobodan Praljak je tražio sljedeće:

Avgusta 1993. jaka pješadijsko - artiljerijska jedinica Hrvatske vojske iz Vinkovaca stacionirana je u selu Trnovača kod Gornjeg Vakufa, odakle je stalno napadala grad i okolinu.[239]

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1993. su, pored ostalih, učestvovale i sljedeće jedinice (cjeline ili dijelovi) Hrvatske vojske :

- **1. brigade**;
- **2. brigada** (iz Siska);
- **3. brigada** (dijelovi), iz Osijeka;
- **4. brigada**;
- **5. brigada**;
- **7. brigada** (dijelovi) iz Varaždina;
- **60. samostalna bojna *Ludvig Pavlović***.[240]

"**1. Da zonu odgovornosti HVO, desno Popovo Polje – lijevo Drenovac (zona odgovornosti TG-2), koju HVO brani sa 750 vojnika u jednoj smjeni preuzmu postrojbe HV.**

To je izuzetno značajan obrambeni sektor, jer je preko njega Srbima najkraći pravac ka Čapljini (Metković) i Neumu. Bolje opremljena postrojba HV je i garancija sprečavanja eventualnog muslimanskog prodora ka Neumu (nije isključeno da agresor budu zajedničke srpsko-muslimanske snage).

Ovom zamjenom postrojbi HVO dobiva slobodne snage potrebite za angažiranje na drugim bojišnicima.

2. Za djelovanje na pravcu G. Vakuf – Bugojno kao pripomoć snagama Bugojno H I T N O nam je potrebita jedna bojna dobro opremljena s dijelom svoje potpore (tenkovi, topništvo).

3. Za presjecanje muslimanskih snaga Jablanice i Mostara u rajonu Salakovac–Ravni–Podgorani potrebita nam je također, jedna profesionalna bojna. S snagama HVO i dijelom traženih postrojbi napali bi Jablanicu.

4. Molimo, ako je moguće, da to budu snage iz 4. i 5. gardijske br. HV" (AIIZ, inv. br. 2-2999, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, GS HVO, Dj. br. 02-2/1-01-1537/93, Mostar, 24. juli 1993. – Predsjedniku RH dr Franji Tuđmanu, Ministarstvo obrane RH Gojku Šušku, Načelniku GSHV generalu zbora Janku Bobetku).

[239] S. Omeragić, nav. dj., str. 155.

[240] M. Špegelj, nav. dj. str. 336; AIIZ, inv. br. 2-2233, 60. samostalna bojna HV /Hrvatske vojske/ *Ludvig Pavlović*, V. P. 3280 Vrgorac, Dj. broj: 430/41-0981/93, Vrgorac 11. septembar 1993. godine, POTVRDA; Isto, inv. br. 2-2233A, Hrvatska

U toj su godini u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu učestvovale "**tisuće i tisuće vojnika HV**", među kojima "**stotine časnika HV**" i "**desetak generala**", pri čemu su "**zapovjednici HVO-a prevođeni u HV i obratno**".[241]

---

zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Postrojba za posebne namjene *Ludvig Pavlović*, Dj. broj: 430/41-0981/93, Čapljina, 11. septembar 1993. godine, POTVRDA; Stenogram sastanka između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima, 22. oktobra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 23.

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu učestvovala je i 60. samostalna bojna Hrvatske vojske, *Ludvig Pavlović*, jedinica za posebne namjene, sa sjedištem u Vrgorcu, /odnosno Čapljini/. Zapovjednik te jedinice je /septembra/ 1993. bio pukovnik Dragan Ćurčić (AIIZ, inv. br. 2-2233-2233A).

Pukovnik Dragan Ćurčić se u raspoloživim dokumentima u isto vrijeme pojavljuje kao zapovjednik **60. samostalne bojne Hrvatske vojske *Ludvig Pavlović***, sa sjedištem u Vrgorcu, i kao zapovjednik *Postrojbe za posebne namjene Ludvig Pavlović*, sa sjedištem u Čapljini. On je u tom svojstvu 11. septembra 1993. izdao dvije POTVRDE o pripadnosti toj jedinici, kojom je potvrdio da je Dalibor (Bože) Barušić (rođen u Tuzli 5. jula 1973, "**sa prebivalištem u Zagrebu – općina Novi Zagreb**") pripadnik te "**postrojbe, gdje obnaša dužnost vojnika**", sa istim djelovodnim brojem i datumom, ali sa različitim mjestom sjedišta, odnosno izdavanja (Vrgorac i Čapljina) i različitim oblikom, veličinom i sadržajem teksta na pečatu. U jednoj potvrdi na pečatu okruglog oblika stoji tekst: "**VOJNA POŠTA Br. 3280 VRGORAC**", a na drugoj: "**REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA, *HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA*, ODJEL OBRANE, P. P. N.** /postrojba za posebne namjene – prim S. Č./ ***LUDVIG PAVLOVIĆ*, ČAPLJINA**" (Isto).

U Republici Bosni i Hercegovini su, po ocjeni generala Martina Špegelja, protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine "**djelovale i sve paravojske, koje su bile izvan redovnog ustroja i pod izravnim zapovjedništvom ministra Šuška**" (Isto, str. 327). S tim u vezi, on tvrdi, da tokom 1993, posebno u jesen, "**cijele jedinice ili njihovi izabrani dijelovi, tj. vojne skupine pod izravnom kontrolom ministra Šuška koje nisu bile u legalnom vojnom ustroju, prelaze u Bosnu i Hercegovinu, ali zbog apsolutno nekompetentna zapovijedanja nastaje kaos. Prijeti poraz u sukobu sa Armijom Bosne i Hercegovine usprkos otvorenoj saradnji HVO-a i srpske vojske, pa postaje prijeko potrebno postaviti efikasnije zapovijedanje**" (Isto, str. 362).

[241] Isto. Navodeći brigade Hrvatske vojske i broj vojnika ("**tisuće i tisuće vojnika HV**") i oficira ("**stotine časnika HV**"), uključujući i "**desetak generala**", koji su se izmijenili "**na bosansko-hercegovačko ratište**", general Martin Špegelj tvrdi kako "**službeno, HV nikad nije otišla u borbena djelovanja na tlu Bosne i Hercegovine**". S tim u vezi, on piše sljedeće: "**Uvijek ću tvrditi – i to je istina – da hrvatska država nije izvršila agresiju na Bosnu i Hercegovinu**", te nastavlja:

Franjo Tuđman je (sredinom 1993.) ministru odbrane (Gojku Šušku) i načelniku Glavnog stožera Hrvatske vojske (generalu Bobetku) **izdao zadatak** o pomoći i angažovanju Republike Hrvatske protiv Bosne i Hercegovine. To je učinio zbog toga jer se, po njemu, u *Herceg-Bosni* "**rješava pitanje budućih granica hrvatske države**". Istovremeno je ukazao "**da je veoma važno da se obrane, tada, oni položaji koje je HVO tamo držao**". To su, po njemu, bili: Novi Travnik, Vitez, Busovača i Mostar, s tim što je "**trebalo, po mogućnosti, riješiti, što prije, problem Gornjeg Vakufa**".[242]

Franjo Tuđman je svojim najvišim oficirima, uključujući i Josipa Lucića, izdao naredbu da preduzmu sve što je moguće u vezi sa angažovanjem žive sile u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. S tim u vezi, Lucić je "**obavio razgovore na nivou Zagrebačke**

"**Hrvatski sabor, kao jedini nadležan za upotrebu vojske izvan državnih granica, nikad nije donio odluku u tom smislu niti raspravljao bilo što o osvajanju ili pripojenju dijelova Bosne i Hercegovine**" (Isto, str. 336).

Navedena argumentacija na osnovu koje general Martin Špegelj nastoji negirati učešće Republike Hrvatske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu je u kontradiktornosti sa činjenicama koje iznosi on lično, navodeći jedinice, broj vojnika i oficira, uključujući i generale Hrvatske vojske, koji su bili na "**bosansko-hercegovačkom ratištu**". Dalje, govoreći o Bobetkovoj operaciji na Južnom vojištu 1992, on decidno navodi kako je u toj operaciji, između ostalog, osvojen i dobar dio Popovog Polja, pri čemu je i po njemu (generalu Martinu Špegelju), "**bitno da je taj dio naše zemlje oslobođen**" – Isto, str. 330.

Brojna dokumenta, počev od Naredbe Franje Tuđmana o imenovanju generala Janka Bobetka za komandanta Južnog vojišta, nedvosmisleno govore o učešću Republike Hrvatske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. To potvrđuje i general Martin Špegelj, koji, pored ostalog, tvrdi da je političko i vojno rukovodstvo Republike Hrvatske organizovalo i vodilo "**rat protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine**" (Isto, str. 363-364).

Stjepan Mesić, za razliku od generala Špegelja, decidno navodi da se "**u raspravama u hrvatskom parlamentu tvrdilo da suživota naroda u BiH nema i da je najbolje provesti razgraničenje**" (S. Mesić, **PUT U RAT**, u: **RAT**..., str. 36).

[242] AIIZ, inv. br. 2 – 2477, Stenogram sastanka između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima, 22. oktobra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 23. Od tada su, "**pa nadalje**", po Tuđmanu, vođene "**te operacije i imali smo stanoviti uspjeh. Ali, ta zadaća sasvim nije do kraja izvršena...**" Tuđman je na Sastanku naveo kako je čuo, "**kako smo mi pružali pomoć, ali ima i stanovitih pritužbi, sa tog ratišta, da po nekakvim, u pogledu materijala i u pogledu ljudstva, da nije bilo dovoljno pomoći s naše strane...**" (Isto).

operativne zone, na nivou Osječkog zbornog područja, u prostoru Istre i u Stožeru". Sve ljude koje je on poznavao, "**koji su imali neke dodirne veze sa Hercegovinom, porijeklom ili ostalo**". U tom su cilju "**organizovane dobrovoljačke formacije iz pretežno zapovjednih struktura nižih, koje su otišle dolje**", tj. u Bosnu i Hercegovinu.[243]

Josip Lucić je u više navrata pripremao "dobrovoljce", "**po različitim osnovama za taj prostor**". Među njima su, pored ostalih, bili Andabak, Miličević, Kožul i drugi, te 90 pripadnika **1. brigade** koje je Lucić znao. Svi su oni upućeni u Bosnu i Hercegovinu i oktobra 1993. "**još uvijek borave dolje, već su mjesecima dolje...**" Ti su "dobrovoljci", učestvujući u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i drugim oblicima zločina, "**ratovali dugo, dvije godine**". Oni su, uglavnom, bili Hrvati, porijeklom iz Republike Hrvatske.[244]

Kompletna **5. brigada** Hrvatske vojske, pod vođstvom Kapulara, sa svojim sastavom, sa vinkovačkog fronta postepeno je povučena i prebačena u Republiku Bosnu i Hercegovinu. "**To je oko 2.500 ljudi, plus sve topništvo, oklop i kompletno zapovjedništvo, osim dva-tri časnika**".[245]

---

[243] Isto.

[244] Isto. Jednom je analizom utvrđeno da su, od 100 "dobrovoljaca", 22 bili porijeklom iz Hercegovine.

U vezi sa angažovanjem žive sile (ili kako je to državno i vojno rukovodstvo prikrivalo izrazom *dobrovoljci*) iz Republike Hrvatske protiv Republike Bosne i Hercegovine postojali su i određeni problemi. Oficiri koji su pripremali *dobrovoljce* protiv Republike Bosne i Hercegovine nikada nisu imali "**nikakvu pismenu uputu i veoma je teško tim ljudima poslije uzvratiti...**". Josip Lucić je, radeći na tome, imao i izjavu (u pisanoj formi) jednog od tih *dobrovoljaca*, jer je tražio da mu "**napiše pismenu izjavu**", na osnovu koje se može zaključiti da nisu (*dobrovoljci*) "**prihvaćeni u onom smislu kako su očekivali, ne da ih se dobro dočeka, nego da ih se organizovano dočeka, da znaju gdje će biti upotrijebljeni, da znaju šta će raditi. Nakon nekog vremena, u prosjeku nakon mjesec dana, ja mislim** /tj. Josip Lucić – prim. S. Č./ **da se 50 posto ljudi vratilo. Jer, oni su rekli, pazite, to su ljudi koji su ratovali dugo, dvije godine...**".

Ni pripadnici Hrvatske vojske, porijeklom ili su rođeni u Bosni i Hercegovini, nisu krajem 1993. bili "**zainteresirani da idu više dolje, nisu zainteresirani... Izgleda da su novcem razoreni međuljudski odnosi**" (Isto).

[245] Isto. Navedene podatke o toj brigadi iznio je na tom sastanku general Janko Bobetko, načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske. Međutim, ministar Gojko Šušak

Glavni zadatak **5. brigade** je bio da zauzme Gornji Vakuf. U tom je cilju ta jedinica kod Gornjeg Vakufa danonoćno (od kraja jula 1993.) izvodila osvajačke napade. Te su snage i 23. oktobra "**držale položaj**" u samom gradu, s tim što su "**dio snaga izvukli radi odmora**", ali "**još je ostala jedna ojačana bojna, negdje oko 700 ljudi, sa svim topništvom i oklopom u širem prostoru Gornjeg Vakufa**".[246]

"**Na crti obrane Mostar**" 13. oktobra 1993. nalazila su se 83 vojnika Hrvatske vojske.[247]

---

je to negirao. Naime, on je Janku Bobetku replicirao, tvrdeći kako "**nikada Peta brigada nije bila sva u Hercegovini, nikada više od tisuću ljudi iz Pete brigade, Vi govorite 2.500 ljudi; 2.500 ljudi broji brigada. Nikada nije bila angažirana, ona je bila pet mjeseci angažirana na Zemuniku dolje, i ona je prebačena u Hercegovinu, već umorni ljudi. Nikada više, sada** /tj. 22. oktobra 1993. – prim. S. Č./ **ima oko 700, nikada više od tisuću ljudi nije bilo iz Pete brigade tamo, nije moguće bilo**" (Isto).

Na to je general Janko Bobetko ponovo potvrdio da je kompletna **5.** brigada Hrvatske vojske bila u Hercegovini. Ministar Gojko Šušak je zatim reagovao: "**Gospodine generale, dozvolite, ja Vama nisam uskakao u riječ. Vi ste i jutros Kapularu naredili da povuče brigadu**". Na to je Janko Bobetko dva puta ponovio: "**Nije točno, nije točno**" (Isto).

Dalji razgovor između Gojka Šuška i Janka Bobetka je tekao na sljedeći način:

"**ŠUŠAK: 'Generale, ja bih volio da jedanput mi i zapovjednike brigada saslušamo, i njihovu verziju, jer on je kad /je/ mene zvao, pa je išao kod Vas, nazad. Pa ste mu Vi rekli da ćete Vi kod Predsjednika večeras riješiti'.**

BOBETKO: 'Ja bih molio, budući da se sa mnom razgovara, ravnopravno i otvoreno, i da me se ne optužuje'" (Isto, str. 24).

[246] Isto. Zbog toga je, po generalu Janku Bobetku, "**i idućih deset dana**" trebalo "**razmišljati o dovlačenju novih snaga, na liniji dobrovoljnosti, da se oni zamjene, jer ljudi ne mogu toliko izdržati**". O tome je general Janko Bobetko dva dana ranije, tj. 20. oktobra 1993. razgovarao sa oficirom Žarkom Tole u Dubrovniku, koji je tražio da se sa Bobetkom sastane. Janko Bobetko mu je obećao da će "**biti tamo i da dođe, da je jedan presjek situacije koji počinje od toga da su snage zamorene, što je točno, i da za sada on smatra da oni nemaju, mislim Muslimani, nekih friških snaga za neke protuudare, što ne treba potcjenjivati, mora biti pripremljen...**" (Isto).

[247] AIIZ, inv. br. 2-2982, Mostar, 13. oktobar 1993, Broj: 02-4/3-01/01-1657/93, SPISAK HRVATSKIH VOJNIKA NA CRTI OBRANE MOSTARA. To su sljedeći vojnici :

1. Zvonko Krišto ;	2. Pero Čižić;	3. Dubravko Juginović;
4. Zdenko Cikoja;	5. Goran Bakač;	6. Dalibor Posavec;
7. Željko Burek ;	8. Ivica Andrić;	9. Stipe Modrić;
10. Stjepan Filipović;	11. Mirko Blažević;	12. Jozo Bagarić;

"**Na položaju južno od Mostara, na položajima prema Blagaju**" bili su i krajem oktobra 1993. pripadnici **1.** i **2. brigade** Hrvatske vojske.[248] Jednu grupu je vodio pukovnik Horvat.[249]

---

13. Zlatko Mesić; 14. Alen Jelić; 15. Zlatko Matković;
16. Josip Fenrich; 17. Ivan Matanić; 18. Ivan Boras;
19. Željko Pejić; 20. Josip Mamić; 21. Boris Dolić;
22. Predrag Tomas; 23. Marinko Knezović; 24. Ivan Miličević;
25. Branko Cikoja; 26. Nikola Vukšić; 27. Marinko Lijak;
28. Novica Peša; 29. Gojko Ćosić; 30. Željko Ćurković;
31. Marijan Jurić; 32. Stanko Ramljak; 33. Božidar Delač;
34. Mario Čičak; 35. Nenad Marušić; 36. Branko Mikulić;
37. Vinko Topić; 38. Mladen Kraljević; 39. Zlatko Petranović;
40. Slavko Topić; 41. Ivan Topić; 42. Mate Pavković;
43. Vjekoslav Brekalo; 44. Akif Mešković; 45. Damir Ormož;
46. Ivica Radić; 47. Franjo Bura; 48. Senad Avdović;
49. Denis Pupić; 50. Ivica Ferić; 51. Ante Burilović;
52. Marko Pranjić; 53. Rade Mikuš; 54. Miroslav Nadarević;
55. Željko Mendaš; 56. Siniša Špičko; 57. Vedran Ivelja;
58. Nenad Labrović; 59. Velimir Ujdur; 60. Dražen Bašić;
61. Dražen Ivanković; 62. Goran Ješić; 63. Darko Prelčec;
64. Goran Trišović; 65. Marino Šilić; 66. Darko Salamun;
67. Davor Klanac; 68. Božidar Županić; 69. Krešimir Pfeifer;
70. Damir Pukljak; 71. Zdravko Taušan; 72. Zlatan Kulenović;
73. Husein Melić; 74. Milodar Rožić; 75. Ivica Režek;
76. Franjo Djuran; 77. Zoran Šturlić; 78. Davor Azinović;
79. Kruno Stepanić; 80. Momir Melša; 81. Nenad Kampić;
82. Jozo Šutić; 83. Ibrahim Bostandžić (Isto).

Navedeni vojnici iz Republike Hrvatske dobili su "**male potvrde da su pripadnici prve lakojurišne bojne Vojne policije**".

[248] Stenogram sastanka između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima, 22. oktobra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 23.

[249] Isto. Jedan broj tih snaga "**se raspao... to je bilo neorganizovano...**".

U agresiji je učestvovala i **3. brigada** Hrvatske vojske, koja je, kao i **5.**, izvučena sa "**slavonskog osjetljivog prostora**", napadala Mostar.[250]

Bosnu i Hercegovinu je napadala i *Legija časti*. Ta jedinica Hrvatske vojske je u periodu od 18. oktobra do 4. novembra 1993. izvršavala "**borbene zadaće na Uskopljanskoj** /Gornji Vakuf - prim. S. Č./ **bojišnici**".[251]

Franjo Tuđman je i početkom novembra 1993. političkom i vojnom rukovodstvu *Hrvatske Republike Herceg Bosna* izdiktirao zadatak – "**povezivanje Kiseljaka sa Busovačom, a onda da vidimo da li možemo, znači, održati tu liniju**". Insistirao je da se "**treba orijentirati na to, kao i na zauzimanje Uskoplja, jer i zbog povezanosti sa Novim Travnikom i Vitezom, i povezano, znači, sa Bugojnom, treba pod svaku cijenu**".[252]

Na neophodnosti vojne pobjede i "**lomljenje kičme**" Armije Republike Bosne i Hercegovine u centralnoj Bosni, a radi "**zaokruženja teritorije**", odnosno "**životnog prostora**", posebno je insistirao Jadranko Prlić. Naime, formiranje kolaboracionističke Hrvatske zajednice/ Republike Herceg-Bosna i brojni zločini koji su u njeno ime izvršeni, posebno genocid nad Bošnjacima, su, po ocjeni političkog rukovodstva

---

[250] Isto. Snage **3.** i **5. brigade** su, po generalu Bobetku, učinile "**jako puno u stabilizaciji fronta Vakuf i Mostar**" (Isto).

[251] AIIZ, inv. br. 2-2996, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, ZP Tomislavgrad, IZM Prozor, Broj: 01/4706 4. novembar 1993. – Profesionalnoj postrojbi *Ludvig Pavlović* Čapljina. Ta je jedinica, prema izvještaju pukovnika Željka Šiljega (zapovjednika Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina – Zborno područje Tomislavgrad (IZM Prozor), od 4. novembra 1993. "**sve postavljene borbene zadaće izvršavala bezprijekorno. Sa ovom postrojbom nije bilo nikakvih problema, kako za vrijeme izvršenja borbenih zadaća, tako i van borbenih zadaća. Služila je za primjer postrojbama**". Zbog toga mu je, navodi pukovnik Šiljeg, *Legija časti* bila potrebna "**12. 11. 1993. godine, do 12 sati radi izvršenja napadnih djelovanja**" (Isto).

[252] AIIZ, inv. br. 2 – 2475, Stenogram sastanka Franje Tuđmana, sa Jadrankom Prlićem, Matom Bobanom, Slobodanom Praljkom i Milivojem Petkovićem, u vili *Dalmacija* u Splitu, 5. novembra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 20 i 26. Ukazujući na zauzimanje centralne Bosne "**po svaku cijenu**", Franjo Tuđman je tada savjetovao da "**ne treba ići**" tada ("**sada momentalno**"), "**iz političkih i vojnih razloga, na operaciju kod Mostara**" (Isto).

te fašističke tvorevine, posebno Jadranka Prlića, predsjednika "Vlade", pokazali "**da apsolutno nije sporna politička ideja s kojom je hrvatski narod ušao u obranu Bosne i Hercegovine** /čitaj: u uništavanje Bosne i Hercegovine – prim. S. Č./, **da su rijetki oni koji smatraju i misle drugačije**". Iznoseći takvu ocjenu, na sastanku Franje Tuđmana sa političkim i vojnim rukovodstvom *Hrvatske Republike Herceg-Bosna*, u vili *Dalmacija* u Splitu, 5. novembra 1993, Jadranko Prlić je samo smatrao "**da je osnovni problem operacionalizacije te ideje, dakle, na koji način mi ideju operacionaliziramo u praksi i kroz zaštitu prostora i kroz neposrednu vlast i kroz sve one bitne funkcije koje znače autohtonost i suverenitet jednog naroda…**". Ukazujući na postignute "**rezultate**" na planu "**odbrane**" i "**kada je riječ o vojnom ustroju**", on je sa stanovišta njegove struke (ekonomista) insistirao da se vidi da li je "Hrvatska zajednica/Republika Herceg-Bosna" "**rentabilna investicija Hrvatske, imajući u vidu sve što je uloženo kroz oružje i na ostale stvari**". Bio je mišljenja da u tom pogledu treba predložiti "**varijante potpunijeg približavanja**". Među tim varijantama Prlić je 5. novembra 1993. mislio da je "**neophodna vojna pobjeda da se povrati i situacija i raspoloženje**". Ta je varijanta, po njemu, bila jasna i nije je trebalo "**uopće obrazlagati**. **Da li je to Mostar, da li je to Vakuf ili ova akcija koja se gore planira, spajanje Kiseljaka sa Busovačom. Mi se moramo približavati zaokruženju teritorije**", tvrdio je Jadranko Prlić. Pri tome je smatrao da se "**bez lomljenja kičme Armije Bosne i Hercegovine na pravcu srednje Bosne**" "**teško može očekivati bilo kakvo posebno rješenje sa onom dominantnom grupacijom kod Muslimana, na čelu sa Alijom Izetbegovićem**".[253]

---

[253] Isto, str. 25. "Vlada" *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, na čelu sa Jadrankom Prlićem, je u proljeće 1993, slično nacističkom "**životnom prostoru**", u cilju "**zaokruženja teritorije**", po ugledu na idejnog tvorca "**zaokruženja hrvatske države na račun Bosne i Hercegovine, ako treba i 'razmjenom pučanstva'**", Franje Tuđmana, utvrđivala i prijedloge i zaključke, **"čak i o preseljenju određenih brigada sa nekih područja koje bi uključivalo i preseljenje pučanstva sa tih područja i njegovo koncentriranje na određenim pravcima" za koje je smatrala "da mogu postati i ostati hrvatski"** (AIIZ, inv. br. 2 -2475, Stenogram sastanka Franje Tuđmana, sa Jadrankom Prlićem, Matom Bobanom, Slobodanom Praljkom i Milivojem Petkovićem, u vili *Dalmacija* u Splitu, 5. novembra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 26).

Takvu nacističku politiku i praksu *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna* i lično Jadranko Prlić, predsjednik njene kolaboracionističke vlade, željeli su "**to isključivo**

Franjo Tuđman je na sastanku u vili *Dalmacija* u Splitu, 5. novembra 1993, sa političkim i vojnim rukovodstvom hrvatskih kolaboracionista iz Bosne i Hercegovine, insistirao na takvoj organizaciji da "**u najmanju ruku obranimo onu crtu koju smo kako–tako uspjeli dobiti odobrenje za nju i na međunarodnoj konferenciji** /Plan Oven-Stoltenberg - prim. S. Č./**, znači Novi Travnik, Vitez i Busovača**". Pored toga, on je i tada naglasio potrebu ovladavanja, "**iz strateških razloga, čitavim pravcem Prozor, Uskoplje, Bugojno, Jajce, i ne dopustivši, znači, ofenzivne namjere Muslimana da prodru južno od Mostara**".[254]

Franjo Tuđman je u prvoj polovini novembra 1993. izdao **zapovijed o ustrojavanju Glavnog stožera HVO-a**. U njega su ušli sljedeći oficiri Hrvatske vojske: generali Ante Roso i Miljenko Crnjec, zatim Ljubo Ćesić-Rojs, pomoćnik načelnika Odjela za logistiku, te funkcioneri HDZ Hrvatske: Drago Krpina, načelnik Političke uprave Ministarstva obrane Republike Hrvatske, i Ivan Tolj, koji je, takođe, obavljao tu dužnost u raznim periodima, kao i Goran Dodig, službenik u Ministarstvu obrane Republike Hrvatske, i Josip Juras, pomoćnik ministra odbrane Republike Hrvatske. Za zapovjednika je imenovan **Ante Roso**. Za komandno mjesto je određeno Posušje.[255]

Osmog novembra 1993. (ujutru) je, u skladu sa navedenom naredbom, određeno da se novoformiranom Glavnom stožeru Hrvatskog vijeća obrane pridruže i sljedeće jedinice Hrvatske vojske potrebne za osiguranje :

---

pragmatično gledano". I pored toga što je Jadranko Prlić znao nastojanje "**da svaki Hrvat ostane da živi gdje jeste**", on je tvrdio da "**postoji pragmatika, postoji koncentracija snaga, postoji sve ostalo...**" (Isto).

254 Isto.

255 M. Špegelj, nav. dj., str. 363. Navedena Tuđmanova naredba o obrazovanju Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane formalno se odnosila na premještaj pomenutih oficira na Južno vojište, a stvarno su 8. novembra svi trebali biti helikopterom prevezeni u Posušje.

Goran Dodig i Josip Juras su bili određeni za vezu između Glavnog stožera HVO- a i ministrom odbrane Gojkom Šuškom i predsjednikom Franjom Tuđmanom.

Tu je naredbu pročitao načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske, general Janko Bobetko, 7. novembra 1993. u Ratnoj sali, na prvom spratu Ministarstva obrane Republike Hrvatske u Zagrebu. Janko Bobetko je toga dana, nakon završetka radnog vremena pozvao članove Glavnog stožera Hrvatske vojske i načelnike svih njegovih odjela, te generale Antu Rosu i Miljenka Crnjeca, zatim Ljubu Ćesića, Dragu Krpinu i Ivana Tolja. Na tom je sastanku bio prisutan i admiral Davorin Domazet.

- **jedinice Vojne policije iz 66. bojne VP Hrvatske vojske za neposrednu zaštitu**;

- **jedinice iz Pukovnije veze za organizaciju i osiguranje veze**;

- **potreban broj oficira i vojnika za organizaciju logističke baze**;

- **uniforme s oznakama HVO-a, a za vozila jednako takve registarske pločice**.[256]

Sa dolaskom novoformiranog Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane i jedinica Hrvatske vojske iz Zagreba u Posušje **prestao je postojati dotadašnji Glavni stožer Hrvatskog vijeća obrane u Mostaru**, čije je osoblje, koje je, također, **došlo iz Hrvatske vojske**, prešlo na rad u Posušje, uključujući i ranijeg zapovjednika Hrvatskog vijeća obrane, generala Milivoja Petkovića. U Posušju se Dodigu i Jurasu (oficirima za vezu), pridružio i Ćiro Grubišić (funkcioner Hrvatske demokratske zajednice Republike Hrvatske).[257]

General Bobetko (načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske) je, u skladu sa navedenom naredbom predsjednika Franje Tuđmana i "**povijesnom zadaćom koju ima novi GS HVO**", 9. novembra 1993. u Pločama održao sastanak i podijelio zadatke. Zaključeno je da hitno treba pripremiti napadnu operaciju od Gornjeg Vakufa prema centralnoj Bosni, u kojoj će Hrvatsko vijeće obrane od Hrvatske vojske dobiti ojačanje u topništvu i ljudstvu :

- **350. diverzantski odred**;

- **2. i 5. gardijsku brigadu, s tenkovskom četom**;

- **jedan bataljon 7. gardijske brigade**;

- **jedinicu veze**; i

- **helikoptersku eskadrilu**.[258]

Tu osvajačku operaciju lično je isplanirao general zbora Janko Bobetko.[259] Operacija je počela 15. novembra 1993. Vođena je s

---

256 Isto. Svim jedinicama Hrvatske vojske trebalo je osigurati uniforme s oznakama HVO-a, "**a za vozila jednako takve registarske pločice**" (Isto).

257 Isto. Grubišić je, piše general Martin Špegelj, po zanimanju mesar, koji je kasnije bio generalni konzul Hrvatske u Mostaru.

258 Isto.

259 Isto. Zbog toga što "**legionarski narednik Roso nije bio dorastao poslu**", tu operaciju je, tvrdi Martin Špegelj, isplanirao lično general Janko Bobetko. On je, po generalu Martinu Špegelju, s oduševljenjem prihvatao i provodio političke i vojne

isturenih komandnih mjesta u Prozoru i na planini Makljen.[260]

Republika Hrvatske je u toj novoj ofanzivi novembra 1993. angažovala 9.000 vojnika Hrvatske vojske. Tada su Gornji Vakuf napadale sljedeće jedinice (glavnina ili dijelovi) Hrvatske vojske :

- **3. brigada** (iz Osijeka);
- **5. gardijska brigada** (iz Zagreba);
- **113. brigada** (iz Splita);
- **114. brigada** (iz Šibenika);
- **7. gardijska brigada** (iz Varaždina);
- **1. gardijska brigada** *Tigrovi* (iz Zagreba);
- **5. domobranska pukovnija** (iz Osijeka);
- /**11./ domobranska pukovnija** (iz Vinkovaca);
- **bojna** "**Matija Vlačić**", jedinica specijalnih snaga Glavnog stožera Hrvatske vojske,
- **vojnici iz Virovitice**.[261]

---

planove predsjednika Franje Tuđmana i ministra Gojka Šuška, te "**u toku cijele 1993. angažira HV i njenu ratnu tehniku u ratu za podjelu Bosne i Hercegovine**" (M. Špegelj, nav. dj., str. 363).

[260] Isto, str. 363-364.

[261] AIIZ, inv. br. 2-1890, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Postrojba specijalnih snaga Glavnog stožera, Bojna *Matija Vlačić*, Šapjane, Opatija, KLASA: 8/92-01/208, UR. BR. 5120-03-912-723, Šapjane, 9. septembar 1993, POTVRDA; Isto, inv. br. 2-1891, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Specijalne postrojbe Glavnog stožera HV., Bojna *Matija Vlačić*, KLASA: 8/92/01/208, UR. BR. 5120-03-912-866, Šapjane, 15. oktobar 1993, POTVRDA; Isto, inv. br. 2-1892, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Specijalne postrojbe Glavnog stožera HV., Bojna *Matija Vlačić*, KLASA: 8/92/01/208, UR. BR. 5120-03-912-867, Šapjane, 15. oktobar 1993, POTVRDA; Isto, inv. br. 2-2995, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, ZP Tomislavgrad IZM Prozor, Broj: 01/4705, 4. novembar 1993. – Brigada *Dr. Ante Starčević*; Isto, inv. br. 2-2997, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Brigada *Dr. Ante Starčević* Uskoplje – Zborno područje Tomislavgrad, IZVANREDNO IZVJEŠĆE; Isto, inv.br. 2-3007, Unija Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo OZ S/ZH, Zborno područje Tomislavgrad, IZM Prozor, Broj: 01-4769/93, 8. novembar 1993. – Svim postrojbama ZP OZ S/ZH, Zapovjed za napadna djelovanja; Isto, inv. br. 2-3009, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, ZP Tomislavgrad, IZM Prozor, Broj: 01/5384,

Navedena operacija je, usljed herojske odbrane Armije Republike Bosne i Hercegovine, propala. Agresorske snage i njihove kolaboracionističke jedinice imale su velike gubitke, posebno **5. gardijska brigada** Hrvatske vojske u Gornjem Vakufu.[262] 350. diverzantski odred, kojim je general

---

Prozor, 5. decembar 1993. – Borbenoj grupi 5. Domobranske pukovnije Osijek; *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; S. Omeragić, nav. dj., str. 155.

5. domobranska pukovnija iz Osijeka stigla je na *Uskopljansku bojišnicu* 6. novembra 1993, sa 307 vojnika, gdje je posjela položaje u rejonu Mačkovac – Potrlica, "**organizirajući aktivnu obranu u smjenama cjelokupnim ljudstvom**". Ona je "**uspješno izvršavala sve postavljene zadaće i doprinijela očuvanju dostignutnih crta obrane, te uz aktivnu obranu omogućila postrojbama koje su išle u napadna djelovanja na pravcima napada pomjere crtu obrane u našu korist**", navodi pukovnik Željko Šiljeg (zapovjednik Zbornog područja Tomislavgrad – IZM Prozor) u svom izvještaju od 5. decembra 1993. (AIIZ, inv. br. 2-3009, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, ZP Tomislavgrad, IZM Prozor, Broj: 01/5384, Prozor, 5. decembar 1993. – Borbenoj grupi 5. domobranske pukovnije Osijek).

Pukovnija domobranstva iz Vinkovaca (11. domobranska pukovnija) je "**dana 03/04. 11. 1993. godine u zoni odgovornosti brigade *Dr. Ante Starčević* uvedena**". Njeno brojno stanje tada je iznosilo 182 vojnika (AIIZ, inv. br. 2-2997, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Brigada *Dr. Ante Starčević* Uskoplje, Broj: 1-5/1-351/93, 5. novembar 1993. – Zborno područje Tomislavgrad, IZVANREDNO IZVJEŠĆE).

Navedeno "**ljudstvo iz Vinkovaca nije dočekano od domaćih ljudi, nisu adekvatno smješteni, spavali su na betonu, nije im osiguran doručak ni ručak, kako na Uzričju, tako i u gradu** /Gornjem Vakufu – prim. S. Č./. **…**". Zbog toga je pukovnik Željko Šiljeg, zapovjednik Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina (Zborno područje Tomislavgrad IZM Prozor) 4. novembra 1993. od zapovjednika Brigade *Dr. Ante Starčević* tražio "**pismeno izvješće do 06,00 05. 11. 93.**", "**u svezi sa navedenim**" (AIIZ, inv. br. 2-2995, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, ZP Tomislavgrad IZM Prozor, Broj: 01/4705, 4. novembar 1993. – Brigadi *Dr. Ante Starčević*).

Bojna *Matija Vlačić* je bila jedna od specijalnih, najelitnijih jedinica Hrvatske vojske. Ona je bila pod direktnom komandom Glavnog stožera Hrvatske vojske i jedna od njenih najobučenijih jedinica. Zapovjednik te jedinice bio je bojnik Ante Žoni Maksan. Ta jedinica posjeduje i vlastitu bazu u Šapjanima, kod Opatije, gdje se vojnici obučavaju uz represivnu disciplinu i psihološki trening po legionarskom principu. Zapovjednik baze bio je bojnik Mario Juzvisen (AIIZ, inv. br. 2-1890 i 2–1892; *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23.

[262] M. Špegelj, nav. dj., str. 363-364. Ta brigada je, po generalu Martinu Špegelju, imala velike gubitke, "**jer brigada HVO-a *Bruno Bušić* nije izvršila svoj dio zadatka i osigurala joj prijelaz preko Vrbasa**". Pored toga, Martin Špegelj tvrdi da je Armija

Bobetko planirao da ga helikopterskim desantom spusti na prijevoj na cesti Gornji Vakuf – Travnik, se zbog snježne oluje nad Vranom i Čvrsnicom morao vratiti u Ploče.[263]

Snage **Hrvatske vojske** i njihove kolaboracionističke formacije (**Hrvatsko vijeće obrane**) su sredinom novembra 1993. bile grupisane i na području Prozora, Glavatičeva, Bjelimića i Kiseljaka. Tada je oko Kiseljaka bilo između 7.000 i 8.000 vojnika Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane.[264]

Neposredno vojno učešće Republike Hrvatske u agresiji na Bosnu i Hercegovinu u toku 1993. potvrdili su i Slobodan Milošević i Dejvid Oven. Naime, Slobodan Milošević je na pregovorima u Ženevi 29. novembra 1993, u razgovoru sa Franjom Tuđmanom, između ostalog, izjavio kako je Hrvatska "**direktno umiješana u rat u Bosni i Hercegovini**". Dejvid Oven je, prilikom razgovora u Dobanovcima, 9. decembra 1993. (Slobodan Milošević, Radovan Karadžić, Momčilo Krajišnik, Hrvoje Šarinić, Mile Akmadžić, Dejvid Oven i Torvald Stoltenberg) izjavio da je Republika Hrvatska "**direktno umiješana u rat u Bosni i Hercegovini**".[265]

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu u prvoj polovini januara 1994. učestvovale su sljedeće jedinice Hrvatske vojske :

Republike Bosne i Hercegovine "**izrasla u snagu koju niko nije očekivao i koja je pokvarila mnoge račune. Iza nje je stajao najbrojniji bosansko-hercegovački narod – Muslimani (Bošnjaci) na koje dotad nitko nije ozbiljno računao ni u političkome ni u vojnome smislu; i Milošević i Tuđman bili su uvjereni da je posrijedi neosviještena i politički povodljiva masa koja pod njihovim pritiskom i stješnjena između dvije vojne sile mora prihvatiti što joj se ostavi**". Na taj se način, po Martinu Špegelju, sve "**zakompliciralo i ništa više nije bilo izvjesno; glavni akteri rata – Milošević i Tuđman – i njihova strategija našli su se pred katastrofom. Konačno Sjedinjene Američke Države i neke druge velike sile malo milom, više silom prekidaju to međusobno mrcvarenje i nameću Daytonski sporazum. Iako su njime prekinuta borbena djelovanja, stabilan i pravedan mir još nije na vidiku**" (Isto, str. 363-364).

263 Isto. To je, po Martinu Špegelju, "**zapravo bila sreća, jer je tako izbjegnuta još veća katastrofa**".

264 S. Šiber, **PREVARE, ZABLUDE, ISTINA – Ratni dnevnik 1993**, knj. 2, Sarajevo 2001, str. 265.

265 H. Šarinić, nav. dj., str. 54 i 71.

- 175. brigade;

- 5. domobranska pukovnija;

- 6. domobranska pukovnija;

- 11. domobranska pukovnija;

- specijalne jedinice:

- bojna *Matija Vlačić*;

- *Tigrovi* (iz Zagreba) ;

- *Gromovi* (iz Siska) i druge.[266]

U napadu na Bosnu i Hercegovinu krajem januara 1994. učestvovale su sljedeće jedinice (dijelovi ili cijele) Hrvatske vojske :

- **1. gardijska brigada**, na širem području Prozora;

- **3. brigada ZNG** (iz Osijeka), na području Prozor - Gornji Vakuf;

- **5. gardijska brigada** (iz Zagreba), na širem području Mostara;

- **7. brigada** (iz Varaždina), na području Gornjeg Vakufa;

- **109. brigada** (iz Vukovara), na području Prozor - Gornji Vakuf;

- **113. brigada** (iz Splita), na području Mostara i šireg rejona Drežnice;

- **114. brigada** (iz Šibenika), na području Prozor - Gornji Vakuf;

- **175. brigada**, na području Gornjeg Vakufa;

- **brigada** (dijelovi), iz Vinkovaca, na području Prozor - Gornji Vakuf;

- **brigada** (dijelovi), iz Varaždina, na području Prozor - Gornji Vakuf;

- **Bojna *Crna legija*** – bataljon specijalno-izviđačke namjene, na području Prozor – – Gornji Vakuf;

- **četiri brigade**, **tenkovski bataljon (20 tenkova) i dva artiljerijska diviziona**, na području Bosanske posavine (šire područje Orašja);

- **više specijalnih jedinica** Hrvatske vojske : *Tigrovi*, *Pume*, *Matija Vlačić* (na području Mostara) i druge. [267]

---

[266] AIIZ, inv. br. 2-2944, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HVO, Ur. broj: 02-2/1-01-54/94, Mostar, 8. januar 1994. – Ministru obrane HR HB, **Redovito tjedno izvješće**); *Oslobođenje*, 29. januar 1994, str. 1 i 3. Prema Prozoru se krajem janauara kretalo i pet novih dodatnih brigada Hrvatske vojske i HVO-a.

[267] Isto; R. Delić, **NASTANAK, RAZVOJ I ULOGA ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE** (rukopis doktorske disertacije), Fakultet političkih nauka, Sarajevo 2002, str. 321, nap. 6.

Republika Hrvatska je januara 1994. u Bosnu i Hercegovinu prebacila više svojih brigada i više drugih jedinica.[268] **175. brigada Hrvatske vojske** je, u prvoj polovini 1994, učestvovala na "**uskopljansko-ramskoj bojišnici**".[269]

Komandant brigade je bio Frane Primorac. Šef sigurnosti u brigadi, sa sjedištem u Prozoru, bio je Miroslav Vidović. Bojnik Andrija Skoko bio je pomoćnik komandanta za logistiku.[270]

Ustrojavanje, mobilizaciju i sastav 175. brigade Hrvatske vojske naredilo je Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, 14. decembra 1993. (prema pisanom nalogu ministra Gojka Šuška).[271] Brigada je,

---

[268] H. Šarinić, nav. dj., str. 89; AIIZ, inv. br. 2-2944, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HVO, Ur. broj: 02-2/1-01-54/94, Mostar, 8. januar 1994. – Ministru obrane Hrvatske Republike Herceg Bosna, **Redovito tjedno izvješće**; *Oslobođenje*, 29. januar 1994, str. 1 i 3; S. Omeragić, nav. dj., str. 153; R. Delić, nav. dj., str. 321, napomena 6. Na pregovorima u Ženevi 18. januara 1994, poslije završetka bilateralnih razgovora s međunarodnim posrednicima hrvatska se delegacija sastala sa srbijanskom. Slobodan Milošević je u razgovoru sa Franjom Tuđmanom, između ostalog, naglasio kako "**Muslimani žele rat. Koncentrišu se oko Travnika, Viteza i Busovače, a planiraju i opšti napad na Grbavicu. Vidim da ste radi toga prebacili u Bosnu pet brigada**". Na to je Franjo Tuđman, uz smiješak, odgovorio: "**To su dragovoljci**", na šta je Slobodan Milošević odgovorio: "**Nisam vam ja UN**" (H. Šarinić, nav. dj., str. 89).

[269] AIIZ, inv. br. 2-2946, Bosna i Hercegovina, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Klasa: 801-02/94-01/04, Ur. br. 02-01-94-1, Mostar, 22. april 1994. – Ministarstvu obrane Republike Hrvatske, Kabinet; J. Babić, **PRVI DOKAZI DA JE HRVATSKA VOJSKA BILA AGRESOR U BIH**, *Nacional*, Zagreb, 6. mart 2001, str. 10. Pišući o tome, Jasna Babić izvodi pogrešan zaključak, tvrdeći da je 175. brigada "**zorni primjer tzv. paralelne zapovijedne vojno-političke linije, koja je zaobišla ne samo ustavnu nadležnost Sabora, nego i Glavni stožer HV**". Moguće je da Sabor nije donio takvu odluku, ali formiranje te brigade i njeno učešće, kao i drugih hrvatskih jedinica, u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu bilo je uz znanje Glavnog stožera Hrvatske vojske i Ministarstva obrane Republike Hrvatske, a posebno vrhovnog komandanta, Franje Tuđmana i njegovog ministra obrane Gojka Šuška.

[270] *Nacional*, 6. mart 2001, str. 10. Čelnici 175. brigade još su na visokim funkcijama u Hrvatskoj: Primorac radi na Hrvatskoj vojnoj akademiji (Hrvatsko vojno učilište), a Miroslav Vidović je pobočnik Petra Stipetića, načelnika Glavnog stožera Oružanih snaga Republike Hrvatske. Primorac je sve izvještaje o djelovanju te brigade slao generalu Janku Bobetku, načelniku Glavnog stožera Hrvatske vojske.

[271] Isto. 175. brigadu je, prema Šuškovom nalogu, trebalo formirati od bosansko-hercegovačkih Hrvata, koji su se poslije 1. januara 1992. sklonili u Hrvatskoj, a koji su

naredbom ministra obrane Republike Hrvatske, Ur. br. 512-01-93-4890, od 28. decembra 1993, upućena u Bosnu i Hercegovinu ("**… na bojišnicu…**"), gdje je od 31. decembra 1993. učestvovala u agresiji na tu Republiku.[272]

Brigada je finansirana iz državnog budžeta Republike Hrvatske i njeni pripadnici su dobijali plate kao pripadnici Hrvatske vojske.[273]

Na "Uskopljansko-ramskoj bojišnici" je prije i u vrijeme 175. brigade bilo još jedinica Hrvatske vojske. Krajem januara 1994, "**dolaskom naše druge bojne**", sa tog prostora je izvučen jedan broj jedinica Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane i ti su prostori dodijeljeni 175. brigadi Hrvatske vojske, kojoj su dodate domicilne jedinice (3 čete: Ždrimci, Dobrošin i Kakanj).[274]

---

tretirani kao dezerteri. Za provedbu (prisilne) mobilizacije bio je zadužen Ivan Andabak, "**suosnivač i predvodnik širokobriješke Kažnjeničke bojne**".

Mobilisane su, nakon mobilizacije, pred javnošću i međunarodnom diplomatijom, tretirali kao dobrovoljce. Svi su pripadnici brigade dobili oznake HVO-a i klasično pješačko naoružanje. Brigada (sa oko 1.500 bojovnika) je, nakon obuke u Požegi i Delnicama, u Bosnu i Hercegovinu upućena u decembru 1993. Do tzv. južnog vojišta transportovani su u 170 autobusa. Prilikom prelaska Vran planine brigada je zapala u snijeg, te su ih "**izvlačili tegljači UNPROFOR-a**". Na uskopljansko-ramskom području preuzela je 31. decembra 1993. "**crtu bojišnice**".

Prvi oružani napad na snage Armije Republike Bosne i Hercegovine 175. brigada je izvela 24. februara 1994. Na području Kicalja poginula su 2 njena pripadnika. Drugi napad brigada je izvela na prostoru Zvišće, u aprilu 1994, gdje je ranjeno 2 pripadnika i ubijeno oko 10, a zarobljeno 5 pripadnika Armije Republike Bosne i Hercegovine.

[272] AIIZ, inv. br. 2-2946, Bosna i Hercegovina, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Klasa: 801-02/94-01/04, Ur. br. 02-01-94-1, Mostar, 22. april 1994. – Ministarstvu obrane RH, Kabinet.

Ta je brigada i krajem aprila i kasnije bila u Bosni i Hercegovini. Ministar obrane *HR H-B*, mr Vladimir Šoljić, se 22. aprila 1994. obratio ministru obrane Republike Hrvatske, s prijedlogom "**da se:**

1. 175. brigada povuče sa prostora HR Herceg-Bosne.

2. Povlačenje obavi sukcesivno, do 15. svibnja 1994. godine.

3. Omogući pripadnicima 175. brigade prelazak u jednu od Gmtbr /Gardijska motorizovana brigada - prim. S. Č./ **HVO po njihovoj želji.**

4. MTS brigade skladištiti privremeno u slob. MO *HR H-B*" (Isto).

[273] *Nacional*, 6. mart 2001, str. 10.

[274] Isto; *Oslobođenje*, 29. januar 1994, str. 1 i 3.

Republika Hrvatska je krajem januara i početkom februara 1994, uoči potpisivanja Vašingtonskog sporazuma, prema saznanju Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, rasporedila jedinice Hrvatske vojske, "**zajedno sa teškom vojnom opremom, u središnje i južne dijelove Republike Bosne i Hercegovine**". Zbog tog "**ozbiljnog neprijateljskog čina protiv države članice UN-a**", Vijeće sigurnosti je oštro osudilo Republiku Hrvatsku.[275]

Međunarodni predstavnici u Bosni i Hercegovini su krajem januara i početkom februara 1994. dobijali izvještaje da "**jedinice Hrvatske vojske dolaze u Bosnu i Hercegovinu da pomognu HVO**". General Martin Garod (Martin Garrod) je u januaru i februaru 1994. u više navrata lično vidio vojne konvoje i mnoge pripadnike Hrvatske vojske u pokretu prema Prozoru i Gornjem Vakufu. On je, u svojstvu svjedoka optužbe u Predmetu Kordić i Čerkez, 1. februara 2000. pred Haškim tibunalom, pored ostalog, izjavio : "**Bilo je mnogo poricanja, ali smo imali i mnoga viđenja, i ja sam lično video mnogo HV konvoja koji su se kretali uz planinski put Tomislav-Grada do Prozora. Oni su uglavnom bili bez registarskih tablica, ali su HV oznake bile jasno vidljive... Mnoga od njih (vozila) su bili transporteri, neki su prevozili vojnike, neki su vukli minobacače ili artiljeriju**".[276]

---

[275] S. Omeragić, nav. dj., str. 157. Republici Hrvatskoj je početkom februara 1994, zbog učešća Hrvatske vojske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, sa više relevantnih mjesta zaprijećeno sankcijama. Tako je agencija *AFP* 2. februara prenijela izjavu zvaničnika danskog ministarstva da će se na ministarskom sastanku Evropske unije u Briselu 7. i 8. februara raspravljati o mogućim sankcijama protiv Hrvatske **zbog njenog vojnog učešća u Bosni**. Njemački kancelar Helmut Kol (Helmuth Kohl) je u televizijskom intervjuu (prenijela ga *AFP* 4. februara), između ostalog, naveo kako "**hrvatski lideri nisu uspjeli da održe zakletvu, datu kada ih je priznala međunarodna zajednica, da neće vojno intervenirati u susjednim zemljama. Hrvatska ne drži svoja obećanja. Ovo je skandal i mi to moramo najoštrije osuditi**" (K. Begić, nav. dj., str. 166).

I Vijeće sigurnosti je, u saopćenju od 4. februara 1994, zaprijetilo sankcijama Hrvatskoj ako ne povuče **svoje trupe iz Bosne**, tražeći od generalnog sekretara da u roku od dvije sedmice obavijesti o povlačenju Hrvatske vojske i oružja iz Bosne (Isto, str. 166-167).

[276] AIIZ, inv. br. 5360, Izjava Martina Garoda (Martin Garrod), str. 7 i 14; *BILTEN FONDA ZA HUMANITARNO PRAVO* (u daljem tekstu : *Bilten FHP*), br. 15, Beograd 2001, str. 36, Izjava generala Martina Garoda (Martin Garrod), svjedoka optužbe u Predmetu Kordić i Čerkez – **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14/2-T, 1. februar 2000.

Učešće Hrvatske vojske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu je potvrđeno i na zajedničkoj sjednici Predsjedničkog vijeća *Hrvatske Republike Herceg-Bosne*, Predsjedništva HDZ BiH i Izvršnog odbora HDZ BiH, održanoj 6. marta 1994. u Mostaru, na kojoj je vođena rasprava o jednoj tačci dnevnog reda "**Izvješće o pregovorima u Washingtonu**". Ivan Milas je, navodeći "**da je potrebito maksimalno pojačati pregovarački tim, ojačati snage obrane**", jer je, po njemu, Hrvatska "**dobila zadaću da precizira ove prostore da se ne bi islamizirali**", naglasio kako je "**glavni interes obustava rata i Hrvatska je primorana da povuče svoje regularne trupe s ovih prostora**".[277]

General Anton Tus je zbog angažovanja Hrvatske vojske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu prigovorio predsjedniku Franji Tuđmanu.

I članovi EUMM (European Union Monitoring Mission – Posmatračke misije Evropske zajednice) potvrđuju učešće Hrvatske vojske u agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Tako je A. D., zaštićeni svjedok optužbe u Predmetu Kordić i Čerkez, član EUMM, prilikom povratka iz Zenice u Mostar, sa sastanka svih regionalnih rukovodilaca centara, sa tadašnjim rukovodiocem regionalnog centra Martinom Garodom (Martin Garrod), na putu poznatom kao "Ruta trougao" bio zadržan. "**Morali smo da stanemo, skrenemo sa puta i da propustimo formiranu vojnu jedinicu da prođe. Videli smo na vozilima i vojnicima oznake HV. To je bio prvi put da sam lično imao definitivan dokaz mog zapažanja o glasinama da već mesecima postoji upletenost HV. To je bio konvoj značajne veličine. Procenio sam... da je bilo oko 50 vozila i mi smo bili zadržani na našem putu oko 20 minuta, možda i više, i oprema koju smo videli uključivala je i artiljeriju, D130-120 mm, i izvestan broj vozila sa višecevnim raketnim bacačima... Videli smo oznake HV na vozilima, uključujući i tigrove glave. Smatrali smo da je to HV jedinica iz Splita... Moja procena je da je ta jedinica veličine bataljona i više. Negde između 800 i 1.000 ljudi**" (*Bilten FHP*, 15, str. 31, Izjava A. D., zaštićenog svjedoka optužbe (bio je član EUMM – Posmatračke misije Evropske zajednice između 1993. i 1995.) u Predmetu Kordić i Čerkez – **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14/2-T, 26. januar 2000).

Njegova zapažanja i zapažanja rukovodioca regionalnog sektora potvrdio je i Tim *Majk* (Mike). Taj izvještaj "**je datiran kao 18. januar... I oni su videli pokrete HV na istom pravcu, pravcu Trougao. Prijavili su da su videli oko 20 vozila punih vojnika. Registracione tablice su bile uklonjene, ali su reči Hrvatska vojska bile napisane na kabinama vozila. Prijavili su da su videli artiljerijski top, 15 dobro obučenih HV vojnika, za koje su procenili da su oficiri, i oni su stajali pored puta i nosili značke HV... Očigledno, jedan vrlo detaljan član tima je primetio ovde da je jedan nosio čin potpukovnika. Izjavili su da su sva vozila išla ka Prozoru**" (Isto).

[277] AIIZ, inv. br. 2-2945, ZAPISNIK sa zajedničke sjednice Predsjedavajućeg vijeća Hrvatske Republike Herceg-Bosne, Predsjedništva HDZ BiH i Izvršnog odbora HDZ BiH, Mostar, 6. mart 1994.

Na to mu je Franjo uzvratio: "**da posrijedi nisu vojna nego politička pitanja i da svijet ne želi muslimansku državu u srcu Evrope!?**".[278]

Armija Republike Bosne i Hercegovine je ponovo zaustavila agresorsku ofanzivu Hrvatske vojske. U vrijeme kada su Hrvatska vojska i Hrvatsko vijeće obrane doživljavali vojne poraze u Bosni i Hercegovini od Armije Republike Bosne i Hercegovine, posebno "**u trenutku kada je HVO bio na rubu poraza**", potpisani su **Mirovni sporazum između Armije Republike Bosne i Hercegovine i Hrvatskog vijeća obrane u Zagrebu (23. februara 1994.) i Sporazum u Splitu (12. marta 1994.), nakon čega je uslijedio Vašingtonski sporazum (18. marta 1994.)**.[279]

U agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu učestvovale su "**tisuće i tisuće vojnika HV**" i "**stotine časnika HV**".[280] Sudeći prema broju jedinica, te hiljada i hiljada vojnika i stotina oficira Hrvatske vojske, koji su učestvovali u oružanim napadima na Bosnu i Hercegovinu, očito je da je Hrvatska vojska bila dosta brojna u Bosni i Hercegovini. Moguće je da su oružane snage Republike Hrvatske bile brojnije i od Hrvatskog vijeća obrane. Međutim, tačan broj pripadnika Hrvatske vojske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu teško je utvrditi, za razliku od njenih kolaboracionističkih formacija - Hrvatskog vijeća obrane, čije su snage brojale između 45.000 i 52.900 vojnika.[281] Samo

---

[278] ∴ **RAT...**, str. 91.

[279] M. Špegelj, nav. dj., str. 365; K. Begić, nav. dj., str. 170; **RAT ...**, str. 91. Detaljnije o tome vidi : R. Delić, nav. dj., str. 318-334.

[280] M. Špegelj, nav. dj., str. 336.

[281] AIIZ, inv. br. 2-2947, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Str. pov. broj: 01-2762/92, Mostar, 15. decembar 1992. – Predstojniku Odjela obrane Hrvatske zajednice Herceg-Bosna; Isto, inv. br. 2-2943, Zapisnik sa sastanka s gosp. ministrom G. Šuškom održanog u Ministarstvu obrane 22. 12. 1993.; Isto, inv. br. 2-2944, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HVO, Ur. br. 02-2/1-01-54/94, Mostar, 8. januar 1994. – Ministarstvu obrane Hrvatske Republike Herceg-Bosna, **Redovito tjedno izvješće**.

Prva linija (br. 7, 30. avgust 1993, str. 2) i *Bosna* (br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23) iznose da su regularne jedinice Republike Hrvatske i Hrvatskog vijeća obrane u Bosni i Hercegovini iznosile između 45.000 i 50.000 vojnika. Međutim, ti podaci nisu tačni, jer je samo ukupan broj pripadnika Hrvatskog vijeća obrane iznosio preko 50.000 vojnika.

na području Mostara, Prozora i Gornjeg Vakufa januara 1994. djelovalo je 12 brigada regularne Hrvatske vojske u jačini od 15.000 – 18.000 vojnika. Na području Posavine u navedenim vojnim jedinicama tada je angažovano između 10.000 i 12.000 vojnika. Tako je **u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu januara 1994. učestvovavlo između 25.000 i 30.000 pripadnika Hrvatske vojske**.[282]

Republika Hrvatska je sve osvajačke operacije na Bosnu i Hercegovinu planirala, pripremala i vodila iz Glavnog stožera Hrvatske vojske i Ministarstva obrane u Zagrebu, odakle su naređenja stizala u Bosnu i Hercegovinu, gdje su ih – pored Hrvatske vojske - lokalne komande Hrvatskog vijeća obrane samo izvršavale. Izvještaje o svim dešavanjima u Bosni i Hercegovini Hrvatsko vijeće obrane je preko Gruda prosljeđivalo u Zagreb, odakle je potom primalo instrukcije šta treba preduzeti, tako da je u hijerarhijskom smislu Hrvatsko vijeće obrane funkcionisalo samo kao sastavni dio Hrvatske vojske.[283]

Sredinom decembra 1992. u jedinicama Hrvatskog vijeća obrane se nalazilo 45.000 ljudi (AIIZ, inv. br. 2-2947, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Str. pov. broj: 01-2762/92, Mostar, 15. decembar 1992. – Predstojniku Odjela obrane Hrvatske zajednice Herceg-Bosna).

Decembra 1993. HVO je na plaći imao 42.000 ljudi (AIIZ, inv. br. 2-2943, Zapisnik sa sastanka s gosp. ministrom G. Šuškom održanog u Ministarstvu obrane 22. 12. 1993.). Sastanku je, pored ministra Šuška, prisustvovao ministar obrane *Hrvatske Republike Herceg-Bosna* Perica Jukić "**sa svim pomoćnicima**".

Navedeni su podatak iznijeli brigadir Crnjec i ministar Jukić.

Tada je brojno stanje u *Zbornom području Mostar* iznosilo: oko 16.000–17.000 vojnika, sa protuzračnom obranom, pukovnijom i tenkovskom jedinicom (Isto).

Januara 1994. brojna popuna jedinica Oružanih snaga *Hrvatske Republike Herceg-Bosna* je iznosilo 52.900 vojnika:

- **Zborno područje Vitez** sa brigadama 110. "Usora", 111. Xp i brigada Bobovac-Vareš: 20.000 vojnika
- **Zborno područje Mostar** 14.000 vojnika
- **Zborno područje Orašje** 6.900 vojnika
- **Zborno područje Tomislavgrad** 12.000 vojnika

(AIIZ, inv. br. 2-2944, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HVO, Ur. br: 02-2/1-01-54/94. Mostar, 8. januar 1994. – Ministarstvu obrane Hrvatske Republike Herceg-Bosna, **Redovito tjedno izvješće**).

[282] *Oslobođenje*, 29. januar 1994, str. 3.

[283] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23.

U Glavnom stožeru Hrvatskog vijeća obrane u Posušju je tri dana u sedmici (petak, subota i nedjelja) redovno boravio ministar Šušak i održavao sastanke. Na tim su sastancima, pored ostalih, učestvovali funkcioneri Hrvatske demokratske zajednice Republike Hrvatske i saborski zastupnici Ivić Pašalić i Ivan Milas, zatim šef obavještajnih službi Miroslav Tuđman, Ljubo Ćesić – Rojs i Mate Boban, kao predsjednik HDZ Bosne i Hercegovine, Hrvatskog vijeća obrane i kolaboracionističke *Hrvatske zajednice/Republike Herceg-Bosna*.[284]

Predsjednik Franjo Tuđman, ministar Gojko Šušak i "**izabrani vrh HDZ-a, kao vladajuće stranke u Hrvatskoj, organizirali su i vodili rat protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine**".[285]

Hrvatska vojska je, od Ministarstva odbrane i Glavnog stožera, "**pa do dolje**", davala "**za Hercegovinu, od odgovornih ljudi, od generala, pa do časnika tamo**". Iako takav pristup, po Tuđmanu, nije bio u redu, jer je "**onda riječ o neshvaćanju da je to od strateške važnosti ne samo za sadašnjost nego i za budućnost hrvatske države...**". Bez obzira što je Hrvatska, po Tuđmanu, bila u "**toj delikatnoj situaciji da se izravno ne angažiramo**", on je tvrdio da "**ipak taj svijet zna da smo tamo prisutni, pa ne navaljuju drvljem i kamenjem na nas zbog toga koliko zbog onoga što se desilo u Gospićkoj operaciji, u razaranju onih sela srpskih tamo...**".[286]

Hrvatska vojska je bila je prisutna i na području *Operativne zone Srednja Bosna*, kasnije *Zborno područje Vitez*, čiji je zapovjednik bio general Tihomir Blaškić, a posebno u dolini Lašve. Na području Novog Travnika se u prvoj polovini juna 1992. nalazila jedna jedinica

---

[284] M. Špegelj, nav. dj., str. 363-364.

[285] Isto. Iznoseći tu tvrdnju, general Martin Špegelj navodi kako su "**sve drugačije tvrdnje i visokoparne teorije samo guranje prljavštine pod tepih i stvaranje hipoteke državi Hrvatskoj**". S tim u vezi, on piše kako je agresorski rat za osvajanje teritorija u susjednoj državi, "**besmislen, za Republiku Hrvatsku i Hrvate u Bosni i Hercegovini samoubilački rat, koji je izazavao egzodus više od 350.000 bosansko-hercegovačkih Hrvata, ...**" (Isto, str. 364-365).

[286] AIIZ, inv. br. 2 – 2474, Stenogram sastanka između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu, 22. oktobar 1993, Dani, 25. oktobar 2002, str. 24.

Hrvatske vojske (odjeljenje), sa zapovjednikom Andrijom Kolobarićem.[287] U Zapovjedništvu *Operativne zone Srednja Bosna* nalazio se od 26. juna 1992. Zoran Piličić, **pripadnik 153. "R" brigade Hrvatske vojske**, gdje je upućen u otkomandu u Hrvatsko vijeće obrane. On je maja 1993. bio jedan od pomoćnika zapovjednika "Operativne zone Srednja Bosna". Njegov status (dodjela čina i ostala prava i obaveze) kao i ostalih pripadnika Hrvatske vojske koji su učestvovali u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu rješavan je u Hrvatskoj vojsci.[288]

Popuna jedinice 3. bojne Kreševo (HVO brigade *Ban Jelačić* Kiseljak) je vršena iz Republike Hrvatske.[289]

Prisustvo Hrvatske vojske i na području centralne Bosne dokazao je Haški tribunal. Oficiri Hrvatske vojske, konkretno **pukovnik Vidošević**, **iz Splitske brigade**, u pratnji još dvojice oficira Hrvatske vojske, često su viđani u Hotelu *Vitez*. U aprilu 1993. predstavnici Hrvatske vojske, **Dragan Ćurčić** i **Božo Ćurčija**, takođe su viđeni u Vitezu. Vojnici sa oznakama na kojima je pisalo *HV* bili su smješteni u školi u Dubravici (u blizini hotela Vitez). Vojnici Hrvatske vojske su bili prisutni i u Busovači za vrijeme okupljanja Hrvatskog vijeća obrane do kojeg je došlo između maja 1992. i januara 1993, te u Domu zdravlja Vitez u januara 1993. U istom su periodu i na području Kiseljaka stigli vojnici Hrvatske vojske. U napadima na bošnjačka sela na području Viteza i Busovače učestvovali su i pripadnici jedinica Hrvatske vojske.[290]

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske je početkom juna 1992. na Južno ratište u Bosni i Hercegovini (*Hrvatska zajednica Herceg-Bosna*) premjestilo više svojih oficira i vojnika. Ministar obrane Republike

---

[287] AIIZ, inv. br. 2-2962, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Stožer HVO Novi Travnik, Broj: 96, 11. juni 1992. - 6. bojni 1. A brigade Zagreb; ICTY, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 77, 83 i 91.

[288] AIIZ, inv. br. 2-2991, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo OZ Srednja Bosna, IZM Vitez, Broj: 01-5-547/93, 21. maj 1993. – GS HVO Mostar.

[289] AIIZ, inv. br. 2-2955, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo OZ Srednja Bosna, IZM Vitez, Broj: 01-3-586/93, 16. mart 1993. - Brigadi "Ban Jelačić", Kiseljak, III bojna Kreševo.

[290] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragrafi 77, 83 i 91.

Hrvatske Gojko Šušak, izdao je 5. juna 1992. Zapovjedništvu **101. "R" brigade**, "temeljem tačke IV stavak 2. Odluke Predsjednika Republike Hrvatske o ustrojstvu i broju pripadnika Zbora narodne garde", naredbu, Klasa: Pov. 8/92-01/17, Ur. broj: 5120-13-92-78, kojom se "**za izvršenje privremenog zadatka na Južnom ratištu, određuju i upućuju na Južno ratište**" sljedeći pripadnici Hrvatske vojske (101. brigade Zbora narodne garde) :

1. **Miro Andrić, pukovnik** – zapovjednik 1. pješadijskog bataljona;
2. **Mladen Labaž, bojnik** – načelnik veze;
3. **Nenad Šagud, vojnik** – vezist;
4. **Ivan Zlatić, vojnik** – referent tehničke službe u 1. pješadijskom bataljonu;
5. **Nikola Raguz, vojnik** – referent općih i pravnih poslova;
6. **Anto Marušić, vojnik** – medicinski tehničar;
7. **Andrija Kačić, kapetan** – pomoćnik zapovjednika za logistiku;
8. **Hašim Hajrić, vojnik** – kuhar;
9. **Mirsad Sivac, vojnik** – zapovjednik odjeljenja inžinjerije;
10. **Blaž Andrić, vojnik** – vozač - osiguranje;
11. **Branko Kožul, vojnik** – vozač - osiguranje;
12. **Josip Trubelja, vojnik** – vezist;
13. **Asim Mahmutović, kapetan** – zapovjednik izviđačkog voda.[291]

---

[291] AIIZ, inv. br. 2-2290, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Zagreb, Klasa: Pov. 8/92-01/17, Ur. broj: 5120-13-92-78, Zagreb, 5. juni 1992. – Zapovjedništvu 101. "R" brigade.

Ministar Gojko Šušak je tom naredbom utvrdio da će materijalno-tehnička sredstva i "**sve ostalo potrebno**" osigurati 101. "R" brigada, zatim da navedenim pripadnicima Hrvatske vojske "**pripadaju sva prava**" koja su do tada "**imali i stekli**".

Navedeni pripadnici Hrvatske vojske bili su, po toj naredbi koja je stupila "**na snagu odmah**", dužni da se jave generalu zbora Janku Bobetku u Zapovjedništvo Južnog sektora – Ploče.

Pomenuta naredba je šifrirano dostavljena Zapovjedništvu 101. "R" brigade i generalu Janku Bobetku (Isto).

Navedeni oficiri i vojnici iz **101. brigade Hrvatske vojske** su od tada, te za svo vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, učestvovali u jedinicama Hrvatskog vijeća obrane, kako bi maskirali učešće Republike Hrvatske u zločinima. Oni su i u prvoj polovini 1993. djelovali u Hercegovini[292] i centralnoj Bosni.[293]

Tri dana kasnije pukovnik Jozo Petrašević, zapovjednik VP 2123 "R" Hrvatske vojske, izdao je, "temeljem točke IV, stavka 2. Odluke Predsjednika Republike o ustroju i broju pripadnika Zbora narodne garde, zapovjedi od 5. 06. 1992. godine, Klasa pov. 8/92-01/17, Ur. br. 5120-13-92-78", naredbu "**za izvršenje privremenog zadatka na Južnom ratištu**", po kojoj je navedene oficire i vojnike Hrvatske vojske (s tim što je toj grupi priključio još jednog vojnika – V. Kukolj) uputio na Južno ratište. Pri tome je, u skladu sa naredbom ministra Gojka Šuška, precizirao sva prava koja im pripadaju i obavezu da se jave generalu Janku Bobetku.

Pukovnik Jozo Petrašević je navedenu naredbu dostavio Miri Andriću i generalu zbora Janku Bobetku (AIIZ, inv. br. 2-3049, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, VP 2123 "R" HV, Klasa: 8-01/92, Ur. broj: 2123-01-92-2613, Beketinci, 8. juni 1992, ZAPOVIJED).

[292] AIIZ, inv. br. 2-2175, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Odjel obrane, Glavni stožer HVO, Broj: 01-473/93, Mostar, 16. mart 1993. – 101. brigadi "R" HV, Personalna služba.

Ivan Zlatić, pripadnik Hrvatske vojske (vojnik) je od referenta tehničke službe u 1. pješadijskom bataljonu 101. Hrvatske brigade dogurao do načelnika Tehničke službe 2. brigade HVO-a u Operativnoj zoni Jugoistočna Hercegovina "HZ H-B". On je "**obnašao svoje dužnosti na Južnom bojištu od /05./ 06. 1992. do 15. 03. 1993. god.**" (Isto).

Ivan Zlatić je "**savjesno i vrlo kvalitetno izvršavao svoje obaveze**". Na njegov lični zahtjev, Glavni stožer HVO-a izdao mu je 16. marta 1993. SUGLASNOST da se, kao pripadniku **101. "R" brigade Hrvatske vojske**, vrati u matičnu jedinicu, napominjući da će sva svoja prava i obaveze "**riješavati u 101. brigadi 'R' HV, pa se stoga ima javiti zapovjedniku 101. br. 'R' HV pukovniku Jozi Petraševiću**" (Isto).

Dobijajući saglasnost da se "**vrati u matičnu postrojbu**" – 101. brigadu "R" Hrvatske vojske, Ivan Zlatić je dobio "**sedam (7) dana nagradnog**", "**kako bi lakše riješio svoje obaveze u svezi daljnjeg statusa u 101. brigadi**" (Isto).

[293] AIIZ, inv. br. 2-2159, Glavni stožer HVO, Puk/ovnik/ Miro Andrić, Vitez, 3. maj 1993. – 101. brigadi HV, IZVJEŠĆE.

Pukovnik Miro Andrić je 3. maja 1993. iz Viteza ("GLAVNI STOŽER HVO") 101. brigadi Hrvatske vojske dostavio (u 11,30 sati faxom na broj: 041/154-015) IZVJEŠĆE sljedećeg sadržaja:

"**Dole napisani dužnosnici iz 101. brigade HV, koji su po zapovijedi Ministarstva obrane RH na Južnom bojištu (HZ HB), nalaze se na istim dužnostima kao i u mjesecu ožujku**:

Pukovnik Miro Andrić, pripadnik Hrvatske vojske, je marta 1993. bio zamjenik zapovjednika Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane.[294]

Hrvatska vojska je povremeno u Bosnu i Hercegovinu ubacivala i **diverzantske jedinice**, naročito na onim prostorima gdje je Hrvatsko vijeće obrane pokušavalo probiti odbrambene linije Armije Bosne i Hercegovine. Pored toga, jedinice Hrvatske vojske ubacivane su i u **manjim grupama**, kako ih ne bi evidentirali posmatrači Ujedinjenih nacija. Te su jedinice, također, na dijelove odjeće stavljale oznake Hrvatskog vijeća obrane da bi na taj način prikrile svoje učešće u agresiji na Bosnu i Hercegovinu.[295]

Hrvatska vojska je u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, radi podrške kopnenim snagama, koristila i **avijaciju**, **helikoptere**, zatim **hemijska** i druga **borbena sredstva**. Tako su, na primjer, 24. jula 1993. dva klipna aviona Hrvatske vojske, sa 5 bombi, dejstvovala po selu Dračevica (poletjeli su sa aerodroma Mostarsko Blato). Klipni avioni bombardovali su 2. avgusta 1993. Raštane kod Mostara, a zatim 5. i 24. avgusta Mostar (5. avgusta improvizovanim bombama, a 24. avgusta bombama punjenim bojnim otrovima tipa nadražljivac). Avioni su 7. septembra sa šest bombi bombardovali Mostar (poletjeli

---

1. puk. Miro Andrić

2. Blaž Andrić

3. Mirsad Sivac

4. Branko Kožul

5. bojnik Goran Vujić.

Dužnosnici su proveli trideset dana mjeseca travnja na svojim dužnostima" (Isto).

U memorandumu navedenog izvještaja (u gornjem lijevom uglu), prije navođenja čina i identiteta pukovnika Mire Andrića, stajale su sljedeće riječi: "**GLAVNI STOŽER HVO**". Na kraju tog izvještaja – u donjem desnom uglu nalazio se, pored teksta: "**puk. MIRO ANDRIĆ**", njegov svojeručni potpis i lijevo od toga pečat okruglog oblika, sa sljedećim natpisom: "**Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Odjel obrane, Operativna zona Srednja Bosna Travnik**" – Isto.

[294] AIIZ, inv. br. 2-2175, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Odjel obrane, Glavni stožer HVO, Broj: 01-473/93, Mostar, 16. mart 1993. – 101. brigadi 'R' HV, Personalna služba.

[295] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23.

su sa aerodroma Mostarsko Blato), a zatim ponovili napad u noći između 17./18. septembra.[296]

Avijacija Hrvatske vojske je u decembru 1993. i januaru 1994. sa aerodroma u Divuljama (Split) više puta borbeno djelovala po odbrambenim položajima Armije Republike Bosne i Hercegovine i civilnim naseljima.[297]

Hrvatska vojska je u aprilu 1993. na planini Bokševici kod Jablanice i 15. novembra 1993. na Vranici kod Prozora izvršila helikopterski (oba puta neuspješno) desant.[298]

Po selu Počulica 14. januara 1994. izvedena su dva borbena dejstva, u pratnji hrvatskih aviona, na relaciji Busovača - Nova Bila - Novi Travnik sa tri bombe. Isti dan dejstvovano je po tvornici *Bratstvo* sa jednom bombom i raketom "vazduh-zemlja". Jedan avion i dva helikoptera Hrvatske vojske raketama "vazduh-zemlja" (16 raketa) izvršili su 30. januara 1994. napad na selo Kute. Sljedećeg dana jedan avion je streljačkim naoružanjem napao selo Laze.[299]

Očigledno je da navedeni i drugi podaci pokazuju direktno učešće Republike Hrvatske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Naime, helikopteri i avioni su bili vlasništvo Republike Hrvatske i njihovo djelovanje se ogledalo u preletima, izbacivanju padobrana sa materijalno-tehničkim sredstvima, te i u borbenim dejstvima, kao što je, primjera radi, bio slučaj 14. januara 1994. Takođe, treba istaći da su oni za svoja dejstva koristili i zaštitu NATO aviona, kao naprimjer, u rejonu Bučića i Mošuna (14. januara 1994.) i tako neometano djelovali iz vazduha, pružajući na taj način podršku jedinicama regularne Hrvatske vojske i njenim kolaboracionističkim formacijama - Hrvatskom vijeću obrane.[300]

---

296 Isto.

297 Isto.

298 Isto.

299 Isto.

300 Isto. Republika Hrvatska je dislocirala i jedan broj helikoptera Mi-17 na područje *HR H-B* (AIIZ, inv. br. 2-2976, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO, Odjel RZ i PZO, Ur. broj: 02-2/1-05-2383/93, IZM Čitluk, 9. septembar 1993. – Načelniku Glavnog stožera HVO).

U agresiji na Bosnu i Hercegovinu u jedinicama Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane učestvovalo je i nekoliko stotina **stranih plaćenika** (Nijemaca, Šveđana i Britanaca). Većina plaćenika regrutovana je preko emigrantskih organizacija *Hrvatski državotvorni pokret* i *Hrvatsko revolucionarno bratstvo*, koje je Hrvatska pomagala nakon dolaska Franje Tuđmana. Među njima se posebno isticao Nijemac Jirgen Šmit (**Jürgen Schmidt**), koji je komandovao tenkovskim jedinicama pri napadu na Prozor i Gornji Vakuf. Prilikom napada na Mostar u maju 1993. jednu diverzantsku jedinicu je vodio Nijemac Hofman (**Hoffman**). Obuku lokalne jedinice *Džokeri* u Vitezu vršili su po jedan Englez i Poljak. Interventni vod Hrvatskog vijeća obrane u Livnu vodio je plaćenik Patrik Havijer (**Patrich Chavier**). Jedan broj stranaca je regrutovano i iz redova otpuštenih kadrova njemačke armije.[301]

Tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu u zapadnoj Hercegovini je bila prisutna i **vojna policija** iz Rijeke i Hrvatske posavine koja je bila nadređena lokalnoj, dok je nekoliko jedinica Hrvatske vojske stalno držano u pripravnosti duž dalmatinske obale, a koje su stalno bile u pokretu iz jednog grada u drugi, kako bi bile bliže frontu i brže se uputile na izvršenje "zadataka".[302]

Znatan broj vojnika Hrvatske vojske poginuo je u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu vojske. U napadu na i protiv jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine poginulo je više vojnika Hrvatske vojske nego u borbama protiv jedinica JNA i Vojske Jugoslavije na području Hrvatske. U Hrvatsku su, po Mesiću, dolazili lijesovi.[303] General Martin Špegelj tvrdi kako je i sam general Bobetko priznao "**da je u tim borbama, ne s četnicima, nego sa Armijom BiH bilo 9.000 mrtvih**". Međutim, generali koji su učestvovali u napadu na Bosnu i Hercegovinu, "**kažu da je poginulo i više od 13.000 vojnika**", tvrdi Martin Špegelj. Pored toga, on iznosi i podatak da u **Slavonskom Brodu, Čakovcu, Zagrebu** "**i drugdje postoje groblja vojnika i časnika koji su poginuli u Bosni i Hercegovini, a mnogo ih uopće nije dovezeno**".[304]

---

[301] Isto.

[302] Isto.

[303] ∴ **RAT...**, str. 129 i 134.

[304] Isto, str. 135.

Vlada Republike Bosne i Hercegovine je, zbog oružane agresije na njen teritorij, 13. maja 1993. uložila pritužbu protiv Republike Hrvatske, zahtijevajući da bezuslovno obustavi napade i povuče svoje jedinice s teritorije Bosne i Hercegovine.[305]

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine u pismu od 4. septembra 1993, upućenom Komandi UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu, opisuje napad Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane na neke bosansko-hercegovačke gradove.[306] Vlada Republike Bosne i Hercegovine je, zbog otvorene vojne intervencije širokih razmjera na suverenu i nezavisnu Republiku Bosnu i Hercegovinu, članicu UN-a, kako po broju ljudstva, tako i po angažovanoj tehnici, 28. januara 1994. održala vanrednu sjednicu, na kojoj je, pored ostalog, zatražila hitnu, vanrednu sjednicu Savjeta sigurnosti UN-a, radi osude te agresije i neodložnog preduzimanja mjera u skladu sa Poglavljem VII Povelje UN-a i svim do tada donesenim relevantnim rezolucijama Savjeta sigurnosti i Generalne skupštine UN-a.[307] Pismo stalnog predstavnika Republike Bosne i Hercegovine pri Ujedinjenim nacijama, 28. januara 1994, upućenom Savjetu sigurnosti, sadrži opis vojne intervencije Hrvatske vojske na Bosnu i Hercegovinu.[308]

I dokumenta Ujedinjenih nacija potvrđuju učešće Hrvatske vojske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Savjet sigurnosti je rezolucijama 752, od 15. maja 1992, i 787, od 16. novembra 1992, zahtijevao da Republika Hrvatska odmah povuče svoje trupe, obustavi sve oblike miješanja i poštuje teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine.[309]

---

[305] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 87. U takvoj situaciji Vlada Republike Bosne i Hercegovine je naglasila da će **biti "prisiljena da se obrati međunarodnoj zajednci i zatraži zaštitu od agresije"** (Isto).

[306] Isto.

[307] *Oslobođenje*, 29. januar 1994, str. 1 i 3. Vlada Republike Bosne i Hercegovine je na toj sjednici, povodom ubistva Pola Gudala (vozača UNHCR-a, britanskog državljanina) i ranjavanja još dvojice, osudila taj zločin, uputila izraze najdubljeg saučešća porodici ubijenog, Vladi Velike Britanije i UNHCR-u, i obavezala se da će preduzeti "sve kako bi počinioci ovog gnusnog zločina bili što prije otkriveni i kažnjeni" (Isto).

[308] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 88.

[309] ∴ **REZOLUCIJE...**, str. 31-35 i 49-53; S. Omeragić, nav. dj., str. 157-158.

Izvještajima od 1. i 17. februara 1994. Generalni sekretar je obavijestio Savjet sigurnosti o direktnom angažovanju Hrvatske vojske u i protiv Bosne i Hercegovine. Tako je u izvještaju od 1. februara Butros Gali (Boutros Boutros Ghali) naveo :

"**Od prije nekog vremena, Hrvatska vojska direktno podržava Hrvatsko vijeće obrane**,[310] **snabdijevajući ga ljudstvom, opremom i naoružanjem. U početku je ta podrška bila ograničena na pojedince i male skupine, često dobrovoljce. Međutim, izgleda da je s uspjehom ofenziva, što su ih snage Vlade Bosne i Hercegovine preduzele protiv Hrvatskog vijeća obrane, došlo do povećanja broja hrvatskih vojnika. Procjenjuje se da bi njihov ukupan broj u Bosni i Hercegovini mogao odgovarati snazi tri brigade redovne Hrvatske vojske, odnosno otprilike 3.000 do 5.000 ljudi (radi se o procjeni, budući da sredstvima kojima raspolaže UNPROFOR nije u mogućnosti da prikupi podatke potrebne za tačnije utvrđivanje njihovog broja)**".[311]

Rezolucijom 752 (1992.), od 15. maja 1992. Savjet sigurnosti je **zahtijevao** "**da se svi oblici miješanja koje dolazi izvan Bosne i Hercegovine, uključiv one od strane Jugoslovenske narodne armije (JNA) i elemenata Hrvatske vojske, odmah obustave i da susjedi Bosne i Hercegovine poduzmu hitru akciju radi okončanja ovakvog miješanja i da poštivaju teritorijalnu cjelovitost Bosne i Hercegovine;**

zahtijeva da se one jedinice JNA i elementi Hrvatske vojske u Bosni i Hercegovini odmah povuku ili potčine nadleštvu Vlade Bosne i Hercegovine, ili se raspuste i razoružaju, a njihovo oružje stavi pod djelotovorno međunarodno promatranje, i traži od generalnoga sekretara da bez odlaganja razmotri kakva se međunarodna pripomoć može iznaći u vez sa ovim;

zahtijeva se, takođe, da sve neregularne snage u Bosni i Hercegovini budu raspuštene i razoružane;

poziva sve strane i ostale kojih se to tiče da osiguraju da se nasilni izgon osoba iz područja gdje žive i svi pokušaji da se promijeni etnički sastav stanovništva, bilo gdje u bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, odmah obustave …" (**REZOLUCIJE ...**, str. 32-33).

[310] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 89. Butros Gali pogrešno navodi da Hrvatska vojska "**direktno podržava Hrvatsko vijeće obrane...**". Naime, Hrvatska vojska nije podržavala HVO, nego su jedinice HVO-a kolaboracionističke snage Hrvatske vojske, koje su djelovale u skladu sa jedinstvenim sistemom rukovođenja i komandovanja Hrvatske vojske. Tuđman je lično imenovao sastav vrhovnog organa HVO - njegov Glavni stožer.

[311] Isto, paragraf 89. Republika Hrvatska nije krila podatke o učešću njenih jedinica protiv Bosne i Hercegovine. Tako je potpredsjednik Vlade i ministar vanjskih

U jedinicama Hrvatskog vijeća obrane bio je **veliki broj pripadnika Hrvatske vojske** (**oficiri, podoficiri i vojnici** iz Republike Hrvatske), koji su učestvovali u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Oni su, po nalogu Vlade Republike Hrvatske (na osnovu naredbi Ministarstva obrane Republike Hrvatske i Glavnog stožera Hrvatske vojske), upućivani u "**otkomandu u BiH**", gdje su privremeno izmještani na neodređeno vrijeme i raspoređivani u jedinice Hrvatskog vijeća obrane. Republika Hrvatska je, u cilju zauzimanja znatnog dijela Republike Bosne i Hercegovine, mobilisala svoju Vojsku (**Hrvatsku vojsku**), čiji su pripadnici služili i u Hrvatskom vijeću obrane, kao vojnici Hrvatske vojske.[312] Svi visoki komandanti Hrvatskog vijeća obrane su imenovani sa jedinstvenih kadrovskih listi Hrvatske vojske i njihovo imenovanje je vršio Glavni stožer u Zagrebu, pri čemu je upućivanje u stranu zemlju (Bosnu i Hercegovinu) vršeno kao u bilo koji dio Hrvatske. Većina visokih oficira Hrvatskog vijeća obrane su bili pripadnici Hrvatske vojske i građani Republike Hrvatske. Na sva najznačajnija rukovodna i komandna mjesta u Glavnom stožeru Hrvatskog vijeća obrane postavljeni su visoki oficiri Hrvatske vojske. Komandant Glavnog stožera (do oktobra 1992.) bio je **Milivoj Petković**, brigadir Hrvatske vojske. On je rođen u Vrpolju kod Šibenika, državljanin Republike Hrvatske (u toku 1993. on je bio načelnik Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane). Član Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane **Ante Prkačin** rođen je u Slavonskom Brodu. Zapovjednik Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane od oktobra 1992. do 10. novembra 1993. bio je general **Slobodan Praljak**, rukovodilac političkog

---

poslova Republike Hrvatske u pismu generalnom sekretaru , od 11. februara 1994, između ostalog, izrazio spremnost njegove Vlade "**da povuče određene jedinice iz pograničnih područja Bosne i Hercegovine**" (Isto, paragraf 90).

312 AIIZ, inv. br. 2-2961, Republika Hrvatska, Zbor narodne garde, I brigada, VI bojna, Klek 18. maj 1992, **Otkomanda u BiH**; Isto, inv. br. 2-2972, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HVO, Ur. Broj: 02-2/1-01-4144/93, Posušje, 3. decembar 1993. – Ministarstvu obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer HV, n/r načelnika Janka Bobetka; Isto, inv. br. 2-2991, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo OZ Srednja Bosna, IMZ Vitez, Broj: 01-5-547/93, 21. maj 1993. – GS HVO Mostar; Isto, inv. br. 2-2990, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo OZ Srednja Bosna, IZM Vitez, Broj: 01-4-171/93, 12. april 1993. – Zapovjednicima brigada i samostalnih postrojbi, te drugima; **ICTY**, TUŽILAC PROTIV RAJIĆA, Predmet: Br. IT-95-12, paragraf 17.

odjela Ministarstava obrane Republike Hrvatske. General **Ante Roso** je bio komandant specijalnih jedinica Glavnog stožera Hrvatske vojske i rođen je u Slavoniji. On je novembra 1993. zajedno sa kompletnim sastavom Glavnog stožera HVO-a i njegovim prištabskim jeidnicama, lično od šefa Republike Hrvatske, Franje Tuđmana, imenovan za zapovjednika Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane. Jedan od komandanata bataljona *Ludvig Pavlović* (**Zoran Delić**) bio je hrvatski državljanin, koji živi u Zadru. Takođe, jedan broj instruktora Hrvatskog vijeća obrane za obuku oficira u centrima u Tomislavgradu i Grudama došao je iz Republike Hrvatske.[313]

I jedan broj viših oficira iz **101. brigade** Hrvatske vojske, "**koji su po zapovijedi Ministarstva obrane RH na Južnom bojištu (*Hrvatska zajednica Herceg-Bosna*)**", se od početka juna 1992, pa do početka maja 1993. i kasnije nalazio u jedinicama Hrvatskog vijeća obrane. Obavještavajući o tome 101. brigadu Hrvatske vojske, pukovnik **Miro Andrić** je, u izvještaju od 3. maja 1993, naveo njihov identitet: pukovnik Miro Andrić, **bojnik Goran Vujić**, zatim **Blaž Andrić**, **Mirsad Sivac** i **Branko Kožul**.[314]

---

[313] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 15 i 23; AIIZ, inv. br. 03-2685; Isto, inv. br. 2-1683, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM – Grude, 16. april 192, Formiranje Južnog vojišta, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 205-207; Isto, inv. br. 2-1698, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa : 8/92-01/85, UR broj : 6030-01/92-1, Ploče, 16. maj 1992. – General bojniku A. Roso, objavljeno u : J. Bobetko, nav. dj., str. 220; Isto inv. br. 2-1751, Zapovjedništvo OZ S /Z H /Operativna zona sjeverozapadna Hercegovina/, Broj: 59/92, 6. oktobar 1992. – Brigadama i općinskim stožerima HVO OZ Sjeverozapadne Hercegovina, "**Podatke za časnike HV traži**"; Isto, inv. br. 2-2969, Unija Republika Bosne i Hercegovine, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Galvni stožer HVO, Ur. broj: 02-2/1-01-5390/93, IZM Čitluk, 10. novembar 1993. – Svim brig/adama / HVO, ZAPOVIJED BR. 1; Isto, inv. br. 2-2998, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HV, Specijalne postrojbe, Zagreb, 15. septembar 1993. – N/r Bojniku Mario Šunjić, ZAPOVIJED; M. Špegelj, nav. dj., str. 363.

[314] AIIZ, inv. br. 2-2159, Glavni stožer HVO, Puk/ovnik/ Miro Andrić, Vitez 3. maj 1993. - 101. brigadi HV, IZVJEŠĆE; Isto, inv. br. 2-2290, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Zagreb, Klasa : Pov. 8/92-01/17, Ur. broj : 5120-13-92-78, Zagreb, 5,. juni 1992. – Zapovjedništvu 101. "R" brigade; Isto, inv. br. 2-3049, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, VP 2123 "R" HV, Klasa : 8-01/92, Ur. broj : 2123-01-92-2613, Beketinci, 8. juni 1992, ZAPOVIJED.

Vojnik **Josip Vujina** (sin Ante) iz Splita (Kaštel Novi) oktobra 1992. nalazio se u Hrvatskom vijeću obrane Bugojno, **u 2. bojnoj**, čiji je zapovjednik bio Slavko Petričević.[315] **Ivan Sertić** je sa svojom 1. pješadijskom četom 4. pješadijskog bataljona odlazio na terene zadarskog zaleđa (Kašić, Buterini), te Južno bojište, Mostar, Gornji Vakuf, Livno.[316] **Frank Zagorčić** je bio pripadnik 4. brigade ZNG-a. On je, po naredbi zapovjednika brigade, generala Ive Jelića, u drugoj polovini 1991. nekoliko puta vozio oružje u *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna*.[317] Vojnik **Igor** (**Brune**) **Kapor**, rođen 23. februara 1975. u Rijeci, učestvovao je kao građanin Republike Hrvatske i pripadnik Hrvatske vojske u napadu na Bosnu i Hercegovinu maja 1993. u Mostaru (u dolini Neretve),[318] gdje je zarobljen. U Operativnoj zoni jugoistočna Hercegovina nalazio se i vojnik Hrvatske vojske **Franjo** (**Franje**) **Pakrac**, rođen 1969. u selu Drenovac, opština Županja.[319] U Hrvatskom vijeću obrane se 1992. nalazio i podoficir **Rudolf Duplišak**, pripadnik 4. bataljona 159. brigade

---

315 AIIZ, inv. br. 2-1883, Hrvatska zajednica Herceg–Bosna, OZ S/Z Hercegovina /Operativna zona sjeverozapadna Hercegovina – primj. S. Č./, Broj: 05/6–276, Tomislavgrad, 12. april 1993. – Svim brigadama; Isto, inv. br. 2-1751, Zapovjedništvo OZ S/Z H Broj: 59/92. - Brigadama i općinskim stožerima HVO OZ Sjeverozapadna Hercegovina, **Podatke za časnike HV traži**; AIIZ, inv. br. 2-1761, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg–Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, Mostar, 30. oktobar 1992. – OS HVO Bugojno.

U dopisu OS HVO Bugojno, od 30. oktobra 1992, Žarko Keža (načelnik VOS-a Glavnog stožera HVO-a Mostar) je pisao: "**Gosp. Ante Vujina iz Splita interesira se da li mu je živ sin Josip Vujina, koji se nalazi u Bugojnu u HVO, prema saznanjima u 2. bojnoj kod gosp. Slavka Petričevića**.

Čekam odgovor na Glavni stožer HVO Mostar, sa osobitim štovanjem" (AIIZ, inv. br. 2-1761).

316 J. Bobetko, nav. dj., str. 676.

317 Isto, str. 671.

318 AIIZ, inv. br. 2-1881, Armija BiH, IV korpus, Komisija za razmjenu zarobljenih i prognanih vojnika i civila, Mostar, 28. maj 1993. – Međunarodnom crvenom križu, Isporuka Kapor (Brune) Igora.

Komisija za razmjenu zarobljenih i prognanih civila i vojnika pri IV korpusu Armije Republike Bosne i Hercegovine 28. maja 1993. isporučila je Kapora Međunarodnom crvenom križu, na njihov zahtjev, "**s tim da Međunarodni crveni križ isporuči Kapor (Brune) Igora Hrvatskoj vojsci države Hrvatske**" (Isto).

319 AIIZ, inv. br. 2-1884, Hrvatsko vijeće obrane, Operativna zona Jugoistočna Hercegovina, 3. (?) brigada, Odsjek za ustroj i kadrovske poslove, Broj: 03-309/93, Mostar, 8. decembar 1993.

Hrvatske vojske iz Zadra.[320] I **Tomislav Lukačević**, iz Virovitice,[321] **Miroslav Fabulić**, iz Slavonske Požege,[322] **Drago Šandrk**, iz Belog Manastira,[323] **Sergej Filipović**, iz Vinkovaca,[324] **Darko Hofer**, iz Osijeka,[325] zatim **Jure Brajković**[326] i mnogi drugi učestvovali su u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu. U Općinskom stožeru

---

Na reversu njegove Vojne iskaznice 101. (ne 111.) Riječke brigade Hrvatske vojske, pored fotografije (u gornjem lijevom uglu) i rednog broja ispod nje (R 473856), nalazio se u desnom uglu – ispod šahovnice sljedeći tekst: "**REPUBLIKA HRVATSKA VOJNA ISKAZNICA**", sa imenom i prezimenom ("**FRANJO PAKRAC**"). Na aversu se nalazio njegov JMBG (01109693600553), čin, dužnost (vojnik), broj iskaznice (3638), datum izdavanja (17. juni 1992.), oznaka jedinice (2133), svojeručni potpis ovlaštenog lica i pečat.

320 AIIZ, inv. br. 2-1885, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, VOZNA ISKAZNICA RUDOLFA DUPLIŠAKA. Rudolf Duplišak je rođen 1. aprila 1954. u Bačkoj Topoli, a mjesto prebivališta je bilo u Rijeci. Od Policijske uprave u Rijeci 11. septembra 1991. dobio je Vozačku dozvolu.

Sačuvane su tri njegove vojne iskaznice: prvu mu je izdao 4. bataljon 159. brigade Hrvatske vojske (Ministarstvo obrane Sektor Zadar) 15. februara 1992; drugu Vojna pošta 3065 u Zadru 27. marta 1992, gdje je u rubrici "**čin, dužnost**" upisano "**VOJAK**", i treću *Hrvatska zajednica Herceg-Bosna* Hrvatsko vijeće obrane 18. septembra 1992, kojom se "**dokazuje pripadnost vojsci Hrvatskog vijeća obrane**", gdje je imao čin dočasnika.

321 AIIZ, inv. br. 2-1886, Republika Hrvatska, Vojna iskaznica Tomislava Lukačevića; Isto, Republika Hrvatska, Osobna iskaznica Tomislava Lukačevića.

322 AIIZ, inv. br. 2-2155, Jedinični karton vojnika oružanih snaga Hrvatske Zajednice Herceg-Bosna – Fabulić Miroslav.

Fabulić (Ante) Miroslav (JMBG 2707944192252) rođen je 27. jula 1944. u Slavonskoj Požegi, Republika Hrvatska, po zanimanju prosvjetni radnik (nastavnik).

323 AIIZ, inv. br. 2-2156, Jedinični karton vojnika oružanih snaga Hrvatske zajednice Herceg-Bosna – Šandrk Drago.

Šandrk (Ljupka) Drago (JMBG 26069588191254) rođen je 26. juna 1958. u Belom Manastiru, Republika Hrvatska, po zanimanju mašinbravar.

324 AIIZ, inv. br. 2-2157, Jedinični karton vojnika oružanih snaga Hrvatske Zajednice Herceg-Bosna – Filipović Sergej.

Filipović (Aleksandra) Sergej (JMBG 0909960191259) je rođen 9. septembar 1960. u Vinkovcima, Republika Hrvatska, po zanimanju metalobrusač.

325 AIIZ, inv. br. 2-2158, Jedinični karton vojnika oružanih snaga Hrvatske zajednice Herceg-Bosna – Hofer Darko.

Hofer (Stjepana) Darko (JMBG 070997030022) je rođen 7. septembra 1970. u mjestu Ivanovac - Osijek, Republika Hrvatska.

326 AIIZ, inv. br. 2-1887, Republika Hrvatska, VOJNA ISKAZNICA JURE BRAJKOVIĆA.

Hrvatskog vijeća obrane Kakanj 1992. nalazio se i **Tomo Jurić**, vojnik **108. brigade** ZNG iz Slavonskog Broda, "**uniformiran sa oznakama HVO – HZ H-B**".[327]

Vojnik **Ivan Apica**, rođen u Sinju 1972, je od 4. aprila do 28. septembra 1992. bio u HVO brigadi *Tomislavgrad* u Tomislavgradu. Mjesec dana nakon toga "služio" je u 9. bojni *Rafael Vitez Boban*, koja je bila samostalna jedinica pri 114. brigadi Hrvatske vojske.[328] Satnik **Denis Kapović Denizio**, **natporučnik Milivoj Zrilić** i **zastavnik Ivo Zrilić** bili su pripadnici 1. bojne *Stjepan Radić* u Bugojnu.[329]

U jedinicama 3. brigade Hrvatskog vijeća obrane u Mostaru oktobra 1993. bilo je bar šest vojnika stranih državljana :

- **Ante** (Mate) **Sistov**, rođen 7. decembra 1968. u Hrvatskoj;
- **Zoran** (Tadije) **Kovač**, rođen 29. aprila 1967, u Hrvatskoj
- **Miro** (Krešimira) **Raić**, rođen 2. maja 1972, u Hrvatskoj
- **Roland Bartecko** (Roland Bartetzko), Njemačka
- **Stjepan** (Julijana) **Grđan**, rođen 11. aprila 1962, u Hrvatskoj,
- **Sandro Alfonzo Đaoni** (Sandro Alfonso De Giaoni), Italija.[330]

---

[327] AIIZ, inv. br. 2-1889, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer HVO Kakanj, Br. 11-3306/92, 1. decembra 1992. godine, DOZVOLA ZA KRETANJE.

Zapovjednik Općinskog stožera HVO Kakanj, Ante Duvnjak, izdao je 1. decembra 1992. dozvolu "**za kretanje prostorima *HZ H-B* vojaku TOMO (NIKE) JURIĆ**". Ante Duvnjak je Juriću izdao dozvolu "**na osnovu ZAPOVIJEDI ZAPOVJEDNIŠTVA OZ 'SREDNJA BOSNA', broj: 1219/92, od 25. 11. 1992. godine**" (Isto).

[328] AIIZ, inv. br. 2-1893, Životopis Ivana Apice, Split, 13. oktobar 1993.

Apica je i 1993. bio pripadnik 114. brigade Hrvatske vojske. On je 23. oktobra 1993. od zamjenika Zapovjednika te brigade, bojnika Slavena Zdilara, dobio saglasnost za prelazak u drugu jedinicu, s tim što je "**prije odlaska isti bio dužan razdužiti naoružanje u logistici brigade**" (AIIZ, inv. br. 2-1893, Republika Hrvatska, Vojna pošta 2136 Split, Kl. 802-04/93-04/92, UR. BROJ: 2136-01-01-93-2, Orašac – Samostalnoj satniji pri 114. brigadi HV, n/r gosp. Marku Skeji).

[329] AIIZ, inv. br. 2-1877, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Bugojno, Štab Prve bojne, Bugojno, 31. maj 1992. – Vojnoj policiji, Sektor Dalmacija Split, zapovjedniku Galiću; "**STOŽER**", Ratni bilten, br. 4, Bugojno 1992.

[330] AIIZ, inv. br. 2-2951, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Operativna zona Jugoistočna Hercegovina,

U jedinicama HVO-a se novembra 1993. nalazio veći broj stranih državljana, uglavnom iz Republike Hrvatske. Tako je u HVO **Brigadi** *Rama* (Prozor) bilo bar četiri strana državljanina :

- **Franc Elvis Rozenberger** (Franz Elvis Richarda Rosenberg), rođen 20. novembra 1970. u Gitesohu (Güterslohu - Deutschland), njemački državljanin, u jedinici tenkisti;

- **Vinko Pavlović** (Šimuna), rođen 15. decembra 1965, državljanin Republike Hrvatske, u 1. bojni;

- **Goran Vučić** (Joze), rođen 19. avgusta 1964. u Sinju, državljanin Republike Hrvatske, u 3. bojni;

- **Damir Halužan**, rođen 18. marta u Brezno Gornje, državljanin Republike Hrvatske, u jednici *Marinko Beljo*.[331]

U ***Lašvanskoj bojni*** (IZM Prozor) tada je bilo dva strana državljanina:

- **Dragoljub** (Ljubana) **Erak**, rođen u Rostovu

- **Ulrih Grosfeld** (Ulrich (Alfred) Groszcfeld), građanin Republike Austrije.[332]

U **brigadi *Hrvoje Vukčić-Hrvatinić*** (IZM Gračanica) nalazio se **Josip Šikić**, rođen 1951. u Sisku, bojnik Hrvatske vojske, državljanin Republike Hrvatske, na mjestu komandanta brigade.[333]

U **brigadi *Eugen Kvaternik*** (Bugojno) bili su (novembra 1993.) sljedeći državljani Republike Hrvatske :

- **Josip** (Franje) **Micić**, rođen 9. septembra 1958. u Imotskom (zapovjednik bojne);

- **Stipo** (Nine) **Grbić**, rođen 20. oktobra 1946. u Bugojnu (konjovodac u brigadi);

Mostar, 3. brigada – HVO, Dj. broj: B-583-23/93, Mostar, 23. oktobar 1993. – OZ JIH, SIS, n/r Ivica Pusić. Pored navedenih, "**postrojbama 3. Brigade – HVO pridodati su i vojaci HV *GROMOVI i TIGROVI***" (Isto).

[331] AIIZ, inv. br. 2-2981, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Centar SIS-a Rama, Broj: 02-42-7-49/93, 5. novembar 1993, Spisak stranih državljana u zoni odgovornosti Centra SIS-a Rama, po postrojbama.

[332] Isto.

[333] Isto.

- **Ivan** (Luke) **Ivanković**, rođen 2. oktobra 1959. u Križevcima.[334]

Bojnik Hrvatske vojske **Simon Petrišić**, službenik Uprave za ustroj, popunu i mobilizaciju Oružanih snaga Republike Hrvatske, bio je početkom decembra 1993. na dužnosti u Odjelu za ustroj, kadrovske i pravne poslove Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane.[335]

U brigadi Hrvatskog vijeća obrane *Kralj Tomislav* (Tomislavgrad) 2. novembra 1993. nalazio se 31 stranac (svi su bili u jednom - Izviđačko-diverzantskom vodu, neposredno potčinjenom zapovjedniku brigade, pukovniku Željku Glasnoviću).[336]

---

[334] Isto.

[335] AIIZ, inv. br. 2-2972, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HVO, Ur. Broj: 02-2/1-01-4144/93, Posušje, 3. decembar 1993. – Ministarstvu obrane Republike Hrvatske, Glavni stožer HV, n/r načelnika Janka Bobetka.

General Ante Roso, zapovjednik Glavnog stožera HVO, obratio se 3. decembra 1993. Ministarstvu obrane Republike Hrvatske, lično načelniku Glavnog stožera – generalu Janku Bobetku, s molbom da se bojniku Simonu Petrišiću, "**djelatniku Uprave za ustroj, popunu i mobilizaciju OS RH, koji je na dužnosti u Odjelu za ustroj, kadrovske i pravne poslove GS HVO, odobri privremeni izmještaj na neodređeno vrijeme u GS HVO**", radi pružanja stručne pomoći "**u poslovima ustroja, pripreme i mobilizacije postrojbi HVO**" (Isto).

[336] AIIZ, 2-2979-2980, Centar SIS-a, Tomislavgrad, Broj: 02-4/2-4-032/93, Tomislavgrad, 3. novembar 1993. - Odjelu obrane, Uprava SIS-a Mostar, Brigada HVO Tomislavgrad, Lista pripadnika Hrvatske vojske. To su sljedeći pripadnici Hrvatske vojske:

R.Br.	PREZIME (OČEVO IME) IME	JMBG	ADRESA I BROJ TELEFONA
1.	ANDERS MOODH		ALVANGEN, KAPELLY 3
2.	ANDERSON (DAVID-JOHN) JOHN-DAVID		LLNENCELWN-ABERAERON,CRUDYR AWEL
3.	ARMSTRONG (ALBERT) ANTHONY		MELBURNE,
4.	BARBIER (DANIEL) CHRISTOPHE		ORGEVAL, ALEE DES THUYAS 3
5.	BARDO (SIGMUD) MARKUS		TOMISLAVGRAD,
6.	BRODIN (FRANK) MIKAEL		MOLNDAL,
7.	CASAGRANDE (MARKO) MARIO PAULO		KARJAANNIMISMIESPIRI,
8.	CLAS LINDGREN		BUČIĆI,
9.	DEININGER (MATTHIAS) MATTHIAS	1704973	HEIDELBERG, PLANKST, AM UNGERSGAR 11
10.	HANSSON (ROBERT) CHRUSTER		GOTEBORG,
11.	HODL (RUDOLF) PETER		STAUDACHIEGERUNDACH, AVENHAUSEN 11
12.	HOLIDAY DAVID		LOTIN,
13.	HOLOP TIBOR		PRIBRAM,
14.	HIMEISTER MICHAEL	3112967	NORTEN-HARDENBERG, MARIENSTEIN 10
15.	IPSEN (LEO) JASPER	1706968	OSTERMARIE, GADIHABSVEJ 64

Viši oficiri Hrvatskog vijeća obrane su u toku 1992. i 1993. u više navrata od svojih potčinjenih jedinica tražili spiskove pripadnika Hrvatske vojske. Zapovjednik Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane, brigadir Milivoj Petković, je 3. oktobra 1992. od zapovjednika operativnih zona: Tomislavgrad, Čitluk i Vitez ("VOJNA TAJNA – POVJERLJIVO") HITNO tražio podatke za "**časnike HV**".[337]

Komandant Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina, pukovnik Željko Šiljeg, je više puta 1992. i 1993. od svojih jedinica tražio podatke za oficire Hrvatske vojske koji su se nalazili u jedinicama Hrvatskog vijeća obrane. U naredbi od 6. oktobra 1992. ("STROGO POV. VOJNA TAJNA"), dostavljenoj brigadama i općinskim stožerima Hrvatskog vijeća obrane Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina,[338] dato

16.	JACHIM VLADISLAV		PRIBRAM,
17.	JOHAN LEXELL		SODERTALJE, RYTTARVAGEN 25
18.	JOHANSSON JAN CHRISTER MICHAEL		SOLVESBORG, HANDSVAGSLYCKEGATAN 12
19.	KENT (BJORN) OGVIST		BUČIĆI,
20.	KNUDSEN ALLAN ASBJORN	3008967	VORDINGBURG, SUNDVEJ 6
21.	KOLB (ANDREAS) ANDREAS	0107973	MUHLHAUSEN, KREIS NEUMARKTID OPF 13
22.	KRAUSE (LOTHAR) HEIKO		TOMISLAVGRAD,
23.	MAGNUS EKLUND		KALLERED, VOMMEDALSU 104
24.	MAJOR (JANOS) JANOS		MOR, SZABAIJSKIG 27
25.	MYERS K. (GERALD) ANDREW		MANCHESTER, WATER STREET 48
26.	RODNEY MORGA		WHITENHAVEN, CUMBERLAND
27.	SANFILIPPO (GIUSEPPE) GIOVANI		PALERMO, VIA SAN U20 DE PAOLI 30
28.	STUMPEL MARCO	0107972	WEIMAR, FERDINANDFREILIGRATH 21
29.	TYC (STANISLAC) ALEXANDRE		GENEVE, ROUTE FLORISSANT 21
30.	UWE (JOACHIM) HERKER	2003972	HIRSCHBERG, BREITGASSE 16
31.	VERDUIN FREDERICK TEUNIS		SANTA ROSA, YULUPA AVENUE, SUITE 8 (Isto).

[337] AIIZ, 2-1878, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica H-B, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, Dj. Broj: 01-2258/92, Mostar, 3. oktobra 1992. – Zapovjednicima OZ - Tomislavgrad - Čitluk – Vitez, "**Podatke za časnike HV traži**".

"**Podatke za časnike po funkcionalnoj dužnosti**" trebalo je dostaviti u roku od tri dana (6. oktobra) po obrascu, u kome je trebalo navesti: redni broj, ime, očevo ime, prezime, i JMB, zatim čin (stručna sprema), "**dužnost koju obnaša**" i postrojbu.

Podaci su traženi "**za časnike na dužnostima u Zapovjedništvima OZ sektora, brigada, bojni, diviziona (samo zapovjednik)**".

U pregled je trebalo "**uvrstiti i časnike iz R Hrvatske**" (Isto).

[338] AIIZ, 2-1751, Zapovjedništvo OZ S/Z H /Operativna zona Sjeverozapadna Hercegovina/, Broj: 59/92, 6. oktobra 1992. – Brigadama i općinskim stožerima HVO OZ Sjeverozapadna Hercegovina, "**Podatke za časnike HV traži**".

je i upustvo po kome je trebalo sačiniti izvještaj i dostaviti tražene "**podatke za časnike HV**".[339] Interesantno je naglasiti kako je trebalo pružiti i podatak da li neko od ofiicira Hrvatske vojske u jedinicama Hrvatskog vijeća obrane "**prima osobni dodatak kod HV**".[340]

Svaki oficir Hrvatske vojske koji je bio raspoređen u jedinice Hrvatskog vijeća obrane je, po navedenoj naredbi, morao imati "**zapovijed o uputu u HVO**". Komandanti brigada i općinskih stožera bili su dužni da "**o svakom časniku HV**" koji je pristizao u jedinice HVO-a komandama operativnih zona dostave izvještaj i podatke, u skladu sa navedenim uputama.[341]

Zapovjednik brigade *Eugen Kvaternik* (Bugojno), Ivica Lučić, je, na osnovu navedene naredbe pukovnika Šiljega, 9. oktobra 1992. potčinjenim jedinicama izdao zapovijed o dostavi podataka **za oficire Hrvatske vojske** koji su se nalazili u njihovim jedinicama, navodeći, između ostalog, i rok za dostavljanje traženih podataka.[342]

Pukovnik Šiljeg je navedene podatke tražio od pet brigada i dva općinska stožera HVO-a (brigade: *Petar Krešimir IV* Livno; *Rama* Prozor; *Kralj Tomislav* Tomislavgrad; *Eugen Kvaternik* Bugojno i *Herceg Stjepan* Konjic, te općinski stožeri HVO: Gornji Vakuf i Posušje).

[339] Isto. "**Podatke za časnike HV**" koji su se nalazili u jedinicama HVO-a Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina trebalo je dostaviti "**po sljedećem**:

- **ime, očevo ime, prezime;**
- **datum rođenja, mjesto, općina;**
- **JMB, čin i broj ukaza o promicanju;**
- **datum javljanja u vašu postrojbu, po čijoj zapovjedi;**
- **dužnost koju obnaša u HVO, da li prima osobni dohodak kod HV"** (Isto).

[340] Isto.

[341] Isto. "**Rok za dostavljanje traženih podataka je 10. 10. 1992. godine**".

[342] AIIZ, 2-1879, Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovijedništvo brigade Eugen Kvaternik Bugojno, Broj: 01-10-676/92, Bugojno, 9. oktobar 1992.

Zapovjednik Lučić je navedenu naredbu dostavio: I i II bojni, Topništvu, Inženjeriji, Protuzračnoj odbrani, Interventnom vodu, Samostalnoj satniji, protivoklopnom vodu *Garavi*, Diverzantskom vodu, Izviđačkom vodu, Komandnoj satniji, Vojnoj policiji i Centru veze.

"**Podatke za časnike HV**" trebalo je, po uputama pukovnika Šiljega, dostaviti istoga dana.

Glavni stožer Hrvatskog vijeća obrane *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* je i u toku 1993. tražio podatke "**za časnike HV u HVO-u**". Brigadir Milivoje Petković, zapovjednik tog stožera je, "**u cilju sticanja potpune evidencije i reguliranja statusa časnika HV u HVO-u**", 12. aprila izdao zapovijed br. 01-618/93. o dostavi tih podataka.[343]

Komandanti Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina i Operativne zone srednja Bosna (IZM - Vitez), pukovnici Željko Šiljeg i Tihomir Blaškić, istoga su dana, tj. 12. aprila 1993, na osnovu navedene naredbe Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane, ("OBRANA. VOJNA TAJNA. STROGO POV.") potčinjenim jedinicama izdali naredbe da dostave "**popis svih časnika HV**", koji su se nalazili u njihovim jedinicama i komandama. U naredbama je naglašen način popune popisa, sa navođenjem roka za njihovo izvršenje.[344]

---

[343] AIIZ, 2-1883, Republika Bosna i Hercegovina, HZ Herceg-Bosna, OZ S/Z Hercegovina, Broj: 05/6-276, Tomislavgrad, 12. aprila 1993. - Svim brigadama, ZAPOVIJED, **Dostava podataka za časnike HV u HVO-u**.

[344] AIIZ, 2-1883, Republika Bosna i Hercegovina, HZ Herceg-Bosna, OZ S/Z Hercegovina, Broj: 05/6-276, Tomislavgrad, 12. april 1993. - Svim brigadama, ZAPOVIJED, **Dostava podataka za časnike HV u HVO-u**; AIIZ, 2-1882, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, OZ srednja Bosna, IZM – Vitez, Broj: 01-4-171/93, Vitez, 12. april 1993. – Zapovjednicima brigada i samostalnih postrojbi, ZAPOVJED.

Naredba pukovnika Šiljega je u cjelosti glasila:

"**Z A P O V I J E D**

Na temelju zapovijedi GS HVO HZ HB, broj 01-618/93 od 12. 04. 1993. godine, a u cilju sticanja popune evidencije i reguliranja statusa časnika HV u HVO-u.

Z A P O V I J E D A M

1. Dostaviti popis svih časnika HV koji se nalaze u Vašim postrojbama i zapovjedništvima.

2. Pored imena, očeva imena i prezimena, dostaviti i zapovijedi kojom je upućen u HVO, čin i broj ukaza o promaknuću (pričuvni i djelatni), te dužnost koju kod Vas sada obnaša i one koje je i u kojem vremenu je obnašao.

3. Podatke dostaviti zapovjedništvu OZ S/Z H do 16. 04. 1993. godine do 12,00 sati" (Isto).

Navedena naredba je dostavljena sljedećim brigadama: *Kralj Tomislav* - Tomislavgrad; *Petar Krešimir IV* - Livno; *Eugen Kvaternik* - Bugojno; *Dr Ante Starčević* - Gornji Vakuf; *Rama* - Prozor; *Hrvoje Vukčić - Hrvatinić* - Jajce, te Bojni *Rafael Boban* - Posušje. (Isto).

Pripadnici Hrvatske vojske koji su učestvovali u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu bili su dužni da nose oznake HVO-a.[345] Cilj te obaveze je bio da se i na taj način sakrije neposredno angažovanje Hrvatske vojske u zločinima protiv Bosne i Hercegovine i genocidu nad Bošnjacima. Stoga su zapovjednici Hrvatskog vijeća obrane zabranjivali pripadnicima Hrvatske vojske u Hrvatskom vijeću obrane da nose oznake Hrvatske vojske, već samo oznake Hrvatskog vijeća obrane. Dozapovjednik Stožera Oružanih snaga Zenica, Zoran Čović, izdao je 26. novembra 1992. svim jedinicama Hrvatskog vijeća obrane naredbu ("Vojna tajna. Strogo pov.") u kojoj je, između ostalog, zapovijedio: "**Pripadnici HV koji su prisutni na ovim prostorima, a nose oznaku HV upozorit da skinu oznaku, jer time uvlačimo RH u probleme**".[346]

U jedinicama Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane, kao i kod nosilaca organa civilne vlasti *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, ustaški simboli su bili masovna pojava. Neke njihove jedinice nosile su nazive po istaknutim ustašama, a u kabinetu "ministra" policije i drugim uredima te kolaboracionističke tvorevine bile su okačene Pavelićeve slike.[347]

Pripadnici Hrvatskog vijeća obrane su, pored zvaničnog obilježja Hrvatskog vijeća obrane, nosili i druge simbole koji su asocirali na ustaštvo

---

Naredba pukovnika Blaškića je glasila:

"**ZAPOVJED**

1. Dostaviti popis časnika HV koji se nalaze u Vašim postrojbama i zapovjedništvima.

2. Dostavite pored imena, očevo ime i prezime, broj zapovjedi kojom je upućen u HVO, čin i broj ukaza o promaknuću (pričuvni i djelatni), te dužnost koju kod Vas sada obnaša i one koji je do sada obnašao.

3. Rok za izvršenje ove zapovjedi je tri (3) dana". (Isto).

Pukovnik Šiljeg je zahtijevao da mu se "**popis svih časnika HV**" dostavi do 16. aprila (do 12 sati), a pukovnik Blaškić do 15. aprila 1993.

[345] AIIZ, inv. br. 2-2993, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Operativna zona jugoistočna Hercegovina, Broj: 01-286/1514, Mostar, 27. novembar 1992, ZAPOVIJED, Vidi naredbu I. Primorca, od 9. decembra 1992.

[346] AIIZ, 2-1880, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Zapovjedništvo - Stožera OS Zenica, ZM - Zenica, Broj: 540/92, Zenica 26. novembar 1992, - Svim postrojbama HVO-a.

[347] *Prva linija*, br. 7, 30. avgust 1993, str. 6.

i fašizam, o čemu su u stranim sredstvima informisanja u drugoj polovini 1992. objavljeni pojedini tekstovi. "**Da bi se to ubuduće otklonilo i da bi pripadnici HVO nosili jednoobrazne oznake**", dozapovjednik Stožera Oružanih snaga Zenica, Zoran Čović, je navedenom naredbom zapovijedio :

"**1. Zapovjednici postrojbi HVO *HZ H-B* dužni su osigurati da pripadnici postrojbi i zapovjedništva na uniformama nose samo oznake HVO. Sve druge simbole pripadnici HVO moraju skinuti.**

2. Sa pojedincima koji nose druge oznake - simbole, obaviti razgovor i ukazati da se njihovim nošenjem umanjuje ugled HVO u svijetu.

3. Pripadnici HV koji su prisutni na ovim prostorima a nose oznaku HV upozorit da skinu oznaku jer time uvlačimo RH u probleme.

4. Zapovjedništvo Stožera trebalo bi osigurat potreban broj oznaka, a u slučaju nedostatka istih pripadnici mogu biti bez obilježja.

5. Ova Zapovijed stupa na sangu odmah".[348]

Komandant Operativne zone Jugoistočna Hercegovina izdao je 27. novembra 1992. zapovijed "**koja se odnosi na nošenje raznih obilježja, simbola na odorama u postrojbama HVO, a koji nisu u skladu sa simbolima utvrđenim Uredbom o oružanim snagama *Herceg-Bosne*, te svojim postojanjem štete ugledu pripadnika HVO i HV, a što se u svijetu tumači kao nastavak fašizma**".[349]

Pripadnici jedinica Hrvatskog vijeća obrane bili su dužni da "**na uniformama nose samo oznake HVO-a**". Zapovjednici Hrvatskog vijeća obrane su, prema naredbama načelnika Glavnog stožera HVO-a, brigadira Milivoja Petkovića, od 24. novembra 1992, zatim komandanta Operativne zone Jugoistočna Hercegovina, brigadira Miljenka Lasića, od 27. novembra 1992, te zapovjednika 3. brigade Hrvatskog vijeća obrane, Ivana Primorca, od 9. decembra 1992, bili dužni da osiguraju

---

[348] AIIZ, inv. br. 2-1880, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Zapovjedništvo Stožera OS Zenica, Broj: 540/92, Zenica, 26. novembar 1992. – Svim postrojbama HVO-a.

[349] AIIZ, 2-1784, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Mostar, 3. brigada HVO, Pov. broj: 02-01/11/92, Mostar, 9. decembar 1992, ZAPOVJED.

"**da pripadnici postrojbi na uniformama nose samo oznake HVO, a sve druge oznake i simbole**" trebalo je skinuti. Sa pojedincima koji su nosili druge oznake i simbole trebalo je "**obaviti razgovor, te ukazati da se njihovim nošenjem umanjuje ugled HVO u svijetu**.

3. **Nošenjem oznaka HV od strane pojedinaca povezuje se optužbama o direktnom angažiranju postrojbi HV na prostoru *HZ H-B*, čime se optužuje *RH i HZ H-B*. Pripadnike HV zamoliti (uz objašnjenje) da za vrijeme boravka na našim prostorima nose oznake HVO**".[350]

Republika Hrvatska je, usljed optužbi od strane međunarodne zajednice zbog njenog neposrednog vojnog učešća u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, nastojala da sakrije prisustvo svoje (Hrvatske vojske) u Bosni Hercegovini, kao i napade helikoptera u centralnoj Bosni i misije logističkog osiguranja jedinica Hrvatskog vijeća obrane. Stoga su prilikom prelaska u Bosnu i Hercegovinu neki generali Hrvatske vojske "**zapovjedili skidanje znakovlja HV i stavljanje znakovlja HVO-a**". Pripadnici Hrvatske vojske su, prema naredbi zapovjednika Operativne zone Split, Mate Viduke, od 12. aprila 1992, bili dužni da "**sva obilježja HV**" skinu i vode se "**kao dobrovoljni branitelji svoje domovine**".[351]

Hrvatska vojska je, prema generalu Janku Bobetku, skidala oznake Hrvatske vojske i stavljala oznake Hrvatskog vijeća obrane. Pri tome

---

[350] Isto. U navedenoj naredbi je stajalo i sljedeće:

"**Zapovjedništvo 3. brigade uložit će dodatne napore da osigura dovoljan broj oznaka HVO, a u slučaju nedostatka obilježja pojedinci mogu biti bez istih.**

6. Kontakte sa pripadnicima UNPROFOR-a i Evropske zajednice, te davanje određenih informacija, mogu davati samo zapovjednici postrojbi i to samo uz odobrenje GS HVO *HZ H-B*.

Za sprovođenje ove zapovijedi odgovorni su zapovjednici bojni i samostalne satnije" (Isto).

Zapovjednik Primorac je navedenu naredbu dostavio sljedećim jedinicma: 6. širokobriješkoj bojni, 4. bojni *Tihomir Mišić*, 7, 8. i 9. bojni, Samostalnoj satniji Buna, Mješovitom topničkom divizionu, Satniji inženjerije, Logističkoj satniji i Službi osiguranja (Isto).

[351] AIIZ, inv. br. 2-1680, Zapovjedništvo OZ Split, Izm – Ploče, 12. april 1992, Klasa: 8/92-01/17, UR. Br.: 6030-08/92-01- Zapovjedniku 4/4 br. ZNG; *Bilten FHP*, br. 15, str. 183.

je oficirima rečeno da se predstavljaju kao pripadnici Hrvatskog vijeća obrane i govore da su rodom iz Bosne i Hercegovine.[352]

Pripadnici Hrvatske vojske koji su služili u Hrvatskom vijeću obrane nekoliko puta su odbijali naređenja da skinu oznake Hrvatske vojske, kako posmatrači ne bi otkrili njihovo prisustvo u Bosni i Hercegovini.[353] Međutim, vojnici Hrvatske vojske su, prema naredbi Ivana Primorca, zapovjednika 3. brigade Hrvatskog vijeća obrane, od 9. decembra 1992, morali nositi oznake Hrvatskog vijeća obrane.[354]

Oficiri Hrvatske vojske koji su učestvovali u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu (u jedinicama Hrvatskog vijeća obrane) i nosili oznake Hrvatskog vijeća obrane nisu mogli bez naređenje Ministarstva obrane Republike Hrvatske napustiti jedinice Hrvatskog vijeća obrane. U "**slučaju drugačijeg postupanja**" trebalo je "**odmah izvijestiti Glavni stožer HVO**".[355]

Za vojnike iz Hrvatske koji su bili angažovani u HVO-u bilo je zabranjeno "**izdavanje svih eksternih dokumenata**".[356]

---

[352] Vidi: J. Bobetko, **SVE MOJE BITKE**, Zagreb 1996; **RAT...**, str. 134. Međutim, to je, po generalu Martinu Špegelju, "**bila posve prozirna i loša improvizacija koja nikoga u svijetu nije mogla obmanuti...**" (**RAT...**, str. 134).

[353] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 93.

[354] AIIZ, inv. br. 2-1784, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Mostar, 3. brigada HVO, Pov. Br. 02-01-11/92, Mostar, 9. decembra 1992, ZAPOVJED.

[355] AIIZ, inv. br. 2-1751, Zapovjedništvo OZ S/Z H, Broj: 59/92, 6. oktobra 1992. – Brigadama i općinskim stožerima HVO OZ Sjeverozapadne Hercegovine, "**Podatke za časnike Hrvatske vojske traži**"; AIIZ, 2-1879, HZ "Herceg-Bosna", Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo brigade *Eugen Kvaternik* Bugojno, Broj: 01-109-676/92, Bugojno, 9. oktobar 1992. – I Bojni i drugima.

Pukovnik Željko Šiljeg, komandant Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina, i Ivica Lučić, zapovjednik brigade *Eugen Kvaternik* (Bugojno), izdali su 6. i 9. oktobra 1992. naredbe, kojima su zabranili napuštanje jedinica HVO-a od strane pripadnika Hrvatske vojske, bez naredbe Ministarstva obrane Republike Hrvatske. S tim u vezi, oni su upozorili "**sve časnike koji se nalaze u HVO da bez zapovijedi Ministarstva obrane RH ne mogu napustiti sadašnje postrojbe HVO**" (Isto).

[356] AIIZ, inv. br. 2-2952, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Mostar, Dj. broj: 01-286/1099/92, Mostar, 21. avgust 1992, ZAPOVIJED.

Najviši oficiri Hrvatske vojske su u Bosni i Hercegovini izdavali i naredbe o mobilizaciji. Tako je general Bobetko još u proljeće zapovjedao mobilizacijom u susjednoj državi (Neum, Stolac). Na većini njegovih dokumenata je u memorandumu stajalo *Republika Hrvatska*, a kada su se zapovijedi odnosile samo na jedinice Hrvatskog vijeća obrane Janko Bobetko je koristio memorandum *Hrvatska zajednica Herceg–Bosna – HVO*. I to su očigledni dokazi o učešću Republike Hrvatske i Hrvatske vojske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovini.[357]

Planiranje i organizovanje obavještajnog rada, te koordiniranje rada Obavještajne uprave u Glavnom stožeru HVO-a, vršile su komande, jedinice i ustanove Hrvatske vojske.[358]

Republika Hrvatska je postavljala i starješinski kadar svojih kolobaracionista (Hrvatsko vijeće obrane), rukovodila i komandovala tim snagama, izdavala im naredbe i uputstva, davala savjete, prenosila iskustva i sl. Tako je, na primjer, general Bobetko u proljeće 1992. postavljao zapovjednike i u srednjoj Bosni.[359] Komandanti komandi, jedinica i

---

[357] M. Čulić, nav. dj., str. 90.

[358] AIIZ, inv. br. 2-3010, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HV, Klasa: 8/93-01/02, Ur. br. : 512-06-06/2-93-75, Zagreb, 7. decembar 1993, ZAPOVIJED. Tako je, primjera radi, general Janko Bobetko (načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske) 7. decembra 1993, "**temeljem ukazane potrebe za učinkovitijim i potpunijim obavještajnim osiguranjem postrojbi i zapovjedništava podređenih IZM Ploče ('Južno vojište'), kao i postrojbi i zapovjedništava iz sastava HVO**", izdao naredbu o ustrojavanju i kadrovskom osposobljavanju Obavještajnih odjela na Izmješteno (istureno) komandno mjesto Ploče ("Južno vojište"), odredio načelnika tog odjela (bojnik Hrvoje Vlahov) i jednog od savjetnika (Zoran Šimić), utvrdio zadatke i ovlaštenja Obavještajnog odjela IZM Ploče ("**… zadužen je za planiranje i organizovanje obavještajnog rada u pojasu od obavještajnog interesa 'Južnog vojišta' i glede toga ovlašten je koordinirati rad obavještajnih odsjeka ZP Split i 'Južnog bojišta', te Obavještajne uprave GS HVO**"), zatim obaveze obavještajnih odsjeka ZP Split i "Južnog bojišta" i Obavještajne uprave GS HVO-a (Isto).

[359] J. Bobetko, nav. dj., str. 127; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 95; vidi: str. 982-992, napomene 133-156 ovog rada.

Iznoseći tvrdnju kako Hrvatska vojska "savjetuje" Hrvatsko vijeće obrane i prenosi im iskustva, general Janko Bobetko piše kako su snage Hrvatskog vijeća obrane "**dosta respektabilne**", one izvršavaju svoj zadatak i taj dio teritorija uspješno brane, onemogućavajući prodor četnicima". S tim u vezi, on lažno tvrdi kako je Hrvatsko vijeće obrane samostalna snaga, koja odgovara za svoj teritorij (J. Bobetko, nav. dj., str. 127). Sama činjenica da je general Bobetko bio komandant Južnog vojišta suprotno govori.

ustanova HVO-a, te MUP-a i Vojne policije *Hrvatske zajednice/ Republike Herceg-Bosna* podnosili su svojoj vrhovnoj komandi – Glavnom stožeru Hrvatske vojske i Ministarstvu obrane Republike Hrvatske u Zagrebu - izvještaje o stanju u jedinicama, organizacione i druge probleme.[360] Zapovjednici HVO-a su se i s prijedlozima za unapređenje obraćali Republici Hrvatskoj.[361]

Republika Hrvatska je i preko **hrvatskih oficira, koji su iz Hrvatske vojske prekomandovani u HVO** ili preko bosanskih Hrvata koji su prihvatili velikodržavni hrvatski projekat i slijedili uputstva Vlade Republike Hrvatske, kontrolisala odluke u *Hrvatskoj zajednici Herceg–Bosna*.[362]

Uplitanje Hrvatske u uspostavljanju Hrvatskog vijeća obrane nakon 7. aprila 1992, kada je Hrvatska priznala samostalnost Bosne i Hercegovine, što je Franjo Tuđman službeno proglasio, predstavlja poslije tog datuma miješanje u unutrašnje poslove Bosne i Hercegovine, koje nije nikako ni prestajalo.[363]

Predsjednik Republike Hrvatske, dr Franjo Tuđman, i njegovi najviši oficiri donosili su naredbe o formiranju Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane i postavljanju zapovjednika. Dva dana nakon što je Predsjedništvo *Hrvatske zajednice Herceg–Bosna* formalno uspostavilo Hrvatsko vijeće obrane (8. april 1992.), 10. aprila 1992, predsjednik Franjo Tuđman je generala Janka Bobetka iz Hrvatske vojske imenovao

---

Zapovjednik *Obrane Herceg-Bosne*, Paško Ljubičić, zatražio je 21. marta 1992. da ga primi Gojko Šušak, ministar obrane Republike Hrvatske, prije svega, "**zbog primanja upustava za vođenje dopunskih akcija [u srednjoj Bosni]**" (**ICTY**, Predmet : Br. IT-95-14-T, paragraf 110). Među predloženim učesnicima tog sastanka nalazio se i Dario Kordić, predsjednik *Kriznog štaba srednje Bosne* i dopredsjednik "Hrvatske Zajednice Herceg-Bosna" (Isto).

360 AIIZ, inv. br. 2-2943, Zapisnik sa sastanka sa gosp. ministrom G. Šuškom održanog u Ministarstvu obrane 22. 12. 1993. god.; Isto, inv. br. 2-3010, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HV, Klasa : 8/93-01/02, Ur. br. : 512-06-06/2-93-75, Zagreb, 7. decembar 1993, ZAPOVIJED. Obavještajna uprava Glavnog stožera HVO-a je sve obavještajne podatke dostavljala Obavještajnom odjelu IZM Ploče ("Južno vojište") – to je, ustvari, bila njena obaveza, koju je potpisao načelnik Glavnog stožera Hrvatske vojske – general Janko Bobetko (Isto).

361 *Bilten FHP*, br. 15, str. 108.

362 **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 110.

363 Isto, paragraf 111.

za zapovjednika Južnog vojišta. Njegove su dužnosti obuhvatale komandovanje jedinicama Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini. On je u periodu od 10. aprila do 15. jula 1992, u svojstvu generala Hrvatske vojske i komandanta Južnog vojišta, sa sjedištem u Pločama, rukovodio i komandovao svim jedinicama Hrvatske vojske od Splita do Dubrovnika i svim jedinicama Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane na dijelu teritorije Bosne i Hercegovine – na području kolaboracionističke *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*. Dužnost komandovanja jedinicama Hrvatskog vijeća obrane su poslije preuzela tri oficira Hrvatske vojske, koji su bili potčinjeni generalu Bobetku. On je 15. aprila 1992. u Grudama formirao Istureno komandno mjesto Južnog vojišta, a sljedećeg dana odredio sastav tog zapovjedništva; 20. aprila je regulisao sastav Zapovjedništva za "organizaciju i odbranu" pravca Tomislavgrada, a 21. aprila naredio generalu Anti Rosi da peuzme odgovornost nad područjem Livna i brigadiru Miljenku Crnjecu za organizovanje "odbrane" na području Tomislavgrada; 19. maja je uspostavio Istureno komandno mjesto u Gornjem Vakufu; izdao je naredbe o formiranju i opremanju jedinica i druge aktivnosti, u cilju zauzimanja Bosne i Hercegovine.[364]

General Bobetko je 14. juna 1992. naredio početak ofanzivnih djelovanja i premještanje snaga Hrvatskog vijeća obrane u određenom smjeru, te preduzimanje konkretnih dejstava u sklopu jedne vojne operacije.[365] On je, pored ostalog, početkom novembra 1993. isplanirao operaciju protiv Bosne i Hercegovine.[366]

---

[364] AIIZ, inv. br. 2-1678, Republika Hrvatska, Predsjednik, NAREDBA, Broj: PA7-28/1-92, Zagreb, 10. travanj 1992; Isto, inv. br. 2-1683, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM – Grude, 16. travanj 1992, Formiranje IZM Južnog vojišta; Isto, inv. br. 2-1684, Zapovjedništvo Južnog vojišta, IZM-Grude, Ob. Broj: 01-195/92, 16. travanj 1992, Sastav IZM zapovjedništva Južnog vojišta; Isto, inv. br. 2-1687, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo južnog vojišta, IZM – Grude, Grude, 21. travanj 1992, Podjela zona odgovornosti, Zapovjed – General-bojniku Anti Rosi, birgadiru Miljenku Crnjecu; Isto, inv. br. 2-1701, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Split, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/91, Ur. Broj: 6030-02/92-1, Ploče, 19. svibanj 1992, Formiranje IZM "Srednja Bosna"; J. Bobetko, nav. dj. str. 202, 205-208, 211-216 i 219-221; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 112. O tome vidi i str. 985-988 (napomene 138-144), 991-992 (napomenu 156) i 1033-1034 (napomene 258-259) ovog rada.

[365] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 112.

[366] Vidi str. 1033-1036 (napomene 258-263) ovog rada.

General Ante Roso je 27. juna 1992, u svojstvu generala Hrvatske vojske, unaprijedio **Tihomira Blaškića** u čin pukovnika Hrvatskog vijeća obrane i postavio ga u Zapovjedništvo "Operativne zone Srednja Bosna". Generala **Milivoja Petkovića** je na mjestu zapovjednika Glavnog stožera HVO-a zamijenio general **Slobodan Praljak**, nekadašnji pomoćnik ministra odbrane Hrvatske u Zagrebu, a njega general **Ante Roso**. Te naredbe o imenovanjima donio je predsjednik Republike Hrvatske i Vlada te države,[367] što je još jedan dokaz da je HVO u Bosni i Hercegovini samo kolaboracionistička formacija druge, hrvatske države.

Hrvatsko vijeće obrane i Hrvatska vojska su imali zajedničke kadrove, koji su često bili porijeklom iz Bosne i Hercegovine. Oficiri Vojske Republike Hrvatske su, prema izjavi generala Domazeta, "**dobrovoljno izlazili iz Hrvatske vojske da bi služili u Bosni i Hercegovini. Ti su časnici morali za to imati službenu dozvolu i smatrani su privremeno detaširanim časnicima. Zapravo, izgleda da su platu nastavili primati od Hrvatske**". Oni koji su se željeli vratiti u Hrvatsku vojsku mogli su to učiniti uz službeno odobrenje vlasti Hrvatske vojske, što je predstavljalo puku formalnost.[368]

Visoki oficiri Hrvatske vojske Ante Roso, Milivoje Petković, Slobodan Praljak, Ivan Tolj i mnogi drugi **raspoređeni** su na privremeno služenje u Hrvatsko vijeće obrane, nakon čega su se vratili u Hrvatsku vojsku. **Ante Roso**, **Milivoje Petković** i **Slobodan Praljak** su bili visoki oficiri Hrvatske vojske prije nego što su postali zapovjednici i načelnici Glavnog stožera Hrvatskog vijeće obrane. **Ivan Tolj** je bio zastupnik u Saboru, general i načelnik Političke uprave Hrvatske vojske, a istovremeno i pripadnik Hrvatskog vijeća obrane.[369] Pukovnik Hrvatske

---

[367] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 112; AIIZ, inv. br. 2-2969, Unija Republike Bosne i Hercegovine, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Glavni stožer HVO, Ur. broj: 02-2/1-01-5390/93, IZM Čitluk, 10. novembar 1993. – Svim brig/adama/ HVO, Zapovijed br. 1; M. Špegelj, nav. dj., str. 363.

[368] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 114.

[369] Isto, paragraf 115. Ivan Tolj, poslanik u Hrvatskom saboru, "**bio je general obiju vojski**". On i drugi "**zastupnici hrvatskog Sabora, tamo su fotografirani u uniformama HVO-a, iako su on i oni istovremeno bili članovi hrvatskog Sabora. Te iste osobe.. su do najekstremnije granice demonizirali Muslimane i njihovo pravo da brane teritorije Bosne i Hercegovine**" (Isto, paragraf 115, napomena 233).

vojske **Miro Andrić** takođe je bio i pripadnik Hrvatskog vijeća obrane. Čak i na nižem nivou Hrvatsko vijeće obrane su dijelom činili Hrvati, koji su se vratili iz Hrvatske nakon što su se borili u Hrvatskoj vojsci.[370]

General Tihomir Blaškić je i sam izabran u skladu sa procedurom koja je "**nužno zahtijevala odabir ljudi od povjerenja, spremnih da sprovode politiku koju je diktirao Zagreb**". Na sastanku u Grudama (12. novembra 1991.), kojim je predsjedovao Mate Boban, usvojeni su, pored ostalog, stavovi da se jasno profilira i kadrovski ojača stranačka politika Hrvatske demokratske zajednice u Bosni i Hercegovini i izaberu ljudi koji su sposobni izvršiti te zadatke, te da se vojnički još bolje pripreme za borbu protiv svih onih snaga koje će pokušati zaustaviti "**neminovan proces u stvaranju slobodne hrvatske države**".[371] General Tihomir Blaškić ne bi mogao biti imenovan na funkciju na kojoj je bio da nije u potpunosti podržavao tu ideologiju, politiku i praksu.[372] To, između ostalog, potvrđuje i njegovo imenovanje (od strane predsjednika Republike i vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga Hrvatske) na dužnost inspektora u Glavnoj inspekciji Hrvatske vojske, 14. novembra 1995.[373]

Očigledno da je Republika Hrvatska (sa svojim regularnim trupama i hrvatskim kolaboracionistima iz Bosne i Hercegovine) učestvovala u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu, te je riječ o sukobu **međunarodnog karaktera**. Haški tribunal je, na osnovu direktne i indirektne intervencije Republike Hrvatske u Bosni i Hercegovini, "**u oružanom sukobu protiv bosanskih Muslimana**", o čemu "**postoje**

---

370 Isto.

371 S. Čekić, nav. dj., str. 33-35 i 306-309; M. Čulić, nav. dj., str. 70-71; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 114.

372 **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 117.

373 AIIZ, inv. br. 2-2111, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zagreb, 21. novembar 1995, Izvod iz Odluke Predsjednika Republike i vrhovnog zapovjednika oružanih snaga Hrvatske, Broj: 01-04-95-1050/1-C65, od 14. novembra 1995.

Predsjednik Republike i vrhovni zapovjednik oružanih snaga Hrvatske, dr Franjo Tuđman, donio je, "na temelju članka 100. stavka 1. Ustava Republike Hrvatske i članka 159. stavka 1. Zakona o službi u oružanim snagama Republike Hrvatske ('Narodne novine' broj 23/95 i 33/95)", 14. novembra 1995. Odluku o imenovanju general-bojnika Tihomira Blaškića na dužnost inspektora u Glavnoj inspekciji Hrvatske vojske (Isto).

više nego dovoljni dokazi", sukob okarakterisao kao **međunarodni**,[374] čime je riječ o zločinu protiv mira, odnosno agresiji Republike Hrvatske na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Očito da je Hrvatska vojska planirala, pripremala i vodila agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, tj. rukovodila i komandovala svim hrvatskim vojnim operacijama na teritoriji Bosne i Hercegovine. To znači da Hrvatsko vijeće obrane kao samostalna oružana sila nije ni postojalo. U cilju provođenja agresije, Republika Hrvatska je, kao i Srbija i Crna Gora (Savezna Republika Jugoslavija), formirala svoje kolaboracionističke vojne snage u Bosni i Hercegovini pod nazivom Hrvatsko vijeće obrane. Međutim, bojeći se međunarodnih sankcija, Republika Hrvatska je insistirala na tezi kako je Hrvatsko vijeće obrane navodno samostalna oružana formacija, iako je u suštini Hrvatsko vijeće obrane bilo uključeno u oružane snage Republike Hrvatske. Ustvari, Hrvatsko vijeće obrane je bilo sastavni dio Hrvatske vojske, koje je od svog formiranja u potpunosti bilo involvirano u njenu organizacijsku i komandnu strukturu, a za koje je Republika Hrvatska, pored ostalog, osiguravala i ogromna finansijska sredstva. Hrvatsko vijeće obrane i Hrvatska vojska djelovali su u pravcu realizacije jedinstvenog cilja – **osvajanja teritorije Bosne i Hercegovine** i njenog priključenja susjednoj Republici Hrvatskoj.[375]

Jedinice regularne Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane su u dolini Rame i Neretve, te u srednjoj Bosni, izvršile brojne zločine

---

[374] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragrafi 77, 94, 102 i 123-124; **ICTY**, TUŽILAC PROTIV RAJIĆA, Predmet: Br. IT-95-12, paragraf 22. Odbrana generala Blaškića je tvrdila da je **Hrvatska vojska rukovodila operacijama Hrvatskog vijeća obrane** samo u periodu između marta i juna 1992, "**prije nego što se Hrvatsko vijeće obrane organiziralo i prije izbijanja sukoba između hrvatskih i muslimanskih snaga u srednjoj Bosni**". ICTY se slaže "**da se uplitanje Hrvatske vojske i Hrvatske može činiti očitijim na početku dotičnog razdoblja, ali ocjenjuje da se ono nastavilo za čitavo vrijeme sukoba**" (**ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 102).

[375] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 23; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 120; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14/1-T, paragraf 78, nap. 182.

Iz zaključnog računa Ministarstva obrane *HZ H-B* za 1993. proizilazi da je Ministarstvo obrane Republike Hrvatske u toj godini učestvovalo sa 16.764.924.236 HRD redovnog finansijskog priloga iz proračuna i s 268.770.000 HRD posebne donacije za potrebe Ministarstva obrane *HZ H-B* (C. Ribičič, nav. dj., str. 95 - 96, nap. 167).

nad bošnjačkim civilnim stanovništvom (masovna ubistva, nasilna raseljavanja, nezakonita hapšenja, odvođenja i mučenja civila u koncentracionim logorima i zatvorima, uništavanje gradova, sela, vjerskih objekata i dr.). To je bio dio smišljene ideologije i sistematski vođene politike i prakse genocida koju su pripadnici Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane organizovano činili u pomenutim krajevima.

5. **Logističko obezbjeđenje kolaboracionističkih jedinica Hrvatske vojske**

Učešće Republike Hrvatske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu pouzadno se, pored njene **oružane sile**, može utvrditi i na osnovu **logističkog osiguranja Hrvatskog vijeća obrane**, bez kojeg se ne bi moglo ni formirati niti djelovati. Naime, Republika Hrvatska je, za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, pored kadrovske, uglavnom u živoj sili, Hrvatskom vijeću obrane pružala i finansijsku i logističku podršku, kao i značajnu drugu materijalnu pomoć. Hrvatska je dnevno trošila milion njemačkih maraka za pomoć svim strukturama *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, uključujući i Hrvatsko vijeće obrane. Hrvatska je opskrbljivala Hrvatsko vijeće obrane značajnim količinama oružja i vojne opreme, te gorivom, vozilima, hranom, a i municijom. Među materijalno-tehničkim sredstvima bilo je prisustvo tenkova T-55 i haubica, sa posadama i s oznakom Hrvatske vojske. Tako su, na primjer, hrvatski tenkovi T-53 bili prisutni na području Gornjeg Vakufa, kojima su upravljale posade Hrvatske vojske protiv Armije Republike Bosne i Hercegovine.[376]

Raspoloživi podaci ukazuju na značajnu ulogu Republike Hrvatske u naoružavanju bosansko-hercegovačkih Hrvata. Tako je, primjera radi, 10. maja 1991. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske omogućilo nabavku oružja i osiguralo njegov transport kamionima na relaciji Zagreb - Čapljina.[377] Najobimnije aktivnosti na naoružavanju

---

[376] **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, paragraf 120; **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14/1-T, paragraf 78, nap. 182.

[377] AIIZ, 2-551, Informacija Ministarstva unutarnjih poslova Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine o nekim pojavama i događajima koji su posebno uticali na usložnjavanje sigurnosne situacije u Republici, od 11. juna 1991.

hrvatskog stanovništva u Bosni i Hercegovini organizirane su krajem 1991, nakon napada srpsko-crnogorskog agresora na Dubrovnik. Tada su Hrvati ogromne pare uložili u naoružavanje, te su posjedovali velike količine konvencionalnog naoružanja. "**Svako sposoban ima pušku**". Neki bogati privatnici su, pored kalašnjikova, nabavili i haubice, sve vrste topova, protivoklopnih bacača i raketne sisteme "stinger".[378]

Značajan kontigent naoružanja i vojne opreme namijenjen odbrani Vukovara, koji je zauzet 18. novembra 1991, preusmjeren je u zapadnu Hercegovinu. U preduzećima *Slobodan Princip Seljo* i *Vitez* dobro je funkcionirala organizacija tajnog izvoza i krađe eksploziva i baruta, koji je, pod parolom domovinskog rata u Hrvatskoj, tajno rasturan i za oružje zamjenjivan, uglavnom, u Hrvatskoj.[379]

Općinski odbor HDZ Bugojno obratio se 31. marta 1992. lično ministru obrane Republike Hrvatske, Gojku Šušku, tražeći pomoć u naoružanju.[380]

U noći 22./23. aprila 1992. grupa od oko tristo pripadnika oružanih formacija *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* (Regionalni odbor HVO Srednja Bosna), na čelu sa Dariom Kordićem, iz pogona namjenske proizvodnje *Bratstvo* u Novom Travniku izvukla je tri višecijevna raketna bacača tipa *Orkan* i *Oganj*, te jedan broj haubica kalibra 122

---

[378] *Slobodna Bosna*, br. 3, 14. novembar 1991., str. 5.

[379] S. Salkić - S. Ahmić, **STRADANJE MUSLIMANA I ISTRAŽIVANJE RATNIH ZLOČINA NA PODRUČJU OPŠTINE VITEZ** (rukopis), Zenica, 1993., str. 2-3.

[380] AIIZ, inv. br. 2-1900, Hrvatska demokratska zajednica, Općinski odbor Bugojno, Bugojno, 31. mart 1992. - Ministarstvu obrane Republike Hrvatske (za ministra gospodina Šuška), Zagreb.

Matko Lučić, predsjednik Općinskog odbora Hrvatske demokratske zajednice Bugojno, je u navedenom zahtjevu pisao: "**Živimo u dramatičnoj situaciji. Pod srpskim smo prijetnjama. Organizirano se iseljava srpsko stanovništvo iz Kupresa i Bugojna. Grupa rezervista (jedan autobus) je došla u civilu i preobukla se u vojne uniforme i razmjestila u iseljene kuće.**

Raspolažemo sa minimalnim naoružanjem. Svi Hrvati su spremni za borbu i vlada veliko nezadovoljstvo zbog nedostatka opreme. Naš Regionalni krizni štab u Grudama nije u stanju isporučiti nam potrebnu opremu, a pukovnik Mikulić nas upućuje na Vas.

Molimo Vašu intervenciju i pomoć u naoružanju" (Isto).

mm, a koje su preko Prozora transportovane u pravcu zapadne Hercegovine. Tako je u Hercegovinu, dok je JNA još bila stacionirana u Mostaru, dovezeno preko 1.500 dugih cijevi, 1.400 bombi i preko 40.000 obroka.[381]

Republika Hrvatska je, pored žive sile (**Hrvatska vojska**), u i protiv Republike Bosne i Hercegovine upućivala i municiju, tenkove, topove, napalm bombe i druga materijalno-tehnička sredstva i opremu. Nabavka municije je bila precizno organizovana. Glavni dotur municije išao je iz Ploča, direktno prema Mostaru, "**iste noći kada je naručen**". I general Vinko Martinović je od Janka Bobetka dobio "**ne samo zadatak, nego i sva ovlaštenja i neka postepeno popunjavamo taj front, jer je to najbliži, najkraći, nemam prevoza velikog, tako da je on sa svog fronta smo skinuli bateriju topova 122, minobacače, mine, municiju, dakle sva streljiva koja su tražena, dakle, u najkraćem roku, to je funkcioniralo, može se reći, odlično... Dalje, za municiju, težih kalibara, 130, u tri navrata su pošiljke i narudžbe koje su date odmah bile upućivane prioritetno i točno na liniji fronta...**" (jezički nekorektno, ali tako u originalu – primj. S.Č.).[382] Tako je i 20. oktobra 1993. "**jedan čitav teret otišao, ide odavde, težeg kalibra, 130, 105, 120, a sa onog fronta ide i sva druga municija, tako da, jasno, troši se...**".[383]

Franjo Tuđman je slao oružje Hrvatima u Bosni i Hercegovini, uključujući i područje Busovače.[384]

Komandant 160. brigade Hrvatske vojske u Osijeku, pukovnik Dubravko Jezerčić, 16. jula 1992, na osnovu naredbe komandanta Operativne zone Osijek, donio je naredbu o predaji jednog tenka T-55 i jednog BVP M-80, s jednim borbenim kompletom streljiva bez posade "**za potrebe OG 'Istočna Posavina'**". Navedena materijalno-

---

[381] **Dnevni izvještaj**, br. 1, 25. april 1992.; *Oslobođenje*, 4. oktobar 1993, str. 5; **ICTY**, Predmet Kordić i Čerkez - IT-95-14/2-T, *Bilten FHP*, br. 15, str. 73 i 98. Dario Kordić je u aprilu 1992, kao političar, potpisivao zahtjeve za nabavku teškog naoružanja i vojne opreme (*Bilten FHP*, br. 15, str. 73 i 98).

[382] AIIZ, inv. br. 2-2474, Stenogram sastanka između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu, 22. oktobar 1993; *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 23.

[383] Isto.

[384] *Bilten FHP*, br. 15, str. 98.

tehnička sredstva je istoga dana u Osijeku "za 'HVO' Bugojno" preuzeo Josip Jagodin.[385]

Dario Kordić je, u ime Regionalnog stožera HVO Srednja Bosna, sa sjedištem u Busovači, 10. juna 1992. Vjeranu Mijatoviću, iz Vareša, izdao stalnu propusnicu "***kroz Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosna*** **i Republiku Hrvatsku, radi obavljanja posla za Općinski stožer HVO Vareš, tj. nabavljanja naoružanja za potrebe HVO Vareš, kao i hrane**".[386]

Zapovjednik Općinskog stožera Hrvatskog vijeća obrane Konjic, Dinko Zebić, ovlašten je 18. juna 1992. da, "**po usmenoj zapovijedi generala Bobetka, može izvršiti nabavku MTS za potrebe HVO Konjic**".[387]

Zapovjednik 1. lakog artiljerijskog diviziona protivzračne obrane (1. LARD PZO) Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina (Tomislavgrad), Marijan Marić, izdao je 21. juna 1992. PREPORUKU "**da se Branimiru Ivanoviću na punktovima koje kontrolira HVO za područje Herceg-Bosne i Republike Hrvatske da može putovati u Tomislavgrad – Divulje – Grude, radi poslova vezanih za PZO**".[388]

---

[385] AIIZ, inv. br. 6-437, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, 160. brigada, Klasa: 8/92-01/01, Ur. Broj: 3070-01-92-57, Osijek, 16. srpanj 1992, ZAPOVJED.

Na kraju tog dokumenta u lijevom uglu ispod imena i prezimena, te svojeručnog potpisa Josipa Jagodina nalazi se pečat okruglog oblika, sa šahovnicom u sredini i sljedećim natpisom: "Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Bugojno".

[386] AIIZ, inv. br. 2-1861, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Regionalni stožer Srednje Bosne, Busovača, Broj: 02-347/92, Busovača, 10. juni 1992, STALNA PROPUSNICA. Dario Kordić je tom propusnicom Mijatoviću odobrio "**da može posjedovati osobno kratko i dugo naoružanje po teritoriji Hrvatske zajednice Herceg-Bosna i Republike Hrvatske**". Stoga je molio sve punktove HVO-a "**da osiguraju nesmetan prolaz navedenoj gospodi, kao i da im pruže eventualno posebnu pomoć**" (Isto).

[387] AIIZ, inv. br. 2-1864, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Konjic, Broj: 02-558/92, 18. juni 1992, OVLAŠTENJE. Dinko Zebić je putovao "**vozilom marke Golf JX, reg. ozn. HVO-1-0-5, sa osobnim vozačem Zlatanom Arapovićem**" (Isto).

[388] AIIZ, inv. br. 2-2154, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo 1. LARD PZO SZH /laki artiljerijski divizion protiv-zračne odbrane Operativne zone sjeverozapadna Hercegovina/, Tomislavgrad, 21. juni 1992, PREPORUKA.

Ministar Gojko Šušak je na sastanku između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu, 22. oktobra 1993, iznio podatak da je u Hercegovinu upućeno "**dvanaest tenkova**, **baterije topova**, **municija. Dakle, sve što ima brigada je prevučeno i to je spasilo situaciju dolje u dolini Neretve**".[389]

Republika Hrvatska je u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu koristila i napalm-bombe,[390] kao i avijaciju. U toku 1992. izvršeno je **190 avio poleta**, sve noću ("do momenta dok je zabranjeno letenje bilo za zapadnu Bosnu"), pri čemu je **preveženo 450 osoba i 87 tona tereta**.[391] U toku 1993. (do 22. oktobra) realizirano je **105 letova**, **prevezeno 700 ranjenika**, **oko 1.300 drugih osoba i 50 tona tereta**.[392]

U PREPORUCI je navedeno "**da imenovani putuje u osobnom automobilu registracije ZE 112-783**", "**broj osobne karte 1742/91. g.**" (Isto).

[389] AIIZ, inv. br. 2-2474, Stenogram sastanka između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu, 22. oktobra 1993; *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 24.

[390] Isto. Podatak o upotrebi napalm-bombi protiv Bošnjaka iznio je Franjo Tuđman na sastanku između njega, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu, 22. oktobra 1993. (AIIZ, inv. br. 2-2474; *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 24). S tim u vezi, Franjo Tuđman je izjavio: "**... I što ste napalm-bombe, nekakve prskalice, da se tamo upotrijebi, s kojima ste bili zastrašili i još jugo-armiju i kasnije neke Muslimane. Nešto smislite, to bi nam bilo veoma važno. Među nama rečeno, slušajte, čak su i ovi evropski pregovarači očekivali da ćemo mi taj problem riješiti**" (Isto).

[391] Isto, str. 23.

[392] Isto. Navedeno učešće avijacije Republike Hrvatske u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu išlo je, po generalu Agotiću, "**sve po zahtjevu HVO-a**". Međutim, **"zrakoplovna podrška, u smislu upotrebe helikoptera", Hrvatsko ratno zrakoplovstvo je**, po generalu Agotiću, bilo "**potpuno neorganizovano, sa naše strane. Zbog toga što svi ti zahtjevi od njih dolaze nekakvim, ako se ja mogu usuditi reći, neredovnim putovima. Ta linija zapovjedanja Hrvatskim ratnim zrakoplovstvom i Hrvatskom vojskom uopće nije poštovana. Sve to ide, manje-više, preko ureda gospodina ministra ili direktno od Tole Žarka ili od ljudi iz Glavnog stožera HVO-a, prema Mješovitoj zrakoplovnoj eskadrili u Divuljama, koju su oni nekako smatrali i smatraju eskadrilom koja je zadužena za njih.. Mislim da bi trebalo formirati jednu postrojbu iz redova Hrvatskog zrakoplovstva koja bi se sa helikopterima HVO-a ili našim helikopterima bazirala na prostoru Hrvatske zajednice Herceg-Bosna... Vi znate da niste imali primjedbi na HRZ da je letjela bez najave u Herceg-Bosnu... Dešava nam se situacija da mi uputimo helikopter u Kiseljak, Novu Bilu ili ...**" (Isto).

Republika Hrvatska je za neposrednu podršku borbenih dejstava protiv Republike Bosne i Hercegovine koristila avione tipa *Utva* i helikoptere Hrvatske vojske, posebno u okruženim gradovima centralne Bosne. Avioni i helikopteri su korišteni u izvođenje, prijevoz ljudstva i materijalno-tehničkih sredstava i opreme, kao i na zadacima vatrene podrške iz vaduha. Angažovanje letjelica Hrvatske vojske posebno je bilo zapaženo na području planina Raduše i Vranice, zatim prelet helikoptera prema okruženim gradovima u centralnoj Bosni i vaduhoplovna podrška jedinicama Hrvatskog vijeća obrane u Mostaru i drugim mjestima.[393]

Helikopteri iz Republike Hrvatske su i za centralnu Bosnu (Novi Travnik, Vitez, Busovača i druga mjesta) transportovali i oružje za Hrvatsko vijeće obrane. Tako su tokom juna 1993. helikopteri prevozili oružje i nekorištene hrvatske dinare. Helikopteri su tokom juna i jula 1993. slijetali u blizini fabrike oružja *Vitezit*. I u periodu od septembra do kraja 1993. tim helikopterima je prenošeno oružje.[394]

Imre Agotić je 22. oktobra 1993. svog načelnika Stožera, brigadira Čuletića, uputio u Glavni stožer Hrvatskog vijeća obrane, kod Brune Stojića, i zapovjednika, načelnika Stožera Zrakoplovne baze. Cilj njihovog odlaska u Republiku Bosnu i Hercegovinu (Mostar) je bio da sa Glavnim stožerom HVO-a koordiniraju, vide i dogovore se "**u čemu su problemi u zrakoplovnom pogledu i što im mogu pružiti u tom pogledu**". Govoreći o tome na sastanku između Franje Tuđmana, Janka Bobetka, Imre Agotića, Josipa Lucića i Gojka Šuška u Predsjedničkim dvorima u Zagrebu, 22. oktobra 1993, Imre Agotić je smatrao da će poslije toga, po naredbi Franje Tuđmana, "**izričito i za to**", jer su do tada "**svu pomoć nekako stidljivo pružali**". S tim u vezi, on je "**iskreno**" naveo: "**... od mene Dunja zahtjeva da šaljem helikopter u Kiseljak, u Novu Bilu, a gospođica Dunja, recite mi, ne, ne, hitno, ranjeni su, a što da ja kažem neću. Ja molim samo da ide sve linijom zapovijedanja, time ćemo efikasniji biti... Časnik sigurnosti dolazi na aerodrom Divulje i traži ljude koji će letjeti za Herceg-Bosnu, ja ne znam tačno koliko tarife, ali iz džepa vadi marke, plaća. To je jako pogubno po moral ljudi. On je pripadnik HVO-a**" (Isto, str. 24).

393 AIIZ, inv. br. 2-2294, **Učešće HV na bh ratištu i drugi vidovi podrške iz Republike Hrvatske**. Pružajući podršku Hrvatskom vijeću obrane, helikopteri Hrvatske vojske su, uglavnom, slijetali u Vitez, Kiseljak, Busovaču i Sebešić, glavnu logističku bazu za srednju Bosnu, koju je od jula 1993. držala Armija Bosne i Hercegovine. Nakon opkoljavanja Viteza helikopteri su slijetali blizu fabrike *Slobodan Princip Seljo*. U decembru 1993, kada se Armija Republike Bosne i Hercegovine približila sletištu, Vitez se počeo snabdijevati padobranima kojima je HVO-u izbacivana municija i granate (*Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 23).

394 *Bilten FHP*, br. 15, str. 155-156, izjava Draga Nakića, svjedoka odbrane u Predmetu Kordić i Čerkez – IT-95-14/2-T, Haški tribunal, 18. septembar 2000.

Kolaboracionistička Hrvatska zajednica Herceg-Bosna ostvarila je saradnju sa mnogim preduzećima u Republici Hrvatskoj, odakle je vršeno snabdijevanje prehrambenim i drugim proizvodima. Nosilac snabdijevanja za područje srednje Bosne bio je grad Bugojno. Ta odluka je donesena 16. juna 1992. u Zagrebu, na sastanku u prostorijama preduzeća *Voće Export-Import*, na kome su bili prisutni: Jure Klarić, iz *Voća* Zagreb; Ljupko Tabaković iz Direkcije robnih rezervi Republike Hrvatske; te predstavnici Općinskog stožera Hrvatskog vijeća obrane Bugojno: Ante Bagarić, Branko Šarić, Zvonko Mihaljević i Josip Pocrnja. Na tom je sastanku bilo govora o nosiocu prihvata, skladištenja, transporta i distribucije prehrambenih roba, ovlaštenoj firmi i osobama koje će izvršiti realizaciju. Nakon toga, održan je 3. jula 1992. sastanak u Bugojnu, na kome je tretirana problematika "**snabdijevanja osnovnim prehrambenim proizvodima pučanstva, prispjelih izbjeglica i vojske općine Bugojno**" (na sastanku su bili prisutni: Vladimir Šoljić, Anto Bagarić, Leon Ćosić, Mihovil Strujić, Zvonko Brajković, te Ljupko Tabaković, načelnik Odjela za poljoprivredno-prehrambene proizvode Direkcije robnih rezervi Republike Hrvatske, i Ljupko Mišura, član Zavičajnog kluba u Zagrebu).[395]

"Sagledavajući kompletnu problematiku snabdijevanja grada Bugojna i šire okolice, kao i cijele srednje Bosne, prehrambenim proizvodima u ratnim uvjetima u kojima se našao grad Bugojno i cijela Herceg-Bosna", na sastanku u Bugojnu je dogovoreno da glavni koordinator snabdijevanja osnovnim prehrambenim i "eventualno" drugim proizvodima bude preduzeće *Delta*, a Josip Pocrnja nosilac nabavke, prihvata i distribucije roba.[396] On je uspio da 31. jula 1992.

---

[395] AIIZ, 2-1907, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Bugojno, Izvješće /Josipa Pocrnje/ Općinskom stožeru Bugojno sa službenog puta u Zagreb, Bugojno 1. avgusta 1992.

[396] Isto. Navedeni prijedlog o izboru preduzeća *Delta*, iz Bugojna, predložio je HVO Bugojno. To preduzeće je trebalo da dogovori sve ostale detalje u narednim kontaktima sa preduzećem *Voće*, iz Zagreba. Ante Bagarić je predložio Josipa Pocrnju da vodi sve poslove oko realizacije tog projekta, prije svega, pšenice i brašna. On je otputovao u Zagreb, gdje je 29. jula 1992. uputio zahtjev Ministarstvu trgovine Republike Hrvatske o preuzimanju oko 250 tona robe u prvom turnusu, "**a treba ga realizirati prvi tjedan u osmom (8) mjesecu**". Sukcesivnim preuzimanjem roba iz Direkcije za robne rezerve, Pocrnja je smatrao da se mogu "zadovoljite naše potrebe, što znači da možemo organizirati trgovinu". Uvjeti za dobivanje robe su 60 dana beskamatno (Isto).

osigura 25 tona hrane od Njemačkog humanitarnog društva iz Zagreba, a početkom mjeseca isti kontigent od Crvenog križa i Karitasa.[397]

Zapovjednik Općinskog stožera Hrvatskog vijeća obrane Bugojno, Zdravko Babić, 2. jula 1992. ovlastio je načelnika logistike Hrvatskog vijeća obrane Bugojno, Josipa Jagodina "da u ime Općinskog stožera Bugojno poduzima u Republici Hrvatskoj sve radnje u svezi nabavke i transporta MTS i naoružanja". Jagodin je posebno bio ovlašćen "za radnje oko nabavke oklopnih borbenih sredstava i njihovog transporta do Bugojna".[398]

Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je zadužilo Mihovila Strujića, člana Predsjedništva Hrvatskog vijeća obrane, "**uz prethodno odabranu ekipu**", da izvrši zadatak nabavke deficitarnih zrna za topove od 76 mm, zrna za haubicu od 122 mm, oklopna sredstva i dr.[399] Tako je Strujić od 26. jula 1992. putovao u Split, Sinj, Ston, Slano, Lozicu, Zagreb, Slunj, Vinkovce, Varaždin, Bjelovar, Osijek i Sisak, gdje je "pokušavao sa ekipom u svakom mjestu posebno izvršiti barem dio zadataka". Tada su nabavili :

- tenk T-55, sa jednim borbenim kompletom — 1 komad

Pocrnja je u Zagrebu sa Direkcijom za robne rezerve Republike Hrvatske dogovorio i sljedeće:

- izuzimanje pšenice "**iz kontigenta koji je došao iz Austrije, a namijenjen je Republici BiH**";

- isporuku svježeg kvasca za potrebe pekare Bugojno (kao donacija);

- uplatu 25 tona mesnih konzervi, "**što znači 70 dana ishrane vojnika**", od određenih firmi iz Zagreba;

- da se po veoma povoljnim cijenama, preko preduzeća *Odem*, u Češkoj uzmu *ZISERI* (protivtenkovski topovi ZiS 76 mm).

U Zagrebu je od 27. jula 1992. egzistirala i kancelarija preduzeća *Delta* (Isto).

[397] Isto.

[398] AIIZ, inv. br. 6-443, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Bugojno, Broj: 01-120-95, 2 juli 1992, Ovlaštenje.

[399] AIIZ, inv. br. 2-1865, Mihovil Strujić, član Predsjedništva HVO - Hrvatskom vijeću obrane Bugojno, n/r Predsjednika, Izvješće.

Mihovil Strujić je, sa "**odabranom ekipom**", imao zadatak i da iznađe poslovni prostor za kancelariju HVO u Zagrebu.

- oklopno borbeno vozilo M-30, sa topom od 20 mm i PAM-om 12,7 mm, plus jedan borbeni komplet
- zrno 76 mm 435 komada
- zrno za haubicu 122 mm 350 komada
- zrno za minobacač 120 mm 245 komada
- zrno za minobacač 82 mm 200 komada
- minobacač 82 mm 2 komada
- puška 1 komad
- ručni bacač 1 komad
- metak 7,9 mm 10.000 komada
- maljutke 10 komada
- rotaciono svjetlo.[400] 1 komad

---

[400] Isto. Sva navedena sredstva su dopremljena u Bugojno.

Strujić je sa ekipom u Zagrebu zakupio poslovni prostor (dvije prostorije, jedna od 13,80 m^2, a druga 12 m^2), sa infrastrukturom (2 telefona, kancelarijski stolovi dr.).

Strujić je "**za naredne aktivnosti**" dogovorio "**sa oko 80% vjerovatnoće**" i sljedeće:

- tenk T-84 1 komad
- tenk T –55 1 komad
- oklopni transporteri 2 komada
- top od 130 mm, iz Divulja 1 komad
- zrna za ZIS 1.500 komada
- zrna za haubicu 120 mm 1.000 komada
- mine od 120 mm
- žice za poljske telefone 30 komada
- vreće i kreveti za spavanje 500 komada
- topla odijela od 83 MED *
- jurišne puške M-16 (po cijeni od oko 650 DEM) *
- vojnički snajperi i bacači tromblona. *

(* U originalnu nije naveden broj – prim. S. Č.)

Navedene zadatke je realizirala grupa u sljedećem sastavu: Mihovil Strujić, Josip Jagodin, Ivica Bodrušić, Mario Nevjestić, Zdravko Lučić, Mirko Crnjak i ekipa Vojne policije iz Bugojna.

Općinski stožer HVO Bugojno dobio je 30. jula 1992. od jedne kasarne u Zagrebu :

- šatorska krila	250-300 komada
- borbeni ranci	oko 250 komada
- vojničke porcije	oko 100 komada
- nove čizme	oko 40 komada
- remenje za hlače	oko 200 komada.[401]

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske je osiguravalo materijalno-tehnička sredstva za potrebe *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*. Tako je general-pukovnik Ivan Čermak, 3. avgusta 1992. potpisao nalog da se za potrebe Centralne pozadinske (baze) Grude, "a na raspolaganje oružanih snaga BiH - HVO Bugojno", izda :

- mine 120 mm	100 komada
- mine 82 mm	200 komada.[402]

Istoga dana general Ivan Čermak je Tehničko-prometnoj upravi izdao nalog za izdavanje materijalnih sredstava za potrebe Centralne pozadinske baze Grude, "a na raspolaganje oružanih snaga BiH - HVO Bugojno" :

- lanser Strela 2 M	1 komad
- raketa Strela 2 M	6 komada
- AP AK-74	30 komada
- municija 5,45 mm	40.000 komada

---

401 AIIZ, 2-1907, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Bugojno, Izvješće /Josipa Pocrnje/ Općinskom stožeru Bugojno sa službenog puta u Zagreb, Bugojno, 1. avgusta 1992.

Navedenu opremu su osigurali i dobili Josip Pocrnja i Nikola Pavlović.

402 AIIZ, inv. br. 6-442, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Klasa: 003-05/92-01/252. Ur. Broj: 512-07-06/92-01/252, Zagreb, 3. avgust 1992, - Rikardu Benčiću Rijeka, Nalog.

Josip Jagodin je bio odgovorna osoba, "koja će sredstva preuzeti".

General Čermak je bio zadužen za opskrbu Hrvatske vojske i on je, po generalu Bobetku, "**i sam dolazio na front i njegove pošiljke su dolazile tačno u sekundu...**" (J. Bobetko, nav. dj., str. 298).

- uniforme 200 kompleta (za zimu)
- metak 122 mm Gvozdin 100 komada.[403]

Sekretarijat za narodnu odbranu Općine Beli Manastir je 6. avgusta 1992. predao Općinskom stožeru Hrvatskog vijeća obrane Bugojno sljedeća materijalna sredstva :

- RPG 2 2 komada
- RPG 7 1 komad
- mine za RPG 70 sanduka
- AP 50 komada.[404]

Istoga dana navedeni naslov je predao "gospodinu Jagodin Josipu, ovlaštenom dočasniku HVO Bugojno - Općinski stožer Bugojno" sljedeća materijalno-tehnička sredstva :

- PHP (pištolj) 10 komada
- snajper 1 komad
- metak za snajper 60 komada.[405]

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, general-pukovnik Ivan Čermak, pomoćnik ministra obrane, izdalo je 12. avgusta 1992. nalog Tehničko-prometnoj upravi za izdavanje materijalnih sredstava za potrebe Hrvatskog vijeća obrane Bugojno :

- AK-47 150 komada

---

[403] AIIZ, inv. br. 6-440, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Klasa: 003-05/92-01/252, Ur. Broj: 512-07-06/92-01/252, Zagreb, 3. avgust 1992. - Tehničko-prometnoj upravi, NALOG.

Odgovorna osoba "**koja će sredstva preuzeti je Josip Jagodin, JMBG 2701960191760 Bugojno**".

[404] AIIZ, inv. br. 6-439, Republika Hrvatska, Općina Beli Manastir, Sekretarijat za narodnu obranu, Bilje, 6. avgust 1992, POTVRDA.

Navedena materijalno-tehnička sredstva je 7. avgusta primio Josip Jagodin.

[405] AIIZ, inv. br. 6-438, Republika Hrvatska, Općina Beli Manastir, Sekretarijat za narodnu obranu, Osijek, 6. avgusta 1992, POTVRDA.

Jagodin je 7. avgusta preuzeo pomenuta materijalno-tehnička sredstva i prevezao ih "**osobnim vozilom reg. Oznake BU = 57-89**".

- municija 7,62 x39	50.000 komada
- ručne bombe	300 komada
- uniforme	400 komada
- minobacač 60 mm	4 komada
- minobacač 82 mm	4 komada
- mina 82 mm	100 komada.[406]

I 156. brigada Hrvatske vojske je osiguravala materijalno-tehnička sredstva za potrebe Hrvatskog vijeća obrane Bugojno. Pored Josipa Jagodina, i Ante Zečević, iz Bugojna, pripadnik Hrvatskog vijeća obrane Bugojno, je bio ovlašten da za potrebe Hrvatskog vijeća obrane preuzima i vrši prijevoz tih sredstava za Bugojno. Njega je 19. avgusta 1992. ovlastio Ivica Lučić, zapovjednik brigade *Eugen Kvaternik* (Bugojno), da za potrebe Hrvatskog vijeća obrane preuzme streljivo od 156. Makarske brigade.[407]

Hrvatsko vijeće obrane *Hrvatske zajednice Herceg–Bosna* je u Republici Hrvatskoj preuzimalo materijalno–tehnička sredstva, naoružanje, sanitetski materijal, lijekove, opremu, hranu, cigarete i sve druge potrebe. Za nabavku navedenog u Republici Hrvatskoj za potrebe Hrvatskog vijeća obrane – Stožer Žepče (zapovjednik IV operativne zone Ivo Lozančić) je 20. avgusta 1992. ovlastio Vinka Marića.[408]

I 4. brigada Zbora narodne garde je osiguravala pripadnike Hrvatskog vijeća obrane Bugojno materijalno-tehničkim sredstvima. Tako je pripadnicima Hrvatskog vijeća obrane Bugojno 11. septembra 1992, iz skladišta 4. brigade Zbor narodne garde u Orašcu (Vojna pošta 1114 Split), izdato :

---

406 AIIZ, inv. br. 6-441, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Klasa: 003-05/92-01/252, Ur. Broj: 512-07-06/92-01/252, Zagreb, 12. avgust 1992. - Tehničko-prometnoj upravi, NALOG.

Josip Jagodin je bio odgovorna osoba "**koja će sredstva preuzeti**".

407 AIIZ, inv. br. 2-1866, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo brigade *Eugen Kvaternik* Bugojno, Broj: 02-128-668/92, Bugojno, 19. avgusta 1992, OVLAŠTENJE.

408 AIIZ, inv. br. 2-1867, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Stožer Žepče, Broj: 02/2-28/92, Žepče, 20. avgust 1992, OVLAŠĆENJE.

- mine za MB 60 mm 144 komada
- metak 20 mm OERLIKON 360 komada.[409]

Općinskom stožeru Hrvatskog vijeća obrane Bugojno je 19. septembra 1992. iz skladišta 4. brigade Zbora narodne garde odobreno izdavanje i prijevoz materijalno-tehničkih sredstava. Tako je pukovnik Mirko Šandrov, zapovjednik jedinice – Vojne pošte 1114 Split, u Orašcu, 11. septembra 1992. potvrdio da su iz njegove jedinice pripadnicima Hrvatskog vijeća obrane Bugojno izdali sljedeća sredstva :

- mine za MB 60 mm 144 komada
- metak 20 mm OERLIKON 360 komada.[410]

Pukovnik Mirko Šundrov je 19. septembra 1992. ponovo Hrvatskom vijeću obrane Bugojno odobrio izdavanje i prijevoz sljedećih tehničko-materijalnih sredstava iz skladišta 4. brigade Zbora narodne garde :

- PAP 7,62 mm 10 komada
- metak 7,62 i 39 (?) mm 10 sanduka
- metak 7,9 mm 10 sanduka
- metak 20 mm OERLIKON 180 komada
- uniforma komplet 30 kompleta.[411]

Viteška brigada Hrvatskog vijeća obrane, uključujući i specijalnu jedinicu *Džokeri*, često je dobijala materijalno-tehnička sredstva, hranu,

---

[409] AIIZ, inv. br. 2-1869, Vojna pošta 1114 Split, Orašac, 11. septembar 1992, Potvrda. Na kraju tog dokumenta nalazi se pečat okruglog oblika, sa šahovnicom u sredini i natpisom: "Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zbor narodne garde, 4. brigada".

[410] AIIZ, inv. br. 2-1869, VOJNA POŠTA 1114 SPLIT, Orašac, 11. septembar 1992, POTVRDA.

[411] AIIZ, inv. br. 2-1870, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zbor narodne garde, 4. brigada, Klasa: 803-05/92-03/316, Ur. broj: 5124-01-01-92-4, Orašac, 19. septembar 1992. - Općinskom stožeru HVO Bugojno, Odobrenje za izdavanje i prijem TMS.

Materijalno-tehnička sredstva su predata Zdenku Šislavu, pripadniku HVO Bugojno (JMBG: 3105970191256, br. iskaznice 1278) na osnovu zahtjeva zapovjednika HVO Bugojno, od 12. septembra 1992. i odobrenja za Zdenka Šislava, "kojim se ovlašćuje da u ime Stožera doveze TMS, broj: 01-325/92, od 09. 09. 1992.".

opremu i druge potrebe iz Republike Hrvatske. Tako su uniforme, oružje, čizme, oprema i dr. dobijali iz Karlovačke brigade.[412]

Na području Prozora, Jablanice i drugih mjesta bila je prisutna logistička oprema Hrvatske vojske.[413]

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske i lično pomoćnik ministra obrane, general-pukovnik Ivan Čermak, je osiguravalo materijalno-tehnička sredstva i opremu i Hrvatskom vijeću obrane Vareš, te lično Općinskom stožeru Hrvatskog vijeća obrane Vareš u kontinuitetu pružao "**svu raspoloživu pomoć i savjete**".[414]

---

412 *Bilten FHP*, br. 15, str. 65-66, Izjava A. S., zaštićenog svjedoka optužbe u Predmetu Kordić i Čerkez – IT-95-14/2-T, Haški tribunal, 9. mart 2000. Tako su jednom prilikom Srećko Petrović i Zoran Rajić išli u Karlovac "i donijeli uniforme, oružje i slične stvari, čizme, opremu" (Isto).

413 *Bilten FHP*, br. 15, str. 56, Izjava Remi Lendra (Remy Landry, član Evropske posmatračke misije, koji je tokom 1993. bio stacioniran u Zenici), svjedok optužbe u Predmetu Kordić i Čerkez – IT-95-14/2-T, Haški tribunal, 28.-29. februar 2000.

Remi Lendr je, pored posjedovanja dokaza u oblasti Prozora i Jablanice, "**lično vidio logističku opremu HV, koja je tada prijavljena od nekih vojnih predstavnika HV kao činjenica da su imali logističku opremu u toj oblasti**" (Isto).

414 AIIZ, inv. br. 2-1871, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Vareš, Vareš, 2 oktobra 1992. – Ministru obrane Republike Hrvatske, n/r pomoćniku ministra obrane gosp. general – pukovniku Ivanu Čermaku, ZAMOLBA ZA POMOĆ HVO VAREŠ.

Predsjednik HVO Vareš, Anto Pejčinović, je u dopisu od 2. oktobra 1992. od generala Čermaka tražio pomoć u sljedećem:

"**1) Topništvu, streljivu, sredstvima veze (mobiteli, motorole);**

2) Odjeći i opremi za borce;

3) Poslovnom prostoru u Zagrebu".

Pejčinović je "**zamolbu za pomoć HVO Vareš**" opširno obrazložio, kako bi pojačali "**obranu teškim naoružanjem**", što im je nužno "**tim više što predstoji zimski period i moguće teškoće vezane za brdsko-planinsko područje i tome slično. Otuda i naša molba u svezi odjeće, obuće i opreme za zimske uvjete**".

Pejčinović je generala Čermaka molio da HVO-u Vareš osigura i ustupi poslovni prostor iz vojno-stambenog fonda u Zagrebu (od 40-60m^2), "**pošto raspolažemo s određenim rezervama radnih organizacija (Rudnici i Željezara Vareš, Tvornica rezervnih dijelova – TRD Vareš Pogon RO ZRAK Sarajevo u Pajtovom Hanu i sl.)...**". Navedeni prostor je HVO-u Vareš bio neophodan, jer bi omogućili firmi TRD

Jedinice Hrvatske vojske koje su učestvovale u agresiji i drugim oblicima zločina u Republici Bosni i Hercegovini snabdjevene su materijalno-tehničkim sredstvima i opremom iz Republike Hrvatske. Tako je i 55. laki artiljerijski divizion protivzračne obrane iz Siska (55. lard pzo), čiji su dijelovi bili razmješteni u rejonu Tomislavgrada i Posušja, sva materijalno-tehnička sredstva dobijao iz Hrvatske. Bojnik Josip Šikić, zapovjednik Vojne pošte Br. 3033 Sisak, 8. septembra i 3. oktobra 1992. izdao naredbu o osiguranju materijalno-tehničkih sredstava za potrebe tog diviziona i načinu prijevoza i preuzimanja. Određeno je da se u Tomislavgrad prebace sljedeće sredstva i količine:

- granate 20 mm 4.000 komada
- granate 40 mm 410 komada[415]

Vareš da "**ostvaruje neposredne gospodarske veze za potrebe HVO Vareš, same firme, odnosno njenih radnika, te tako ponovo putem razmjene osigurali ishranu građana**".

HVO Vareš je ostvario "**vrlo plodne kontakte sa Preduzećem Končar – Tvornica specijalne opreme u Zagrebu**" (Isto).

[415] AIIZ, inv. br. 2-2145, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, Vojna pošta 3033, Broj: 1496/92, Sisak, 8. septembar 1992, ZAPOVJED, Isto, inv. br. 2-1088 i 2-1888, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, V. P. 3033, Ur. br. 1812/92, Sisak, 3. oktobar 1992, ZAPOVIJED.

Branimir Ivanović, pripadnik HVO-a Tomislavgrad, ovlašten (od Marijana Marića, zapovjednika 1. lakog artiljerijskog diviziona protuzračne obrane Operativne zone sjeverozapadna Hercegovina) za nabavku materijalno-tehničkih sredstava i opreme u Republici Hrvatskoj, je bio odgovorna osoba i za prijevoz navedenih granata u Tomislavgrad. Naime, bojnik Šikić je naredbom od 3. oktobra 1992. odredio da Marijan Marić preuzme pomenuta sredstva u Tomislavgradu, o čemu će u pisanoj formi podnijeti izvještaj, i načinu prijevoza. U toj je naredbi stajalo sljedeće:

"**.....**

3. određujem da sredstva preuzme zapovjednik postrojbe u Tomislav Gradu Gospodin MARIJAN MARIĆ, o čemu će me pismeno izvijestiti.

4. Određujem da se sredstva prevezu vozilom TAM 190 reg. ozn. ZE 853 29 kojim će upravljati gos. BESTALJKO ŽELJKO, a suvozači su JUKIĆ JADRANKO i BRANIMIR IVANOVIĆ.

5. Određujem da putna brzina u naseljenom mjestu ne prelazi 50 km/h, a van naseljenog mjesta 70 km/h. Voditi računa o transportu i sredstvima da ne dođe do oštećenja, za što mi je osobno odgovoran gosp. IVANOVIĆ.

6. Određujem da zaustavno mjesto bude Zadar i Split, a maršruta je Sisak-Karlovac-Jospidol-Senj-Split-Tomislav Grad. Popunu goriva vršiti na zaustavnim mjestima.

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske i lično pomoćnik ministra obrane, general-pukovnik Ivan Čermak, je osiguravalo materijalno-tehnička sredstva i opremu i Hrvatskom vijeću obrane Vareš. On je lično Općinskom stožeru Hrvatskog vijeća obrane Vareš u kontinuitetu pružao "svu raspoloživu pomoć i savjete".[416]

Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je nabavljao materijalno-tehnička sredstva od Ministarstva obrane Republike Hrvatske. Taj zadatak je u ime Hrvatskog vijeća obrane Bugojno (brigade *Eugen Kvaternik*) izvršavao Josip Jagodin. On je u vremenu od 8.-24. oktobra 1992. u Hrvatskoj podigao sljedeću robu :

- podkape 1.500 komada

---

7. Po dolasku u Tomislav Grad načiniti zapisnik o izvršenom zadatku, a potom pismeno izvijestiti zapovjednika 55. LARD PZO Sisak gos. bojnika: Josipa Šikića" (AIIZ, inv. br. 2-1888, Republika Hrvatska, Hrvatska vojska, V. P. 3003, UR. BR. 1812/92, Sisak, 3. oktobar 1992, ZAPOVJED).

[416] AIIZ, inv. br. 2-1871, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Vareš, Vareš, 2. oktobar 1992. – Ministru obrane Republike Hrvatske, n/r pomoćniku ministra obrane gosp. general-pukovniku Ivanu Čermaku, ZAMOLBA ZA POMOĆ HVO VAREŠ.

Predsjednik HVO Vareš, Anto Pejčinović, je u dopisu od 2. oktobra 1992. od generala Čermaka tražio pomoć u sljedećem:

"**1) Topništvu, streljivu, sredstvima veze (mobiteli, motorole);**

2) Odjeći i opremi za borce;

3) Poslovnom prostoru u Zagrebu" (Isto).

Pejčinović je "**zamolbu za pomoć HVO Vareš**" opširno obrazložio, kako bi pojačali "**obranu teškim naoružanjem**", što im je nužno "**tim više što predstoji zimski period i moguće teškoće vezane za brdsko-planinsko područje i tome slično. Otuda i naša molba u svezi odjeće, obuće i opreme za zimske uvjete**".

Ante Pejčinović je generala Ivana Čermaka molio da HVO-u Vareš osigura i ustupi poslovni prostor iz vojno-stambenog fonda u Zagrebu (od 40-60 m^2), "**pošto raspolažemo s određenim rezervama radnih organizacija (Rudnici i Željezara Vareš, Tvornica rezervnih dijelova – TRD Vareš Pogon RO ZRAK Sarajevo u Pajtovom Hanu i sl.)...**". Navedeni prostor je HVO-u Vareš bio neophodan, jer bi omogućili firmi TRD Vareš da "**ostvaruje neposredne gospodarske veze za potrebe HVO, Vareš, same firme, odnosno njenih radnika, te tako ponovo putem razmjene osigurali ishranu građana**".

HVO Vareš je ostvario "**vrlo plodne kontakte sa Preduzećem Končar – Tvornica specijalne opreme u Zagrebu**" (Isto).

- majice	1.500 komada
- duge gaće	1.500 komada
- rakete 128 mm	50 komada
- APK cijev 7,62 mm	300 komada
- metak 7,62 mm	200.000 komada
- mitraljez 12,7 mm	1 komad
- streljivo 12,7 mm	4.000 komada
- raketa RPG-7	50 komada
- mine 120 mm	500 komada
- metak ZIS 76 mm	200 komada
- metak 7,62 mm	200.000 komada
- metak ZIS 76 mm	100 komada
- metak 14,5 mm	50.000 komada
- kabanice	500 komada
- jakne "Duplon"	1.000 komada.[417]

---

[417] AIIZ, inv. br. 2-1873, HZ H-B, Hrvatsko vijeće obrane, Brigada "Eugen Kvaternik" Bugojno, Bugojno, 4. novembar 1992, Izvješće (Josipa Jagodina); AIIZ, inv. br. 6-123/4, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Zagreb, KLASA: 003-05/92-01/252, UR. BROJ: 512-07-06/92-01/252, Zagreb, 9. okotbra 1992. Tehničko-prometnoj upravi, Nalog.

HVO Bugojno je u oktobru 1992. Ministarstrvu odbrane Republike Hrvatske dostavio sljedeću robu:

- TKM 71	3.000 komada
- BRK M-75	2.004 komada
- AU 20 E	2.266 komada
- AU 20 A	2.738 komada
- trotilski metak	500 komada
- sporogoreći štapin	2.000 metara
- TNT	700 kilograma
- nitro penta	500 kilograma
- PMA-2	500 komada
- PMA-3	560 komada
- TMA-4	300 komada (Isto).

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske je 12. oktobra 1993. izdalo 300. logističkoj bazi Zagreb Nalog (**Nalog za izdavanje MTS**) da za potrebe Logističke baze Grude izda sljedeća materijalno-tehnička sredstva :

- metak 7,62 x 39	600.000 komada
- mina 60 mm trenutna, NATO	200 komada
- mina 82 mm za MB	200 komada
- mina 120 mm za MB, teška	200 komada
- bacač ručni RPG-7	10 komada
- mina za RPG-7	300 komada
- lanser SPG-9	1 komad
- raketa za SPG-8	50 komada
- raketa 9M22U	50 komada
- metak 86 mm za top M39/42, PZO	25 komada
- metak 85 mm za top M39/42, trenutni	25 komada
- metak 76 mm, ZIS, TFG	30 komada
- metak 78 mm, ZIS, POZ	35 komada
- metak 76 mm, ZIS, potkalibarni	35 komada
- metak 105 mm za H M2	150 komada
- raketa 128 mm za VBR	100 komada
- bomba ručna RB M91S	300 komada
- lanser 105 mm, COMANDO	4 komada
- raketa 105 mm, COMANDO	48 komada
- metak 12,7 x 99 mm, pancirni	10.000 komada
- mina tromblonska, trenutna	1.000 komada
- mina tormblonska, kumulativna	100 komada
- puška snajperska, 12,7 x 99 mm	4 komada

Navedenu robu je iz Bugojna otpremio Ivica Bodrušić. Preduzeće "Slavko Rodić" je dužilo HVO za tu robu u iznosu od 301.584 DEM.

Prilikom sravnjenja između Ministarstva obrane Republike Hrvatske i HVO Bugojna Ministarstvo je HVO dugovalo 392.000 DEM. HVO je ostao u potraživanju granate 122 mm, koje je trebalo da ubrzo stignu u Bugojno.

- minobacač 82 mm 10 komada
- kaciga 500 komada
- puška automatska 7,62 x 39, AK-47, drveni kundak 200 komada.[418]

Sljedećeg je dana Ministarstvo obrane Republike Hrvatske potpisalo Nalog ("OBRANA RH POVJERLJIVO") da se Logističkoj bazi Grude izdaju sljedeća materijalno-tehnička sredstva :

- metak 12,7 x 107 mm za DŠK, pancirno zapaljivi 30.000 komada
- metak 14,5 x 114 mm 30.000 komada
- metak 5,5 x 45 100.000 komada
- metak 7,62 x 39 mm 400.000 komada
- metak 7,62 x 51 mm 20.000 komada
- metak 9 mm, PARA 10.000 komada
- mina za MB-60 mm NATO 200 komada
- mina za MB-82 mm 200 komada
- mina za RPG-7 100 komada
- mina za SPG-9 40 komada
- metak 100 mm za T-55, TFG 200 komada
- raketa 128 mm za VBR, M91 80 komada
- mina za MB-120 mm, teška 200 komada
- metak 57 x 442 za PZO top S68 TOG 300 komada
- mina PP antimagnetna PMA-3 100 komada.[419]

---

[418] AIIZ, inv. br. 2-2984, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zagreb, Tehničko-prometna uprava, Klasa: 803-05/93-03/523, Ur. broj: 512-21-02-93-845/2, Zagreb, 12. oktobar 1993. – 300 SLOB Zagreb.

[419] AIIZ, inv. br. 2-2983, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zagreb, Klasa: 213-01/93-03, Ur. broj: 512-08-93-01, 13. oktobar 1993, Nalog za izdavanje MTS. Tom je naredbom naloženo da se i za potrebe Taktičke grupe-1 (TG-1) izdaju sljedeća materijalno-tehnička sredstva:

- metak 12,7 x 107 mm za DŠK, pancirno zapaljivi 10.000 komada
- metak 14,5 x 114 mm 10.000 komada

General Ivan Čermak, pomoćnik ministra obrane Republike Hrvatske, je 24. oktobra 1992. Tehničko-prometnoj upravi Ministarstva obrane izdao nalog za izdavanje materijalnih sredstava za potrebe Hrvatskog vijeća obrane Bugojno preko Centralne pozadinske baze Grude :

- metak 7,62x39	200.000 komada
- metak 76 mm ZIS	100 komada
- metak 14,5 mm	50.000 komada.[420]

I brigada Hrvatskog vijeća obrane *Herceg Stjepan* iz Konjica je osiguravala materijalno-tehnička sredstva iz Republike Hrvatske. Za realizaciju tih aktivnosti zapovjednik te brigade, Zdenko Šagolj, ovlastio je 18. oktobra 1992. Velimira Pavlovića.[421]

Branimir Ivanović, pripadnik Hrvatskog vijeća obrane Tomislavgrad, je u skladu sa Preporukom Marijana Marića, zapovjednika 1. lakog artiljerijskog diviziona protuzračne obrane Operativne zone Sjeverozapadna Hercegovina (Tomislavgrad), od 21. juna 1992, u vezi sa nabavkom materijalno-tehničkih sredstava i opreme, uspostavio dobru saradnju sa pojedinim jedinicama u Republici Hrvatskoj. Tako je Hrvatsko vijeće

---

- metak 7,62 x 99 mm	100.000 komada
- metak 9 mm, PARA	5.000 komada
- mina za MB-60 mm NATO	100 komada
- mina za MB-82 mm	100 komada
- mina za RPG-7	50 komada
- mina za SPG-9	20 komada
- metak 100 mm za T-55, TFG	100 komada

(Isto).

[420] AIIZ, inv. br. 6-123/1, Republika Hrvatska Ministarstvo obrane, Zagreb, KLASA: 003-05/92-01/252, UR. br: 512-07-06/92-01/252, Zagreb, 24. oktobar 1992. - Tehničko-prometnoj upravi, Nalog.

"Odgovorna osoba koja će preuzeti sredstva je gosp. JOSIP JAGODIN, JMBG 2701960191760".

[421] AIIZ, inv. br. 2-1872, HVO – Brigada *Herceg Stjepan* Konjic, Broj: 02-220/92, 18. oktobar 1992. Zapovjednik Šagolj molio je da se omogući "**nesmetan prolaz gosp. VELIMIRU PAVLOVIĆU sa vozilom Zastava 640 AD reg. br. KNJ-160-48 na teritoriji Republike Hrvatske i Herceg-Bosne na relaciji Osijek – Zagreb - Konjic, koji prevozi materijalno-tehnička sredstva za potrebe Brigade *Herceg Stjepan* Konjic**" (Isto).

obrane *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* početkom novembra 1992. od 55. LARD protuzračne obrane iz Siska dobio dva lansera strijele – 2 M sa četiri rakete i određenu količinu sanitetskog materijala.[422]

General-pukovnik Ivan Čermak je pružao "**izuzetnu podršku**" Hrvatskom vijeću obrane Bugojno u vezi sa isporukom materijalno-tehničkih sredstava. Tako je 16. novembra 1992. Tehničko-prometnoj upravi Ministarstva obrane Republike Hrvatske izdao nalog za izdavanje materijalnih sredstava za potrebe Hrvatskog vijeća obrane Bugojno preko Centralne pozadinske baze Grude sljedeća materijalno-tehnička sredstva :

- metak "ZIS" 76 mm	300 komada
- metak 122 D-30	200 komada
- raketa RPG 7	50 komada.[423]

General Ivan Čermak je 28. novembra 1992. Hrvatskom vijeću obrane Bugojno odobrio do tada "**najbolji**" kontigent materijalno-tehničkih sredstava :

- metak 76 mm "ZIS"	300 komada
- metak 122 mm D-30	150 komada
- metak 5,45 mm	8.800 komada
- metak 7,62x39	500.000 komada
- minobacač 60 mm	10 komada
- minobacač 82 mm	6 komada
- mina 60 mm	500 komada
- mina 82 mm	500 komada
- mina 120 mm	500 komada
- BR M-91 (bomba ručna)	1.000 komada

---

[422] AIIZ, inv. br. 2-2149, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer, Zapovjedništvo OZ Zagreb, 55. LTRD PZO, Broj: 3091/92, Sisak, 4. novembar 1992, ZAPOVIJED.

[423] AIIZ, inv. br. 6-113/2, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Zagreb, KLASA: 003-05/92-01/252, UR. BR: 512-07-06/92-01/252, Zagreb, 16. novembar 1992. - Tehničko-prometnoj upravi; Isto, inv. br. 2-1874, HZ H-B, Hrvatsko vijeće obrane, Brigada *Eugen Kvaternik* Bugojno, Bugojno, 1. decembar 1992, Izvješće (Josipa Jagodina).

Navedena sredstva je preuzeo i uputio za Bugojno Josip Jagodin.

- TTM (tromblonska trenutna mina) 500 komada
- LRL 107 mm (laki raketni lanser) 1 komad
- raketa 107 mm 100 komada
- pištolj "Makarov" 200 komada
- metak 9,3 mm 20.000 komada
- PAM 14,5 mm/2 (protivavionski mitraljez) 2 komada
- metak 14,5 mm 30.000 komada
- RPG 22 (ručni bacač sovjetske proizvodnje) 100 komada.[424]

Brigada Hrvatskog vijeća obrane *Herceg Stjepan* iz Konjica je i krajem 1992. u Republici Hrvatskoj nabavljala materijalno-tehnička sredstva, rezervne dijelove za motorna vozila i hranu. Zapovjednik te brigade, Zdenko Šagolj, je 19. novembra ovlastio Zdenka Grbavca i 9. decembra Ivicu Grbavca za realizaciju navedenih aktivnosti.[425]

---

[424] AIIZ, inv. br. 6-123/3, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Zagreb, KLASA: 003-05/92-01/252, UR. BR: 512-07-06/92-01/252, Zagreb, 28. novembar 1992. - Tehničko-prometnoj upravi; AIIZ, inv. br. 2-1874, HZ H-B, Hrvatsko vijeće obrane, Brigada *Eugen Kvaternik* Bugojno, Bugojno, 1. decembar 1992, Izvješće (Josipa Jagodina).

Josip Jagodin, "odgovorna osoba koja će sredstva preuzeti", je navedenu robu dopratio do Splita uz pratnju vojne policije iz Zagreba, "**gdje nas je trebala dočekati naša vojna policija koja je bila na vrijeme obaviještena**". Kamioni su ostali u krugu *Špedicije* u Splitu, gdje je izvršen pretovar, radi lakšeg transporta. U Zagrebu nije bilo dovoljno kamiona, pa je Jagodin zamolio "**Beoviča iz MORH** /Ministarstvo obrane Republike Hrvatske - prim. S. Č./ **da nam odobri jedan kamion, što je on i učinio**".

General Ivan Čermak je obećao Josipu Jagodinu da će za nekoliko dana dobiti nalog za top 130 mm, koga je trebalo preuzeti u Šibeniku, i 1.000 granata za isti, a "**koje bi se preuzele iz skladišta MORH**".

Jagodin je **Ministarstvu obrane Republike Hrvatske** obećao da će "**pokušati iz preduzeća *Slavko Rodić* isporučiti upaljače AU 18 ili odgovarajuće i nitro-pentu koja im je hitno potrebna**" (Isto).

[425] AIIZ, inv. br. 2-1876, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Brigada *Herceg Stjepan* Konjic, Broj: 02-01-222/92, 19. novembar 1992, PUNOMOĆ; AIIZ, inv. br. 2-1875, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Brigada *Herceg Stjepan* Konjic, Broj: 01/45/92, 9. decembar 1992, OVLAŠĆENJE.

Zdenko Grbavac iz Konjica je bio ovlašten "d**a može izvršiti potraživanje humanitarne pomoći (hrane, odjeće i sl.) i TMS od privatnog prreduzeća *Aeroba***

U većim gradovima Republike Hrvatske su, radi organizovanije nabavke materijalno-tehničkih sredstava, opreme i dr., formirani tzv. uredi Hrvatskog vijeća obrane ili zavičajni klubovi, čiji su ovlašteni predstavnici direktno komunicirali sa relevantnim strukturama iz vojnog i političkog rukovodstva Republike Hrvatske, radi osiguranja naoružanja, municije, opreme i drugih sredstava, te sa iseljenicima u Americi, Kanadi i Australiji, sa dijasporom u Evropi, od kojih su dobijali novac i dr. Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je, primjera radi, imao svoje urede u Zagrebu i Splitu, a Hrvatsko vijeće obrane Konjic u Zagrebu,[426] itd.

Neki uredi Hrvatskog vijeća obrane u Republici Hrvatskoj su, pored nabavke materijalno-tehničkih sredstava, opreme, hrane, rezervnih dijelova i dr., radili i na dovođenju vojnika i oficira, te čitavih jedinica, iz Republike Hrvatske u Republiku Bosnu i Hercegovinu, odnosno na području kolaboracionističke *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*. Tako je Ured Hrvatskog vijeća obrane Konjic u Zagrebu krajem marta 1993. postigao dogovor o dolasku iz Republike Hrvatske dvije jedinice na područje *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* :

- jedinica *Legija*, pod zapovjedništvom Zvonka Lukića i

- jedinica *Uskoci*.[427]

Veliki dio tenkovskog arsenala iz Republike Hrvatske je dopremljen u Bosnu i Hercegovinu. U i protiv Bosne i Hercegovine je, po ocjeni generala Martina Špegelja, "**djelovalo od 50-70 tenkova HV, koja je tada imala ukupno 245 tenkova te, oko 200 komada**

Zagreb za potrebe Brigade *Herceg Stjepan* Konjic I bojna – Klis", a Ivan Grbavac, "kao ovlaštena osoba ispred I Bojne – Klis na teritoriji Hrvatske zajednice Herceg-Bosna i Republike Hrvatske nabavlja hranu i rezervne djelove za motorna vozila za potrebe I Bojne – Klis" (Isto).

[426] AIIZ, 2-1863, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Bugojno, Ured HVO Bugojno u Splitu - Predsjedništvu HVO Bugojno; AIIZ, 2-1812, Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO, Dj. broj: 01-540/93. i 01-541/93, Mostar, 27. mart 1993. - Ured HVO Konjic Zagreb, SAGLASNOST.

[427] AIIZ, inv. br. 2-1812 i 2-1813, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO, Dj. broj: 01-540/93. i 01-541/93, Mostar, 27, mart 1993. – Uredu HVO Konjic, Avenija Vukovara 22 B, Zagreb, SUGLASNOST. Brigadir Milivoj Petković je, 27. marta 1993, u ime Glavnog stožera HVO-a (u svojstvu načelnika), dao "saglasnost" za dolazak jedinica iz Republike Hrvatske u *Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu*.

teškog tehničko-raketnog oružja". "**Sav taj ubojni materijal**" je, tvrdi Špegelj, "**manje-više ... ispaljen na istočni dio Mostara**".[428]

Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je iz Republike Hrvatske dobijao i lijekove, sanitetski materijal i konzerviranu hranu. Tako je Medicinski fakultet (Zavod za fiziologiju i imunologiju) u Rijeci 16. decembra 1992. Hrvatsko vijeće obrane Bugojno dostavio veću količinu lijekova, sanitetskog materijala i konzervirane hrane :

- 5 x acetyl digoxin tabl
- 3 x marcumar tabletten
- 7 x propranolol amp. 1 mg
- 4 x zentropil tabl.
- 2 x lindocain
- 3 x homatropin
- 2 x isogutt
- 20 x gevisol bund (kavistar zu 10 l)
- 4 x polyvdon - jod komplex
- 4 x depot-pencillin 4 mega
- 20 x nexion puder 2%
- 2 x betasodona flussigsbife
- 10 x atropinum sulfuricum amp
- 30 x zweiidrittelektrolytlosung mit kohlenhydraten 500 ml
- 1 x dibromol tinktur gefarbt
- 3 x cloran phenikol paket 1000 kapsula
- 10 x ampicillin tabl. 500 mg
- 5 x distramevrin
- 2 x desinfektionsmittel sagrotan 15 falschen zu 1 kg
- 10 x špinat
- 12 x mrkva
- 13 x tomato rajčica

---

[428] ∴ **RAT...**, str. 135; S. Omeragić, nav. dj., str. 155.

- 16 x malina.[429]

U centralnoj je Bosni *Hrvatska zajednica (Republika) Herceg-Bosna* svo snabdijevanje – cijelu logistiku vršila **"preko srpskih teritorija trgovinom nafte za oružje i zajedničkim planiranjem nekih akcija gdje Srbi" nisu davali ljudstvo**.[430]

Hrvatskog vijeća obrane Travnik je, u cilju osiguranja materijalno-tehničkih sredstava, "**a zbog pogoršane političko-sigurnosne situacije na općini Travnik, pa i cijeloj regiji**", na 56. sjednici, održanoj 10. aprila 1993, donio odluku o odlasku delegacije Hrvatskog vijeća obrane na razgovor kod Gojka Šuška, ministra obrane Republike Hrvatske.[431]

---

[429] AIIZ, inv. br. 2-1909, Medicinski fakultet, Zavod za fiziologiju i imunologiju, Rijeka, 16. decembar 1992. - HVO Bugojno Bugojno.

Medicinski fakultet je navedenu robu dobio od Crvenog križa Njemačke (Dr Ritter) i različitih donacija iz Italije. Materijal su preuzeli, radi dostave, Ljupko Lozančić i Franjo Breljak, sa kombijem marke Renault, reg. Br. HVO-375-M. U potpisu dopisa su dvojica nastavnika Medicinskog fakulteta (Prof. dr Stipan Jonjić i Prof. dr Miljenko Dorić).

[430] AIIZ, inv. br. 2-2475, Stenogram sastanka Franje Tuđmana, sa Jadrankom Prlićem, Matom Bobanom, Slobodanom Praljkom i Milivojem Petkovićem, u vili *Dalmacija* u Splitu, 5. novembra 1993, *Dani*, 25. oktobar 2002, str. 26. Na tom je području, najvjerovatnije oko Vareša, Hrvatsko vijeće obrane moralo "**vraćati teritorije koje su Srbi izgubili od Muslimana**" (Isto).

Jadranko Prlić je u svojstvu predsjednika Vlade kolaboracionističke Hrvatske Republike Herceg-Bosna, 6. novembra 1993. boravio u Velikoj Kladuši, gdje je razgovarao sa "**dvije strane**". Ukazujući na takve aktivnosti, on je, na pomenutom sastanku u Splitu, naglasio kako *Hrvatska Republika Herceg-Bosna* sa Srbima mora "**igrati igru zbog ovih enklava, jer je to jedini način da ih uopće održimo u životu i da im omogućimo i vojnu snagu kako bi se zaštitili od Muslimana...**" (Isto).

[431] AIIZ, inv. br. 2-1897, HVO općine Travnik, Broj: HVO-01-56/93, 10. april 1993, Skraćeni zapisnik. Tu delegaciju su, "**uz prethodnu najavu kod gosp. Brune Stojića, predstavnika Odjela obrane *HZ H-B* u Mostaru**", sačinjavali: Filip Filipović, zapovjednik Brigade HVO Travnik, Tihomir Blaškić, zapovjednik Operativne zone srednja Bosna, Pero Križanac, dopredsjednik HVO Travnik, i Anto Valenta, dopredsjednik HVO *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*.

Navedenu odluku je, nakon obrazloženja Pere Križanca i diskusije većine prisutnih, HVO općine jednoglasno donio.

Toj sjednici HVO Travnik su prisustvovali: "članovi Vlade: Pero Križanac, dopredsjednik HVO; Anto Spajić, predstojnik Ureda za telekomunikacije i veze; Davor Kolenda, predstojnik Ureda za opće poslove; Drago Bilandžija, predstojnik Ureda za

Na 57. izvanrednoj sjednici Hrvatskog vijeća obrane Travnik, održane dva dana kasnije (12. aprila), između ostalog, zaduženi su Anto Valenta, dopredsjednik Hrvatskog vijeća obrane *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, i Pero Križanac, dopredsjednik Hrvatskog vijeća obrane općine Travnik, da obave razgovor sa Tihomirom Blaškićem, zapovjednikom Operativne zone Srednja Bosna, "**a u svezi najave i odlaska kod gospodina Gojka Šuška, ministra obrane Republike Hrvatske i gospodina Brune Stojića, predstojnika Odjela obrane HZ H B**".[432]

Velike količine goriva za potrebe Hrvatskog vijeća obrane su dopremane iz Republike Hrvatske, uglavnom iz bivših skladišta JNA u brdima kod Ploča, koja su u vlasništvu Hrvatske vojske.[433]

Vojne i civilne vlasti *Hrvatske zajednice (Republike) Herceg-Bosna* su imovinu pojedinih preduzeća Republike Bosne i Hercegovine izmještali u Republiku Hrvatsku i kao kompenzaciju dobijali materijalno-tehnička sredstva i opremu. Tako je Hrvatsko vijeće obrane Bugojno mnoge proizvode iz *Slavka Rodića* (sva dokumentacija, mnogi alati, upaljači, pancir ploče i drugi materijali), gdje je bila razvijena vojna industrija, izvozio u Republiku Hrvatsku, odakle su dobijali novac ili materijalno-tehnička sredstva.[434] Preduzeće *Univerzal* u Zagrebu je marta 1993. bilo dužno *S. Rodiću* oko 150.000 DM za isporučene strojeve.[435]

---

gospodarstvo; Josip Nevjestić, predstojnik Ureda za financije; Ivo Fišić, predstojnik Ureda za opskrbu; Branislav Kuliš, predstojnik Ureda za zdravstvenu i socijalnu skrb; Vinko Piliškić, predstojnik Ureda za prognanike i dijasporu, Vlado Martinović, predstojnik Ureda za zaštitu ustavnog poretka; Tomislav Rajić, predstojnik Ureda za obranu; Jozo Nevjestić, predstojnik Ureda za lisnice; Ivan Rajaković, predstojnik Ureda za odgoj, obrazovanje, kulturu i šport.

Pored članova Vlade sjednici su nazočni gosp. Ante Valenta, dopredsj. HVO HZ HB, gosp. Ivo Rezo, načelnik PU Travnik, Filip Filipović, zapovjednik Travničke brigade HVO, Stipo Križanac, dozapovjednik PS Travnik, Nikola Pjanić i Davor Šopf, predstavnici PRESS-a HVO Travnik, gosp. Ivica Pavlić, predsjednik OO HDZ".

[432] AIIZ, inv. br. 2-1898, HVO Općine Travnik, ZAKLJUČCI sa 57. izvanredne sjednice HVO općine Travnik, održane 12. 04. 1993.

[433] *Bosna*, br. 1, 11. februar 1994, str. 23.

[434] AIIZ, inv. br. 6-109, Općinski stožer HVO Bugojno, Izvješće HVO Bugojno.

[435] AIIZ, inv. br. 6-402, Bodrušić Ivica, predstojnik, Podured namjenske industrije, Bugojno, 7. aprila 1993. - Predsjedniku HVO Bugojno i Predstojniku Uredu za gospodarstvo, Izvješće sa službenog putovanja u Zagreb, od 30. 03. - 03. 04. 1993.

Decembra 1992. *S. Rodić* je preduzeću *Končar* SUS u Zagrebu isporučio 4 komada pancirnih ploča.[436]

Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je, prema svom Izvješću, od aprila 1993, Republici Hrvatskoj "**na razne načine pomogao sa 3.500.000 DM, proizvodima TBM-a 2.000.000 DM. Kožom za cipele u vrijednosti cirka 3.000.000 DM. Dostavom luksuznim autima - 126 komada (u vrijednosti 1.500.000 DM). Vojne opreme u vrijednosti cirka 2.000.000 DM, sve je to dato bez traženja i bez dobivanja neke posebne protivvrijednosti**".[437]

Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je ovlastilo Dragu Bagarića, iz Bugojna, da sve dokumente – otpremnice u vezi sa protokom robe iz Bugojna u Hrvatsku i iz Hrvatske u Bugojno ovjerava sa utvrđenim pečatom i potpisom.[438] Za putovanja civilnih lica bio je ovlašten Ante

---

[436] Isto. Ivica Bodrušić je 30. marta 1993. posjetio preduzeće *Končar SUS* Zagreb, gdje je razgovarao sa direktorom, Dr Blagom Brkićem. Dogovoreno je da pancirne ploče budu plaćene "**po svjetskim cijenama, ali u njihovim proizvodima, za koje je Topništvo HVO Bugojno iskazalo interes**", s tim što je trebalo dobiti saglasnost Ministarstva obrane Republike Hrvatske. U razgovoru sa pomoćnikom načelnika Uprave za proizvodnju Ministarstva obrane, istoga dana, Mirjanom Gambiroža, koja ga informisala da je pri Ministarstvu formirana vladina agencija, pod nazivom *Alan*, preko koje se odvijao kompletan promet repromaterijala i gotovih proizvoda namjenske industrije, kojim je rukovodio Zagorac. U međuvremenu je *Končar-SUS* u pisanoj formi zatražio saglasnost za kompenzaciju, na što je pristao Zagorac, ali za manju količinu nišanskih sprava od dogovorene. U ponovnim razgovorima u *Končar-SUS*, 2. aprila 1993. insistirao je na sljedeće nišanske sprave:

- nišanske *Panorame*, sa kulimatorima	2 komada
- nišanske sprave UANU-2, sa pripadajućim priborom	1 komad
- nišanske sprave UANU-1, sa pripadajućim priborom	8 komada.

Za realizaciju navedenog zadatka Josip Pocrnja je dobio ovlaštenje u pisanoj formi.

Ukupan iznos koji je trebalo naplatiti za pancir ploče je 40.000 DM, "**od čega je plaćeno 10.000 DM na nerezidentni račun *Rodića* u HRD, a ostatak je predmet kompenzacijskog posla**" (Isto).

[437] AIIZ, inv. br. 6-109, Izvješće HVO Bugojno.

[438] AIIZ, inv. br. 6-378, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane Bugojno, Broj: 02-128, Bugojno, 16. juni 1992, OVLAŠĆENJE. Pečat je bio okruglog oblika, sa šahovnicom na sredini i sljedećim natpisom: "HRVATSKO VIJEĆE OBRANE BUGOJNO". Desno od pečata bio je svojeručni potpis Drage Bagarića.

Krajinović, iz Bugojna, sa utvrđenim pečatom i potpisom.[439]

Pripadnik Hrvatskog vijeća obrane, Ivica Žulj iz Bugojna, bio je ovlašten (od strane Hrvatskog vijeća obrane Bugojno) "**da izvrši prevoz materijalno-tehničkih sredstava iz Bugojna za Zagreb**".[440]

Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je 31. maja 1992. određenu opljačkanu robu iz Bugojna, "**ratni plijen HVO Bugojno**" (ladice za registar kase, "**postolja od registar kasa**") prevozio u Republiku Hrvatsku, "**s ciljem da ga po mogućnosti zamijeni za naoružanje ili vojnu opremu potrebnu Općinskom stožeru HVO Bugojno**".[441]

Krajem maja i početkom juna 1992. Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je određenu količinu kože vrste Semikron i Komerc Krupon, "**a koja je vlasništvo HVO Bugojno**", izmjestio, "**zbog sigurnosti sa područja općine Bugojno na teritorij Republike Hrvatske**". Ta roba je izvežena iz Bosne i Hercegovine radi prodaje.[442]

---

[439] Isto. Pečat je bio okruglog oblika, sa šahovnicom u sredini i natpisom: "HRVATSKA ZAJEDNICA HERCEG-BOSNA, HRVATSKO VIJEĆE OBRANE OPĆINA BUGOJNO". Desno od pečata bio je svojeručni potpis Ante Krajinovića.

[440] AIIZ, inv. br. 6-377, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane Bugojno, Bugojno, OVLAŠĆENJE.

Predsjednik HVO Bugojno je zahtijevao "**od postrojbi HVO-a i HV da pomognu** /Žulj Ivici – prim. S. Č./ **u prevozu navedenih sredstava**".

[441] AIIZ, inv. br. 2-1901, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Općinski stožer Bugojno, Broj: 02-101-6/92, 31. maj 1992, Potvrda; Isto, Općinski stožer HVO Tomislavgrad, 01. juni 1992. - Općinskom stožeru HVO Bugojno.

Ladice za registar kase, "**ratni plijen HVO Bugojno**", upućene su "**po časniku VINKU ŽULJEVIĆU u Republiku Hrvatsku, radi izmještanja ili zamjene za uniforme koje su nam neophodne u Bugojnu**". Stoga je zamjenik zapovjednika Općinskog stožera HVO Bugojno 31. maja 1992. Vinku Žuljeviću izdao potvrdu, moleći "**sve postrojbe HVO i HV da izađu u susret i ne prave probleme prilikom transporta**" (Isto).

[442] AIIZ, inv. br. 2-1902 Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Ured gospodarstva Bugojno, Broj: 06-125-694/93, 4. juni 1993, OVLAŠTENJE.

Mladen Pavlović je, u ime Ureda gospodarstva HVO Bugojno, 4. juna 1993. izdao ovlaštenje Stipi Vujeviću da, za potrebe HVO Bugojno, kožu ponudi "**na prodaju pod uvjetima koji trenutno važe na tržištu takvih roba**". Konkretnu realizaciju prodaje trebalo je izvršiti preko Ureda HVO Bugojno, "**uz predočenje sve potrebne dokumentacije o izvršenom poslu**" (Isto).

Branimir Ivanović, pripadnik Hrvatskog vijeća obrane Tomislavgrad, je Vojnoj pošti 3116 Split - Divulje 10. septembra 1992. predao sljedeći materijal :

- avio svjećice	1 paket
- ulmer	1 komad
- guma vanjska 500x150	4 komada
- guma vanjska 50x180	2 komada
- guma vanjska 615x225	2 komada
- guma vanjska 5.005	2 komada
- guma vanjska 6.006	4 komada
- guma vanjska 6,50x5 1/2	1 komad
- anti G odijelo	1 komad.[443]

Branimir Ivanović i Goran Batalija su 24. septembra 1992. Mješovitoj zrakoplovnoj eskadrili u Splitu - Divulje predali sljedeća sredstva :

---

[443] AIIZ, inv. br. 2-2299, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, HRZ i PZO, VOJNA POŠTA 3116 DIVULJE, Divulje, 10. septembra 1992.

Pukovnik Mladen Katavić, zapovjednik jedinice Vojne pošte br. 3116 Split – Divulje, je 10. septembra 1992. izdao POTVRDU, kojom je potvrdio da je navedena jedinica od Branimira Ivanovića primila pomenuti materijal.

Taj materijal je bio za potrebe Hrvatskog ratnog zrakoplovstva i protivzračne obrane. S tim u vezi, pukovnik Katavić je 10. septembra 1992. sačinio spisak materijala "koji bi zamijenili u kontra robi:

1. Gume vanjske sljedećih veličina i dimenzija:

- guma 800 x 200	40 komada
- guma 500 x 180	20 komada
- guma 865 x 280 A	10 komada
- guma 595 x 185	10 komada
- guma 800 x 260	20 komada
- guma 470 x 210	10 komada
- guma 6.00-6	20 komada
- guma 5.00-5	10 komada.

2. Potrebni su razni dijelovi (uzorci) za avione i helikoptere.

3. Potrebni su svi dijelovi letačke opreme za pilota i letača-mehaničara" (Isto).

1. **za helikopter**:

- četkice za generator	1 paketić
- indukc. davač ID-2M	1 komad
- pokazivač koraka UŠV-1 K	1 komad (instrument)
- obrtomjer N.R.	1 komad
- pokazivač PDK-3	1 komad
- signalizator pritisaka SD-29 A	1 komad

2. **za ostale zrakoplove**

- aviohorizont PDK-49	1 komad
- svjećice REM 40 E	paketa 6 x 12 za Lycoming
- svjećice REM 38 P	paketa 4 x 12 za Lycoming

3. **od ostale opreme**

- pilotska maska za kisik	3 komada
- gaće anti-G	3 komada
- papirni amortizeri	2 komada.[444]

Branimir Ivanović je za navedena sredstva koja je dostavljao jedinicama Republike Hrvatske dobijao - kao kompenzaciju za donesena sredstva i dijelove - određena materijalno-tehnička sredstva i opremu.[445]

---

[444] AIIZ, inv. br. 2-2143, Republilka Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zapovjedništvo HRZ i PZO, Mješovita zrakoplovna eskadrila, Split, Divulje, 24. septembra 1992, POTVRDA.

Pukovnik Mladen Katavić, zapovjednik Vojne pošte br. 3116 Split – Divulje, izdao je 24. septembra 1992, "**na temelju prijema materijala od strane Gorana Batalije i Branimira Ivanovića, izdao POTVRDU, kojom je potvrdio da su od imenovanih primili navedena sredstva**".

[445] AIIZ, inv. br. 2-2191, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane HRZ i PZO, Vojna pošta 3116 Drvulje, Drvulje, 20. decembra 1992, POTVRDA.

Vojna pošta 3116 Split – Divulje je u drugoj polovini decembra 1992. Branimiru Ivanoviću, pored ostalog, izdala tri kompleta uniformi, što je potvrdio pukovnik Mladen Katavić, zapovjednik te jedinice, izdajući 20. decembra 1992. POTVRDU o tome.

I **Vojna policija** Hrvatskog vijeća obrane *HZ (R) H-B* je materijalno-tehnička sredstva dobijala, uglavnom, iz Republike Hrvatske. Punu podršku i pomoć posebno su joj pružili general Mate Laušić i pukovnik Zdravko Galić.[446]

Republika Hrvatska je u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i u logističkom osiguranju svojih jedinica koristila **avijaciju**. Tako su sa aerodroma Rumboci kod Prozora MI-8 1. decembra 1993. izveli dva leta i tom prilikom oko Visokog izbacili četiri padobrana sa materijalno-tehničkim sredstvima. Na maršruti Pidriš - Vranica - Lašvanska dolina 4. decembra izveden je prelet sa Mi-8 helikopteri. Mi-8 su 16. decembra (sa aerodroma Prozor) na maršruti Kute - Here - Šćipe prevozili materijalno-tehnička sredstva. Tri dana kasnije (19. decembra) Mi-8 su (sa aerodroma Prozor) na maršruti Prozor - Gornji Vakuf u tri navrata prevozili i bacali materijalno-tehnička sredstva.[447]

Helikopteri Hrvatske vojske su 6., 11. i 13. januara 1994. izvršili više preleta u rejonu Huma, OG *Lašva*, zatim u rejonu OG *Brajna* i rejona Stoga OG *Bosna*, dovlačeći materijalno-tehnička sredstva.[448]

Helikopteri (MI-8) Hrvatske vojske sa svim posadama i tehničkom opremom, uključujući i tehničko održavanje, korišteni su, po direktnoj naredbi ministra obrane (Gojka Šuška), u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu.[449]

---

[446] P. Ljubučić, **I BORBENA POSTROJBA I POLICIJA**, u : TRI GODINE VOJNE POLICIJE (u daljem tekstu: **TRI GODINE...**), Uprava Vojne policije MO HR HB, Ljubuški 1995, str. 43; M. Jelić, **SVI MORAMO ČINITI VIŠE**, u : **TRI GODINE...**, str. 45.

Željko Džidić, zapovjednik mostarske vojne policije, poznavao je pomenute visoke oficire Hrvatske vojske. Pukovnik Galić, zapovjednik 72. bataljona vojne policije, puno je materijalno-tehničkih sredstava dostavio Džidiću i drugima.

[447] *Bosna*, br. 1. 11. februar 1994, str. 15 i 23.

[448] Isto.

[449] AIIZ, inv.br. 2-2998, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HV, Specijalne postrojbe, Zagreb, 15. septembar 1993. – N/r Bojniku g. Mario Šunjić, ZAPOVIJED. General-bojnik Ante Roso (zapovjednik Specijalnih postrojbi Glavnog stožera Hrvatske vojske) izdao je 15. septembra 1993. bojniku Mariu Šunjiću sljedeću ZAPOVIJED ("STROGO POVJERLJIVO"):

Logističku podršku u funkcionisanju organizacije Obavještajne uprave Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane osiguravale su komande, jedinice i ustanove Hrvatske vojske.[450]

I određeni stručnjaci ("**najbolji stručnjaci**") iz Bugojna su prelazili u Republiku Hrvatsku (Zagreb, Split, Slavonski Brod i dr.), pomažući razvoju vojne industrije u Hrvatskoj, kao što su, između ostalih: Milan Prpić, načelnik Tehničke službe Glavnog stožera Hrvatske vojske; Vladimir Grlica, savjetnik za brodogradnju u Glavnom stožeru Hrvatske vojske, zatim Ivan Baković, Pero Pejak i drugi.[451]

Republika Hrvatska se obraćala nekim institucijama *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, tražeći saglasnost da se određena stručna lica angažuju za vojne potrebe. Tako se pukovnik Mr Igor Fistonić, načelnik Uprave za strateška istraživanja Ministarstva obrane Republike Hrvatske, 29. marta 1993. obratio predstojniku obrane grada Bugojna, Pavi Dragunu, sa molbom za angažovanje Stipice Markovića za vanjskog saradnika na projektu iz područja sustava za upravljanje vatrom (SUV) za topništvo.[452]

"**1 - Bojnik Mario Šunjić sa svim posadama i tehničkom opremom (MI 8) radi zajedno i bez pogovora sa g. pukovnikom Katavićem, do nove zapovjedi.**

2 - Sav materijal sa Sinjskog aerodroma (helikopteri) stavlja se u regiju Grude. Tehničko održavanje i multi-koordinacija ostaje Vama zajednička.

3 - Ova zapovijed stupa na snagu ODMAH !" (Isto).

[450] AIIZ, inv. br. 2-3010, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HV, Klasa : 8/93-01/02, Ur. br. : 512-06-06/2-93-75, Zagreb, 7. decembar 1993., ZAPOVIJED.

[451] AIIZ, inv. br. 6-109, Općinski stožer HVO Bugojno, Izvješće HVO Bugojno.

[452] AIIZ, inv. br. 2-1905, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HV, Uprava za strateška istraživanja, Klasa: 644-01/93-02-01, Ur. br: 512-06-16-93-35, Zagreb, 29. mart 1993. - Predsjedniku Obrane grada Bugojna, n/r Pave Draguna.

Stipica Marković je za rad na navedenom projektu bio specijaliziran, jer je završio Vojno-tehnički fakultet specijalnost SUV. On je, po ocjeni načelnika Fistonića, predviđen "**kao vanjski suradnik tima SUV topništva**". Stoga je molio da mu se omogući "**da se uključi u rad na ovome vrlo važnome projektu**", koji bi "**u dogledno vrijeme trebao biti završen, a njegova primjena omogućit će povećanje učinkovitosti topničkih postrojbi, uz isti ili manji utrošak streljiva i manji broj ljudi**".

Pukovnik Fistonić je bio uvjeren "**kako ćete nam izaći u susret glede angažmana gospodina Markovića, a time ćemo svi biti na dobitku, jer ćemo brže doći do zajednički željenih nam rezultata**" (Isto).

Između Uprave za proizvodnju Ministarstva obrane Republike Hrvatske i preduzeća na području *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* postojala je saradnja iz oblasti namjenske proizvodnje.[453]

---

[453] AIIZ, inv. br. 2-1868, Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane Zagreb, Uprava za proizvodnju, Klasa: 035-01/92-01/3828, Ur. br: 512-07-06/92-01/01, Zagreb, ZABILJEŠKA.....

Tako su na sastanku, održanom u prostorijama Ministarstva obrane Republike Hrvatske u Zagrebu, 28. avgusta 1992, između predstavnika preduzeća *NIB* Bugojno i predstavnika Ministarstva obrane Republike Hrvatske, dogovoreni konkretni oblici saradnje u oblasti namjenske proizvodnje:

"**1. Da se preduzeću *NIB* Bugojno skladišni prostor u SPC - Prečko za skaladištenje elemenata upaljača TK-130 (UT M68-P1), a koji su potrebni proizvođačima upaljača za potrebe HV.**

2. MORH je izrazilo interes za hitnu proizvodnju upaljača TK-130 (ili nekog drugog, koji bi se proizvodili u Bugojnu za potrebe MORH. S timu svezi, predstavnici poduzeća *NIB* će u najkraćem mogućem roku dostaviti ponudu za proizvodnju minskih upaljača TK–130, AU-29, PBD, AU–52, AU-18 P1 i sl., po vrstama i količinama koje mogu proizvoditi.

3. MORH je također izrazilo interes za prozivodnju protupješadijskih i protutenkovskih mina (MRUD, PROM-KD, TMRP-6 i sl.), a o čemu će poduzeće 'NIB' Bugojno također dostaviti MORH ponudu za proizvodnju.

4. Poduzeće *NIB* Bugojno izrazilo je interes za proizvodnju minobacačkih mina 120, 82 i 60 mm, te je predstavnicima poduzeća predata konstrukcijska dokumentacija za navedene mine.

Poduzeće *NIB* Bugojno ostaje u obavezi da u slučaju potrebe tehničko-konstrukcijske dokumentacije za potrebe MORH, koja je u njihovom vlasništvu, istu ustupi MORH na korištenje.

U svezi proizvodnje minobacačkih mina, MORH će pružiti tehničku pomoć, kao i osigurati određene komponente (košuljice, stabilizatori i sl.) u zamjenu za deficitarne komponente potrebne MORH (plastični eksploziv, TNT i sl.)".

Dogovor su u ime Uprave za proizvodnju Ministarstvu obrane Republike Hrvatske potpisali diplomirani inženjeri Dr Nikola Gambiroža i Dr Milan Prpić, a u ime preduzeća *NIB*, iz Bugojna, diplomirani inženjeri Pero Pejak i Ivica Bodrušić.

Načelnik Uprave za proizvodnju Ministarstva obrane Republike Hrvatske, Dr Nikola Gambiroža uputio je 6. maja 1992. BNT - Tvornici mašina i hidraulike u Novom Trvaniku "(**n/r g. Marko Pranjković**)" Preporuku "**za dislokaciju gotovih proizvoda i vitalnih elemenata za specijalne strojeve**". On je, "**polazeći od sveukupne siguronosne situacije u Republici BiH**", preporučio "**da pomenutu robu i gotove proizvode hitno dislocirate u RH. U skladu s tim, spremni smo Vam osigurati besplatan zadovoljavajući prema zahtjevnim propisima skladišni prostor.**

Hrvatska zajednice Herceg-Bosna se oslanjala i na PTK sistem Republike Hrvatske, čiji su kadrovi rukovodili i koordinirali svim aktivnostima iz te oblasti.[454] Takvo stanje je bilo i u oblasti veza i informisanja,[455] te između Gospodarske komore Republike Hrvatske i Gospodarske komore *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*. U tim međusobnim kontaktima ragovaralo se i "**o problemima tekstilne i kožarske industrije u HZ H-B i Hrvatskoj**". Postojao je "**obostrani interes za zajedničke poslove, pogotovo što su tekstil i koža grane**

Nakon normaliziranja sveukupne situacije spremni smo razrješiti dislociranu opremu, bilo da je vratimo ili zadržimo uz obostrano zadovoljstvo" (AIIZ, inv. br. 2-2144 /Republika Hrvatska, Ministarstvo obrane, Zagreb, Uprava za proizvodnju, Zagreb, 6. maj 1992. - BNT - Tvornica mašina i hidraulike, n/r g. Marko Pranjković, Novi Travnik).

[454] AIIZ, inv. br. 2-1903, Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapisnik sa sastanka predstavnika pošte H–B, održanog u Grudama 9. i 10. listopada 1992. Tom je sastanku, na kome je razmotrena "**trenutka problematika vezana za PT Komunikacije na području Herceg-Bosne**", prisustvovao i Anto Beljo, dominstar informisanja Republike Hrvatske.

Mladen Žulj, ravnatelj Pošte PT *Herceg-Bosna*, obavijestio je prisutne (Željko Vranković, ravnatelj RTV *Herceg-Bosna*; Ante Raguž, PT Kiseljak; Rudo Vidović, PT Vitez; Jerko Medvidović, PT G. Vakuf; Pero Turalija, PT Bugojno, i Ivica Smoljo, Unis- Telekomunikacije) da "**jedan dio područja HB već funkcionira, a drugi dio nije zbog tehničkih problema (dosadašnje veze su tranzitirane preko B. Luke, Sarajeva i Zenice). Isto tako upoznao je prisutne da će se realizirati tri veze za Kiseljak. U toku je prikupljanje opreme za veći sistem Plein Vrh-Čvrsnice**".

Na tom su sastanku doneseni sljedeći zaključci:

" **a) UNIS – Telekomunikacije Mostar se obavezuje da naprave projekt za nepokriveni dio H-B;**

b) Pero Turalija, Ante Raguž, Rudo Vidović i Jerko Medvidović snimit će postojeće stanje opreme na nepokrivenom dijelu H–B;

c) Gosp. Vranković prikupit će cijene opreme za sisteme u Zagrebu (mini link 2 MB, 8 MB, 34 MB, 140 MB);

d) Gos. M. Žulj koordinirat će sa svim gore navedenim i po mogućnosti pronaći pasivni reflektor 36 m^2 za Bugojno".

Ponovni sastanak je zakazan za 17. oktobar, na kome će "**svi gore navedeni doći**" (Isto).

[455] AIIZ, inv. br. 2-1904, Hrvatsko vijeće obrane, Centar veze HVO-a Vitez, 8. avgust 1992. Na području srednje Bosne nalazili su se avgusta 1992. stručnjaci iz Republike Hrvatske, koji su se zanimali za televizijske repetitore.

u kojima i HZ HB i Hrvatska imaju značajne izgrađene kapacitete, a međusobno su komplementarni".[456]

"Državni" organi *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* su "sarađivali" sa državnim organima Republike Hrvatske i u mobilizaciji vojnika za jedinice Hrvatskog vijeća obrane (i Hrvatske vojske). Općinski HVO-i *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* su, "**zbog ratne situacije**" i "**potrebe za borcima**", na sjednici u Gornjem Vakufu, 16. oktobra 1992, donijeli Odluku da se na području Republike Hrvatske zabrani upis svim studentima muškarcima starijim od 18 godina, kao i studij ranije upisanim studentima muškarcima koji nisu imali urednu dokumentaciju od Hrvatskog vijeća obrane.[457]

---

[456] AIIZ, inv. br. 2-1910, Republika Bosna i Hercegovina, H Z Herceg–Bosna, Gospodarska komora Mostar, Broj: 01-34/93, Mostar, 16. mart 1993. - Uredu gospodarstva Bugojno.

Navodeći kako tekstil (pamuk, vuna) čini "**najveću izvoznu stavku u Hrvatskoj (u ukupnom izvozu Hrvatske tekstil iznosi 12,4%)**", predsjednik Gospodarske komore *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, Jago Lasić, je u dopisu, upućenom radnim organizacijama u *Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna*, 16 marta 1993. u vezi sa pitanjem organizacije sastanka tekstilne i kožarske industrije u "Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna", smatrao "**da i kapaciteti HZ H-B imaju najrealniju šansu izlaska na inotržište i kroz proizvodnju tekstilaca Hrvatske**". S tim u vezi, on je napomenuo da je tekstil 1991. u ukupnom izvozu Bosne i Hercegovine činio 31,5%, te je predložio da se 23. marta 1993. u RO *Frotea* u Čitluku organizira sastanak tekstilaca i kožara *HZ H-B*. Stoga je pozvao sve radne organizacije na području *HZ H-B*, uključujući i Ured gospodarstva iz Bugojna, da prisustvuju tom sastanku. Nakon tog sastanka "**organizirao bi se na razini gospodarskih komora sastanak grupacija tekstilaca i kožara HZ H-B i Hrvatske, koji bi omogućio daljnje bilateralne poslove direktno zainteresiranih partnera**" (Isto).

[457] AIIZ, inv. br. 2-1911, Hrvatska Zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane Bugojno, Broj: 02-127-1388/92, Bugojno, 16. oktobar 1992. - Republici Hrvatskoj putem Ministarstva unutarnjih poslova Hrvatske zajednice Herceg Bosne Mostar, ZAHTJEV.

Hrvatsko vijeće obrane Bugojno je istoga dana, na osnovu navedene odluke, uputilo Zahtjev Republici Hrvatskoj da zabrani "**upis svim studentima muškarcima starijim od 18 godina koji imaju urednu dokumentaciju o dozvoli studiranja izdatu od strane HVO-a Bugojno**" i zabrani "**daljnji studij ranije upisanih studenata muškarcima također koji nemaju urednu dokumentaciju o dozvoli za produžetak studija izdatu od strane HVO-a Bugojno**". Taj zahtjev se odnosio "**na muškarce hrvatske nacionalnosti koji su građani općine Bugojno**".

Republika Hrvatska je za potrebe Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine osiguravala i novčana sredstva. Tako je Ministarstvo finansija Republike Hrvatske Općinskom odboru HDZ Bugojno izdvojilo sredstva na posebnom računu kod jedne banke u Beču u iznosu od 540.000 DM. Općinski odbor HDZ Bugojno je početkom marta 1992. dao saglasnost da se ta sredstva upotrijebe "**na ime dogovorene isporuke opreme za potrebe obrane Bugojna**".[458] Ministarstvo finansija Republike Hrvatske je i 3. jula 1992. HDZ Bugojno dostavilo 10.000 DM.[459]

Poseban oblik direktne pomoći i podrške jedinicama Hrvatskog vijeća obrane od strane Republike Hrvatske je bio i u **školovanju i obuci**, posebno komandnog kadra. Tako su vojnici, podoficiri i oficiri Hrvatskog vijeća obrane školovani i obučavani na Hrvatskom vojnom učilištu "Petar Zrinski" i drugim centrima za školovanje i specijalističku obuku pripadnika Hrvatske vojske, te Centru za obuku specijalne policije i drugim ustanovama u Republici Hrvatskoj (Zagrebu, Splitu, Pločama i dr. mjestima).[460] General Bobetko je, skladu sa dopisom Glavnog stožera Hrvatske vojske, Klasa: 813-01/92-01/02, UR. BROJ: 5120-04/1-92-4, od 28. aprila 1992. i usmene zapovijedi Zapovjednika Južnog vojišta, od 29. aprila 1992, 4. maja 1992. izdao naređenje za obuku operatora za PO sustav *Fagot*. Vezano za to, Stožer Hrvatskog vijeća

---

[458] AIIZ, inv. br. 2-1899, Hrvatska demokratska zajednica, Općinski odbor Bugojno, Bugojno, 3. mart 1992. – Regionalnom kriznom štabu Grude.

Općinski odbor HDZ Bugojno je ta sredstva stavio na raspolaganje Ministarstvu obrane Republike Hrvatske da kompenzacijom pokrije rashode "**na ime dogovorene isporuke opreme za potrebe obrane Bugojna**".

[459] AIIZ, inv. br. 2-1906, Republika Hrvatska, Ministarstvo finansija, Zagreb, 3. juni 1992, POTVRDA.

Navedena sredstva je u Ministarstvu finansija preuzeo sveštenik Stipe Džalto (rođen 1931.) iz Bugojna (sredstva mu je lično predao ministar finansija Mr Jozo Martinović). Taj novac je od velečasnog Džalte 5. juna 1992. primio Mirko Lozančić.

[460] AIIZ, inv. br. 2-2975, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HVO, Sektor za obuku i školstvo, Ur. br. 02-2/1-15-3597/93, Posušje, 15 decembar 1993. - MO /Ministarstvu obrane /RH/ Republike Hrvatske/, GS HV /Glavni stožer Hrvatske vojske - prim. S. Č./; Isto, inv. br. 2-2965, Bosna i Hercegovina, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvu obrane, Glavni stožer HVO, Sektor za obuku i školstvo, Klasa: 8/94-02, Ur. broj: 02-10-06/94-194, Mostar, 20. januar 1994. - Svim ZP i podstožernim postrojbama.

obrane *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna* je bio dužan da u roku od dva dana pripremi i dostavi spisak od 60 ljudi iz svojih jedinica, budućih operatora.[461]

Pukovnik Tihomir Blaškić je krajem jula 1992. izdao naredbu o obučavanju jednog broja pripadnika Hrvatskog vijeća obrane iz centralne Bosne u izviđačko djelovanje na desetodnevnoj obuci u Hrvatskoj, "radi izvršavanja namjenskih zadataka". On je, "**na temelju ukazane potrebe oko formiranja izviđačkih postrojbi i njihovog obučavanja**", 24. jula 1992. izdao naredbu o određivanju "**u operativnim zonama, odnosno općinskim stožerima koji su zahvaćeni borbenim djelovanjem**", "**po jedan roj ljudi u izviđačko djelovanje koje će se obučavati u Republici Hrvatskoj, radi izvršavanja namjenskih zadataka**". S tim u vezi općinski stožeri Hrvatskog vijeća obrane Gornji Vakuf, Bugojno, Konjic, Jajce, Novi Travnik, Travnik, Žepče, Zavidovići i Maglaj trebalo je da odrede po jedno odjeljenje, u kome je trebalo biti po sedam vojnika ("**po sedam vojaka u roju**").[462]

Obučavanje obavještajnih oficira Hrvatskog vijeća obrane ("**seminari za saznajne časnike**") je vršeno u Republici Hrvatskoj.

---

[461] AIIZ, inv. br. 2-1695, Republika Hrvatska, Zapovjedništvo Južnog vojišta, Zapovjedništvo OZ Splita, IZM Ploče, Klasa: 8/92-01/64, UR. broj: 6030-01/92-1, Ploče, 4. maj 1992. - Stožer HVO Herceg-Bosne, Zapovijed. Prednost za izbor imali su ljudi koji su "**eventualno bili na tim sredstvima obučavani u bivšoj JNA**". Ukoliko takvih nije bilo, trebalo je "**dati prednost onima koji su bili na 'Maljutkama' i osobama koje posjeduju određenu tehničku kulturu radi bržeg obučavanja**".

[462] AIIZ, inv. br. 2-1717, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Zapovjedništvo OS Srednja Bosna, Broj: 174/92, 24. juli 1992.

Spisak ljudi za obuku trebalo je dostaviti radio-paketom vezom ili kurirom do 27. jula 1992. (do 14 sati). Ljudstvo određeno za obuku bilo je obavezno da se javi u Grude 30. jula 1992. (do 14 sati). Formirano ljudstvo je trebalo uputiti u Grude "**u naznačeno mjesto i vrijeme, sa komplet uniformom i osobnim naoružanjem**".

Na kraju navedenog dokumenta neko je svojeručno naveo spisak od 7 ljudi, koji su bili u obavezni da se 30. jula 1992. u 7,00 sati jave pred GS HVO: Dražen (Mladena) Pekić, rođen 16. decembra 1971, tekstilni tehničar; Dario (Joze) Pekić, rođen 28. jula 1971; Goran (Slavka) Nikšić, rođen 1972; Ilija (Joze) Azinović, rođen 1964; Renato (Pere) Marić, rođen 1973, Klis; Marko (Joze) Majić, rođen 1970, Klis, i Ante (Pere) Tulo, rođen 1962, Klis.

Tako je, primjera radi, u Operativnoj zoni Split, u periodu od 10.-16. septembra 1992. održan seminar za oficire Hrvatskog vijeća obrane na obavještajnim poslovima.[463]

Kursevi za desetare su izvođeni u Republici Hrvatskoj.[464] Tako je, na na osnovu dogovora sa brigadirom Garajem iz Glavnog stožera Hrvatske vojske Republike Hrvatske, brigadir Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera HVO-a, 21. septembra 1992. izdao naredbu o upućivanju 50 vojnika iz jednica Hrvatskog vijeća obrane Hrvatske zajednice Herceg-Bosna na pomenuti kurs u Nastavnom centru Slavonska Požega.[465]

Zapovjednik 3. Operativne zone, Ivica Rajić, je 26. septembra 1992, na osnovu Zapovijedi GS Srednja Bosna, Str. pov. Br. 811/92, donio Zapovijed o organizaciji kursa za desetare. Tom je naredbom utvrđeno mjesto održavanja kursa (Slavonska Požega); jedinice općinskih HVO za izbor i broj kandidata; vrijeme počinjanja (5. oktobar 1992.) i trajanja kursa (14 dana); vrijeme upućivanja kandidata (3. oktobar u

---

[463] AIIZ, inv. br. 2-1858, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Stožer Tomislavgrad, Saznajna služba /Operativne zone/ s /z /Sjeverozapadna/ Hercegovina, 5. septembar 1992. – HVO Bugojno i G. Vakuf, n/r načelnika za saznajne poslove.

U tom strogo povjerljivom dokumentu utvrđeno je vrijeme i mjesto održavanja seminara za obavještajne oficire (od 10. do 16. septembra 1992, u Splitu), vrijeme i mjesto javljanja (Operativna zona u Splitu, Suhoišanska br. 6), pojedinosti oko odlaska ("**Treba doći u maskirnoj uniformi, sa oznakom HVO, a sa sobom ponijeti pribor za pisanje i crtanje, pribor za osobnu higijenu i radnu kartu 1:100 000 svoje zone odgovornosti**"). Smještaj i ishranu je trebalo da osigura Glavni stožer HVO u saradnji sa Operativnom zonom Split, a "za nejasna pitanja" trebalo se obratiti "**Načelniku VOS GS HVO na telefon (088) 662-700 ili paket radiom**".

[464] AIIZ, inv. br. 2-2964, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, Dj. broj: 01-2171/92, Mostar, 21. septembar 1992. – Operativnoj zoni Jugoistočna Hercegovina i drugima; Isto, inv. br. 2-1859, Zapovjedništvo 3. Operativne zone, Broj: 263-1/92, 26. septembar 1992. – Zapovjedništvu OS HVO Fojnica.

[465] AIIZ, inv. br. 2-2964, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer, Dj. broj: 01-2171/92, Mostar, 21. septembar 1992. – Operativnoj zoni Jugoistočna Hercegovina i drugima. Tom je naredbom brigadir Petković utvrdio jedinice iz kojih je trebalo izvršiti upućivanje, sa brojem vojnika po operativnim zonama, zatim precizirao vrijeme početka i trajanja kursa, lokaciju i vrijeme polaska, prevoženje kandidata i dr.

7 sati); zborno mjesto (kasarna HVO u Kiseljaku); organizacija prijevoza do Gruda i u Slavonsku Požegu; vrijeme povratka sa kursa (18. oktobar 1992.); kriterij za izbor kandidata i dr. Komandanti jedinica "**iz čijeg sastava se budu upućivali kandidati na kurs dužni su voditi računa o kvalitetu, te o njihovoj spremnosti da poslije kursa rade kao profesionalni kandidati**". Svakom kandidatu pred upućivanje na kurs trebalo je "**dati 10.000 - HRD i 2 sd/o** /suhi dnevni obrok/**. Kandidati idu na kurs u vojničkoj odori bez obilježja HVO, sa osobnim naoružanjem, priborom za osobnu higijenu i priborom za crtanje i pisanje**". Komandant Općinskog stožera bio je odgovoran lično Rajiću "**za njihovo upućivanje na kurs**". Za sve nejasnoće trebalo se obratiti lično Rajiću "**ili operativu ovog stožera**".[466]

Općinski stožer HVO Fojnica je, na osnovu naredbe GS Srednja Bosna, Str. pov. br. 811/92. i naredbe zapovjednika 3. Operativne zone, br. 263-1, od 26. septembra 1992, na pomenuti kurs ispred jedinica HVO Fojnica uputio Smiljan (Ilije) Goluba, te je Stjepan Tuka, zapovjednik HVO Fojnica, 30. septembra 1992. od blagajne HVO Fojnice tražio da isplati troškove "**za učesnika na kursu u iznosu od 15.000 HRD**".[467]

Obučavanje zapovjednika četa Hrvatskog vijeća obrane za POB sa POVRS vršeno je u Zagrebu. S tim u vezi, general – bojnik Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera Hrvatskog vijeća obrane, je 25. juna 1993, "**na temelju obavijesti koju smo dobili od GS HV, u svezi bolje organizacije i kvalitetnije obučenosti zapovjednika postrojbi za POB sa POVRS**", izdao zapovjed o slanju vojnika na kurs za zapovjednike satnije (komandire četa) na Hrvatsko vojno učilište (HVU) u Zagreb.[468]

---

[466] AIIZ, inv. br. 2-1859, Zapovjedništvo 3. Operativne zone, Broj: 263-1/92, 26. septembar 1992. – Zapovjedništvu OS HVO Fojnica.

[467] AIIZ, inv. br. 2-1860, Općinski stožer Fojnica, Broj: 128/92, Fojnica, 30. septembar 1992. – Blagajni HVO Fojnica.

[468] AIIZ, inv. br. 2-1848, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Odjel obrane, Glavni stožer, Broj: 02-2/1-01-1208/93, Mostar, 25. juni 1993. – 2. Hercegovačka brigada i drugima.

General Milivoje Petković je tom naredbom odredio vrijeme trajanja kursa (od 28. juna – 3. jula 1993.), te ime i prezime vojnika, sa nazivom jedinica:

1. Davor Jukić – 2. hercegovačka brigada

Značajan broj pripadnika jedinica posebne namjene (*Džokeri*, *Vitezovi* i *Munje*) obuku je, uglavnom, završio u centrima na teritoriji Republike Hrvatske.[469] Pored toga, Republika Hrvatska je na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine uspostavila centre za vojnu obuku Hrvatskog vijeća obrane.[470]

Znatan broj podoficira, oficira i policajaca pohađao je kurseve, seminare i škole na Hrvatskom vojnom učilištu *Petar Zrinski* u Zagrebu. Pukovnik **Ante Luburić** (zapovjednik Pukovnije *Ante Bruno Bušić*) je sredinom novembra 1993. otišao na doškolovanje na Hrvatsko vojno učilište.[471] Sredinom decembra 1993. na Hrvatsko vojno učilište upućeno je na školovanje 23 oficira HVO-a :

R. Br.	Ime/ime oca/prezime	Matična jedinica	Dužnost koju je obavljao do upućivanja na školovanje
1.	Damir /Pero/ Barun	**Zborno područje** Tomislavgrad	savjetnik VOS - a
2.	Srećko /Jozo/ Cigić	**Zborno područje** Mostar	savjetnik VOS - a
3.	Ivan /Franjo/ Begić	**Zborno područje** Tomislavgrad	savjetnik VOS - a
4.	Tadija /Stipe/ Madžar	**br. Petar Krešimir** Livno	zapovjednik baterije
5.	Blaž /Mile/ Ivanda	**br. Kralj Tomislav** Tomislavgrad	zamj. zap. po diviziona

2. Renato Raić – 3. hercegovačka brigada

3. Predrag Visković – Brigada *E. Kvaternik*

4. Blaž Ivanda – Brigada *Kralj Tomislav*

5. Dinko Ivković – Brigada *P. Krešimir IV*.

Hrvatsko vojno učilište je za polaznike kursa osiguralo smještaj i prehranu, a "**matična postrojba troškove prevoza**". Tom kursu je, pomenutom naredbom, predviđeno da prisustvuje i Miro Čolić, načelnik topništva, "**kao suorganizator tečaja i odgovoran za odlazak i povratak imenovanih**" (Isto).

[469] AIIZ, inv. br. 2-2294, **Učešće HV na bh ratištu i drugi vidovi podrške iz Republike Hrvatske**.

[470] *Bilten FHP*, br. 15, str. 79. Tako su, primjera radi, pripadnici Hrvatske vojske obučavali HVO oko Kupresa, Mostara, u centralnoj Bosni, Orašju i drugim mjestima (Isto, br. 15, str. 59).

[471] AIIZ, inv. br. 2-2970, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO, Ured zapovjednika, Posušje, Ur. br. 02-2/1-01/4010/93, 19. novembar 1993. – Pukovniji *Ante Bruno Bušić*).

6.	Dinko / Ante/ Ivanković	**br. Petar Krešimir** Livno	zapovjednik POVRS čete
7.	Mato /Luka/ Šutalo	**br. Knez Domagoj** Čapljina	zapovjednik POVRS čete
8.	Renato /Anto/ Raić	**3. br. HVO** Mostar	zapovjednik POVRS čete
9.	Davor /Filip/ Jurić	**2. br. HVO** Mostar	zapovjednik POVRS čete
10.	Domagoj /Šimun/ Krišto	**br. Kralj Tomislav** Tomislavgrad	zapovjednik voda
11.	Blaženko /Marko/ Perić-Komšić	**Grdani** Čitluk	zapovjednik voda
12.	Miro /Ivan/ Jović	**br. Kralj Tomislav** Tomislavgrad	zapovjednik voda
13.	Ivan /Jozo/ Ćurčić	**br. Rama** Prozor	zapovjednik čete
14.	Dragan /Ivan/ Šimunović	**Zborno područje** Tomislavgrad	zapovjednik bataljona
15.	Drago /Petar/ Zrinušić	**Topnički puk** Tomislavgrad	zapovjednik diviziona
16.	Ilija /Ivan/ Vidačak	**Kažnjenjička bojna** Š. Brijeg	zapovjednik voda
17.	Berislav /Marko/ Karačić	**Mješovito-raketni topnički puk** Š. Brijeg	zapovjednik diviziona
18.	Marin /Rafael/ Soldo	**Mješovito-raketni topnički puk** Š. Brijeg	zapovjednik baterije
19.	Željko /Ivana/ Bošnjak	**Mješovito-raketni topnički puk** Š. Brijeg	zapovjednik baterije
20.	Miljenko /Božo/ Musa	**Mješovito-raketni topnički puk** Š. Brijeg	zapovjednik baterije
21.	Boris /Jerko/ Karačić	**Mješovito-raketni topnički puk** Š. Brijeg	zapovjednik voda
22.	Mile /Gojko/ Ljubić	**Mješovito-raketni topnički puk** Š. Brijeg	zapovjednik baterije
23.	Ivica /Božo/ Kraljević	**Antiteroristička grupa** Š. Brijeg	zapovjednik voda.[472]

Uprava vojne policije Ministarstva obrane Republike Hrvatske, kao i drugi organi vlasti Republike Hrvatske, pružali su podršku *Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosna* u školovanju njenog kadra u Republici Hrvatskoj.[473]

I obuka i doobuka pilota i letača tehničara na helikopterima MI-8 MTV-1 je vršena u Republici Hrvatskoj.[474]

---

[472] AIIZ, inv. br. 2-2973, Hrvatska Republika Herceg-Bosna, Ministarstvo obrane, Glavni stožer HVO, Ur. Broj: 01-2/1-01-3614/93, Posušje, 18. decembar 1993. – Hrvatsko vojno učilište *Petar Zrinski* - Zagreb, n/r brigadira Miroslava Jezerčića. Tada su na školovanje upućeni oficiri časnici HVO-a.

[473] F. Primorac, **DOGRAĐIVATI POSTIGNUTI STUPANJ OSPOSOBLJENOSTI**, u : **TRI GODINE...,** str. 4; Ž. Šiljeg, **MJESTO I ULOGA VOJNE POLICIJE OS HR HB**, u : **TRI GODINE...**, str. 20.

[474] AIIZ, inv. br. 2-3002, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Glavni stožer HVO HR H-B, Ur. broj : 02-2/1-01-2571/93, 20. avgust 1993. – MZE Divulje, Isto, inv. br. 2-2976, Unija Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Glavni stožer Oružanih snaga Hrvatske Republike Herceg-Bosne, Ur. broj: 02-2/1-01-3149/93, IZM Čitluk. 24. oktobar 1993. – MZE Grude, n/r Zapovjedniku.

Ranjenici Hrvatskog vijeća obrane su liječeni u bolnicama Republike Hrvatske.[475]

General-bojnik Slobodan Praljak (zapovjednik Glavnog stožera HVO-a) je 20. avgusta 1993. Mješovitoj eskadrili Divulje, "**na temelju Zapovjedi Ministra obrane RH Klasa: 560-02/93-1/09, Ur. broj : 512-01-93, Str. pov. 2715 Zagreb 10. kolovoza 1993. godine**", uputio zahtjev sljedeće sadržine:

"**Da se izvrši doobuka šest pilota na helikopteru MI-8 MTV-1 i četiri letača tehničara za MI-8 MTV-1.**

Obuku otpočeti 21. 09. 1993. god.

Smještaj i ishranu regulirati u objektima MZE Divulje" (AIIZ, inv. br. 2-3002).

General Praljak je 24. oktobra 1993. ponovo izdao naredbu o obuci pilota i letača mehaničara. U vremenu od 27. oktobra do 10. decembra 1993. trebalo je uputiti u ZB Pula 6 pilota i 4 letača mehaničara, "**radi uvođenja u stroj i preobuke na helikopter Mi-8MTV-1 i MIJ 550**" (AIIZ, inv. br. 2-2967).

[475] AIIZ, inv. br. 2-2956, Republika Bosna i Hercegovina, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna, Hrvatsko vijeće obrane, Zapovjedništvo OZ srednja Bosna, IZM Vitez, Broj: 01-8-176/93, 10. avgust 1993. – Uredu za skrb o ranjenicima u Splitu.

Z A K LJ U Č A K

Z A K LJ U Č A K

*

* *

Na osnovu brojnih relevantnih izvora različite provenijencije, uključujući i dokumenta Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) i Republike Hrvatske, visokog stepena povjerljivosti, prezentiranih u ovoj knjizi, pouzdano se, između ostalog, može utvrditi da je na kraju XX stoljeća:

- **prvo**, na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena **klasična agresija**, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što znači da se radi **o međunarodnom oružanom sukobu**, i

- **drugo**, na okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine, nad Bošnjacima je izvršen najteži zločin – **zločin genocida**.

Riječ je o zločinima dvije ideologije, dva velikodržavna projekta, dva nacionalistička pokreta, dvije genocidne strategije, dvije zločinačke nacističke politike, dvije države, zatim dvije, odnosno tri kolaboracionističke tvorevine, dvije strane vojske, četiri kolaboracionističke vojne formacije i više drugih oružanih jedinica i grupa, uključujući i strane plaćenike. Takva zločinačka ideologija, politika i praksa je, po uzoru na fašizam i nacizam, imala za cilj – **formiranje velikosrpske i velikohrvatske države**. **Cilj te ideologije, politke i prakse** bio je osvajački rat za teritorije, za "**životni prostor**", za otimanje tuđe zemlje (Bosne i Hercegovine).

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima čine **suštinu zajedničkog zločinačkog poduhvata** određenih država,

državnih rukovodstava i brojnih rukovodilaca političkog, upravnog, vojnog i policijskog vrha Srbije, Crne Gore i Republike Hrvatske, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika.

Namjera tog zločinačkog čina, utemeljena na srpskim i hrvatskim velikodržavnim projektima, imala je za cilj **osvajanje, podjelu i likvidaciju Republike Bosne i Hercegovine, te istrjebljenje Bošnjaka ili njihovo svođenje na beznačajnu etničku skupinu**. Na taj način je prije izvođenja agresije na Bosnu i Hercegovinu i izvršenja genocida nad Bošnjacima postojala dobro osmišljena **namjera** za izvršenje tih i drugih oblika zločina.

U tom je cilju razbijen ustavni koncept odbrane SFRJ; smanjena i razoružana Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine i još nekih konstitutivnih elemenata Federacije; JNA je, od antifašističke i multietničke, "transformisana" u velikosrpsku vojsku; obnovljeni su i eskalirali Velikosrpski i Velikohrvatski pokret; utvrđeni metodi, mehanizmi i postupci planiranja zločina; postignut načelan dogovor o uništenju Bosne i Hercegovine (marta 1991.); omeđavane granice Velike Srbije i Velike Hrvatske; organizovana i naoružana peta kolona (velikosrpska i velikohrvatska) susjednih država u Bosni i Hercegovini; komandovanje na okupiranim teritorijama objedinjeno u rukama šefova susjednih država - okupacionih sila; zauzete polazne pozicije za agresiju i druge zločinačke aktivnosti, uključujući i genocid nad Bošnjacima, čime je omogućeno plansko izvođenje agresije na Bosnu i Hercegovinu. Pri tome je globalni cilj agresija - okupacija Bosne i Hercegovine izvršen samo djelimično. I genocid je, u skladu sa tim, mogao biti provođen samo na okupiranim dijelovima zemlje, odnosno samo na njene dvije trećine.

*

* *

Ciljeve dijametralno suprotstavljena dva nacionalistička pokreta nije bilo moguće istovremeno ostvariti. Zahuktani i jači, Velikosrpski pokret u već stvorenoj krizi zajedničke države ostvarenje svojih ciljeva vidio je u pretvaranju konkurentskog, ali slabijeg Velikohrvatskog

pokreta, u saveznika u zajedničkom zločinačkom poduhvatu. Njegovim uvažavanjem u situaciji kad je već držao pod okupacijom trećinu Hrvatske i planiranom i kompromisnom razmjenom stanovništva, a posebno uvlačenjem u podjelu susjedne Bosne i Hercegovine, osiguravana je apsolutna nadmoć nad svim ostalim žrtvama poduhvata i u datim uslovima maksimalno ostvarenje Velike Srbije. Tuđmanovo uključivanje u Miloševićev projekat pružilo je značajnu šansu njegovom ostvarenju i onemogućilo zajednički otpor ugroženih naroda velikosrpskom fašizmu osvajačkog i genocidnog karaktera. Iako pretvoren u satelita i saradnika agresora i okupatora, Velikohrvatski pokret, na čelu sa Tuđmanom, fasciniran i uplašen formalnom nadmoći konkurenta, ponadao se da će ostati na sceni, hrvatski perec zaokuružiti u bosanski somun, a podjelom Bosne i Hercegovine i kasnijom razmjenom stanovništva zaokružiti, doduše opet nepotpunu, Veliku Hrvatsku. U protivnom gubljenje trećine, već okupirane zemlje, znatno će pogoršati i onako razvučen geopolitički položaj Hrvatske i trajnu nemogućnost ostvarenja Tuđmanove ambicije - uključivanja u nju gotovo milion Hrvata (Vojvodine i Bosne i Hercegovine).

Ovakvom razvoju događaja išla je na ruku i nepovoljna međunarodna konstelacija snaga u svijetu i naročito neefikasnost i dezorijentacija Ujedinjenih nacija, čiji su najviši funkcioneri radije sprovodili politiku svojih vlada ili velikih sila, nego Organizacije kojoj su na čelu. Zbog toga se moglo i dogoditi da na očigledne agresije i agresivne postupke ova organizacija ne reaguje u duhu svoje Povelje, što je imalo katastrofalne posljedice, naročito po najveću žrtvu tih agresivnih postupaka – Bosnu i Hercegovinu i Bošnjake.

*

* *

Agresija na Bosnu i Hercegovinu **isplanirana** je (intelektualno, ideološki, politički, vojno, ekonomski, medijski, obavještajno, psihološki, itd.), sa jasno postavljenim **ciljem**. **Naređena** je sa nadležnih političkih i vojnih mjesta i **izvršena** planski, sistematski i organizovano. Takođe su poznate **države agresori**, zatim **ideolozi**, **planeri**, **naredbodavci**, **izvršioci i saradnici**, **te kako su zločini izvršeni i zbog čega su izvršeni**.

Oružanu agresiju fašističkog karaktera, kao zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršile su **Srbija i Crna Gora**, odnosno **Savezna Republika Jugoslavija*** (od septembra 1991. do kraja 1995.), i **Republika Hrvatska** (od kraja 1991. do 18. marta 1994.). Te su države angažovale svoje regularne oružane snage (*Jugoslovenska narodna armija*/*Vojska Jugoslavije* i *Hrvatska vojska*) i njihove kolaboracionističke formacije (*Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine*, *Vojska Republike Srpska Krajina*, *Hrvatsko vijeće obrane* i *Narodna odbrana Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna*), te specijalne (policijske) i dobrovoljačke jedinice, kao i razne druge oružane formacije i grupe, uključujući i strane plaćenike, koje su direktno učestvovale u agresiji, genocidu i drugim oblicima zločina u Bosni i Hercegovini.

Savezna Republika Jugoslavija (Srbija i Crna Gora) i Republika Hrvatska su odgovorne za najteže zločine u Bosni i Hercegovini. Srpske i hrvatske petokolonaške stranke (*Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine* i *Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine*) i paradržavne tvorevine u Bosni i Hercegovini (*Republika Srpska Bosna i Hercegovina*, *Hrvatska zajednica/Republika Herceg-Bosna* i *Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna*), kao masovni učesnici u održavanju agresijom ostvarene okupacije većeg dijela državne teritorije Bosne i Hercegovine, te njihove vojne i policijske snage, nisu predstavljale nikakav samostalni državni, politički niti vojni faktor, već je riječ o kolaboracionističkim tvorevinama država agresorâ, koje su formirane, organizovane i funkcionišu u ime i po diktatu Beograda i Zagreba, odnosno srpskog i hrvatskog političkog i državnog vrha. Stvarni odnos rukovođenja i komandovanja između Jugoslovenske narodne armije/Vojske Jugoslavije i *Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine*, na jednoj, i Hrvatske vojske i *Hrvatskog vijeća obrane*, na drugoj strani, te *Vojske Republike Srpska Krajina* i *Narodne odbrane Autonomna Pokrajina Zapadna Bosna*, je utvrđen tako što su jugoslovenska i hrvatska državna rukovodstva u odnosu na njihove petokolonaše i kolaboracioniste

* Savezna Republika Jugoslavija formalno je proglašena 27. aprila 1992, ali je stvarno počela funkcionisati najkasnije 3. oktobra 1991, protupravno uzurpirajući i zadržavajući čitavih sedam mjeseci naziv, imidž i osnovne poluge vlasti dotadašnje zajedničke države. U takvoj situaciji u jesen 1991. izvršila je agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, pa joj je zadržavanje naziva SFRJ, pored ostalog, služilo i za prikrivanje te agresije.

na Palama, u Grudama i Kladuši, pored ostalog, predstavljala jedinstvene **vrhovne komande** u Beogradu i Zagrebu. Beogradski i zagrebački režimi, na čelu sa Slobodanom Miloševićem i Franjom Tuđmanom, **su planirali**, **pripremali** i **organizovali agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, rukovodili i komandovali izvođenjem agresije**, **osiguravali živu silu**, **komandni kadar**, **pozadinske jedinice**, **logistiku**, **gorivo**, **hranu i druge strateške sirovine**, **te učestvovali u izvršenju genocida i drugih oblika zločina, radi uništavanja Bosne i Hercegovine** kao države i "**konačnog rješenja**" **muslimanskog pitanja**. U funkciju tih zločinačkih aktivnosti poslušno su se, kao saradnici i izvršioci, stavili servilni petokolonaši i kolaboracionisti iz Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske. Ta saradnja na terenu i u vrhu, diktirana trenutnom konstelacijom snaga i odnosa, te suprotnostima interesa, uz povremene sudare, obostrano neiskrena, ostvarivana je u mjeri lokalnih i nekad širih, pa i globalnih interesa Miloševića i Tuđmana. Ponekad je, uz to, bila i odraz međusobnih odnosa velikih sila, jer su se i prilike na terenu Bosne i Hercegovine odražavale na njihove međusobne odnose u Savjetu sigurnosti Ujedinjenih nacija.

Oružana agresija, osvajački rat protiv Bosne i Hercegovine bio je sastavni dio Miloševićeve i Tuđmanove državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u koncentracione logore samo zbog njihove **etničke i vjerske pripadnosti**. Genocid nad Bošnjacima je, pored zauzimanja i podjele Bosne i Hercegovine između dva agresora, predstavljao instrument ostvarivanja osnovnog cilja agresije – **širenja agresorskog lebensrauma**. Bitan uslov za ostvarenje tog cilja bilo je biološko i duhovno istrebljenje Bošnjaka. Neobjašnjiva pasivnost međunarodne zajednice, neadekvatni odnos Ujedinjenih nacija, tobožnja neutralnost svjetskih sila i nedjelotvornost međunarodnog poretka omogućili su da agresori i njihovi kolaboracionisti upravo tim instrumentom pokušaju ostvariti eksterminaciju Bošnjaka i nad njima počine **genocid**.

*

* *

Najkrupnije osvajačke operacije u toku agresije na Bosnu i Hercegovinu izvedene su, uglavnom, do sredine 1992, zatim sredinom

1993. i jula 1995. U tom su periodu Jugoslovenska narodna armija/ Vojska Jugoslavije i Hrvatska vojska, te njihove kolaboracionističke formacije, zauzele i okupirale najveći dio istočne i sjeverne Bosne, istočnu i zapadnu Hercegovinu, najveći dio Bosanske krajine i dijelove centralne Bosne. Teške odbrambene borbe su vođene za Bosanski Brod, Zvornik, Brčko, Gradačac, Jajce, Maglaj, Sarajevo, Tuzlu, Goražde, Mostar i druge gradove. Samo neki od njih, u centralnom i zapadnom dijelu zemlje, bili su pošteđeni većih razaranja usljed borbenih dejstava. Neposrednih ratnih razaranja bila su pošteđena i sjedišta opština u kojima su agresori već bili ostvarili **efektivnu okupaciju**. Nesrpsko, u prvom redu bošnjačko, stanovništvo tih okupiranih mjesta, međutim, nije pošteđeno od ubistava, progona, deportacije i koncentracionih logora.

Do sredine ljeta 1992. velikosrpski agresor je okupirao gotovo dvije trećine Republike, te uspostavio i učvrstio tzv. Posavski koridor. Uporedo sa tim, Hrvatska vojska je na "južnom vojištu" učvrstila uspostavljenu hrvatsku vlast, a Bosansku posavinu prepustila srpskom okupatoru.

*

* *

Za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (1991.-1995.), pored zločina protiv mira i sigurnosti čovječanstva, na okupiranim područjima i u opsjednutim gradovima izvršeni su brojni zločini nad civilnim stanovništvom, kao što su: organizovano ubijanje, u stvari najčešće, masovno i pojedinačno masakriranje muškaraca, žena, djece i staraca, uglavnom Bošnjaka; hapšenje, deportovanje i zatočenje u konclogore i zatvore; masakriranje, ubijanje i spaljivanje u koncentracionim logorima (posebno u Omarskoj, Manjači, Keratermu, Brčkom i Trnopolju); zastrašivanje, premlaćivanje, mučenje, proganjanje i izgladnjivanje civila u logorima i zatvorima, od čega su mnogi Bošnjaci svakodnevno umirali; ubijanje ljekara i medicinskih radnika, te vjerskih službenika; sistematsko i masovno silovanje i seksualno zlostavljanje žena (i starica), djevojaka, pa i djevojčica, u logorima, zatvorima, hotelima, garažama, privatnim kućama i drugim mjestima; tjeranje na prisilan rad, zatim na kopanje rovova na prvoj liniji; uzimanje i ubijanje talaca; nasilno pokrštavanje Bošnjaka; prisilno protjerivanje i raseljavanje Bošnjaka

sa vjekovnih staništa (stravične razmjere tih zločina svjedoči pretvaranje okupiranih područja u jednonacionalna, u etničke čiste srpske i hrvatske teritorije); surovo postupanje sa ranjenicima, bolesnicima i ratnim zarobljenicima; napadima na zdravstvene ustanove povređivanje i ubijanje ranjenika; napadi na humanitarne konvoje, opstruiranje humanitarne pomoći i napadi na osoblje humanitarnih organizacija; neselektivno i nesrazmjerno korištenje sile i opsade; nečovječna postupanja, podrazumijevajući i nanošenje velikih patnji i povreda tjelesnog i mentalnog integriteta; bespravno otpuštanje s posla; namjerno razaranje i uništavanje gradova, varoši i sela; stalna granatiranja civila i snajpersko djelovanje sa opsjednutim bosanskim gradovima; razdvajanje muškaraca od žena i djece; korištenje civila kao živog štita; nanošenje teških ozljeda i zlostavljanje civila; namjerno izgladnjivanje, uskraćivanje vode, električne energije, gasa, ogrijeva, telefonskih komunikacija i gradskog saobraćaja; upotreba zabranjenih (po međunarodnim konvencijama) metoda i sredstava ratovanja; pustošenje ljudskih ognjišta neopravdano vojnim potrebama; planski i selektivno pljačkanje, razaranje i uništavanje stambenih, obrazovnih, naučnih, medicinskih, vjerskih i privrednih objekata; uništavanje i zatiranje kulturno-historijskih i vjerskih spomenika, te kompletne infrastrukture Bosne i Hercegovine (saobraćajnice, PTT instalacije, radio i TV predajnici, električni dalekovodi, vodovodi i rezervoari za vodu, zdravstvene ustanove i dr.), kao i prirodne resurse (šume, vodotokovi, rudnici i sl).

O genocidu nad Bošnjacima, posebno u dolinama rijeka Drine, Neretve, Sane, Lašve, te Bosanske posavine, kao i drugim oblicima zločina, pored brojnih dokumenata, podataka, izjava, informacija, saznanja i drugih dokaza, svjedoči i veliki broj likvidiranih i protjeranih žrtava, te brojne grobnice.

Pogromi nad muslimanima u Bosni i Hercegovini počinjeni su na teritorijama koje je okupirala *Jugoslovenska narodna armija/Vojska Jugoslavije* i *Hrvatska vojska*, te njihove kolaboracionističke vojne snage (*Vojska Republike Srpske*, *Vojska Republike Srpska Krajina*, *Hrvatsko vijeće obrane* i *Narodna odbrana Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna*) i na njima, uz pomoć petokolonaških političkih stranaka, organizovali vlast takozvane Republike Srpske Bosne i Hercegovine, Hrvatske Zajednice/Republike Herceg-Bosne i Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna. Najmasovniji pokolji bili su u regijama od po desetak opština sa bošnjačkom većinom stanovništva u Podrinju, Bosanskoj posavini,

te Potkozarju i u dolini Sane. Na području sliva rijeka Sane i Une i u gradovima i selima Ključa, Sanskog Mosta, Prijedora, Kozarca, Ljubije, Bosanske Krupe, Bosanskog Novog, Bosanske Kostajnice, Bosanske Dubice i Bosanske Gradiške u ljeto 1992. velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti likvidirali su desetine hiljada Bošnjaka.

Velikosrpski agresor je u i oko Srebrenice jula 1995, uz pretežno učešće srpskih kolaboracionističkih oružanih formacija iz Bosne i Hercegovine, u toku jedne sedmice **hiljade muškaraca pobio i zatrpao u masovne grobnice, na stotine živih je zakopao, muškarce, žene i dječake je sakatio i klao, djecu ubijao pred očima majki, prisiljavao starce da jedu džigerice svojih unuka, silovao žene i djevojke, deportovao oko 30.000 ljudi, uglavnom žene i djecu** i dr. O tome postoje brojni dokazi, među kojima i masovne grobnice, koje je prekrila trava, a zvijeri raznijeli bošnjačke kosti. To su, prema ICTY-u "**scene iz pakla, napisane na najmračnijim stranicama ljudske historije**".

U bezočnoj "**Operaciji ubijanja**", uglavnom, za svega pet dana, agresor i njegovi kolaboracionisti (vojska i policija *Srpske Republike Bosne i Hercegovine*) ubili su preko 8.000 ljudi i dječaka u tzv. fertilnom dobu, računajući da je bez njih nemoguća obnova porodica i života u Podrinju. Stravičan broj ubijenih i kratkoća vremena istovremeno govori da je u pripremi i izvršenju zločina učestvovalo veoma mnogo organizovanih i disciplinovanih izvršilaca, zapravo cijeli politički, upravni, policijski i vojni potencijal velikosrpskih snaga, te da je to bio najveći pojedinačni pogrom u Evropi poslije Drugog svjetskog rata. Činjenica je da su učinjeni mnogobrojni napori da se zločin pomno sakrije, te da je prikrivanje bilo opšte i da je trajalo devet godina. To govori samo o tome kako su njegovi počinioci bili svjesni zločinačkog karaktera svojih postupaka i otklanja svaku sumnju u njihovu subjektivnu krivicu, odnosno u postojanje predumišljaja kod izvršenja ovog najtežeg oblika zločina. Žrtve tog masovnog ubistva, izvršenog u tako kratkom roku, pokopane su u masovnim grobnicama na skrovitim mjestima, a potom su njihovi ostaci više puta premještani u sekundarne i tercijalne grobnice, kako bi se onemogućilo otkrivanje genocida i počinioci sakrili svoj zločin.

U i oko Srebrenice jula 1995. počinjen je masovni zločin nad Bošnjacima islamske vjere. Taj zločin predstavlja djelo genocida nad muslimanima tog kraja. Širina područja izvršenja zločina, brzina ubijanja više hiljada ljudi, veličina područja na kojem su zakopavani leševi i višestruko izmještanje posmrtnih ostataka ubijenih, te broj ljudi koji je

nužno učestvovao u izvršenju i prikrivanju zločina, apsolutno pokazuje da su zločini bili poznati velikom broju ljudi i da su uporno sakrivani. Genocid nad Bošnjacima određenog uzrasta sigurne zone Ujedinjenih nacija Srebrenica počinjen pred očima svjetske javnosti u neposrednoj pripremi Dejtona u tradicionalnom maniru stavljanja pred svršen čin, radi osiguranja za Srbiju strateški važnog graničnog pojasa, samo je vrh ledenog brijega zločina izvršavanih u kontinuitetu četiri godine na gotovo tri četvrtine državne teritorije Bosne i Hercegovine.

Postrojbe Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane su u dolini Rame i Neretve, te u srednjoj Bosni, izvršile brojne zločine nad bošnjačkim civilnim stanovništvom (pokolj u Ahmićima, zatim zločini u i na području Viteza, u Mostaru, Stocu, Vrbanji, Stupnom Dolu i drugim mjestima).

I pojedini Bošnjaci su, u procesu odbrane od biološkog u duhovnog istrjebljenja, izvršili određene ratne zločine. Protiv jednog broja takvih pojedinaca su još za vrijeme agresije podignute optužnice, donesene presude i krivci kažnjeni.

*

* *

Obnova druge zajedničke jugoslovenske države u toku Drugog svjetskog rata na platformi Narodnooslobodilačkog pokreta (pretvaranje unitarne države u ravnopravnu federalnu zajednicu naroda i narodnosti), na njegovom kraju opterećena je iznuđenim prihvatanjem Izbjegličke vlade za ravnopravnog partnera u vlasti Demokratske Federativne Jugoslavije i unitarnim tendencijama prvih decenija, koje su odgovarale proklamovanoj izgradnji socijalizma. Početkom šezdesetih godina rukovodstvo zemlje shvatilo je da to zemlju vodi u raspad i donošenjem Ustava 1974. učvrstilo u osnovi navedenom platformom zacrtano uređenje zemlje. Rukovodstvo Srbije usvajanje Ustava shvatilo je kao "nepravdu prema Srbima" i naručilo, a onda štampalo PLAVU KNJIGU, od koje je kasnije zvanično odustalo.

Titova smrt 1980. označila je akceleraciju ovih tendencija, koje su urodile MEMORANDUMOM Srpske akademije nauka i umjetnosti

i drugim manifestacijama obnove Velikosrpskih zahtjeva, koji su se sredinom osamdesetih godina profilirali u konkretan obnovljeni politički pokret, sa Slobodanom Miloševićem na čelu. Ustav i ustavni koncept odbrane zemlje bili su glavna prepreka ostvarenju (hegemonističkih) velikosrpskih ideja i zato su se Ustav i njegov koncept odbrane našli prvi na udaru. Do 1991. ustavni poredak je paralisan, a razoružanjem Teritorijalne odbrane više naroda, razbijen i njegov koncept odbrane, čime je doveden u pitanje i opstanak SFRJ.

Eskalacija, konstituisanje i profiliranje obnovljenog Velikosrpskog pokreta generirano je iz više izvora (ne samo od rukovodstva Saveza komunista Srbije i vojnog vrha do Srpske akademije nauka i umjetnosti, Udruženja književnika Srbije, Srpske pravoslavne crkve i dr.), ali se tek probojem na njegovo čelo (i čelo "srpske koordinacije") Slobodana Miloševića i ovladavanjem bitnim polugama savezne vlasti (izbor Borisava Jovića za predsjednika Predsjedništva SFRJ i priklanjanja Veljka Kadijevića, ministra odbrane, uplašenog da će njegova vojska ostati bez države), prešlo na planiranje i pripreme **udruženog zločinačkog poduhvata**.

Prvi ozbiljniji koraci tih paralelnih centara moći u tom poduhvatu bili su Ratni plan za "izbacivanje Slovenije i Hrvatske" iz SFRJ, kasnije poznat kao plan RAM, odnosno plan za uramljivanje Velike Srbije, kao osnovnog cilja Pokreta, i Naređenje za preuzimanje naoružanja od teritorijalnih odbrana nekih republika u skladišta JNA, formalno izdatog od strane načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ.

Po prelasku tog rubikona centri moći Velikosprskog pokreta nisu imali alternative i u 1991. izvršena su i faktički neuspješno okončana dva agresivna rata, a u rješavanje jugoslovenske krize neadekvatno se umiješala i međunarodna zajednica. Umjesto zaustavljanja agresivnih ratova međunarodna zajednica je "**čuvala**" neuspostavljeni i nepostojeći mir.

Velikosrpski pokret je smatrao da će mu Bosna i Hercegovina pasti u krilo kao zrela kruška. U slučaju uspješnog pokušaja okončanja rata u Hrvatskoj njeno pitanje ne bi bilo ni postavljeno i Velikosrpski pokret je bio spreman za njenu podjelu na bazi Sporazuma Cvetković – Maček iz 1939. Miješanje međunarodne zajednice u jugoslovensku krizu Pokret je iskoristio da za sebe osigura okupiranu trećinu Hrvatske, a slabost Tuđmanovog režima da ga pridobije za saradnika u međusobnoj podjeli Republike Bosne i Hercegovine.

Zajednički određena međunarodna Arbitražna (Badinterova) komisija, a potom i Deklaracija Evropske zajednice od 17. decembra 1991, potvrdila je disoluciju Jugoslavije i republikama ostavila na volju da se osamostale ili zadrže u okrnjenoj državi. Bosna i Hercegovina je o tom pitanju trebala **predhodno provesti referendum**.

Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine nastavila je u 1991. godini sa destrukcijom vlasti na značajnim teritorijama i naoružavanjem svojih članova i drugih srpskih ekstremista pripremala se da **inscenira građanski rat** u slučaju pozitivnog opredjeljenja glasača za nezavisnost. Ovakva nelegalna aktivnost omogućena je povećanjem gustine posjedanja teritorije Bosne i Hercegovine izvršene predislokacijom jedinica iz Slovenije i Hrvatske, čime je Bosna i Hercegovina praktično bila **tiho okupirana**, mada ta okupacija nije na čitavoj teritoriji bila **efektivna**. Još neproglašena Savezna Republika Jugoslavija vjerovala je da će i druga vladajuća stranka sa nacionalnim predznakom (HDZ Bosne i Hercegovine), u skladu sa dobijenim zadatkom destrukcije legalnih vlasti u Bosni i Hercegovini i projektom teritorijalizacije (regionalizacije) "hrvatskih prostora", na referendumu glasati protiv nezavisnosti Bosne i Hercegovine. To uvjerenje podhranjivano je i redefinisanim referendumskim pitanjem za nezavisnost Bosne i Hercegovine Hrvatske demokratske zajednice Bosne i Hercegovine i njenom petokolonaškom politikom i dogovorima sa srpskim kolaboracionistima iz Bosne i Hercegovine februara 1992. U tom kontekstu Savezna Republika Jugoslavija užurbano je dovršavala daljnju predislokaciju skladišta naoružanja i materijalnih ratnih rezervi na sigurna područja i jedinica JNA za ovladavanjem primarnih strateških ciljeva i koridora, kako bi okupaciju Bosne i Hercegovine učinila efektivnom.

Najuticajniji dio hrvatske inteligencije i rukovodstvo katoličke crkve u Bosni i Hercegovini podržali su referendum i glasanje za nezavisnu i samostalnu Bosnu i Hercegovinu. Nadbiskupija katoličke crkve u Bosni i Hercegovini, shvatajući da je podjelom Bosne i Hercegovine ugrožen i njen opstanak, preporučila je vjernicima da glasaju za nezavisnost i time osigurala ispunjenje uslova Evropske zajednice za nezavisnost Bosne i Hercegovine.

Premda su priveli kraju, 2. januara 1992. započetu, reorganizaciju i predislokaciju, JNA i Velikosprski pokret u cjelini bili su iznenađeni rezultatom Referenduma i još više međunarodnim priznanjem Republike

Bosne i Hercegovine. U tom trenutku država Bosna i Hercegovina, osim policije i nešto mobilisanih sastava rezervne policije, te komandne i mobilizacijske infrastrukture Teritorijalne odbrane, nije imala oružanih snaga. Većina njenih građana, kako su događaji pokazali, bila je i u tim teškim uslovima spremna za odbranu. Teškoće su prevazilažene mobilizacijom velikog broja opštinskih jedinica Teritorijalne odbrane i samoorganizovanim grupama neposredno ugroženih građana.

Iako slabo naoružano, ovo jezgro otpora zbunilo je velikosrpskog agresora pripremljenog da još izvjesno vrijeme glumi "rastavljanje međusobno sukobljenih nacionalnih grupa". To je jezgro idućih mjeseci transformisano u Armiju Republike Bosne i Hercegovine, sposobnu da stalnim jačanjem u vrlo teškim uslovima i na razne načine pribavljenim oružjem nekoliko godina brani zemlju, makar i njen manji dio.

Neizvjesnost oko izlaska na Referendum ubrzo je zoboravljena i uskoro nakon proglašenja Savezne Republike Jugoslavije, početkom maja 1992. nastavljen je zajednički nastup dvije susjedne države na destrukciji, likvidaciji i podjeli Bosne i Hercegovine.

Voljom svog šefa države dotadašnja žrtva agresije, Republika Hrvatska tako se već poslije prvih razgovora o prekidu oružanog sukoba sa Srbijom, u jesen 1991. uključila, ne samo u razgradnju i podjelu susjedne Bosne i Hercegovine (formiranjem "hrvatskih zajednica", posebno *Hrvatske zajednice Herceg-Bosna*, radi obavljanja kolaboracionističke funkcije, izdvajanja iz Republike Bosne i Hercegovine i priključenja Republici Hrvatskoj, a u cilju formiranja "zajedničke hrvatske države"), nego i u samovoljnu okupaciju njenih dijelova, te dogovore o prepuštanju Bosanske posavine Miloševiću za njegovu (preventivnu) evakuaciju Srba iz zapadne Slavonije i dogovorena razgraničenja, uz povremena borbena dejstva, na Kupreškoj visoravni i dolini Neretve.

Formalnim završetkom povlačenja JNA iz Bosne i Hercegovine do ljeta 1992. Armija Republike Bosne i Hercegovine je odbranila centralni dio državne teritorije i nekoliko izolovanih enklava. Nakon toga oba su agresora prebacila težište na takozvani **mirovni proces**, očekujući da će progonima sa okupiranih i iscrpljivanjem na slobodnim teritorijama prisiliti Armiju i Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine na diktate međunarodne zajednice o podjeli zemlje.

Republika Hrvatska se u proljeće 1993. otvoreno uključila u agresiju na Bosnu i Hercegovinu. Napadi Hrvatske vojske i Hrvatskog

vijeća obrane na Armiju Republike Bosne i Hercegovine okončani su tek u proljeće 1994, čemu je, pored odlučne odbrane Armije Republike Bosne i Hercegovine, doprinio niz ugovora, dogovora i odluka u periodu januar-maj 1994. Taj proces je krunisan *Vašingtonskim sporazumom* od 18. marta 1994, kojim je uspostavljena Federacija Bosne i Hercegovine (na 58% državne teritorije), kao dio Republike Bosne i Hercegovine, sa intencijom da se sličan dogovor postigne sa Srbima i za preostalih 42% državne teritorije.

*

* *

Londonska konferencija o Jugoslaviji 26. do 28. avgusta 1992, koja je označila obnavljanje mirovnog procesa međunarodne zajednice, morala je da reaguje na masovna ubistva, koncentracione logore i deportaciju bošnjačkog stanovništva na okupiranim teritorijama Bosne i Hercegovine. Zaprepašteni masovnim zločinima u Foči, Zvorniku, Brčkom, Prijedoru i na Vlašiću i uplašeni masovnim talasom prognanika koji je zapljusnuo zapadnu Evropu, predsjednik Kornelio Samaruga i visoki komesar za izbjeglice Ujedinjenih nacija Sadako Ogata predložili su uvođenje sigurnih zona Ujedinjenih nacija (**UN safe area**) u cilju "obezbjeđenja sigurnosti progonjenih na licu mjesta" (**in situ**).

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija i komadant UNPROFOR-a suprostavili su se toj ideji, a kopredsjedavajući Konferencije naveli da je uvođenje sigurnih zona Ujedinjenih nacija "pogrešna zamisao", jer bi druga područja učinila "nesigurnim" i tobože ohrabrila "etničko čišćenje". To je bitno razvodnilo diskusije, a odluku odložilo za čitavih osam mjeseci. Tek tada, suočeni sa prijetećim masakrom nad 70.000 Bošnjaka Podrinja i konfuzijom u Savjetu sigurnosti donesena je Rezolucija 819 od 16. aprila 1993, a onda i Rezolucija 824 od 6. maja 1993. kojima su Srebrenica, Žepa, Goražde, Sarajevo, Tuzla i Bihać proglašene **sigurnim zonama Ujedinjenih nacija**, "**pošteđenih svakog oružanog napada i bilo kog neprijateljskog čina**". Rezolucijama je naređen "trenutni prekid svakog uzimanja teritorije silom", kao i *povlačenje srpskih vojnih i paravojnih snaga na udaljenost od tih gradova na kojoj prestaju biti opasnost njihovim stanovnicima*.

Rezolucije, nažalost, nisu sprovedene, a velikosrpski agresor je neodlučnost međunarodne zajednice iskoristio da stanovništvo izolovanih zona iscrpljivanjem dovede **u nemogućnost opstanka** i napuštanja tih zona, a onda i uzimanjem pripadnika Ujedinjenih nacija za **taoce**, iznudi odustajanje od vazdušnih NATO udara za podršku odbrane sigurnih zona. To je srpskom agresoru omogućilo likvidaciju sigurnih zona Srebrenice i Žepe, pri čemu je samo u Srebrenici u očiglednoj genocidnoj namjeri ubijeno više od 8.000 fertilnih muškaraca i dječaka.

*

* *

Republika Bosna i Hercegovina, međunarodno priznata država i članica Ujedinjenih nacija, je za vrijeme agresije 1991.-1995. pretrpila **vrlo teške gubitke** : oko dvjesto hiljada ubijenih, uglavnom Bošnjaka, te mnogo više ranjenih. Više od polovine stanovništva je protjerano sa svojih ognjišta. Preko dvjesto hiljada ljudi, žena i djece bilo je zatočeno u više stotina koncentracionih logora i zatvora. Preko dvadeset hiljada civila te logore nije preživjelo, a brojne žene su silovane. Iseljavanje u treće zemlje bio je uslov za veliki broj preživjelih da uopšte ostanu u životu. Porušeno je ili sistematski uništeno oko 1.200 objekata islamske arhitekture, itd.

Međunarodna zajednica je, nažalost, dugo ignorisala ove gubitke i oklijevala sa **intervencijom**. Kasno je i neadekvatno intervenisala. Dugo je **tolerisala očigledan genocid**. Posljedice toga su "**najmračnije stranice ljudske historije**", kako je priznao generalni sekretar Ujedinjenih nacija novembra 1999. Međunarodni sudovi nedvojbeno su **utvrdili postojanje mnogih zločina**, **uključujući i genocid nad Bošnjacima**, izrekli niz privremenih mjera zaštite i presuda, ali se mnogi, pa ni glavni, ratni zločinci još nisu pojavili pred njima.

*

* *

Bosna i Hercegovina nije bila spremna za odbranu. Vlast Republike bila je uveliko destruisana. Mobilisani rezervni sastavi policije i samoorganizovane grupe patriota pružile su prvi otpor i omogućili da se na osnovama Platforme za djelovanje Predsjedništva u ratnim uslovima, kao najšireg okvira okupljanja svih patriotskih snaga, pod rukovodstvom Štaba teritorijalne odbrane Republike Bosne i Hercegovine, okupe značajne, ali slabo naoružane snage. Ove snage su u toku ljeta 1992. prerasle u **Armiju Republike Bosne i Hercegovine**, koja je konstantno narastala, ali ostala nedovoljno naoružana. Od početnih četa, bataljona, odreda i grupa Armija Republike Bosne i Hercegovine je transformisana u brigade i korpuse, ali su njene jedinice ostale vezane za određene teritorije. Pored **centralne slobodne teritorije** bilo je više odvojenih **slobodnih enklava**. Do naoružanja se teško dolazilo, uglavnom plijenom od agresorâ i njihovih kolaboracionista.

U toku odbrambenog rata Republika Bosna i Hercegovina se odbranila od brutalne velikosrpske i velikohrvatske agresije, u koju su, kao saveznici ili kolaboracionisti, bili uključeni i neki pripadnici sva tri njena naroda, radi pravdanja agresije i zločina, što uostalom redovno čine fašistoidni režimi.

Odbrambeni rat je vođen prvenstveno vlastitim snagama i sredstvima i u uslovima koji su se graničili sa nemogućim. Zemlja je prvo bila razoružana, pa okupirana i na njenoj trećini izgrađen **efektivan okupacioni aparat**. Njegovo **vojno obezbjeđenje** u početku je vršila glavnina Jugoslovenske narodne armije. Kao i u Narodnooslobodilačkom ratu, 1941.-1945. godine, početak je bio veoma težak: raspoloživo, zaplijenjeno, u primitivnim radionicama izrađeno, i ponešto za skupe pare nabavljeno, oružje i municija daleko je premašeno brojem dobrovoljaca, pa ih se i po nekoliko služilo jednom puškom.

Dugotrajnim naporima, konstelacija odnosa u zemlji i svijetu se ipak promijenila. Iako svedene na manje od 30% ukupne državne površine i međusobno izolirane, **slobodne teritorije** su nekako **konsolidovane**.

Odbrambeni rat je u ljeto 1995. bio **na pragu potpunog uspjeha**, baš zato što je bio odbrambeni, što nije težio osvajanju tuđih

teritorija, nego samo za odbranu svojih teritorija i svoje suverene, međunarodno priznate države. Približavanje tom završnom uspjehu bilo je, međutim, vrlo mučno i dugotrajno, ostvarivalo se iscrpljujući i posljednje atome snage i naroda i Armije. Kad je završni uspjeh bio na pomolu zaustavljen je načinom priprema Dejtonskog sporazuma.

Stepen i trajanje tih napora uveliko su bili uvjetovani nesnalaženjem i neadekvatnim ponašanjem aparata Organizacije ujedinjenih nacija. Prije svega, neshvatanjem **suštinske prirode sramnog eufemizma** "**etničkog čišćenja**", odnosno "**nepotpunog shvatanja srpskih ratnih ciljeva**", kako je generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Kofi Anan, naslovio jedan od završnih odjeljaka svog sveobuhvatnog IZVJEŠTAJA Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, od 15. novembra 1999.

*

* *

I pored činjenice da su različiti sudovi, uključujući i Haški tribunal o bivšoj Jugoslaviji, utvrdili postojanje gotovo svih inkriminisanih zločina, pa i zločina g e n o c i d a, uporno se nastavlja praksa poricanja i prikrivanja zločina. U tom cilju od odgovarajućih institucija vlasti, tadanjih i kasnijih, preduzimani su razni postupci, od izdavačkih poduhvata i bjesomučne propagandne aktivnosti do neposrednih operacija za prikrivanje zločina, te uništavanja i otuđivanja registraturne i arhivske dokumentacije. Prema zakonskim i podzakonskim propisima, registraturna građa se morala po završetku rata stručno srediti i u odgovarajućem arhivu selekcionisati u arhivsku građu, poslije određenog vremena dostupnu istraživačima. Uz to dokumentacija o inkriminisanim događajima iz ratnog perioda trebalo je da bude predata Haškom tribunalu u skladu sa zakonima o saradnji vlasti sa ovom institucijom. Umjesto toga, registraturna građa organa *Republike Srpske* nije dospjela u odgovarajući arhiv, nego je ostala rasuta na različitim mjestima. Praksa Komisije *Vlade Republike Srpske za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995*. pokazala je da je relevantna građa "uništena" ili sakrivena na tajnim mjestima, a možda i van Bosne i Hercegovine, što je slučaj i sa registraturnom građom **Hrvatske Zajednice/Republike Herceg-Bosne**, koja je, uglavnom, deponovana

u Državnom arhivi Republike Hrvatske. Izuzetak je građa Armije Republike Bosne i Hercegovine, koja se nalazi u Arhivu Armije Republike Bosne i Hercegovine, koji je po formaciji u sastavu Vojske Federacije Bosne i Hercegovine.

Opisana praksa je, pored toga, suprotna praksi mnogih zemalja nakon Drugog svjetskog rata, kada je, ne čekajući period uobičajene 30-godišnje distance, stavljena na raspologanje istraživačima, a Vojnoistorijski institut uz to je objavio njen značajan dio u petnaest tomova sa gotovo dvije stotine knjiga formata B-5. Historičari i istraživači u određeno vrijeme, za manje od dvije decenije, mogu računati bar na građu koju je u nekoliko navrata sekvestrirao ili kopirao Haški tribunal.

Operacije uništavanja pisanih tragova zločina bile su manje uspješne od uništavanja i sakrivanja posmrtnih ostataka preko dvadeset hiljada žrtava, koje se još uvijek vode nestalim, i ako je sasvim izvjesno da su pobijene. Na veliku žalost naredbodavaca i izvršilaca već je otkriveno više hiljada pojedinačnih, zatim više stotina zajedničkih i preko tri stotine masovnih grobnica. One su upečatljiv dokaz počinjenih zločina i posebno genocida u izabranim regijama okupiranih područja, gdje je postojala namjera istrebljenja Bošnjaka. Više od decenije od počinjenih masovnih ubistava jedva da je ekshumirana polovina posmrtnih ostataka, od kojih je manje od polovine identifikovano, prvo zbog oduzimanja dokumentacije prije likvidacije, a onda i zbog uništavanja leševa i njihovog premještanja u sekundarne grobnice ili na druga mjesta. Najveća ekshumirana grobnica Crni vrh u opštini Zvornik sadržavala je preko šest stotina cijelih ili nekompletnih posmrtnih ostataka. S obzirom na to da se radi o sekundarnoj grobnici i mašinskom iskopavanju i ukopavanju žrtava, utvrđivanje identiteta je vrlo otežano. Dominantno pretežno civilna struktura ekshumiranih i identifikovanih, kao i njihova nacionalna pripadnost, jasno ukazuje na genocidne namjere, politiku i praksu.

IZVORI I LITERATURA

IZVORI I LITERATURA

I IZVORI

A. NEOBJAVLJENI

- **ARHIV INSTITUTA ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA**, Sarajevo (više fondova različite provenijencije)

- **INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNAL FOR FORMER YUGOSLAVIA - ICTY** (The International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of the Former Yugoslavia since 1991.), Predmet: br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, Hag, 31. maj 2002.

- **ICTY**, Predmet: Br. IT-95-14-T, PRED PRETRESNIM VIJEĆEM I, TUŽILAC PROTIV TIHOMIRA BLAŠKIĆA, PRESUDA, Hag, 3. mart 200.

- **ICTY**, Predmet : Br. IT-95-14/1-T, ŽALBENO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV ZLATKA ALEKSOVSKOG, PRESUDA, Hag, 24. mart 2000.

- **ICTY**, Predmet : Br. IT-98-34-I, TUŽILAC PROTIV MLADENA NALETILIĆA, zvanog Tuta, I VINKA MARTINOVIĆA, zvanog Štela, OPTUŽNICA, Hag, 21. decembar 1998.

- **ICTY**, Predmet : Br. IT-95-12, TUŽILAC PROTIV IVICE RAJIĆA, poznatog i kao Viktor Andrić, OPTUŽNICA, Hag, 13. septembar 1996.

B. OBJAVLJENI

∴ **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERECEGOVINU IZ DANA U DAN, DOKUMENTI O AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU**, Ured za informisanje Vlade Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993.

∴ **ICTY**, PREDMET KORDIĆ I ČERKEZ - IT-95-14/2-T, *BILTEN FONDA ZA HUMANITARNO PRAVO*, br. 15, Beograd 2001.

∴ **BILTEN MINISTARSTVA ZA NARODNU ODBRANU REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, Sarajevo 1992.

∴ **DNEVNI IZVJEŠTAJ O AGRESIJI I TERORIZMU PROTIV REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, Ured za informisanje Vlade Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1992.

∴ **NACIONALNI SASTAV STANOVNIŠTVA**, Rezultati po opštinama i naseljenim mjestima 1991, *Statistički bilten*, br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1993.

∴ **POSEBNO IZDANJE O AGRESIJI I TERORIZMU PROTIV REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, Ured za informisanje Vlade Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1992.

∴ **REPORT OF THE SECRETARY GENERAL PURSUANT TO GENERAL ASSEMBLY RESOLUTION 53/35 (1998.), SREBRENICA REPORT, 15. November 1999, ADVANCE COPY FOR DELEGATIONS.** Objavljeno u ediciji: **SREBRENICA 1995,** knj. 3, Sarajevo 2001, str. 15-284.

∴ **REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN O BOSNI I HERCEGOVINI**, Press centar A R BiH, Sarajevo 1995.

∴ **SLUŽBENI GLASNIK SRPSKOG NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI**, Sarajevo 1992.

∴ **SLUŽBENI LIST REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, Sarajevo

∴ **SLUŽBENI LIST SFRJ**, Beograd

∴ **USTAV SFRJ, USTAVI SOCIJALISTIČKIH REPUBLIKA I POKRAJINA**, Beograd 1974.

∴ **USTAV SRPSKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, *Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 16. mart 1992.

∴ **ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O OPŠTENARODNOJ ODBRANI**, "*Službeni list SFRJ* ", br. 35, 17. maj 1991.

∴ **ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O VOJNOJ OBAVEZI**, "*Službeni list SFRJ* ", br. 30, 26. april 1991.

∴ **ZAKON O NARODNOJ ODBRANI**, Beograd 1974.

∴ **ZAKON O OPŠTENARODNOJ ODBRANI**, u : M. Lepušina, ZBIRKA PROPOPISA IZ OBLASTI OPŠTENARODNE ODBRANE sa objašnjenjima, drugo, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Sarajevo 1989.

∴ **ZAKON O UNUTRAŠNJIM POSLOVIMA**, Službeni glasnik srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1992.

∴ **WAR CRIMES IN BOSNIA–HERCEGOVINA**, Volume II, April 1993, by Human Rights Watch - **RATNI ZLOČINI U BOSNI I HERCEGOVINI**, Izvještaji Amnesty Internationala i Helsinki Watcha, Antiratna kampanja Hrvatska, Centar za mir, nenasilje i ljudska prava, Biblioteka Dokumenti, br. 2, Zagreb 1993.

C. PERIODIKA

(Dnevni, nedjeljni i mjesečni listovi, časopisi, bilteni i izvještaji)

Asošijeted Frans Pres (Assotiated Franss-Press, *Francuska novinska agencija*)

Borba, Beograd

Bosna, Sarajevo

Časopis za suvremenu povijest, Zagreb

Danas, Zagreb

Dani, Sarajevo

Feral tribjun, Split

Helsinška povelja, Beograd

Hina (Hrvatska informativna novinska agencija), Zagreb

Hrvatski vojnik, Zagreb

Javnost, Sarajevo

Nacional, Zagreb

Narodna armija, Beograd

Narodni list HZ Herceg-Bosna, Mostar

NIN (Nedeljne informativne novine), Beograd

Novosti (Nedelja), Beograd

Oslobođenje, Sarajevo

Pravna misao, Sarajevo

Profil, Beograd

Prva linija, Sarajevo

Slobodna Bosna, Sarajevo

Vašington post (Washington Post)

Večernje novosti, Beograd

Vreme, Beograd

II LITERATURA

M. Abazović, **KADROVSKI RAT ZA BIH (1945. - 1991.)**, Sarajevo 1994.

F. Ademović, **JNA BEZNAĐE ZLA**, Sarajevo 1997.

∴ **AGRESIJA NA BOSNU I BORBA ZA NJEN OPSTANAK 1992.-1995. GODINE**, Sarajevo 1996.

S. Arnautović, **IZBORI U BOSNI I HERCEGOVINI '90. -ANALIZA IZBORNOG PROCESA**, Sarajevo 1996.

S. Arnautović, **KAKO SE BRANILA BOSNA : vojno-politički eseji i komentari**, Sarajevo 1997.

J. Babić, **PRVI DOKAZI DA JE HRVATSKA VOJSKA BILA AGRESOR U BIH**, *Nacional*, Zagreb, 6. mart 2001.

O. Backović - M. Vasić – A. Vasović, **KO TO RADO IDE U VOJNIKE. MOBILIZACIJSKA KRIZA - ANALITIČKI PREGLED MEDIJSKOG IZVJEŠTAVANJA**, u : RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995, uredili B. Magaš i I. Žanić, Zagreb-Sarajevo 1999.

K. Begić, **BOSNA I HERCEGOVINA OD VANCEOVE MISIJE DO DAYTONSKOG SPORAZUMA (1991. - 1996.)**, Sarajevo 1997.

A. Belić, **SRPSKA AKADEMIJA NAUKA**, u: ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE, sveska 1, Beograd 1995.

K. Bilt, **MISIJA MIR**, Sarajevo 1998.

S. Biserko, **OD JNA DO SRPSKE VOJSKE**, u: RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991.-1999, Zbornik saopštenja i diskusije sa Okruglog stola, Beograd, 7.-9. novembar 2001, Beograd 2002.

S. Biserko, **PRINUDNI IZLAZAK IZ SENKE**, *Helsinška povelja*, br. 60, Beograd, januara 2002.

J. Bobetko, **SVE MOJE BITKE**, Zagreb 1996.

B. Bogićević, **RAT JE PLANIRAN,** u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

M. Bojić, **OSVRT NA POLOŽAJ MUSLIMANA – BOŠNJAKA U JUGOSLAVIJI**, u : **STVARANJE I RAZARANJE JUGOSLAVIJE**, Zbornik radova sa Okruglog stola Stvaranje i razbijanje avnojevske Jugoslavije, održanog u Beogradu 5.-7. decembra 1995, Beograd 1996.

M. Bojić, **JNA JE RADILA NA RUŠENJU REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

∴ **BOSNA I HERCEGOVINA I BOŠNJACI U POLITICI I PRAKSI DR FRANJE TUĐMANA**, Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, marta 1998.

N. Cigar, **GENOCIDE IN BOSNIA – THE POLICY OF ETHNIC CLEANSING - GENOCID U BOSNI - POLITIKA ETNIČKOG ČIŠĆENJA**, Sarajevo 1998.

N. Cigar, **THE ROLE OF SERBIAN ORIENTALISTS IN JUSTIFICATION OF GENOCIDE AGAINS MUSLIMS OF THE BALKANS - ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA U OPRAVDANJU GENOCIDA NAD MUSLIMANIMA BALKANA**, Sarajevo 1998.

V. Cimerman (W. Zimmermann), **ORIGINS OF A CATASTROPHE YUGOSLAVIA AND ITS DESTROYERS - IZVORI JEDNE KATASTROFE**, Zagreb 1997.

S. Čekić, **AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.-1993**, Sarajevo 1994.

S. Čekić, **HISTORIJA GENOCIDA NAD BOŠNJACIMA**, Sarajevo 1997.

S. Čekić - M. Kreso – B. Macić, **GENOCID U SREBRENICI, "SIGURNOJ ZONI" UJEDINJENIH NACIJA, JULA 1995**, Sarajevo 2000.

S. Čekić, **AGRESIJA NA BOSNU I GENOCID NAD BOŠNJACIMA 1991.-1995**, u : RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991.-1999, Zbornik saopštenja i diskusije sa Okruglog stola, Beograd 7.- 9. novembar 2001, Beograd 2002.

M. Čulić, **TUĐMAN - ANATOMIJA NEPROSVIJEĆENOG APSOLUTIZMA**, Split 1999.

I. Dautbašić, **AGRESORSKO FORMIRANJE KOLABORACIONISTIČKIH TVOREVINA I DJELOVANJE USTAVNOG**

SUDA BOSNE I HERCEGOVINE NA NJIHOVOM UKIDANJU, u : AGRESIJA NA BOSNU I BORBA ZA NJEN OPSTANAK 1992.-1995. GODINE, Sarajevo 1996.

R. Delić, **NASTANAK, RAZVOJ I ULOGA ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE** (rukopis doktorske disertacije), Fakultet političkih nauka, Sarajevo 2002.

J. Divjak, **JEDINSTVENI U OCENI GLAVNIH KRIVACA ZA RAT** u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

D. Domazet-Lošo, **ULOGA JNA KAO IMPERIJALNE SILE U BOSANSKO-HERCEGOVAČKOM RATU**, *Hrvatski vojnik*, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb veljača 1988.

D. Domazet-Lošo, **KAKO JE PRIPREMANA AGRESIJA NA HRVATSKU ILI PREOBLIKOVANJE JNA U SRPSKU IMPERIJALNU SILU**, *Hrvatski vojnik*, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb kolovoz 1997.

I. Dolničar, **ZAČETNICI RATNE TRAGEDIJE**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

N. Duraković, **PROKLETSTVO MUSLIMANA**, Sarajevo 1993.

R. Dizdarević, **IZDAJA VOJNOG VRHA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

R. Dizdarević, **OD SMRTI TITA DO SMRTI JUGOSLAVIJE**, Sarajevo 2000.

A. Džubo, **VOJNA SILA U SUNOVRATU ZLOČINA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

S. Đukić, **ON, ONA I MI**, Beograd 1997.

H. Efendić, **KO JE BRANIO BOSNU**, Sarajevo 1998.

∴ **ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE**, sv. 1, Beograd 1995.

∴ **ETNIČKO ČIŠĆENJE – GENOCID ZA VELIKU SRBIJU**, Dokumentacija Društva za ugrožene narode, priredio Tilman Zülch, Sarajevo 1996.

M. Filipović, **BOSNA I HERCEGOVINA, najvažnije geografske, demografske, historijske, kulturne i političke činjenice**, Sarajevo 1997.

D. Gajić-Glišić, **SRPSKA VOJSKA**, Beograd 1992.

∴ **GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995**, Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini, održanog u Bonu od 31. avgusta do 4. septembra 1995. godine, Sarajevo 1997.

∴ **GENOCID U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI 1992. GODINE**, *Pravna misao*, Sarajevo maj-avgust 1992.

∴ **GEOGRAFSKI ATLAS BOSNE I HERCEGOVINE**, Geodetski zavod Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1998.

M. Hadžić, **ARMIJSKA UPOTREBA TRAUMA**, u : SRPSKA STRANA RATA – TRAUMA I KATARZA U ISTORIJSKOM PAMĆENJU, Beograd 1996.

M. Hadžić, **ARMIJSKA UPOTREBA TRAUMA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

M. Hadžijahić, **POSEBNOST BOSNE I HERCEGOVINE I STRADANJA MUSLIMANA**, Sarajevo 1991.

S. Halilović, **LUKAVA STRATEGIJA**, Sarajevo 1997.

H. Hamur - E. Avdić, **ZLOČINI U BOSANSKOM PETROVCU** (rukopis), Zenica 1993.

F. Hećo, **ULOGA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIJE U AGRESIJI NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU** (rukopis magistarskog rada), Fakultet političkih nauka, Sarajevo 2000.

M. Hero, **PROZOR 1992.-1995**, *Hronika zločina*, Sarajevo 2003.

R. Holbruk, **ZAVRŠITI RAT**, Sarajevo 1998.

O. Ibrahimagić, **POLITIČKI SISTEM BOSNE I HERCEGOVINE**, knj. 1, udžbenik sa hrestomatijom, Sarajevo 1999.

M. Inđić, **TERITORIJALNA ODBRANA SOCIJALISTIČKE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE**, Sarajevo 1989.

M. Jelić, **SVI MORAMO ČINITI VIŠE**, u : TRI GODINE VOJNE POLICIJE, Uprava Vojne policije MO HR HB, Ljubuški 1995.

B. Jović, **KNJIGA O MILOŠEVIĆU**, Beograd 2001.

B. Jović, **POSLEDNJI DANI SFRJ**, drugo dopunjeno izdanje, Kragujevac 1996.

V. Kadijević, **MOJE VIĐENJE RASPADA – VOJSKA BEZ DRŽAVE**, Beograd 1993.

J. Kadrić, **BRČKO - GENOCID I SVJEDOČENJA**, Sarajevo 1998.

V. Karavelić, **POLITIČKO–VOJNE PRIPREME AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU I NJENO IZVOĐENJE NA PROSTORU SJEVEROISTOČNE BOSNE** (rukopis magistarskog rada), Sarajevo 2002.

M. Kreso, **ČINJENICE KOJE UKAZUJU NA AGRESIJU NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU OD STRANE SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE I NJENIH POMAGAČA** (rukopis), Sarajevo 1993.

M. Kreso, **AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU – AMBIJENT POČINJENOG GENOCIDA**, u : GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991.–1995, Zbornik radova Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini, održanog u Bonu od 31. avgusta do 4. septembra 1995. godine, Sarajevo 1997.

A. Lukežić, **KRVAVA BESPUĆA JNA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

P. Ljubičić, **I BORBENA POSTROJBA I POLICIJA**, u : TRI GODINE VOJNE POLICIJE, Uprava Vojne policije MO HR HB, Ljubuški 1995.

B. Macić, **ZLOČINI PROTIV MIRA**, Sarajevo 2001.

N. Major, **RASPAD DRUGE JUGOSLAVIJE**, u : RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991.-1999, Zbornik saopštenja i diskusije sa Okruglog stola, Beograd 7.-9. novembar 2001, Beograd 2002.

B. Mamula, **SLUČAJ JUGOSLAVIJA**, Podgorica 2000.

B. Mamula, **UZROCI I POSLJEDICE RATOVA U JUGOSLAVIJI 1991.-2001,** u : RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991.-1999, Zbornik saopštenja i diskusija sa Okruglog stola, Beograd, 7.-9. novembar 2001, Beograd 2002.

D. Marijan, **JUGOSLOVENSKA NARODNA ARMIJA U AGRESIJI NA REPUBLIKU HRVATSKU 1990.-1992. GODINE**, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2001.

D. Marijan, **ORUŽANE SNAGE SFRJ U IZVANREDNIM PRILIKAMA**, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2002.

S. Mesić, **KAKO JE SRUŠENA JUGOSLAVIJA** : **POLITIČKI MEMOARI**, Zagreb 1994.

S. Mesić, **PUT U RAT**, u : RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995, uredili B. Magaš i I. Žanić, Zagreb – Sarajevo 1999.

M. Minić, **DOGOVORI U KARAĐORĐEVU O PODELI BOSNE I HERCEGOVINE**, Sarajevo 1998.

M. Minić, **RATOVI U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995,** Sarajevo – Minhen - Novi Sad - Zagreb 2002.

E. Muračević, **UBIJENE I NESTALE ŽRTVE ZLOČINA U VOGOŠĆI 1992.-1995,** Sarajevo 2001.

S. Omeragić, **DOGOVORENI RAT**, Sarajevo 2000.

S. Oro, **O ULOZI SPOLJNOG I UNUTRAŠNJEG FAKTORA U RAZBIJANJU SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE**, u : STVARANJE I RAZARANJE JUGOSLAVIJE, Zbornik radova sa Okruglog stola STVARANJE I RAZBIJANJE JUGOSLAVIJE, Beograd 5.-7. decembar, Beograd 1996.

S. Oro, **VOJNI VRH IZMISLIO SPOLJNU OPASNOST**, u: F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

S. Oro, **O ULOZI VLADARSKIH TEŽNJI U YU RATOVIMA 1991.–2001. GODINE**, u : RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991.–1999, Zbornik saopštenja i diskusija sa Okruglog stola, Beograd 7.–9. novembar 2001, Beograd 2002.

∴ **ORUŽANE SNAGE JUGOSLAVIJE 1941.-1948**, Beograd 1982.

Ž. Papić, **BOSNA I BALKAN**, Sarajevo 2002.

Dž. Pašić, **ZEMLJA IZMEĐU ISTOKA I ZAPADA**, Tuzla 1996.

N. Pašić - R. Ratković - B. Špadijer, **PLAVA KNJIGA**, Beograd 1977.

S. Potočar, **UROTA GENERALŠTABA PROTIV NARODA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

F. Primorac, **DOGRAĐIVATI POSTIGNUTI STUPANJ OSPOSOBLJENOSTI**, u : TRI GODINE VOJNE POLICIJE, Uprava Vojne policije MO HR HB, Ljubuški 1995.

D. Pušonjić, **POSLJEDNJI "TALAC" JUGOSLAVIJE, BOSNA I HERCEGOVINA OGLEDALO RAZUMA**, Beograd 1992.

I. Radaković, **BESMISLENA YU RATOVANJA**, Beograd 1997.

I. Radaković, **KADIJEVIĆ SKRIVA ISTINU**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

∴ **RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995**, uredili B. Magaš i I. Žanić, Zagreb - Sarajevo 1999.

∴ **RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991.-1999,** Zbornik saopštenja i diskusije sa Okruglog stola, Beograd 7.- 9. novembar 2001, Beograd 2002.

E. Redžić, **STO GODINA MUSLIMANSKE POLITIKE U TEZAMA I KONTROVERZAMA ISTORIJSKE NAUKE**, Sarajevo 2000.

C. Ribičič, **GENEZA JEDNE ZABLUDE**, **Ustavnopravna analiza formiranja i djelovanja Hrvatske zajednice Herceg-Bosna**, Zagreb – Sarajevo - Idrija 2000.

K. Rotim, **ODBRANA HERCEG-BOSNE**, knj. 1, Široki Brijeg 1997. i knj. 2, Široki brijeg 1998.

S. Salkić - S. Ahmić, **STRADANJE MUSLIMANA I ISTRAŽIVANJE RATNIH ZLOČINA NA PODRUČJU OPŠTINE VITEZ** (rukopis), Zenica 1993.

M. Seferović, **PREBOLI ZLA**, Zagreb 2001.

L. Silber - A. Litl, **SMRT JUGOSLAVIJE**, Beograd 1996.

I. Stambolić, **PUT U BESPUĆE,** Beograd 1995.

I. Stambolić, **UDARNA PESNICA VELIKOSRPSKOG NACIONALIZMA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

∴ **STRATEGIJA ORUŽANE BORBE**, Beograd 1983.

∴ **STRATEGIJA OPŠTENARODNE ODBRANE I DRUŠTVENE SAMOZAŠTITE SFRJ**, Beograd 1987.

Z. Suljević, **POLITIČKO-VOJNA SITUACIJA UOČI AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU** (rukopis), Sarajevo.

Z. Suljević, **VOJNA STRATEGIJA UOČI AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU** (rukopis), Ministarstvo odbrane Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1999.

Dž. Šarac, **SUROVA STRATEGIJA NASILJA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

H. Šarinić, **SVI MOJI TAJNI PREGOVORI SA SLOBODANOM MILOŠEVIĆEM**, Zagreb 1999.

S. Šiber, **PREVARE, ZABLUDE, ISTINA – Ratni dnevnik 1993**, knj. 2, Sarajevo 2001.

Ž. Šiljeg, **MJESTO I ULOGA VOJNE POLICIJE OS HR HB**, u : TRI GODINE VOJNE POLICIJE, Uprava Vojne policije MO HR HB, Ljubuški 1995.

M. Špegelj, **PRVA FAZA RATA 1990.-1992.** : **PRIPREMA JNA ZA AGRESIJU I HRVATSKI OBRAMBENI PLANOVI**, u : RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995, Zagreb - Sarajevo 1999.

M. Špegelj, **SJEĆANJA VOJNIKA**, Zagreb 2001.

Z. Tomac, **TKO JE UBIO BOSNU ?**, 2. dio, Zagreb 1994.

M. Tomanić, **SRPSKA CRKVA U RATU I RATOVI U NJOJ**, Beograd 2001.

∴ **TRI GODINE VOJNE POLICIJE**, Uprava vojne policije MO HR HB, Ljubuški 1995.

F. Tuđman, **NACIONALNO PITANJE U SUVREMENOJ EVROPI**, Zagreb 1990.

A. Tus, **RAT U SLOVENIJI I HRVATSKOJ DO SARAJEVSKOG PRIMIRJA**, u : RAT U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI 1991.-1995, Zagreb - Sarajevo 1999.

M. Vasić – F. Švarm, **ZADAH ZLOČINA – SRPSKE PARAVOJNE FORMACIJE 1990.-2000**, u : RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991.-1999, Zbornik saopštenja i diskusija sa Okruglog stola, Beograd, 7.-9. novembar 2001, Beograd 2002.

J. Vejinović, **BARBARSKA DESTRUKCIJA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

I. Veselinović, **JNA U MINULOM RATU**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

∴ **VRIJEME BEŠČAŠĆA**, Zbornik radova GENOCID NAD BOŠNJACIMA KRAJEM DVADESETOG STOLJEĆA, Zenica 1994.

B. Vuletić, **INSTRUMENT DEMOKRATSKOG SUSTAVA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

∴ **ZLOČINI NAD BOŠNJACIMA U SREBRENICI ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991.-1995**, Dokumenti i svjedočenja, priredili S. Čekić i dr., Sarajevo 1999.

∴ **ZLOČINI U VRBANJI JULA 1993,** Sarajevo 2001.

V. Žarković, **NACIONALIZAM I SLOM JUGOSLAVIJE**, u : STVARANJE I RAZARANJE JUGOSLAVIJE, Zbornik radova sa Okruglog stola STVARANJE I RAZBIJANJE JUGOSLAVIJE, Beograd, 5.-7. decembar, Beograd 1996.

V. Žarković, **ZAOKRUŽENJE SRPSKIH ZEMALJA**, u : F. Ademović, JNA BEZNAĐE ZLA, Sarajevo 1997.

V. Žarković, **SAVEZ KOMUNISTA JUGOSLAVIJE U VRTLOGU KRIZE**, u : RATOVI U JUGOSLAVIJI 1991.-1999, Zbornik saopštenja i diskusije sa Okruglog stola, Beograd 7.-9. novembar 2001, Beograd 2002.

S K R A Ć E N I C E

S K R A Ć E N I C E

“A”	- Klasifikacija jedinice JNA (popunjene 90-100% ljudstvom i 100% naoružanjem i opremom)
ABH	- Atomsko-biološko, hemijsko (oružje, služba, sredstva itd.)
ABHO	- Atomsko-biološko-hemijska odbrana
AF	- armijski fond
AFP	- Asociated Franss Press (Asošieted frans pres) - Francuska novinska agencija
AVL	- aktivna vojna lica
AVNOJ	- Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
AVS	- Aktivne vojne starješine
“B”	- Klasifikacija jedinice JNA (popunjene 30-50% ljudstvom i 100% naoružanjem i opremom)
bb	- brdski bataljon
b/d	- borbena dejstva
b/g	- borbena gotovost
b/k	- borbeni komplet
BOV	- borbeno oklopno vozilo
BST	- bestrzajni top

CIA	- Central Intelligence Agency (Centralna obavještajna služba SAD)
CJB	- Centar javne bezbjednosti
CK	- Centralni komitet
CK SK	- Centralni komitet saveza komunista
CK SKJ	- Centralni komitet saveza komunista Jugoslavije
DFJ	- Demokratska Federativna Jugoslavija
DIV	- diverzantski vod
DO	- Društvena organizacija
DP	- društveno preduzeće
DPO	- Društveno-politička organizacija
DPZ	- Društveno politička zajednica
"DŠK"	- vrsta protivavionskog mitraljeza 12,7 mm sovjetske proizvodnje
DT	- Državna tajna
EUMM	- European Union Monitoring Mission (Posmatračka misija Evropske zajednice)
EUPM	- EUROPEAN UNION POLICE MISSION (Policijska misija Evropske unije)
EZ	- Evropska zajednica
FHP	- Fond za humanitarno pravo
FNRJ	- Federativna Narodna Republika Jugoslavija
Gmtbr	- Gardijska motorizovana brigada
GŠ OS SFRJ	- Generalštab Oružanih snaga Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
GŠ VJ	- Generalštab Vojske Jugoslavije (Vojske SRJ)
GŠ VRS	- Glavni štab Vojske Republike Srpske (Vojska Srpske republike Bosne i Hercegovine)

GrŠTO - Gradski štab Teritorijalne odbrane
GS HVO - Glavni stožer Hrvatskog vijeća obrane

HDZ - Hrvatska demokratska zajednica
HINA - Hrvatska informativna novinska agencija
HOS - Hrvatske obrambene snage
HR HB - Hrvatska republika Herceg-Bosna
HRD - Hrvatski dinar
HRSS - Hrvatska republikanska seljačka stranka
HRZ - Hrvatsko ratno zrakoplovstvo (Zrakoplovstvo Republike Hrvatske)
HSS - Hrvatska seljačka stranka
HVU - Hrvatsko vojno učilište
HZ HB - Hrvatska zajednica Herceg-Bosna

i tsl. - i tome slično
ICTY - International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia (Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. u Hagu)
IKM - Istureno komandno mjesto
Inž. puk - inžinjerijski puk
IZM - Izmješteno zapovjedno (komandno) mjesto

JIH - jugoistočna Hercegovina
JNA - Jugoslovenska narodna armija
JRM - Jugoslovenska ratna mornarica

K - Korpus
k-de - komande
KEBS - Konferencija o evropskoj bezbjednosti i saradnji (vidi: KESS)

KESS - Konferencija o evropskoj sigurnosti i suradnji (vidi: KEBS)
KGB - Комитет государственное безопасности (Komitet državne bezbjednosti SSSR-a)
KK - krajiški korpus
KOS - Kontraobavještajna služba
KoV - Kopnena vojska
KPD - Kazneno popravni dom

LARD - laki artiljerijski divizion
lpbr - laka pješadijska brigada

MAD - motorizovani artiljerijski divizion
mes - minsko-eksplozivna sredstva
MO - Ministarstvo odbrane/obrane
MO HR HB - Ministarstvo obrane Hrvatske Republike Herceg-Bosna
MORH - Ministarstvo obrane Republike Hrvatske
MPS - Moralno političko stanje
mR - materijalne rezerve
mS - materijalna sredstva
MTS - materijalno tehnička sredstva
MUP - Ministarstvo unutrašnjih poslova
m/v - motorno vozilo
MZ - Mjesna zajednica

N. - Naredba
NATO - North Atlantic Treaty Organisation (Sjeverno atlantski pakt)
NDH - Nezavisna Država Hrvatska
NO - narodna odbrana

NOB - Narodno oslobodilačka borba
NOR - Narodnooslobodilački rat
NOV - Narodnoslobodilačka vojska
NŠ - načelnik štaba
NVO - naoružanje i vojna oprema

o. g. - ove godine
OG - operativna grupa
OK - Opštinska konferencija
okb - oklopni bataljon
OK SSRNJ - Opštinska konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije
OkŠTO - Okružni štab Teritorijalne odbrane
OM - oklopno-mehanizovano
OMJ - Oklopno mehanizovane jedinice
ONO i DSZ - Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita
ONP - operativno nsatvni poslovi
OOUR - Osnovna organizacija udruženog rada
OpŠTO - Opštinski štab Teritorijalne odbrane
ORg MOB - Organ za mobilizaciju
OS - Oružane snage
OSCE - Organisation for Security and Cooperation in Europe (Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi)
Osr - Odjeljenje srednjeg remonta
OUN - Organizacija ujedinjenih nacija
OUR - Organizacija udruženog rada
OZ - Operativna zona

P SFRJ - Predsjedništvo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
P.P.N. - postrojba za posebne namjene

partbr - partizanska brigada
partd - partizanska divizija
PAT - Protivavionski top
pbr - pješadijska brigada
PkPo - pomoćnik komandanta za pozadinu
PO - protivoklopni
PoB - Pozadinska baza
POB - protivoklopna borba
POG - Protivoklopna grupa
POJ - Partizanski odredi Jugoslavije
PoOb - Pozadinsko obezbjeđenje
POV - Protiv-oklopni vod
POVRS - protivoklopni vođeni raketni sistem/sredstva
PP - protivpješadijska (borba,mina i sl.)
PPP - personalni i pravni poslovi
PRAMOS - Pravilo o mobilizaciji oružanih snaga (SFRJ)
PU - Policijska uprava
PZO - protiv zračna odbrana
PZT - Privremeno zauzeta teritorija

"R" - Klasifikacija jedinice JNA (popunjene 100% ljudstvom iz rezervnog sastava i 100% naoružanjem i opremom)
r/d - rezervni dijelovi
RI - Radio izviđanje
RiK - Rukovođenje i komandovanje
RJ - Ratna jedinica
RK SSO - Republička konferencija Saveza socijalističke omladine
RK SSRN - Republička konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda

RKM - Rezervno komandno mjesto
RMR - Ratne materijalne rezerve
RO PTT - Radna organizacija pošta, telegraf, telefon
RO - Radna organizacija
RRPSt - Radio-relejna prislušna stanica
RŠTO - Republički štab Teritorijalne odbrane
RTS - Radio Televizija Srbije
RV i PVO - Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana

SAD - Sjedinjene Američke Države
SANU - Srpska akademija nauka i umjetnosti
SAO - Srpska autonomna oblast
SAP - Socijalistička autonomna pokrajina
sd/o - suhi dnevni obrok
SDA - Stranka demokratske akcije
SDK - Služba društvenog knjigovodstva
SDP - Socijaldemokratska partija
SDS - Srpska demokratska stranka
SFRJ - Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIS - Sigurnosno-informativna služba (Republike Hrvatske)
SIV - Savezno izvršno vijeće
SK – PJ - Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju
SKJ - Savez komunista Jugoslavije
slob - Središnja logistička baza
SNO - Srpska narodna odbrana
SNO - Sekretarijat narodne odbrane
SnU - Sanitetska uprava
SO - Skupština opštine
SPC - Srpska pravoslavna crkva
SPO - Srpski pokret obnove

SPS - Socijalistička partija Srbije
SR BiH - Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina
SR - Socijalistička republika
SRJ - Savezna Republika Jugoslavija
SRNj - Savezna Republika Njemačka
SRS - Srpska radikalna stranka
SRT - sredstva ratne tehnike
SS - Savez sindikata
SSIP - Savezni sekretarijat inostranih poslova
SSNO - Savezni sekretarijat narodne odbrane
SSSR - Савез Совйетских Социйалистичких Република
SSRNJ - Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije
SSUP - Savezni sekretarijat unutrašnjih poslova
SUBNOAR - Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog antifašističkog rata
SUBNOR - Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata
SUP - Sekretarijat unutrašnjih poslova
SUV - sistem za upravljanje vatrom
s/z - sjevero-zapad (Ispraviti u tekstu)

ŠTO - Štab teritorijalne odbrane

TAS - Tvornica automobila Sarajevo
TG - Taktička grupa
TMS - tehničko materijalna sredstva
TO - Teritorijalna odbrana
TOC - Tehničko operativni centar
TRD - Tvornica rezervnih dijelova
TRZ - Tehničko-remontni zavod
TSB - Tehničko-snabdjevačka baza
TSr - Tehničko sredstvo

UKS - Udruženje književnika Srbije
UNHCR - United Nations High Commision/Commesariat /Comesar for Refugies (Visoka komisija/ komesarijat/ komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice)
UNIS - Ujedinjena namjenska industrija Sarajevo
UNPA - United Nations Peace Area (Pacifizirane zone Ujedinjenih nacija)
UNPROFOR - United Nations Protection Forces (Zaštitne snage Ujedinjenih nacija na ratištu u Jugoslaviji, od 31.03.1995. godine samo u Bosni i Hercegovini)
UTVA - marka klipnog aviona *Utva*

VB - Vazduhoplovna baza
VES (**ves**) - vojno-evidenciona specijalnost
VMA - Vojnomedicinska akademija
VO - Vojna oblast
v/o - vojni obveznik
VOJIN - Vazdušne obavještavanje, javljanje i navođenje
VOS - Vojno-obavještajna služba
VtmS - Veterinarska materijalna sredstva
VtU - Veterinarska uprava
VZ - Vazduhoplovni zavod

YU - Jugoslavija

ZNG - Zbor narodne garde
ZP - Zborno područje

R E G I S T A R
LIČNIH IMENA

A

Abdić, Fikret: 889, 943.

Abramović, Zdravko: 882.

Aćimović, Milan: 608.

Adamović, Milovan: 615.

Adžić, Mila Blagoje: 36, 53, 63, 71, 77, 85, 122, 123, 126, 152, 161, 165, 166, 209, 241, 243, 247, 250, 251, 257, 263, 282, 283, 294, 303, 307, 309, 317, 328, 329, 334, 335, 336, 339, 340, 344, 353, 354, 355, 356, 359, 371, 373, 378, 380, 382, 383, 394, 400, 405, 406, 413, 419, 421, 431, 434, 435, 437, 441, 459, 467, 472, 494, 579, 590, 625, 626, 627, 636, 662, 693, 699, 707, 709, 710, 711, 727, 728, 730, 734, 773, 775,797, 798, 801, 824, 838, 839, 886.

Adžić, Ratko: 604, 607, 825, 897, 902.

Agotić, Imre: 421, 943, 1078, 1079.

Ajanović, Irfan: 336, 368, 376.

Akmadžić, Mile: 1036.

Aksentijević, Milan: 166, 394, 692.

Aleksić, Milovan: 588.

Aleksić, Risto: 587.

Aleksić, Slavko: 882, 884, 902.

Alibegović, Ibrahim: 153.

Alimpić, Pero-Perko: 590, 823, 824.

Amfilohije, mitropolit crnogorsko-primorski. Vidi: Radović Risto.

Amstrong, Alberta Anton (Armstrong – Albert - Anthony): 1059.

Anan, Kofi (Kofi Annan): 1132.

Andabak, Ivan: 1001, 1039.

Andabak, Zdravko: 990, 991, 1002.

Anderson, Dejvid (David John – Anderson): 1059.

Andrić, Ivica: 1028.
Andrić, Blaž: 1046, 1048, 1054.
Andrić, Miro: 1046, 1047, 1048, 1054, 1071.
Andreoti, Đulio (Giulio Andreotti): 361.
Andžić, Milenko: 703.
Andžić, Radoslav: 714.
Anđelić, Milenko: 616.
Antelj, Boro: 903.
Antić, Božidar: 551, 621.
Apica, Ivan: 1057.
Arapović, Zlatan: 1077.
Artemije, vladika kosovsko-prizrenski. Vidi: Radosavljević, Marko.
Arsenović, Đorđe: 502.
Arsić, Dragomir: 926.
Arsovski, Mitar: 164.
Atanasije, episkop hercegovačko-zahumski. Vidi: Jeftić, Zoran.
Atanasovski, Dragan: 60, 377.
Avdović, Senad: 1029.
Avram, Vlado: 535.
Avramov, Smilja: 943, 944.
Avramović, Velisava Života: 47, 66, 152, 166, 345, 353, 381, 693.
Azinović, Davor: 1029.
Azinović, Joze Ilija: 1110.

B

Babić, Jasna: 1038.
Babić, Milan: 257, 494.
Babić, Mile: 164, 592, 827.

Babić, Zdravko: 1081.

Baćanović, Nenad: 587, 829.

Badinter, Robert (Robert Badenteur): 444, 547, 548.

Bagarić, Ante: 962, 1080.

Bagarić, Drago: 1100.

Bagarić, Jozo: 1028.

Bajčetić, Miloš: 92, 97, 98, 99, 100, 102, 129, 130, 141, 774, 775.

Bajić, Ljubomir: 165, 345, 359, 420, 664.

Bajić, Miloš: 664, 692.

Bajić, Tomislav: 1020.

Bajić, Slavko: 828.

Bajramović, Sejdo: 86, 159, 167, 318, 335, 336, 348, 352, 365, 370, 410, 416, 426, 432, 440, 446, 694.

Bakač, Goran: 1028.

Bakarić, Vladimir: 43

Bakić, Branislav: 882.

Bakočević, Aleksandar: 434, 435.

Baković, Ivan: 1105.

Balaban, David: 551.

Banduka, Nebojša: 608.

Banduka, Neđo - Pededa: 608.

Banjac, Jovo: 569.

Baroš, Miloš: 166, 774, 775.

Barbir, Danijela Kristof (Cristophe Daniel Barbier): 1059.

Bando, Sigmund Markus (Markus Sigmund Bardo): 1059.

Bartula, Manojla Jovan: 604, 605, 606, 741, 821, 858.

Bartulović, Ante: 986, 987, 988.

Barun, Pere Damir: 1113.

Barušić, Bože Dalibor: 1025.

Basara, Branko: 539, 569, 614.

Bašić, Dražen: 1029.
Bašić, Milan: 613.
Bartecko, Roland (Roland Bartetzko): 1057.
Batalija, Goran: 1102, 1103.
Batinić, Slobodan: 586, 598.
Batlak, Nijaz. Vidi: Mate Šarlija - Daidža: 974, 975, 994, 995, 996.
Bavčar, Igor: 348.
Beata, Miodrag: 593.
Bećković, Matija: 207, 208, 219, 478, 563.
Beganović, Željko: 542.
Begić, Franje Ivan: 1113.
Begić, Kasim: 514.
Bejker, Džems (James Beker): 260, 336, 339.
Bekčić, Radoje: 615.
Belić, Aleksandar: 177.
Belojica, Ranko: 707.
Belošević, Slavoljub: 616, 823, 824.
Beljo, Anto: 1107.
Benčić, Rikard: 1083.
Beneta, Ivan: 992.
Beronja, Milan: 597, 598.
Bestaljko, Željko: 1088.
Bijelica, Radmilo: 608.
Bilanac, Savo: 602.
Bilandžić, Dušan: 943, 944.
Bilandžija, Drago: 1098.
Bilanović, Vlado: 613.
Bilt, Karl (Carl Bildt): 941.
Belošević, Slavoljub: 590.
Blagojević, Mirko: 882.

Blagojević, Savo: 601, 602.

Blagojević, Stojan: 601.

Blagojević, Vučko: 602.

Blaškić, Tihomir: 960, 973, 1016, 1018, 1021, 1044, 1062, 1063, 1070, 1071, 1072, 1098, 1099, 1110.

Blažević, Mirko: 1028.

Boban, Mate: 567, 944, 945, 946, 947, 953, 955, 957, 958, 959, 960, 961, 965, 972, 973, 974, 983, 984, 998, 999, 1000, 1004, 1044, 1071.

Bobetko, Janko: 943, 976, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1023, 1024, 1026, 1027, 1028, 1030, 1032, 1033, 1036, 1046, 1047, 1050, 1059, 1065, 1067, 1068, 1069, 1076, 1077, 1078, 1079, 1083, 1109.

Boćinov, Dragoljub: 164.

Bodrušić, Ivica: 1091, 1100, 1106.

Bogdanović, Radmilo: 255, 514, 878, 886.

Bogićević, Bogić: 248, 252, 255, 261, 297, 301, 304, 305, 312, 335, 337, 359, 368, 370, 375, 376, 410, 411, 413, 414, 416, 677.

Bogićević, Ranko: 592.

Bojat, Rajko: 541.

Bojević, Mišo: 810.

Bojović, Veljko: 810.

Boljkovac, Josip: 264, 282.

Boras, Franjo: 946.

Boras, Ivan: 1029.

Borčević, Andrija: 442.

Borić, Grujo: 643, 692, 704, 820, 848.

Borovčanin, Milan: 541.

Borovčanin, Ljubiša: 890.

Borozan, Stevo: 551.

Bosanac, Veljko: 598.

Bosiljčić, Ljubo: 505, 509, 590.

Bosnić, Neđo: 808, 826.

Bostandžić, Ibrahim: 1029.

Bošković, Bogdan: 594.

Bošković, Joze Ivica: 994.

Bošković, Jozo: 994.

Bošković, Luce: 994.

Bošković, Nedeljko: 167, 694.

Bošnjak, Ivana Željko: 1114.

Božović, Božidar: 164.

Božović, Radoman: 269, 619, 621, 746, 873.

braća Radić (vidi: **Radić**, Stjepan i Pavle): 935.

Bradonjić, Jovica: 591.

Brajković, Jure: 1056.

Brajković, Zvonko: 962, 1080.

Bratić, Mladen: 347.

Brđanin, Radoslav: 491, 512, 805, 838.

Brekalo, Vjekoslav: 1029.

Breljak, Franjo: 1098.

Briga, Nikola: 827.

Brkić, Blago: 1100.

Brnada, Ivo: 961.

Brodin, Frenka Mikael (Mikael Frank Brodin): 1059.

Brovet, Stane: 36, 63, 77, 85, 152, 164, 209, 241, 247, 250, 251, 263, 272, 299, 303, 310, 317, 348, 354, 359, 365, 370, 374, 375, 396, 399, 402, 403, 413, 584.

Broz, Josip – Tito: 35, 36, 37, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 71, 72, 73, 87, 90, 152, 153, 161, 176, 185, 194, 195, 214, 221, 236, 263, 313, 559, 560.

Bubalo, Jovica: 590.

Bučar, Franc: 359.

Bučić, Čedo: 613.

Bućin, Nenad: 240, 248, 261, 297, 302, 304, 308, 309, 316, 317, 318, 335.

Budimirović, Boško: 197.

Buha, Aleksa: 562, 563, 571, 572, 620.

Bukurica, Predrag: 619.

Bulatović, Kosta: 197.

Bulatović, Momir: 189, 295, 297, 334, 339, 340, 383, 386, 400, 411, 417, 418, 419, 421, 425, 426, 427, 429, 430, 434, 435, 436, 438, 458, 472, 571, 572, 580, 581, 786, 837.

Bulatović, Pavle: 571, 572.

Bulatović, Radomir: 563, 594.

Bulović, Mirko (Irinej, episkop bački): 219, 228, 571, 572, 781.

Bunčić, Simeon: 79, 239.

Bunišić, Boris: 456.

Bura, Franjo: 1029.

Burek, Željko: 1028.

Burilović, Ante: 1029.

Buš, Džorđ (Georg Buch): 259, 260, 336, 361.

Buzolić, Jurja: 974.

C

Carić, Mirko: 621.

Cavar, Stipo: 986.

Cerovina, Rajko: 593, 827.

Cicović, Ranko: 593, 595.

Ciganović, Mitar: 615.

Cigar, Norman: 179, 202, 205, 207, 208, 210, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 225, 226, 228.

Cigić, Joze Srećko: 1113.

Cikoja, Branko: 1029.

Cikoja, Zdenko: 1028.

Cokić, Jevrem: 769.

Crmanić, Jerko: 164.

Crnčević, Brana: 563.
Crnić, Slavko: 882.
Crnogorac, Ilija: 603.
Crnogorac, Simo: 808.
Crnjak, Mirko: 1082.
Crnjec, Miljenko: 987, 988, 1032, 1043, 1069.
Cvetković, Dragiša: 936, 942, 1126.
Cvetković, Dragan: 882.
Cvetković, Jovan: 205, 206.
Cvetković, Momir: 615.
Cvetković, Radislav: 600, 741.
Cvijan, Stanko: 506.
Cvijić, Jovan: 192, 223.

Č

Čad, Marijan: 345, 353.
Čanadi, Zorko: 37, 50.
Čančar, Ilija: 535.
Čančar, Petko: 505, 509, 516, 535, 602, 620.
Čavar, Petko: 1002.
Čebić, Mladen: 605, 607.
Čekrlija, Nebojša: 826.
Čengić, Mustafa: 581, 584, 805.
Čermak, Ivan: 1013, 1083, 1084, 1087, 1089, 1093, 1094, 1095.
Čičak, Mario: 1029.
Čizmić, Jovan: 551.
Čižić, Pero: 1028.
Čkrebić, Dušan: 197.
Čolić, Miro: 1113.

Čolović, Kosta: 164.
Čović, Zoran: 1063, 1064.
Čvoro, Zoran: 593.
Čvorović, Mitar: 212, 491.
Čubra, Nikola: 85, 166, 303.
Čulić, Marinko: 970.

Ć

Ćalasan, Ilija: 535.
Ćećez, Milovan: 610.
Ćeklić, Milenko: 594.
Ćemalović, Enver: 152.
Ćemeraš, Miro: 994.
Ćesić, Ljubo – Rojs: 1032, 1044.
Ćetković, Duško: 603.
Ćetković, Savo: 603.
Ćosić, Dobrica: 177, 178, 186, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 207, 208, 211, 212, 215, 219, 233, 241, 328, 338, 478, 559, 564, 734, 939.
Ćosić, Gojko: 1029.
Ćosić, Leon: 962, 1080.
Ćurčić, Joze Ivan: 1114.
Ćurčić, Dragan: 1025, 1045.
Ćurčija, Božo: 994, 1045.
Ćurić, Siniša: 612.
Ćurković, Željko: 1029.
Ćušić, Mićo: 85, 303.

D

Dabić, Oliver: 593, 607.
Dabić, Žika: 805.
Daković, Milisav - Čeko: 882.
Daljević, Milan: 56.
Daljević, Obrad: 821.
Damjanović, Dragan: 615.
Damjanović, Ilija: 606.
Damjanović, Spaso: 606.
Davidović, Danko: 535.
Davidović, Dojčilo: 535.
Dejniger, Matijas (Mathias Deininger): 1059.
Dejanović, Stevo: 685.
Delač, Božidar: 1029.
Delić, Mićo: 353, 897.
Delić, Zoran: 1054.
Delimustafić, Alija: 494, 645.
Denčić, Nikola: 701.
Deretić, Jovan: 563.
Deronjić, Miroslav: 536, 539, 540.
Despotović, Cvijetina Pero: 590, 808, 824, 858.
Devedlaka, Slaviša: 608.
Dimitrijević, Đorđe - Đura: 856.
Dizdarević, Raif: 40, 50, 55, 58, 60, 79, 126, 239, 274, 276.
Djuran, Franjo: 1029.
Dmičić, Mile: 496.
Dobraš, Radovan: 686, 747, 748.
Dobrivojević, Velisav: 164.
Dobrokesa, Borivoje: 394.

Dodig, Goran: 1032, 1033.

Doknić, Dragan: 496.

Dolanc, Stane: 50.

Dolić, Boris: 1029.

Domazet, Davor: 58, 62, 665, 843, 998, 1022, 1032, 1070.

Domljan, Žarko: 289.

Dorić, Miljenko: 1098.

Dostić, Božo: 535.

Dragan, kapetan. Vidi: Vasiljković, Dragan.

Draganić, Neđe Marko: 611.

Draganić, Petra Milan: 610.

Draganić, Petka Milo: 611.

Draganić, Dimitrija Mirko: 611.

Draganić, Boška Neđo: 610.

Draganić, Bore Novica: 611.

Draganić, Boška Rajko: 610.

Draganić, Milana Ratko: 611.

Dragojević, Milorad: 165.

Dragović, Save Jovo: 610.

Dragović, Jove Ljubo: 610.

Dragović, Obrena Radomir: 611.

Dragović, Stojan: 505, 509, 516.

Dragun, Pavo: 1105.

Dragutinović, Nenad: 812.

Drakula, Novak: 535.

Drašković, Radomir: 592.

Drašković, Vuk: 196, 208, 214, 219, 362, 871.

Dražinović, Zoran - Čiča: 882.

Drinić, Gavro: 900.

Drnovšek, Janez: 122, 124, 203, 241, 248, 267, 289, 299, 301, 302, 303, 304, 308, 309, 311, 335, 359, 368, 370, 375, 389, 411, 414, 416, 438.

Dubajić, Mile: 616, 697.
Dubovina, Ćiro: 602.
Dukić, Rajko: 597, 808, 835.
Duplišak, Rudolf: 1055, 1056.
Dursum, Danilo: 621.
Dutina, Todor: 621, 901.
Duvnjak, Ante: 1057.
Duvnjak, Momčilo: 613.

DŽ

Džalto, Stipe: 1109.
Džambasović, Asim: 454, 460.
Džanko, Luka: 992.
Džidić, Željko: 1104.
Džubo, Ahmed: 169.
Džugašvili, Visarionovič Josif - Staljin (Джугашвили, Йосиф Висарионович - Сталйин): 945.

Đ

Đaoni, Sandro Alfonzo (Sandro Alfonso De Giaoni): 1057.
Đelmo, Ilija: 613.
Đeklić, Savo: 551.
Đerić, Branko: 551, 563, 564, 863.
Đogo, Gojko: 496, 563, 564, 734.
Đogo, Jovan: 595, 901.
Đogo, Risto: 167, 479, 621.
Đokanović, Dragan: 507, 512.

Đokić, Dragica: 807.

Đokić, Slavoljub: 166.

Đorđević, Dragan - Crni: 537, 887.

Đorđević, Milisav: 182.

Đorđević, Slavko: 722.

Đorđević, Stanimir: 704.

Đorđić, Budimir: 589, 590, 823, 824, 899.

Đorđić, Damjan: 609, 613, 811, 812.

Đorđić, Miladin: 813.

Đorđić, Mirko: 812.

Đorđić, Rajko: 610, 612, 811, 812.

Đujić, Dragan: 831.

Đukanović, Milo: 411, 434, 435.

Đukanović, Ratko: 600, 605, 741.

Đukić, Đorđe: 571, 572, 694, 701, 711, 712, 821, 839, 848, 857, 865, 869.

Đukić, Radosav: 569.

Đukić, Slobodan: 205, 206.

Đukić, Slavoljub: 179, 184, 886.

Đukić, Srpko: 583.

Đuknić, Mihajlo: 164.

Đuranović, Veselin: 50.

Đurđevac, Milivoja Vojislav: 166, 169, 590, 599, 600, 605, 620, 667, 679, 692, 741, 749, 773, 814, 830, 848, 884.

Đuričković, Dragutin: 166.

Đurić, Đuro: 613.

Đurić, Radovan: 166.

Đurović, Rade: 535.

E

Efendić, Hasan: 99, 100, 107, 139, 147.
Ekmečić, Milorad: 181, 479, 563, 564, 620.
Elčić, Svetozar: 608.
Elek, Radomir: 596.
Elez, Pero: 810.
Elez, Rade: 535.
Elez, Ratko: 605.
Elez, Željko: 601.
Elimirov, Jovan: 703.
Erak, Ljubana Dragoljub: 1058.
Eremija, Radomir: 774.
Ešdaun, Pedi (Paddy Ashdown): 948, 949.

F

Fabulić, Miroslav: 1056.
Fenrich, Josip: 1029.
Ferić, Ivica: 1029.
Fetahagić, Muharem: 130, 166.
Filipović, Aleksandra Sergej: 1056.
Filipović, Branislav - Šumar: 615.
Filipović, Branko: 703, 704.
Filipović, Filip: 1098, 1099.
Filipović, Milenko: 996.
Filipović, Stjepan: 1028.
Fistonić, Igor: 1105.
Fišić, Ivo: 1099.

Forcan, Dušan: 596.
Forcan, Milutin: 596.
Franko, Josip: 937.
Furtula, Milan: 831.
Furtula, Arsena Radomir: 858.
Fuštar, Čedo: 602.

G

Gaćeša, Dragan: 615.
Gagović, Milisav: 587, 600, 875, 879, 884.
Gajić – **Glišić**, Dobrila: 619.
Gali, Butros (Boutros Boutros Ghali): 553, 1052.
Galić, Dušana Stanislav: 542, 569, 781, 848, 849.
Galić, Zdravko: 1104.
Gambiroža, Mirjana: 1100.
Gambiroža, Nikola: 1106.
Ganić, Ejup: 677, 784.
Garašanin, Ilija: 178, 180.
Garbina, Jadranko: 989.
Garić, Marko: 807.
Garić, Nenad: 821.
Garod, Martin (Martin Garrord): 1040, 1041.
Gatman, Roj (Roy Gutman): 12.
Gavrilović, Branislav – Brne: 833, 873, 882, 884, 885.
Gengo, Milana Radenko: 858.
Gičević, Esad: 686.
Glasnović, Željko: 1059.
Glavaš, Tihomir: 609, 611, 612.

Glen, Miša (Misha Glen): 307.
Gligorević, Branka Momčilo: 611.
Gligorević, Rade Radenko: 610.
Gligorević, Jove Srđan: 610.
Gligorić, Petar: 610.
Gligorić, Tihomir: 811.
Gligorijević, Branislav - Beko: 812.
Gligorijević, Branko: 613.
Gligorijević, Damjan: 611, 812.
Gligorijević, Đuro: 812.
Gligorijević, Goran: 812.
Gligorijević, Milan: 812.
Gligorijević, Milivoje: 812.
Gligorijević, Mladen: 812.
Gligorijević, Nenad: 611.
Gligorijević, Slobodan - Ajga: 67, 68, 244, 336, 374.
Gligorijević, Snježan: 811, 812.
Gligorov, Kiro: 189, 297, 410, 438, 662.
Gligorijević, Radovan: 535.
Glišin, Vladimir: 563.
Glogovac, Janko: 535.
Glogovac, Milenko: 591, 593.
Glogovac, Radovan: 607, 811.
Golub, Ilije Smiljan: 1112.
Gluhović, Miloš: 831.
Gluhović, Momo: 831.
Gluhović, Ranko: 831.
Gogić, Stevo: 594.
Golijanin, Jovanka: 833.
Golijanin, Radmilo: 833.

Golijanin, Savo: 833.

Golijanin, Slaviša: 597.

Gorančić, Milorad: 606.

Gorančić, Boje Momčilo: 805, 858.

Gorbačov, Mihail (Горбачов, Михаил): 36, 76, 202, 241, 274, 275, 291, 307, 361, 362, 386, 425.

Gotovina, Ante: 998.

Govedarica, Savo: 833.

Gračanin, Petar: 36, 37, 182, 252, 209, 236, 240, 241, 242, 243, 249, 252, 259, 320, 359, 374, 478, 885, 886, 887, 892.

Grahovac, Arsenije: 804.

Grbavac, Ivan: 1096.

Grbavac, Ivica: 1095.

Grbavac, Zdenko: 1095.

Grbić, Nenad: 608.

Grbić, Predrag: 608.

Grbić, Nine Stipo: 1058.

Grbić, Zoran: 862.

Grđan, Julijana Stjepan: 1057.

Gregorić, Pavle: 375.

Grlica, Vladimir: 1105.

Grosfeld, Ulrih (Ulrich Alfred Groszfeld): 1058.

Grubišić, Ćiro: 1038.

Grubor, Mićo: 694.

Grujić, Milan: 164.

Grujić, Tihomir: 166.

Grubač, Radovan: 848.

Grubišić, Božo: 152.

Grubor, Mićo: 839, 848.

Gudal, Pol (Poll Goodal): 1051.

Gulding, Marak (Marrack Golding): 441.

Gutić, Radivoje: 211.
Guskov, Vasiljevič Igor (Гусков, Василйевич Игор): 904.
Gvero, Milan: 571, 572, 694, 839, 845, 848.
Gvozdenović, Dragan – Gvozden: 619.
Gvozdenović, Đuro: 587, 588, 589.
Gvozdenović, Obrad: 749.

H

Hadžić, Ćazim: 599.
Hadžihasanović, Enver: 588.
Hajrić, Hašim: 1046.
Halač, Salko: 545.
Halilović, Zlatko: 456.
Halužan, Damir: 1058.
Hanson, Roberta Kruster (Chruster Robert Hansson): 1059.
Harambašić, Stevan: 606, 805.
Hasanović, Hajrudin: 606.
Havijer, Patrik (Patrich Chavier): 1050.
Herljević, Franjo: 87.
Heto, Jasmin: 603.
Hevit, Gavin (Gavin Hewitt): 971.
Hajmster, Majkl (Himeister, Michael): 1059.
Hindenburg, Paul (Paul von Hindenburg): 176.
Hitler, Adolf (Adolf Hitler): 213, 937, 945.
Hočevar, Ivan: 164.
Hodl, Rudolfa Peter (Hodl – Rudolf - Peter): 1059.
Hodžić, Asim: 64, 152.
Hofer, Stjepana Darko: 1056.
Holbruk, Ričard (Richard Holbrooke): 941, 948.

Holidej, Dejvid (Holiday David): 1059.
Helop, Tibor (Tibor Holop): 1059.
Houten, van Dirk Jan (Dirk Jan van Hojten): 421.
Hrebljanović, Lazar (knez Lazar): 185, 186, 187, 201.
Hruševar, Alojz: 686.
Hrvaćanin, Slobodanka: 607, 811.

I

Igić, Rajko: 563, 564.
Iglberg, Lorens (Lawrence Eagleburger): 393.
Ignjatović, Dragan: 807.
Ijačić, Vidoje: 496, 502, 509, 516.
Ikić, Ilija: 613.
Ilić, Dragan: 748.
Ilić, Veljko: 592.
Ipsn, Leo Džasper (Jasper Leo Ipsen): 1059.
Irinej, episkop bački (vidi: **Bulović**, Mirko):
Isaković, Antonije: 219.
Ivanda, Mile Blaž: 1113.
Ivan Pavao II (vidi: **Vojtila**, Karel).
Ivanišević, Boro: 592, 593.
Ivanišević, Ilija: 615.
Ivanković, Branimir: 1077.
Ivanković, Dražen: 1029.
Ivanković, Luke Ivan: 1059.
Ivanković, Ivica: 994.
Ivanković, Rade: 806.
Ivanović, Boro: 535, 601, 810.
Ivanović, Branimir: 1088, 1093, 1102, 1103.

Ivanović, Pero: 535.

Ivanović, Živojin: 879.

Ivelja, Vedran: 1029.

Ivetić, Gordon: 831.

Ivetić, Momo: 831.

Ivić, Pavle: 212, 563.

Ivković, Ante Dinko: 1113, 1114.

Izetbegović, Alija: 189, 284, 297, 338, 383, 410, 438, 459, 525, 549, 553, 559, 618, 940.

J

Jahim, Vladislav (Vladislav Jachim): 1060.

Jaganjac, Jasmin: 1001, 1002.

Jagodin, Josip: 1077, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1089, 1093, 1094, 1095.

Jakić, Fikret: 153.

Jakovljević, Tomo: 685.

Jamedžija, Bogdan: 563.

Jamina, Borislav: 583.

Janaćković, Zoran: 886.

Jandrić, Jadranko: 607, 616, 807.

Janković, Mladen: 602.

Janković, Savo: 66, 166, 169, 599, 668, 684, 692, 706, 774, 811, 814.

Janša, Janez: 264, 348.

Janjić, Aleksandar: 182, 236.

Janjić, Miroslav: 924, 925.

Jasikovac, Novaka Miomir: 849.

Jašari, Kaćuša: 149.

Jazov, Dimitrij (Йазов, Димитрий): 75, 158, 247, 305, 306, 307, 313, 360, 361, 386, 399.

Jeftić, Boško: 607, 811.

Jeftić, Zoran (Atanasije, episkop hercegovačko-zahumski): 219, 223, 226, 227.

Jelavić, Ante: 985.

Jelić, Alen: 1029.

Jelić, Ivo: 1055.

Jeremić, Sretko: 593.

Jerkič, Mirko: 60.

Ješić, Goran: 1029.

Jevtić, Miroljub: 219.

Jezerčić, Dubravko: 1076.

Jonhenson Žan Krister Majkl (Michael Jan Christer Johansson): 1060.

Jokić, Miodrag: 166.

Jonjić, Stipan: 1098.

Josipović, Boje Dragan: 858.

Jovanović, Dragoslav: 686.

Jovanović, Đorđe: 609.

Jovanović, Gojko: 810.

Jovanović, Jovan: 603, 610.

Jovanović, Mile: 589, 590.

Jovanović, Milorad: 615.

Jovanović, Miloš: 883.

Jovanović, Dušana Mirko - Ćurčija: 832.

Jovanović, Mirko: 602.

Jovanović, Nenad: 496.

Jovanović, Slavko: 542, 807.

Jovanović, Slobodan: 178.

Jovanović, Zoran: 686.

Jović, Borisav: 67, 68, 81, 83, 84, 86, 124, 126, 129, 158, 159, 160, 163, 166, 167, 185, 189, 200, 202, 203, 204, 205, 209, 212, 237, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 272, 273,

274, 275, 277, 278, 279, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 302, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 315, 316, 317, 318, 320, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 348, 349, 350, 351, 352, 356, 357, 358, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 368, 369, 370, 371, 374, 376, 377, 378, 379, 381, 382, 383, 384, 386, 388, 389, 390, 391, 394, 395, 397, 398, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 410, 413, 414, 415, 416, 418, 419, 420, 421, 424, 426, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 440, 441, 445, 446, 447, 472, 478, 514, 559, 560, 837, 838, 1126.

Jović, Mirko: 214, 871, 880, 881.

Jović, Ivana Miro: 1114.

Jović, Stojana Zlatko: 859.

Juginović, Dubravko: 1028.

Jukić, Davor: 1112.

Jukić, Jadranko: 1088.

Jukić, Perica: 1043.

Jungić, Branko: 703.

Juras, Josip: 1032, 1033.

Juričić, Anđelko: 985.

Jurić, Filipa Davor: 1114.

Jurić, Marijan: 1029.

Jurić, Perica: 974

Jurić, Tomo: 1057.

Jurjević, Zvonko: 47, 164, 664.

Juzvisen, Mario: 1035.

K

Kačavenda, Ljubomir (Vasilije, episkop zvorničke-tuzlanski): 221.

Kačić, Andrija: 1046.

Kadenić, Rahmija: 152.

Kadijević, Dušana Veljko: 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 51, 53, 55, 56, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 92, 121, 122, 124, 125, 126, 129, 151, 152, 153, 157, 158, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 168, 169, 176, 189, 190, 202, 203, 204, 209, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 290, 292, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 311, 312, 313, 314, 315, 317, 320, 321, 326, 328, 329, 330, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 343, 344, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 381, 382, 383, 384, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 409, 412, 413, 415, 416, 418, 419, 421, 422, 423, 427, 428, 429, 430, 431, 433, 434, 435, 436, 437, 441, 442, 443, 444, 446, 447, 455, 468, 469, 472, 478, 499, 514, 579, 693, 765, 766, 767, 768, 773, 775, 836, 845, 886, 1126.

Kajtez, Nikole Nikola: 848, 867, 868.

Kalabić, Rajko: 569.

Kalajdžić, Nenad: 535.

Kalajdžić, Vojo: 535.

Kalajić, Dragoš: 215.

Kalinić, Dragan: 506.

Kambovski, Vlado: 374, 376.

Kampić, Nenad: 1029.

Kandić, Milo: 47, 66, 166, 664.

Kanostrevac, Goran: 810.

Kapor, Brune Igor: 1055.

Kapor, Dragomir: 607.

Kapular, Ivan: 991, 998, 1027, 1028.

Karabegović, Ahmed: 676.

Karačić, Marka Berislav: 1114.

Karačić, Jerka Boris: 1114.

Karadžić, Radovan: 196, 200, 202, 207, 208, 211, 217, 222, 227, 228, 325, 326, 328, 338, 399, 461, 479, 480, 481, 482, 483, 485, 486, 487, 488,

493, 494, 495, 496, 497, 504, 505, 506, 507, 508, 512, 513, 525, 532, 535, 536, 540, 541, 543, 553, 559, 560, 561, 562, 567, 568, 570, 571, 572, 578, 579, 583, 581, 586, 607, 609, 619, 620, 730, 734, 745, 775, 802, 811, 814, 835, 837, 838, 879, 884, 887, 894, 895, 896, 901, 905, 944, 945, 946, 947, 994, 1004, 1036.

Karadžić,Vuk: 183, 191.

Karađorđe. Vidi: Petrović, Đorđe.

Karađorđević, Pavle: 936.

Karađorđević, Tomislav: 207, 208, 564, 565.

Karanušić, Anto: 166.

Karavelić, Vahid: 696, 697.

Kardelj, Edvard: 36, 43, 44, 72.

Karington, Dejvid (David Carington): 213, 374, 392, 396, 398, 424, 425, 426, 430, 432, 434, 438, 439, 444, 553.

Kasagić, Rajko: 505, 509.

Kašić, Janko: 613.

Kašić, Simica: 613.

Katavić, Mladen: 1102, 1103, 1105.

Kaurin, Ranko: 706.

Kazagrande, Markov Mario Paul (Mario Paul Casagrande): 1059.

Kecman, Nikola: 860, 861.

Kerkez, Ljubomir: 634.

Kertes, Mihalj: 403, 493.

Keža, Žarko: 985, 1055.

Kilibarda, Novak: 202, 212, 486, 487, 491.

Kisin, Nikola: 613.

Kladušak, Anica: 1018.

Klanac, Davor: 1029.

Klas, Lindgrem (Lindgrem Clas): 1059.

Klarić, Jure: 1080.

Kličković, Gojko: 539.

Kljuić, Stjepan: 293, 677, 956, 957, 958.

Knezović, Marinko: 1029.

Knežević, Dragan: 491, 891.

Knežević, Gojko: 596, 827.

Knežević, Srđan: 902.

Kundsen, Alena Asbjorn (Asbjorn Allan Knudsen): 1060.

Koen, Filip (Philip Cohen): 12.

Kojić, Koje Mladen: 810.

Kojić, Radomir: 585, 809.

Koković, Stevan: 569.

Kol, Helmut (Helmuth Kohl): 361, 1040.

Kolb, Andreasa Andreas (Andreas Andreas Kolb): 1060.

Kolenda, Davor: 1098.

Kolev, Mladen: 685.

Kolobarić, Andrija: 1045.

Kolšek, Konrad: 47, 152, 345, 353.

Koljević, Nikola: 227, 327, 481, 483, 486, 494, 495, 496, 507, 508, 512, 571, 572, 621, 677, 734, 835, 837, 946.

Komarica, Franjo: 965.

Kontić, Radoje: 571, 572.

Koprivica, Boro: 812.

Koprivica, Dragan: 594.

Koprivica, Goran: 807.

Koprivica, Pero: 594.

Kordić, Dario: 953, 956, 957, 960, 961, 1018, 1040, 1041, 1068, 1075, 1076, 1077.

Kornjača, Duško: 493, 535, 598, 926.

Kostić, Branko: 82, 159, 166, 167, 189, 191, 203, 318, 328, 335, 336, 337, 339, 340, 348, 351, 352, 359, 362, 363, 364, 365, 368, 370, 374, 376, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 400, 401, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 420, 421, 424, 425, 426, 429, 430, 432, 434, 436, 439, 440, 446, 472, 837.

Kostić, Jugoslav: 86, 159, 167, 269, 302, 304, 308, 309, 316, 317, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 348, 352, 370, 410, 416, 424, 426, 432, 440, 446, 634.

Kostić, Milča: 703.

Kostić, Miodrag: 615.

Kostovski, Zoran: 166.

Koštroman, Ignac: 957.

Koštunica, Vojislav: 208.

Košutić, Budimir: 486, 487.

Koturović, Dušan: 166, 632.

Kovač, Save Anđelka: 600.

Kovač, Marko: 854.

Kovač, Momo: 601.

Kovač, Tadije Zoran: 1057.

Kovačević, Radomira Blagoje: 858.

Kovačević, Dušan: 686, 716, 916, 918.

Kovačević, Ljubo: 535.

Kovačević, Radmilo: 588, 589.

Kovačević, Rajko: 597, 809.

Kovačević, Savo: 692, 774.

Kovačević, Vlado: 418.

Kozić, Dušan: 571, 572, 582, 621.

Kožul, Branko: 1046, 1027, 1054.

Krajina, Zdravko: 986.

Krajinović, Ante: 1100, 1101.

Krajišnik, Mirko: 895.

Krajišnik, Miroslav: 808, 826, 828.

Krajišnik, Momčilo: 210, 227, 479, 481, 483, 494, 497, 507, 510, 511, 521, 531, 553, 555, 557, 559, 562, 567, 568, 571, 572, 621, 835, 837, 838, 895, 1036.

Krajišnik, Momir: 607.

Kraljević, Bože Ivica: 1114.

Kraljević, Mladen: 1029.

Kraus, Lotara Heiko (Heiko Lothar Krauuse): 1060.

Krestić, Vasilije: 213.

Krišto, Šimuna Domagoj: 1114.

Krišto, Zvonko: 1028.

Krivokapić, Slobodan: 623.

Križanac, Pero: 1098, 1099.

Križanac, Stipo: 1099.

Krjučkov, Aleksandrovič Vladimir (Крйучков, Александрович Владимир): 386.

Krneta, Branko: 608.

Krnjajić, Gojko: 827.

Krpina, Drago: 1032.

Krsmanović, Branislav: 805.

Krsmanović, Rajko - Rap: 607.

Krsmanović, Vitomir: 605, 606.

Krstekanić, Slobodan: 600.

Krstevski, Trajče: 164.

Krstić, Dragan: 612.

Krstić, Obren: 608.

Krstović, Mićo: 593.

Krstović, Dragomir: 729, 746, 883, 884.

Krzović, Muharem: 777.

Kučan, Milan: 124, 125, 238, 262, 284, 289, 304, 343, 348, 359, 372, 438.

Kučinić, Mile: 164.

Kueljar, Havier Perez (Javier Perez de Cuellar): 444.

Kukanjac, Boška Milutin: 47, 66, 147, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 549, 550, 586, 587, 588, 589, 617, 618, 626, 627, 636, 637, 644, 649, 662, 667, 675, 676, 677, 679, 689, 691, 711, 714, 731, 750, 773, 796, 797, 798, 820, 822, 823, 835, 838, 839, 846, 851, 852, 883, 884, 908.

Kukić, Ratko: 703.

Kukobat, Radovana Dušan: 858.
Kulaš, Darko: 612.
Kulaš, Žarko: 612.
Kulenović, Zlatan: 1029.
Kulić, Marko: 164, 664.
Kuliš, Branislav: 1099.
Kuljanin, Anđelko: 812.
Kuljanin, Đuro: 609, 812.
Kuljanin, Jovo: 535.
Kuljanin, Miloš: 609.
Kuljanin, Milenko: 812.
Kuljanin, Milovan: 812.
Kuljanin, Nedeljko: 812.
Kuljanin, Radoslav: 535, 613, 811.
Kuljanin, Ranko: 609.
Kuljanin, Slobodan: 812.
Kuljanin, Zdravko: 812.
Kuljanin, Zoran: 812.
Kunarac, Dragoljub: 535, 810.
Kuprešanin, Vojo: 431, 512.
Kusmuk, Ratko: 809.
Kusmuk, Vlastimir: 809.
Kušić, Rajko: 535, 809, 810, 831.
Kušner, Bernar (Bernard Kuchnard): 940.
Kutlešić, Vladan: 944.
Kuzman, Marko: 593.
Kuzmanović, Branislav: 166.
Kvarcov, Denis: 905.

L

Labaž, Mladen: 1046.
Labrović, Nenad: 1029.
Lajić, Nedeljko: 551.
Lakićević, Krsto: 607.
Lale, Savo: 807.
Lale, Vojin: 496.
Lalović, Pero: 236.
Lančužanin, Milan – Kameni: 882.
Lapčić, Rajko: 166.
Lasić, Miljenko: 1064, 1065.
Latinović, Bogdan: 861.
Lasica, Predrag: 900.
Lasić, Jago: 1108.
Laušić, Mate: 1104.
Lavicki, Predrag: 608.
Lazar, knez. Vidi: Hrebljanović, Lazar.
Lazarević, Vlado: 696.
Lazić, Todor: 882.
Lebarić, Eugen: 419.
Lederer, Goran: 384.
Legija. Vidi: Ulemek, Milorad.
Leksl, Johan (Johan Lexell): 1060.
Lender, Remi (Remy Landern): 1087.
Leovac, Slavko: 563, 564, 565, 620.
Lerotić, Zvonko: 943.
Letica, Ivan: 986.
Letica, Sveto: 974.
Levi, Bernar Anri (Bernard Henri Levy): 940.

Lilajk, Marinko: 1029.
Lilić, Zoran: 571, 572, 849, 850.
Lizdek, Nebojša: 597.
Lizdek, Nedeljko: 587, 589, 590, 591, 823, 825.
Lizdek, Velja Vlado: 854, 858.
Lončar, Budimir: 236, 359, 374, 389, 416, 438.
Lončarević, Milivoje: 616.
Lozančić, Ivo: 1085.
Lozančić, Ljupko: 1098.
Lozančić, Mirko: 1109.
Lubarda, Vojislav: 479.
Lubarda, Slavko: 810.
Lubarda, Zdravko: 810.
Lubura, Drago: 611.
Luburić, Ante: 1113.
Lucić, Josip: 943, 1006, 1026, 1027, 1078, 1079.
Lučić, Ivica: 1061, 1085.
Lučić, Matko: 1076.
Lučić, Zdravko: 1082.
Lukačević, Tomislav: 1056.
Lukežić, Anton: 47, 60, 152.
Lukić, Boško: 569.
Lukić, Milan: 880.
Lukić, Berka Radenko: 853.
Lukić, Vladimir: 857.

LJ

Ljubičić, Drago: 811.
Ljubičić, Paško: 1068.

Ljubičić, Nikola: 40, 49, 50, 51, 58, 176, 181, 182, 184, 236, 377, 887.
Ljubić, Gojka Mile: 1114.
Ljubina, Vese zvani Pijano: 810.

M

Macura, Miloš: 563.
Maček, Vlatko: 935, 936, 942, 1126.
Madžar, Stipe Tadija: 1113.
Magnus, Eklund (Eklund Magnuas): 1060.
Mahmutović, Asim: 1046.
Majer, Džeralda Endrju (Gerald Andrew Mayers): 1060.
Majić, Joze Marko: 1110.
Majić, Pero: 985.
Majkl, Tim (Tim Mike): 1041.
Maksić, Milivoj: 439.
Maksimović, Milosav: 602.
Maksimović, Mitar – Manda: 882.
Maksimović, Mladenko: 164.
Maksimović, Vojislav: 495, 500, 535, 541, 551, 563, 564, 598, 602, 620.
Malidža, Milan: 569.
Mališev, Roman: 905.
Maljković, Bogdana Milan: 858.
Maljković, Ilije Milan: 858.
Maljković, Stojana Milan: 858.
Mamić, Josip: 1029.
Mamula, Branko: 36, 37, 40, 41, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 71, 73, 77, 85, 92, 150, 158, 176, 180, 182, 185, 235, 239, 241, 247, 257, 273, 274, 307, 314, 315, 320, 336, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 361, 370, 371, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 478, 887.

Mandić, Mladen: 806.

Mandić, Momčilo: 497, 589, 815, 895, 901.

Mandić, Radovan: 535.

Mandić, Slobodan: 806.

Mandarić, Nikola: 164.

Manojlović, Predrag: 615, 924.

Manojlović, Tadija: 741.

Manolić, Josip: 289, 995.

Marčetić, Dragan: 777.

Marendić, Božidar: 272, 374.

Maričić, Nedeljka Marko: 849, 850.

Marić, Dinko: 602.

Marić, Marijan: 1014, 1077, 1088, 1093.

Marić, Momo: 602.

Marić, Pere Renato: 1110.

Marić, Vinko: 1085.

Marjanović, Svetozar: 685.

Marjanović, Željko: 994.

Marković, Ante: 79, 191, 236, 237, 247, 254, 256, 259, 260, 261, 262, 266, 268, 269, 272, 273, 276, 289, 307, 325, 336, 339, 340, 313, 344, 346, 348, 351, 353, 359, 361, 368, 374, 386, 397, 399, 438, 479, 580, 581, 943.

Marković, Dragan: 496.

Marković, Dragoslav - Draža: 176, 234.

Marković, Ljubiša: 464.

Marković, Mihajlo: 178, 207, 208, 386.

Marković, Mira: 377.

Marković, Stipica: 1105.

Marks, Karl (Karl, Marks): 44, 45.

Martić, Čedo: 613.

Martić, Milan: 394, 494, 872, 891, 892.

Martinović, Jozo: 1109.

Martinović, Nedeljko: 824.

Martinović, Petar: 985.

Martinović, Vinko: 1020, 1076.

Martinović, Vlado: 1099.

Marušić, Anto: 1046.

Mašić, Ilija: 703.

Marušić, Nenad: 1029.

Matanić, Ivan: 1029.

Matašin, Bato: 589.

Matić, Miladin: 823.

Matić, Milan: 817, 824.

Matković, Zlatko: 1029.

Mazalov, Rade: 615.

Medić, Vlado: 594.

Medvidović, Jerko: 1107.

Mejdžr, Janoša Janos (Janos - Janos Major): 1060.

Meklejn, Ficroj (Fitzroy Meclean): 396.

Melić, Husein: 1029.

Melša, Momir: 1029.

Mendeš, Željko: 1029.

Merzel, Dušan: 166.

Mesić, Stjepan: 83, 86, 189, 203, 267, 268, 281, 282, 283, 286, 289, 299, 301, 302, 304, 311, 313, 320, 321, 326, 332, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 346, 348, 349, 351, 352, 357, 359, 360, 362, 365, 366, 368, 369, 370, 373, 374, 375, 376, 381, 384, 385, 388, 389, 392, 393, 394, 395, 410, 411, 413, 414, 415, 416, 418, 444, 457, 459, 943, 946, 948, 1026.

Mesić, Zlatko: 1028.

Mešković, Akif : 1029.

Micić, Franje Josip: 1058.

Mićević, Rajko: 610.

Mićunović, Dragoljub: 362.

Mihailović, Draža: 192, 233.
Mihailović, Kosta: 943.
Mihajlović, Dragutin: 826.
Mihajlović, Časlav: 871.
Mihajlović, Petar: 602.
Mihajlović, Radisav: 602.
Mihaljević, Zvonko: 1080.
Mijanović, Gašo: 563, 564.
Mijanović, Rajko: 903.
Mijatović, Dragan: 874.
Mijatović, Jovo: 519.
Mijatović, Mišo: 592, 827.
Mijatović, Velimir: 612.
Mijatović, Vjeran: 1077.
Mijovčić, Mito: 593.
Mikić, Slobodan: 166.
Mikulić, Branko: 1029.
Mikulić, Branko: 676.
Mikuš, Rade: 1029.
Miladin, Ranko: 595.
Milas, Ivan: 1041, 1044.
Milekić, Radomir: 587.
Milenković, Dragan: 601.
Milenković, Slobodan: 615.
Miletić, Ljubiša: 601.
Miletić, Novo: 601.
Miletić, Zeko: 601.
Miličević, Ivan: 1029.
Miličević, Maksim: 832.
Miličević, Mišo: 832.
Miličić, Dragan: 569.

Milić, Lela: 541.

Milić od Mačve. Vidi: Stanković, Milić.

Milićević, Darko: 594.

Milićević, Maksim: 594, 813.

Milićević, Ratko: 166, 616, 632, 635.

Miličić, Josip: 535.

Milinković, Boro: 613.

Milinković, Pavle: 615, 616.

Milivojević, Siniša: 593.

Milković, Boro: 591, 823, 824, 826, 830.

Milojević, Aleksa: 496, 563, 564.

Milošević, Branko: 595.

Milošević, Dragomir: 597, 620, 808, 815, 848.

Milošević, Jovan: 686.

Milošević, Raša: 536.

Milošević, Slobodan: 12, 59, 77, 78, 79, 81, 86, 92, 150, 157, 158, 159, 160, 161, 165, 167, 176, 178, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 196, 197, 198, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 213, 215, 219, 222, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 248, 251, 252, 255, 256, 257, 259, 261, 265, 269, 270, 272, 273, 274, 277, 279, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 291, 293, 295, 297, 298, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 320, 321, 325, 326, 327, 329, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 348, 349, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 368, 371, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 393, 396, 398, 399, 401, 404, 405, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 427, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 444, 445, 446, 459, 472, 478, 479, 480, 481, 482, 488, 493, 494, 495, 496, 497, 505, 506, 514, 515, 567, 571, 572, 577, 578, 579, 580, 581, 693, 767, 771, 778, 780, 781, 802, 814, 834, 836, 837, 845, 852, 866, 873, 874, 886, 887, 888, 889, 891, 898, 899, 939, 942, 943, 944, 945, 946, 952, 954, 959, 965, 972, 999, 1004, 1036, 1038, 1119, 1121, 1126, 1128.

Milovanović, Bogdan - Čiča: 699.

Milovanović, Manojlo - Jasenica: 839, 848, 860.

Milovanović, Milovan: 507.

Milutinović, Lazar: 601.

Milutinović, Milisav: 616.

Milutinović, Rajko: 601.

Milutinović, Vukašin: 601.

Milutinović, Željko: 601.

Miljanić, Velimir - Žika: 535, 812.

Miljavac, Pavao: 1013.

Miljević, Branko: 615.

Miljević, Milan: 563.

Mimović, Bogdan: 594.

Mimović, Mirjana: 594.

Minić, Miloš: 180, 898.

Miočević, Branko: 595.

Mirčetić, Živan: 164, 166, 306, 664.

Mirić, Zdravko: 583.

Mirković, Stevan: 36, 60, 84, 152, 899.

Mirković, Veljko: 813.

Mirosavljević, Dragan: 748.

Miskin, Jovo: 496.

Mišić, Nikola: 522, 569, 613.

Mišić, Zdravko: 606, 607.

Mišura, Ljupko: 1080.

Miteran, Fransoa (Francois Mitterand): 361, 396.

Mitrašinović, Goran: 535.

Mitrović, Aca: 272.

Mitrović, Pero: 602.

Mladić, Neđe Ratko: 169, 170, 228, 420, 441, 494, 540, 542, 568, 570, 571, 572, 668, 681, 692, 694, 769, 774, 775, 795, 796, 828, 838, 839, 840, 841, 842, 844, 847, 848, 855, 857, 862, 864, 875, 878, 879, 886, 894, 895, 896, 897, 996.

Mlađen, Dragan: 831.
Mlađen, Đorđe: 593.
Mlađen, Ranko: 595.
Mlađen, Veljko: 595.
Mlađenović, Mihajlo: 871.
Mlađenović, Radojica: 535.
Močević, Jovo: 593, 825.
Modrić, Stipe: 1028.
Mojević, Simo: 602.
Mojsov, Lazar: 50, 58.
Moljević, Stevan: 178, 192.
Morina, Bratislava – Buba: 565.
Morina, Rahman: 248.
Motika, Milorad: 856, 862.
Mraorić, Slobodan: 748.
Mrđa, Gojko (Nikolaj, mitropolit dabro-bosanski): 225, 227, 228.
Mrđa, Sreto: 630.
Mrkajić, Desimir: 609, 811, 812.
Mrkajić, Dragan: 613, 812.
Mrkajić, Gojko: 612, 812.
Mrkajić, Mihajlo: 812.
Mrkajić, Pero: 812.
Mrkajić, Rajko: 812.
Mrkajić, Vaso: 613.
Mrkajić, Velibor: 613.
Mrkajić, Vukašin: 609, 611, 812.
Mrkajić, Žara: 535, 610, 612.
Mrkajić, Željko: 812.
Mrkonjić, Vukašin: 535.
Mrkšić, Mile: 442, 873.
Mršić, Radovan: 812.

Mud, Anders: 1059.
Munivrana, Mišo: 974.
Musa, Bože Miljenko: 1114.
Musolini, Benito (Benito Musolini): 937.

N

Nadarević, Miroslav: 1029.
Nadeždin, Milivoj: 551.
Najdanović, Milutin: 508.
Naletilić, Mladen: 1020.
Nikolić, Novoslav: 853.
Nedeljković, Milan: 217, 692, 706, 774.
Nedik, Slobodan: 703.
Neđo, Gvozden: 457.
Neđo, Slaviša: 590.
Negovanović, Krste Marko: 166, 167, 354, 419, 693.
Negovanović, Radiša: 703.
Nenadić, Mile: 563, 564.
Nešković, Triše Miloš: 810.
Nešković, Ratka Zoran: 810.
Nevjestić, Josip: 1099.
Nevjestić, Jozo: 1099.
Nevjestić, Mario: 1082.
Nikels, Don (Don Nickels): 336.
Nikolaj, mitropolit dabro-bosanski. Vidi: Mrđa, Gojko.
Nikolić, Dragan: 810.
Nikolić, Miodrag: 807, 810.
Nikolić, Novoslav: 859.

Nikolić, Ranko 551.
Nikolić, Stevan - Kriger: 537, 599, 615, 897.
Nikolić, Tomislav: 882.
Nikolovski, Mirko: 166.
Niković, Nike Špiro: 166, 387, 668, 682, 692, 774, 838.
Nikšić, Slavka Goran: 1110.
Ninković, Anđelka Jovo: 592, 806.
Ninković, Mladen: 807.
Ninković, Rajko: 596.
Ninković, Slobodan: 807.
Nogo, Petrov Rajko: 479, 563.
Novaković, Savo: 747.

O

Obradov, Tomislav: 685.
Obradović, Budimir: 806.
Obradović, Petar: 686.
Obradović, Stanko: 615.
Obradović, Vuk: 85, 161, 165, 303, 305, 354, 378, 402.
Odić, Zoran: 326.
Odžaković, Dimšo: 591, 593.
Ogata, Sadako (Sadaco Ogatta): 1129.
Ogvist, Bjana Kent (Kent Bjonin Ogvist): 1060.
Ojdanić, Dragoljub: 769, 774, 873, 921.
Ončevski, Angel: 164.
Opačić, Jovan: 196, 479.
Orelj, Mirko: 615.
Ormož, Damir: 1029.

Ostojić, Jovo: 882.

Ostojić, Ostoja: 535.

Ostojić, Velibor: 504, 512, 535, 540, 541, 551, 557, 602, 619, 730.

Otović, Milorad: 623.

Oven, Dejvid (Dawid Lord Owen): 1036.

Oven, Robert (Robert Owen): 71.

P

Pajić, Miloš: 597.

Pakrac, Franje Franjo: 1055, 1056.

Pančevski, Milan: 248.

Pandurević, Radomir: 831.

Pandurević, Jovana Vinko: 848, 850.

Panić, Milan: 837.

Panić, Gruje Života: 164, 165, 381, 428, 442, 462, 661, 693, 727, 728, 847, 886.

Pantelić, Milojica: 236.

Papa Ivan Pavao II. Vidi: Wojtila, Karel.

Parezanović, Dule: 884.

Pašalić, Ivić: 1044.

Pavčević, Marin: 991.

Pavelić, Ante: 213, 935, 937.

Pavićević, Branko: 180.

Pavković, Mate: 1029.

Pavle, patrijarh Srpske pravoslavne crkve. Vidi: Stojčević, Gojko.

Pavle, knez. Vidi: Karađorđević, Pavle.

Pavlić, Ivica: 1099.

Pavlov, Jovan: 166, 695.

Pavlović, Anđelko: 613.

Pavlović, Dejan: 834.
Pavlović, Mladen: 1101.
Pavlović, Nikola: 1083.
Pavlović, Pavo: 962.
Pavlović, Rade: 685.
Pavlović, Velimir: 1093.
Pavlović, Šimuna Vinko: 1058.
Pehar, Mato: 166.
Pejak, Pero: 1105, 1106.
Pejčinović, Anto: 1087, 1089.
Pejičić, Borislav: 522.
Pejičić, Boro: 613.
Pejić, Boško: 522.
Pejić, Momčilo: 501, 620.
Pejić, Željko: 1029.
Pejović, Drago: 598.
Pejović, Duško: 598.
Pejović, Jovan: 808.
Pekić, Joze Dario: 1110.
Pekić, Mladena Dražo: 1110.
Penga, Ivan: 1002.
Perak, Vladimir: 982, 983.
Perazić, Gavro: 439.
Pereula, Špiro: 821.
Perevski, Boca: 164.
Perić – **Komšić**, Marka Blaženko: 1114.
Perić, Luka: 994.
Perišić, Srećka Momčilo: 169, 571, 572, 691, 693, 774, 862, 872, 873, 998.
Perišić, Vukan: 535.
Peša, Novica: 1029.
Pešić, Radomir: 832.

Peterle, Freanc: 345, 359.

Petković, Dragan: 832, 884.

Petković, Ljubiša: 882.

Petković, Milivoj: 973, 985, 986, 1016, 1018, 1033, 1053, 1060, 1062, 1064, 1070, 1096, 1111, 1112.

Petranović, Zlatko: 1029.

Petrašević, Jozo: 1047.

Petričević, Dragan: 813.

Petričević, Cvijan: 813.

Petričević, Mišo: 813.

Petričević, Slavko: 1055.

Petričević, Stevo: 813.

Petrišić, Simon: 1059.

Petrović, Boban: 809.

Petrović, Boro: 205.

Petrović, Boško: 563.

Petrović, Brane: 926.

Petrović, Branislav: 442.

Petrović, Danilo, vladika: 216.

Petrović, Desimir: 597, 809.

Petrović, Đorđe (**Karađorđe**): 211, 560, 607.

Petrović, Gradimir: 629, 630, 655.

Petrović, Momčilo: 615, 616.

Petrović, Petar – Njegoš: 183,216, 217.

Petrović, Ratislav: 224.

Petrović, Slavko: 594, 806.

Petrović, Srećko: 1087.

Pfeifer, Krešimir: 1029.

Pijevac, Komnen: 620.

Piličić, Zoran: 1045.

Piliškić, Vinko: 1099.

Piljak, Obrad: 130.

Pjanić, Nikola: 1099.

Pjević, Miodrag: 535.

Planja, Almas: 545.

Planja, Miralem: 545.

Plavšić, Biljana: 227, 481, 483, 495, 496, 508, 535, 572, 578, 621, 677, 730, 835, 877, 878.

Plazinić, Vlastimir: 587, 823.

Pljevaljčić, Marinko: 535.

Pljevaljčić, Vaso: 601.

Pljevaljčić, Vlatko: 601.

Pocrnja, Josip: 1080, 1081, 1083, 1100.

Pojskić, Sabrija: 581, 583, 584, 802, 805.

Poleksić, Miodrag: 613.

Polić, Dušan: 589.

Poplašen, Nikola: 545, 546, 563, 564.

Popit, Franc: 51, 58.

Popović, Dane: 353.

Popović, Božo: 777.

Popović, Branislav: 166.

Popović, Dragan: 748.

Popović, Jovan: 166.

Popović, Milutin: 582.

Popović, B. Nikola: 563.

Popović, Obrad: 687.

Popović, Petar: 601.

Popović, Vasilije: 897.

Posavec, Dalibor: 1028.

Posthimanov, Mihail (Постхиманов, Михаил): 904.

Postolovski, Trajko: 164.

Potočar, Stane: 40, 50, 60, 62, 71, 130, 156.

Pozderac, Hamdija: 235.

Pozderac, Sakib: 60.

Praljak, Slobodan: 973, 988, 990, 996, 1013, 1022, 1023, 1053, 1070, 1115.

Pranjić, Marko: 1029.

Pranjković, Marko: 1106.

Praščević, Radovana Dobrašin: 164, 299, 676, 692, 727, 877.

Prce, Boško: 994.

Prce, Nike Marijan: 1019.

Prelčec, Darko: 1029.

Primorac, Frane: 1038.

Primorac, Ivica: 1018, 1064, 1066.

Prkačin, Ante: 1053.

Prlić, Jadranko: 857, 956, 968, 973, 1030, 1031, 1032, 1098.

Protić, Dragan: 220.

Prpić, Milan: 1106.

Prstojević, Nedeljko: 804.

Pujić, Milan: 166.

Pukljak, Damir: 1029.

Pupić, Denis: 1029.

Pustvik, Duško: 604, 808.

Pušara, Kosta: 563.

Pušković, Mladen: 623.

R

Rabrenović, Velizar: 685.

Račan, Ivica: 238.

Radaković, Ilija: 38, 43, 45, 48, 50, 60, 61, 64, 84, 127, 129, 237, 326, 346, 347, 851, 979.

Radojčić, Milana Vladimir: 858.

Radan, Radmilo: 596.

Radić, braća. Vidi: Stjepan i Pavle Radić.

Radić, Ivica: 1029.

Radić, Krstan: 613.

Radić, Pavle (brat Stjepana): 935.

Radić, Petar: 808.

Radić, Predrag: 512.

Radić, Ratko: 608, 610, 611.

Radić, Stjepan: 935, 936, 937.

Radišković, Vojo: 900.

Radmilović, Stanko: 244, 269, 273.

Radojković, Jelena: 747.

Radonjić, Puniše Slobodan: 849.

Radosavljević, Marko (Artemije, vladika kosovsko-prizerenski): 227.

Radosavljević, Miloš: 829.

Radovanović, Predrag - Coka: 808.

Radovanović, Srećko: 882, 897.

Radovanović, Tomislav: 164.

Radović, Risto (Amfilohije, mitropolit crnogorsko-primorski): 219, 225, 227, 228.

Radović, Vojislav: 164.

Raguz, Nikola: 1046.

Raguž, Ante: 1107.

Raić, Božo: 957.

Raić, Krešimira Miro: 1057.

Raić, Ante Renato: 1113, 1114.

Rajić, Ivica: 857, 891, 1111, 1112.

Rajić, Tomislav: 1099.

Rajić, Zoran: 1087.

Rajković, Ivan: 1099.

Ramljak, Stanko: 1029.

Ranković, Aleksandar: 176.

Ranković, Uroš: 595, 813.

Rastović, David: 891.

Rašeta, Andrija: 166, 348, 421, 659.

Rašković, Jovan: 196, 200, 202, 208, 210, 241, 479.

Rašula, Nedeljko: 630.

Ražnatović, Željko – Arkan: 224, 225, 226, 871, 875, 877, 878, 889.

Regan, Ronald (Ronald Regan): 76.

Rezo, Ivo: 1099.

Režek, Ivica: 1029.

Ribičić, Ciril: 945, 958, 961, 963.

Ristić, Milovan: 1064.

Rodni, Morga (Morga Rodney): 1060.

Roso, Anto: 960, 973, 987, 988, 994, 995, 996, 1032, 1054, 1059, 1069, 1070.

Rozenberger, Franc Elvis (Franz, Elvis Rosenberger): 1058.

Rožić, Milorad: 1029.

Rudić, Petar: 828.

Rungelov, Stamen: 535.

Rupčić, Miro: 994.

Rupel, Dimitrij: 359, 438.

Ružinovski, Milan: 166.

S

Salamun, Darko: 1029.

Salapura, Petar: 857.

Samardžija, Radmilo: 608.
Samaruga, Kornelio (Cornelio Sammaruga): 1129.
Samouković, Boro – Ico: 608.
Samouković, Nedeljko: 812.
Sanfilipo, Đuzepa Đovani (Sanfilippo – Giuseppe - Giovani): 1060.
Sapundžiu, Riza: 248, 301, 304, 309, 310, 312, 318, 335, 336, 413.
Savić, Mile: 535.
Savić, Miloš: 505, 507, 509, 516, 620.
Savić, Nebojša: 594.
Savić, Ratko: 686.
Savić, Simo: 605.
Savović, Branko: 535.
Sejdović, Hajrudin: 583.
Sekulić, Jadranko: 807.
Sekulić, Radomir: 165, 664.
Sekulić, Radoslav: 772.
Selak, Osman: 614, 686, 777, 866, 870.
Sertić, Ivan: 1055.
Sijerčić, Džemal: 687.
Sikić, Josip: 1014.
Sikiraš, Gojko: 593.
Sikiraš, Marko: 593.
Silajdžić, Haris: 438, 553.
Silić, Andrija: 164.
Simatović, Franko – Frenki: 280, 537, 874, 886, 887, 888, 889.
Simeunović, Marinko: 594.
Simić, Blagoje: 536.
Simić, Branko: 507, 609, 621.
Simić, Mirko: 596.
Simić, Novica: 848.

Simović, Božan: 994.
Simović, Dragoljub: 709, 727.
Simović, Miodrag: 495, 508, 551, 750.
Simović, Mirko: 686.
Simović, Pero: 616, 884.
Simović, Petar: 741.
Simović, Milorada Stoja: 600.
Simović, Miloša Tomislav: 415, 619, 693.
Simović, Zoran: 605.
Sistov, Mate Ante: 1057.
Sivac, Mirsad: 1046, 1048, 1054.
Skakavac, Drago: 535.
Skakavac, Matija: 535.
Skakavac, Milana Vesna: 600.
Skoko, Andrija: 1038.
Skoko, Milorad: 551.
Sladoje, Riste Čedomir: 821, 858.
Sladoje, Manojla Milan: 858.
Smiljanić, Milovana Goran: 592, 806, 807.
Smiljanić, Jozo: 986.
Smiljanić, Radomir: 563.
Smoljo, Ivica: 1107.
Sneden, Daniel. Vidi: Vasiljković, Dragan.
Sokić, Živko: 589.
Sokolović, Mile: 810.
Sokolović, Zoran: 242, 244, 886.
Soldo, Rafaela Marin: 1114.
Spahić, Radomir: 883.
Spajić, Anto: 1098.
Spirovski, Stevana Aleksandar: 47, 123, 152, 164, 693.

Srebrov, Vladimir: 486.
Staljin. Vidi: **Džugašvili**, Josif Visarionovič).
Stamatović, Aleksandar: 164.
Stambolić, Ivan: 49, 150, 157, 180, 181, 182, 185, 186, 188, 190, 199, 203.
Stamenković, Aleksandar: 591.
Stampl, Marko (Stumpel Marco): 1060.
Stanić, Milenko: 502.
Stanić, Miodrag: 595, 596.
Stanić, Miroslav: 535, 809.
Stanić, Sekula: 722.
Stanimirović, Momčilo: 608.
Stanišić, Jovica: 494, 886, 887.
Stanišić, Mićo: 551, 886.
Stanišić, Nikola: 594.
Stanišić, Novica: 887, 924, 925.
Stanišić, Novo: 613.
Stanković, Branko: 166.
Stanković, Dobro: 926.
Stanković, Milić (Milić od Mačve): 222.
Stanković, Milovan: 599, 814, 821, 830.
Stanković, Simo: 722.
Stanković, Slaviša: 601.
Stanojević, Simo: 535.
Starčević, Ante: 935, 936, 937.
Starčević, Jove Gojko: 849, 868.
Stari, Anton: 124.
Starović, Slobo: 541.
Starović - **Medan**, Tatjana: 551, 620.
Stepanić, Kruno: 1029.
Stevandić, Nenad: 512.

Stevanović, Božidar: 164, 664, 886.

Stipetić, Petar: 1011, 1012, 1013, 1038.

Stjuart, Bob (Bob Stewart): 1017.

Stojanović, Dragan: 535.

Stojanović, Mile: 594.

Stojanović, Stanko: 926.

Stojanović, Koste Veljko: 858.

Stojanović, Marka Vito: 610.

Stojanović, Vladimir: 164.

Stojčević, Gojko (Pavle, patrijarh SPC): 213, 220, 221, 225, 226, 228, 571, 572.

Stojčić, Radovan – Badža: 280, 886, 887.

Stojić, Anđelko: 985.

Stojić, Bruno: 985, 1079, 1098, 1099.

Stojić, Rajko: 613.

Stojisavljević, Duško: 591.

Stojisavljević, Slaviša: 591.

Stoltenberg, Torvald (Torwald Stoltenberg): 1036.

Stošić, Dragojlo: 600.

Stošić, Sreten: 598, 599.

Strugar, Andrije Pavle: 663, 693, 769, 774.

Strujić, Ivica: 1082.

Strujić, Mihovil: 962, 1080, 1081.

Stupar, Savo: 860.

Subotić, Bogdan: 801, 820, 821, 822.

Subotić, Dušan: 615.

Subotić, Nikica: 608.

Subotić, Pero: 605.

Subotin, Marko: 615.

Sučić, Ante: 676.

Suharov, Sergej Viktor: 903.
Suljević, Zićro: 823.
Svitlica, Grujo: 613.

Š

Šagolj, Zdenko: 1093, 1095.
Šagud, Nenad: 1046.
Šakota, Blagoje: 583, 606, 607, 805.
Šandrk, Ljupka Drago: 1056.
Šandrov, Mirko: 1086.
Šarac, Džemil: 152.
Šaran, Dušana Drago: 611.
Šaran, Dušana Slavko: 611.
Šarapov, Jurij: 905.
Šarčević, Zarije: 607, 811.
Šarić, Branko: 962, 1080.
Šarić, Dževad: 985.
Šarinić, Hrvoje: 944, 1036.
Šarlija, Mate. Vidi: Batlak, Nijaz – Daidža.
Šarović, Miro: 807.
Šehovac, Marinka Milorad: 854, 858.
Šego, Nikola: 701.
Šentija, Josip: 943.
Šeparović, Zvonimir, Paul: 438.
Šešelj, Vojislav: 181, 196, 871, 874, 875, 878, 881, 882, 883, 884, 898, 901.
Ševarnadze, Eduard: 274.
Šiforija, Dalibor: 607.

Šilović, Darko: 440.

Šikić, Josip: 1058, 1088, 1089.

Šilić, Marino: 1029.

Šiljeg, Željko: 986, 991, 1014, 1015, 1017, 1018, 1030, 1035, 1060, 1061, 1062, 1063, 1066.

Šiljegović, Dragan: 829.

Šimac, Petar: 974.

Šimić, Petar: 51, 77, 79, 152, 239, 974.

Šimić, Zoran: 1076.

Šimpraga, Nikola: 603.

Šimunović, Ivana Dragan: 1114.

Šiniković, Jove Sretko: 610.

Šipčić, Tomislav: 607, 696, 697, 807, 848.

Šislav, Zdenko: 1086.

Škondrić, Milan: 686, 870.

Škondrić, Milorad: 629.

Škrbić, Petra Ratko: 849.

Šljivančanin, Veselin: 378.

Šljivić, Vladan: 711, 907.

Šmit, Jirgen (Jürgen Schmidt): 1050.

Šojić, Dragan: 807.

Šolević, Miroslav: 197, 198.

Šoljić, Vladimir: 962, 1039, 1080.

Šopf, Davor: 1099.

Šotra, Zdravko: 563.

Šoškić, Momčilo: 832.

Šovagović, Branko: 692, 774.

Špegelj, Martin: 56, 60, 152, 238, 243, 264, 265, 266, 282, 284, 293, 295, 296, 303, 317, 320, 947, 974, 975, 976, 981, 982, 995, 999, 1011, 1012, 1013, 1021, 1025, 1026, 1033, 1035, 1036, 1044, 1050, 1060, 1096, 1097.

Špičko, Siniša: 1029.

Štadler, Josip: 936.

Štefanek, Vinko: 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009.

Štrbac, Branislav: 806.

Štrbac, Milan: 615.

Štrkalj, Petra Dragan: 847, 853.

Šukarica, Mijo: 583.

Šunjić, Mario: 1105.

Šupić, Jovan: 166.

Šuput, Milan: 685.

Šturlić, Zoran: 1029.

Šušak, Gojko: 659, 943, 974, 981, 990, 995, 998, 1013, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1032, 1034, 1038, 1043, 1044, 1046, 1047, 1068, 1075, 1078, 1079, 1098, 1099, 1104.

Šušić, Slavoljub: 571, 572.

Šutalo, Luke Mato: 1114.

Šutić, Jozo: 1029.

T

Tabaković, Ljupko: 1080.

Tabaković, Željko: 615.

Tadić, Ljubomir: 563, 564.

Tadić, Ranko: 806.

Talić, Momir: 538, 680, 692, 704, 777, 825, 838, 848, 863.

Tanasković, Darko: 219, 563.

Tanjić, Ivan: 986.

Tašić, Radovan: 600.

Tatalović, Nikola: 615.

Taušan, Tomislav: 686, 747, 748, 749, 883, 884.

Taušan, Zdravko: 1029.

Tešanović, braća: 593.
Terzić, Dragan: 223.
Terzić, Ljubisav: 496, 551.
Tešović, Duško: 592.
Tešović, Miloš: 592.
Tihić, Safet: 686.
Tik, Stanislava Aleksandar (Aleksander Stanislav Tyc): 1060.
Timara, Gavran: 602.
Timara, Manjak: 602.
Timotijević, Slavko: 601.
Tintor, Jovan: 541, 542, 543, 603, 827.
Tintor, Mile: 594.
Tintor, Momo: 594.
Tintor, Nebojša: 594.
Tintor, Zdravko: 594.
Todorović, Borisav: 856.
Todorović, Dragomir: 615.
Todorović, Milovan: 850.
Todorović, Ljubinka: 187.
Todorović, Radisava Rade: 853.
Todorović, Zdravko: 591.
Toholj, Miroslav: 563, 564, 621.
Tole, Žarko: 986, 991, 998, 1028, 1078.
Tolimir, Zdravko: 571, 572, 694, 839, 848.
Tolj, Ivan: 1032, 1070.
Tomac, Zdravko: 947, 1014.
Tomas, Predrag: 1029.
Tomaš, Mišo: 608.
Toničić, Momir: 589, 590, 591, 750, 823, 824, 826.
Tomić, Blagoje: 595.
Topalović, Vlado: 597.

Topić, Ivan: 1029.

Topić, Slavko: 1029.

Topić, Vinko: 1029.

Torbica, Milan: 769, 774.

Tornberi, Sedric (Cedric Thornbery): 1022.

Tošić, Dragojlo: 741, 832.

Tot, Dragan: 608.

Tot, Ilija: 996.

Trajkovski, Tomislav: 164.

Travar, Boris: 612.

Travar, Dragan: 612.

Trbojević, Dmitar: 164, 665.

Trifunović, Bogdan: 240, 241, 242.

Trifunović, Srđan: 595.

Trifunović, Vlado: 164.

Tripalo, Mika: 938.

Tripković, Novica: 601.

Trišović, Goran: 1029.

Trivić, Janko: 586, 589, 590, 607, 741, 823, 824.

Troho, Teodor: 164.

Trubelja, Josip: 1046.

Tucović, Mihajlo: 604.

Tuđman, Franjo: 12, 83, 196, 200, 257, 261, 262, 268, 284, 286, 287, 289, 292, 293, 304, 306, 318, 319, 320, 321, 327, 328, 338, 348, 359, 368, 374, 379, 389, 398, 399, 418, 423, 425, 428, 438, 441, 444, 493, 523, 550, 796, 935, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 958, 959, 960, 963, 964, 965, 970, 971, 972, 973, 975, 979, 980, 981, 982, 995, 999, 1004, 1013, 1021, 1023, 1024, 1026, 1030, 1031, 1033, 1034, 1035, 1036, 1038, 1041, 1042, 1044, 1050, 1052, 1054, 1068, 1071, 1076, 1078, 1079, 1119, 1121, 1126.

Tuđman, Miroslav: 983, 1044.

Tuka, Stjepan: 1112.

Tulo, Pere Anto: 1110.

Tumanov, Simeon: 166.

Tupurkovski, Vasil: 248, 261, 264, 289, 299, 301, 304, 312, 335, 337, 352, 359, 368, 370, 375, 376, 409, 410, 411, 413, 414, 416.

Turalija, Pero: 1107.

Tutnjević, Milivoje: 621, 803.

Tus, Anton: 84, 152, 306, 1011, 1041.

Tutnjević, Milivoje: 498.

U

Ubiparipović, Dragomir: 220, 227.

Ujdur, Velimir: 1029.

Ulemek, Milorad – Legija: 875, 878, 879.

Unković, Milivoje: 563, 621.

Unković, Slobodan: 206.

Urlić, Ante: 992.

Urošanin, Spasoje: 857.

Uvlić, Ante: 989.

Uve, Joakim Herker (Joachim Herker Uwe): 1060.

Uzelac, Dušan: 166.

Uzelac, Milan: 614.

Uzelac, Marka Nikola: 66, 169, 325, 385, 387, 393, 399, 459, 460, 579, 580, 581, 692, 696, 773, 825.

V

Vakić, Branislav: 873, 889.

Valenta, Anto: 1098, 1099.

Van den Bruk, Hans (Hans van der Brock): 381, 389, 423, 424.
Vanovac, Nenad: 805.
Vasilije, episkop zvorničko-tuzlanski. Vidi: Kačavenda, Ljubomir.
Vasiljević, Predraga Aleksandar: 166, 354, 378, 394, 494, 693, 892.
Vasiljević, Lazar: 507.
Vasiljević, Mladen: 810.
Vasiljković, Dragan (kapetan Dragan): 827.
Vasković, Slobodan: 592.
Vasković, Vaso: 592.
Vasović, Dragoje: 166.
Vens, Sajrus (Cyrus Vance): 328, 425, 441, 444, 447, 524, 547, 659, 660.
Verdun, Frederik (Teunis Frederick Verduin): 1060.
Vereš, Milan: 440.
Veselinović, Rade: 608.
Vidaček, Ivana Ilija: 1114.
Vidaković, Nedeljko: 882.
Vidović, Miroslav: 1038.
Vidović, Rudo: 1107.
Viduka, Mate: 981, 982, 1065.
Visić, Radiše Milovan: 858.
Visković, Predrag: 1113.
Višnjić, Svetozar: 47.
Vlačić, Momčilo: 499.
Vlačo, Branko: 542.
Vladičić, Miloš: 535.
Vladičić, Radenko: 535.
Vladislav, mitropolit dabro-bosanski. Vidi: Mrđa, Gojko.
Vlahov, Hrvoje: 1067.
Vlasi, Azem: 149.
Vojinović, Mile: 615.

Vojtila, Karel (Karel Wojtyla, Ivan, Pavao II, papa Rimo-katoličke crkve): 393.

Vojvodić, Radoslav: 589.

Vostrukov, Evgenij (Вострукoв, Евгений): 226.

Vranicki, Predrag: 276.

Vranković, Željko: 1107.

Vrhovec, Josip: 50.

Vrlješ, Ljubiša: 828.

Vrlješ, Rade: 604, 808.

Vrlješ, Slaviša: 828.

Vržina, Obrad: 628.

Vučić, Joze Goran: 1058.

Vučetić, Branislav – Vule: 834.

Vučetić, Risto: 535.

Vučinić, Siniša: 894.

Vučković, Radovan: 563, 564.

Vučurović, Božidar: 486, 492, 512, 559, 578, 873, 881.

Vujaklija, Vladimir: 623.

Vujević, Stipe: 1101.

Vujičić, Dragan: 609, 611, 613, 811, 812.

Vujičić, Drago: 813.

Vujičić, Neđo: 594, 813, 832.

Vujičić, Vaso: 535, 811.

Vujičić, Goran: 1048, 1054.

Vujić, Pero: 686.

Vujina, Ante: 1055.

Vujina, Ante Josip: 1055.

Vujović, Milorad: 492.

Vukadin, Miloš - Švabo: 597, 808.

Vukadin, Momir: 813.

Vukajlović, Milorad: 502.

Vukčević, Risto: 434, 435.
Vukičević, Kojo: 593.
Vukčić, - Hrvatinić, Hrvoje: 1058.
Vukić, Radoslav: 496, 512.
Vukić, Radovan: 580.
Vukmanović, Zoran: 583.
Vukodragović, Zoran: 926.
Vukosavljević, Drago: 106, 111, 114, 144, 145, 703, 774, 775.
Vuković, Vladimir: 441, 838.
Vuković, Jovan: 535.
Vuković, Miroslav - Čele: 882.
Vuković, Nenad: 535.
Vuković, Branka Vladimir: 667, 680, 692, 774, 809.
Vuković, Vukota: 807.
Vuković, Željko: 211.
Vukšić, Nikola: 1029.
Vuleta, Draško: 496.

Z

Zadro, Jure: 985.
Zagorac, Nikola: 569.
Zagorčić, Frank: 1055.
Zdilara, Slaven: 1057.
Zebić, Dinko: 1077.
Zečević, Ante: 1085.
Zekan, Branko: 374.
Zekić, Goran: 505, 509.
Zelen, Petar: 897.
Zelen, Stevo: 613.

Zelenbaba, Dušan: 479.
Zelenović, Bosiljka: 609.
Zelenović, Dragutin: 202, 240, 243, 248, 261, 269, 335.
Zelenović, Zdravka Ranko: 611.
Zelenović, Zdravka Slavko: 611.
Zelenović, Rade Todor: 610.
Zelenović, Sime Zdravko: 610, 611.
Zelenović, Đorđa Zoran: 611.
Zelić, Željko: 962.
Zelović, Čedo: 535.
Zeljaja, Radmilo: 777.
Zimerman, Voren (Warren Zimmerman): 266, 267, 290, 341, 457, 941.
Zirojević, Mirko: 593.
Zirojević, Nemanja: 593.
Zlatić, Ivan: 1046, 1047.
Zmijanac, Duško: 615.
Zoranović, Joja: 810.
Zoranović, Jove Miroslav - Kinja: 810.
Zorić, Ivan (Bruno Zorić – Zulu): 991, 992, 996.
Zorić, Radoje: 602.
Zovko, Božo: 985.
Zrelec, Vladimir: 551.
Zrinušić, Petra Drago: 1114.
Zrno, Stjepan: 986.
Zubić, Vlado: 613.
Zuković, Ljubomir: 551, 620.
Zurovac, Mirko: 563.
Zvicer, Đorđije: 164.

Ž

Žarković, Vidoje: 182.
Žepinić, Vitomir: 551, 589, 645.
Žerajić, Milorad: 608.
Živak, Danila Božo: 610, 611.
Živak, Obrena Čedo: 610.
Živak, Danilo: 610.
Živak, Mirka Dragan: 610.
Živak, Đorđe: 609.
Živak, Živka Gordan: 611.
Živak, Milana Marinko: 610.
Živak, Milovana Marinko: 611.
Živak, Anđelka Mile: 611.
Živak, Milovana Mirko: 611.
Živak, Obrena Mirko: 610.
Živak, Danila Neno: 610.
Živak, Đorđa Strahinja - Strajo: 609, 610, 611, 802, 811, 813.
Živanović, Milenko: 848.
Žoni, Ante - Maksan: 1035.
Živanović, Novica: 829.
Žugić, Mirko: 897.
Žulj, Ivica: 1101.
Žulj, Mladen: 1107.
Žuljević, Vinko: 1101.
Županić, Božidar: 1029.
Župljanin, Stojan: 650.
Žuža, Ranko: 812.
Žuža, Zdravko: 613.

R E G I S T A R

GEOGRAFSKIH NAZIVA

A

Ahatovići: 594, 742, 813.

Ahmići: 979, 1125.

Albanija: 193, 215.

Aleksandrovac: 740.

Aleksinac: 740.

Alipašin Most: 717, 718.

Alžir: 45.

Australija: 1096.

Austrija: 267, 339, 346, 358, 415, 1058, 1081.

Austrougarska: 935.

Avdagića luka: 603.

B

Bačka: 192.

Bačka Palanka: 347, 897.

Bačka Topola: 1056.

Bajina Bašta: 699, 783, 928, 929.

Baktuša: 1005.

Balkan: 180, 181, 193, 209, 213, 214, 219, 236, 342, 358, 390, 440, 566, 882.

Banat: 192.

Banija: 56, 128, 181, 205, 222, 260, 355, 356, 373, 375, 384, 404, 405, 442, 636, 662, 838.

Banovići: 108, 113, 132, 502, 687, 955.

Banski Karlovci: 909.

Banja Luka: 91, 94, 95, 97, 98, 104, 106, 108, 114, 115, 129, 130, 131, 142, 143, 210, 223, 226, 250, 379, 399, 454, 455, 456, 459, 460, 465, 478, 479, 484, 485, 486, 487, 490, 491, 501, 511, 512, 513, 514, 538, 567, 568, 569, 579, 580, 613, 614, 633, 635, 642, 644, 645, 650, 662, 667, 668, 669, 670, 671, 680, 681, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 692, 695, 699, 704, 709, 713, 721, 722, 726, 728, 738, 739, 750, 771, 773, 784, 786, 787, 788, 789, 790, 797, 801, 803, 805, 815, 838, 839, 860, 865, 870, 874, 876, 884, 907, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 918, 919, 922, 928, 949, 1010, 1107.

Bar: 583, 584, 603, 698, 771, 772, 774.

Barakuša: 812.

Baranja: 59, 181, 205, 222, 347, 357, 373, 385, 393, 394, 402, 524, 661, 676, 943.

Bare: 601.

Baraći: 466.

Baško Polje: 995.

Batajnica (aerodrom): 785, 787, 788, 789.

Batine: 347.

Beč: 1109.

Bejrut: 584, 771.

Beli Manastir: 394, 552, 1056, 1084.

Beograd: 38, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 66, 139, 153, 169, 177, 188, 196, 198, 203, 205, 206, 207, 210, 214, 215, 220, 223, 225, 240, 288, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 305, 313, 320, 325, 337, 347, 348, 356, 360, 362, 368, 374, 375, 380, 381, 391, 410, 414, 431, 459, 483, 484, 494, 499, 525, 537, 547, 556, 563, 578, 590, 598, 616, 619, 623, 632, 659, 661, 662, 664, 665, 666, 676, 712, 726, 728, 734, 747, 751, 771, 779, 781, 782, 793, 809, 820, 821, 836, 837, 838, 839, 840, 848, 849, 850, 852, 853, 854, 857, 859, 860, 862, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 878, 880, 884, 887, 897, 901, 902, 916, 919, 924, 925, 926, 928, 936, 942, 944, 952, 983, 1010, 1120, 1121.

Benkovac: 128, 257, 280, 532, 651, 652, 655, 681, 688, 916.

Berlin: 339, 743.

Betnja Mala: 736, 1006.

Bezdan: 347.

Bihać: 91, 94, 97, 99, 104, 105, 107, 109, 129, 130, 131, 132, 152, 321, 406, 538, 615, 624, 629, 633, 634, 635, 644, 662, 664, 667, 668, 669, 682, 683, 685, 688, 689, 690, 692, 698, 699, 701, 704, 709, 726, 773, 785, 797, 799, 804, 904, 912, 913, 914, 915, 918, 923, 924, 943, 944, 1129.

Bijelo Polje: 583, 725, 923, 998, 1001.

Bijeljina: 99, 109, 132, 212, 502, 600, 618, 624, 667, 670, 684, 688, 700, 701, 704, 705, 723, 729, 736, 740, 789, 799, 814, 834, 870, 874, 875, 877, 878, 881, 883, 885, 886, 902, 904, 911, 913, 924, 927, 928, 930, 1010.

Bileća: 113, 131, 492, 493, 498, 502, 582, 610, 660, 664, 667, 691, 693, 698, 737, 739, 768, 774, 800, 812, 870, 874, 880, 881, 882, 921, 927.

Biljevo: 739.

Bioča: 828.

Biosko: 728.

Biskupići: 606.

Bišće polje: 740.

Bitolj: 662.

Bivolje Brdo: 1020.

Bizant: 11.

Bjelaš: 735.

Bjelašnica: 786, 854.

Bjelimići: 1036.

Bjelosavljevići: 790, 792.

Bjelovar: 128, 299, 380, 386, 675, 1081.

Bjelušina: 739, 773.

Bjelovčina: 612.

Blagaj: 735, 984, 989, 998, 1020, 1029.

Blažuj: 591, 711, 724, 725, 806.

Boč: 346.

Bogojevo: 347.

Bogovac: 791.

Bogovići: 730, 806, 831.

Bogutovo Selo: 704, 736.

Bojnik: 594.

Boka kotorska: 57.

Bokševica (planina): 1049.

Borije: 738, 740, 742.

Borike: 746, 809.

Borci: 609, 610, 612.

Borići (naselje): 738.

Borovo Naselje: 883.

Borovo polje: 1009.

Borovo Selo: 86, 368, 376, 883.

Bosanska Dubica: 106, 131, 490, 667, 688, 704, 823, 1124.

Bosanska Gradiška: 106, 131, 143, 458, 490, 539, 667, 688, 704, 750, 857, 1124.

Bosanska Kostajnica: 704, 1124.

Bosanska krajina: 143, 212, 256, 257, 355, 459, 487, 490, 493, 496, 497, 499, 538, 579, 580, 614, 769, 775, 782, 795, 804, 805, 839, 876, 883, 884, 892, 899, 900, 947, 1122.

Bosanska Krupa: 106, 107, 113, 131, 494, 501, 538, 539, 542, 615, 643, 644, 688, 804, 819, 820, 823, 892, 1124.

Bosanska Otoka: 892.

Bosanska posavina (Posavina): 328, 775, 782, 946, 947, 954, 999, 1003, 1004, 1009, 1011, 1012, 1013, 1014, 1037, 1123, 1128.

Bosanska Rača: 736.

Bosanski Brod: 131, 502, 550, 599, 600, 615, 618, 688, 706, 735, 787, 814, 818, 881, 946, 947, 948, 954, 979, 1004, 1009, 1011, 1012, 1013, 1014, 1122.

Bosanski Lužani (Lužani Bosanski): 735.

Bosanski Novi: 99, 131, 491, 538, 630, 651, 652, 653, 667, 682, 688, 704, 1124.

Bosanski Petrovac (i Petrovac): 107, 113, 131, 143, 397, 461, 464, 501, 538, 615, 628, 629, 634, 635, 667, 669, 683, 686, 688, 701, 702, 705, 713, 715, 720, 724, 795, 804, 833, 861, 862, 907, 913.

Bosanski Šamac: 131, 502, 514, 536, 537, 599, 600, 667, 688, 700, 738, 776, 782, 791, 819, 887, 889, 925, 928, 946, 947, 1006, 1008, 1009.

Bosansko Grahovo: 57, 99, 131, 464, 493, 521, 550, 667, 688, 698, 701, 702, 713, 774, 804, 823, 856, 857, 891, 920.

Bosansko Petrovo Selo: 487, 706.

Bosna (rijeka): 665, 1006.

Bosna i Hercegovina: 11, 12, 21, 47, 48, 51, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 78, 84, 88, 89, 90, 94, 100, 113, 114, 117, 120, 122, 126, 127, 129, 133, 136, 137, 138, 139, 141, 144, 151, 152, 153, 157, 158, 161, 162, 163, 167, 168, 169, 170, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 200, 202, 207, 208, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 234, 235, 240, 241, 242, 245, 248, 256, 258, 296, 300, 304, 320, 321, 326, 328, 330, 335, 337, 338, 350, 353, 360, 363, 364, 365, 369, 371, 372, 379, 382, 383, 394, 396, 399, 400, 406, 407, 410, 412, 432, 445, 446, 468, 472, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 531, 532, 540, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 560, 561, 562, 563, 565, 567, 570, 572, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 589, 595, 598, 601, 602, 603, 607, 610, 616, 617, 618, 619, 621, 622, 623, 624, 627, 644, 645, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 675, 676, 677, 678, 691, 692, 693, 695, 696, 704, 709, 710, 711, 715, 723, 725, 726, 727, 728, 729, 734, 740, 741, 742, 744, 746, 749, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 794, 795, 796, 797, 798, 802, 804, 805, 809, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 822, 823, 824, 827, 828, 829, 830, 834, 836, 837, 838, 840, 841, 843, 845, 846, 847, 848, 851, 852, 853, 857, 858, 859, 871, 872, 873, 885, 886, 887, 888, 889, 891, 893, 894, 897, 898, 890, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 950, 951, 952, 953, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 963, 964, 966, 967, 968, 969, 970, 972, 973, 974, 976, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 992, 994, 996, 997, 998, 999, 1000, 1003, 1004, 1007, 1012, 1014, 1017, 1018, 1020, 1021, 1022, 1024, 1025, 1026, 1027, 1031, 1032, 1034, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042,

1043, 1044, 1045, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1055, 1056, 1063, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1074, 1075, 1076, 1079, 1081, 1088, 1096, 1099, 1101, 1104, 1106, 1113, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132.

- centralna Bosna: 804, 857, 891, 985, 1018, 1022, 1030, 1033, 1045, 1047, 1079, 1098, 1113, 1122, 1030, 1033.
- istočna Bosna: 665, 676, 691, 779, 881, 1122.
- jugoistočna Bosna: 598, 676, 768.
- sjeveroistočna Bosna: 691, 700, 876, 896, 904.
- sjeverna Bosna: 59, 458, 811, 814, 834, 893, 946, 947, 1011, 1012, 1122.
- srednja Bosna: 980, 984, 991, 1021, 1022, 1031, 1067, 1068, 1072, 1079, 1080.
- zapadna Bosna: 295, 379, 538, 698, 779, 880, 943, 1078, 1122.

Botajica: 900.

Božinovići: 692, 774.

Bradina: 609, 610, 611, 612, 613, 811, 812, 813.

Brankovac: 739.

Bratunac: 132, 499, 502, 536, 539, 570, 600, 615, 687, 738, 769, 789, 790, 878, 881, 883, 884, 913, 929.

Brčko: 99, 109, 132, 502, 536, 572, 600, 615, 616, 667, 684, 688, 695, 700, 706, 713, 738, 769, 782, 786, 787, 789, 790, 791, 792, 793, 833, 878, 879, 893, 897, 924, 925, 927, 928, 937, 946, 947, 1008, 1011, 1012, 1122, 1129.

Brda: 535, 746, 792, 885.

Brđani: 609, 610, 611, 612, 802, 813.

Breza: 108, 113, 132, 133, 605, 687, 724, 897.

Brezno Gornje: 1058.

Briješće: 740, 806, 826.

Briješće Brdo: 806.

Brioni: 359, 368, 414.

Brisel: 434, 1040.

Briševo: 614.

Brkanovo brdo: 740.

Brod na Drini: 535, 603, 810.

Brodare: 736.

Brus: 729, 740, 741.

Brusno: 535.

Bubanj Potok: 833, 874, 887, 928.

Bučići: 1049.

Budak: 739.

Budanj: 601.

Budisavina: 984.

Bugarska: 215, 317, 794.

Bugojno: 98, 132, 522, 569, 613, 687, 714, 715, 772, 811, 830, 832, 937, 954, 960, 961, 991, 1000, 1015, 1023, 1024, 1032, 1055, 1058, 1061, 1062, 1066, 1075, 1077, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1089, 1090, 1091, 1093, 1094, 1097, 1099, 1100, 1101, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110.

Bukva: 830.

Bulatovci: 885.

Bulutovac (brdo): 984.

Bulozi: 492.

Bukovik: 583, 791.

Buna: 882, 1021.

Busovača: 132, 687, 697, 716, 953, 954, 961, 991, 1026, 1030, 1031, 1032, 1038, 1045, 1049, 1076, 1077, 1079.

Buterine: 1055.

Butile: 594, 713, 714, 716, 717, 718, 722, 742, 796, 909, 921.

Butmir: 545, 722, 729, 730, 895, 896, 921.

Bužim: 107, 321.

C

Caparde: 927.

Caprag: 552.

Carev Mlin: 735.

Careve Vode: 897.

Cazin: 131, 321, 688, 785, 943, 944.

Cazinska krajina: 782, 945, 955.

Celje: 346, 700.

Cerska: 844.

Cetinje: 774.

Crepoljsko: 594, 896.

Crkvina: 889.

Crna Gora: 38, 54, 57, 62, 78, 88, 89, 117, 126, 127, 139, 149, 150, 158, 159, 162, 168, 170, 181, 184, 185, 189, 192, 193, 202, 209, 212, 216, 222, 225, 245, 248, 256, 258, 259, 262, 268, 270, 275, 296, 300, 352, 363, 365, 369, 400, 401, 403, 404, 411, 413, 416, 417, 418, 419, 422, 424, 425, 426, 429, 430, 432, 433, 434, 435, 436, 438, 440, 443, 445, 446, 455, 456, 458, 459, 472, 486, 491, 493, 497, 499, 505, 508, 509, 511, 514, 515, 516, 518, 523, 538, 547, 560, 563, 571, 577, 580, 598, 658, 659, 661, 664, 666, 695, 704, 725, 726, 745, 746, 768, 769, 770, 771, 772, 774, 775, 777, 778, 781, 782, 783, 785, 786, 801, 802, 810, 841, 842, 846, 855, 859, 871, 872, 873, 876, 878, 881, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 906, 909, 921, 923, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 943, 948, 1117, 1118, 1120

Crna Rijeka: 854.

Crni vrh (kod Zvornika): 1133.

Crnići: 994.

Crno Blato: 616.

Crnoglav: 984.

Crvene stijene: 730, 830, 834.

Cvilin: 602.

Č

Čačak: 704, 855, 897, 922, 928.

Čajetina: 773

Čajniče: 131, 212, 491, 492, 493, 498, 502, 535, 550, 598, 667, 687, 800, 926.

Čakovec: 675, 1050.

Čapljina: 99, 106, 110, 131, 250, 670, 688, 691, 710, 769, 954, 988, 990, 992, 994, 996, 997, 1022, 1023, 1024, 1025, 1030, 1074.

Čardak: 1009.

Čatež: 346.

Čehoslovačka: 87.

Čekrčići: 606.

Čelebići: 521, 522, 609, 708.

Čelina: 745.

Čelinac: 131, 491, 501, 513, 514, 544, 667, 688, 824.

Čelopek: 704, 736, 929.

Čeljevo: 994.

Čeminac: 384.

Čerkazovići: 876.

Češka: 1081.

Čitluk: 108, 113, 131, 143, 688, 954, 957, 982, 983, 988, 990, 992, 1023, 1060, 1108.

Čohodar mahala: 535.

Čolina Kapa: 743.

Čvrsnica: 1021, 1036, 1107.

Ć

Ćerezluk: 535.

D

Dalmacija: 181, 222, 227, 355, 394.
- južna Dalmacija: 973, 974.

- srednja Dalmacija: 973, 974.
- sjeverna Dalmacija: 57, 280, 375.

Dalmatinska ploča (rt): 666.

Danilovgrad: 873.

Daruvar: 397.

Debelo Brdo: 743.

Dejton: 1125, 1132.

Deleuša: 582.

Delnice: 675, 1039.

Derventa: 131, 502, 599, 600, 667, 684, 688, 695, 700, 713, 736, 738, 739, 740, 769, 893, 914, 937, 946, 947, 948, 979, 1009, 1011, 1013, 1014.

Divulje (aerodrom): 1049, 1077, 1078, 1079, 1082, 1102, 1103, 1115.

Dobanovci: 482, 570, 571, 572, 781.

Doboj: 91, 94, 97, 104, 105, 106, 130, 131, 132, 142, 461, 502, 583, 598, 599, 615, 644, 667, 668, 675, 679, 684, 688, 695, 699, 700, 709, 713, 722, 723, 737, 738, 740, 789, 790, 797, 811, 816, 830, 859, 881, 893, 900, 913, 921, 925, 955, 1011, 1013.

Dobra Voda: 1006.

Dobrinja (naselje): 1006.

Dobrinja: 608.

Dobro Polje: 854.

Dobro selo: 982.

Dobroševići: 594, 813, 832.

Dobrun: 928.

Doglodi: 594, 742, 806.

Doline: 734.

Doljani: 979, 1019.

Donja Bioča: 604, 808.

Donja Brda: 603.

Donja Trnava: 704, 736.

Donja Zimča: 606.

Donje Biosko: 743, 746.

Donje Crnjelovo: 736.

Donje Selo: 609, 611, 612.

Donje Vukovsko: 735.

Donji Brezik: 615.

Donji Lapac: 257, 552, 629, 688, 708, 713, 831.

Donji Malovan: 828.

Donji Rainci: 792.

Donji Rujani: 521.

Donji Skugrić: 1009.

Donji Vakuf (Srbobran): 131, 132, 514, 522, 613, 667, 687, 709, 712, 893.

Dračevica: 1048.

Dračevo: 984.

Dragočava: 602.

Drava: 188, 355, 397.

Dravograd: 346.

Drenovac: 1024, 1055.

Drežnica: 1037.

Drina (rijeka): 186, 256, 327, 488, 515, 519, 567, 569, 598, 666, 691, 771, 781, 786, 790, 803, 877, 926, 929, 930, 937, 1123.

Drivuša: 607.

Drniš: 688, 708.

Drvar (Titov Drvar): 107, 113, 131, 143, 257, 461, 464, 501, 550, 667, 668, 682, 703, 724, 796, 804, 823, 842, 891, 904, 920.

Dub: 737.

Dubac: 429.

Dubica: 459.

Dubravica: 1045.

Dubrave (Dubravska visoravan): 684, 699, 700, 701, 737, 740, 882, 992, 1010, 1021.

Dubrovnik: 181, 222, 399, 400, 404, 406, 407, 411, 412, 417, 427, 429, 443, 493, 769, 975, 980, 981, 982, 984, 997, 999, 1020, 1028, 1069, 1075.

Duga Resa: 688.

Dugo Polje: 900.

Dugo Selo: 380, 675.
Dunav: 58, 347.
Duvno (Vidi: Tomislav Grad).
Dvor (Hrvatska): 688.
Dvor na Uni: 552.

Đ

Đakovo: 380, 700, 814.
Đeđevo: 601, 810.

DŽ

Džepi: 610.

E

Engleska: 250, 287.
Erdut: 226, 874.
Evropa: 52, 76, 87, 151, 202, 213, 215, 216, 217, 218, 284, 342, 350, 358, 371, 377, 388, 391, 392, 393, 420, 425, 427, 440, 495, 561, 562, 566, 938, 940, 941, 952, 1042, 1096, 1124, 1129.
- jugoistok Evrope: 327.

F

Faletići: 713, 793, 852.

Foča: 99, 131, 212, 460, 487, 491, 492, 498, 502, 534, 535, 540, 550, 553, 584, 600, 601, 602, 603, 662, 687, 708, 722, 725, 729, 737, 739, 746, 769, 773, 796, 797, 800, 809, 810, 824, 830, 854, 878, 881, 921, 927, 928, 1129.

Fojnica: 108, 113, 132, 937, 954, 1112.

Francuska: 250, 358, 362, 441, 996.

Fruška Gora: 887.

G

Gabela: 996, 997.

Gacko: 99, 113, 131, 460, 492, 498, 502, 514, 667, 773, 774, 800, 881, 927, 928.

Galistok: 736.

Gavrića brdo: 743.

Gazimestan: 149, 184, 201, 202.

Gerzovo: 614.

Gladovići: 790.

Glamoč: 107, 113, 131, 464, 490, 510, 667, 688, 698, 701, 702, 771, 785, 804, 823.

Glatke njive: 746.

Glasinac: 491.

Glavatičevo: 1036.

Glavice: 974, 975.

Glina: 205, 224, 257, 552, 688, 829, 912.

Glogova: 539, 540.

Glogovača: 736.

Goč: 874.

Godijen: 601, 810.

Golubići: 634, 651, 654, 708, 713, 720.

Golubinka (jama): 222, 223.

Gorani: 606, 805.

Goražde: 91, 94, 99, 107, 108, 130, 131, 142, 212, 460, 491, 492, 583, 597, 687, 737, 745, 746, 769, 772, 786, 789, 792, 793, 797, 844, 854, 896, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 1122, 1129.

Gorica: 1005.

Gornja Bijela: 550.

Gornja Bioča: 604, 808.

Gornja Brda: 603.

Gornja Jošanica: 723.

Gornja Zimča: 606.

Gornje Biosko: 743, 746.

Gornje Ševarlije: 709

Gornje Vukovsko: 735.

Gornji Kotorac: 743.

Gornji Malovan: 828.

Gornji Milanovac: 693, 725, 774, 914.

Gornji Šepak: 736.

Gornji Vakuf: 132, 687, 940, 954, 991, 994, 1015, 1016, 1017, 1018, 1022, 1023, 1024, 1026, 1030, 1031, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1040, 1043, 1050, 1055, 1061, 1062, 1069, 1074, 1104, 1107, 1108, 1110.

Gornji Žabari: 1005.

Gorski kotar: 56, 346, 356.

Gospić: 380, 393, 398, 675, 688.

Gostina šuma: 739.

Grabež: 615, 709, 904.

Grac (Gratz-Austrija): 567, 942, 944, 945, 946, 947, 959, 999, 1011.

Gračac: 257, 398, 552, 682, 688.

Gračanica: 106, 108, 132, 185, 502, 536, 599, 667, 688, 706, 737, 786.

Gradačac: 132, 502, 536, 615, 688, 738, 782, 784, 786, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 904, 927, 937, 1005, 1008, 1009, 1122.

Gradiška: 393, 406.

Grahovo (Crna Gora): 839.

Grajsovići (poligon): 827.

Grajani: 805.

Grčka: 215, 905.

Grebak: 929.

Greda: 735.

Grlica: 806.

Grmeč: 572.

Grmuša: 615.

Grude: 99, 108, 113, 131, 688, 951, 953, 954, 973, 984, 985, 986, 987, 988, 990, 996, 1000, 1002, 1043, 1054, 1069, 1071, 1076, 1077, 1083, 1091, 1092, 1094, 1105, 1107, 1110, 1112, 1120.

Gubin: 521, 522.

Gučevo: 809.

H

Hadžići: 99, 132, 136, 550, 594, 608, 609, 611, 612, 667, 668, 686, 687, 707, 711, 712, 713, 717, 719, 724, 725, 773, 796, 797, 829, 895.

Hag: 320, 359, 374, 380, 391, 392, 393, 415, 416, 418, 423, 424, 425, 429, 432, 433, 434, 435, 436, 438, 496, 979, 1021.

Hajvazi: 885.

Hambarine: 893.

Han Derventa: 584.

Han Kram: 713.

Han Pijesak: 99, 132, 450, 455, 458, 560, 492, 502, 590, 596, 597, 598, 620, 667, 679, 687, 710, 713, 714, 717, 719, 720, 721, 724, 728, 730, 773, 808, 815, 830, 874, 893, 915.

Herceg Novi: 406, 810, 873.

Hercegovina: 129, 181, 214, 222, 228, 250, 256, 397, 404, 460, 478, 482, 486, 500, 581, 585, 660, 661, 662, 691, 769, 873, 942,946, 980, 982,

984, 985, 989, 997, 998, 999, 1000, 1018, 1019, 1023, 1027, 1028, 1044, 1047, 1076, 1078.

- stara Hercegovina: 487, 490, 491, 498.
- zapadna Hercegovina: 127, 143, 355, 498, 710, 937, 945, 974, 1021, 1050, 1075, 1076.
- istočna Hercegovina: 411, 443, 481, 482, 491, 492, 582, 621, 664, 665, 666, 676, 691, 698, 767, 769, 775, 782, 783, 804, 817, 896, 927, 928.
- srednja Hercegovina: 399, 783.
- južna Hercegovina: 999.
- jugoistočna Hercegovina: 1001.

Here: 1104

Hodbina: 882.

Hrasnica: 722, 724, 773, 806, 931.

Hreša: 492, 728, 740, 746, 896.

Hrustovo: 539, 874.

Hrvatska: 11, 38, 41, 47, 48, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 78, 82, 86, 88, 89, 100, 115, 122, 124, 125, 126, 127, 129, 151, 152, 153, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 167, 168, 188, 189, 190, 191, 196, 199, 200, 202, 203, 207, 208, 212, 213, 224, 236, 237, 241, 242, 245, 247, 250, 251, 252, 253, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 273, 274, 278, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 300, 302, 304, 306, 311, 315, 317, 320, 321, 325, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 415, 417, 418, 419, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 431, 432, 433, 435, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447, 448, 449, 450, 453, 458, 459, 461, 465, 468, 472, 477, 478, 483, 504, 506, 513, 514, 523, 524, 547, 548, 550, 552, 554, 555, 560, 578, 579, 580, 581, 584, 589, 614, 627, 633, 658, 660, 661, 665, 675, 676, 677, 678, 693, 698, 699, 707, 729, 749, 750, 765, 767, 768, 769, 770, 771, 773, 774, 776, 777, 779, 785, 814, 818, 829, 830, 836, 852, 856, 857, 871, 873, 874, 880, 887, 889, 891, 894, 897, 898, 907, 924, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 946, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 955, 956, 957, 958, 959, 963,

964, 965, 970, 973, 974, 975, 976, 978, 979, 980, 981, 984, 987, 990, 995, 996, 997, 1002, 1008, 1009, 1017, 1018, 1021, 1022, 1023, 1026, 1027, 1029, 1031, 1033, 1034, 1036, 1038, 1039, 1040, 1041, 1043, 1044, 1046, 1047, 1049, 1050, 1051, 1053, 1054, 1055, 1057, 1058, 1060, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1083, 1085, 1087, 1088, 1089, 1093, 1094, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1113, 1114, 1115, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121, 1126, 1127, 1128, 1133.

- Hrvatska posavina: 1050.
- Hrvatsko primorje: 56.
- južna Hrvatska: 38, 974, 975, 976, 980, 984, 999, 1021.
- sjeverna Hrvatska: 38.
- sjeverozapadna Hrvatska: 56.

Hum: 740, 921, 931, 1104.

Hutovo blato: 984.

I

Igalo: 398, 524.

Igman: 713, 785, 786, 788, 854.

Ilidža: 98, 99, 132, 143, 519, 520, 587, 590, 608, 687, 730, 740, 741, 742, 745, 797, 804, 806, 808, 875, 878, 879, 894, 895, 903, 921.

Ilijaš: 132, 514, 583, 603, 604, 608, 619, 687, 708, 715, 716, 717, 720, 724, 725, 738, 745, 796, 817, 825, 897, 902, 904, 910.

Ilinčica: 700.

Ilirska Bistrica: 128, 346, 675.

Ilok: 347.

Imotski: 63, 693, 773, 975, 1019, 1058.

Irak: 247, 260.

Italija: 346.

Istok: 76, 237.

Istra: 56, 356, 423, 1027.

Italija: 937, 1057, 1098.

Ivanovac: 1056.

J

Jablanica: 688, 954, 1019, 1020, 1022, 1024, 1049, 1087, 1105, 1106.

Jabuka: 535, 737.

Jadransko more (Jadran): 58, 397, 552, 660, 772, 937.

Jagodnjača (jama): 223.

Jahorina: 500, 586, 670, 685, 725, 726, 743, 745, 749, 854, 890, 897, 901.

Jahorinski potok: 597, 746.

Jajce: 107, 131, 569, 614, 615, 688, 698, 709, 712, 721, 784, 787, 788, 789, 792, 793, 902, 928, 954, 1000, 1032, 1062, 1110, 1122.

Janja: 736.

Japan: 266, 339.

Jaruge: 1005, 1006.

Jasenovac: 459.

Jasoč: 1019.

Jastrebarsko: 128, 345, 380, 675, 699, 700, 701, 706, 740.

Javornik: 700.

Jelah: 791.

Jezero: 833.

Josipdol: 1088.

Jošanica: 602.

Jošavka: 545.

Jugoslavija: 11, 12, 17, 18, 20, 21, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 50, 52, 54, 57, 60, 62, 65, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 121, 125, 127, 129, 148, 149, 150, 151, 154, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 168, 169, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 194, 196, 198, 199, 200, 202, 204, 206, 208, 211, 214, 219, 228, 233, 234, 235, 236, 237,

238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 260, 261, 262, 263, 265, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 300, 303, 304, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 318, 319, 321, 325, 326, 327, 328, 331, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 342, 344, 345, 349, 350, 352, 353, 354, 355, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 383, 385, 386, 387, 389, 390, 391, 392, 393, 396, 398, 401, 402, 403, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 415, 416, 417, 418, 421, 424, 426, 427, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 440, 443, 444, 446, 447, 449, 458, 469, 478, 481, 482, 483, 485, 486, 487, 493, 495, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 506, 507, 508, 509, 511, 514, 515, 517, 518, 522, 523, 524, 548, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 558, 560, 563, 564, 565, 570, 571, 572, 577, 578, 579, 580, 618, 627, 632, 645, 659, 660, 661, 663, 665, 666, 704, 709, 725, 727, 746, 766, 772, 781, 782, 790, 803, 805, 814, 816, 834, 836, 837, 838, 840, 841, 843, 846, 847, 848, 849, 853, 854, 855, 856, 857, 859, 862, 863, 865, 866, 869, 870, 872, 886, 891, 897, 899, 901, 902, 905, 906, 928, 931, 937, 945, 948, 949, 1052, 1117, 1118, 1120, 1125, 1126, 1127, 1128, 1132.

K

Kačarevo: 712.

Kakanj: 132, 608, 687, 797, 878, 954, 1057.

Kalačka: 735.

Kalesija: 132, 499, 502, 600, 619, 687, 704, 740, 784, 885, 918, 924.

Kalinovik: 99, 313, 212, 491, 492, 498, 502, 583, 595, 596, 608, 658, 662, 667, 670, 685, 687, 692, 712, 719, 737, 738, 739, 740, 768, 774, 817, 827, 830, 833, 893, 903.

Kalovita brda: 897.

Kalotići: 606.

Kaljina: 492.

Kanada: 1096.

Kamenica (kod Drvara): 615.

Kaonik: 607, 697, 961.

Karađorđevo: 320, 321, 327, 330, 333, 379, 493, 523, 942, 943, 944, 950, 999, 1011.

Karakaj: 536.

Karlobag: 57, 58, 158, 244, 327, 676.

Karlovac: 56, 57, 58, 128, 158, 188, 244, 327, 346, 355, 357, 380, 393, 397, 404, 406, 542, 552, 667, 675, 676, 682, 688, 1087, 1088.

Kasindol: 589, 829, 895.

Kašić: 1055.

Kaštel Novi: 1055.

Keraterm: 539, 1122.

Kicalj: 1039.

Kičevo: 699.

Kifino selo: 783.

Kikinda: 909, 911, 912, 916.

Kina: 45.

Kipar: 584, 771.

Kiseljak: 99, 108, 113, 132, 582, 583, 668, 670, 679, 680, 685, 687, 714, 716, 724, 729, 731, 857, 891, 954, 960, 1030, 1031, 1036, 1045, 1078, 1079, 1107, 1112.

Kladanj: 108, 132, 499, 502, 620, 687, 740, 789, 913.

Kladuša (s. kod Velike Kladuše): 943, 944.

Klis: 1110.

Ključ: 109, 463, 464, 466, 501, 537, 538, 542, 569, 614, 667, 688, 697, 701, 703, 809, 913, 1124.

Kmur (brdo): 602, 603.

Knežina: 492, 882.

Knićani (kod Zrenjanina): 847.

Knin: 57, 79, 128, 129, 131, 152, 205, 207, 210, 250, 255, 256, 257, 268, 287, 329, 394, 398, 403, 406, 465, 478, 479, 486, 489, 500, 532, 552, 654, 655, 662, 667, 668, 669, 670, 685, 687, 688, 692, 708, 713, 715, 721, 797, 872, 887, 888, 891, 892, 893, 897, 907, 911, 912, 913, 914, 916, 920, 921, 929, 1010.

Kninska krajina: 257, 261, 320, 493, 496, 497, 662, 782, 838, 891, 930, 948.

Knjaževac: 662.

Kobila Gornja: 735.

Kočevje: 346.

Kolašin: 149.

Komarno: 885.

Komin: 791.

Komogovina: 224.

Kondžila: 606.

Konjević Polje: 789, 844.

Konjic: 99, 109, 131, 535, 550, 609, 610, 612, 613, 664, 688, 708, 739, 772, 773, 802, 811, 812, 817, 852, 914, 954, 987, 991, 1000, 1015, 1020, 1061, 1077, 1093, 1095, 1096, 1110.

Konjuh: 700, 925.

Kopar: 346.

Koprivnica: 128, 380, 675, 735.

Koraće: 1011.

Koran: 586, 594, 668, 679, 706, 712, 713, 714, 716, 717, 718, 719, 722, 728, 730, 737, 744, 796, 897.

Kordun: 56, 128, 181, 205, 222, 355, 373, 384, 404, 442, 637, 640, 656, 662, 683, 838.

Koreja: 266.

Korenica (Titova Korenica): 257, 320, 398, 552, 651, 655, 667, 682, 688, 917.

Kornica: 1009.

Kosovo: 37, 38, 40, 41, 54, 57, 59, 62, 64, 65, 86, 89, 129, 149, 184, 185, 190, 192, 196, 197, 198, 199, 202, 214, 215, 219, 242, 247, 248, 250, 253, 257, 258, 262, 265, 268, 270, 296, 304, 318, 335, 336, 256, 374, 416, 477, 478, 563, 663, 773, 774, 876, 929, 940.

Kosovo polje (kod Knina): 86, 198, 199, 708.

Kostajnica: 224, 384, 394, 633, 688, 928.

Kosovska Mitrovica: 699.
Kotorac: 879.
Kotor Varoš: 131, 501, 538, 614, 667, 688, 954.
Kovačevo Selo: 616, 706.
Kovanići: 607.
Kovanj: 825.
Kovin: 923.
Kozara: 572, 726, 776.
Kozarac (Radmilovo): 614, 777, 893, 1124.
Kozibrod: 375.
Kozila: 615.
Kozja Luka: 535.
Kragujevac: 662, 701, 855, 856, 873, 895, 912, 922.
Kraljevo: 699, 722, 724, 785, 922, 930.
Kramer Selo: 825.
Kranj: 700.
Kravica: 536, 600.
Krčmarice: 709, 720.
Kremno: 712, 895, 928.
Kreševo: 99, 108, 113, 132, 687, 724, 891, 954, 1045.
Krivajevići: 604, 813, 855.
Krivoglavci: 745, 832.
Križevci: 128, 675, 1059.
Kromolj: 592, 594, 806, 828.
Krtelj: 583.
Krupa: 611.
Krupac: 725.
Krupanjska rijeka: 707, 713, 796.
Kruševica: 1009.
Kruševac: 849.
Kruševo: 393, 994.

Kruškovo polje: 1006.

Krvavac: 346.

Kula (kod Mrkonjić Grada): 825.

Kula (Vojvodina): 874.

Kula Grad: 819.

Kulen Vakuf: 702.

Kuliš: 706.

Kuljani: 375.

Kum: 346.

Kumanovo: 662.

Kumbor: 57, 660, 664, 873.

Kupa: 188, 552.

Kupari: 240, 248, 255, 429, 488.

Kupres: 99, 131, 457, 501, 581, 618, 623, 650, 667, 687, 698, 705, 714, 734, 735, 800, 828, 921, 946, 947, 948, 954, 973, 983, 1011, 1015, 1076, 1113.

Kupreška visoravan: 329, 579, 580, 734, 828, 983, 1002, 1012, 1128.

Kupreška vrata: 734, 983.

Kupreški plato: 885.

Kupreško polje: 735.

Kuta: 601, 1104.

Kuzmin: 704.

L

Lađevci (aerodrom): 785, 789.

Laktaši: 106, 131, 501, 667, 688.

Lanište: 467.

Lapišnica: 746.

Lašva: 1044, 1123.

Lašvanska dolina: 1022, 1104.

Lepenica: 1005.

Leskovac: 663.

Liban: 349, 584, 771.

Libija: 223.

Lička Kaldrma: 708, 721, 910.

Ligate: 602.

Liješće (s. kod Bosanskog Broda): 735.

Lika: 56, 181, 205, 212, 222, 320, 327, 356, 373, 375, 384, 394, 405, 442, 443, 662, 682, 774, 838, 929.

Lištica. Vidi: Široki Brijeg.

Livanjsko polje: 521.

Livno: 91, 94, 104, 107, 108, 130, 131, 143, 519, 521, 623, 688, 698, 739, 954, 965, 975, 987, 990, 992, 1015, 1022, 1050, 1055, 1061, 1062, 1069.

Lončari: 706, 782, 904, 928.

London: 247, 250, 251.

Lopare: 132, 502, 667, 688, 706, 707, 713, 955.

Lozica: 1081.

Loznica: 725, 822, 910.

Loznička rijeka: 789.

Luburić Polje: 830.

Lučevik: 890.

Luka (konclogor u Brčkom): 833, 879.

Lukavac (rijeka): 736.

Lukavac: 98, 99, 132, 502, 687, 706, 707, 955.

Lukavica: 110, 132, 584, 586, 587, 588, 589, 590, 593, 595, 596, 672, 679, 695, 715, 716, 725, 729, 740, 745, 749, 795, 814, 825, 827, 829, 854, 873, 874, 879, 883, 894, 895, 896, 915, 931.

Lušci Palanka: 496, 804.

Lužani: 735, 806.

LJ

Ljaljići: 876.

Lješnica: 736.

Ljubija: 614, 1124.

Ljubinje: 99, 131, 492, 498, 502, 582, 610, 667, 688, 927.

Ljubljana: 38, 51, 56, 58, 289, 320, 345, 477, 696, 697.

Ljubniće: 738.

Ljubovija: 783, 912, 913, 915, 926.

Ljubuški: 99, 108, 110, 113, 131, 139, 143, 954, 982, 988, 992.

Ljuta: 792.

M

Mačkovac: 1035.

Mađarska: 55, 317, 339, 355.

Maglaj: 131, 502, 522, 599, 688, 707, 788, 789, 792, 955, 1110, 1122.

Majdan: 897.

Majevica: 223, 706, 776, 789, 904.

Makedonija: 38, 57, 59, 88, 89, 161, 181, 189, 215, 222, 242, 245, 256, 258, 262, 264, 268, 295, 296, 304, 314, 321, 330, 335, 350, 356, 363, 365, 385, 393, 424, 445, 449, 547, 661, 662, 663, 699, 769.

Makljen: 1034.

Makljenovac: 599.

Mala Obarska: 736.

Malešići: 603, 604.

Mali križ: 829.

Mali krnjin: 700.

Mali kuk: 739.

Mali Zvornik: 783, 877.

Malovan: 734.

Manjača: 467, 538, 539, 613, 777, 801, 825, 830, 834, 1122.

Maribor: 56, 346, 696, 700.

Marići: 616.

Maslenički most: 829.

Maslovare: 698.

Mazoljice: 739.

Međeđa: 786, 924, 929.

Međugorje: 1001.

Memići: 791, 792, 885.

Mesići: 460, 737.

Metaljka: 928.

Metković: 59, 688, 691, 975, 981, 982, 984, 992, 997, 1010, 1020, 1021, 1024.

Metljika: 346.

Milići: 460, 597, 808.

Miloševac: 900, 1005.

Miljacka: 594.

Miljanovići: 791.

Miljevina: 601, 603, 810.

Misoča: 541, 604.

Mladenovac: 920.

Mljet: 255, 488, 514.

Modriča: 131, 502, 536, 583, 599, 688, 737, 782, 790, 881, 900, 946, 947, 1005, 1006, 1008, 1009, 1012.

Mojmilo: 729, 737, 741, 846.

Mokro: 713, 728, 737, 741, 743, 897.

Moskva: 247, 250, 251, 305, 306, 307, 313, 386, 399.

Mostar: 91, 94, 97, 99, 104, 107, 109, 110, 113, 128, 130, 131, 132, 133, 142, 329, 355, 397, 399, 400, 406, 514, 582, 609, 611, 618, 662, 663, 667, 670, 687, 688, 691, 693, 695, 712, 714, 722, 723, 726, 737, 739, 740, 768, 769, 773, 783, 800, 857, 881, 882, 888, 921, 928, 937, 942, 946, 953,

954, 956, 959, 966, 967, 973, 979, 982, 984, 989, 990, 991, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1012, 1020, 1022, 1024, 1026, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1037, 1041, 1043, 1048, 1050, 1055, 1076, 1079, 1097, 1098, 1107, 1111, 1113, 1122, 1125.

Mostarsko blato: 1048, 1049.

Moševačko brdo: 905.

Mošun (rejon): 1049.

Motajica: 698.

Mratinje: 928.

Mrđanovci (Kupres): 735.

Mrkonjić Grad: 131, 461, 464, 490, 501, 568, 569, 614, 633, 667, 680, 688, 696, 697, 698, 700, 701, 703, 709, 825, 913, 919.

Mrkovići: 725, 740, 742.

Mučani: 375.

Muhašinovići: 606.

Murino: 594.

N

Nanos: 346.

Nareci: 735.

Našice: 38, 57, 398.

Nedžarići: 595, 879, 894, 896.

Neretva: 357, 360, 406, 443, 460, 567, 569, 570, 571, 572, 609, 660, 666, 710, 846, 882, 946, 975, 979, 984, 989, 990, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1012, 1021, 1055, 1072, 1078, 1123, 1125, 1128.

Nevesinje: 113, 131, 460, 492, 498, 502, 514, 582, 609, 610, 667, 710, 723, 738, 769, 783, 790, 804, 812, 823, 927, 928.

Neum: 57, 59, 99, 108, 113, 131, 660, 688, 737, 739, 954, 975, 990, 997, 1021, 1024, 1067.

Nikinci (poligon): 862.

Nikšić (Crna Gora): 149, 493, 582, 921, 925.

Nikšić (kod Kragujevca): 124, 203, 300, 402, 712, 726.

Niš: 38, 57, 64, 236, 329, 661, 664, 712, 725, 740, 741, 774, 782, 785, 793, 854, 873, 889, 926, 997.

Nišići: 604, 813, 830.

Nišićka visoravan: 854, 855.

Nova Bila: 1049, 1078, 1079.

Nova Gradiška: 355, 380, 777.

Novakova njiva: 730.

Novakova pećina: 730.

Novi Sad: 65, 149, 404, 662, 695, 701, 740, 897, 926.

Novi Travnik: 132, 505, 687, 708, 714, 772, 954, 991, 1010, 1014, 1016, 1026, 1030, 1032, 1044, 1049, 1075, 1079, 1106, 1107, 1110.

Novo Mesto: 346.

Novo Selo: 705, 735.

Novska: 355, 393, 688.

NJ

Njemačka: 73, 327, 339, 340, 358, 362, 363, 383, 390, 402, 415, 425, 427, 428, 456, 561, 937, 1057, 1098.

Njujork: 259, 260.

O

Obodski kanal: 1011.

Obrovac: 257, 384, 552, 688.

Obudovac: 615, 706.

Odmut: 1006.

Odžak (s. kod Nevesinja): 597.

Odžak: 131, 502, 599, 600, 688, 893, 946, 947, 1004, 1008, 1009.

Ogulin: 57, 158, 675.

Ohrid: 314, 370, 699.

Okučani: 380, 386, 393, 397, 398, 400, 403, 552, 652, 655, 909.

Olovo: 108, 113, 132, 450, 455, 492, 499, 502, 518, 603, 620, 687, 735, 740, 742, 788, 817, 904, 913, 928.

Omarska: 539, 1122.

Omerbegovača: 928.

Opatija: 1035.

Oplenac: 565.

Opuzen: 982.

Orahovo: 786.

Orašac: 1085, 1086.

Orašje: 108, 132, 502, 536, 599, 688, 700, 790, 904, 946, 947, 1005, 1009, 1011, 1037, 1043, 1113.

Orlić: 931.

Orljani: 709.

Ortiješ: 998.

Osatica: 790.

Osijek: 330, 347, 357, 380, 384, 385, 393, 397, 404, 806, 977, 996, 1011, 1012, 1023, 1024, 1034, 1035, 1037, 1056, 1076, 1077, 1081, 1093.

Osijek (s. kod Sarajeva): 921.

Osmaci: 740.

Ostrožac: 609, 612.

Oštrelj: 702.

Oštri rat: 737.

Otes: 742, 806.

Otočac: 380, 393, 688.

Otoka: 494.

Ozalj: 688.

Ozren: 487, 599, 700, 706, 790, 814, 903.

P

Pajtov Han: 1087, 1089.

Pakrac: 78, 86, 298, 299, 302, 397, 398, 404, 552.

Planje: 791.

Pale: 116, 132, 228, 491, 492, 495, 502, 534, 540, 545, 585, 587, 590, 595, 596, 597, 608, 619, 667, 668, 687, 713, 714, 715, 725, 728, 730, 732, 738, 739, 740, 744, 745, 746, 747, 773, 778, 790, 796, 806, 809, 813, 817, 824, 830, 832, 878, 881, 883, 884, 885, 893, 895, 896, 897, 900, 910, 911, 913, 915, 916, 1120.

Paljevo: 604, 742, 829.

Paljike: 606.

Pančevo: 329, 347, 458, 587, 632, 639, 711, 712, 827, 828, 832, 833, 922.

Pandurica (jama): 223.

Panonija: 327, 942.

Papraća: 740.

Papuk: 59.

Paraćin: 662.

Paraš: 1019.

Parašlica: 735.

Parcani: 1019.

Pariz: 247, 250, 251, 266, 396.

Pavlovo brdo: 735.

Pazarić: 132, 708, 796, 824, 832.

Pećišta: 739.

Peć: 693, 773, 774.

Pelagićevo: 536, 615, 700, 706, 738, 790, 897.

Perišino brdo: 830.

Petrinja: 205, 257, 329, 404, 552, 653, 667, 682, 687, 688, 916.

Petrova Gora: 683.

Petrovac. Vidi: Bosanski Petrovac.

Petrovo selo: 853.

Pidriš: 1104.

Pijesci: 1020.

Pirići: 789.

Pirot: 706.

Plana: 599.

Plandište: 742.

Plaški: 682, 688.

Plav: 126.

Plein Vrh: 1107.

Plitvice: 86, 319, 320, 357, 889.

Plitvička jezera: 636, 682.

Pliva: 876

Ploče: 397, 399, 856, 973, 974, 975, 981, 982, 984, 985, 986, 997, 1001, 1002, 1109, 1021, 1033, 1036, 1046, 1067, 1069, 1076, 1099.

Plješevica: 726, 776.

Pljevlja: 696, 921, 923, 925, 926, 927, 931.

Počulica: 1049.

Podgorani: 582, 1024.

Podgorica (Titograd): 38, 57, 62, 149, 355, 422, 424, 477, 660, 663, 726, 774, 785.

Podgrab: 730.

Podlugovi: 792, 813.

Podmusala: 535.

Podnovlje: 736.

Podrinje: 585, 782, 927, 954, 1123, 1124, 1129.
- gornje Podrinje: 660, 661, 666.

Podromanija: 913.

Podveležje: 737, 921, 1002.

Polog: 994.

Polje: 735, 736.

Poljine: 740.

Poljska: 945.

Ponikve (aerodrom): 785, 789.

Ponor (kod Prače): 730.

Popovo polje: 1024, 1026.

Posavina (u Slavoniji): 899, 930, 948, 954, 999, 1043.
- istočna Posavina: 1076.

Postojna: 696.

Postojinska vrata: 346.

Posušje: 131, 139, 688, 954, 990, 991, 1015, 1016, 1032, 1033, 1044, 1061, 1062, 1088.

Potkozarje: 1124.

Potočani: 1006.

Potočari: 615, 739, 789.

Potrlica: 1035.

Površnica (selo): 597.

Požarevac: 405, 926.

Požarnica: 616, 707.

Požega: 699, 1039.

Požeška kotlina: 59.

Prača: 730.

Prag: 181.

Prebilovci: 223.

Prekounje: 56, 57, 59, 321, 954.

Previla: 602.

Prevlaka: 407, 435, 443, 927, 999.

Prevrać (kod Foče): 722.

Priboj: 707, 876, 925.

Pridjel: 599.

Prijedor: 94, 97, 105, 106, 131, 456, 460, 501, 514, 538, 539, 667, 680, 688, 697, 704, 771, 777, 893, 913, 1124, 1129.

Prijepolje: 923, 926.

Prisade: 599.

Priština: 785.

Pritoka: 804.

Prizren: 929.

Prnjavor: 131, 501, 614, 667, 688.

Prozor (Rama): 99, 108, 113, 688, 954, 979, 987, 991, 1014, 1015, 1016, 1017, 1019, 1022, 1032, 1034, 1036, 1037, 1038, 1040, 1041, 1043, 1049, 1050, 1058, 1061, 1072, 1076, 1087, 1104, 1125.

Pučišće: 606.

Pula: 57, 346, 356, 1115.

Puzići: 789.

R

Rab: 982.

Radava: 725, 854.

Raduša: 1079.

Rajlovac: 591, 594, 604, 689, 716, 722, 724, 739, 741, 742, 773, 828, 894, 895, 896, 915.

Rakovačke bare: 464, 465.

Raška: 672.

Raštani: 1048.

Raštelica: 612.

Ravna planina: 745.

Ravna Romanija: 817.

Ravni kotari: 524.

Ravni: 1024.

Ravno: 514, 783, 784, 795.

Ražljevo: 615.

Rejkjavik (Reykjavik, Island): 76.

Reljevo: 722, 832.

Renovica: 597, 708, 719, 746, 796, 897.

Ribnica: 700.

Rječina: 327.

Rijeka: 38, 56, 128, 346, 356, 660, 675, 1050, 1055, 1056, 1083, 1097.

Rim: 11.

Roduša: 467.

Rogatica: 450, 460, 499, 502, 535, 620, 687, 724, 737, 738, 808, 810, 815, 830, 878, 881, 925, 926, 928.

Rogoj: 786.

Romanija: 500, 597, 600, 713, 724, 728, 730, 747, 808, 830, 831, 832, 882, 885, 923, 925.

Rostovo: 1058.

Rotimlje: 882.

Rudanke: 928.

Rudine: 860.

Rudo: 131, 212, 491, 492, 498, 502, 667, 687, 708, 712, 796, 926.

Rudo brdo: 746.

Rujan: 857.

Rumboci: 1104.

Rumunija: 260, 317, 327, 794, 902, 903, 931.

Rusija: 857, 902, 903, 905, 931.

S

Saborski: 384.

Salakovac: 1024.

Samarevac: 1009.

Samobor: 675.

Sana: 357, 1123, 1124.

Sandžak: 192, 193, 214, 664, 940.

Sanski Most: 109, 131, 460, 469, 501, 538, 539, 614, 630, 631, 632, 667, 688, 697, 698, 704, 874, 880, 1124.

Sapna: 600.

Sarajevo: 38, 51, 55, 57, 58, 60, 91, 93, 99, 100, 106, 107, 108, 120, 130, 132, 133, 142, 147, 162, 165, 169, 189, 200, 212, 227, 228, 298, 358, 456, 481, 482, 491, 493, 494, 497, 498, 499, 500, 502, 503, 505, 514, 515, 521, 524, 525, 543, 549, 550, 559, 560, 562, 563, 564, 565, 567, 569, 572, 579, 583, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 600, 608, 618, 619, 622, 623, 635, 642, 659, 660, 662, 667, 668, 669, 670, 671, 676, 677, 679, 680, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 692, 695, 713, 714, 715, 716, 721, 723, 724, 726, 728, 729, 731, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 747, 748, 749, 750, 751, 766, 772, 773, 774, 776, 779, 782, 783, 792, 793, 795, 796, 797, 806, 813, 816, 821, 824, 827, 830, 831, 834, 835, 874, 876, 878, 879, 881, 883, 884, 885, 886, 889, 890, 894, 896, 905, 911, 912, 913, 915, 921, 931, 944, 958, 970, 1087, 1089, 1107, 1122, 1129.

Sarvaš: 393.

Sava: 55, 57, 212, 387, 514, 569, 698, 700, 776, 818, 946, 1012, 1013.

Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR, Rusija, Sovjetski Savez - SS): 36, 74, 75, 76, 80, 87, 176, 177, 202, 233, 241, 274, 275, 305, 307, 317, 360, 361, 362, 386, 425.

Sebešić: 1079.

Semberija: 567, 899.

Semizovac: 132, 541, 545, 603, 604, 708, 715, 716, 724, 725, 739, 796, 832.

Senj: 1088.

Sežana: 346.

Sikirevci: 1005.

Simin-Han: 924.

Sinj: 380, 974, 990, 1018, 1057, 1058, 1081.

Sisak: 355, 380, 393, 552, 688, 977, 989, 1014, 1024, 1037, 1058, 1081, 1088, 1094.

Sitnica: 464.

Sivša: 955.

Sižje: 706.

Sjedinjene Američke Države (SAD, Amerika): 73, 74, 250, 259, 266, 275, 276, 282, 287, 336, 339, 340, 383, 393, 402, 425, 457, 458, 550, 618, 903, 938, 940, 941, 1036, 1096.

Sjeverin: 200.

Skelani: 873, 878, 881, 883, 887, 890.

Skender Vakuf (Dobretići): 99, 131, 501, 667, 681, 688, 698, 707, 954.

Skoplje: 38, 56, 57, 59, 62, 353, 661, 676, 691, 692.

Smoljani: 705.

Slano: 542, 1081.

Slatine: 1005.

Slatina: 535, 592, 725, 806.

Slavonija: 56, 57, 59, 65, 181, 222, 373, 375, 376, 383, 394, 397, 402, 405, 406, 700, 814, 1054.

- centralna Slavonija: 437.
- istočna Slavonija: 38, 329, 356, 384, 398, 404, 442, 444, 458, 571, 661, 676, 677, 700, 889.
- zapadna Slavonija: 57, 328, 385, 386, 406, 431, 432, 442, 443, 459, 662, 698, 839, 954, 1128.

Slavonska Požega: 675, 1056, 1111, 1112.

Slavonski Brod: 38, 57, 398, 700, 1003, 1007, 1010, 1011, 1012, 1013, 1050, 1053.

Slavonski Šamac: 1006.

Slavsko Polje: 40.

Slovenija: 38, 39, 48, 51, 53, 56, 58, 60, 62, 81, 82, 88, 89, 100, 122, 124, 125, 127, 128, 129, 130, 151, 158, 160, 161, 163, 167, 168, 185, 189, 199, 236, 237, 242, 244, 245, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 255, 258, 259, 262, 264, 265, 267, 268, 270, 273, 282, 285, 287, 289, 291, 294, 295, 296, 298, 300, 304, 306, 309, 311, 314, 315, 317, 320, 321, 325, 330, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 342, 343, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 376, 378, 379, 380, 382, 385, 390, 391, 393, 397, 398, 404, 405, 406, 407, 414, 415, 431, 432, 444, 447, 449, 450, 453, 456, 457, 458, 468, 478, 504, 514, 524, 547, 607, 614, 661, 678, 695, 696, 699, 700, 768, 770, 777, 976, 1126, 1127.

Slunj: 320, 381, 552, 670, 688, 698, 1081.

Smrekovica: 605.

Sokolac: 113, 132, 450, 492, 499, 502, 590, 620, 667, 687, 746, 747, 749, 774, 786, 790, 808, 809, 817, 824, 830, 857, 910, 911, 913, 925, 928.

Sokolović Kolonija: 722, 730, 883.

Sokolje: 826.

Sombor: 785, 853.

Sovići: 979, 1019.

Split: 38, 55, 56, 59, 338, 397, 399, 406, 443, 447, 660, 856, 879, 952, 974, 977, 980, 981, 982, 984, 986, 1018, 1019, 1023, 1031, 1032, 1034, 1037, 1041, 1042, 1049, 1055, 1065, 1066, 1069, 1081, 1085, 1086, 1088, 1096, 1098, 1102, 1103, 1109, 1111, 1115.

Srb: 478.

Srbac: 99, 131, 501, 667, 688, 769, 842, 843.

Srbija: 11, 23, 36, 38, 48, 49, 57, 58, 59, 60, 63, 65, 77, 78, 81, 88, 117, 120, 126, 127, 139, 150, 153, 157, 158, 159, 161, 162, 165, 167, 168, 169, 170, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 222, 223, 224, 228, 234, 235, 236, 237, 240, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 256, 257, 258, 259, 262, 265, 267, 268, 269, 270, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 284, 286, 287, 289, 291, 293, 296, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 310, 311, 315, 316, 318, 321, 325, 326, 327, 330, 334, 335, 336, 338, 340, 341, 347, 349, 350, 352, 358, 360, 362, 363, 365, 369, 370, 371, 373, 374, 375, 376, 378, 379, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 392, 393, 394, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 403, 405, 410, 413, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 422, 424, 426, 427, 430, 432, 434, 435, 436, 437, 438, 444, 445, 446, 447, 457, 458, 459, 465, 468, 472, 480, 485, 488, 490, 492, 493, 497, 499, 500, 503, 505, 506, 508, 509, 512, 514, 515, 516, 518, 523, 533, 536, 537, 538, 547, 552, 554, 559, 560, 563, 565, 571, 572, 577, 578, 598, 600, 602, 617, 618, 623, 645, 650, 659, 660, 661, 663, 676, 691, 692, 693, 695, 704, 705, 711, 717, 723, 725, 726, 738, 744, 745, 746, 747, 765, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 777, 778, 779, 781, 782, 783, 784, 785, 789, 791, 794, 801, 802, 805, 816, 818, 822, 832, 833, 834, 835, 836, 839, 841, 842, 844, 855, 859, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 879, 880, 882, 884, 886, 887, 888, 889, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 906, 907, 909, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 938, 939, 940, 941, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 954, 955, 982, 997, 1117, 1118, 1119, 1120, 1125, 1126, 1128.

- južna Srbija: 38, 215.
- jugozapadna Srbija: 664.

Srebrenica: 132, 499, 502, 687, 786, 788, 789, 792, 844, 865, 898, 903, 905, 926, 928, 929.

Srebrenik: 132, 502, 688.

Srednje: 603, 608, 855.

Srem (Srijem): 192, 222, 356, 394, 927.
- zapadni Srijem: 384, 393, 402.
- istočni Srem: 661, 676.

Sremska Mitrovica: 329, 347, 380, 910, 923.

Sremska Rača: 911, 912, 913, 922.

Stanari: 913.

Stara Pazova: 895.

Stari Trg: 149.

Staronići (kod Čajniča): 598.

Stjenice: 460.

Stog: 706, 1104.

Stolac: 99, 131, 493, 737, 739, 856, 857, 921, 927, 928, 954, 984, 998, 990, 992, 994, 996, 997, 999, 1000, 1001, 1019, 1021, 1067, 1125.

Stolac (brdo): 739.

Stolovi: 984.

Ston: 1081.

Strasbur (Strasbourg, Francuska): 496.

Stražbenica: 734.

Struga: 375.

Stup: 594, 902.

Stupni Dol: 1125.

Stupno: 876.

Stupsko brdo: 905.

Sveti Rok: 682.

Subotica: 329, 347, 909, 922.

Suha: 540.

Suhovo: 735.

Sunja: 996.

Susješno: 603.

Svetozarevo: 205.

Svrake: 540, 603, 604.

Š

Šabac: 455.

Šamin Gaj: 742.

Šapjani: 1035.

Šćipe: 1104.

Šekići: 735.

Šekovići: 132, 499, 502, 667, 687, 701, 706, 740, 789, 790, 814, 833, 890, 918.

Ševarlije: 599, 720, 722, 725.

Ševaš Polje: 984.

Šibenik: 57, 212, 380, 397, 399, 443, 1014, 1023, 1034, 1037, 1053, 1095.

Šid: 347, 380, 405.

Šipovo: 99, 109, 131, 143, 457, 463, 464, 501, 596, 613, 614, 667, 688, 735, 823, 842, 843, 892.

Široki Brijeg (Lištica): 99, 108, 110, 113, 131, 139, 688, 954, 1002.

Šolta: 384.

Štitar: 1005.

Štrpci: 200.

Šujica: 983, 984, 996, 1003.

Šumadija: 59.

Šurmanci (jama): 223, 984.

Švajcarska: 45, 87.

Švedska: 45, 87.

T

Taljamento (Taglimento – Italija): 327.

Tara: 874, 928.

Tarčin: 612.

Tegare: 789.

Tekija: 913.

Teočak: 904.

Tepčići: 982.

Teslić: 131, 502, 599, 667, 688, 725, 787, 900, 955.

Tešanj: 131, 502, 599, 688, 786, 787, 788, 792, 955.

Tetovo: 699.

Tihovići: 742.

Tikveš: 493, 523, 934, 950.

Tilava: 587, 589, 728, 729, 824, 826, 827, 881.

Tišina: 1006.

Titograd (vidi: Podgorica): 38, 57, 62, 149, 355, 424, 477, 660, 663, 726, 774, 785, 861, 873.

Titov Drvar (vidi: Drvar).

Titova Korenica (vidi: Korenica).

Titovo Užice (vidi Užice): 584, 601, 662, 664, 712, 774, 785, 855, 873, 876, 880, 895, 917, 921, 924, 926, 927.

Tivat: 810.

Tjentište: 535, 603, 810, 927, 928.

Todorovići: 467.

Tokio: 339.

Tomislavgrad (Duvno): 131, 143, 688, 739, 954, 957, 985, 986, 987, 990, 991, 992, 1003, 1014, 1015, 1022, 1030, 1040, 1043, 1054, 1057, 1059, 1060, 1061, 1062, 1069, 1077, 1088, 1089, 1093, 1102.

Topčić Polje: 607.

Topola: 565, 726.

Topusko: 384.

Toščanica: 1019.

Travnik: 99, 132, 613, 667, 670, 685, 686, 687, 700, 710, 713, 725, 773, 797, 914, 928, 937, 954, 975, 991, 1000, 1036, 1038, 1098, 1099, 1110.

Trbounje: 708.

Trbušće: 601.

Trebava: 700.

Trebević: 589, 737, 738, 741, 745, 905.

Trebinje: 57, 59, 99, 113, 131, 223, 406, 486, 490, 492, 493, 498, 502, 514, 660, 664, 667, 687, 710, 769, 783, 823, 839, 881, 921, 954, 975.

Treskavica: 792, 854.

Trnopolje: 1122.

Trnovača: 810, 1024.

Trnovo: 99, 132, 499, 534, 687, 738, 786, 817, 854, 882, 889, 890, 929.

Trogir: 1018.

Trojane: 346.

Trpovačka brda: 736.

Trst (Trieste, Italija): 38.

Tulovići: 602.

Tumare: 713, 790.

Tumarsko brdo: 713.

Turbe: 725.

Tursinovac: 1006.

Turska: 193, 940.

Tušnjići: 805.

Tuzla: 56, 91, 94, 95, 97, 98, 99, 104, 108, 109, 110, 130, 132, 133, 142, 502, 600, 616, 644, 662, 667, 668, 669, 670, 673, 676, 684, 685, 686, 687, 692, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 706, 707, 713, 723, 726, 728, 729, 737, 740, 769, 773, 784, 789, 791, 912, 913, 914, 920, 921, 922, 924, 927, 949, 955, 1025, 1122, 1129.

Tvrdinići: 827, 829.

U

Udbina (aerodrom): 682, 771, 785.

Ugljevik: 132, 502, 616, 667, 688, 704, 706, 707, 713, 736, 738.

Ukrajina: 794, 902, 903.

Ukrina (rijeka): 1011.

Ukrina: 735.

Ukrinski Lug: 713.

Una (rijeka): 57, 257, 567, 569, 615, 782, 785, 791, 1124.

Unka: 735.

Uskoplje: 1030, 1032.

Usora: 927.

Ustikolina: 584, 596, 602, 603, 624, 708, 724, 796, 913, 914.

Ustiprača: 460, 583, 712, 737, 929.

Ušivak: 713, 724.

Uzričje: 1035.

Užice (Titivo Užice): 584, 601, 662, 664, 712, 774, 785, 855, 876, 880, 895, 917, 921, 924, 926, 927.

Užička Požega: 712.

V

Valjevci: 405, 465.

Valjevo: 159, 205, 600, 663, 692, 696, 725, 740, 822, 855, 862, 876, 897.

Varaždin: 56, 346, 354, 380, 406, 442, 675, 690, 1014, 1023, 1024, 1034, 1037, 1081.

Varda: 746.

Vardište: 708, 796.

Vareš: 132, 724, 813, 954, 1077, 1087, 1089, 1098.

Vašington: 457, 903, 956, 1041.

Vatikan: 226, 383, 415.

Vedro Polje: 709.

Veležˇ (planina): 739, 776, 1001.

Velika Britanija: 396, 441, 949.

Velika Kladuša: 131, 321, 688, 787, 1098, 1120.

Vidikovac: 740.

Vijetnam: 45.

Vilenjak: 606.

Vince: 786.

Vinkovačka depresija: 38.

Vinkovci: 329, 330, 357, 384, 385, 397, 404, 700, 1814, 1023, 1024, 1034, 1035, 1037, 1056, 1081.

Virovitica: 57, 58, 128, 158, 160, 244, 299, 327, 380, 398, 406, 675, 676, 1019, 1034, 1056.

Visibaba (brdo): 1006.

Visoko: 99, 108, 113, 132, 582, 583, 604, 605, 606, 607, 608, 639, 679, 687, 708, 711, 712. 713, 714, 715, 716, 724, 728, 731, 738, 739, 805, 817, 832, 897, 1104.

Višegrad: 99, 106, 131, 132, 212, 460, 491, 492, 535, 583, 687, 708, 769, 784, 796, 876, 881, 893, 921, 927, 928.

Vitez: 99, 108, 113, 132, 687, 714, 772, 787, 954, 960, 991, 1018, 1022, 1026, 1030, 1032, 1038, 1043, 1044, 1045, 1047, 1060, 1062, 1079, 1107, 1125.

Vitkovići: 713.

Vlakovo: 742.

Vlasenica: 132, 460, 499, 502, 535, 620, 687, 705, 738, 740, 830, 883, 878, 881, 913, 921.

Vlašić: 466, 698, 776, 1129.

Vogošća: 98, 100, 132, 540, 541, 542, 543, 545, 603, 615, 687, 723, 725, 738, 739, 740, 742, 772, 806, 808, 854, 855, 862, 896, 903, 925, 931.

Vojkovići: 587, 589, 593, 725, 745, 806, 824, 825, 826, 828.

Vojnić: 552, 651, 685, 688, 916, 917.

Vojvodina: 38, 54, 59, 65, 86, 89, 127, 149, 184, 185, 190, 248, 304, 335, 347, 387, 416, 458, 477, 662, 712, 859, 898, 1119.
- zapadna Vojvodina: 458.

Voljavica: 540.

Vozuća: 706, 853, 859, 925.

Vraca: 587, 590.

Vran: 1036, 1039.

Vranica: 1049, 1079, 1104.

Vranovača: 928.

Vranjak: 900.

Vranje: 283.

Vranjevci: 602.

Vratnice: 738.

Vrbak: 706.

Vrbanja: 545, 1125.

Vrbas: 514, 1018, 1035.

Vrelo Bosne: 806.

Vrgin Most: 40, 552, 688.

Vrgorac: 994, 1025.

Vrhnika: 128, 346.

Vrhpolje: 539.

Vrlika: 393, 666.

Vrpolje: 1053.

Vučja Luka: 341, 896.

Vučijak: 700.

Vukane: 740.

Vukosavci: 706.

Vukova pećina: 830.

Vukovar: 329, 330, 368, 380, 385, 393, 394, 398, 404, 427, 437, 442, 447, 524, 595, 601, 697, 829, 872, 874, 878, 883, 944, 1023, 1037, 1075.

Z

Zabran: 730.

Zadar: 368, 380, 384, 397, 399, 406, 443, 444, 619, 829, 1054, 1056, 1088.

Zagorice: 805.

Zagreb: 38, 55, 56, 58, 59, 62, 65, 66, 128, 129, 160, 250, 282, 293, 299, 329, 346, 348, 355, 380, 393, 397, 406, 413, 414, 421, 426, 442, 447, 478, 547, 589, 660, 664, 671, 674, 675, 676, 690, 692, 749, 774, 936, 940, 941, 942, 944, 946, 951, 952, 955, 956, 957, 958, 959, 963, 965, 970, 975, 977, 1007, 1010, 1013, 1014, 1018, 1019, 1021, 1023, 1025, 1032, 1033, 1034, 1037, 1042, 1043, 1050, 1053, 1068, 1070, 1071, 1074, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1087, 1088, 1089, 1091, 1093, 1095, 1096, 1099, 1100, 1101,1106, 1109, 1112, 1113, 1114, 1120, 1121.

Zaječar: 662.

Zajužje: 786.

Zalužani: 454, 689, 790, 791.

Zakmur: 601, 602.

Zapad (zapadne zemlje): 11, 12, 74, 76, 237, 274, 275, 290, 291, 305, 307, 361, 416, 439.

Zasjeka: 1005.

Zavidovići: 132, 502, 521, 687, 706, 713, 789, 853, 859, 928, 955, 1110.

Zborište: 735.

Zečija Glava: 743.

Zeline: 740.

Zemun: 38, 537, 664.

Zemunik: 368, 1028.

Zenica: 91, 94, 95, 97, 99, 104, 108, 109, 130, 132, 133, 142, 607, 608, 667, 672, 679, 687, 696, 697, 706, 710, 725, 738, 745, 768, 787, 788, 797, 824, 834, 955, 961, 1041, 1063, 1064, 1107.

Zlatište: 590, 729, 737, 741.

Zloselo: 735.

Zorovići: 929.

Zovik: 611, 787.

Zrenjanin: 847, 853, 914.

Zukići: 813.

Zvijezda: 925.

Zvišće: 1039.

Zvornik: 106, 132, 460, 499, 502, 519, 536, 600, 620, 667, 688, 699, 701, 723, 736, 819, 877, 878, 881, 883, 886, 890, 903, 918, 927, 1122, 1129, 1133.

Ž

Žabari: 615.

Ždrijelo: 831.

Žegulja: 610.

Ženeva: 200, 444, 659, 1036, 1038.

Žep (planina): 773.

Žepa: 786, 844.

Žepče: 99, 108, 113, 132, 599, 687, 955, 1085, 1110.

Žešće: 602.

Žitnjić: 708.

Živaja: 633.

Živinice: 132, 499, 502, 505, 687, 699, 921, 955.

Živkovo polje: 1009.

Žitomislići: 223, 609.

Žuč: 740, 846, 903, 931.

Žunovnica: 608.

Županja: 1055.

R E G I S T A R

RELEVANTNIH DRŽAVNIH, VOJNIH I OSTALIH POJMOVA

I

ORGANI I OS VELIKOSRPSKOG AGRESORA

1. NAJVIŠI ORGANI SFRJ/SRJ, TE SRBIJE I CRNE GORE

Predsjedništvo SFRJ: 19, 20, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 42, 49, 50, 51, 54, 58, 61, 67, 68, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 100, 122, 124, 125, 129, 130, 134, 135, 137, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 159, 166, 184, 185, 189, 190, 191, 202, 203, 204, 209, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 246, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 275, 277, 279, 280, 281, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 319, 325, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 348, 349, 350, 351, 352, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 373, 374, 375, 376, 381, 385, 386, 388, 389, 390, 391, 392, 394, 395, 402, 404, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 424, 425, 426, 428, 432, 434, 438, 440, 441, 455, 457, 478, 495, 524, 531, 547, 548, 558, 659, 663, 677, 692, 693, 694, 695, 696, 767, 812, 1126.

Savjet za zaštitu ustravnog poretka SFRJ: 234, 247, 248, 255, 349, 478.

Skupština SFRJ: 20, 22, 49, 67, 68, 198, 235, 237, 240, 244, 247, 269, 270, 273, 294, 328, 330, 335, 336, 341, 342, 350, 368, 386, 410, 412, 415, 417.

Savezni izvršno vijeće (Vlada) SFRJ: 20, 191, 235, 236, 237, 239, 240, 246, 253, 259, 260, 265, 268, 269, 272, 289, 292, 295, 297, 307, 325, 328, 330, 336, 340, 342, 343, 348, 349, 350, 351, 356, 359, 361, 372, 375, 386, 392, 399, 410, 412, 459, 479, 580, 581, 805, 943.

Savezni sekretarijat (sekretar) za narodnu odbranu – SSNO: 20, 23, 24, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 48, 62, 63, 69, 83, 85, 92, 93, 100, 101, 104, 107, 110, 112, 119, 120, 145, 152, 153, 158, 162, 237, 257, 259, 260, 262, 267, 279, 282, 283, 285, 289, 294, 299, 307, 328, 330, 343, 347, 348, 366, 378, 385, 394, 410, 418, 420, 421, 462, 471, 577, 583, 584, 585, 617, 619, 621, 625, 626, 627, 632, 635, 636, 638, 639, 643, 644, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 658, 660, 662, 666, 679, 690, 693, 697, 701, 702, 703, 707, 709, 711, 719, 727, 728, 746, 747, 767, 771, 775, 818, 820, 824, 835, 839, 847, 851, 866, 897, 906, 907, 908, 909, 911, 912, 913, 914, 916, 918.

Savezni sekretarijat unutrašnjih poslova SSUP: 331, 332, 342, 343, 346, 644, 645, 809, 816, 885, 886, 892.

Savezni sekretarijat za inozemne poslove - SSIP: 343, 440.

2. OPERATIVNI ORGANI VELIKOSRPSKOG POKRETA

Velikosrpski pokret: 59, 78, 79, 81, 86, 93, 115, 117, 122, 124, 126, 151, 168, 170, 175, 185, 194, 207, 233, 234, 235, 236, 243, 244, 245, 246, 254, 255, 256, 262, 270, 278, 279, 280, 294, 297, 302, 303, 311, 325, 326, 328, 332, 333, 334, 4=338, 340, 347, 351, 360, 368, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 381, 394, 398, 399, 403, 406, 408, 415, 427, 428, 436, 438, 439, 445, 446, 447, 448, 468, 477, 478, 479, 481, 482, 483, 488, 494, 505, 514, 517, 519, 523, 531, 550, 567, 577, 666, 676, 765, 767, 771, 814, 837, 838, 845, 870, 1118, 1126, 1127.

“Srpska koordinacija”: 240, 241, 243, 245, 246, 249, 507.

Paralelna neformalna grupa u Predsjedništvu SFRJ: 233, 240, 243, 248, 249, 254, 390, 391, 395.

“Krnje” Predsjedništvo: 63, 159, 163, 167, 412, 414, 415, 416, 417, 420, 421, 423, 424, 428, 432, 462, 469, 522, 659, 663, 664, 665, 691, 692, 693, 694, 746, 836.

“Četveročlano” Predsjedništvo: 82, 337, 351, 368, 370, 374, 417, 420, 421, 439, 440, 441, 444, 446, 548.

“Šestorica”: 383, 384, 397, 400, 402, 416, 419, 421, 424, 429, 430, 431, 472.

Predsjedništvo SR Srbije: 245.

Skupština SR Srbije: 185, 197, 203, 205, 210, 270, 272, 301, 310, 318, 335, 403, 427, 873.

Vlada (Izvršno vijeće) R Srbije: 159, 167, 177, 178, 185, 187, 273, 301, 469, 506, 619, 621, 746, 747, 778, 873.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije: 280, 536, 537, 618, 621, 625, 650, 816, 818, 822, 872, 873, 874, 875, 880, 885, 886, 887, 888, 891, 894, 898.

Ministarstvo zdravlja Srbije: 747.

Ministarstvo odbrane Republike Srbije: 618, 621, 747, 822, 875.

Teritorijalna odbrana Srbije: 88.

Srpska akademija nauka i umjetnosti – SANU: 169, 175, 177, 178, 179, 180, 183, 184, 192, 196, 197, 198, 199, 209, 213, 478, 479, 562, 1125, 1126.

Udruženje književnika Srbije: 183, 195, 196, 209, 219, 220, 224, 1126.

Srpski kulturni klub: 178, 192.

Skupština Autonomne pokrajine Vojvodine: 335, 860, 861.

Predsjedništvo Autonomne pokrajine Kosova: 335.

Skupština Autonomne pokrajine Kosova: 335.

Teritorijalna odbrana Autonomne pokrajine Kosova: 64, 127.

Predsjedništvo Republike Crne Gore: 429.

Skupština Republike Crne Gore: 424, 426.

Vlada Republike Crne Gore: 861.

Teritorijalna odbrana Crne Gore: 88.

3. ORUŽANE SNAGE SFRJ/SRJ

CENTRALNE USTANOVE

Oružane snage SFRJ: 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 49, 50, 52, 55, 59, 63, 65, 66, 76, 79, 83, 84, 87, 90, 92, 101, 114, 117, 134, 151, 164, 176, 204, 237, 254, 315, 381, 414, 469, 478, 555, 659, 692, 693, 707.

Vrhovna komanda OS SFRJ: 21, 22, 23, 30, 31, 41, 49, 79, 80, 83, 85, 89, 158, 203, 204, 209, 298, 302, 303, 305, 307, 308, 310, 313, 315, 319, 333, 334, 373, 394, 424, 442, 531, 698, 767, 777, 778, 836.

Štab Vrhovne komande OS SFRJ: 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 203, 204, 275, 285, 301, 302, 303, 309, 310, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 319, 320, 326, 328, 330, 348, 349, 352, 356, 367, 368, 30, 410, 412, 415, 417, 419, 423, 432, 436, 457.

Kontraobavještajna služba - KOS: 354, 378, 578, 585, 587, 589, 616, 644, 645, 748, 749, 823, 983.

30. kadrovski centar SRJ: 866, 867.

Vojska Jugoslavije: 168, 661, 836, 840, 841, 847, 848, 850, 852, 853, 854, 858, 859, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 871, 872, 873, 930, 931.

Jugoslovenska narodna armija – JNA/JA: 18, 19, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 31, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 61, 62, 66, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 86, 90, 114, 115, 117, 122, 123, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 137, 139, 141, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 170, 176, 182, 184, 188, 189, 190, 191, 196, 203, 204, 205, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 247, 249, 253, 254, 257, 258, 264, 268, 274, 276, 278, 279, 280, 282, 283, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 293, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 320, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 335, 337, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 348, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 371, 372, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 393, 394, 395, 397, 398, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 423, 427, 428, 429, 431, 432, 434, 435, 437, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 449, 455, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 494, 520, 522, 524, 526, 529, 531, 533, 534, 535, 536, 538, 539, 541, 548, 549, 550, 554, 555, 556, 568, 569, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 605, 607, 608, 610, 613, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 622, 624, 625, 626, 627, 628, 632, 644, 650, 652, 659, 660, 661, 662, 663, 665, 666, 675, 677, 678, 691, 695, 701, 704, 707, 709, 710, 711, 713, 714, 716, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 734, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 745, 748, 749, 750, 751, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 795, 796, 797, 798, 800, 802, 803,

804, 805, 807, 808, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 817, 818, 819, 820, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 832, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 841, 844, 845, 846, 847, 851, 852, 853, 854, 870, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 881, 883, 884, 885, 886, 888, 889, 892, 893, 895, 896, 898, 899, 900, 906, 907, 913, 921, 922, 925, 929, 938, 983, 996, 998, 999, 1003, 1050, 1052, 1076, 1099, 1110, 1118, 1120, 1122, 1123, 1126, 1127, 1128, 1131.

Generalštab JNA/Generalštab OS SFRJ/Generalštab Vojske Jugoslavije: 40,49, 50, 63, 83, 84, 92, 93, 100, 101, 110, 122, 124, 129, 145, 164, 165, 191, 203, 236, 242, 243, 254, 301, 326, 346, 353, 355, 356, 362, 370, 378, 380, 394, 401, 428, 437, 447, 462, 467, 577, 617, 621, 625, 626, 627, 632, 633, 635, 636, 644, 645, 649, 658, 661, 666, 693, 695, 697, 699, 701, 703, 705, 707, 710, 711, 716, 727, 728, 730, 734, 746, 771, 773, 779, 780, 797, 798, 818, 820, 822, 828, 836, 837, 847, 848, 850, 854, 858, 908, 909, 916, 917, 918, 1126.

Teritorijalna odbrana (uopšteno SFRJ): 18, 21, 23, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 52, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 100, 101, 102, 103, 104, 109, 111, 112, 114, 115, 117, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 139, 140, 142, 145, 147, 153, 169, 191, 249, 253, 254, 255, 353, 358, 359, 393, 394, 398, 414, 444, 467, 469, 478, 528, 532, 533, 536, 540, 577, 624, 625, 626, 627, 630, 632, 633, 636, 652, 706, 713, 774, 798, 803, 806, 818, 819, 820, 844, 847, 852, 862, 863, 864, 866, 867, 868, 872, 873, 879, 1016, 1128.

Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana SFRJ/SRJ: 38, 47, 66, 306, 537, 660.

1. korpus RV i PVO (Beograd): 66, 442.

3. korpus RV i PVO (Niš): 66, 664.

5. korpus Ratnog vazduhoplovcstva i protivvazdušne odbrane (Zagreb, Bihać): 56, 66, 345, 359, 664, 692, 699, 770, 774, 839, 841, 842.

Centar visokih vojnih škola RV i PVO: 664.

Komanda Ratne mornarice i ratne rječne flotile (Beograd): 38.

Jugoslovenska ratna mornarica: 66, 399, 417, 660, 664.

Vojno pomorska oblast (Split): 38, 47, 56, 443, 447, 660, 770.

5. vojnopomorski sektor (u Puli): 57, 346, 355.

8. vojnopomorski sektor (u Šibeniku): 57.

9. vojnopomorski sektor (Kumbor): 57, 400.

Kopnena vojska JNA: 66, 399.

VOJIŠTA/ARMIJSKE OBLASTI/ARMIJE

: 55, 59.

Prva armijska oblast (armija) - Centralno vojište sa sjedištem u Beogradu: 38, 47, 51, 55, 56, 57, 58, 60, 123, 127, 128, 164, 319, 347, 362, 386, 393, 428, 437, 442, 447, 455, 456, 462, 661, 665, 666, 667, 676, 691, 693, 699, 705, 712, 727, 770, 841, 886, 907, 914, 916, 923.

- Komanda 1. vojne oblasti: 123, 141, 142, 428, 450, 696, 699, 728.

Druga armijska oblast (armija) (Niš): 38, 57, 162, 165, 166, 170, 503, 586, 616, 617, 622, 626, 632, 633, 638, 650, 652, 660, 661, 662, 665, 666, 667, 675, 676, 677, 678, 679, 689, 690, 691, 692, 694, 699, 701, 707, 709, 710, 712, 716, 726, 730, 731, 732, 733, 734, 746, 770, 773, 797, 798, 799, 800, 823, 827, 828, 840, 841, 851, 884, 907, 908, 909, 911, 912, 914, 915, 916, 922, 923.

- Komanda 2. V. O. oblasti: 147, 162, 467, 534, 549, 586, 587 590, 617, 618, 619, 621, 623, 624, 626, 629, 632, 633, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 643, 644, 645, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 657, 663, 671, 679, 690, 691, 694, 701, 703, 705, 706, 707, 710, 711, 715, 716, 721, 727, 728, 741, 747, 750, 799, 820, 821, 834, 839, 884, 909, 910, 911, 915, 916, 917, 918.

Treća armijska oblast – jugoistočno vojište sa sjedištem u Skoplju: 38, 47, 55, 57, 345, 662, 665, 676, 692, 693, 841, 843, 913, 920, 922, 923.

Četvrta vojna oblast: 467, 660, 663, 665, 666, 691, 693, 711, 730, 731, 770, 774, 797, 821, 841.

Peta armijska oblast - Sjeverozapadno vojište sa sjedištem u Zagrebu: 38, 47, 55, 56, 59, 127, 128, 129, 255, 299, 319, 320, 345, 353, 394, 444, 628, 660, 667, 671, 675, 689, 692, 693, 697, 907.

- Komanda 5. vojne oblasti: 160, 447, 629, 630, 671, 690, 692.

Sedma armijska oblast (Sarajevo): 38, 47, 57, 58.

Deveta armijska oblast (Ljubljana): 38, 39, 47, 50, 51, 56, 58, 60.

Jadransko-pomorsko vojište (komanda u Splitu) – Vojnopomorska oblast: 55, 57, 59.

POZADINSKE BAZE

405. pozadinska (logistička) baza: 465, 633, 634, 635, 652, 657, 669, 678, 685, 702, 715, 720, 721, 909, 916, 917.

524. pozadinska baza: 914, 919.

530. pozadinska baza: 628, 629, 630, 632, 633, 634, 643, 644, 652, 669, 678, 705, 715, 721, 820, 907, 908, 909, 910, 913, 918.

608. tehničko snabdjevačka baza: 625, 626, 627, 630, 639, 650, 655, 711, 712.

639. pozadinska baza "B" (u miru i ratu): 674.

744. pozadinska baza "B": 657, 669, 678, 714, 716, 718, 719, 721, 796, 907, 909, 913, 916.

774. pozadinska baza: 719.

793. pozadinska baza: 908.

904. pozadinska bza "B": 669, 678, 706, 715, 720, 722, 907, 909, 912, 914.

944. pozadinska baza "B" (u miru i ratu): 674.

970. pozadinska baza "R" (u miru i ratu): 674.

993. pozadinska baza: 538, 633, 639, 650, 657, 669, 678, 715, 721, 777, 818, 852, 870, 907, 908, 909, 910, 914, 917, 918, 919, 972.

KORPUSI

1. korpus (Beogradski): 662.

2. (Podgorički) samostalni korpus: 38, 399, 400, 456, 663, 691, 737, 768, 769, 770, 774, 783, 842, 927.

4. korpus (Sarajevo): 59, 123, 428, 450, 462, 591, 600, 605, 620, 662, 678, 679, 690, 692, 697, 713, 728, 731, 741, 770, 773, 797, 799, 800, 814, 823, 825, 828, 839, 841, 842, 918, 920.

5. korpus (Banja Luka): 59, 123, 160, 325, 326, 386, 447, 449, 456, 458, 459, 460, 461, 463, 467, 538, 586, 614, 629, 633, 636, 639, 643, 652, 657, 662, 678, 680, 692, 696, 697, 698, 699, 704, 705, 727, 728, 733, 770, 773, 795, 797, 800, 801, 809, 818, 819, 825, 828, 838, 839, 841, 842, 908, 909, 911, 916, 918, 919, 983.

9. korpus (Knin): 57, 257, 326, 355, 398, 404, 629, 636, 652, 662, 668, 678, 681, 692, 698, 702, 705, 715, 727, 728, 734, 769, 776, 770, 796, 797, 799, 800, 801, 828, 838, 839, 841, 908, 909, 911, 916, 920, 922, 923, 925, 983, 1003.

10. korpus (Zagreb, Bihać): 128, 327, 346, 636, 640, 643, 644, 652, 657, 662, 668, 678, 682, 692, 698, 704, 727, 728, 770, 774, 797, 799, 801, 820, 828, 838, 839, 841, 908, 909, 916, 918, 921, 923.

12. korpus (Novosadski korpus): 123, 347, 356, 447, 456, 536, 662, 691, 770, 834, 884, 909, 926, 927, 928, 944.

13. korpus (Rijeka, Bileća): 56, 346, 356, 660, 661, 663, 689, 691, 693, 698, 768, 770, 774, 828, 839, 841, 842.

14. korpus (Ljubljanski): 56, 353, 369, 689, 695.

17. korpus (Tuzla): 56, 59, 123, 320, 356, 447, 598, 599, 619, 662, 668, 676, 684, 692, 697, 698, 699, 700, 701, 704, 705, 706, 707, 728, 731, 733, 736, 770, 774, 776, 794, 800, 811, 814, 819, 828, 839, 841, 842, 910, 917.

20. korpus (Valjevski): 663, 691, 770, 929.

24. (Kragujevački) korpus: 123, 356, 662.

31. korpus (Maribor): 56, 353, 369, 689, 770.

32. korpus (Varaždin): 56, 299, 346, 671.

37. (Užički) korpus: 123, 356, 399, 400, 664, 691, 745, 768, 769, 770, 774, 783, 828, 878, 921, 929.

41. korpus: 662.

42. korpus: 662.

52. samostalni korpus (Priština): 38.

Gardijski korpus (Beograd): 66, 356, 380, 402, 405, 465, 662.

OPERATIVNE GRUPE

Komanda odbrane grada Zagreba: 56, 128, 662.

Operativna grupa “Sjever”: 442.

Operativna grupa “Jug”: 442.

Operativna grupa za južnu Hercegovinu i Dalmaciju (2. operativna grupa): 400.

6. operativna grupa OG-6: 682.
7. operativna grupa OG-7: 682.
8. operativna grupa OG-8: 682.

DIVIZIJE

6. lička proleterska pješadijska divizija: 56, 128, 630, 650, 671.
10. partizanska divizija: 539, 632, 633, 680, 819, 846.
11. partizanska divizija: 598, 684.
13. partizanska divizija: 650.
14. proleterska divizija "Boris Kidrič":
28. partizanska divizija "R": 671, 672.
30. partizanska divizija: 461, 463, 465, 465 (?), 542, 568, 569, 650, 657, 671, 680, 692, 697, 711, 735, 825.
33. partizanska divizija: 671, 672.
36. partizanska divizija "R": 684.
38. partizanska divizija: 600, 733, 736, 800.
39. partizanska divizija: 650.
43. partizanska divizija: 672.
47. partizanska divizija "R": 672.
51. partizanska divizija: 704.

BRIGADE

1. motorizovana brigada: 682, 683, 923.
1. oklopna (tenkovska) brigada (Vrhnika): 128, 696.
1. proleterska gardijska mehanizirana brigada: 347.
1. laka pješadijska brigada "R": 682.
1. partizanska brigada TO (Brčko): 109, 464, 466, 682, 697.

1. tuzlanska partizanska brigada TO (Tuzla): 98.
2. motorizovana brigada Teritorijalne odbrane: 682, 683.
2. mehanizovana brigada (Valjevci): 405, 465.
2. laka pješadijska brigada "R": 681, 682.
2. tuzlanska partizanska brigada TO (Tuzla): 98, 456.
3. brigada (iz Požarevca): 405.
3. motorizovana brigada Teritorijalne odbrane: 683.
3. tuzlanska partizanska brigada TO (Tuzla): 109, 682.
4. motorizovana brigada Teritorijalne odbrane: 683.
4. oklopna brigada (Jastrebarsko i Karlovac): 128, 620, 699, 700, 701, 706.
4. laka pješadijska brigada "R": 682.
4. sarajevska partizanska brigada TO (Ilidža): 98.
5. pješadijska brigada: 681.
5. kozaračka brigada: 463.
5. sarajevska partizanska brigada TO Novo Sarajevo: 98.
6. brdska brigada "B": 672.
6. motorizovana brigada: 614, 679, 700, 874.
6. sarajevska partizanska brigada TO Vogošća: 98, 539, 659, 881.
7. motorizovana brigada Teritorijalne odbrane: 683.
7. krajiška partizanska brigada TO Banja Luka: 98.
8. krajiška partizanska brigada TO (Bihać): 109.
9. motorizovana brigada: 683.
9. partizanska brigada: 700.
10. motorizovana brigada u Mostaru: 128, 329, 691.
10. hercegovačka partizanska brigada TO (Mostar): 110.
11. laka pješadijska brigada "R": 682.
11. motorizovana brigada: 682, 683, 703, 796.
11. hercegovačka partizanska brigada TO (Mostar): 109, 734.
11. srednjobosanska partizanska brigada TO (Zenica): 109, 659, 681.
12. srednjobosanska partizanska brigada TO (Zenica): 109.
12. proleterska mehanizovana brigada: 347.

13. proleterska motorizovana brigada (Ilirska Bistrica): 128.
13. srednjobosanska partizanska brigada (TO Bugojno): 98, 463, 464, 465, 466, 467.
13. partizanska brigada: 683, 697, 735.
14. proleterska motorizovana brigada: 672, 679, 696, 697, 801.
14. hercegovačka partizanska brigada TO (Konjic): 109.
15. krajiška partizanska brigada TO Banja Luka: 98.
16. pješadijska motorizovana brigada "R": 680.
17. motorizovana brigada Teritorijalne odbrane: 683.
17. laka pješadijska brigada "R": 684.
17. partizanska brigada: 684, 736, 800.
17. mješovita protivoklopna brigada: 700.
18. partizanska brigada "R": 684.
19. partizanska brigada: 464, 680, 697, 700, 780.
22. partizanska brigada (Brčko): 684, 704, 736.
25. istočnobosanska partizanska brigada TO (Lukavica): 98.
32. mehanizovana brigada "A": 672.
36. motorizovana brigada: 329, 347.
37. motorizovana brigada "A": 672.
49. motorizovana brigada: 736, 814, 918.
49. mehanizovana brigada: 672, 679.
51. motorizovana brigada (Pančevo): 329.
51. mehanizirana brigada: 347.
63. samostalna padobranska brigada (Niš): 66, 329.
73. motorizovana brigada "R": 672.
92. motorizovana brigada: 684, 697, 706, 707.
120. lakša pješadijska brigada: 679.
122. laka pješadijska brigada: 681, 707.
129. laka pješadijska brigada "R" (Derventa): 684, 700.
134. laka brigada: 681.
140. mehanizovana brigada "A": 672.

140. mehanizovana brigada: 128.
140. mehanizovana brigada: 679.
145. laka pješadijska plaška brigada "R": 682.
158. mješovita protivoklopna artiljerijska brigada: 814.
160. motorizova brigada "R": 681.
180. motorizovana brigada: 702.
192. laka pješadijska brigada "R": 684.
195. motorizovana brigada: 696.
216. brdska brigada: 450, 451, 453, 454, 460, 598, 620, 679, 728, 737, 801, 808, 809, 815.
221. motorizovana brigada: 655, 681, 702.
228. motorizovana brigada "A": 672.
236. motorizovana brigada "R": 672.
253. motorizovana brigada: 679.
257. motorizova brigada "R": 683.
265. mehanizovana brigada "A": 386, 672.
265. mehanizovana brigada (Bjelovar i Koprivnica): 128.
288. mješovita protivoklopna artiljerijska brigada "A": 672.
327. motorizovana brigada: 684, 695, 700, 735, 736.
329. oklopna brigada (B. Luka): 128, 386, 680, 704.
336. motorizovana brigada: 684, 701, 704, 729, 735.
337. motorizovana brigada: 735.
343. motorizovana brigada: 680. 777.
389. raketna artiljerijska brigada "R": 668, 685.
395. motorizovana brigada "R" (Brčko): 684, 695, 700, 706.
453. motorizovana brigada: 329, 347, 705, 736.
454. mješovita protiv-oklopna artiljerijska brigada: 599, 700.
461. mješovita protivoklopna artiljerijska brigada: 685.
513. inžinjerijska brigada "B" (u miru i ratu): 672.
580. mješovita artiljerijska brigada "A": 668, 685.
580. mješovita protuoklopna artiljerijska brigada (Virovitica, Križevci): 128.

592. motorizovana brigada: 683.

622. motorizovana brigada “R”: 682.

Planinska brigada: 696.

Partizanska brigada teritorijalne odbrane “Veljko Lukić – Kurjak” (Bijeljina): 109.

PUKOVI

4. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk: 679, 737.

4. mješoviti artiljerijski puk “R”: 679, 713, 728, 737.

5. laki artiljerijski puk protivvazdušne odbrane “A”: 680.

5. mješoviti protiv-oklopni artiljerijski puk “R”: 689.

5. mješovita protiv-oklopna artiljerijska brigada “R”: 680.

5. mješoviti artiljerijski puk: 680, 705.

6. motorizovanog puka: 450, 451, 452, 453.

6. pješadijski puk: 599.

6. mješoviti protiv-oklopni artiljerijski puk “B”: 683.

6. mješoviti artiljerijski puk “B”: 683.

9. mješoviti artiljerijski puk “R”: 681, 702.

12. mješoviti artiljerijski puk: 700, 814.

14. mješoviti artiljerijski puk: 700.

17. mješoviti artiljerijski puk “A”: 684, 700.

17. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk: 735, 736.

17. laki artiljerijski puk: 700, 706.

17. laki artiljerijski puk protiv-vazdušne odbrane “A”: 684.

17. laki avio puk protiv-vazdušne odbrane: 672.

32. mješoviti artiljerijski puk “R” (u miru i ratu): 672.

32. inžinjerijski puk “R” (u miru i ratu): 673.

41. laki artiljerijski puk PVO “B”: 683.

46. zaštitni puk SSNO: 713, 728.

65. motorizovani puk: 668, 685, 731, 737.
76. motorizovani puk “R”: 679.
111. helikopterski puk 2. korpusa RV i PVO: 674.
127. inžinjerijski puk “R” (u ratu i miru): 673.
240. samostalni raketni puk protivvazdušne odbrane: 668, 685, 729, 737.
258. inžinjerijski puk “R” (u ratu i miru): 673.
271. laki artiljerijski puk protiv-vazdušne odbrane: 681.
293. inžinjerijski puk “R”: 680, 681.
306. laki avio-puk protivvazdušne odbrane “A” (u miru i ratu): 673, 683.
313. laki aviopuk protivvazdušne odbrane “R” (u miru i ratu): 673.
340. inžinjerijski puk “R”: 668, 679, 690.
346. laki artiljerijski puk protivvazdušne odbrane: 679, 728, 729, 737, 741.
367. puk veze “A”: 668, 685.
411. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk “R” (u miru i ratu): 672.
454. mješoviti protiv-oklopni artiljerijski puk “R”: 684.
471. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk “R” (u miru i ratu): 672.
497. inžinjerijski puk “R”: 684, 707, 736.
534. mješoviti protiv-oklopni i artiljerijski puk “R”: 681, 702, 703.
593. puk ABHO “R”: 668, 685.
594. inžinjerijski puk “B”: 681, 702, 703.
652. motorizovani puk “B”: 680.
741. dopunski puk “R”: 668, 685.
841. dopunski puk “R” (u miru i ratu): 672.

ODREDI

15. sanitetski odred “R” (u miru i ratu): 674.
37. Sanitetski odred “R”: 668.

BATALJONI

1. motorizovani bataljon: 696, 697.
1. oklopni bataljon: 329, 706.
3. brdski bataljon: 598.
4. bataljon vojne policije “A”: 679.
4. inžinjerijski bataljon “R”: 680.
4. dopunski bataljon “R”: 680.
4. saniteski bataljon “R”: 679.
4. automobilski bataljon “R”: 679.
4. bataljon “A”: 679.
4. oklopna brigada “A”: 684.
5. automobilski bataljon “R”: 681.
5. saniteski bataljon “R”: 681.
5. bataljon “A”: 680.
5. bataljon vojne policije “A”: 680.
5. dopunski bataljon “R”: 680.
6. minobacački bataljon (u ratu): 673.
8. pješadijska motorizovana brigada “A”: 683.
9. automobilski bataljon “R”: 682, 702.
9. bataljon vojne policije “A”: 681.
9. bataljon veze: 702.
10. inžinjerijski bataljon “A”: 683.
10. bataljon veze “B”: 682.
10. bataljon vojne policije “A”: 682.
10. automobilski bataljon “R”: 683.
10. sanitetski bataljon “R”: 683.
10. dopunski bataljon “R”: 683.
17. bataljon veze “A”: 684.
17. bataljon vojne policije “A”: 684.

17. automobilski bataljon “R”: 684.
17. saniteski bataljon “R”: 684.
17. dopunski bataljon “R”: 685.
28. minobacački bataljon (u ratu): 673.
30. minobacački bataljon: 697.
32. dopunski bataljon (u ratu): 673.
32. bataljon vojne policije “A” (u miru i ratu): 673.
32. bataljon veze “A” (u miru i ratu): 673.
32. sanitetski bataljon “R” (u miru i ratu): 673.
32. automobilski bataljon “R” (u miru i ratu): 673.
33. minobacački bataljon (u ratu): 673.
42. granični bataljon “A” (u miru i ratu): 673.
43. granični bataljon “A” (u miru i ratu): 673.
43. minobacački bataljon (u ratu): 673.
70. bataljon veze “A”: 681, 702.
91. inžinjerijski bataljon (OG-6): 673.
94. inžinjerijski bataljon (OG-7): 673.
98. sanitetski bataljon “R”: 682, 702.
188. pontonirski bataljon: 681.
228. bataljon Vojne policije: 823, 825.
271. laki artiljerijski bataljon: 702.
521. remontni bataljon “R” Remontni zavod Hadžići: 668.
540. pontonirski bataljon “R” (u miru i ratu): 673.
563. automobilski bataljon “B” Sarajevo: 669.
569. dopunski bataljon “R”: 682, 702.
670. pontonirski bataljon “A”: 684, 700.
671. pontonirski bataljon “R” (u miru i ratu): 673.

DIVIZIONI

2. haubički artiljerijski divizion: 705.

164. haubički divizion: 699.

633. laki artiljerijski divizion protiv-vazdušne odbrane: 713, 728.

4. KOLABORACIONISTIČKI ORGANI REPUBLIKE SRPSKE KRAJINE

Srpska autonomna regija/Republika Krajina/Srpaka Krajina: 127, 170, 222, 257, 268, 280, 285, 286, 296, 328, 329, 379, 381, 382, 383, 388, 398, 403, 406, 429, 434, 437, 439, 440, 441, 446, 447, 472, 494, 497, 500, 501, 502, 505, 509, 512, 513, 516, 518, 532, 538, 539, 540, 552, 567, 568, 569, 571, 636, 642, 650, 677, 698, 727, 734, 768, 790, 803, 847, 853, 869, 888, 902, 907, 908, 909, 911, 915, 916, 920.

Skupština Autonomne Regije Krajina: 513, 659.

Skupština Srpske Krajine:

Vlada Autonomne Regije Krajina: 513, 532.

Vlada Srpske autonomne oblasti Krajina:

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Srpske Krajine: 636, 637, 651, 652, 655, 734, 890, 916, 917, 918.

Vojska Srpske Krajine: 168, 443, 661, 779, 780, 836, 841, 889, 906, 1120, 1123.

Vojska Republike Srpske Krajine:

Milicija Republike Srpske Krajine: 847.

Teritorijalna odbrana Republike Srpske Krajine: 642, 656, 907, 908, 918.

SAO Baranja: 505, 508, 509, 512, 515, 516, 518, 552.

SAO Slavonija: 382, 505, 508, 509, 512, 515, 516, 518, 522.

SAO Zapadni Srem: 505, 508, 509, 512, 515, 516, 518, 522.

SAO “Dubrovačka Republika”: 411.

Teritorijalna odbrana – TO zapadna Slavonija: 638, 639, 657.

5. KOLABORACIONISTIČKI ORGANI I OS RS BiH/RS

Republika Srpska Bosna i Hercegovina: 127, 170, 222, 225, 228, 502, 517, 532, 540, 543, 544, 546, 550, 551, 553, 554, 556, 570, 571, 572, 645, 666, 773, 778, 781, 783, 803, 815, 820, 821, 822, 837, 846, 851, 855, 856, 857, 861, 862, 863, 866, 867, 869, 870, 874, 888, 896, 902, 905, 924, 931, 1120, 1123, 1132.

Predsjedništvo Republike Srpske BiH: 543, 841.

Nacionalni savjet bezbjednosti Republike Srpske BiH: 822.

Skupština Republike Srpske BiH: 227, 228, 500, 501, 506, 507, 509, 510, 511, 515, 517, 518, 521, 525, 526, 527, 530, 531, 550, 551, 553, 555, 556, 557, 558, 567, 568, 581, 598, 778, 815, 816, 839.

Skupština srpskog naroda u BiH:

Vlada Republike Srpske BiH: 856, 857, 865, 901, 1132.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske BiH: 814, 815, 816, 817, 890.

Milicija Srpske Republike Bosne i Hercegovine: 847.

Ministarstvo odbrane Republike Srpske BiH: 856, 857, 862, 931.

Autonomna regija Bosanska Krajina: 522, 538, 539.

SAO Birač: 499.

SAO Hercegovina (SAO istočna Hercegovina): 493, 498, 499, 498, 500, 502, 873, 879, 881, 882.

SAO Krajina: 623, 637, 782, 892, 907, 925, 927.

SAO Majevica: 502.

SAO Romanija: 499, 518, 585, 746, 747, 817.

SAO Semberija: 502.

SAO sjeverna Bosna: 499, 502, 522.

Krizni štab Autonomne regije Krajine: 538, 539.

Krizni štab srpske opštine Banja Luka: 534.

Krizni štab srpske opštine Bosanska Gradiška: 539.

Krizni štab srpske opštine Bosanska Krupa: 539.

Krizni štab srpske opštine Bosanski Šamac: 536, 537.

Krizni štab srpske opštine Bratunac: 536, 539, 540.

Krizni štab srpske opštine Brčko: 536.

Krizni štab srpske opštine Čajniče: 535.

Krizni štab srpske opštine Foča: 534, 535, 541.

Krizni štab srpske opštine Doboj: 537.

Krizni štab srpske opštine Ključ: 537.

Krizni štab srpske opštine Konjic: 535.

Krizni štab srpske opštine Kotor Varoš: 538.

Krizni štab srpske opštine Pale: 534.

Krizni štab srpske opštine Prijedor: 539.

Krizni štab srpske opštine Rogatica: 535.

Krizni štab srpske opštine Sanski Most: 539.

Krizni štab srpske opštine Šipovo: 537.

Krizni štab srpske opštine Trnovo: 534.

Krizni štab srpske opštine Višegrad: 535.

Krizni štab srpske opštine Vogošća: 540, 541, 542, 543.

Krizni štab srpske opštine Zvornik: 536.

Vojska Republike Srpske BiH: 168, 538, 544, 545, 568, 570, 660, 661, 778, 779, 780, 781, 782, 817, 821, 822, 836, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 851, 852, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 898, 901, 903, 906, 1120, 1123, 1124.

Glavni štab Vojske Srpske Republike BiH: 570, 571, 692, 780, 840, 841, 843, 846, 851, 857, 862, 863, 864, 902.

Vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana: 842, 843.

1. krajiški korpus (Banja Luka): 539, 777, 841, 842, 843, 846, 848, 850, 851, 863, 865, 869, 931.

2. krajiški korpus: 841, 842, 843, 848, 861, 869.

Drinski korpus: 843, 844, 848.

Hercegovački korpus: 842, 843, 848, 854, 931.

Istočno-bosanski korpus: 842, 843, 848.

Sarajevsko-romanijski korpus: 696, 783, 842, 843, 848, 854, 902, 904, 905, 931.

1. gardijska motorizovana brigada: 854.

1. bratunačka laka pješadijska brigada: 860, 864, 865.

1. romanijska pješadijska brigada: 854.

1. sarajevska brigada: 902.

1. zvornička pješadijska brigada: 848, 850.

2. sarajevska mehanizovana brigada: 854.

2. sarajevska laka pješadijska birgada: 854, 903.

4. ozrenska laka pješadijska brigada: 847, 853, 859.

6. sanska pješadijska brigada: 848.

14. pozadinka baza: 869, 870.

27. pozadinska baza: 854, 870.

30. pozadinska baza: 870.

35. pozadinska baza: 870.

"Srpski dobrovoljci": 364, 472, 533, 704, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 802, 804, 805, 823, 824, 825, 827, 829, 830, 831, 832, 835, 847, 872, 873, 875, 876, 878, 879, 900, 902, 904, 909, 918, 996.

Oružane formacije SDS (BiH): 738, 739, 742, 745, 806, 811, 814, 822, 884.

Srpska nacionalna garda: 738, 871, 885, 929.

"Šešeljevci" (srpski četnički odred): 169, 739, 740, 833, 871, 873, 874, 876, 878, 882, 883, 884, 885, 893, 895, 896, 897.

"Žute ose": 872.

Kajmani: 888, 890.

Sivi vukovi: 888.

Vukovarci: 872, 885.

"Specijalci" (Radomira Kojića): 746.

Rojalisti: 871, 855.

"Beli orlovi": 169, 214, 536, 746, 871, 874, 878, 879, 880, 881, 882, 884, 888, 889, 893, 895, 896, 897, 902.

"Arkanovci" ("Arkanovi tigrovi", Srpska dobrovoljačka garda): 169, 536, 740, 745, 746, 871, 874, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 884, 889, 893, 895, 896, 897.

"dobrovoljačke" jedinice: 726.

četnički Brčanski odred: 601.

četnički odred "Karađorđe": 582, 804.

četnički odred Dragan Nikolić: 809, 894.

četnički odred Janković: 809, 894.

četnički odred Nikačević: 809, 810.

četnički odred Zaga: 810, 894.

četnički odred "Vuk Kalajit": 894.

četnički odred "Gvozdeni puk Pavle Đurišić": 894.

vikendaši: 894.

Dobrovoljački odred "Kraljica": 706.

Gučevska brigada: 738.

specijalci Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove: 872, 877, 886, 887, 888, 893.

(specijalne brigade SSUP)

specijalci Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije: 872, 878, 879, 890.

"Crvene beretke" – jedinice za specijalne operacije Službe državne bezbjednosti MUP-a Srbije (vojna policija): 880, 888, 889, 892, 893.

Vetarani (iz agresije na Hrvatsku): 894.

"Martićevci" (Martićevi specijalci; Martićeva srpska policija): 830, 872, 891, 892, 893.

Škorpije: 888, 890.

Plavi: 888, 890.

Srpski sokolovi: 894.

Milicija Dragoslava Bokana: 894.

Narodna odbrana Autonomne Pokrajine Zapadna Bosna (pristalice Fikreta Abdića): 889, 1120, 1123.

Legija stranaca: 894.

Knindže: 896.

"Gerila": 897.

TO Srpske Republike BiH: 115, 806, 820, 821, 826.
Teritorijalna odbrana Bosanska krajina: 325, 580.
TO SAO Romanija: 821.
Srpska Teritorijalna odbrana Trebinje: 873.
Srpska TO Vlasenica: 834.
"četa" TO Paljike: 806.
"četa" TO Zimča: 806.
"četa" TO Topuzovo Polje: 806.

II

ORGANI I OS REPUBLIKE HRVATSKE

1. CENTRALNE USTANOVE DRŽAVE I VOJSKE

Sabor Republike Hrvatske: 395, 421, 963.

Vlada Republike Hrvatske: 266, 280, 291, 330, 360, 386, 856, 963, 1021, 1053, 1068, 1070.

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske: 994, 1012, 1013, 1020, 1032, 1038, 1043, 1044, 1045, 1047, 1053, 1054, 1059, 1066, 1068, 1072, 1087, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1100, 1105, 1106, 1114.

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske: 79, 128, 257, 264, 267, 280, 285, 299, 320, 1017, 1018, 1074.

Vijeće za narodnu odbranu i zaštitu ustavnog poretka Republike Hrvatske: 318.

Ured za zaštitu ustavnog poretka Hrvatske: 995, 1013.

Oružane snage Republike Hrvatske: 1059, 1071.

Teritorijalna obrana Hrvatske: 88, 123, 126, 127, 264.

Hrvatska vojska - HV: 115, 422, 447, 857, 940, 963, 964, 972, 973, 974, 976, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 989, 990, 991, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1010, 1011, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1028, 1029, 1030, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1058, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1076, 1078, 1079, 1084, 1085, 1087, 1088, 1099, 1101, 1104, 1105, 1108, 1113, 1120, 1122, 1123, 1125, 1128.

HDZ vojska: 267, 277, 288, 293, 383.

Glavni stožer Hrvatske vojske: 995, 1011, 1016, 1026, 1027, 1032, 1035, 1038, 1043, 1044, 1053, 1054, 1067, 1068, 1109.

Hrvatska ratna mornarica: 980.

Hrvatsko ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana: 1078, 1102.

Hrvatske oružane snage – HOS: 617, 618, 983, 994, 995, 997, 1010, 1019.

Velikohrvatski pokret: 523, 1118, 1119.

2. VOJIŠTA, KORPUSI, OPERATIVNE GRUPE

Južno vojište (ratište): 976, 980, 981, 982, 985, 986, 987, 988, 992, 999, 1002, 1026, 1032, 1045, 1046, 1047, 1054, 1055, 1067.

- Izmještena zapovjedna mjesta: Ploče: 984, 986, 1067;

- Istok: 1004, 1005, 1006;

- Grude: 985, 986, 987, 988, 1000, 1069;

- Srednja Bosna, odnosno Gornji Vakuf: 991, 992, 1069.

Operativna zona Srednja Bosna: 1018, 1044, 1045, 1048, 1057, 1070, 1098, 1099.

Operativna zona Jugoistočna Hercegovina: 1064, 1111.

Operativna zona Sjeverozapadna Hercegovina: 1015, 1017, 1030, 1035, 1060, 1062, 1066, 1077, 1093.

Operativna zona Osijek: 1005, 1006, 1076.

Operativna zona Split: 981, 982, 984, 986, 1065, 1111.

Operativna grupa Jugoistočna Hercegovina Međugorje: 1001, 1002, 1047, 1055.

Operativna grupa Istočna Posavina: 1003, 1006, 1007, 1008, 1011, 1012.

Zbor narodne garde: 355, 380, 386.

3. BRIGADE HRVATSKE VOJSKE

Brigada "Zrinski – Frankopan": 996.

Karlovačka brigada: 1086, 1087.

Neretvanska brigada: 1020.

1. brigada "Tigrovi" (Zagreb): 976, 981, 1002, 1010, 1016, 1017, 1018, 1020, 1023, 1024, 1027, 1029, 1034, 1037, 1058.

1. "A" brigada Zbora narodne garde – ZNG: 976, 992, 976, 1037.

gardijska

1. Sanitetska brigada: 977.

2. brigada iz Siska: 976, 1024, 1029.

2. gardijska brigada: 1033.

3. A. brigada ZNG: 976, 1011, 1012, 1023, 1024, 1030, 1034, 1037.

4. brigada ZNG: 978, 981, 992, 998, 1000, 1024, 1085, 1086.

5. Zagrebačka gardijska brigada: 976, 1023, 1024, 1027, 1028, 1030, 1031, 1034, 1035, 1037.

7. (Varaždinska) brigada: 976, 1024, 1034, 1037.

100. brigada: 976, 1006.

101. brigada: 976.

101 "R" brigada ZNG: 992, 1046, 1047, 1054, 1056.

102. brigada: 976.

103. brigada: 976.

104. brigada: 976.

105. (Bjelovarska brigada): 976, 1010.

106. (Osječka) brigada: 976, 1002, 1010.

108. (Slavonskobrodska) brigada: 976, 1004, 1005, 1008, 1010, 1011, 1012, 1013, 1020, 1057.

109. (Vukovarska) brigada: 976, 1002, 1010, 1023, 1037.

110. brigada: 976.

111. brigada: 976, 1010.

112. brigada: 976.

113. (Splitska) brigada: 1010, 1016, 1018, 1019, 1020, 1023, 1034, 1037, 1045.

114. (Šibenska) brigada: 976, 1014, 1016, 1018, 1019, 1020, 1023, 1034, 1037, 1057.

115. brigada: 976, 981.

116. (Metkovička) brigada: 976, 981, 992, 1010.

117. brigada: 976.

118. brigada: 976.

119. brigada: 976.

120. brigada: 976.

123. (Varaždinska) brigada: 976, 1008, 1010, 1014, 1020, 1023.

126. (Sinjska) brigada: 976, 992, 1003.

127. (Virovitička) brigada: 976, 1010.

128. brigada: 976.

131. brigada: 1004, 1008.

139. brigada: 976, 1004, 1006, 1008.

140. brigada: 976.

141. brigada: 976.

145. brigada: 976.

153. brigada: 976, 992, 1045.

156. (Makarska) brigada: 976, 989, 992, 993, 996, 1000, 1085.

157. brigada: 976, 1004, 1006, 1008, 1013.

159. brigada: 976, 1055, 1056.

160. brigada: 1013, 1076.

162. brigada: 976.

163. brigada: 977, 1020.

166. brigada: 977.

175. brigada: 977, 979, 1037, 1038, 1039.

203. brigada: 977.

4. topnička pukovnija: 977.

5. domobranska pukovnija (iz Osijeka): 977, 1034, 1035, 1037.

6. domobranska pukovnija: 1037.

11. domobranska pukovnija (Vinkovci): 977, 1034, 1035, 1037.

Taktička grupa (TG) Sinj: 990, 992.

Taktička grupa 1 (TG-1): 1092.

Taktička grupa 2 (TG-2): 977, 992, 1000, 1024.

Taktička grupa 4 (TG-4): 977, 992.

Taktička grupa TG-11: 1009.

Takička grupa 17 (TG-17): 1008.

Taktička grupa 123 (TG-123): 1004, 1006.

1. samostalna bojna – Klis: 1096.

2. samostalna bojna: 977.

4. samostalna bojna "Zrinjski": 977.

60. samostalna bojna "Ludvig Pavlović" (Postrojba za posebne namjene "Ludvig Pavlović"): 977, 994, 996, 1018, 1019, 1024, 1025, 1030, 1054.

66. bojna Vojne policije: 977, 1033.

67. bojna vojne policije: 977.

68. bojna vojne policije Osijek: 1011.

72. bojna vojne policije: 1104.

33. inžinjerijska bojna: 977.

Samostalna bojna "Crna legija": 1037.

Samostalna bojna "Frankopan": 977, 991, 992, 996, 1017.

Samostalna bojna "Matija Vlačić": 977, 1023, 1034, 1035, 1037.

2. motorizovani artiljerijski divizion Operativne zone Osijek: 977, 1004.

55. laki artiljerijski divizion protivzračne obrane iz Siska: 977, 1014, 1088, 1089, 1094.

Specijalna jedinica "Divovi" iz Zagreba: 977, 1016, 1018, 1020.

Specijalna jedinica "Škorpije" iz Trogira: 977, 1018.

Specijalna jedinica “Alkari” iz Sinja: 977, 1018.
specijalna jedinica “Vukovi” iz Splita: 977, 1018.
specijalna jedinica “Pume” iz Varaždina: 977, 1023, 1037.
specijalna jedinica “Kune” iz Osijeka: 977.
Specijalna jedinica “Legija časti”: 1030, 1096.
Specijalna jedinica “Paukovi” iz Splita: 977.
Specijalna jedinica “Gromovi” iz Siska: 977, 1037, 1058.
specijalna jedinica “Sveti duh” (iz Virovitice): 1019.
Mješoviti odred mornaričko-desantne pješadije: 977.
350. diverzantski odred: 1033, 1035.
Samostalna izviđačka satnija Vojišta: 992.
Satnija “Uskok” iz Osijeka: 996, 1096.
Helikopterska eskadrila: 977, 1033.

5. KOLABORACIONISTIČKI ORGANI HZ/HR – HERCEG BOSNE

Predsjedništvo Hrvatske zajednice Herceg-Bosne: 958, 959, 961, 973, 1068.

Vlada Hrvatske Republike Herceg-Bosna: 968.

Ministarstvo obrane HZ/RHB: 1072.

Ministarstvo unutarnjih poslova Hrvatske zajednice Republike Herceg-Bosne: 1068.

Hrvatska zajednica/Republike Herceg-Bosna: 857, 943, 946, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 974, 975, 976, 982, 984, 986, 990, 1000, 1001, 1030, 1031, 1041, 1044, 1047, 1054, 1068, 1069, 1077, 1078, 1079, 1080, 1085, 1093, 1094, 1096, 1098, 1099, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1110, 1114, 1120, 1123, 1128, 1132.

Travnička regionalna zajednica: 951, 955.

Hercegovačka regionalna zajednica (Autonomna Pokrajina Zapadna Hercegovina): 951, 1120, 1123.

Hrvatska zajednica Vrhbosna: 955.

Hrvatska zajednica Posavina: 954.

Hrvatska zajednica Soli: 955.

Hrvatska zajednica srednja Bosna: 955.

Hrvatska zajednica Usora: 955.

Hrvatska teritorijalna odbrana HZ/RHB: 115.

Hrvatsko vijeće obrane (HVO): 857, 891, 940, 950, 959, 960, 961, 962, 963, 972, 973, 974, 983, 984, 985, 986, 989, 990, 996, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1007, 1008, 1010, 1011, 1012, 1015, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1028, 1033, 1036, 1037, 1039, 1040, 1042, 1043, 1044, 1045, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1058, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1093, 1094, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1120, 1123, 1125, 1128.

Glavni stožer HVO Herceg-Bosna: 960, 972, 973, 974, 982, 984, 985, 986, 1000, 1015, 1016, 1018, 1023, 1032, 1033, 1044, 1047, 1048, 1053, 1054, 1059, 1060, 1062, 1067, 1068, 1070, 1078, 1079, 1105, 1111, 1112, 1115.

1. hercegovačka brigada: 994.

2. brigada HVO Mostar: 1047, 1114.

3. brigada HVO obrane u Mostaru: 1057, 1058, 1064, 1065, 1066, 1113, 1114.

101. brigada HVO Bosanski Brod: 1009, 1011, 1012, 1013.

102. brigada HVO Odžak. Vidi: Odžačka brigada: 1006, 1009.

103. brigada HVO Derventa: 1009, 1011, 1012, 1013.

104. brigada HVO Bosanski Šamac. Vidi: Šamačka brigada: 1004, 1006, 1009.

105. brigada HVO Modriča. Vidi: Modrička brigada: 1006, 1009.

106. brigada HVO Orašje. Vidi: Oraška brigada: 1006, 1009.

111. Xp brigada HVO: 1043.

Viteška brigada HVO: 1055, 1058, 1086.

HVO brigada "Ante Starčević": 1015, 1035, 1062.

HVO brigda "Ban Jelačić" Kiseljak: 1045.

HVO brigada “Bobovac” (Vareš): 1043.

HVO brigada “Bruno Bušić” U početku pukovnija “Ante Bruno Bušić”: 977, 1035, 1113.

HVO brigada “Eugen Kvaternik” (Bugojno): 1015, 1061, 1062, 1066, 1085, 1089, 1095, 1113.

HVO brigada “Herceg-Stjepan” (Konjic): 1015, 1061, 1093, 1094, 1096.

HVO brigada “Hrvoje Vukčić-Hrvatinić”: 1062.

HVO brigada “Knez Domagoj” (Čapljina): 1114.

HVO brigada “Kralj Tomislav” Tomislavgrad: 975, 977, 994, 995, 996, 1015, 1057, 1059, 1061, 1062, 1113, 1114.

HVO brigada “Petar Krešimir IV” (Livno): 1015, 1061, 1062, 1113, 1114.

Brigada HVO “Rama”: 1016, 1058, 1061, 1062, 1114.

1. dobrovoljačka pukovnija “Kralj Tomislav”. Vidi: HVO brigada “Kralj Tomislav”.

Pukovnija “Ante Bruno Bušić”. Vidi: HVO brigada “Bruno Bušić”.

3. samostalna bojna HVO (Kreševo): 1045, 1058.

4. bojna HVO “Tihomir Mišić”: 992, 994.

6. samostalna širokobriješka bojna: 1039, 1065, 1114.

7. samostalna bojna HVO: 1065.

8. samostalna bojna HVO: 1065.

9. samostalna bojna HVO “Rafael Vitez Boban”: 1057, 1062, 1065.

Bojna/bataljon “Koraće”: 1011.

1. laki artiljerijski divizion protivzračne obrane: 1077, 1088, 1093.

Mješoviti topnički divizion (Š. Brijeg): 1065, 1114.

2. motorizovani artiljerijski divizion: 1004, 1005, 1006.

Antiteroristička brupa Široki Brijeg: 1114.

Jedinica HVO posebne namjene “Džokeri” (Vitez): 1050, 1086, 1113.

Jedinica HVO posebne namjene “Grdani” (Čitluk): 1114.

Jedinica HVO posebne namjene “Marinko Belje”: 1058.

Jedinica HVO posebne nemjene “Munje”: 1113.

Jedinica HVO posebne nemjene “Vitezovi”: 1113.

III

ORGANI I OS BRANITELJA BOSNE I HERCEGOVINE

1. VRHOVNI ORGANI SR/R BOSNE I HERCEGOVINE

Predsjedništvo SR Bosne i Hercegovine: 93, 98, 100, 111, 116, 293, 455, 481, 501, 624, 766, 776, 784, 959, 1051, 1128.

Skupština SR BiH: 134, 135, 137, 139, 145, 210, 479, 484, 486, 490, 501, 504, 507, 517, 541, 547, 548, 557, 560, 591, 620, 834, 954, 955.

Vlada (Izvršno vijeće) SR BiH: 110, 137, 215, 394, 490, 495, 501, 517, 551, 620, 750, 767, 784, 873, 1051, 1052.

Ministarstvo unutrašnjih poslova SR BiH: 116, 136, 514, 578, 582, 583, 584, 585, 586, 598, 616, 617, 620, 644, 645, 650, 658, 767, 776, 814, 815.

Ministarstvo za narodnu odbranu Bosne i Hercegovine (sekretarijat za narodnu odbranu): 107, 112, 113, 115, 134, 135, 138.

2. ORUŽANE SNAGE SR/R BOSNE I HERCEGOVINE

Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine – TO BiH: 21, 40, 50, 84, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 123, 127, 129, 130, 131, 134, 139, 141, 143, 144, 145, 146, 486, 581, 586, 614, 622, 625, 774, 798, 820, 821, 822, 826, 852, 959, 960, 1118.

Republički štab TO SR BiH u početku Glavni štab narodne odbrane SR BiH: 87.

Republički štab Teritorijalne odbrane SR BiH: 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 107, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 118, 120, 129, 131, 133, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 706.

Patriotska liga BiH: 116.

Zelene beretke: 116.

Armija Republike Bosne i Hercegovine: 170, 592, 744, 787, 789, 792, 793, 857, 890, 902, 904, 905, 930, 960, 994, 998, 1018, 1019, 1020, 1021, 1025, 1026, 1030, 1031, 1035, 1039, 1042, 1044, 1048, 1049, 1050, 1074, 1079, 1128, 1129, 1131, 1133.

1. Korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine: 854.

4. korpus Armije R BiH: 1055.

5. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine: 790, 889.

Okružni štab TO Banja Luka: 94, 104, 106, 109, 131, 142.

Okružni štab TO Bihać: 104, 105, 131, 142.

Okružni štab TO Doboj: 104, 105, 106, 131, 142.

Okružni štab TO Goražde: 91, 94, 99, 131, 142.

Okružni štab TO Livno: 91, 94, 104, 131, 142.

Okružni štab TO Mostar: 94, 104, 105, 106, 113, 132, 142.

Okružni štab TO Prijedor: 105, 106.

Okružni štab TO Sarajevo: 91, 93, 99, 100, 105, 106, 107, 132, 142.

Okružni štab TO Tuzla: 94, 104, 105, 106, 143.

Okružni štab TO Zenica: 91, 94, 95, 97, 99, 104, 105, 106, 132, 142.

Gradski štab Teritorijalne odbrane Sarajevo: 91, 94, 95, 99, 100, 101, 104, 120, 132, 133, 134, 142, 852.

107. brigada HVO Gradačac: 1006, 1008, 1009, 1010.

108. brigada HVO Brčko: 1009, 1010.

Mostarski bataljon (Armije Republike BiH): 998.

Samostalni laki artiljerijski divizion PVO Gradskog štaba Sarajevo: 100.

Banovići: 132.
Banja Luka: 131, 456, 892.
Bihać: 131, 635.
Bijeljina: 132.
Bileća: 113, 131.
Bosanska Dubica: 106, 131.
Bosanska Gradiška: 106, 131, 456.
Bosanska Krupa: 106, 131, 644.
Bosanski Brod: 131.
Bosanska Krupa: 644.
Bosanski Novi: 131, 456.
Bosanski Petrovac: 131, 627, 629.
Bosansko Grahovo: 131.
Bosanski Šamac: 131.
Bratunac: 132.
Brčko: 132, 616.
Breza: 132.
Bugojno: 132.
Busovača: 132.
Cazin: 131.
Čajniče: 131.
Čapljina: 106, 131.
Čelinac: 131.
Čitluk: 113, 131.
Derventa: 131.
Doboj: 131.
Donji Vakuf: 132.
Duvno: 131.

Foča: 131.
Fojnica: 132.
Gacko: 113, 131.
Glamoč: 131.
Goražde: 131, 133.
Gornji Vakuf: 132.
Gračanica: 106, 132.
Gradačac: 132.
Grude: 113, 131.
Hadžići: 132.
Han Pijesak: 132.
Ilidža: 132.
Ilijaš: 132.
Jablanica: 131.
Jajce: 131, 614.
Kakanj: 132.
Kalesija: 132.
Kalinovik: 131.
Kiseljak: 132.
Kladanj: 132.
Ključ: 131.
Konjic: 132.
Kotor Varoš: 131.
Kreševo: 132.
Kupres: 131.
Laktaši: 106, 131, 456.
Lištica: 113, 131.
Livno: 131, 133.
Lopare: 132.
Lukavac: 132.

Ljubinje: 131.
Ljubuški: 113, 131.
Maglaj: 131.
Modriča: 131.
Mostar: 132, 133.
Mrkonjić Grad: 131, 456, 614.
Nevesinje: 113, 131.
Neum: 113, 131.
Novi Travnik: 132.
Olovo: 132.
Odžak: 131.
Orašje: 132.
Pale: 132.
Posušje: 113, 131, 139.
Prijedor: 131, 456.
Prnjavor: 131, 614.
Prozor: 113, 132.
Rudo: 131.
Sanski Most: 131, 456, 630.
Skender Vakuf: 131.
Sokolac: 132, 598.
Srbac: 131, 456.
Srebrenica: 132.
Srebrenik: 132.
Stolac: 131.
Šekovići: 132.
Šipovo: 131, 456, 614.
Teslić: 131.
Tešanj: 131.
Titov Drvar: 131.

Travnik: 132.
Trebinje: 113, 131.
Trnovo: 132.
Tuzla: 110, 132, 133.
Ugljevik: 132.
Vareš: 132.
Velika Kladuša: 131.
Visoko: 132.
Višegrad: 106, 131, 132.
Vitez: 132.
Vlasenica: 132.
Vogošća: 100, 132.
Zavidovići: 132.
Zenica: 132, 133, 706.
Zvornik: 106, 132.
Žepče: 132.
Živinice: 132.

IV

OSTALI POJMOVI

1. OSTALI ANGAŽOVANI SUBJEKTI

Berlinski kongres (1878.): 11.

Konferencija o evropskoj bezbjednosti i saradnji – KEBS (o evropskoj sigurnosti i saradnji – KESS): 339, 349.

Kongres srpskih intelektualaca: 200, 562, 563, 564, 565.

Međunarodna mirovna konferencija o Jugoslaviji (Hag – 7. septembar 1992.): 328, 374, 388, 391, 392, 395, 424, 426, 427, 428, 429, 432, 436, 438, 501, 504, 507, 524, 547, 548, 550.

Londonska konferencija o Jugoslaviji (26.-28. avgust 1992): 1129.

Organizacija ujedinjenih nacija – OUN: 259, 283, 416, 425, 442, 447, 524, 767, 769, 890, 904, 1017, 1038, 1048, 1051, 1121, 1125, 1129, 1130, 1132.

Generalna skupština OUN: 1051.

Generalni sekretar (sekretarijat) UN: 441, 447.

Savjet sigurnosti Ujedinjenih nacija: 283, 381, 437, 439, 440, 441, 501, 659, 1040, 1051, 1052, 1121, 1129.

Plan mirovnih operacija UN-a: 524.

Komesarijat UN za izbjeglice – UNHCR: 864, 865, 1051.

Snage UN: 380, 440, 441, 443, 446, 447, 448, 524.

Zaštitne snage UN – UNPROFOR: 791, 864, 895, 903, 1022, 1039, 1052, 1065, 1129.

Međunarodni crveni križ: 1055.

Evropska zajednica (Evropska unija): 337, 348, 349, 351, 352, 359, 361, 362, 363, 366, 368, 373, 374, 381, 387, 388, 389, 391, 392, 397, 416, 418, 420, 421, 422, 424, 426, 427, 428, 434, 435, 441, 444, 447, 524, 547, 548, 550, 581, 617, 665, 767, 837, 946, 947, 1040, 1065, 1127.

- Vijeće Evropske zajednice: 349, 359.

NATO pakt (snage): 258, 295, 342, 343, 344, 1049.

Varšavski pakt. Vidi: Varšavski ugovor: 49, 80, 87, 202.

Međunarodni sud za krivično gonjenja osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. u Hagu. Vidi: Haški tribunal): 943, 1021, 1022, 1040, 1045, 1071, 1132, 1133.

Arbitražna (Badinterova) komisija: 392, 444, 524, 547, 548, 665, 1127.

Posmatračka misija Evropske zajednice u Jugoslaviji: 388, 389, 390, 784, 1041.

Kontakt grupa velikih sila: 228, 482, 572.

Centralna američka obavještajna služba – CIA: 362.

Komitet državne bezbjednosti SSSR-a (Комитет государственное безопасности - КГБ): 386.

Srpska pravoslavna crkva: 181, 183, 186, 187, 194, 195, 208, 209, 213, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 507, 519, 522, 561, 571, 778, 1126.

2. PLANOVI VOJNIH OPERACIJA

“Brgule”-94: 854.

“Čagalj”: 982, 984, 996, 997, 998, 999.

“Drina”: 578.

“Kupa”: 578.

“Jedinstvo-2”: 92, 128.

plan “Jedinstvo-3”: 92, 98, 99, 102, 128.

“Lukavac-93”: 854.

"Pancir-1": 854.

"Pancir-2": 854.

"Pancir-3": 854.

"RAM": 82, 167, 273, 325, 326, 328, 373, 378, 397, 399, 408, 409, 447, 523, 524, 525, 578, 579, 580, 676, 795, 805, 1126.

"UNA": 578.

3. PLATFORME, DEKLARACIJE, IZJAVE...

Platforma Skupštine SR BiH o položaju BiH i ubuduće ustrojstvu jugoslovenske zajednice: 547.

Beogradska inicijativa (avgust 1991.): 524.

Žabljački ustav (1991.) Savezne države Jugoslavije: 524.

Samit republika SFRJ u Stojčevcu: 189.

Ohridska izjava (22. 7. 1992.): 373, 374.

Krfska deklaracija (1917.): 192.

Brionska deklaracija (1991.): 359, 365, 366, 373.

Briselska Deklaracija Evropske zajednice o Jugoslaviji: 17, 388, 418, 524, 547, 548, 530, 659, 1291.

Deklaracija o samostalnosti Slovenije: 253, 346.

Deklaracija o proglašenju samostalne i suverene Republike Hrvatske: 342.

Deklaracija o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine (24.10.1991.): 552, 553, 554.

Deklaracija skupštine srpskog naroda u BiH (24. 10. 1991.): 510.

Deklaracija o položaju srpskog naroda u SR BiH (24. 10. 1991.): 487.

Deklaracija o srpskom nacionalnom jedinstvu SN Savjeta: 208.

Tuđman-Ćosićev Memorandum o humanom preseljenju (Ženeva 1992.): 200, 328.

Memorandum (SANU) Srpske akademije nauka: 162, 177, 178, 179, 180, 192, 197, 198, 202, 208, 235, 477, 479, 1125.

Memorandum (pismo namjera Skupštine SR BiH): 547.

Referendum Republike BiH (29. 2, 1. 3. 1992.): 548, 549, 550, 587, 623, 660, 723, 882, 906, 1127, 1128.

Referendum srpskog naroda (9.-10. 11. 1991.): 488.

"plebiscit srpskog naroda BiH": 500, 505, 509, 512, 514, 515, 516, 517, 518, 520, 551, 555, 584, 803.

4. POLITIČKE STRANKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Demokratska stranka Srbije: 208, 362.

HRSS Hrvatska republikanska seljačka stranka: 936.

Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine: 113, 139, 293, 480, 489, 493, 503, 549, 617, 618, 945, 950, 951, 952, 953, 954, 956, 957, 958, 965, 967, 975, 1041, 1044, 1075, 1109, 1120, 1127.

Hrvatska demokratska zajednica (Hrvatske): 127, 196, 254, 258, 261, 337, 355, 370, 387, 584, 937, 950, 951, 952, 958, 965, 1032, 1033.

Hrvatska seljačka stranka: 935, 936.

Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine: 113, 115, 145, 162, 167, 169, 192, 193, 200, 202, 207, 208, 211, 222, 227, 327, 386, 399, 450, 457, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 498, 503, 504, 505, 506, 508, 512, 513, 514, 515, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 525, 526, 530, 531, 532, 535, 536, 538, 539, 541, 549, 550, 552, 553, 557, 562, 563, 564, 565, 577, 578, 579, 580, 581, 583, 584, 586, 587, 589, 590, 591, 593, 594, 597, 598, 601, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 644, 645, 700, 722, 723, 730, 732, 738, 739, 742, 745, 772, 775, 795, 796, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 813, 814, 815, 817, 818, 819, 822, 823, 824, 825, 826, 828, 829, 830, 832, 834, 835, 837, 879, 881, 883, 884, 887, 889, 891, 894, 1120, 1127.

Hrvatska narodna zajednica (februar 1908.): 936.

Srpska demokratska stranka Stara Hercegovina: 491, 492.

Regionalni odbor Srpske demokratske stranke Stara Hercegovina: 212.

Srpska demokratska stranka (Hrvatske): 193, 200, 202, 207, 208, 293, 327, 479, 887.

Stranka demokratske akcije (SDA): 450, 456, 480, 489, 490, 492, 498, 503, 617, 618, 624, 892.

Stranka federalista: 507, 512.

Srpska radikalna stranka: 181, 222, 871, 873, 882.

Socijalistička demokratska partija: 892.

Socijalistički savez radnog naroda - SSRNJ: 244.

Srpsko nacionalno vijeće Bosne i Hercegovine: 484, 485, 486, 487, 489, 514.

Srpsko nacionalno vijeće za Hercegovinu: 486.

Srpski nacionalni savjet: 207, 208, 212, 234.

Srpski rojalistički blok: 871.

Srpski pokret obnove: 208, 486, 505, 506, 515, 871.

Srpska narodna odbrana SNO (stranka): 486, 871, 880, 881.

Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije: 69, 138.

Socijalistička partija Srbije: 162, 165, 178, 185, 208, 250, 258, 273, 383, 386, 418, 419, 478, 479, 523.

Savez socijalističke omladine Jugoslavije: 69, 138.

Savez reformskih snaga: 237, 479.

Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju (vidi SK-PJ): 273, 276, 377, 824, 899, 900.

Savez komunista Srbije: 213, 233, 234, 235, 244, 478, 1126.

Savez komunista Kosova: 248.

Savez komunista Jugoslavije: 25, 26, 50, 72, 79, 138, 156, 182, 185, 188, 190, 191, 198, 235, 237, 239, 242, 244, 477, 478.

Narodni front Jugoslavije (OS SK-PJ): 899, 900.

Narodni front Jugoslavije za BiH: 514.

Narodna stranka (Crna Gora): 202, 212, 486, 491.

Hrvatski državotvorni pokret (emigrantska organizacija): 1050.

Hrvatsko revolucionarno bratstvo (emigrantska organizacija): 1050.

Komitet Srba i Crnogoraca (sa Kosova): 197.

Udruženje Srba iz Bosne i Hercegovine (u Srbiji): 507, 562, 621, 734.

Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata – SUBNOR: 900.

Srpsko prosvjetno – kulturno društvo "Prosvjeta" (u BiH): 484, 485, 562.

Svesrpski sabor BiH (Banja Luka akt 1990.): 484, 485, 486.

Srpski sabor (Srb, juni 1990.): 478.

Srpski narodni sabor (inicijator SANU): 212, 563.

5. MIROVNI PLANOVI I SPORAZUMI

Mirovni plan Oven-Stoltenberg: 965, 1032.

mirovni Vensov plan: 168.

Vens-Ovenov plan: 228, 441, 442, 443, 446, 447, 659, 768.

Karingtonov mirovni plan: 435, 436.

Daytonski mirovni sporazum: 1036, 1132.

Mirovni sporazum između Armije R BiH i HVO u Zagrebu (23. februar) 1994.: 1042.

Sporazum u Splitu između armija R BiH i Vojske RH (12.3.1994.): 1042.

Sporazum o bezuslovnom prekidu vatre (Sarajevo): 447, 524, 659, 944.

Sarajevski sporazum o primjeni bezuslovnog prekida vatre između JNA i R Hrvatske (02. 01. 1992.)

Srpsko-hrvatski sporazum o prekidu neprijateljstava u Ženevi (10. 23. 11. 1991.): 659.

Vašingtonski sporazum RH i R BiH (18. 03. 1994.): 957, 970, 1040, 1042, 1129.

C I P - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

355.013 / .014 (497.6) "1992/1995"

ČEKIĆ, Smail

Agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu : planiranje, priprema, izvođenje / Smail Čekić. - Sarajevo : Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, 2004. - 2 knj. (1328 str.) ; 25 cm

Bibliografija: str. 1139-1169

ISBN 9958-740-25-7

COBISS.BH-ID 13809414

*Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, broj: 04-15-4923/04, od 23.11.2004., knjiga "**AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU** - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE -", je proizvod iz člana 18. tačka 10. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga na čiji se promet ne plaća porez na promet proizvoda.*